

TEODOR DRAYZER

CENNI HERHARDT

M.F.Əsədov adına
Azərbaycan Milli
Klubsənəti

“ŞƏRQ-QƏRB”
BAKI-2006

*Bu kitab "Teodor Drayzer. Cenni Herhardt" (Bakı, Maarif, 1988)
nəşri əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır*

Tərcümə edən:

Cəfər Bağır

813.52-dc21

AZE

Teodor Drayzer. Cenni Herhardt. Bakı, "Şərq-Qərb", 2006, 360 səh.

Amerikan ədəbiyyatında realizmin ən görkəmli nümayəndələrindən biri, tanınmış yazıçı, ictimai xadim Teodor Drayzerin "Cenni Herhardt" romanında pulun, kapitalın, var-dövlətin cövlan etdiyi bir dünyada Cenni kimi sadə insanların taleyini, davranışını, həyatını, mənəviyyatını pozan Amerika həyat tərzi, inhisarçı kapitalizm tənqid edilir. Burjua cəmiyyətinin mənəvi faciəsi yazıçının sosial-realizm prizmasında dolğun boyalarla əks olunur.

ISBN10 9952-34-031-1

ISBN13 978-9952-34-031-0

© "ŞƏRQ-QƏRB", 2006

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İLHAM ƏLİYEVİN
"Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında"

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

ÖN SÖZ

Əsərlərində ABŞ həyatının ən geniş bədii panoramasını yaratmış Teodor Drayzer (1871–1945) Amerikanın görkəmli realist ədibidir. O, Amerika həqiqətini ağır həyat sınaqları bahasına dərinlən öyrənmişdir. Yoxsul ailədən çıxmış Drayzer on beş yaşından yaşamaq üçün pul qazanmağa məcbur olmuşdur. O işləyir və təhsil alırdı, lakin maddi ehtiyac onun universitet kursunu qurtarmağına imkan vermedi. O, jurnalist oldu, uzun illər əyalət, sonra isə Nyu-York qəzetlərində işlədi.

Drayzerin gəncliyi, mühüm ictimai təbəddülat illərinə – sənaye kapitalizminin imperializmə keçməsi dövrünə təsadüf etmişdir. Bu zaman ABŞ-in sənaye mərkəzləri coşqun sürətlə böyüyür, iri monopoliyalar inkişaf edir, fəhlə hərəkatı yüksəlirdi. Drayzer qəzet reportyoru kimi siyasi konqreslərdə, milyonlارın saraylarında, müəssisələrin kontorlarında, yoxsulların sığındığı xarabalıqlarda olurdu. O, xalqı soyan maliyyə və sənaye korporasiyalarının fırıldaqlarını, demokrat və respublika partiyalarının hakimiyyət uğrunda mübarizə edən, bu hakimiyyətdən öz tamahkar məqsədləri üçün istifadə etməyə can atan siyasət-bazların hiylələrini, polis idarəsinin canilər aləmi ilə sıx əlaqəsini yaxşı bilirdi.

Drayzer “Özüm haqqında” (1922) avtobioqrafik kitabında jurnalist işi prosesində ABŞ ictimai həyatının təzadlarını getdikcə daha artıq dərk etdiyini müfəssəl nağıl etmişdir. Nyu-Yorkda “nəhəng səhərə qaba, sərt, mexaniki görkəm verən zənginlik və dilənçilik arasındakı kontrast” onu heyretə gətirmişdi. Həyatın mənfi cəhətləri Drayzerin qarşısında nə qədər çox açılırdısa, mətbuat və ədəbiyyatın bunları söyləyib gizlədib susması onu bir o qədər artıq qəzəbləndirirdi. Doğrudur, XX əsrin əvvəlində “çirkəbdə eşələnən” adı almış bir sıra yazıçılar Amerika kapitalistlərinin varlanması və istismar metodlarını ifşa etməyə başladılar, lakin iri inhisarlar onların nəşriyyat və qəzetlərə yolunu tezliklə bağladı. Gənc Drayzer də bu ədəbiyyat hərəkatına mənsub idi, başqa tərəqqi-pərvər jurnalistlər kimi, o da inanmalı oldu ki, burjuva hakimiyyəti şəraitində “mətbuat azadlığı” sözü xalis aldatmadır.

Yazıçı olmaq xəyalı ilə Drayzer o vaxtın jurnallarında çap olunan ədəbi əsərlərlə tanış olur. “Mənim şəxsən müşahidə etdiklərimlə burada gördüklərim arasında uyğunsuzluğu gördükdə mən təəccübləndim, təsvirlərdə gözəllik, əmin-amanlıq, asayiş, cazibədarlıq hökm sürürdü, qaballığın, həssaslığın, amansızlığın və dəhşətin, demək olar ki, əlaməti də yox idi. Necə olmuşdu ki, hamısı bir nəfərinədək, əlbəttə, dahi olan bu müəlliflər həyatı belə xoşbəxtcəsinə al

rəngdə görürdülər?.. Mənim bütün oxuduqlarımın öz ətrafımda müşahidə etdiyim gərgin həyatla, demək olar ki, heç bir əlaqəsi yox idi... Mən oxuyur, oxuyurdum və getdikcə daha artıq inanırdım ki, belə povestləri mən yazıb bilmərəm, nə qədər çalışdımsa buna oxşayan bir şey ağıma gətirə bilmirdim. Mən elə şeylər görmüşdüm ki, onlara bu ədəbiyyatda yer yox idi. Bu yazıçılar mənə, bir hissəsi olduğum dünya üzərində, çox yüksəkdə durmuş kimi görünürdülər”.

Drayzer bununla barışa bilmir və barışmaq istəmirdi, özünü ədəbiyyata həsr etməyi qərara alaraq, həyatı olduğu kimi təsvir etməyi bir məqsəd olaraq qarşısına qoymuşdur. Bu işdə o, tək deyildi. – XIX əsrin axırında imperialist irticası əleyhinə geniş ümumi demokratik protest şəraitində ABŞ-da yeni ədəbiyyat inkişaf etməyə başladı. Xamlin Harlend, Stivan Kreyn, Frank Norris və bir sıra başqa yazıçılar Amerika həyatının müxtəlif cəhətlərini doğru təsvir edən əsərlərlə çıxış etdilər. Burjuva tənqidi onların əsərlərini düşmənçəsinə qarşılayırdı, nəşriyyat onları boykot edirdi. Lakin bütün maneçiliklərə baxmayaraq, bu kitablar yenə də oxuculara yol tapırdı.

1900-cü ildə Drayzer ilk romanı “Kerri bacı”nı yazdı. Bu roman “Dalbey” nəşriyyatı tərəfindən qəbul edilmiş və çap olunmuşdu. Lakin kitabın çıxmasına az qalmış romanın “ədəbsizliyi” nəşiri hiddətləndirdi və o bütün tirajı saxladı. Drayzer nəşriyyatla bağladığı müqaviləyə əsasən kitabın satışa buraxılmasını tələb etdikdə firmanın sahibi müxtəlif qəzetlərdə romanı pisləyən rəylər sifariş etdi və onların əsasında öz təəhhüdlərinin yerinə yetirilməsindən boyun qaçırdı. Roman ilk dəfə İngiltərədə çap olundu və yazılışından yalnız yeddi il sonra Amerika oxucuları onu oxuya bildilər.

Drayzerin ədəbi fəaliyyətinin başlanğıcı ilə əlaqədar olan bu epizod ABŞ-da realist ədəbiyyatın inkişaf etdiyi şəraiti xarakterizə edir. Amerika burjuaziyası ölkədə həyat şəraitini düzgün təsvir edən kitabların meydana gəlməsinə hər cür maneçilik göstərirdi. Hakim sinif Amerika həyat tərzinin müstəsnalığı haqqında əfsanə yaratmışdı, – guya bu, Avropaya xas olan təzadlardan və qüsurlardan azad bir həyat tərzidir. Bu təbliğata öz əsərlərində Amerika kapitalizminin idealizə edən burjuva ədibləri yardım göstərirdilər. Drayzer Amerika həyatının sərt həqiqətini riyakarcasına yalan uydurmalarla əvəz edən əsərlər haqqında yazırdı: “Əgər mən jurnallarda oxuduqlarımı yaxşı başa düşürəmsə, nikah ən kiçik əxlaqi səhvlə belə, heç bir zaman ləkələnməyən incə və nəzakətli bir iş imiş. Məhəbbət simalarda yaranır və əbədi davam edirmiş. Ruhanilər, həkimlər, vəkillər və tacirlər hamısı gözəl adamlar imiş, insanlara xas olan aldatmaqda, çirkin hərəketlərdə və yaramaz xasiyyətlərdə onların tək-tükü müqəssir ola bilmiş... Ədəbi və ictimai snobizmi, o zamanın başqa cəfəngiyatını, onun hədsiz boşluğunu və həyatdakı faktlara zidd olaraq öz yaxşılığına, möhkəmliyinə dərin inamını xatırlayanda mən ancaq gülümseyə bilərəm”.

Hakim sinfin riyakarcasına sət əxlaqi normaları qaranlıq Amerika varlığının üzərindən pərdəni qaldıran hər bir mövzunu yazıçılara qadağan etmişdi. Yazıçı iki yoldan birini seçməli idi: ya namuslu, həqiqətpərvər yaradıcılıq və buna görə təqiblərə, boykota, açlığa dözmək, yaxud burjuva cəmiyyəti ilə barışmaq və bunun sayəsində reklama səs-küyü, şöhrət, pul əldə etmək.

Drayzer təslim olmurdu. Yalnız bədii əsərlər üzərində işləmək üçün onun vəsaiti yox idi, o yenə burjuva mətbuatında cansıxıcı jurnalist işini davam etdirməli oldu. Lakin Drayzer başladığı işi inadla davam etdirirdi. İllər uzununu işlədikdən sonra o, 1911-ci ildə nəşr etməyə müvəffəq olduğu ikinci romanın – “Cenni Herhardt”ı bitirdi.

Drayzerin yeni əsərinə burjuva mətbuatının münasibəti olduqca əlamətdardır. Nyu-Yorkun “Morning teleqram” qəzeti yazırdı: “O (Drayzer), aşnasının hesabına yaşayan bir qadının əhvalatından daha layiqli mövzu seçə bilirdi”. Eynilə bu cür riyakar əxlaq müderrisi olan tənqidçi “Nyu-York Amerikan”da bildirdirdi: “Öz doğma adamlarına, hətta onları açıqlıqdan xilas etmək üçün olsa belə, kömək etmək xatirinə qadınlığın çirkəbə bulayan, xeyirxahlıq hissini ləkələyən bir qadına bəraət qazandırmaq olarmı? Buna ancaq dəmir kimi möhkəm “yox!” sözü ilə cavab vermək lazımdır. Açıqlıqdan daha pis bədbəxtliklər var”. Lakin Drayzerin kitabının oxuculara çatmasına burjuva mətbuatı daha mane ola bilmədi. Yazıçının adı şöhrət qazandı. Çox keçmədən Drayzerin yeni romanları – “Maliyyəçi” (1912) və “Titan” (1914) meydana çıxdı. Ədəbiyyatda Drayzerin mövqeyini möhkəmləndirən bu romanlarda yarıcı – kapitalist Kaupervudun mənəbə çatmaq uğrunda mübarizəsi təsvir edilir.

1915-ci ildə Drayzer burjuva Amerikasında rəssamın taleyinə həsr olunmuş “Dahi” romanını nəşr etdirdi. Yazıçı kapitalizmin həqiqətpərvər sənətə düşmənçiliyini, çorçı ruhunun sənətkarlara məhvədicə təsirini göstərdi. Kitab artıq satışa buraxılmalı iken “Pozğunluğu aradan qaldıran Nyu-York cəmiyyəti” işə qarışdı. Drayzerin geniş şöhrət qazanmış həqiqətpərvər əsərlərindən qorxmuş “Pozğunluğu aradan qaldıran cəmiyyət” öz zərbəsini yazıçıya qarşı çevirdi. Mətbuatda Drayzer əleyhinə məhkəmə prosesinə gətirib çıxardan təqibat başlandı. “Dahi” romanı ətrafında mübarizə iki ilə qədər davam etdi və nəhayət, 1917-ci ildə məhkəmə romanı pisləyən və onun yayılmasını qadağan edən bir qərar çıxartdı. Yalnız 1923-cü ildə bu əsər yenidən nəşr edilə bildi və Amerika oxucularına çatdırıldı.

Yazıçı özü birinci kitabının qadağan edilməsini xatırlayaraq çox düzgün demişdi: “On bir il bundan qabaq mən Nyu-York nəşirlərindən biri tərəfindən çap edilmiş, elə onun özü tərəfindən, Allah bilir, nə üçünsə qadağan edilmiş ilk romanımı yazdım... Bütün bu on bir il ərzində mən buna təəccüb etmişəm, indi

isə bu nəticəyə gəlmişəm ki, bunun səbəbi uydurulma əxlaqsızlıqdan daha artıq, ümumiyyətlə, Amerika həyatı haqqında açıq və düzünü yazdığım olmuşdur”.

Amerika burjuaziyasını qorxudan məhz Drayzerin romanlarının tənqidi kəskinliyi idi. Amerikanın sadə adamlarının hüquqsuzluğu, onların əməyinin kapitalistlər tərəfindən istismar edilməsi, dollar hökumranlığı, hökumət aparatının maliyyə və sənaye maqnatlarından asılılığı, mətbuatın satqınlığı – bunlar və “Amerika həyat tərzinin” bir çox başqa cəhətləri Drayzerin romanlarında öz əksini tapmışdır. Yazıçı, burjuva cəmiyyətinin guya əxlaq nümunəsi olduğu haqqındakı boşboğazlığı ifşa etdi, o göstərdi ki, burjuaziya tərəfindən yaradılmış bütün həyat quruluşu, onun təsir dairəsinə düşmüş insan şəxsiyyətini pozur, mənəvi cəhətdən şikəst edir. Öz xoşbəxtliyini yarıcılıq, aldatma və istismar üzərində quran varlıların mənəvi miskinliyini heç bir xarici bəzək örtə bilməz – kapitalist Kaupervudun taleyini təsvir edən monumental “Arzu” trilogiyasının əsas ideyası belədir. Trilogiyanın birinci və ikinci romanında – “Maliyyəçi”də və “Titan”da bu milyonun mənəbə çatmaq uğrunda mübarizəsini təsvir edən Drayzer trilogiyanı tamamlayan “Dözümlü adam” romanında (vəfatından sonra, 1947-ci ildə nəşr olunmuşdur) coşqun enerjisini qazanc işinə sərf etmiş Kaupervudun həyatının nə qədər səmərəsiz keçdiyini göstərir. Mənəvi fəlakət, vərəddövlət arxasınca qaçmağa həsr olunmuş həyatın səmərəsizliyini etiraf etmək, “Sədd” romanının (bu roman da yazıçının vəfatından sonra, 1946-cı ildə nəşr olunmuşdur) mərkəzi siması olan burjuanın, Solon Barnsın da həyat yolunun axırını xarakterizə edir.

Zənginlik və yoxsulluq arasında olan təzad burjuva cəmiyyətinin bir çox adamlarının qəlbində nəyin bahasına olursa olsun yuxarıya qalxmaq, maddi rifah əldə etmək arzusu doğurur. İnsanın səadətə can atması kimi təbii bir meyil burjuva cəmiyyəti şəraitində eybəcər bir şəkil alıb, şəxsi zənginləşmək uğrunda prinsipsiz xudpəşəndçəsinə mübarizəyə çevrilir, zənginləşmək üçün insanlar heç bir cəmiyyətdən çəkinmirlər. Yazıçının yaradıcılıq zirvəsi olan “Amerika faciəsi” (1925) romanında nağıl edilən əhvalat – yoxsul gənc Klayd Qriffqtsin əhvalatı bunu təsdiq edir. Qəhrəmanın taleyi haqqında nağıl, Drayzerin qələmi ilə Amerika burjuva cəmiyyətinin rüsvayçı nöqsanlarının dərin ümumiləşdirilmiş təsvirinə çevrilmişdir.

Bu roman nəşr olunan kimi böyük şöhrət qazandı, Hollivud firmalarının biri əsərin süjeti əsasında film çəkmək fikrinə düşdü. Lakin kino işbazları romanın ideya mənasını təhrif etməkdən utanmadılar. Drayzer əsərini müdafiə etmək üçün kino-firmanı məhkəməyə verdi, ancaq iri korporasiyaların mənafeyinin keşiyində durmuş kapitalist məhkəməsi yazıçının haqlı tələbini ödəməkdən imtina etdi.

Drayzerin Sovet İttifaqında olmasının onun üçün müstəsna əhəmiyyəti var idi. O, SSRİ-yə 1927-ci ildə, Böyük Oktyabr sosialist inqilabının onuncu ildönümündə qonaq sifəti ilə gəlmişdi. Yazıçı səfəri haqqında öz təəssüratını "Drayzer Rusiyaya baxır" (1928) adlı очерklər kitabında ifadə etmişdir. Öz təəssüratını ümumiləşdirərək Drayzer yazırdı: "Rusiya indi maddi rifahı və sənaye inşaatının ümumi özəmətinə gözəl təcəssüm etdirən bir ölkədir, bu mənə indiyədək gördüklərimin hamısından maraqlı gəlir, çünki mən bütün həyatım uzunu heç vaxt və heç bir yerdə görməmişəm ki, bütün hökumət bütün xalqın ehtiyacını ödəmək üçün zəruri olan hər şeyi istehsal etməyə və lazım gəlidiyi kimi təqsim etməyə can atsın".

Yazıçı ömrü boyu kapitalist Amerikasında onu əzən ziddiyyətləri həll etmək üçün yol və vasitə axtarmışdır. O bu yolu Sovet İttifaqında tapdı. O yazırdı: "Rusiyada gəlib çıxdığım və heç bir zaman unutmayacağım nəticələrdən biri də bundan ibarətdir ki, ictimai bədbəxtçiliyin nə olduğunu anlamağa başladığım vaxtdan Amerikada mənim öz həyatımda məni bu qədər kədərləndirən ictimai fəlakətin dəhşətlərini ancaq kommunizm, hamıya göstərilən bu kollektiv aqalq qayğısı məhv edə bilər".

O vaxtdan Drayzerə aydın olur ki, bütün ictimai məsələlərin ədalətli həllini ancaq kommunizmdə tapmaq olar. Kapitalist dünyasını kökündən sarsıdan 1929-cu il dünya iqtisadi böhranı Drayzerin etiqadını daha artıq təsdiqlədi, o açıq-aydın gördü ki, burjuaziya Amerika xalqına ölüm gətirir. Yazıçı bu mövzuya "Faciəli Amerika" (1931) publisist kitabını həsr etdi. O bu kitabda kapitalist monopoliyaları hakimiyyətinin xalq üçün necə fəlakətli olduğunu faktlar və statistik məlumatlarla inandırıcı surətdə göstərdi. Drayzer ABŞ-da "bütün xalqı təmsil edən hökumət" yaratmaq tələbini irəli sürərək yazırdı ki, "biznes – mütəşəkkil xalqa yaraşmayan vəhşilikdir". O hesab edirdi ki, "böyük sərvətlərin xüsusi kapital əlində təmərküzləşməsinə" son qoymaq lazımdır.

İkinci çahın müharibəsi illərində Drayzer "Amerikanı xilas etməyə dəyər" (1941) kitabını yazdı, bu əsərində faşist qəsbkarları qızırdıran Amerika monopoliyalarının rolunu göstərdi. Yazıçı iki Amerikanı – kapitalist Amerikanı və xalq Amerikanı qarşı-qarşıya qoyaraq ölkənin bütün demokratik qüvvələrinin geniş antiimperialist cəbhəsini yaratmaq zəruriyyətindən danışır.

1945-ci ildə Drayzer ABŞ Kommunist partiyasına daxil oldu. O özü yazdığı kimi, onu bu yola gətirən xalqın mənafeyi uğrunda, həqiqət və ədalət uğrunda mübarizəyə həsr etdiyi bütün həyatının məntiqi olmuşdur.

Müasir Amerikanın həqiqi xalq yazıçısı, mübariz vətəndaşı olan Teodor Drayzerin həyat və yaradıcılıq yolu belədir.

Oxuculara təqdim edilən bu roman yazıçının ədəbi fəaliyyətinin başlanğıcı dövründə yaranmışdır. Bunun üçün də təbiidir ki, oxucu, Drayzerin həyatının

son illərində gəlidiyi nəticələri burada hələ tapa bilməyəcəkdir. Lakin "Cenni Herhardt" yazıçının yaradıcılıq yolunda mühüm bir mərhələ olmuşdur.

Sənətkar – Drayzer ətrafındakı həyatı diqqətlə öyrənirdi. Onun romanları həmişə həqiqi faktlara əsaslanmışdır. Ədibin romanlarının prototipləri – Drayzerin tanıdığı, gördüyü, öyrəndiyi adamlar, həqiqətən yaşamış simalardır. Həyatın faktlarını Drayzer həqiqi sənətkar kimi işləyir, onları ümumiləşdirir və tipikləşdirir, həyatı anlamağa və onu oxucuya izah etməyə çalışır. Drayzerin bu cəhəti "Cenni Herhardt" romanında gözə çarpar. Biz burada Drayzerin öz müşahidələrini ümumiləşdirməyə çalışdığı bir sıra müəllif rəcətlərinə rast gəlirik. Lakin məhz bu əsərdə aşkar olur ki, mütəfəkkir Drayzer romanın yaradılması dövründə həyatı qanunauyğunluqları və ictimai məsələləri bütün dərinliyi ilə dərk etməkdən hələ uzaq idi. O: "İctimai həyatı idarə edən qanunlar hələ axıradək dərk edilməmişdir və ümumiləşdirmə üçün bizə əsas vermir", – deyərək yazmaqla özü də bunu etiraf edir. Drayzer o illər marksizmlə tanış deyildi. Onun nəzəri təfəkkür dairəsi, hələ təkcə Spenser tipli burjuva sosioloqlarının əsərləri ilə məhdudlaşmışdı. Lakin tamamilə aydındır ki, bu, Drayzeri qane etmirdi və o zaman sənətkar mütəfəkkirin köməyinə gəlirdi. "Cenni Herhardt" romanını oxuyarkən inanırsan ki, yazıçı Drayzer burjuva sosiologiyasının təsəvvür dairəsinə sığışmayan çox şeylər görür. Bu, Drayzerin öz qəhrəmanı Cenninin əhvalatını necə təsvir etməsində xüsusi bir qüvvətlə aydın olur.

Amerika ədəbiyyatında "günahkar qadın" mövzusu hələ Drayzerədək öz əksini tapmağa başlamışdı. XIX əsr Amerika ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri olan Nataniel (1804–1864) "Al-qırmızı hərf" romanını bu mövzuya həsr etmişdi. Lakin Qotorn sevgiyə riyakarcasına sərt əxlaqi münasibət əleyhinə mübarizə edərək, bu məsələyə ancaq sırf əxlaq planında baxmışdır. Drayzer öz mövzusunə başqa cür yanaşmışdır. O, sevgi mövzusunə lap əvvəldən ictimai planda açmışdır. Drayzer üçün məsələ heç də Cenninin əxlaq cəhətdən təmiz, ya natəmiz olmasında deyildir. Bu cəhəti yazıçı romanın yan xəttində, Cenni ilə onun atasının münasibətində göstərir. Əvvəlcə öz qızını pisləyən sərt və tələbkar Herhardt axırda başa düşür ki, Cenninin doqmatik əxlaq nöqtəyi-nəzəri ilə mühakimə etmək olmaz. Ölüm yatağında qoca Herhardt qızına müraciət edərək deyir: "Sən yaxşı qadımsan". Bu sözlərdə həqiqi insan əxlaqının riyakar – dini əxlaq üzərində qələbəsi ifadə olunmuşdur. Lakin bu, təkrar edirik, Drayzer üçün əsas problem deyil. Əsas məsələ Cenninin nə etdiyi deyil, bunların hamısının nə üçün baş verə bildiyidir. İctimai lövhələr yaradan Drayzer məhz burada bütün qüdrəti ilə ucalır. O göstərir ki, Cenninin taleyində əsas məsələ – ictimai şəraitin təsiri. Cenni – xalq içərisindən çıxmış qızıdır. Hadisələr onu əvvəlcə senator Brenderlə, sonra isə kapitalist oğlu Lester Keynlə

görüştürür. Həm birinci, həm də ikinci təsadüfə, hər şeydən əvvəl, Cenninin və onun gözəlliyi ilə cəzə olunmuş kişilərin ictimai vəziyyətlərinin bərabərsizliyi bütün çıpaqlığı ilə, açıq-aydın təzahür edir.

Cenni Herhardt əhvalatından Drayzer ABŞ-dakı böyük ictimai ziddiyyətləri oxucuya göstərmək üçün istifadə etmişdir. Drayzer öz əsərini yaratdığı zaman Amerika ədəbiyyatında belə kitablar olduqca az idi. İlk baxışda romanın mövzusu məhəbbət olsa da əslində kitabın həqiqi mövzusu – sinfi bərabərsizliyin təsviridir. Cenninin taleyinin bütün faciəsi məhz bu faktdan doğur. Cenninin “aşağı” təbəqədən çıxması onun ürəkəndən sevdiyi adamlarla nikahını qeyri-mümkün edirdi. Əmək və kapital münaqişəsi romanda verilməmişdir, lakin Drayzer Amerika cəmiyyətinin bir-birinə zidd olan iki qüvvəsini – fəhlələri və kapitalistləri son dərəcə aydın göstərir. Drayzer təkcə bununla millətin birliyi haqqında burjuva əfsanəsini darmadağın edir.

Romanın başlanğıcında oxucuya elə gəlir ki, Cenni üçün əsas çətinlik atasının ciddi əxlaqi görüşləridir, lakin hadisələr inkişaf etdikcə daha artıq aydın olur ki, qəhrəmanın səadətə doğru yolunda əsas maneə ictimai quruluşun ədalətsizliyindədir. Bunu bizim qarşımızda canlanan həyat dramının qəhrəmanları da, – hər biri öz şüuruna görə, – az, ya çox dərəcədə dərk edirlər.

Lester Keyn tədricən başa düşür ki, onun Cenni ilə əlaqəsi “cəmiyyətin” gözündə çirkindir, çünki bu əlaqə müəyyənləşdirilmiş ictimai münasibətlərlə ziddiyyət təşkil edir. “...Lesterin aləmi ona həm sarsılmaz, həm də əbədi görünürdü. Yalnız qara buludlar sıxlaşdığı və tufan qopduğu zaman, ictimai şərtlilərin bütün qüvvələri dava ilə onun üzərinə cumduğu zaman, – yalnız bu vaxt o anladı ki, bəlkə də özünü həddindən artıq qiymətləndirmişdir, onun şəxsi arzuları və görüşləri ictimaiyyətin rəyi qarşısında heç bir şey imiş; o, haqsız imiş. Ona elə gəlirdi ki, zamanın ruhu – almanların adlandırdığı kimi – Zeitgeist müəyyən sistemin keçiyində durur, bizim cəmiyyət insanın dərk edə bilmədiyi sirli bir şəkildə qurulmuşdur. Lester bu cəmiyyətlə təkbətək vuruşa girə bilməzdi. Onun hökmündən yaxa qurtara bilmirdi. Onun müasirləri belə ictimai quruluşu zəruri hesab edirdilər və Lester inanmışdı ki, bu ictimai quruluşun qanunlarını pozduqda cəmiyyətdən kənara atılmaq çətin deyildir”.

Cenni də öz yolu ilə bu fikrə gəlib çıxır ki, onun səadətine ictimai səbəblər mane olmuşdur. Lesteri dəfn etdikləri zaman Cenni onu tanımaq istəməyən mühitin adamları ilə əhatə olunmuş tabuta yanaşmağa cəsarət etmir. Lesterin cənəzəsini necə apardıqlarını müşahidə edərək, Cenni barmaqlığın yanında durur: “...bu an Cenni üçün var-dövlət və ictimai mövqe bu barmaqlığın – onu sevgilisindən həmişəlik ayırmış bu keçilməz səddin obrazında təəcəssüm etmişdir... Həmişə belə olmuşdur. Bütün həyatı boyu var-dövlət və onda təəcəssüm

edən qüvvə Cennini sıxışdırmış, müəyyən çərçivədən o yana buraxmamışdır”. Drayzer belə mənalı bədii obrazla Cenninin həyat dramının mahiyyətini ifadə edir, bunun ictimai dram olduğunu göstərir.

Humanist Drayzer insanı deyil, maddi nemətləri və ilk növbədə pulu on qiymətli sayan ictimai sistemə dərinəndən nifrət edirdi. “Cenni Herhardt” romanında o, qəhrəmanların həyat aqibətində pulun mənfəət rolunu göstərir. Lester Keyn öz səadətini var-dövlətsiz təsəvvür etmir. Əgər o, Cenni ilə əlaqəni pozmasa, mirası itirmək təhlükəsi qarşısında olduqda, bu pul hakimiyyəti olduqca tez özünü göstərir. Əvvəl Lester özünü inandırmağa çalışır ki, ildə on min dollara da xoşbəxt olmaq mümkündür. Lakin tezliklə bu nəticəyə gəlir ki, onun üçün belə həyat dolğun və xoşbəxt ola bilməz. O, atasının mirası olmadan keçinəməyə cəhd edir, ancaq onun ticarət planlarından heç bir şey çıxmır, o zaman Lester ikisindən birini seçməli olur; ya puldan imtina etməli, yaxud təslim olmalı və Cennidən imtina etməlidir. Zəngin və gözəl missis Ceraldla görüş bu kələfi açmağa kömək edir. Bu qadınla nikah ona “...ən şöhrətperəst niyyətlərini ideal surətdə başa çatdırılması olardı. Bu hər cəhətdən yaxşı olardı. O, Letti ilə də, Cenni ilə olduğu kimi, demək olar ki, eynilə o cür xoşbəxt olacaqdır, hələ üstəlik, Orta Qərbin kübar və maliyyə dairələrində ən görkəmli bir sima olduğunu görüb ruhlanacaqdır. Belə etsə onun maddi problemləri də ən yaxşı şəkildə həll olunar. Lester çox və ciddi düşündü və nəhayət, qərar etdi ki, uzatmağın və təxirə salmağın mənası yoxdur”.

Lester sonralar inandı ki, o demək olar “eynilə” Cenni kimi başqa bir qadınla, o qadının gözəlliyinə və zənginliyinə baxmayaraq, xoşbəxt ola bilməz. O öz-özünü səadətdən məhrum etdi və bunu pulun xatirinə etdi.

Cenni təmənnaşızdır. Lester, hətta kasıb olsaydı belə, Cenni onunla xoşbəxt ola bilərdi. Lakin o anlayırdı ki, Cenninin xatirinə Lester mirasdan imtina etsəydi, yenə də Cenni onunla xoşbəxt ola bilməzdi, çünki Lester ona daha təbii görünən həyat tərzindən məcburiyyət altında boyun qaçırmağı Cenniye heç bir zaman bağışlamazdı. Bunun üçün də Cenniye hədsiz ağır olsa belə, Lesterin onunla əlaqəni kəsmək qərarını təqdir edir. Cenni görür ki, onun üçün – Cenni üçün başqa bir çıxış yolu yoxdur. Onunla ittifaq Lesteri var-dövlətdən və mövqedən məhrum edir. Bütün bunları itirdikdən sonra o Cennini sevmə bilməz, deməli, fərqi yoxdur. Cenni hər halda xoşbəxt olmayacaqdır.

Lakin nə qədər təmənnaşız olsa belə, Cenni pulun bütün qüvvələrini qüvvəsi olduğu dünyada yaşayaraq, öz taleyinə pulun nə qədər təsir göstərdiyini duyur. Şübhə etmək lazım gəlmir ki, həm senator Brender, həm Lester Keyn, hər biri öz vaxtında Cenniye böyük təsir bağışlamışlar. Buna baxmayaraq, hər halda Cenninin senatorla və Lesterlə münasibətdə pul öz rolunu oynamışdır.

Təsadüfi deyildir ki, Cenni ilə Brender arasında yaxınlığın həlledici məqamı Cenninin qardaşının həbsxanaya salınması vaxtına düşür, onu azad etmək üçün nə olursa olsun pul tapmaq lazım gəlir. Təsadüfi deyildir ki, Cenninin Lesterlə yaxınlığı atasının iş qabiliyyətini itirməsi və ailənin tam dilənçilik təhlükəsi altına düşməsi vaxtında olur. Cenni ilə Lesterin əlaqəsinin başladığını təsvir edən fəsiləri, həmçinin bütün romanı “məhəbbət və pul” adlandırmaq olardı. Lesterə, məhəbbət deyil, Cenniye sahib olmaq arzusu hakim kesilir, o, Cennini öz aşnası etmək üçün, yaranmış vəziyyətdən istifadə edir. Cenni isə Lesterə məftunluq qüvvəsindən daha artıq, ailəsini acliqdan xilas etməyin yeganə yolunu bunda gördüyü üçün yaxınlaşır. Əlil olmuş ata evinə qayıdarkən “...birdən, onun iradəsindən asılı olmayaraq, əl çəkmədən, oğrun-oğrun beyninə girən bir fikir varlığını sarsıtdı. Lester!.. Axı o, Cenniye öz köməyini təklif edirdi, o, Cenniye eşq elan etmişdir... Bəlkə Cenni bir daha özünü qurban verməlidir, bəlkə onun nəsibi belədir? Bir də axı nə fərqi var? Onun həyatı onsuz da düz gətirməmişdir”.

Lester nə qədər aliconab olsa da, onun Cenniye yaxınlaşmasının əvvəli həqiqi məhəbbətdən artıq alqı-satqıya oxşayır. Lester və Cenninin münasibətlərində pul həlledici rol oynamır. Onları pul birləşdirdi, pul da ayırdı.

Lakin bununla bərabər, Lester və Cennini bir səviyyədə tutmaq olmaz. Lester burjua cəmiyyətinin qurbanı deyildir. Onun canı bu cəmiyyətin canından, qanı bu cəmiyyətin qanındandır. Lester Cennini sevirdimi? Lesterin şəxsiyyətinə qiymət vermək üçün bu sualın böyük əhəmiyyəti vardır, çünki insanın hisslərində, fikir və davranışında olduğu kimi onun həqiqi siması meydana çıxır. Drayzer bizi Lesterin daxili aləmi ilə müfəssəl və əsaslı tanış edir, onu hərtərəfli göstərir. Bu məsələni həll edərkən müəllif necə olursa olsun Lesteri pisləmək məqsədini izləməmişdir. Əksinə, Drayzer ona xas olan obyektivliklə qəhrəmanın təbiətində tapıla biləcək bütün yaxşı cəhətləri göstərir. Lakin oxucu yalnız bir hökm verə bilər: Lester tam dəyərli adam deyildir. Bir çox yaxşı cəhətləri olan, vicdanlı və xeyirli ola bilən bu adam əslində zəifdir. Bu zirək adam əhvali-ruhiyyə təsirinə düşməyə meyil edir. Onun qəlbində iki varlıq yaşayır: insan Lester və burjua Lester. Lesterin bütün insani hissləri və söyləri onun burjua məhiyyətinin təyin etdiyi formada aşkar çıxır. O, Cenniye vurulur və onun məhəbbətini satın alır. O, namuslu olmaq istəyir, bunun üçün də mirası almaq üçün üzndən onunla əlaqəni kəsmək sonra onunla əlaqəni bərpa etmək fikrindən imtina edir. Lakin bu, pul işlərində aldatmağa yol verməyən burjuanın alver namusluluğudur. Lesterin davranışına diqqətlə nəzər yetirərkən görməmək olmaz ki, bu əxlaq sırf egoist motivlərlə müəyyən edilir. O yalnız özü haqqında, öz zövqləri haqqında, öz rahatlığı haqqında, öz səadəti haqqında

düşünür. Cenni ilə olmaq ona xoşdur və bunun üçün də onu sevir. Lakin onunla əlaqəsi Lesteri narahat etdiyi, sonra isə iflasa uğramaqla hədələdiyi zaman onun Cenniye hissi başqa cəhətlərə, dərin xudpəsəndlik və tamahkarlıqla məğlub edilir. Onun əslində maddi mülahizələrlə müəyyən edilən əlaqəni pozmaq qərarı, Lesterin mənəvi miskinliyini çox yaxşı açıb göstərir, – Lester Cennini, onun məhəbbətini və fədakarlığını qiymətləndirməyə qabil deyildir. Ölüm yatağında Lester öz səhvini etiraf edir: “Sən yaxşı qadınsan, Cenni”. Lakin Lester burada da öz təbiətini göstərir. O Cenniye deyir: “...Biz nahaq yerə ayrıldıq; indi mən görəəm ki, bu lazım deyilmiş, bu ayrılıq mənə səadət gətirmədi. Sən məni bağışla. Mən bunu etməsəydim, mənim özüm üçün yaxşı olardı”. Biz hətta ölüm yatağında, “Cennidən başqa heç bir qadını ürəkdən sevmədiyini” dediyi zaman Lesterin xudpəsəndliyini göstərən sözləri xüsusi nəzərə çatdırırıq.

Drayzer özünü Lesterin ifşaçısı kimi göstərmir. O göstərir ki, tam dəyərli ola bilən Lester belə bir adam olmadı və ola bilmədi, çünki onda burjua keyfiyyətləri insanlıqdan qüvvətli çıxdı.

Cenni şəxsiyyət kimi Lesterdən hədsiz dərəcədə yüksəkdir. Drayzer öz qəhrəmanını necə rəğbət hissi ilə, hərarətlə, ürəkdən təsvir edir. O, Cenninin davranışının bütün vadar edən səbəblərini açır, onun təsvirinin hər bir sətirində öz qəhrəmanını sevdiyi hiss olunur. Bu məhəbbətin dərin əsaları vardır, Cennini onun xoşbəxt rəqib: missis Ceraldla müqayisə etdikdə bu əsaslar aydın surətdə üzə çıxır, “...biri zərif, təhsilli, cazibədar, kübar rəftarın bütün incəliklərində mahir, özünün hər arzusunu təmin etmək üçün kifayət qədər zəngin idi; ikincisi səmimi idi, sevirdi, mehriban idi, kübar edalarına öyrədilməmişdi, lakin həyatın gözəlliyini, insan münasibətlərində gözəl olan hər şeyi hamdan artıq hiss etməyə qadir bir qadın idi”.

Missis Cerald burjua “mədəniyyətinin” nümayəndəsidir, Cenni el içərisindən çıxmış qadındır. Drayzer, Cenninin bu və ya başqa şəkildə qarşılaşmalı olduğu burjua mühitinin bütün adamlarından böyük mənəvi üstünlüyünü göstərir. Drayzer öz qəhrəmanını məhz buna görə sevir ki, onda sadə adamların gözəl xüsusiyyətləri təcəssüm edir. Cenninin bütün hiss və fikir tərziləri burjua psixologiyasına ziddir. Lesterdə xudpəsəndlik əsas və üstün cəhət olduğu halda, Cenni fədakarlıq mücəssəməsidir. Cenni həmişə başqalarını düşünür, onlara yardım göstərmək üçün özündən asılı olan hər şeyi etməyə həmişə hazırdır. Bununla başqasına kömək edə biləcəyini gördükdə öz şəxsi mənafeyindən imtina edir. Cenninin öz ailəsinə münasibətini hələ demirik, o, ailəsinin yolunda həmişə hər şeyi qurban verir. Cenni Lesterin getməsini asanlaşdırmaqla özü üçün bu qədər çətin və əzablı olan vəziyyətdə Lesterə kömək edir. Cenni özü üçün çalışmayıb, yaxşılıq edəndir, xudpəsəndliyin burjua psixologiyası ona

tamamilə yaddır. Əlbəttə, Cennidə onu əhatə edən burjua mühitinə müqavimət görmək, onun etiraz sözlərini eşitmək istərdik, lakin bu, Cennidə yoxdur. Drayzer Cennini gördüyü kimi, görə bildiyi kimi bizə göstərmişdir.

Drayzer roman üzərində işlədiyi illər həqiqət və onun haqqında burjua uydurmaları arasında tam uyğunsuzluq olduğuna inanırdı. O, faktlara inanırdı, lakin yazıçının bərişə bilmədiyi ictimai ədalətsizliyə bəraət qazandıran yalançı burjua məfkurəsinin təklif etdiyi izahata inanmırdı. Çox məsələlərdə burjua dünyagörüşündən ayrılmış Drayzer hələ aydın müsbət proqram tapmamışdı, o özü də bunu etiraf edirdi: “Mən indi heç bir etiqada mənsub deyiləm. Mən həqiqətin nədə olduğunu, gözəlliyin nə olduğunu, məhəbbətin nə olduğunu bilmirəm”. Lakin burjua fəlsəfəsinin həyata düzgün izahat verə bilmədiyini yəqin etdikdən sonra Drayzer nə spektik, nə sinik oldu. Xalq içərisindən çıxmış yazıçıda olan sağlam əsaslar ona deyirdi ki, həyatın mənası vardır, onda qiymətli şeylər vardır, insanlıqdan imtina etmədən bunlardan imtina etmək olmaz.

Burjua dünyagörüşündən ayrılmış Drayzer o vaxt varlığın təzadlarından çıxış yolu tapmaq üçün ona yardım edəcək bir həyat görüşünə malik deyildi. Lakin yazıçı bunu ehtirasla axtarırdı. Biz bilirik ki, onun bu axtarış yolları çətin idi, səhvlərdən azad deyildi, lakin axırda Drayzer axtardığını tapdı... “Cenni Herhardt”ı yaratdığı illərdə yazıçı ictimai ideyalardan hələ uzaq idi. Buna görə burjua həyat quruluşunu təqdir etməyən yazıçı hələ cəmiyyəti yeni əsaslarla yenidən qurmaq zəruriyyətini dərk etməmişdi. Drayzer o zaman ölkədə geniş vüsət almış işçi hərəkatından hələ kənarda dayanırdı. Buna görə “Cenni Herhardt”da ictimai ədalətsizliyə qarşı mübarizə motivləri yoxdur. Burada müəllifin göstərdiyi adamlardan heç biri burjua qanunsuzluğu əleyhinə üsyan etmir. Hər halda Drayzerin kitabı yırtıcı kapitalist quruluşuna qarşı daxili bərişməzliliklə doludur. Bu, burjuaziya əleyhinə yazılmış romandır. Həyatın düzgün təsviri, dərin demokratizm, xalqilik, həqiqi insanpərvərlik – bu təsirli kitabın, “Cenni Herhardt”ın məziyyəti belədir.

A.Anikst

I FƏSİL

1880-ci ilin bir payız səhərində ortayaşlı bir qadın on səkkiz yaşlı bir qızın müşayiəti ilə Kolumbus şəhərinin (Ohayo ştatı) baş oteline daxil oldu, kontor xidmətçisinə yanaşaraq, burada onun üçün bir iş olub-olmadığını soruşdu. O, dolu bir qadın idi. Lakin bədənə möhkəm deyildi. Özünü təvazökar və sadə tuturdu. Açıq üzündəki iri gözləri səbirlə və fəqirənə baxırdı. Bu gözlərdə yalnız dərddən, qüssədən sarsılmış aciz, köməksiz bir yoxsulun üzünə mərhəmətlə baxanların anlaya biləcəyi kədər kölgəsi gizlənmişdi. İndi onun qızını anasının arxasında durmağa və süni laqeydliliklə ətrafa baxmağa məcbur edən cəsarətsizlik və utancaqlığın haradan gəldiyini anlamaq çətin deyildi. Bu qızın təbiətində anasından irs qalmış xəyalpərvərlik, təbii həssaslıq, hələ təkmləşməmiş, lakin şairənə aqlın tez mütəəssir olmaq qabiliyyəti, atasının ciddiyət və təmkinliyi ilə birləşmişdi. Bu qadınları ehtiyac buraya gətirmişdi. Onlar namuslu yoxsulluğu ehtəsiri təcəssüm etdirirdilər ki, hətta kontor xidmətçisində belə rəğbət oyadırdılar.

O soruşdu:

– Siz nə cür iş axtarırsınız?

Ana qorxa-qorxa cavab verdi:

– Bəlkə siz bir yeri süpürmək, yaxud təmizlətdirmək istəyirsiniz. Mən döşəmə yumağı da bacarıram.

Qızı bu sözləri eşidərkən büzüsdü – ona görə yox ki, işləmək istəmirdi, ona görə ki, böyük bir ehtiyac üzündən çirkli işə girişməyə məcbur olduqlarının başqaları tərəfindən anlaşılacağı ona ağır gəlirdi. Kontor xidmətçisi, bir kişi kimi, bu gözəl qızın kədərindən mütəəssir olmuşdu. Əlbəttə, qızın sadələvhlüyü və acizliyi onların nəsibini daha ağır göstərirdi.

Kontor xidmətçisi:

– Bir dəqiqə gözləyin, – dedi və kontora keçərək baş qulluqçunu çağırırdı.

Otelde iş, doğrudan da, tapıldı. Daimi döşəməyuyan hesabını aldığı üçün baş pilləkən və vestibül təmizlənmirdi.

Baş qulluqçu uzaqdan qadınlara nəzər salaraq:

– Bu onun qızıdır? – deyə soruşdu.

– Görünür, qızıdır.

– Nə deyim, qoy elə bu gündən işə başlasınlar. Qız yəqin ki, kömək edəcəkdir.

Kontor xidmətçisi öz yerinə qayıdaraq mehribanlıqla:

– Baş qulluqçu ilə danışın, – dedi. O, yaxında olan qapını göstərdi:

– Bax, oraya keçin. Orada danışarsınız.

Bu səhnəni, şüşəüfürən Uilyam Herhardtın və onun ailəsinin illər boyu məruz qaldığı bir çox bədbəxtçilik və müvəffəqiyyətsizliklərin faciəyə nəticəsi adlandırmaq olar. Bu adam işini itirmişdi – taleyin bu cür səbətsizliyi yoxsul əməkçilərə yaxşı tanışdır. O indi hər bir səhəri yeni günün ona, arvadına və altı uşağına nə gətirəcəyini bilmədən ürək çırpıntısı ilə qarşılayırdı, çünki onların bir tikə çörəyi təsadüflərin şıltaqlıqlarından asılı idi. Herhardtın özü xəstələnib yatağa düşmüşdü. Onun böyük oğlu Sebastyan, yaxud dostlarının adlandırdıqları kimi Bass, yerli vaqonqayıma emalatxanasında usta əlaltısı işləyirdi, həftədə vur-tut dörd dollar alırdı. Böyük qızı Cenevvevanın on səkkiz yaşı tamam olmuşdu, lakin indiyədək ona heç bir sənət öyrətməmişdilər. Herhardtın başqa uşaqları da var idi: on dörd yaşlı Corc, on iki yaşlı Marta, on yaşlı Uilyam və səkkiz yaşlı Veronika. Bunlar işləmək üçün hələ çox balaca idilər, bunların hamısını saxlamaq lazım idi. Ailənin yeganə sərvət və istinadgahı Herhardtın mənsub olan ev idi, ancaq o da altı yüz dollara girov qoyulmuşdu. Herhardt ev almaq üçün qənaət edib yığıdığı pulları xərclədikdən sonra ailənin gen-bol yaşaması üçün evin yanında üç otaq və eyvan tikdirmək istədiyi zaman bu cür borca düşmüşdü. Girov vaxtının tamam olmasına hələ bir neçə il qalmışdı, lakin elə günlər gəlib çatmışdı ki, əsas borcu vermək üçün qorunub-saxlanmış az miqdar pulu da, illik faiz hesabına verilməli pulu da xərcləməyə məcbur olmuşdular. İndi Herhardtın tamam başını itirmişdi, o anlayırdı ki, vəziyyəti ümitsizdir, dəhşətlidir: onun çox təmiz adam olmasına arxalanaraq son imkana qədər ona borc verən qəssab və çörəkçiyə borcu bir yana, hələ həkimin ödənilməmiş haqqı, girov faizləri – bütün bunlar onu əzir və əzab verir, xəstəliklə mübarizə etməyə mane olurdu.

Missis Herhardt heç də aciz deyildi. Müştəri tapa biləndə yumağa paltar götürür, qalan vaxtlarda isə uşaqların paltarlarını yamayır, onları məktəbə yola salır, xörək bişirir, xəstə kişisinə qulluq edir, bəzən ağlayırdı. O çox vaxt evindən getdikcə daha uzaqda olan yeni bir baqqal dükanı tapır və əvvəlcə nağd pul verərək, sonra başqa dükançılar sadələvh ehsançını xəbərdar edənədək, nisyə ərzaq alırdı. Qarğıdalı hər şeydən ucuz idi. Missis Herhardt bir yekə qazan qarğıdalı bişirirdi, demək olar ki, yeganə və əvəzsiz olan bu yemək düz bir həftə yeyilirdi. Heç nədənə qarğıdalı xəşili yaxşıdır. Buna bir az süd qatmaq mümkün olanda isə ailə lap bayram kefi çəkirdi. Herhardtın ailəsində kartof qızartması ən zəngin xörək hesab olunurdu, qəhvə isə nadir hadisə idi. Onlar vedrə və zənbillərlə, yaxındakı dəmiryol deposu yanından keçən yollarda dolaşib kömür toplayırdılar. Odun da taxta-şalban anbarlarına tərəf bu cür yürüşlər zamanı tapılırdı. Onlar, beləliklə, günü-gün arxasınca yola salır, hər saat ümid edirdilər ki, ataları sağalacaq və şüşə zavodunda işləməyə başlayacaqdır. Lakin qış yaxınlaşır, Herhardt daha böyük ümitsizliyə qapılırdı.

Bu inadçı alman tez-tez:

– Mən mütəlakə, mümkün qədər tez bu vəziyyətdən çıxmalıyam, – deyə təkrar edirdi. Onun zəif səsi qəlbini parçalayan təşvişi ifadə etməkdən aciz idi.

Bütün bu bədbəxtliklər az imiş kimi, balaca Veronika qızılcaya tutuldu, bir neçə gün onun həyatı təhlükə altında oldu. Ana bütün işlərini buraxdı, uşağın yanından çəkilməyib hey dua etdi. Həkim Eluonqer bir rəğbət hissi ilə hər gün xəstəni yoluxurdu. Lüterçi ruhani, pastor Vundt müqəddəs kilisə adından təsəlli verməyə gəlirdi. Onlar hər ikisi evə qara riyakarlıq ruhu gətirirdilər. Onlar ulu qüvvələrin başdan-ayağa qara geymiş elçiləri idilər. Missis Herhardt qızını itirəcəyini düşünür və gecələr gözlerini yummadan hüznə, kədərlə onun yatağının yanında qalırdı. Üç gündən sonra təhlükə sovuşdu, lakin evdə bir tikə çörək yox idi. Sebastyanın maaşı dərmana getmişdi. Yalnız kömür müftə başa gəlirdi, ancaq uşaqları bir neçə dəfə depodan qovmuşdular. Missis Herhardt iş üçün müraciət edə biləcəyi bütün yerləri xəyalından keçirdi və ümitsiz halda otelə yollandı. Budur, sanki bir möcüzə baş vermiş, onun bəxti gətirmişdir.

Baş qulluqçu soruşdu:

– Siz nə qədər istəyirsiniz?

Missis Herhardt ondan bu baredə bir söz soruşacaqlarını heç ağlına da gətirməmişdi, lakin ehtiyac ona cəsaret verdi.

– Gündə bir dollar – o qədər çox deyil ki?

Baş qulluqçu:

– Olsun, – dedi, heftədə təqribən üçgünlük iş olar. Siz hər gün, *günortadan sonra gəlin, vaxtınız lap yaxşı çatar, işin öhdəsindən gələrsiniz.*

Missis Herhardt:

– Sağ olun, – dedi, – elə bu gündən başlamaq olarmı?

– Bəli, gedək, mən sizə vedronin və əskinin yerini göstərim.

Onların gözənilmədən gəldikləri bu otel, o zaman üçün, Kolumbus şəhəri üçün çox əlamətdar bir müəssisə idi. Kolumbus – ştatın paytaxtıdır. Burada əlli min adam yaşayır, həm də daima xeyli gəlmə olur. Bunun üçün də burada otel və mehmanxanalar inkişaf etməli idi. Bu vəziyyətdən çox yaxşı istifadə edilirdi. Hər halda şəhər əhalisi bunun belə olduğunu qürurla düşünürdü. Kolumbusun mərkəzi meydanında böyük beşmərtəbəli bina var idi. Ştatın qanunverici məclisi və ən böyük mağazınları da bu binada idi. Otelin geniş vestibülü bu yaxınlarda yenidən düzəldilmişdi. Döşəmə və mərmərlə örtülmüş divar təmiz silinir, ağılıqdan parıldayırdı. Yuxarıya qalxmaq üçün məhaccəri qoz ağacından olan gözəl pilləkən vardı. Onun pillələrinə salınmış xalça mis millərlə bərkidilmişdi. Vestibülün bir küncündə qəzet və siqarlar satılan piştaxta görkəmli yer tuturdu. Pilləkənlərin altında kontor xidmətçisinin növbətçilik kontorka və otelin müdiriyyətinin otağı var idi. Hər şey ən yaxşı ağaclardan qayrılmış, o zaman üçün yenilik olan qaz lampaları ilə bəzədilmişdi. Vestibülün qurtaracağına bərbərxana vardı – qapının arxasından kreslolar və parıldayan üzqırma cihazları görünürdü. Otelin qarşısında həmişə iki, yaxud üç omnibus görmək olardı – onlar qatarların cədvəlinə müvafiq olaraq gəlir və gedirdilər.

Bu mehmanxanaya ştatın ən böyük siyasi və ictimai xadimləri düşürdülər. Bir neçə qubernator növbə ilə buranı özlərinin iqamətgahına çevirmişdi. Birləşmiş Ştatlar Konqresinin hər iki senatoru bir münasibətlə Kolumbusa gəldikdə mütləq bu oteldə lüks nömrə tutardılar. Otel sahibi onlardan birini – senator Brenderi demək olar ki, otelinin daimi sakini hesab edirdi, çünki bu köhnə subayın Kolumbusda oteldən başqa ayrı evi yox idi. Nisbətən az qalan başqa sakinlər

arasında ştatın konqresinin və qanunverici məclisinin üzvləri, həmçinin dəhliz siyasətçiləri, tacirlər, vəkillər, həkimlər – xülasə, kim desəniz vardı. Bu müxtəlif təbəqələrdən olan adamlar gəlir-gedir və otel tez-tez dəyişən al-əlvan, narahat bir həyat sürürdü.

Taleyin qəflətən bu gözqamaşdırıcı aləmə atmuş olduğu ana və qız bərk qorxmışdular. Onlar hər bir şeyə qorxa-qorxa toxunurdular. Süpürməli olduqları qırmızı xalça döşənmiş geniş dəhliz onlara saray kimi əzəmətli görünürdü, onlar gözlərini yerdən qaldırmağa cəsaret etmir, pıçiltı ilə danışdılar. Gözəl pilləkənləri yumaq, mis milləri və barmaqlıqları təmizləmək lazım gəldikdə isə onların hər ikisi: ana cəsaretsizliyini, qızı isə hamının gözü qarşısında belə işlə məşğul olduğundan doğan utancaqlığı rəf etmək üçün bütün mətanətlərini yardıma çağırmaqlı olurdular. Aşağıda böyük vestibül vardı, orada istirahət edənlər, papiros çəkənlər, girib-çıxanlar – hamı onları görə bilərdi.

– Bura necə gözəldir, elə deyilmi? – deyə Cenni yenə pıçıldadı və öz səsindən diksindi.

– Elədir, – deyə dizi üstə oturub əskini yöndəmsiz hərəkətlə, söylə sıxan anası yavaşdan cavab verdi.

– Burada yaşamaq üçün, yəqin bir yığın pul lazımdır!

– Bəli, – deyə ana cavab verdi. – Bax, buranı, künc-bucağı silməyi yadından çıxartma. Gör nə qədər çirk-toz qoymusan.

Bu məzəmmətdən pərtlənmiş Cenni söylə işə girişdi, artıq ətrafa baxmağa cəsaret etmədən var qüvvəsi ilə silməyə başladı.

Onlar cidd-cəhdlə, əllərinə heyfləri gəlmədən saat beşə qədər işlədilər. Küçədə artıq hava qaralmış, vestibüldə gur işıq yanırırdı. Onlar pilləkəni yuyub qurtarırdılar: ən aşağıda cəmi bir neçə pillə qalmışdı.

Bu zaman tez-tez açılıb küçənin soyuğunu içəri dolduran ikitay qapı aralandı, silindr və hərbi biçimli geniş plaş geymiş ucaboy yaşlı bir adam içəri daxil oldu. Avara adamlar içində o, kəskin surətdə fərqlənirdi, dərhal hiss olunurdu ki, bu, böyük adamdır. Onun qaranız, ciddi, lakin açıq və xoş sifəti var idi, parıldayan gözlərinin üstündə qalın qara qaşları sallanmışdı. O, kontorkada əvvəlcədən onun üçün qoyulmuş açarı yeri-yeri götürdü və pilləkənlə qalxmağa başladı.

O nainki əlində əski parçası olan yaşlı qadının yanından ehtiyatla keçdi, hətta ona lütfkarlıqla əl elədi, sanki: "Eybi yoxdur, narahət olmayın, keçərim" – deyirdi.

Bu zaman qız belini düzəltdi və onlar üz-üzə göldilər, qızın göz-
lərindən hiss edilirdi ki, bu adamın yolunu kəsdiyindən çox qorx-
muşdur.

Silindri kişi mehribanlıqla gülümsədi, baş əydi və:

– Nahaq narahət oldunuz, – dedi.

Cenni bunun cavabında yalnız gülümsədi.

O, bir meydança yuxarı qalxıb bilaixtiyar döndü, qıza nəzər saldı və əmin oldu ki, qız, ilk baxışdan göründüyü kimi, çox qəşəngdir. O, qızın hündür təmiz alnını, düz ayrılmış və hörüklənmiş saçlarını, mavi göz-
lərini, üzünün gözəl rəngini gördü. O hətta qızın dodaqlarının gözəl cizgilərinə, uşaq simasını xatırladan üzünə, gənclik, sağlamlıq və ümid təcəssümü olan boy-buxununa, gözəl qamətinə, artıq yaşa dolmuş, gəncliyi ötmüş adamların yüksək qiymətləndirdiyi hər şeyə göz yetirə bildi. Sonra o, təmkinlə yoluna davam etdi, bir dəfə də olsun qız tərəfə nəzər salmadı, lakin qızın gözəl surətini özü ilə apardı. Bu şəxs möhtərəm senator Corc Silvestr Brender idi.

Bir qədər keçəndən sonra Cenni dedi:

– İndi yuxarı çıxan adam necə gözəldi! Düz demirəm?

– Bəli, – deyə anası təsdiq etdi.

– Ağacının dəstəyi qızıldandı.

Anası nəsihətəməz tərzdə:

– Gözlərini adamlara zilləmə. Yaxşı deyil, – dedi.

Cenni sadələvhlüklə etiraz etdi:

– Mən gözümü ona zilləməmişdim, o özü mənə baş əydi.

Ana dedi:

– Sənin adamlara baxmağın yaxşı deyil. Bəlkə bu onların xoşuna gəlmir.

Cenni yenə dinməz-söyləməz işə girişdi, lakin bu heyrət oyadan dünyanın parıltısı onu məşğul etməyə bilməzdi. O, qeyri-ixtiyari olaraq ətrafdakı qaynar heyata, söhbətlərə və gülüslərə qulaq asırdı: bu səs-
lər birləşir, şən uğultuya çevrilirdi. Birinci mərtəbənin bir qurtar-
acağında restoran var idi. Oradan qabların cingiltisi eşidilirdi, şam yeməyi üçün stol hazırladıqlarını başa düşmək çətin deyildi. O biri

tərəfdə qonaq otağı var idi – orada kim isə royal çalırdı. Adətən, şam qabağı adamlar dirçəlib ruhlандıqları kimi, indi də ətrafda bir şənlik, sərbəstlik hiss olunurdu. Bu şənlik zavallı qızın ürəyini ümidlə döyün-
məyə məcbur etdi, çünki o, cavan idi, ehtiyac hələ bütün ağırlığı ilə onun qəlbini özə bilməmişdi. O, can-başla yuyur və təmizləyir, yan-
da işləyən, mərhəmətli göz-
lərini qırışq toru bürümüş, dodaqları tükənmez gündelik qayğıları səssiz-səmirsiz təkrar edən yorğun ana-
sını bezən unudurdu. Qız ancaq ətrafda hər şeyin necə cəzbedici olduğunu düşünə bilirdi, o istəyirdi ki, bu şən-şöhərdən və şənlikdən bir az da onun payına düşsün.

Saat altının yarısında baş qulluqçu onları xatırlayıb, buraxmaq üçün gəldi. Pillekənlərdə iş qurtarmışdı, onlar üstlərindən dağ götü-
rölmüş kimi yüngüllüklə nəfəs alaraq vedrəni və əskini yerinə qoyub evə tələsdilər. Ana, nəhayət, iş tapdığı üçün çox razı idi.

Onlar böyük, gözəl binaların yanı ilə gedirdilər. Cenni oteldə gör-
düyü qeyri-adi və yeni şeylərin oyatdığı tutqun həyəcanı yenidən hiss etdi.

O dedi:

– Varlı olmaq yaxşıdır, düz demirəm?

– Bəli, – deyə ana xəstə Veronikanı düşünə-düşünə cavab verdi.

– Sən gördün onların necə böyük aşxanaları var?

– Gördüm.

İndi onlar miskin, görkəmsiz evlərin yanından keçib gedirdilər, payız yarpaqları ayaqlarının altında ölgüncəsinə xışıldayırdı.

– Kaş biz də varlı olaydıq – deyə, Cenni, demək olar ki, öz-özünə pıçıldadı.

Ana köksünü dəridən ötürərək:

– Heç bilmirəm neyləyim, – dedi. – Yəqin evdə yeməyə heç nə yoxdur.

Anasının səsindəki ümitsizlikdən mütəəssir olmuş Cenni ürəyi yana-yana dedi:

– Biz ona deyərək ki, iş tapmışıq. Mən özüm deyərəm.

– Yaxşı, – deyə ana yorulmuş həda razılaşdı.

Evlərinə iki kvartal qalmış onlar tutqun işıqlanmış kiçik baqqal dükana bir sıxıntı içində girdilər. Missis Herhardt danışmaq istədi, lakin Cenni onu qabaqladı:

– Siz bu gün bizə çörək və bir az donuz yağı niyə verməzsiniz. Biz “Kolumbus-Xauz”da iş tapmışıq, şənbə günü mütləq borcunuzu qaytararıq.

– Bəli, – deyə missis Herhardt əlavə etdi, – indi mən işləyirəm.

Onlar hələ bütün bədbəxtlik və xəstəliklərin başlanmasına qədər Baumenin daimi müştəriləri idilər və o bilirdi ki, onlar düz deyirlər.

– Siz orada çoxdanmı işləyirsiniz? – deyə o soruşdu.

– Bu gün birinci gündür.

Baumen dedi:

– Missis Herhardt, siz məni tanıyırsınız, mən sizə borc verməkdən imtina etmək istəməzdim. Mister Herhardt etibarlı adamdır, ancaq bir şey var ki, mən də varlı deyiləm. İndi zamanə ağırdır, – deyə o əlavə etdi, – mənim də ailəm var.

Missis Herhardt yavaşdan dedi:

– Elədir, mən başa düşürəm.

O, işdən kobudlaşmış, qızarmış əllərini köhnə şalınm altında gizlədərək nigarənçılıqla, həyəcanla onları sıxır, əzişdirirdi. Cenni gərgin sükut içərisində onun yanında dayanmışdı.

Nəhayət, Baumen dedi:

– Yaxşı, qoy olsun, bu dəfə də borc verirəm. Şənbə günü nə qədər bacarsanız, verərsiniz.

Baumen çörək və yağ bükdü, onları Cenniyə uzadaraq təbəssümlə dedi:

– Yenidən pullananda siz, yəqin, başqa dükandan şey-şüy alaçaqsınız.

– Düz demirsiniz, – deyə missis Herhardt etiraz etdi, – siz bilirsiniz ki, belə şey ola bilməz.

Missis Herhardt elə üzülmüşdü ki, uzun izahata girişmək iqtidarında deyildi.

Onlar döngədən burulub, yoxsul, miskin evləri olan qaranlıq küçə ilə getdilər.

Evə bir neçə addım qalmış missis Herhardt yorğun-yorğun dedi:

– Görəsən, uşaqlar kömür tapıblarmı?

– Narahat olma, – deyə Cenni cavab verdi. – Əgər tapmayıblarsa, mən özüm gedib gətirərəm.

Ana kömür getirib-gətirmədiklərini soruşan kimi Corc salamlamadan tələsə-tələsə dedi:

– Bir kişi bizi qovdu. Ancaq mən yenə bir az gətirdim. Platformadan yerə atdım.

Missis Herhardt gülümsədi, Cenni isə ucadan qəhqəhə çəkdi.

– Veronika necədir? – deyə o soruşdu.

– Deyəsən, yatır. Saat beşdə mən ona bir də dərman verdim, – deyə ata söhbətə qarışdı.

Ana yoxsul şam yeməyi hazırladı, xəstə qızın yatağı önündə oturaraq həmişəki kimi bütün gecəni onun yanında oyaq keçirməyə hazırlaşdı.

Şam yeyiləndə Sebastyan səmərəli bir təklif irəli sürdü, hamı bu təklifə diqqətlə qulaq asdı, çünki o, işgüzar adamdı, bütün yaşayış məsələlərində başqalarından daha təcrübəli idi. Sebastyan vaqon-qayıma emalatxanasında usta şagirdi vəzifəsində işləyirdi və heç bir təhsil almamışdı. Ona yalnız qətiyyəni xoşlamadığı Lüter dininin ehkamlarını öyrətmişdilər, lakin o, sırf Amerika enerjisi və coşqunluğu ilə dolu idi. Ucaboylu, pəhləvan bədənli, yaşma görə çox möhkəm olan Sebastyan tipik şəhər uşağı idi. Artıq onun özünəməxsus həyat fəlsəfəsi yaranmışdı: müvəffəqiyyət qazanmaq istəyirsənsə, firsəti əldən vermə. Bunun üçün isə bu dünyada, xarici görünüş və zahiri bezək hər şeydən üstün olan bu dünyada, görkəmli yer tutanlara yaxınlaşmaq, yaxud heç olmazsa, özünü onlara yaxın göstərmək lazımdır.

Məhz, buna görə Bass “Kolumbus-Xauz”un yanında avara-avara dolaşmağı xoşlayırdı. Ona elə gəlirdi ki, bu otel dünyanın bütün güclü, nüfuzlu adamlarının toplandığı yerdir. Abırlı bir kostyum almaq üçün pul yığandan sonra o, axşamlar şəhərin mərkəzinə getməyə başlayır, dostları ilə otelin qarşısında saatlarla boş-bekar dururdu. Dabanlarını şaqqıldadır, ikisi beş sentə olan siqar çəkir, özünü varlı, müstəqil adam kimi göstərərək qızlara baxırdı. Burada başqa gənclər də, otele üzlerini qırxdırmağa, yaxud bir stəkan viski içməyə gələn şəhər ədəbzləri və avaraları da olurdu. Bass bu oğlanlara heyret edir, özünü onlara oxşatmağa çalışırdı. Burada adamları, hər şeydən əvvəl, paltarlarına görə qiymətləndirirdilər. Madam ki, adamlar yaxşı geyinmişlər, üzük və sancaq taxmışlar, nə edirlərsə etsinlər, hamısı yaxşıdır. Bass onlara oxşamaq, onlar kimi hərəkət etmək istəyir, boş və mənasız vaxt keçirmə sahəsində onun təcrübəsi sürətlə artırdı.

O, Cenninin bugünkü əhvalatlar haqqında danışdıqlarını dinlədikdən sonra qıza dedi:

– Sən niyə otele qalanların paltarlarını yumağa götürməyəsən? Bu, pillədən yumaqdan çox yaxşıdır.

– Bunu necə etmək olar? – deyə Cenni soruşdu.

– Kontor xidmətçisinə müraciət et.

Bu məsləhət Cenniye çox ağıllı göründü.

Onlar tək qaldıqları zaman Bass Cenniye xəbərdarlıq etdi:

– Otelin yanında mənə rast gəlsən, mənimlə danışma. Özünü elə göstərmə ki, mənə tanıyırsan.

– Nə üçün? – deyə qız sadələvhliklə soruşdu.

– Sən çox gözəl bilirsen, nə üçün, – deyə qardaşı cavab verdi, o artıq bir neçə dəfə demişdi ki, onların hamısının miskin görkəmləri vardır, belə qohumların üzündən adam biabır olar. – Bir-birimizə rast gəlsək, yanımdan öt, vəssalam. Eşitdin?

– Yaxşı, – deyə Cenni çəkinə-çəkinə cavab verdi. Qardaşı ondan birçə yaş böyük idi, buna baxmayaraq, Cenni həmişə ona tabe olurdu.

Ertəsi günü otele gedərkən o, qardaşının məsləhətini anasına söylədi.

– Bass deyir ki, biz otele yaşayanların paltarlarını götürüb yuya bilərik.

Oteldeki iş üçün həftədə alacağı üç dollardan əlavə bir şey qazanmaq barədə bütün gecəni əzabla düşünmüş missis Herhardt, Bassın fikrini bəyəndi.

– Yaxşı məsləhətdir, mən kontor xidmətçisindən soruşaram.

Lakin onlar otele gəldikdən sonra bunu etmək üçün uzun müddət əlverişli təsadüf tapmadılar. Yalnız axşamüstü tale onlara gülümsədi: baş qulluqçu onlara kontor xidmətçisinin öyləşdiyi yerin qabağını yumağı tapşırırdı. Bu böyük vəzifəli şəxs onlara açıqcasına xeyirxahlıq göstərirdi. Xoştəbiətli, qayğılı ana və qeşəng qız onun xoşuna gəlmişdi. Missis Herhardt bütün günü başından çıxmayan sualı ona verməyə cəsarət etdikdə, o, iltifatla dilləndi.

– Bəlkə burada qalanlardan birisi paltarlarını mənə yudurtmağa razı olar? Mən çox minnətdar olardım...

Kontor xidmətçisi ona baxdı və bu kədərli simadakı ağır ehtiyac izlərini yenidən gördü. O:

– Baxarıq, – dedi və dərhal senator Brendəri və general Qopkinski düşündü. İkisi də rəhmildir və zavallı qadına məmnuniyyətlə yardım edərlər. – Yuxarıya, senator Brenderin yanına qalxın. İyirmi ikinci nömrəyə. – O, nömrəni kağıza yazıb: – Alın, – dedi, – gedin və deyin ki, sizi mən göndərmişəm.

Missis Herhardt titrəyən əli ilə kağızı aldı. Onun gözləri sözlə ifadə edə bilmədiyi minnətdarlıqla dolu idi...

Onun həyəcanlandığını gören kontor xidmətçisi: – Eybi yoxdur, eybi yoxdur, – dedi, – elə bu saat gedin. O indi öz otağındadır.

Missis Herhardt iyirmi ikinci nömrənin qapısını ehtiyat və ehtiramla döydü. Cenni səsini çıxarmadan onun yanında durmuşdu.

Bir dəqiqə sonra qapı açıldı, gur işıqlı otağın qapısı ağızda senator göründü. O, zərif smokin qeyinmişdi, ana ilə qızın ilk dəfə gördüklərindən cavan nəzərə çarpırdı.

Senator dərhal onların hər ikisini tanıyaraq missis Herhardtdan soruşdu:

– Mənə dair qulluğunuz, xanım?

Özünü tamamilə itirmiş ana dərhal cavab verə bilmədi.

– Biz soruşmaq istəyirdik ki... bəlkə siz paltar yudurtmaq istəyirsiniz?

O, heyrət oyadan gur səslə:

– Paltar yudurtmaq? – deyə soruşdu. – Paltar yudurtmaq? Buyurun içəri. Bu saat baxarıq.

O, nəzakətlə kənara çəkilib onları içəri buraxdı və qapını bağladı.

– İndi baxarıq, – deyə qoz ağacından iri şifanerkanın yeşiklərini bir-bir çəkərək təkrar etdi.

Cenni maraqla otağı nəzərdən keçirirdi. O hələ heç bir zaman burada – buxarının və tualet stolunun üstündə olduğu qədər bezək-düzək və gözəl şeylər görməmişdi. Yumşaq kreslo, onun yanında yaşıl abajurlu lampa, döşəmədə qalın, yumşaq xalça, ora-bura atılmış bir neçə kiçik xalça – hər şey çox bahalı və zəngin idi!

Senator qonşu otağa keçərkən mehribanlıqla:

– Buyurun öyləşin, burada öyləşin – deyə stulları göstərdi.

Ürkək ehtirama qapılmış ana və qız ədəb xatirinə hələ də ayaq üstündə durmuşdular. Lakin senator axtarışı qurtardıqdan sonra onları bir daha öyləşməyə dəvət etdi. Onlar utana-utana və yöndəmsiz halda oturdular.

– Bu sizin qızınızdır? – deyə senator Cenniye baxıb gülümseyərək missis Herhardtdan soruşdu.

– Bəli, ser – deyə ana cavab verdi. – Bu mənim böyük qızınızdır. Senator dalbadal sual verirdi:

– Öriniz sağdır? Familiyanız nədir? Harada yaşayırsınız?

Missis Herhardt bütün suallara itaətlə cavab verir, senator isə sorğu-sualı davam etdirirdi:

– Neçə uşağınız var?

– Altı.

– Söz yox, böyük ailədir. Siz, şübhəsiz, ölkə qarşısında borcunuzu yerinə yetirmişsiniz.

– Bəli, ser – deyə onun diqqətindən mütəəssir olmuş missis Herhardt cavab verdi.

– Siz deyirsiniz ki, bu sizin böyük qızınızdır?

– Bəli, ser!

– Bəs öriniz nə ilə məşğul olur?

– O, şüşəüfüdür. Ancaq indi xəstədir.

Onlar söhbət edir, Cenni isə dinləyirdi. Onun iri mavi gözləri hey-rət və maraqla baxırdı. Hər dəfə senator ona baxdıqda elə sadələvh, məsum baxışlarla, elə gözəl təbəssümlə qarşılaşırdı ki, gözlərini ondan çəkməyə çətinlik çəkirdi.

O, rəğbət hissi ilə:

– Bəli, bunlar hamısı çox ağırdır, – dedi. – Burada mənim bir az palarım yığılıb qalıb, siz onları, lütfən, yuyun. Gələn həftə, yəqin, yenə olacaqdır.

O, paltarları üstünə naxış vurulmuş kiçik, göy kisənin içinə qoydu.

– Nə vaxt gətirək? – deyə missis Herhardt soruşdu.

O, dalgıncasına cavab verdi:

– Fərqi yoxdur. Gələn həftənin hansı günündə istəsəniz, gətirə bilərsiniz.

Ana təvazökarlıqla təşəkkür etdi və onlar çıxmağa hazırlaşdılar.

– Gəlin belə edək. Bazar ertəsi gətirin, – deyə senator qabağa keçərək qapını açdı.

Missis Herhardt:

– Baş üstə, ser, – dedi, – sağ olun.

Onlar getdilər, senator isə yenidən mütaliyəyə başladı, lakin nədənsə qərribə bir fikir dalgınlığı ona hakim kəsildi.

O, kitabı örtərək:

– Kədərli haldır, – dedi. – Bu adamlarda nə işə çox mütəəssir-edicici bir şey vardır.

Cenninin maraq və hey-rət ifadə edən obrazı otaqda dolaşırdı.

Missis Herhardt isə öz qızı ilə yenə qaranlıq küçələrlə evə qayırdı. Gözlənilməz müvəffəqiyyət onları dirçəltmişdi.

– Onun otağı necə gözəldir! Düz demirəm? – deyə Cenni pıçılı ilə soruşdu.

– Bəli, – deyə ana cavab verdi. – O, çox yaxşı adamdır.

Qız davam etdi:

– O senatordur, eləmi?

– Bəli.

Qız yavaşcadan:

– Adlı-sanlı olmaq, yəqin, yaxşı şeydir, – dedi.

II FƏSİL

Cenninin mənəvi aləmini necə təsvir edək? Senatorun paltarlarını yumaqda anasına kömək etməyə, onun çirkli paltarlarını gətirməyə və təmizini aparmağa ehtiyac üzündən məcbur olan bu zavallı qız qərribə yumşaq xasiyyətə malik idi. Bu xasiyyətin bütün gözəlliyini sözlə təsvir etmək mümkün deyildir. Elə nadir təbiətli insanlar olur ki, onlar dünyaya nə üçün gəldiklərini bilmir və axırədək heç bir şey anlamadan həyatdan köçüb gedirlər. Həyat onlara həmişə, son dəqi-qələrinədək hədsiz gözəl, həqiqi sehlər aləmi kimi görünür və əgər onlar bu həyatda yalnız bir şeyə valeh ola-ola gəzə bilseydilər, həyat onlar üçün cənnətdən pis olmazdı. Onlar gözlərini açarkən ətraflarında ürəklərinə yatan kamil dünya: ağaclar, güllər, səslər və rənglər dənizi görünürdü. Bu onların ən qiymətli mirası, ən yaxşı sərvətidir. Əgər onları heç kəs: “Bu mənimdir” sözləri ilə dayandırmasaydı, bu adamlar səadətdən qanadlanaraq, bir zaman bütün dünyanı eşidəcəyi mahnı ilə bu torpaq üzərində nəhayətsiz dolaşa bilərdilər. Bu mahnı xeyir-xahlıq mahnısıdır.

Lakin həqiqi aləmin qəfəsinə salınmış belə adamlar, demək olar ki, həmişə bu aləmə yad qalırlar. Bu təkəbbürlük və acgözlük dünyası idealistə, xəyalpərvərə çəp baxır. Xəyalpərvər süzüb keçən buludların seyrinə dalsa, onu avaraçılıqda məzəmmət edərlər. O, küləklərin

mahnısına qulaq assa, bunlar onun könlünü açar, ətrafdakılar isə bu zaman onun əmlakını ələ keçirməyə tələsərlər. Əgər cansız adlandırılan bütün aləm onu cəlb edərək canlı və idraklı görünəcək qədər incə və valehedici səslərlə onu çağırmış olursa, xəyalpərvər kortəbii qüvvələrin pəncəsində məhv olur. Həqiqi dünya həmişə acgözlüklə öz əllərini belə adamlara uzadır və onlara hakim kəsilir. Həyat məhz belələrini müti qullara çevirir.

Cenni də bu kobud və nasiranə aləmdə belə idi. Hələ uşaqlıqdan onun hər bir addımı yaxşılıq və mehribanlıqla əlaqədardı. Sebastyan yığılıb özildi zaman qardaşı üçün həyəcan və təşvişini boğaraq, məhz Cenni ona kömək edir, qaldırır və anasının yanına gətirirdi. Corc aclıqdan şikayət edəndə, Cenni öz çörək payını ona verirdi. O, saatlarla zümzümə edərək balaca qardaşlarına və bacılarına layla çalar və eyni zamanda nə barədə isə xəyala gedərdi. Cenni yeriməyə başlayan kimi anasının sadıq köməkçisi olmuşdu. O yuyur, təmizləyir, bişirir, dükana qaçır və balacaları saxlayırdı. Öz acı taleyi haqqında çox düşündüyünə baxmayaraq, heç kəs və heç bir zaman onun bircə kəlmə ilə belə şikayətləndiyini eşitməmişdi. O bilirdi ki, qızların bir çoxu ondan çox-çox yaxşı və şən yaşayır, ancaq onlara həsəd aparmağı heç fikrinə də gətirmirdi. Bəzən o gizləndə kədərlənirdi, buna baxmayaraq, yenə də öz mahnılarını oxuyurdu. Aydın günlərdə mətbəxin pəncərəsindən küçüyə baxdığı zaman onu təbiətin geniş qoynu, yaşıl çəmənlik cəlb edirdi. Təbiətin gözəlliyi, onun cizgiləri və rəngləri, işığı və kölgələri qızı gözəl mahnı kimi həyəcanlandırardı. Bəzən o, Corcu və başqa uşaqları kiçik çayın şırıltıyla axdığı, ta uzaqlarda geniş tarlaların uzandığı fındıqlığa, gözəl kölgəli yerə aparardı. O hiss etdiklərini şair kimi sözlərlə ifadə etməyi bacarmasa da, qəlbi bütün bu gözəlliklərə qızgınlıqla cavab verir və hər bir səsdən, hər bir titrəyişdən sevinirdi.

Uzaqdan onun qulağına meşə qumrularının, bu yayın nəfəsini hiss etdirən quşların asta və zərif səsi çatdıqda, o, başını əyib qulaq asar, zərif səslər gümüş damcılar kimi, düz onun ürəyinə düşərdi.

Günəş daha da şiddətlə qızdıranda, onun şüaları budaqlar və yarpaqlar arasından keçib qızıl naxışlar kimi otların üzərinə səpiləndə Cenni onlara baxmaqdan doya bilmirdi, oraya, şüaların daha artıq parladığı yerə can atır və sehrlənmiş kimi meşənin müqəddəs qalınlığına doğru gedirdi.

O, rənglərin bütün gözəlliyini hiss edirdi. Günəş batarkən səmada parlayıb yayılan fəcr onu hədsiz dərəcədə şadlandırır və heyrətə gətirirdi.

Bir dəfə o lap uşaq kimi dedi:

– Bu buludlarla birlikdə süzmək necə yaxşı olardı!

O, təbiətin özünün çöl üzümü tənəklərindən hördüyü bir yellənək tapmışdı, Marta və Corcla yellənirdi.

– Belə bir qayığımız olaydı, – deyə Corc dilləndi.

Cenni başını geri ataraq gümüş dənizindəki al-qırmızı adaya – uzaq bir buluda baxırdı. Bir az sonra o dedi:

– Kaş adamlar belə bir adada yaşayaydılar, nə qiyamət olardı! Fikrən qız artıq orada idi və hava cığırları ilə yüngülcəsinə qaçırdı. Corc yanlarından uçan bir cır arını göstərərək:

– Arıya bax, – dedi.

– Hə, – deyə Cenni xəyala dalmış halda cavab verdi.

Corc soruşdu:

– Quşların da?

Bu fikrin şəriyyətinə bütün varlığı ilə hiss edən Cenni:

– Hə, – dedi, – quşların da evi olur.

– Arıların da? – deyə Marta əl çəkmədi.

– Hə, arıların da.

Corc yaxındakı yolla tənha dolaşan köpəyi görüb soruşdu:

– İtlərin də?

– Bəs necə, əlbəttə, – deyə Cenni cavab verdi. – Sən bilmirsən ki, itlərin evləri olur?

Oğlan şəffaf əlaqədarlıqda uçuşan bir dəstə ağcaqanadı görüb soruşdu:

– Bəs ağcaqanadların necə?

Cenni özü belə buna çox da inanmayaraq:

– Hə, – dedi, – qulaq asın!

– Oho! – deyə Corc etinasızlıqla səsləndi: – Mən onların evlərini görmək istəyirəm – o necə evdir?

– Qulaq asın! – deyə Cenni ciddi surətdə, inadla təkrar etdi və sakitliyi bərpa etmək üçün əlini yuxarı qaldırdı.

Kilsədən yüksələn zəng səsinin sönən gün üzərində xeyir-dua kimi səsləndiyi sakit bir vaxt idi. Uzaqdan gəlidiyi üçün zəiflənən səslər axşam havasında asta-asta üzür, sanki təbiətin özü də susaraq

Cenni ilə birlikdə bu səsi dinləyirdi. Ondan bir neçə addımlıqda qırmızı sinəli moruq quşu atılıb-düşürdü. Arı vızıldayır, harada isə zıq qırov səslənir, budaqlardakı şübhəli şıqqıltılar gizli-gizli qoz axtara dələnin yaxında olduğunu bildirirdi. Əlini aşağı salmağı unutmuş Cenni, uzun zəng səsi havada donana qədər və ürəyi tamam dolana qədər dinlədi. Sonra ayağa qalxdı.

– O! – deyə qızdan bir səs qopdu və o, şairanə həyəcanın təsirilə əllərini bərk sıxdı. Onun gözləri yaşarmışdı. Onu həyəcanlandıran hissini gözəl dənizi sahili döyürdü. Cenninin qəlbi belə idi.

III FƏSİL

Senator Corc Silvestr Brender adi adamlardan deyildi. Onda siyasi işbazın diribaşlığı ilə xalq nümayəndəsinin həssaslığı birləşmişdi. O, Cənubi Ohayoda doğulmuş, orada böyümüş, Nyu-Yorkda Kolumb darülfünununda hüquq elmi ilə məşğul olduğu iki il nəzərə alınmazsa, təhsilini də orada almışdı. Mülki və cinayət hüququnu o, yəqin ki, öz ştatında heç kəsdən pis bilmirdi. Lakin heç bir zaman vəkillik sahəsində görkəmli müvəffəqiyyətlər əldə etmək üçün zəruri olan cəfəşanlıqla məşğul olmamışdı. O, pis qazanmırdı, vicdanını itirməkdən qorxmasaydı, müqayisə edilməyəcək dərəcədə artıq qazana bilərdi, buna çox yaxşı imkanlar vardı. Ancaq o bunu bacarmazdı. Hər halda təmizliyinə və satılmazlığına baxmayaraq, o bəzən öz dostlarının xahişləri qarşısında dura bilmirdi. Elə bu yaxınlarda, son prezident seçkilərində, hökumət üzvlüyü üçün zəruri keyfiyyətlərə heç də malik olmayan (Brender bunu yaxşı bilirdi) bir adamın namizədliyini müdafiə etmişdi.

Həmçinin, o, bir məsələdə də müqəssir idi ki, bir neçə dəfə şübhəli adamlara, iki, yaxud üç dəfə isə açıqdan-açığa yaramaz adamlara dövlət vəzifələri tapşırılmışdı. Vicdan əzabı onu sıxmağa başladığında o çox sevdiyi: “Heyatda azmı şey olur” – məsəli ilə özünə təsəlli verirdi. Bəzən o, kədərli xəyallara dalaraq, kreslosunda uzun müddət tənha oturur, sonra yerindən qalxaraq günahkarcasına bir təbəssümlə bu sözləri təkrar edirdi. Onun vicdanı heç də susmurdu, ürəyi isə hər halda çox həssas idi, hər şeyi tez və dərindən duyurdu.

Tərkibinə Kolumbusun daxil olduğu okruqdan üç dəfə ştatın konqresinə və iki dəfə Birləşmiş Ştatlar senatına seçilmiş bu adam

heç vaxt evlənməmişdi. O, gəncliyində ciddi sevmişdi. Lakin bu sevginin nikahla bitməməsində onun günahı olmamışdı. Ailə saxlamaq üçün vəziyyətini düzəltməyə xeyli vaxt lazım idi, ürəyini çalmış qadın isə onu gözləmək istəməmişdi.

Ucaboylu, qamətli, enlikürək bu adam təkə öz xarici görkəmi ilə adamda özünə ehtiram hissi oyadırdı. O, heyatda az şey itirməmiş, taleyin zərbələrini dadmışdı. Elə buna görə, onda, canlı təsevvrülü adamlarda hüsn-rəğbət doğuran nə isə bir şey var idi. O, xeyirxahlığı və iltifatlığı ilə tanınmışdı, senat yoldaşları isə hesab edirdilər ki, onu bir elə şişirtməyə dəyməz, amma çox gözəl adamdır.

Senator Brenderin o zaman Kolumbusa gəlməsi, laxlayan siyasi nüfuzunu möhkəmlətmək zəruriyyətindən doğmuşdu. Konqresə son seçkilərdə onun partiyasının işi düz gətirməmişdi. O özü kifayət qədər səs almışdı, yenidən seçilə bilərdi, lakin bu seçiciləri özü tərəfində saxlamaq üçün xeyli siyasi diribaşlıq lazım idi. Axı ondan başqa da şöhrətpərəstlər vardır! İstənilən qədər namizəd tapılar və onların hər biri Brenderin yerini tutmağa şad olar. İndi ondan məhz nə tələb olunduğunu o çox yaxşı başa düşürdü. Rəqibləri ona o qədər də asanlıqla qalib gələ bilməyəcəkdilər, ancaq o fikirləşirdi ki, əgər iş belə bir vəziyyətə düşsə, əlbəttə, prezident ona xaricdə bir diplomatik vəzifə tapşırmaqdan imtina etməz.

Bəli, senator Brenderi tam mənasilə bəxti gətirən adam adlandırmaq olardı. Lakin bununla bərabər, o, heyatında nəyinse çatmadığını hiss edirdi. O hələ istədiklərinin hamısını etməmişdi. Budur, onun əlli iki yaşı var, o, hörmətli, izzətli, görkəmli xadim kimi, ləkələnməmiş şan-şöhrət sahibidir, lakin təkdir, heç kəsi yoxdur. O bilaixtiyar tez-tez düşünürdü ki, yanında onu əzizləyəcək bir kəs yoxdur. Öz otağı hərdən ona qərribə, boş görünürdü və o öz-özünə nifrət hissi duyurdu.

O tez-tez düşünürdü: “Əlli yaşım var! Özüm də tək-tənha...”

Bu şənbə axşamı, otağında oturduğu zaman qapı yavaşca döyüldü. Bu vaxt o, dünyada hər şeyin – heyatın da, şöhrətin də necə fani olduğu və bu nöqtəyi-nəzərdən öz siyasi fəaliyyətinin nə qədər səmərəsiz olduğu haqqında düşünürdü.

“Biz hər hansı mövqə qazanmaq üçün nə qədər çalışırıq, – deyə o fikirləşirdi, – lakin bir neçə il keçdikdən sonra bunlar mənim üçün nə qədər əhəmiyyətsiz olacaqdır!”

O, yerindən qalxdı, qapını açdı və Cennini gördü. Cenni anasına təklif etmişdi ki, senatoru işin tez görülməsilə heyrətləndirmək üçün bazar ertəsinə gözləməyib paltarları elə bu gün qaytarsınlar.

Brender:

– Buyurun, – dedi və birinci dəfə olduğu kimi onu nəzakətlə qabağa buraxdı.

Cenni, işin öhdəsindən tez gəldikləri üçün senatorun onları tərifləyəcəyini gözləyərək, içəri keçdi, lakin senator bunu heç hiss etmədi.

– Hə, qəşəng qız, sizin kefiniz necədir? – deyə Brender soruşdu.

– Lap yaxşıdır, – deyə Cenni cavab verdi. – Anamla belə qərara gəldik ki, bazar ertəsinə gözləməyib, paltarları sizə bu gün gətirək.

Brender laqeyd cavab verdi:

– Bunun heç fərqi yoxdur. Oraya, stulun üstünə qoyun.

Cenni, hələ əmək haqqını almadığını düşünmədən getməyə hazırlaşdı, lakin senator onu saxladı.

– Ananız necədir? – deyə güler üzle soruşdu.

– Yaxşıdır, – deyə Cenni qısa cavab verdi.

– Bacınız necə? Halı yaxşılaşdı mı?

– Həkim deyir ki, yaxşıdır.

Senator sözüne davam edərək:

– Əyləşin! – dedi. – Mən sizinlə söhbət etmək istəyirəm. Cenni yanındakı stulda əyləşdi. Senator yüngülcə öskürdükdən sonra davam etdi:

– Bacınızın xəstəliyi nədir?

– O, qızılca tutmuşdur, – deyə Cenni izah etdi. – Bir vaxt biz hətta fikirləşirdik ki, o daha sağalmayacaqdır.

Senator qızı dinləyərək diqqətlə onun üzünə baxırdı, bu üz ona çox təsirli görünürdü. Cenni necə yoxsul geyinmişdir, onun yüksək mövqeyinə necə heyrət edir. Senatorun qəlbində ətrafındakı sərvət və dəbdəbədən doğan utancaqlıq baş qaldırdı. Əlbəttə, tale onu çox yüksəklərə qaldırmışdır!

O, mülayimliklə dedi:

– Mən şadam ki, o yaxşıdır. Atanızın neçə yaşı vardır?

– Əlli yeddi.

– Onun səhhəti düzəlir?

– Bəli, ser, o indi yataqdan qalxır, ancaq hələ evdən çıxmır.

– Deyəsən, sizin ananız deyirdi ki, o, şüşüfürendir.

– Bəli, ser.

Brender yaxşı bilirdi ki, yerli şüşə sənayesi böhran keçirir. Bu, son siyasi kampaniyanın nəticələrindən biri idi. Görünür, Herhardt-ların vəziyyəti, doğrudan da, çox ağırdır.

– Sizin kiçik bacı-qardaşlarınız hamısı məktəbə gedir?

– Bəli, ser, – deyə Cenni tutula-tutula cavab verdi. O, qardaşlarından birisinin ayaqqabısı yırtılıb-dağıldığı üçün məktəbi buraxdığını etiraf etməyə utanırdı. Yalan danışmağa məcbur olması isə ona əzab verirdi.

Senator bir dəqiqəlik fikrə getdi. Sonra qızı saxlamaq üçün artıq bəhanə olmadığını düşünərək qalxdı və qıza yanaşdı. Cibindən bir neçə kağız pul çıxarıb birini Cenniye uzatdı.

– Alın, – dedi. – Ananıza deyin ki, bu pulu istədiyini kimə xərcləsin.

Cenni özünü itirmiş halda pulu götürdü. Pulun nə qədər olduğuna baxmaq onun ağına belə gəlmədi. O bu qədər şan-şöhrətli adamın yanında, onun gözəl otağında başını itirmişdi, nə edəcəyini pis başa düşürdü.

– Sağ olun, siz paltarlar üçün hansı gün gəlməyi təyin edərsinizmi?

– Bəli, bəli, – deyə senator cavab verdi. – Bazar ertəsi günləri gəlin. Bazar ertəsi, axşam.

Cenni çıxdı, Brender fikirli-fikirli qapını bağladı. Onun bu adamlara marağı heç də adi maraq deyildi. Şübhəsiz, yoxsulluğun gözəlliklə birləşməsinə laqeyd qalmaq çətinidir. O, kreslodə oturdu, Cenninin gəlməsindən doğmuş xoş xəyallara daldı. Nə üçün bu ailəyə kömək etməsin?

– Onların harada yaşadığını öyrənmək lazımdır, – deyə, nəhayət, o qət etdi.

Cenni sonrakı həftələrdə müntəzəm olaraq paltar aparmağa gəlirdi. Senator Brender qızla get-gedə daha artıq maraqlandı və onun yanında olarkən qıza hakim kəsilən utancaqlığı və bacarıqsızlığı çox keçmədən aradan qaldırdı. Onun qızı sadəcə öz adı ilə çağırması buna çox kömək etdi. Bu, Cenninin üçüncü gəlişindən başladı, sonra isə, demək olar ki, özü də bilmədən onu getdikcə tez-tez çağırırdı.

Onun qıza münasibətinin atalıq xarakteri daşdığını demək çətinidir. Adamlara belə bir münasibət onun xasiyyətinə az xas olan şey idi. Bu qızla söhbət edərkən o özünü nədənsə xüsusilə gənc hiss edir və tez-tez özündən soruşurdu ki, məgər qız onda hələ nə qədər təravət olduğunu görmür və qiymətləndirmir?

Bu adamı əhatə edən zənginlik, dəbdəbə və – qız hələ dəq etməsə də – Brenderin özü onu əsir etmişdi. Cenni heç vaxt bu cür cazibəli adam görməmişdi. Bu adama mənsub olan hər şey gözəl idi, onun hər bir hərəkəti necib, əhəmiyyətli, hörmətə layiqdir. Bəlkə də öz alman ata-babalarından bir irs olaraq Cenni bu keyfiyyətləri başa düşmək və qiymətləndirmək qabiliyyəti əldə etmişdi. Məhz bu adamın yaşadığı kimi yaşamaq lazımdır. Onun alicənablığı Cenninin xüsusilə xoşuna gəlirdi.

Senatora valeh olmaq Cenniye qismən, hissini səsi həmişə müha-kiməsinin səsindən gur olan, anasından keçmişdi. Cenni missis Herhardta on dollar verəndə o sevincindən özünü itirdi.

– Mən ancaq küçədə bu pulun nə qədər olduğunu gördüm. O dedi ki, bu pulları sənə verim.

Missis Herhardt pulu götürdü, onu vəcdlə əlində saxlayaraq senatoru, onun yaraşlıq qamətini, lütfkar rəftarını aydıncasına təsəvvürünə gətirdi.

– Bu nə cür adamdır! – deyə o dilləndi. – Onun necə xeyirxah üreyi vardır!

Missis Herhardt bu axşam və ertəsi gün bu çox varlı adam haqqında, onun, şübhəsiz, xeyirxah və alicənab olması haqqında danışdı. Onun paltarlarının yuyulmasına gəldikdə isə arvad onları elə söylə ovuşdururdu ki, paltarlar az qalırdı cırılsın, ancaq yenə də hiss edirdi ki, nə qədər çalışırsa çalışsın, yenə azdır. Herhardtin özü heç nə bilməməlidir. O, möhkəm qaydalara riayət edən bir adam idi. Ehtiyacın bütün ağırlığına baxmayaraq, qazanılmamış pulu almağa onu razı salmaq arvadı üçün çox çətin olardı. Buna görə missis Herhardt heç nə demədi, gözlənməyən sərvətin nəzərə çarpmaması üçün az-az çörək və ət almağa başladı.

Anasının senatora münasibəti Cenniye də keçdi. Hədsiz minnətdar olan Cenni onunla daha sadə, daha sərbəst danışmağa başladı. Onların arasında o qədər yaxşı münasibət əmələ gəldi ki, senator tualet stolunun üstündəki balaca şəkil çərçivəsinin Cenninin xoşuna gəldiyini görüb onu qıza bağışladı. Cenni hər dəfə onun yanına gəldikdə, o bir bəhanə ilə qızı saxlayırdı. Çox keçmədən senator başa düşdü ki, duyduğu ehtiyac bu gənc, mehriban qızı qəlbinin dərinliyinə qədər təhqir edir, o öz yoxsulluğundan utanır. Bu həqiqətə onu həyəcanlandırırdı, qızın miskin paltarına və köhnəlmiş ayaqqabılarına

baxdıqca öz-özünə belə bir sual verirdi: necə edim ki, qəlbinə toxunmadan ona yardım əli uzadım?

O dəfələrlə fikirləşmişdi ki, axşam bir bəhanə ilə onun arxasınca getsin və ailələrinin nə cür şəraitdə yaşadığını özü görsün. Ancaq necə olsa, o, Birləşmiş Ştatların senat üzvüdür, bu adamlar isə yəqin ki, şəhərin kənarında, miskin bir yerdə yaşayırlar, o bu fikri rədd etdi. Ehtiyac müvəqqəti olaraq üstün gəldi, düşünülmüş tədbir təxirə salındı.

Dekabrın əvvəllərində senator Brender üç həftəliyə Vaşinqtona qayıtdı və günlərin birində missis Herhardt və Cenni onun getdiyini bilib təəccübləndilər. O, paltar yudurtmaq üçün həftədə iki dollardan az vermirdi, bəzən beş dollar verirdi. Bəlkə də o öz səfəri ilə ailənin büdcəsinə nə qədər ziyan vurduğunu təsəvvür etmirdi. Lakin çarə yox idi. Onlar birtəhər dolanmalı idilər. İndi Herhardt özünü yaxşı hiss edirdi. İş tapmaq üçün boş-boşuna fabriklərin çoxunu dolaşdıqdan sonra, çatma və mişar tapdı, qapı-qapı gəzərək odun doğramağı təklif etməyə başladı. İş az idi, ancaq, o, hər halda qüvvəsini əsirgəmədən işləyir və həftədə iki, bəzən də üç dollar qazana bilirdi. Bu pullar, arvadının qazancı və Sebastyanın verdiyi pulla bərabər çörəyə çatırdı – yalnız çörəyə.

Milad bayramının şən vaxtı gəlib çatır və buna görə Herhardtlar üçün ehtiyac daha acı görünürdü. Almanlar Milad bayramını böyük təntənə ilə keçirməyi sevirler. Bu günlərdə onların valideynlik hissini bütün qüvvəsi əyani surətdə aşkara çıxır. Onlar uşaqlıq sevincini yüksək qiymətləndirir, balacaların əyləncələrdən və oyuncaqlardan doyunca həzz almalarına can atırlar. Bayramqabağı öz mişarı ilə işləkən Herhardt bütün bunları az düşünməmişdi. Kaş balaca Veronikanı hədiyyələrlə sevindirə biləydi – axı qız uzun müddət xəstə olmuşdu. Kaş uşaqların hərəsinə bir cüt möhkəm ayaqqabı, oğlanlara isti papaq, qızlara bəzəkli kapor bağışlaya biləydi! Keçən illərin bayram günlərində onlar həmişə oyuncaq və şirniyyat alırdılar. O, qarlı bayram şəhərinin gələcəyini və stolun üstündə uşaqların çox istədiyi şeylərin olmayacağını düşündükcə əzab çəkirdi.

Missis Herhardta gəlinə, onun hissələrini təsəvvür etmək təsvir etməkdən daha asandır. O bütün bunları nə qədər ağrı ilə duyurdu ki, yaxınlaşan mənhus gün haqqında əri ilə danışmağa qadir deyildi. O, bir ton kömür almaq və bədbəxt Corcun canını hər gün kömür anbarlarına ziyarətdən qurtarmaq ümidilə üç dollar qənaət edib yığa

bilmışdi – indi bu pulu bayram hədiyyələrinə xərcləməyi qət etdi. Herhardt ata da yavaş-yavaş iki dollar yığmışdı ki, bayram günü ağır dəqiqədə onları araya çıxartırsın, arvadını heç olmasa bir az sakitləşdirsin və şadlandırınsın.

Lakin bayram ərəfəsi bu cüzi beş dollar çox zəif təsəlli oldu. Şəhərdə izdihamlı bayram şənliyi vardı. Ərzaq mağazaları yaşıl yarpaqlarla bəzənmişdi. Oyuncaq və qənnadı mağazaları öz gözəllikləri ilə adamın gözlərini qamaşdırırdı. Burada özünə hörmət edən Santa-Klausa nə lazım ola bilərsə, hamısı var idi. Valideynlər də, uşaqlar da vitrinlərə baxırdılar. Valideynlər öz acı ehtiyaclarını kədərlə derk edir, uşaqlar isə bu şeylərə sahib olmaq arzularını çox çətinliklə boğaraq hədsiz heyrətlə baxırdılar.

Herhardt dəfələrlə uşaqların yanında demişdi:

– Şaxta baba bu il çox kasıbdır. O çoxlu hədiyyə götürə bilməyəcəkdir.

Lakin uşağı, hətta ən kasıbını belə, buna inandırmaq çətindir. Ata hər dəfə görürdü ki, onun əvvəlcədən xəbərdarlıq etməsinə baxmayaraq, uşaqların gözləri eyni şən intizarla, sevincli ümidlərlə yanır.

Milad bayramı tək gününə düşürdü, bayram ərəfəsi, bazar ertəsi məktəblərdə məşğələ olmadı. Missis Herhardt otelə gedərkən Corca məsləhət gördü ki, mümkün qədər çox kömür yığsın ki, sabaha da çatsın. Corc iki kiçik bacısını da götürüb dərhal depoya getdi. Lakin kömür az idi, onlar səbətlerini tezliklə doldura bilmədilər, axşam-çağı isə cüzi ehtiyat topladıqları məlum oldu.

Bu axşam missis Herhardt oteldən qayıdarkən onun ilk sualı bu oldu:

– Sən kömür üçün getmişdinmi?

– Getmişdim, – deyə Corc cavab verdi.

– Sabaha çatarmı?

– Məncə, çatar.

– Gedək baxım.

Lampanı götürüb kömür yığılmış saraya getdilər.

– Oh, ilahi! – deyə missis Herhardt qışqırdı. – Bu ki lap azdır!

Bu saat get yenə getir.

Corc dodaqlarını büzərək sözləri uzada-uzada dedi:

– İşə düşdük də! Mən getmişəm, qoy indi də Bass getsin.

Bass işdən yeddiyə düz on beş dəqiqə işləmiş gəlmişdi, indi şəhərə getmək üçün yuyunub geyinirdi.

Missis Herhardt:

– Yox, – dedi, – Bass bütün günü işləyibdir. Sən özün getməlisən.

– Mən getmək istəmirəm, – deyə Corc donquldandı.

– Lap yaxşı, – deyə missis Herhardt dilləndi. – Sabah yandırmağa bir şey olmasa, nə qayıracağıq?

Onlar evə qayıtdılar, lakin Corcun heysiyyətinə çox bərk toxunulmuşdu, o hələ məsələni bitmiş hesab etmirdi. O hələ kandardan böyük qardaşına qışqırdı:

– Bass, sən də get!

– Hara belə?

– Kömür götürməyə.

– Elə bu qalmışdı, – deyə Bass cavab verdi. – Sən mənə nə hesab edirsən?

Corc başını inadla silkələyərək:

– Onda mən də getməyəcəyəm, – dedi.

Qardaşı sərt bir ifadə ilə soruşdu:

– Sən niyə bu gün kömür yığmayıbsan? Bütün günü bekar idin.

Corc:

– Yığmışam, – dedi. – Kömür çox az idi. Olmayan yerdə mən necə toplayım?

– Yəqin pis yığmışsan, yaxşı çalışmaq lazım idi.

Dükandan qayıdan Cenni evə girən kimi Corcun hirsli və narazı üzünü gördü.

– Nə olub? – deyə o soruşdu.

– Bass mənimlə kömür yığmağa getmək istəmir.

– Sən gündüz götürməmişənm?

– Gətirmişəm, ana deyir ki, azdır.

Cenni dedi:

– Mən sənənlə gedirəm. Bass, sən bizimlə gedərsənmi?

– Yox, – deyə şıq geyinməyi sevən gənc etinasız cavab verdi.

O, qalstukunu bağlayırdı. Ona mane olduqları üçün hirsələnmişdi.

Corc dedi:

– Orada heç kömür də yoxdur. Ancaq platformadan tullamaq olar. Mən gedəndə kömürlü platforma da yox idi.

– Yəqin varmış, – deyə Bass bağırırdı.

– Yox idi, – deyə Corc təkrar etdi.

Cenni:

– Daha mübahisə etmə, – dedi. – Zənbili götür, gedək, yoxsa geç olar.

Böyük bacılarını çox sevən o biri uşaqlar da onunla getməyə hazırlaşdılar. Veronika səbəti, Marta və Uilyam vedrələri, Corc isə böyük paltar qoyulan zənbili götürdü. Bu zənbili o, Cenni ilə bərabər doldurmalı və ikisi götürməli idilər. Bu zaman iş düzəltmək üçün bacısının göstərdiyi səyden mütəəssir olmuş və hələ ona qarşı qardaşlıq hissini mühafizə etmiş Bass:

– Qulaq as, Cenni, – deyə təklif etdi. – Sən balacalarla səkkizinci küçəyə get, platformanın yanında gözlə. Mən ora gedirəm. Ancaq mən ora çatanda heç biriniz özünüzü elə göstərməyin ki, mənə tanıyırsınız. Elə-belə deyin: “Mister, rica edirik, bir az kömür tullayın”. – Mən platformaya qalxaram, nə qədər lazımsa tullaram. Başa düşdünüz mü?

Çox razı qalmış Cenni:

– Yaxşı, – dedi.

Onlar evdən qarlı axşam dumanına çıxdılar və demiryoluna doğru yönəldilər. Orada, küçəni yük stansiyasının geniş köməkçi yollarının kəsdiyi yerdə bir az bundan qabaq gəlmiş kömür qatarı dayanmışdı. Uşaqlar vaqonlardan birinin kölgəsində gizləndilər. Onlar böyük qardaşlarını gözləyərkən bir neçə ən yeni yataq vaqonu olan gözəl və uzun Vaşinqton sürət qatarı gəldi. Böyük aynalı pəncərələr parlayır, onların arxasında rahat, yumşaq kreslolara quylanmış sənişinlər görünürdülər. Qatar gurultu ilə onların yanından keçərkən uşaqlar ixtiyarsız geri çəkildilər.

Corc:

– Gör necə uzundur! – dedi.

– Belə bir qatarda konduktor olaydım! – deyə Uilyam köksünü ötürdü.

Təkcə Cenni susurdu, lakin uzaq səyahətlər haqqında, dəbdəbələr haqqında fikir onu hamıdan çox həyəcanlandıırırdı. Varlı adamlar necə gözəl yaşayırlar!

Uzaqdan Sebastyan göründü, onun enerjili, cəsuranə yerışı var idi və onda olan hər bir şey öz qiymətini bilən adamı xatırladırdı. O çox inadcıl və qətiyyətli idi. Uşaqlar onun dediklərinə olduğu kimi əməl

etməsəydilər, o onların yanından düz keçib gedəcək, onlara kömək etməyi heç ağına da gətirməyəcəkdi.

Lakin Marta işə lazımı ciddiliklə yanaşdı və tapşırıldığı kimi pıçıldadı: “Mister, rica edirik bizə bir az kömür tullayasınız”.

Sebastyan birdən-birə dayandı, yad adamlara baxmış kimi onları süzüb: “Yaxşı, olar”, – dedi və platformaya qalxıb qərribə zirəkliklə o qədər kömür tulladı ki, səbətlərin hamısını doldurdular, hələ artıq da qaldı. Sonra o sanki belə ləyaqətsiz adamların yanında çox dayanmaq istəməmiş kimi tələsik demiryolundan keçdi və gözəndən itdi.

Evə qayıdarkən bir centlmen də gördülər. Bu dəfə gördükləri başında silindr, əynində gözəl plaş olan əsil centlmen idi. Cenni dərhal onu tanıdı. O, Vaşinqtondan yeni qayıtmış və bu bayramdan ürək-açıq bir şey gözləməyən senator Brender idi. O, uşaqların diqqətini cəlb edən ekspreslə gəlmişdi, yüngül, balaca sakvoyajını götürüb bir qədər gəzmək arzusu ilə otele yollanırdı. Birdən ona elə gəldi ki, Cennini görür.

– Cenni, sizsiniz? – deyə yaxşı baxmaq üçün addımlarını yavaşladı.

Onu daha əvvəl tanımış Cenni: “Ah, bu mister Brenderdir!” – deyə qışqırdı, səbətin dəstəsini buraxıb, balacalara tapşırırdı ki, kömürü tez evə aparsınlar, özü isə əks tərəfə qaçdı.

Senator Brender onun arxasınca getdi və üç-dörd dəfə “Cenni! Cenni!” deyə çağırırdı. Lakin nahaq yərə. Qıza çatmaq ümidini itirərək birdən-birə başa düşdü ki, qızı qaçmağa məcbur etmişdir, buna görə də onu utandırmamağı qət etdi və dönüb uşaqların ardınca getdi. Hər dəfə qızla görüşdüyü zaman olduğu kimi özü ilə qızın vəziyyəti arasındakı dərin uçurumu yenidən duydu. Budur, o, senatordur, bu uşaqlar isə rellər arasında kömür yığırlar. Sabahkı bayram onlara nə şənlik gətirəcəkdir? O, uşaqların halına acıyaraq, yaxşılıq etmək fikri ilə onların arxasınca gedirdi, çox keçmədən onların balaca darvazadan içəri girdiklərini və miskin bir daxmada gözəndən itdiklərini gördü. Senator küçəni keçdi və üstünə qar tökülmiş ağacın seyrek kölgəsində durdu. Həyətə baxan pəncərədən sarı işıq düşürdü. Ətrafda hər şey qarlı örtülmüşdü. Evdən uşaqların səsi gəlirdi, bir dəfə Brendərə elə gəldi ki, missis Herhardtı görür. Bir az sonra yan balaca qapıdan kiminsə kölgəsi ötüb keçdi. Senator bu kölgəni tanıdı. Onun ürəyi döyündü, həyəcanını boğaraq dodaqlarını dişlədi. Sonra sərt bir hərəkətlə çevrildi və uzaqlaşdı.

Şəhərin ən böyük baqqalı Menning adlı bir tacir idi. O, Brenderin möhkəm tərəfdarı idi və özünün senatorla tanışlığı ilə çox fəxr edirdi. Bu axşam Brender onun yanına gəldi.

– Menning, siz bu gün mənim bir tapşırığımı yerinə yetirə bilməzsinizmi? – deyə o soruşdu.

– Əlbəttə, yerinə yetirərəm, senator, əlbəttə, – deyə dükançı cavab verdi. – Siz nə vaxt qayıtmısınız? Sizi görməyimə çox şadam. Qulluğunuzda hazırım.

– Səkkiz baş ailə, – ata, ana və altı uşaq üçün bayrama lazım olan hər şey hazırlayın. Yolka, ərzaq, oyuncaq... Nə deyim, özünüz bilirsiniz.

– Əlbəttə, əlbəttə, senator.

– Xərcinə baxmayın, hamısını bol-bol göndərin. Bu saat mən sizə ünvanı verərəm. – O, yazı dəftərcəsini çıxartdı.

– Məmnuniyyətlə hamısını edərəm, – deyə Menning sözünə davam etdi, – böyük məmnuniyyətlə. Siz həmişə alicənab olmuşsunuz.

– Yaxşı, yaxşı, Menning, – deyə senator yalnız dövlət adamı ləyaqətini qorumaq üçün üz-gözünü turşutdu. – Hamısını tez, yubanmadan göndərin və hesabını mənə yollayın.

Sevinmiş alverçi ancaq:

– Böyük məmnuniyyətlə, – deyə bildi.

Senator küçəyə çıxdı. Qoca Herhardtın xatırlayaraq ayaqqabı və hazır paltarlar mağazasına girdi. Birdən şeylərin nə ölçüdə olduğunu bilmədiyini xatırladı. Dəyişmək hüququ ilə bəzi şeylər sifariş verdi. Sonra otele qayıtdı.

O təkrar-təkrar düşünürdü: “Kömür toplayırlar. Mən nə qədər diqqətsiz olmuşam. Mən artıq onları unutmamalıyam”.

IV FƏSİL

Senatoru görərək Cennini bürüyən qaçmaq arzusu onunla izah olunurdu ki, o öz vəziyyətini alçaldıcı hesab edirdi. Senator onun haqqında belə yaxşı rəydə ikən Brenderin onu rəzil bir işlə məşğul görməsindən utanırdı. O sadələvhçəsinə fikirləşirdi ki, senatoru şəxsən onun özü deyil, nə isə başqa bir şey maraqlandırır.

Cenni evə gələndək uşaqlar onun qaçdığını analarına nağıl etmişdilər. O, otağa daxil olan kimi Corc soruşdu:

– Sənə nə olmuşdu?

– Heç nə, – deyə Cenni cavab verdi və buradaca anasına tərəf çevrilib izah etməyə başladı: – Mister Brender bizim yanımızdan keçib bizi gördü.

– Yox canım? – deyə missis Herhardt yavaşdan səsləndi. – Deməli, o qayıtmışdır. Bəs sən niyə qaçıbsan, axmaq?

– Mən istəmirdim ki, o məni görsün.

Ana qayğı ilə dedi:

– Bəlkə o heç səni tanımayıb.

– Yox, tanıdı, – deyə Cenni pıçıldadı. – O məni üç dəfə səslədi.

Missis Herhardt başını buladı.

Söhbəti eşidən Herhardt qonşu otaqdan çıxı-çıxa soruşdu:

– Nə olub?

– Heç nə, – deyə arvadı cavab verdi. O, senatorun onların həyatında nə kimi rol oynamağa başladığını heç də izah etmək istəmirdi.

– Uşaqlar kömür gətirəndə kimse onları qorxutmuşdur.

Elə bu axşam bir az keçmiş milad hədiyyələri gəldi və bu bütün ailəni çox həyəcana saldı. Ərzaq mağazasının arabası onların qapısında dayandığı və kuryer – möhkəm bədənli oğlan paketləri evə daşdığı zaman Herhardt və onun arvadı gözlərinə inanmadılar. Kuryeri səhv etdiyinə inandırmaq üçün faydasız cidd-cəhdədən sonra, Herhardtlar səbəbi aydın olan şadlıqla bütün bu nemətləri gözəndən keçirməyə başladılar.

Kuryer inamla dedi:

– Siz narahat olmayın. Mən nə etdiyimi bilərəm. Sizin familiyanız Herhardtıdır, eləmi? Bunlar hamısı sizə çatacaqdır.

Missis Herhardt yerində otura bilmirdi, əllərini həyəcanla ovuşduraraq təkrar edirdi:

– Nə deyirsən buna? Möcüzə deməzsən?

Herhardtın özü də tanımadığı xeyirxah adamın səxavəti haqqında fikirləşməkdən müteəssirlənmişdi, o bu yaxşılığı bir zaman fabrikasında işlədiyi və ona yaxşı münasibət bəsləyən iri yerli fabrikasının adına yazmaq istəyirdi. Missis Herhardt gözlənilməyən sevincin heqiqi mənbəyini, şübhəli olsa da, anlayırdı və gözləri yaşarmaq dərəcəsinə qədər müteəssir olmuşdu, lakin susurdu. Cenni isə dərhal burada kimin əli olduğunu başa düşdü.

Milad bayramının ikinci günü Brender oteldə missis Herhardt ilə görüşdü. Cenni təsərrüfat işləri ilə məşğul olmaq üçün evdə qalmışdı.

Brender əlini uzadaraq mehribancasına səsləndi:

– Missis Herhardt, kefiniz necədir? Bayramı necə qarşıladınız?

Zavallı missis Herhardt utana-utana onun əlini sıxdı. Onun gözləri bir an yaşla doldu.

Brender əlini onun çiyinə vuraraq:

– Yaxşı, yaxşı, – dedi. – Ağlamaq lazım deyil. Paltarları yumağa aparmağı unutmayın.

– Yox, unutmaram, ser! – deyə missis Herhardt cavab verib yenə nə isə demək istədi, lakin Brender artıq uzaqlaşmışdı.

İndi Herhardt daima otdə yaşayan qeribə senator haqqında, onun lütfkarlığı, paltar yudurtmaq üçün nə qədər çox pul verməsi haqqında danışıqlar eşidirdi. Sadəqəlb zəhmətkeş, mister Brenderin çox xeyirxah, çox necib adam olmasına tez inandı.

Cenninin özü də belə düşünür və senatora getdikcə daha çox valeh olurdu.

Cenni elə böyümüş və elə yaxşılaşmışdı ki, heç kəs onun yanından laqeyd ötüb keçə bilməzdi. O, ucaboylu idi, bədən quruluşu gözəl idi. Uzun paltarda, kübar qadınların zinətində o, senator kimi, görkəmli bir kişiye gözəl tay ola bilərdi. Onun insanı heyrləndirəcək dərəcədə aydın, oynaq gözləri, gözəl rəngli siması, düz ağ dişləri vardı. Həm də o, ağıllı, həssas və çox müşahidəçi idi. Onda ancaq tərbiyə və özünün asılı, müti vəziyyətini başa düşən adamlarda heç vaxt tapılmayan inam çatmırdı. Paltar yumaqla məşğul olmaq, onları gətirib-aparmaq, hər cür xırda-xuruş şeyləri bir sədəqə kimi qəbul etmək onun əl-qolunu bağlayırdı.

İndi o, həftədə iki dəfə otele gəlirdi, senator Brender onunla mehriban rəftar edir, özünü sərbəst aparırdı. Cenni də belə edirdi. Senator tez-tez ona, onun bacılarına və qardaşlarına kiçik hədiyyələr verir və həmişə onunla elə sadə, elə səmimi danışdı ki, nəhayət, onları bir-birindən ayıran uçurum yox oldu. Cenni onun simasında mötəbər senatordan artıq alicənab bir dostunu görməyə başladı. Bir dəfə Brender ondan oxumaq istəyib-istəmədiyini soruşdu. Senator düşündü ki, yaxşı məktəb onu daha cazibədar edə bilər. Nəhayət, bir dəfə axşam o, Cennini yanına çağırırdı.

– Cenni, buraya, yaxın gəlin.

Cenni yaxın gəldi, Brender birdən onun əlindən tutdu.

– Cenni, – deyə o, şən və sımayıcı nəzərlə qızın üzünə baxdı, – deyən görək, siz mənim haqqımda nə düşünürsünüz?

Cenni utana-utana kənara baxaraq:

– Bilmirəm, – dedi. – Siz bunu nə üçün soruşursunuz?

– Xeyr, bilirsiniz, – deyə o təkid etdi, – axı necə olsa, mənim haqqımda bir rəyiniz vardır. İndi deyən görüm, o rəy nədən ibarətdir?

Cenni sadələvhəcəsinə cavab verdi:

– Heç bir rəyim yoxdur.

– Xeyr, vardır, – deyə o təkrar etdi. Cenninin açıq boyun qaçırtması onu öyləndirir və maraqlandırır. – Siz mənim haqqımda bir şey düşünməlisiniz. Nə düşünürsünüz?

Cenni senatorun alnı üzərində yüksələn və onun gözəl simasına əzəmət verən dən düşmüş şux qara saçlarına yuxarıdan aşağıya baxaraq sadəilliklə:

– Sizin mənim xoşuma gəlib-gəlməməyinizi soruşursunuz, eləmi? – deyə soruşdu.

– Bəli, – deyə o bir qədər peşman olub cavab verdi.

Cenni əzilib-büzülməyi bacarmırdı. O, xoş bir təbəssümlə dedi:

– Əlbəttə, xoşuma gə bilərsiniz.

– Siz heç vaxt mənim haqqımda başqa bir şey düşünməyibsiniz?

– Mən düşünürəm ki, siz çox yaxşı adamsınız, – deyə Cenni daha çox sıxılaraq cavab verdi. O ancaq indi duydu ki, Brender hələ də onun əlini saxlamaqdadır.

– Vəssalam? – deyə senator soruşdu.

Cenni:

– Məgər bu azdır? – dedi və onun kirpikləri titrədi.

Senator ona baxır, Cenninin şən, dostcasına və açıq nəzərləri onu dərindən həyəcanlandırır. O dinməzce qızın üzünü, onun simasının cizgilərini öyrənirdi, Cenni isə üzünü yana çevirmiş və büzüşmüşdü – bu sınavçı baxışların bütün mənasını başa düşməkdən daha artıq hiss etməkdə idi.

Nəhayət, senator dedi:

– Mən isə belə fikirləşirəm ki, siz çox gözəl qızımsınız. Sizə elə gəlmir ki, mən çox qəşəng adamam?

– Gəlir, – deyə Cenni qəti cavab verdi.

Cenninin sözü elə məzəli çıxdı ki, senator kreslonun arxasına söykənib qəhqəhə çekdi. Cenni maraqla ona baxdı və gülümsədi.

– Nəyə gülürsünüz? – deyə Cenni soruşdu.

– Sizin cavabınıza. Əlbəttə, gülmək lazım deyildi. Siz məni zerrə qədər qiymətləndirmirsiniz. Yəqin mən sizin heç xoşunuza gəlmirəm.

– Xeyr, xoşuma gəlirsiniz, – deyə Cenni ciddi cavab verdi. – Siz elə yaxşısınız ki.

Onun gözələrindən aydın görünürdü ki, bu sözləri ürəkden deyir.

– Belə, – deyə Brender dilləndi və qızı yavaşca özünə tərəf çəkib yanağından öpdü.

Cenni “ay!” – deyə səslənib heyrət və qorxu içində dikəldi, qamətini düzəltdi.

Bu onların münasibətində bir yenilik idi. Cenni ilə dövlət adamı arasında olan məsafə bir an içərisində yox oldu. Cenni onda əvvəl duymadığı bir cəhəti gördü. Cenninin gözündə o dərhal canlandı. Onun Cenniye münasibəti bir qadına olan münasibətdir, o, vurulmuşdur. Cenni bilmirdi nə etsin, özünü necə aparsın.

– Mən sizi qorxutdum? – deyə Brender soruşdu.

Cenni dərhal ehtiram bəsləməyə adət etdiyi bu adama baxdı və təbəssümlə ancaq:

– Bəli, qorxutdunuz, – dedi.

– Mən bunu ona görə etdim ki, siz mənim xoşuma gəlirsiniz.

Cenni bir qədər fikirləşəndən sonra?

– Mən getməliyəm, – dedi.

Brender şikayət edirmiş kimi:

– Görürsünüz, – dedi, – olmaya mən belə etdiyim üçün qaçırırsınız?

– Xeyr, – deyə Cenni cavab verdi və nədənsə özünü nankor hiss edərək əlavə etdi, – mənim getmək vaxtımdır. Evdə nigaran qalarlar.

– Siz mənə açıqlanmırsınız?

Cenni əvvəllər onda heç vaxt müşahidə edilməyən bir işvə ilə:

– Yox, – dedi.

Cenni onun üzərindəki hökmünü hiss edirdi. Bu elə yeni, elə heyrtləndirici bir hal idi ki, ikisi də çaşdı, bir sıxıntı içində susdu.

Senator ayağa qalxaraq:

– Hər necə olsa, indi siz mənimsiniz, – dedi. – Bu gündən mən sizin qaygınızı çəkəcəyəm.

Cenni bu sözləri eşidəndə xoşhal oldu. O düşünürdü: “O, möcüzələr göstərməyi bacarır, əsil sehrbazdır”. Cenni ətrafına baxdı və qarşısında belə yeni, heyrətəşayan həyatın açılması fikri ilə sevincdən başı gicəlləndi. Onun nə demək istədiyini Cenni tamamilə başa düşə bilməzdi. Yəqin o, xeyirxah və alicənab olacaqdır, ona gözəl şeylər bağışlayacaqdır. Əlbəttə, Cenni xoşbəxt idi. O öz vəziyyətinin mənə-

sız olduğunu görmədən, duymadan paltar boğçasını götürdü – halbuki Brender üçün bu acı bir məzəmmət idi.

Senator fikirləşdi: “Cenni paltar daşımamalıdır”. Onda zərif məhrəbanlıq və rəğbət hissi hərəkətli bir dalğa kimi baş qaldırdı. Senator – bu dəfə mərhəmətli bir hakim kimi – Cenninin üzünü əlləri arasına aldı.

O dedi:

– Eybi yoxdur, qəşəng qız. Siz həmişə bu işlə məşğul olmayacaqsınız. Mən fikirləşib bir şey taparam.

Bundan sonra onlar bir-birinə daha sadə və daha dostcasına əlaqə bəsləməyə başladılar. Cenni bir daha gəldiyi zaman senator tərəddüd etmədən ona kreslonun qoltuqluğu üstündə oturacağı təklif etdi. Ailəsinin güzəranı, şəxsən özünün nə istədiyini, nəyin xəyalı ilə yaşadığı haqda müfəssəl sorğu-sual başladı. Brender görürdü ki, Cenni onun bəzi suallarına, xüsusən atasının işi haqqında sualına könülsüz cavab verir. O, atasının qapı-qapı gəzib odun doğradığını etiraf etməyə utanırdı. Bunda daha ciddi bir şey gizləndiyindən ehtiyat edərək, Brender işin nə yerdə olduğunu bilmək üçün bu yaxın günlərdə onlara getməyi qət etdi.

O, boş vaxtı olan kimi belə də etdi. Bu, konqresdə onun məğlubiyyəti ilə bitmiş qızgın mübarizənin başlanmasından üç gün qabaq oldu. Bu üç gün ərzində onsuz da heç bir şey etmək mümkün deyildi. Beləliklə, Brender çəliyini əlinə aldı və Herhardtın evinə doğru yönəldi. Yarım saatdan sonra o, qətiyyətlə onların qapısını döydü:

Qapını missis Herhardt açdı. Senator şadlıqla:

– Salam! – dedi və missis Herhardtın sıxıldığını görərək əlavə etdi: – Gəlmək olar?

Qeyri-adi qonağı görərək sadədil qadın özünü tamam itirdi. O, əllərini köhnə, yamaqlı önlüyü ilə sildi və nəhayət:

– Bəli, bəli, rica edirəm, buyurun, – deyə cavab verdi.

Missis Herhardt qapını bağlamağı unudaraq senatoru tələsik otağa gətirdi və stulu çəkib oturacağı təklif etdi.

Brender onu bu qədər kəskinliyinə heyifsiləndi.

– Narahat olmayın, missis Herhardt, mən elə belə, evinizin yanından keçirdim, sizə dəymək istədim. Ərinizin səhhiyyəsi necədir?

– Sağ olun, yaxşıdır, salamatdır, – deyə missis Herhardt cavab verdi. – İşə gedibdir.

– Deməli, yer tapmışdır?

– Bəli, ser, – deyə missis Herhardt cavab verdi.

Cenni kimi o da bu işin nə cür iş olduğunu deməyə cürət etmirdi

– Ümidvaram ki, uşaqlar da sağ-salamatdır, məktəbə də gedirlər.

– Bəli, – missis Herhardt cavab verdi.

Missis Herhardt önlüyünü çıxartdı və utana-utana onu ovuşdurmağa başladı.

– Çox gözəl. Bəs Cenni haradadır?

Cenni bu zaman paltarları ütüləyirdi, qonağın səsini eşidib ütünü və taxtını atdı, yataq otağına qaçdı. İndi orada özünü tələsik qaydaya salırdı. Cenni qorxurdu ki, onun guya evdə olmadığını demək anasının ağılına gəlməz və qaçıb gizlənməyə fürsət tapa bilməz.

Missis Herhardt:

– O, evdədir, – deyə cavab verdi. – Bu saat mən onu çağıraram.

Cenni yavaşca onu məzəmmət etdi:

– Axı sən niyə ona dedin ki, mən buradayam!

– Mən nə edə bilərdim?

Onlar senatorun yanına getməyi qərarlaşdırma bilmirdilər, o isə bu vaxt otağı nəzərdən keçirirdi. Bu qədər ləyaqətli adamların belə ehtiyac içərisində yaşamasını görmək onu kədərləndirirdi. Senator bir yolla onlara kömək etmək istəyirdi.

Nəhayət, Cenni qətiyyətsizlik içərisində otağa daxil olarkən senator:

– Sabahınız xeyir, – dedi. – Kefiniz necədir?

Cenni ona yaxınlaşdı, qızarmış halda əlini ona uzatdı. Onun gəlişi Cennini o qədər həyəcanlandırmışdı ki, o, bir kəlmə də deyə bilmədi.

– Sizə baş çəkib kefinizi soruşmaq istədim, – deyə senator izahat verib əlavə etdi: – Ev pis deyil, neçə otağınız var?

– Beş, – deyə Cenni cavab verdi. – Bizi bağışlayın, evi yığışdırmamışıq. Səhərdən paltar ütüləyirik. Ona görə hər şey alt-üst olubdur.

Brender mehribanlıqla cavab verdi:

– Başa düşürəm. Nə üçün siz belə fikirləşirsiniz ki, mən bunu başa düşürəm, Cenni? Məndən utanmaq lazım deyil.

O həmişə Cenni onun yanında olduğu vaxtlar danışdığı kimi sakit və dostcasına danışdı, bu, Cenninin özünə gəlməsinə kömək etdi.

– Mən bir də sizə gəlsəm, sıxılmayın. Mən sizi yoluxacağam. Sizin atanızı görmək istərdim.

Cenni dedi:

– Eləmi? O, evdə yoxdur.

Onlar söhbət etdikləri zaman Herhardt öz mişar və taxta dəzgahı ilə balaca qapının ağzında göründü. Brender onu gördü və bir az qızına oxşadığı üçün dərhal tanıyıb dedi:

– Səhv etmərsən, bu da sizin atanız.

– Doğrudanmı? – deyə Cenni pəncərədən baxaraq səsləndi. Fikrə dalmış Herhardt gözünü belə qaldırmadan pəncərənin yanından ötüb getdi. O, taxta dəzgahı divarın dibinə qoydu, mişarı mıxdan asdı və evə girdi.

– Ana! – deyə o, almanca çağırdı, arvadını görməyib qapıya yaxınlaşdı və yemək otağına nəzər saldı.

Brender yerindən qalxdı və əlini ona uzatdı. Donqar, damarları görünən arıq alman ona yanaşdı, yad adama müəmmalı bir tərzdə baxaraq uzadılan əli sıxdı.

– Bu mənim atamdır, mister Brender, – deyə Cenni onları tanış etdi, senatora mehribanlıq hissi onun utancaqlığına qalib gəlmişdi. – Ata, bu mister Brenderdir, oteldə yaşayan.

Herhardt gözünü birisindən ayırıb o birisinə dikərək soruşdu:

– Familiyası nədir?

– Brender, – deyə senator cavab verdi.

Herhardt aydın hiss edilən alman tələffüzü ilə danışdı:

– Aha, bəli! Xəstəlikdən sonra mən pis eşidirəm. Arvadım sizin bərenizdə danışdı.

– Mən gəlib sizinlə tanış olmağı qət etdim. Görürəm, ailəniz böyükdür.

– Bəli. – Ailənin atası birdən xatırladı ki, əynindəki nimdaş iş kostyumudur, o tez çıxıb getmək istədi. – Altı uşaqdır, hələ heç birinin ağzı çörəyə çatmamışdır. Böyük qızım budur.

Arvadı otağa gəldi. Herhardt bu təsadüfdən istifadə etməyə tələsdi:

– Bağışlayın, mən gedim. Mişarı sındırdım, işi yarıda qoymalı oldum.

Brender nəzakətlə:

– Buyurun, – dedi və Cenninin həmişə üzərindən ötüb keçmək istədiyi məsələni anladı. O yaqın ki, Cenninin heç nəyi gizlətməyə cəsarəti çatmasını üstün tutardı.

Missis Herhardt stulda gərgin halda oturub özünü düzəltdiyi zaman senator:

– Məsələ belədir, missis Herhardt, – dedi, – mən istərdim ki, siz bundan sonra məni yad adam hesab etməyəsəniz. Bir də mən istərdim

ki, siz öz işləriniz haqqında mənimlə müfəssəl söhbət edəsiniz. Cenni bəzən mənə hər şeyi demir.

Cenni bir söz demədən gülümsədi. Missis Herhardt narahat surətdə əllərini əzişdirirdi.

– Yaxşı, – deyə o, utana-utana, minnətdarlıq hissi ilə cavab verdi.

Onlar bir az söhbət etdilər. Sonra senator qalxdı və:

– Ərinizə deyiniz ki, bazar ertəsi otele, mənim yanıma gəlsiniz, – dedi. – Mən ona kömək etməyə çalışaram.

Missis Herhardt utana-utana mızıldandı:

– Sağ olun.

– İndi isə mənim getmək vaxtıdır, – deyə Brender əlavə etdi.

– Demək, yadınızdan çıxmasın: ərinizə deyiniz ki, mənim yanıma gəlsiniz.

– Əlbəttə, gələr!

Brender sol əlinə əlcək geydi və sağ əlini Cenniyə uzatdı:

– Sizin ən qiymətli xəzinəniz budur, missis Herhardt, – dedi.

– Mən onu sizin əlinizdən almaq niyyətindəyəm.

– Bilmirəm, mən onsuz necə keçinə bilərəm, – deyə ana cavab verdi.

Senator missis Herhardtin əlini sıxıb qapıya tərəf yollandı və:

– Hələlik, salamat qalın, – dedi.

O baş əydi və çıxdı. Onun bu evə gəldiyini görmüş yarım düjün qonşu isə pəncərə-qapıları və pəncərələr arxasından onu maraqlı nəzərlərlə yola saldılar.

“Bu kim ola bilər?” – bu sual hamını maraqlandırdı.

Sadəqəlb ana qonağın arxasınca qapını bağlayan kimi qızına dedi:

– Bax, gör o mənə nə verdi.

Bu on dollarlıq kağız pul idi.

Brender vidalaşarkən hiss olunmayacaq dərəcədə ehməllə bu pulu missis Herhardtin ovcuna qoymuşdu.

V FƏSİL

Elə bir vəziyyət əmələ gəlmişdi ki, Cenni özüünü bir çox məsələlərdə senatora borclu hiss edirdi və tamamilə təbii olaraq, senatorun ona və onun ailəsinə etdiklərini yüksək qiymətləndirirdi. Senator onun atasına yerli fabrikantın adına məktub vermiş, o isə Herhardtı işə qəbul etmişdi. Bu, əlbəttə, elə bir böyük vəzifə deyildi – ailənin

atası gecə gözetçisi olmuşdu. Ancaq necə olsa, Herhardt yenidən işləməyə başlamışdı. Onun minnətdarlığının həddi-hüdudu yox idi. Bu senator necə xeyirxah adamdır, necə həssasdır – belə bir adam bütün dünyada tapılmaz!

Missis Herhardt da unudulmamışdı. Bir dəfə Brender ona paltar, sonra da şal göndərmişdi. Bütün bu iltifatı Brender qismən yardım etmək arzusu ilə, qismən də özünə xoş olsun deyə göstərirdi, lakin missis Herhardt vəcdə gələrək bunları yalnız senatorun xeyirxahlığı ilə izah edirdi.

Cenni isə... Brender bütün vasitələrlə onun etimadını qazanmağa çalışırdı. Nəhayət, Cenninin ona münasibəti o qədər mürəkkəbləşdi ki, bundan baş çıxarmaq son dərəcə çətin bir iş oldu. Bu gənc və təcrübəsiz qız o qədər sadələvh və qayğısız idi ki, adamların nə deyə biləcəyini heç olmasa bir an belə düşünə bilməzdi. Brenderin onun təbii utancaqlığına qalib gəldiyi və incə nəvazişlə onun yanağından öpdüyü o unudulmaz və xoşbəxt gündən bəri onlar üçün yeni dövr başlanmışdı. Cenni senatorun şəxsinde öz dostunu görürdü. Brender nə qədər sadə və sərbəst olurdusa, adət etdiyi təmkinliyindən nə qədər məmnuniyyətlə azad olurdusa, Cenni onu bir o qədər yaxşı başa düşürdü. Onlar ürekdən gülür və laqırtı vururdular, Brender gənclik və səadət işıqlı dünyasına qayıtmasından hədsiz zövq alırdı.

Buna baxmayaraq, hərdən yaxa qurtara bilmədiyi fikirlər onu narahat edirdi: o fikirləşirdi ki, lazım olduğu kimi hərəkət etmir. Bu gün olmasa da, sabah adamlar duyuc düşüncələr ki, paltaryuyanın qızına münasibətində o, ümumi qaydanın qoymuş olduğu hüdudları keçir. Yəqin ki, baş qulluqçunun nəzərindən qaçmamışdır ki, Cenni paltar üçün gəldikdə və yaxud onları gətirdikdə, demək olar ki, həmişə onun otağında on beş-iyirmi dəqiqə, hətta bir saat belə yubanır. Brender anlayırdı ki, bu, otelin, başqa qulluqçularının da qulağına çata bilər, bu xəbər bütün şəhərə yayılır və heç də yaxşı nəticə verməz – lakin belə düşüncələr onu başqa cür davranmağa məcbur edə bilmədi. O bəzən Cenniyə pis bir şey etmədiyi fikri ilə özünə təsəlli verir, bəzən də öz-özünə deyirdi ki, yeganə zərif ünsiyyətdən özünü məhrum edə bilməz. İnsafla desək, məgər Cenniye yaxşılıq istəmədimi?

Brender bunun üzərində düşünərkən həmişə bir qənaətə gəlirdi ki, Cennidən imtina edə bilməyəcəkdir. Onun duyacağı mənəvi zövq, belə bir fədakarlığın labüdü olaraq gətirdiyi ağrıya çox çətin ki, dəyərdi.

Onun bir o qədər də ömrü qalmamışdı. Bu qədər arzuladığın bir şey əldə etmədən ölmək çox müşküldür.

Bir dəfə axşam o, Cennini bərk qucaqladı. Bir dəfə də onu dişi üzərində oturdu və özünün Vaşinqton həyatından nağil etməyə başladı. O indi Cennini heç vaxt nəvazişsiz, yaxud öpüşsüz yola salmırdı, lakin bunlar hamısı ancaq zəif və qeyri-müəyyən ciddi-cəhd idi. O, Cennini çox təşvişə salmaq istəmirdi.

Cenni isə bütün bunlardan sadəqəlbliklə həzz alırdı. Onun həyatında o qədər yenilik, qeyri-adilik əmələ gəlmişdi ki, O, sadələvh, təcrübəsiz, dərindən hissetmə qabiliyyətinə malik bir qız idi. O, məhəbbət haqqında hələ heç bir şey bilmirdi. Lakin öz dostluğunu ona layiq görmüş görkəmli adamın diqqətindən şad olmaq üçün kifayət qədər böyümüşdü.

Bir dəfə axşam Cenni senatorun kreslosunun yanında durduğu zaman əlini onun saçlarına çəkdi, alından geri yığdı, sonra bekarçılıqdan onun saatını cibindən çıxartdı. Onun xoş sadəqəlbliyi senatoru vəcdə gətirdi.

– Siz istərdinizmi ki, saatınız olsun? – deyə o soruşdu.

Cenni köksünü ötürərək:

– Əlbəttə, istərdim, – dedi.

Ertəsi gün senator zərgər mağazasına getdi və zərif bəzəkli əqrəbləri olan balaca qızıl saat aldı.

Cenni bir də gələrkən o:

– Cenni, – dedi, – mən sizə bir şey göstərmək istəyirəm. Bir baxın, mənim saatımda saat nəçədir?

Cenni saati onun jilet cibindən çıxartdı və gözlerini bərəldib, heyrət içərisində ucadan dedi:

– Bu sizin saatınız deyil!

Senator Cenninin heyrətindən nəşələnərək:

– Yox, bu sizindir, – dedi.

Cenni qışqırdı:

– Mənim! Mənim! Necə gözəldir!

– Xoşunuza gəlirmi? – deyə Brender soruşdu.

Brender çox müəssir olmuşdu. O, qızın heyrətlənməsindən həzz alırdı. Cenninin üzü hədsiz sevinclə gülür, gözleri parıldayırdı.

Senator:

– Bu sizin saatınızdır, – dedi, – bağlayın, ancaq gözləyin ki, itməsin.

– Siz nə qədər səxavətliniz!

– Xeyr, – deyə senator etiraz etdi və onun belini qucaqlayaraq, özünün nə kimi mükafat ala biləcəyini düşünməyə başladı. Sonra yavaş-yavaş Cennini özünə doğru çəkməyə başladı, buradaca Cenni hər iki əli ilə onun boynunu qucaqladı və minnətdarlıqla üzünü onun üzünə qoydu. Heç bir şey senatora bundan artıq ləzzət verə bilməzdi. O buna bənzər bir zövq duymağı illər boyu arzu etmişdi.

Bu sakit həyatın gələcək inkişafını, kongresdə yer uğrunda qızgın mübarizə bir müddət dayandırdı. Senator Brender düşmənlərinin təzyiqi altında ölüm-dirim mübarizəsinə girişməli oldu. Brender, ona qarşı həmişə xeyrixah münasibət bəsləyən nəhəng demiryol kompaniyasının, onsuz da onun üçün təhlükəli olan rəqibini gizlədə qızgın müdafiə etdiyini öyrəndikdə çox təəccüb etdi. Brender bu xəyanətdən sarsılmışdı, ona gah dumanlı ümitsizlik, gah da coşqun qəzəb hissi hakim kəsilirdi. O, taleyin zərbələrinə guya asanlıqla dözdüyünü göstərsə də, bu zərbələr onun qəlbine ağır yara vururdu. Brender çoxdan məğlubiyyət görməmişdi... Lap çoxdan.

Cenni birinci dəfə məhz bu günlərdə kişi xarakterinin sabitsizliyinin nə demək olduğunu öyrəndi. O, iki həftə Brenderi heç görmədi. Sonra bir dəfə axşam, öz partiyasının yerli lideri ilə olduqca uğursuz söhbətdən sonra o, Cennini çox soyuq qarşıladı. Cenni qapını döyərək o, qapını bir az açdı və demək olar ki, kobudcasına:

– Mən bu gün paltar məsələsi ilə məşğul ola bilmərəm, – dedi; – sabah gəlin.

Belə bir qəbuldan heyrətlənmiş və kədərlənmiş Cenni çıxıb getdi. O hətta nə düşünəcəyini də bilmirdi. Bir an içərisində senator yəni-dən əlçatmaz yüksəkliyə qalxmış, yad və uzaq bir adama çevrilmişdi. Onu narahat etmək olmazdı. Əlbəttə, əgər beyninə düşübsə, o, Cennini öz dostluq qayğısından məhrum edə bilər. Ancaq nə üçün...

Bir, yaxud iki gündən sonra senator qismən peşman oldu, lakin səhvini düzəltməyə macal tapmadı. Paltar tamamilə rəsmi surətdə aparılmış və yuyulub qaytarılmışdı. O bütün varlığı ilə işə girişərək, ağır məğlubiyyətə düşərək heç bir şeyi yadına salmadı. Rəqibi ondan iki səs artıq almışdı. Brender işin belə nəticələnməsindən tamam sarsılmış, ruhdan düşmüşdü. İndi o nə etməli idi?

Gözəl ümidlərdən daha da dirçəlmiş, həyatın coşqun sevinci ilə qanadlanmış Cenni senatorun yanına gəldikdə onu belə bir vəziyyətdə

gördü. Qəmli fikirlərin təsiri altında coşub qalmış Brender ovvələ Cenni ilə sadəcə öz başını qarışdırmaq, əylənmək üçün söhbət etməyə başladı, sonra hiss edilmədən onun kədəri dağıldı və Brender yavaş-yavaş gülümseməyə başladı.

– Ah, Cenni, – deyə o, uşaqla danışmış kimi ona müraciət etdi, – sizin xoşbəxtliyinizdir ki, cavansınız. Bu, həyatda ən yaxşı, ən qiymətli nemətdir.

– Doğrudan?

– Bəli, ancaq siz hələ bunu başa düşmürsünüz. İnsan bunu həmişə çox gec başa düşür.

Həmin axşam o öz-özünə dedi: “Mən bu qızı sevirəm. Mən istədim ki, ondan heç vaxt ayrılmayım”.

Lakin tale ona bir zərbə də hazırlayırdı. Oteldə söz yayıldı ki, Cenni özünü, üstüörtülü desək, qərribə aparır. Əgər paltaryuyanın qızının geyimində öz vəziyyətinə müvafiq olmayan bir şey nəzərə çarpsa, o özünü acı eyhamlardan qurtara bilməz. Cennidə qızıl saat gördülər. Baş qulluqçu bunu qızın anasına xəbər verdi:

– Mən bu qərara gəldim ki, sizinlə danışmaq lazımdır. Siz qızınızı paltar üçün onun yanına göndərməyin. Yoxsa dedi-qodu başlanıbdir.

Missis Herhardt özünü ele itirdi və elə pərişan oldu ki, bir söz belə deyə bilmədi. Cenni ona heç nə deməmişdi. Ana hətta indi də inanmırdı ki, burada ciddi söhbət üçün bir əsas ola bilər. Senatorun Cenniye saat bağışlamasına gəldikdə, bu ona çox təsir etmiş, onu heyretə salmışdı. Onun ağlına belə gəlmirdi ki, qızının təmiz adını bir təhlükə hədələyir.

O, evə çox qəmli qayıtdı və eşitdiklərini Cenniye danışdı. Lakin Cenni öz davranışında pis bir şey olduğunu görmürdü. Cenni bu məsələyə tamamilə başqa cür baxırdı. Ancaq o, senatorla görüşləri haqqında müfəssəl danışmırdı.

Ana dedi:

– Belə sözlərin yayılması nə qədər dəhşətlidir! Sən yeni doğrudanmı onun otağında çox ləngiyirsən?

– Bilmirəm, – deyə Cenni cavab verdi. Vıcdanı onu məcbur etdi ki, həqiqəti qismən də olsa, etiraf etsin: – Bəlkə də.

– O sənə heç vaxt namünasib bir söz deməyib ki?

– Yox, – deyə qız cavab verdi. O, Brenderlə münasibətində pis bir şey ola biləcəyini heç ağlına da gətirmirdi.

Əgər ana qızını bir az da sorğu-suala tutsaydı, çox şey öyrəne bilərdi, ancaq öz ürək sakitliyi üçün bu söhbəti çox tez kəsməyə şad idi. Yaxşı adamı həmişə ləkələməyə çalışırlar, o bunu bilirdi. Cenni bir az ehtiyatsızlıq etmişdi. Adamlar həmişə dedi-qodu salmaqdan çəkinmirlər. Həyat çox ağırdır, məgər yoxsul bir qız Cenni kimi hərəkət etməyə bilərdimi? Missis Herhardt bunları düşünərək ağladı.

Nəhayət, ana bu qərara gəldi ki, paltar üçün senatorun yanına özü gedib-gəlsin.

Beləliklə, missis Herhardt bazar ertəsi onun qapısını döydü. Cennini görəcəyinə ümid edən Brender təəccübləndi və pərt oldu.

– Cenniye nə olmuşdur? – deyə o soruşdu.

Missis Herhardt ümid edirdi ki, senator bu dəyişikliyi hiss etməz, yaxud heç olmazsa bir söz deməz, indi o bilmirdi nə cavab versin. Arvad senatora sadələvhəsinə və ələcsizliqlə baxıb dedi:

– Cenni bu gün gələ bilmədi.

– Xəstə deyil ki?

– Xeyr.

– Çox şadam, – deyə senator müti surətdə mızıldadı. – Bəs siz özünüzü necə hiss edirsiniz?!

Missis Herhardt onun nəzakətli suallarına cavab verdi və vidalaşdı. O gedəndən sonra Brender fikrə dalıb özü özündən soruşmağa başladı ki, görəsən, nə üz vermişdir? Onun özünə də qərribə gəlirdi ki, belə şeylər haqqında düşünür.

Lakin şənbə günü paltarları yenə Cenninin anası gətirəndə o burada nə işə bir iş olduğunu hiss etdi.

Senator soruşdu:

– Missis Herhardt, nə olmuşdur? Sizin qızınıza bir şey olmamışdır ki?

– Xeyr, ser! – deyə o, həddindən artıq pərt olduğu üçün yalan deyə bilməyib cavab verdi.

– Bəs nə üçün paltarları daha o gətirmir?

Missis Herhardt həyəcədən dili tutula-tutula:

– Mən... mən... – deyə, nəhayət, güclə ifadə etdi. – O... onun haqqında pis söhbətlər başlanmışdır.

Brender ciddiyyətlə soruşdu:

– Kim danışmağa başlamışdır?

– Oteldəkilər, buradakılar.

– Kimdir “buradakılar?” – Onun səsində əsəbilik duyulurdu.

– Baş qulluqçu.

– Aha, baş qulluqçu! – deyə o, səsini ucaltdı. – Yaxşı, o nə deyir axı?

Ana baş qulluqçu ilə olan söhbətini danışdı.

Brender hiddətlə dedi:

– Bəs belə! O mənim işimə qarışmağa cəsarət edir? Mən bilmək istərdim: nə üçün insanlar öz işləri ilə məşğul olmur və məni rahat buraxmırlar? Missis Herhardt, qızınızın mənimlə tanışlığı ona heç bir təhlükə törətmir. Mən ona heç bir pislik etmərəm. Qızın mənim yanıma, otele şübhə altına düşmədən gələ bilməməsi isə biabırçılıqdır, rüsvayçılıqdır, – deyə o, qəzəblə əlavə etdi. – Əhvalatın nə yerdə olduğunu mən aydınlaşdıraram.

Missis Herhardt üzr istəyirmiş kimi:

– Ancaq sizin fikrinizə başqa şey gəlməsin, – dedi, – mən bir şey etməmişəm. Mən bilirəm ki, siz Cennini sevirsiniz, ona pislik istəmirsiniz. Mister Brender, siz ona, bizim hamımıza çox yaxşılıq etmişiniz. Onu sizin yanınıza buraxmadığım üçün mən özüm xəcalət çəkirəm.

O, sakitcəsinə dedi:

– Eybi yoxdur, missis Herhardt. Siz düzgün hərəkət edirsiniz. Mən sizi zərər qədər də qınamıram. Lakin otele belə dedi-qodunun yayılması məni hiddətləndirir. Burada kimin müqəssir olduğunu aydınlaşdırırıq.

Missis Herhardtın həyəcədən rəngi qaçdı. O qorxurdu ki, onlara bu qədər yaxşılıq etmiş adam özünü təhqir olunmuş hesab edir. Ancaq senatora demək, onu başa salmaq mümkün olsaydı! Qoy o belə fikirləşməsin ki, dedi-qodunu yayan missis Herhardtıdır. Ana biabırçılıqdan berk qorxurdu.

Nəhayət, missis Herhardt dedi:

– Mən elə etmək istəyirəm ki, yaxşı olsun.

– Siz tamamilə haqlısınız, – deyə senator cavab verdi. – Mən Cennini çox sevirəm. Onun gəlişi mənim üçün həmişə xoş olur. Mən onun yaxşılığını istəyirəm, lakin, bəlkə, heç olmazsa, bu günlər gəlməyə yaxşıdır.

O axşam senator yenə öz kreslosunda əyləşərək olub-keçənləri düşünürdü. Görünür, Cenni onun üçün əvvəl düşündüyündən daha

əzizdir. İndi Cennini artıq öz evində görmək ümidini itirdikdə, o anlamağa başladı ki, qızın qısa bir müddətə gəlməsinin onun üçün nə qədər əhəmiyyəti varmış. O hər şeyi diqqətlə götür-qoy etdi və dərhal başa düşdü ki, oteleki dedi-qodudan yaxa qurtarmaq mümkün olmayacaq. Axırda bu nəticəyə gəldi ki, qızı doğrudan da pis vəziyyətdə qoymuşdur.

“Mən bu məsələni qurtarmalıyam, – deyə düşündü. – Mən ağılsızlıq etmişəm”.

Brender belə bir nəticəyə gələrək Vaşinqtona getdi və senatorluq səlahiyyəti qurtaranadək orada yaşadı. Sonra Kolumbusa qayıtdı və prezidentin dostluq xatirinə ona xaricdə hər hansı bir məsul vəzifə tapşıracağını gözləməyə başladı. Lakin o, Cennini unuda bilmirdi. Cennidən nə qədər uzaq olurdusa, onu bir də görmək arzusundan o qədər çox yanırıdı. Öz köhnə yerində yaşamağa başlayandan sonra Brender bir səhər çəliyi əlinə aldı və yaxşı tanış olduğu yolla addımlamağa başladı. Herhardtların evinə çatarkən o içəri girməyi qət etdi, qapını döydü, missis Herhardt və qız onu heyrət və ehtiram ifadə edən təbəssümlə qarşıladılar. O, dumanlı şəkildə izah etdi ki, səfərdə idi, guya paltar yudurtmaq üçün bura gəlmişdir. Sonra Cenni ilə bir neçə dəqiqə təklildə qalmaq müyəssər olduqda, o, cəsarətlə işə girişdi:

– Sabah axşam mənimlə gəzmək istəyirsinizmi? – deyə o soruşdu.

– İstəyirəm, – deyə Cenni cavab verdi.

Belə əyləncə onun üçün yeni və maraqlı idi. Brender təbəssümlə onun yanaqlarını əllədi, onu yenidən gördüyü üçün uşaq kimi sevindi... Cenni elə bil gündən-günə yaxşılaşırdı. Qar kimi ağappaq önlük, başına sarıdığı möhkəm hörülmüş saçları onu elə qəşəng göstərirdi ki, ondan həzz almamaq çətin idi.

Brender missis Herhardtı qayıdanadək gözlədi və qalxdı, artıq burada qalmağın mənası yox idi.

O dedi:

– Sabah axşam sizin qızınızla gəzməyə çıxmaq istəyirəm. Mən Cenni ilə onun gələcəyi haqqında söhbət etmək istəyirəm.

– Nə deyirəm.

Ana bunda heç bir pis cəhət görmürdü. Onlar bir-birinə xeyli gülməyə, bir-birinin əlini xeyli sıxaraq ayrıldılar.

– Bu adamın çox təmiz ürəyi var, – deyə missis Herhardt qət etdi. Sənin haqqında həmişə necə xoş danışır, elə deyilmi? O sənin təhsil almağına kömək edə bilər. Sən bununla çox fəxr etməlisən.

– Mən fəxr də edirəm, – deyə Cenni saf qəlblə etiraf etdi.

Missis Herhardt:

– Bilmirəm, – dedi, – bu barədə atana bir şey demək lazımdırımı? Sənin axşamlar evdən getməyin onun xoşuna gəlmir.

Nəhayət, onlar bu qərara gəldilər ki, Herhardtta heç bir şey deməsinlər. Yəqin ki, o başa düşməz.

Ertəsi gün Brender Cennini aparmağa gələndə qız artıq hazır idi. Senator balaca lampanın zəif işığında gördü ki, Cenni bu münasibətlə libasını dəyişmiş, ən yaxşı paltarını geymişdir. Krujeva ilə haşiyələnmiş ensiz manjetli, xeyli uca yaxalı, çox gözəl kraxmallanmış və ütülənmiş açıq sürməyi rəngli çit paltarı onun eyibsiz qamətini daha da gözəl göstərirdi. Onun nə ölcəkləri, nə bəzək-düzəyi, nə də bir abırlı jaketi var idi. Lakin zövqlə düzəldilmiş saçları qəşəng başını hər hansı modalı şlyapadan yaxşı bəzəyirdi. Saçlarının bir neçə burması dik qalxıb onun başını lələ kimi gözəlləşdirmişdi. Brender ona jaket geyməyi məsləhət gördükdə Cenni bir anlığa tərəddüd etdi, sonra o biri otağa keçdi, anasının sadə boz yun örtüyündə qayıtdı. Bu zaman Brender dərin təəssüflə başa düşdü ki, Cenninin jaketi yoxdur, qız onsuz keçinmək istəyirmiş.

“Axşam üşüyə bilər, – deyə Brender düşündü, – ancaq, şəksiz, bunu mənə bildirməyəcək, şikayətlənməyəcək”.

O, Cenniye baxdı və fikirli halda başını buladı. Sonra onlar yola düşdülər və Brender dərhal Cenninin burada, yanında olmasından başqa hər şeyi unuttu. Cenni bir uşaq aludəliyi və sevinci ilə laqqırtı vurur, onun dil tökməsi senatora olduqca gözəl görünürdü.

Cenni doğan ayın zəif işığı altında sanki qızıla çalıb parıldayan ağacların gözəl mənzərəsini seyr etdiyi zaman senator:

– Qulaq asın, Cenni, – dedi, – siz qeyri-adi bir qızınsınız. Mən əminəm ki, heç olmazsa bir az oxusaydınız, şeir yazardınız.

– Siz belə düşünürsünüz ki, mən şeir yaza bilərdim? – deyə Cenni sadələvhlüklə soruşdu.

Senator onun əlindən tutaraq:

– Düşünürəm? – dedi. – Düşünürəmmi? Yox, ay qız, mən buna əminəm! Siz dünyada ən gözəl xəyalpərvərsiniz. Əlbəttə, siz şair

ola bilərsiniz. Siz poeziya ilə yaşayırınsınız. Siz poeziyanın özüsünüz, mənim əzizim. Sizin şeir yazdığı bacarıb-bacarmamağınızın bir o qədər əhəmiyyəti yoxdur.

Heç nə Cennini bu tərif qədər mütəəssir edə bilməzdi. O həmişə belə xoş, mehriban sözlər danışır. Deyəsən, heç kəs heç bir vaxt onun sevdiyinin yarısı qədər Cennini sevməmiş və qiymətləndirməmişdir. O nə qədər yaxşı adamdır! Bunu hamı deyir. Hətta atam da deyir.

Onlar getdikcə uzaqlaşdılar. Sonra Brender sanki nə işə xatırlayıb, birdən-birə:

– Görəsən saat neçə olar, – dedi, – deyəsən, qayıtmaq vaxtıdır. Saatınızı taxıbsınızmi?

Cenni diksindi. Onun saat haqqında söhbət salacağından elə qorxurdu ki! Cenni onun qayıdıb gəlidiyi dəqiqədən bunu gözləyirdi.

Brender Vaşinqtona getdikdən sonra ailədə pul məsələsi çox çətinləşdi və Cenni saati girov qoymalı oldu. Martanın paltarı o qədər köhnəlmişdi ki, qız daha məktəbə gedə bilmirdi. Uzun müzakirədən sonra qət olundu ki, Cenni öz saatından əl çəkməlidir.

Bass saati qonşu müamələçinin yanına apardı, uzun mübahisədən sonra onu on dollara girov qoydu. Missis Herhardt bu pulları uşaqlara xərcləyib rahat oldu, ürəyi yerinə gəldi, Marta abırlı paltar geydi. Əlbəttə, bu, Cennini sevindirirdi.

İndi senator öz hədiyyəsi haqqında söhbət salarkən Cenniye elə gəlirdi ki, cəza vaxtı çatmışdır. Cenni bərk titrəyirdi, Brender onun həyəcanlı olduğunu görürdü.

– Cenni, sizə nə olmuşdur? – deyə o, mehribanlıqla soruşdu. – Siz nə üçün belə diksindiniz?

– Elə belə, – deyə Cenni cavab verdi.

– Sizin saatınız yoxdur?

Cenni cavabı gecikdirirdi, ona elə gəlirdi ki, yalan demək mümkün deyil. Ağır sükut başladı, sonra Cenni:

– Yoxdur, ser, – dedi.

Onun səsinə göz yaşları sezilirdi.

Brender dərhal həqiqəti başa düşdü, təkid etməyə başladı və Cenni hamısını etiraf etdi.

Brender:

– Kədərlənmək lazım deyil, əzizim, – dedi. – Siz dünyada ən yaxşı qızınsınız. Mən sizin saatınızı geri alaram. Gələcəkdə sizə bir şey lazım

olsa, mütləq mənim yanıma gəlin. Eşidirsinizmi? Mütləq mənə söz verin. Mən şəhərdə olmasam, məktub yazın. Mənim ünvanım həmişə sizdə olacaqdır. Siz mənə yalnız xəbər verin, mən sizə kömək edəyəm. Eşidirsinizmi?

– Bəli, – deyə Cenni cavab verdi.

– Siz mənə söz verirsiniz, eləmi?

– Bəli, – deyə Cenni cavab verdi.

Bir dəqiqə hər ikisi susdu.

Bu gözəl bahar axşamının təsiri altında hissləri cuşa gəlmiş senator, nəhayət:

– Cenni, mən artıq yəqin etmişəm ki, sizsiz yaşaya bilmərəm, – dedi. – Siz məndən bir daha ayrılmamağa razı olarsınızmi?

Cenni onun nə demək istədiyini yaxşı başa düşmədən kənara baxırdı.

– Bilmirəm, – deyə qız dumanlı bir cavab verdi.

Brender yumşaq bir tərzdə:

– Bu barədə fikirləşin, – dedi. – Mən ciddi deyirəm. Mənim arvadım olmaq və bir neçə illiyə gedib təhsil almaq istərdinizmi?

– Gedib məktəbə daxil olmağa?

– Bəli, biz evlənəndən sonra.

– İstərdim... – deyə Cenni cavab verdi.

Cenni anasını düşündü. Bəlkə, o bununla özizlərinə kömək edə bilərdi?

Brender Cenninin üzündəki ifadəni görməyə çalışaraq ona tərəf döndü. Kifayət qədər işıq idi. Ay şərqdə ağacların təpəsindən yüksəlirdi, saysız-hesabsız ulduzlar onun şüalarından ağırdı.

– Cenni, doğrudanmı siz mənə qarşı tamamilə laqeydsiniz? – deyə o soruşdu.

– Xeyr!

– Siz daha mənim yanıma, paltarları aparmağa gəlmirsiniz, – deyə o, acı-acı şikayətləndi.

Bu, Cenni təsir etdi.

– Mən müqəssir deyiləm, – deyə o cavab verdi. – Mən nə edə bilərəm. Anam fikirləşir ki, belə daha yaxşıdır.

Brender razılaşdı:

– O haqlıdır. Kədərlənməyin, mən elə-bələ zarafat etdim. Amma mümkün olsaydı, siz məmnuniyyətlə gələrdiniz, eləmi?

– Bəli, – deyə Cenni safqəlbliliklə cavab verdi.

Senator qızın əlindən tutdu və nəvazişlə elə sıxdı ki, onun sözləri Cennini ikiqat müteəssir etdi. O, coşqun bir hisslə senatoru qucaqladı.

Cenni qızlıq nəvazişi ilə:

– Siz necə mehribansınız, – dedi.

Brender dərin hisslə:

– Cenni, mənim qızım, – dedi, – mən sizin üçün hər şeyə hazırım.

VI FƏSİL

Fəlakətli ailənin atası saksoniyalı Uilyam Herhardt qərribə adam idi. O hələ on səkkiz yaşlı gənc ikən ümumi hərbi mükəlləfiyyət haqqında qanunun ədalətsizliyindən hiddətlənmiş və Parisə qaçmışdı. Oradan isə Amerikaya, onu çoxdan cəlb edən bu ölkəyə gəlmişdi.

Herhardt əvvəl Nyu-Yorkdan Filadelfiyaya gəldi, sonra isə uzağa, qərbə doğru getdi. Bir müddət Pensilvaniyada müxtəlif şüşə zavodlarında işlədi. Yeni dünyanın gözəl təbiətli bir kəndində həmişə arzuladığı bir həyat yoldaşı tapdı. Bu, mənşəyi alman olan gənc, təvazökar amerikalı qadın idi. Herhardt öz arvadı ilə Yanqstauna, sonra Kolumbusa köçdü. O həmişə Xermond adlı şüşə fabrikantının ardınca gedirdi. Bu fabrikantın işi gah yaxşılaşır, gah da xرابlaşır.

Herhardt namuslu adam idi, ona çox xoş gəlirdi ki, adamlar onun riyakarlıq edə bilmədiyinə qiymət verirlər.

– Uilyam, mən istəyirəm ki, sən mənim yanımda işləyəsen, çünki mən sənə arxayın ola bilərəm.

Herhardt üçün bu mədhiyyə qızıldan qiymətli idi.

Onun namusluluğu, dini etiqadı kimi, onda uşaqlıqdan kök salmış, canına və qanına işləmişdi. Herhardt heç vaxt bunun üzərində düşünməmişdi. Onun atası və babası ləyaqətli alman sənətkarları idilər, onlar bir dəfə də olsun heç kəsin bir qəpiyini belə aldadıb almamışdılar. Bu inadçı təmizlik bütünlüklə irsən ona da keçmişdi.

O, əsil lüterçi idi. Kilsəyə müntəzəm getmək və bütün günü ev qayda-qanunlarına riayət etmək uzun illər ərzində onun görüşlərini və etiqadını möhkəmlətmişdi. Atası evində keşişin sözü qanun idi və Herhardta irsən belə bir əqidə aşılanmışdı ki, lüter kilsəsi qüsuruzdur, onun axirət haqqında təlimi səhvsiz və mübahisəsizdir. Rəsmi

olaraq mennonitlər təliminə etiqad edən arvadı ərinin məzhəbini məmnuniyyətlə qəbul etmişdi. Beləliklə, onun ailəsi tamamilə dindar idi. Herhardtlar hara köçsəydilər, hər şeydən əvvəl, yerli lüter kilsəsinə gedənlər sırasına daxil olardılar və keşiş onların evinin əziz qonağı olardı.

Kolumbus şəhərinin lüterçi keşişi mister Vundt möhkəm əqidəli xristian, həm də kor-koranə inanan və dinə şəkk gətirənlərə qarşı amansız olan fanatik idi. O belə hesab edirdi ki, onun kilsəsinə gələnlər rəqs etməklə, kart oynamaqla, yaxud teatra getməklə öz ruhlarının xilasını təhiükə altına alırlar, buna görə də tərəddüd etmədən, ciyərinin imkan verdiyi qədər ucadan car çəkirdi ki, onun göstərişlərinə əməl etməyənlər cəhənnəmə vasilə olacaqlar. İçmək, hətta qaydası ilə içilsə belə, günahdır. Papiros çəkmək... o özü çəkirdi. Nikaha qədər bakirəlik və sonra nikahın müqəddəsliyinə riayət etmək hər bir xristianın borcudur. O deyirdi ki, öz məsumluğunu qoruya bilməyən qız və öz qızlarının günah işləməsinə yol verən valideynlər üçün nicat yolu yoxdur. Onlar cəhənnəm odunda yanacaqlar. O dünyada cəzadan yaxa qurtarmaq üçün dönmədən yaxşılıq yolu ilə gedin, çünki xudavəndi-ələmin qəzəbi günahkarı hökmən tutur.

Herhardt, onun arvadı və Cenni mister Vundtun şərhində öz kilsələrinin təlimini danışsın qəbul edirdilər. Lakin Cenni əslində bütün bunlarla sadəcə rəsmi surətdə razılaşırdı. Din hələlik ona həlledici təsir göstərə bilməmişdi. Cənnətin olduğunu bilmək adama xoş gəlir, cəhənnəmin olması isə adama qorxudur. Oğlanlar və qızlar özlərini yaxşı aparmalı, ata-analarının sözlərinə qulaq asmalıdırlar. Qalan məsələlərdə Cenninin dini anlayışları və təsəvvürləri xeyli dumanlı idi.

Herhardt-ata əmin idi ki, onun kilsənin xitabət kürsüsündən deyilən hər bir sözü inkaredilməz həqiqətdir. Axirət ələmi ona tamamilə real bir şey kimi görünürdü.

İllər isə keçir, həyat getdikcə daha anlaşılmaz və daha izahedilməz olurdu. Herhardt çaşmış qalır, bütün suallara cavab verən dini əhkamlardan möhkəm yapışırdı. Ah, kaş o elə namuslu və səbatlı olaydı ki, Tanrı onu rədd etmək üçün heç bir əsas tapmayaydı! O yalnız özü üçün deyil, həm də arvadı və uşaqları üçün əsirdi. Axı elə bir gün gələcək ki, Herhardt-ata onların da əvəzinə cavab verməli olacaqdır. Onun zəifliyi və əbədi həyatın qanunlarını öz ailəsinə təlqin etməyi bacarmamağı onların hamısını fəlakətə aparıb çıxarmazmı? O öz

xəyalında cəhənnəm əzablarını təsəvvür edir, son saatda onu və əzizlərini nə gözlədiyini özündən soruşurdu.

Təbiidir ki, belə qatı dindarlıq onu uşaqlara sərt olmağa məcbur edirdi. O, gənclərin əyləncələrinə və zəif cəhətlərinə çəpəki baxırdı. Atasının istədiyinə qalsaydı, Cenni heç bir zaman sevginin nə demək olduğunu bilməzdi. Şəhərin ictimai yerlərindən birində gənclərlə tanış olsaydı və onlar Cennini əyləndirməyə başlasaydılar, atası onları heç evin astanasına da buraxmazdı. O unutmşdu ki, özü də bir vaxt cavan olmuşdur, indi ancaq öz qızının ruhunu xilas etmək qayğısına qalırdı. Beləliklə, senator Cenninin həyatında tamamilə yeni bir hadisə idi.

Brender ailənin işlərində ilk dəfə iştirak etməyə başladığı zaman Herhardt-ata gördü ki, nəyin pis və nəyin yaxşı olması haqqında təsəvvürü qənaətbəxş deyilmiş. O belə adama hansı ölçüdə yanaşmağı bilmirdi. Brender onun qəşəng qızına nəvaziş göstərməyə can atan adı pərəstişkar deyildi. Brenderin Herhardtlar ailəsinin həyatına müdaxiləsi elə qərribə, eyni zamanda, o qədər ləyaqətli idi ki, senator heç kəs özünə gəlməmiş, bu həyatda mühüm rol oynamağa başladı. Herhardtın özü belə çaşdırılmışdı. O belə bir mənbədən özü üçün və ailəsi üçün ehtiramdan, xeyirdən başqa heç bir şey gözləməzdi. Buna görə də senatorun qayğısını və yardımını çox sakitliklə qəbul edirdi. Hər halda arvadı o xoşbəxt Milad bayramınadək və bayramdan sonra Brenderdən alınmış çoxlu hədiyyələr haqqında ona bir şey deməmişdi.

Lakin bir dəfə səhər Herhardt gecə işindən evə qayıdanda qonşusu Otto Uiver ona yanaşmış dedi:

– Herhardt, mən sənənlə danışmaq istəyirəm. Mən sənə dostunam, qulağıma çatan söz-söhbəti sənə demək istəyirəm. Bilirsən, qonşular sənə qızının yanına gələn adam haqqında çox boşboğazlıq edirlər.

Son dərəcə çaşmış və bu gözlənilməz hücumdan pərt olmuş Herhardt:

– Mənim qızının yanına? – deyər təkrar etdi. – Sən kimi deyirsən? Mən qızının yanına gələn bir adam tanımıram.

– Yox? – deyər öz müsahibindən az təəccüblənməmiş Uiver soruşdu: – Yaşlı adamdır. Başının da yarısı ağarmışdır. Bəzən çəliklə gəzir. Yəni sən onu tanımırsan?

Herhardt çətinə düşmüş bir vəziyyətdə hafizəsini araşdırırdı.

Uiver tərəddüd içərisində davam etdi:

– Deyirlər: o, senator olmuşdur. Dürüst bilmirəm.

Herhardt bir yüngüllük hiss edərək dedi:

– Hə, senator Brenderdir. Düzdür, o bəzən bizə gəlir. Doğrudur Yaxşı, nə olsun ki?

– Heç nə, – deyər qonşu cavab verdi, – ancaq adamlar söz gəzdirlər. Bilirsən, o indi cavan deyil. Sənin qızın hərdən onunla gəzməyə çıxır. Adamlar bunu görürlər, indi ara söhbəti başlayıb. Mən fikirləşdin ki, bəlkə sənin bunu bilməyin lazımdır.

Bu dəhşətli sözlər Herhardtı ürəyinin dərinliyinə qədər sarsıtdı. Görünür, adamlar belə şeyləri boş yerə danışmırlar. Cenni və onun anası böyük günah işlətməmişlər. Lakin o yenə də tərəddüd etmədən qızını müdafiə etməyə başladı və pərt, çaşqın bir halda:

– O bizim ailənin dostudur, – dedi. – Adamlar bilmədikləri şey haqqında nahaq yerə danışirlar. Mənim qızım heç bir pis iş görməmişdir.

– Əlbəttə, canım. Burada heç bir pis şey yoxdur. Qonşular çox vaxt boş yerə sarsaqlayırlar. Ancaq biz səninlə köhnə dostlarıq, mən fikirləşdim ki, bəlkə sənin bilməyin lazımdır...

Herhardt ağzını bir az açaraq bir müddət hərəkətsiz durdu. Qərribə bir acizlik onun əl-qolunu bağlamışdı. Adamların sənə düşmən kəsilmələri nə qədər dəhşətli olur. Onların rəy və meyillərinin sənin tərəfində olması nə qədər əhəmiyyətlidir. O, Herhardt, bütün qoyulmuş qaydalara riayət edərək yaşamağa necə ürəkdən can atırdı! Nə üçün insanlar bununla kifayətlənməməli və onu rahat buraxmamalıdır?

O, evə doğru yollanaraq mırıldandı:

– Sağ ol ki, mənə dedin. Mən bu barədə fikirləşərdim. Salamət qal.

O, ilk fürsətdən istifadə edib arvadını sorğu-suala çəkdi.

– Senator Brender Cenninin yanına niyə gəlir? – deyər o, almanca soruşdu. – Qonşular arasında dedi-qodu gedir.

– Burada pis bir şey yoxdur, – deyər missis Herhardt da almanca cavab verdi. Bu sual gözlənilmədən verilmiş və onu açıqdan-açığa çaşdırmışdı. – O bura ancaq iki-üç dəfə gəlmişdir.

Herhardt, ananın belə işlərə dözməsindən və qızının hərəkətini ört-basdır etməsindən hiddətlənərək etiraz etdi:

– Amma sən bunu mənə deməyibsən.

Missis Herhardt özünü tamam itirmişdi.

– Yox, deməmişəm. O ancaq bir-iki dəfə gəlir.

– Ancaq! – deyər Herhardt səsini ucaltmağa adət etmiş bütün almanlar kimi bağırır. – Ancaq! Qonşuların hamısı ağız-ağıza verib bu barədə danışirlar. De görüm: buna nə ad vermək olar?

– O ancaq bir-iki dəfə gəlir, – deyər missis Herhardt acizane təkrar etdi.

Herhardt sakit olmurdu.

– İndi küçədə Uiver mənə yanaşır deyir ki, bütün qonşular mənim qızımın gəzən adam haqqında çənə vururlar. Amma mən heç nə bilmirəm. Sarsaq kimi dayanıb, bilmirəm nə deyim. Belə iş olar? O mənim haqqımda nə fikirləşər?

– Burada elə bir şey yoxdur, – deyər arvad etiraz etdi. – Cenni bir-iki dəfə onunla gəzməyə gedib. O özü buraya, bizim evimizə gəlmişdi. Burada nə var ki, nə dedi-qodubazlıqdır? Yəni qız uşağı əylənə bilməz?

– Axı o, yaşlı adamdır, – deyər Herhardt Uiverin sözlərini təkrar etdi. Adı-sanı, şan-şöhrəti var. Cenni kimi bir qızın yanına nəyin xatirinə gəlir?

– Bilmirəm, – deyər missis Herhardt özünü müdafiəyə keçdi. – O bizim evimizə gəlir. Mən onun haqqında heç bir pis şey bilmirəm. Mən ona necə deyər bilərəm ki, gəlməsin.

Herhardt da susdu. O, senatoru çox yaxşı adam kimi tanıyırdı. Doğrudan da burada təhlükəli nə vardı?

– Qonşular həmişə qeybət qırmağa hazırdırlar. Onların danışmağa başqa sözləri yoxdur, onun üçün də Cenni haqqında çənə vururlar. Sən özi bilirsən ki, Cenni yaxşı qızıdır. Niyə onlar belə şeylər danışirlar? – mehriban ananın gözleri yaşla doldu.

– Bunlar hamısı düzdür, – deyər Herhardt donquldandı, – ancaq onun bura gəlməsi və belə cavan qızı gəzməyə aparması yersizdir. Onun başında pis bir niyyət olmasa belə, bu yaramaz.

Elə bu an Cenni içəri girdi. O, ata-anasının səsini özünün və bacısının yataq otağından eşitmiş, lakin bu söhbətin onun üçün nə qədər əhəmiyyətli olduğundan şübhələnməmişdi. Qız içəri girəndə anası arxasını ona tərəf çevirdi, qızarmış gözələrini qızından gizlətməyə çalışaraq, üzərində peçenye hazırladığı stola əyildi.

– Nə olub? – deyər ata-anasının gərgin sükutundan bir qədər təşviş düşmüş Cenni soruşdu.

Atası qətiyyətlə cavab verdi:

– Heç nə.

Ana hətta başını da ona tərəf döndərmədi. Lakin onun hərəkətsizliyinin özü də çox mənalı idi. Cenni ona yanaşdı və anasının ağlamış olduğunu dərhal başa düşdü.

– Nə olub? – deyə qız atasına baxaraq heyrət içərisində təkrar etdi.

Herhardt susurdu, qızının açıq siması onun qorxusunu azaldırdı.

Cenni anasına müraciət edərək, yumşaqcasına təkid etdi:

– Nə olub?

Missis Herhardt köksünü ötürərək:

– Eh, nə olacaq, qonşulardır da, – dedi, – onlar həmişə bilmədikləri şeylər haqqında qeybət qırırlar.

– Yenə mənim haqqımda? – deyə Cenni azca qızararaq soruşdu.

Herhardt sanki havaya müraciət edərək:

– Gördünüz ki, – dedi, – işin nə yerdə olduğunu özü bilir. Bəs siz mənə niyə demirdiniz ki, o bura gəlir? Qonşular hamısı bu barədə danışır, amma mən bu günə kimi heç nə bilməmişəm. Sizdən soruşuram: bu nə deməkdir?

– Eh, nə fərqi var axı? – deyə anasına yazığı gələn Cenni səsləndi.

– Nə fərqi var? – deyə Herhardt bağırdı, Cenninin ingiliscə cavab verdiyinə baxmayaraq, o yenə də almanca danışdı. – Adamlar məni küçədə dayandırır, bu barədə mənə nəğil danışirlar, sən də buyurursan ki, fərqi yoxdur? Barı utan, belə sözləri danışma. Mən həmişə bu Brender haqqında yaxşı fikirdə olmuşam, amma indi, siz ki mənə onun haqqında bir şey deməyibsiniz, qonşular arasında da belə söhbət gedir, heç bilmirəm nə fikirləşim. Yəni mən evimdə nələr baş verdiyini qonşulardan bilməliyəm?

Ana və qız susurdular. Cenni fikirləşirdi ki, deyəsən onlar doğrudan da ciddi səhv buraxmışlar.

O dedi:

– Mən elə bir şey etməmişəm ki, onu gizlətmək lazım gəlsin. O, bircə dəfə məni elə-belə gözməyə aparıbdir, vəssalam.

– Bəli, amma sən bunu mənə deməmişən.

– Mən bilirəm ki, mənim axşamlar evdən getməyim sənə xoşuna gəlmir, buna görə də deməmişəm. Burada gizlədilesi bir şey yoxdur.

Herhardt hələ də adamların nə deyəcəyindən təşvişə düşərək:

– O səni axşamçağı heç yana aparmamalı idi, – dedi. – O səndən nə istəyir, ona nə lazımdır? Nə üçün bura gəlir? O çox qocadır. Belə bir gənc qızın onunla heç bir əlaqəsi olmamalıdır.

– Ona heç nə lazım deyil, o ancaq mənə kömək etmək istəyir, – deyə Cenni mızıldandı. – O mənimlə evlənmək istəyir.

– Evlənmək? Ha! Bəs niyə bunu mənə demir? – Herhardt səsinə ucaldı. – Mən özüm bu işi ayırd edərem. Mən istəmirəm ki, o mənim qızımı gözdürsün və bütün qonşular bu barədə dedi-qodu yaysınlar. Bir də o çox qocadır. Mən elə beləcə də deyəcəyəm. O, qızın təmiz adı ilə oynamamalıdır. Qoy bir də bura gəlməsin.

Herhardtın hədəsi Cennini və anasını dəhşətə gətirdi. Birdən o, Brenderə artıq bura gəlməməyi təklif edər. Bunun axırı necə olar? Onlar Brenderin qarşısında nə vəziyyətə düşərlər?

Brender isə Herhardt işdə olduğu zaman, əlbəttə, yenə gəldi, onlar qorxularından esirdilər ki, birdən ata bundan xəbər tutar. Bir neçə gündən sonra senator yenə gəldi və Cenni ilə gözməyə getdi. Nə Cenni, nə anası Herhardta bir söz demədilər. Lakin bu gezintiləri ondan uzun müddət gizlətmək mümkün olmadı.

– Cenni o adamla yenə gəzir? – deyə ertəsi gün Herhardt arvadından soruşdu.

Missis Herhardt bu suala cavab vermək əvəzinə dedi:

– O, dünən gəlmişdi.

– Cenni ona dedimi ki, bir də gəlməsin?

– Bilmirəm. Güman etmirəm.

– Yaxşı, mən özüm bu işə son qoymağa çalışaram, – Herhardt baltanı dibindən vurdu. – Mən onunla danışaram. Qoy bir də bura gəlsin.

O, üç dəfə axşam işdən icazə aldı və hər dəfə evi diqqətlə güddü, orada qonaq qəbul edilib-edilmədiyini yoxladı. Dördüncü gecə Brender gəldi, son dərəcə həyəcanlı olan Cennini çağırır gözməyə apardı. Cenni atasından qorxurdu, bir biabırçılıq baş verməsindən qorxurdu, lakin nə cür hərəkət etməli olduğunu bilmirdi.

Herhardt bu zaman evə yaxınlaşdı və qızın gözməyə getdiyini gördü. Bu kifayət idi.

Evde o, arvadına hücum çəkdi:

– Cenni haradadır?

– Hara isə çıxdı, – deyə arvadı cavab verdi.

– Mən hara çıxdığımı bilirəm. Mən gördüm. Qoy qayıtsınlar. Mən onlarla danışaram.

O sakitcə oturdu, acıqlı-acıqlı arvadına baxaraq, alman qəzetini oxumağa başladı. Nəhayət, küçə qapısı səsləndi, otağın qapısı açıldı. Herhardt ayağa qalxdı.

– Sən harada idin? – deyə o, almanca qışqırdı.

Belə bir səhnəni heç gözləməyən Brender pərt oldu. Cenni dəhşətə gəlib özünü itirdi. Anası mətbəxdə iztirablı həyəcan içərisində gözləyirdi.

– Mən gəzməyə çıxmışdım, – deyə Cenni çəşqin bir halda cavab verdi.

Herhardt Brendərə zərre qədər fikir vermədən:

– Mən sənə deməmişdim ki, bir də axşamlar gəzməyə çıxma?

Cenni qıpqırmızı qızardı, bir söz belə deməyə cəsəret etmədi.

– Nə olub? – deyə Brender təlqinedici bir tərzdə soruşdu. – Nə üçün siz onunla belə danışırsınız?

– Hava qaralandan sonra o, evdən bayıra çıxmamalıdır, – deyə Herhardt kobudcasına cavab verdi. – Mən bunu ona neçə dəfə demişəm. Sizin də artıq bura gəlməyiniz yersizdir.

Senator bir azacıq fasilə verdi və sözləri diqqətlə seçərək:

– Nə üçün? – deyə soruşdu. – Qərībədir. Sizin qızınız nə pis iş görmüşdür ki?

– Nə iş görmüşdür? – Herhardt qışqırdı. Onun həyəcanı hər dəqiqə artırdı, ingilis sözlərini getdikcə daha anlaşılmaz tərzdə tələffüz edirdi. – Gecələr onun küçələrdə heç bir işi yoxdur, evdə oturmalıdır. Mən istəmirəm ki, mənim qızım axşamlar atası yerində olan bir adamla evdən çıxsın. Siz ondan nə istəyirsiniz? O hələ uşaqdır.

Senator bu çətin vəziyyətdən ləyaqətlə çıxmağa cəhd edərək:

– Mən nə istəyirəm? – dedi. – Aydındır ki, mən onunla söhbət etmək istəyirəm. Cenni artıq uşaq deyil, onunla vaxt keçirmək, təbiidir ki, mənim üçün maraqlıdır. Əgər özü razı olsa, mən onunla evlənmək istəyirəm.

Herhardt hər cür məntiqi mühakimə qabiliyyətini itirərək və ən adi ata müstəbidliyinə qapılaraq:

– Mən isə istəyirəm ki, siz buradan gedəsiniz və bir də buraya gəlməyəsınız, – deyə cavab verdi. – Mən sizi öz evimdə görmək istəmirəm. Mənim bədbəxtliyim az imiş, bir bu qalmışdı ki, qızımı əlimdən alsınlar, onun adını ləkələsinlər.

Senator dümdüz dikəlib sinəsini qabardaraq:

– Zəhmət çəkib izah edin, siz bununla nə demək istəyirsiniz, – dedi. – Mən elə bir iş görməmişəm ki, utanım. Mən bilmək istərdim ki, siz məni nədə ittiham edirsiniz?

– Mən demək istəyirəm, – deyə Herhardt həyəcan içərisində yeni sözləri bir neçə dəfə təkrar etdi. – Mən... mən demək istəyirəm ki, bütün qonşular sizin bura gəlməyiniz, mənim qızımı faytonda gəzdirməyiniz, axşamlar onunla gəzməyə çıxmanız barədə danışırlar, həm də siz bunların hamısını mən evdə olmayanda edirsiniz. Mən bunu demək istəyirəm. Mən demək istəyirəm ki, əgər siz təmiz niyyət sahibi olsaydınız, qızınız yerində olan bir uşağa yaxınlaşmazdınız. Adamlar mənim gözlərimi açdılar, sizi mənə tanıtdırdılar. Çıxın gedin, mənim qızımı rahat buraxın.

– Adamlar! – deyə senator təkrar etdi, – mənim bu adamlarla işim yoxdur. Mən sizin qızınızı sevirəm və sevdiyim üçün də onun yanına gəlirəm. Mən onunla evlənmək niyyətindəyəm, əgər sizin qonşular boşboğazlıq etməyə öyrəniblərsə, qoyun etsinlər. Bu heç də o demək deyil ki, siz mənim niyyətimi bilmədən məni təhqir edə bilərsiniz.

Qəflətən başlanan bu mübahisədən qorxmış Cenni yemək otağına açılan qapıya doğru çəkildi. Anası ona yanaşdı.

– Atan siz hələ qayıtmamış gəlib, – deyə o, həyəcandan sanki boğula-boğula qızına xəbər verdi. – İndi biz nə edək?

Qadınlara hamısının adəti belədir: onlar qucaqlaşdılar və səssiz ağladılar. İki kişi isə hələ də mübahisə edirdi. Herhardt bağırdı:

– Belə de! Siz evlənmək istəyirsiniz!

– Bəli, – deyə senator cavab verdi, – məhz evlənmək. Sizin qızınızın on səkkiz yaşı vardır. O özü öz taleyini həll edə bilər. Siz məni təhqir etdiniz, qızınızın hissələrini məsxərəyə qoydunuz. Yadınızda saxlayın ki, iş bununla qurtarmayacaqdır. Əgər siz məni qonşuların etdiyi naqqallıqdan başqa bir şeydə təqsirləndirə bilərsinizsə, zəhmət çəkin, deyin.

Senator Herhardtın qarşısında doğruluq və təmizliyin özəmətli mücəssəməsi kimi dayanmışdı. O, səsini yüksəltmir, sərt hərəkətlər etmədi, lakin bərk sıxılmış dodaqlarında qətiyyət və yenilmez iradə duyulurdu.

Azca çəşmiş, lakin qorxmamış Herhardt:

– Mən artıq sizinlə danışmaq istəmirəm, – dedi. – Qız mənimdir. Onun axşamlar gəzib-gəzməməsini, sizə əre gedib-getməməsini heç etmək mənim işimdir. Mən siz siyasətçiləri tanıyıram. Biz tanış olanca mən sizi abırılı adam hesab edirdim, amma indi qızıma münasibətini də görəəm, mən artıq sizi tanımaq istəmirəm. Çıxın gedin, vəssalam. Mən sizdən bundan başqa heç bir şey istəmirəm.

Breder qəzəblənmiş atadan qəsdən üz çevirərək:

– Missis Herhardt, – dedi, – çox təəssüf edirem ki, mən sizin evinizdə belə bir mübahisəyə girişməli oldum. Mənim heç ağılıma gəlmirdi ki, eriniz mənim buraya gəlməyimə etiraz edir. Hər halda bu heç nəyi dəyişdirmir. Kədərlənməyin, iş siz düşündüyünüz qədər də pis deyildir.

Herhardt onun soyuqqanlılığı önündə təəccüb qalmışdı.

Breder yenə ona müraciət edərək sözüne davam etdi:

– Mən gedirəm. Lakin elə güman etməyin ki, mən bu məsələni belə qoyacağam. Siz bu gün çox səhv etdiniz. Əminəm ki, bunu başa düşərsiniz. Gecəniz xeyrə qalsın.

O, yüngülcə təzim edib çıxdı.

Herhardt onun arxasınca qapını çırpdı və:

– İndi ümidvaram ki, biz ondan yaxamızı qurtarıdık, – dedi. – Sənə isə bütün dünyanın səndən danışması üçün axşamlar küçələrdə necə veyillənməyi göstərəm.

Bu mövzu ətrafında bundan artıq heç bir söz deyilmədi. Lakin sonrakı günler bu evdə hökm sürən özici sükutdan, burada yaşayanların üzlerinden və əhval-ruhiyyəsindən onların hər birinin nə çəkdiyini duymaq çətin deyildi. Herhardt işə girmək məsələsində senatora minnətdar olduğunu kədərlə düşünüb axırda bu işdən imtina etməyi qərara aldı. O bildirdi ki, onun evində senator üçün paltar yuyulmalıdır. Əgər o, missis Herhardtın otelə işi müstəqil tapmasına əmin olmasaydı, bunu da qadağan edərdi. Hər halda bu iş heç də yaxşı nəticələnməmişdi. Arvadı otele getməsəydi, bu dedi-qodu da olmazdı.

Senatorun isə bu cansıxıcı hadisədən qanı bərk qaralmışdı. Meşəncasına dedi-qodu həmişə könül bulandırır, lakin belə bir dedi-qodunun qəhrəmanı kimi tanınmaq onun mövqeyində olan adama heç yaraşmaz. Breder necə hərəkət edəcəyini bilmirdi, müəyyən bir qərara gəlməyə çalışınca bir neçə gün də keçdi. Sonra onu Vaşinqtona çağırıldı və o, Cenni ilə görüşmədən çıxıb getdi.

Bu vaxt ərzində Herhardtlar əvvəlki kimi günlərini çətinliklə başa verirdilər. Əlbəttə, onlar çox korluq çəkirdilər. Lakin Herhardt ehtiyaca mətanətlə dözməyə hazır idi, tək onun namusuna toxunmasınlar. Amma baqqala borcları əvvəlkindən az deyildi. Uşaqların paltarını amansızcasına köhnəlmişdi. Ən ciddi qənaət etmək lazım gəldi. Herhardtın verib qurtarmağa can atdığı köhnə borcların ödənilməsi təxirə salındı.

Sonra girov qoyulmuş evin illik faizini vermək vaxtı çatdı, iki dükançı Herhardtı küçədə görüb borcunu nə vaxt qaytaracağını soruşdu. O, tərəddüdsüz olaraq öz pul kisəsinin vəziyyətini onlara izah etdi, inandırıcı bir səmimiyyətlə dedi ki, bütün qüvvəsi ilə çalışacaq və əlindən gələni edəcəkdir. Hər halda taleyin zərbələri onu ruhdan salmışdı. İş saatlarında o dua edirdi ki, göylərin ona rəhmi gəlsin. Gündüz yatmaq, dincəlmək əvəzinə, o daha əlverişli iş axtarmağa çalışaraq şəhəri dolaşır, qabağına çıxan hər cür təsadüfi işdən yapışırdı. O, şəhər bağlarında ot biçməyi öhdəsinə götürürdü.

Missis Herhardt yalvarırdı ki, gücü çatmayan işlə özünü üzməsin, o isə cavab verib deyirdi ki, başqa cür ola bilməz.

– Adamlar məni küçədə dayandırır xahiş edirlər ki, borclarımı qaytarım. Dincəlmək vaxtı deyil.

Ailənin vəziyyəti ümitsiz idi.

Üstəlik Sebastyan da həbsə düşdü. Buna kömür oğurlamağın köhnə verdişi səbəb oldu. Nəhayət, o bu işdə ələ keçdi. Bir dəfə axşam o, Cenni və uşaqlara bir az kömür tullamaq üçün platformaya qalxdı, demiryol polisinin xəfiyyəsi onu yaxaladı. Son iki ildə demiryolunda kömür oğurlanmasının ardı kəsilirdi. Lakin nə qədər ki, az oğurlayırdılar, müdiriyyət buna barmaqarası baxırdı. Kömür göndərənlərin müştəriləri Pensilvaniya kömür hövzəsindən Klivlendə, Tsinsinnatiyə, Çikaqoya və başqa şəhərlərə gedən qatarlardan yolda min funtlarla kömürün yox olması haqqında şikayət etdikdə iş polis xəfiyyələrinə tapşırıldı. Demiryolunun kömürü ilə dolanmağa can atan tək Herhardtın uşaqları deyildi. Kolumbus əhalisinin çoxu bununla məşğul olurdu. Lakin iş ələ gətirdi ki, tək Sebastyan ələ keçdi və məhz o, bütün şəhərə ibrət üçün cəza çəkməli oldu.

Polis xəfiyyəsi qəflətən qaranlıqdan çıxaraq:

– Tez aşağı düş, – dedi.

Cenni və uşaqlar vedrələri və səbətləri aldılar, var qüvvələri ilə qaçmağa başladılar. Sebastyan da əvvəlcə yerə tullanıb ökmək istədi. Ancaq polis xəfiyyəsi onun paltosunun ətəyindən yapışdı:

– Dayan! – deyə o səsləndi. – Mənə elə sən lazım idin.

Heç də qorxaq olmayan Sebastyan qəzəblə:

– Burax! – dedi. Onun cürət və qətiyyəti aşırı-daşırı, vəziyyətinin çox təhlükəli olduğunu yaxşı anlayırdı.

– Sənə deyirlər burax! – deyə o təkrar etdi və dartınıb az qala xəfiyyəni yerə yıxdı.

Polis xəfiyyəsi:

– Uzun eləmə, düş aşağı, – dedi və öz gücünü göstərmək üçün acıqla Sebastyanı dartdı.

Sebastyan tullandı və düşməni elə vurdu ki, o səndələdi. Vuruşma başladı, lakin bu zaman yanlarından keçən işçi xəfiyyəyə köməyə gəldi. Onlar birlikdə Sebastyanı darta-darta stansiyaya sürüdürlər və dəmiryol polisinə təhvil verdilər. Onun paltosu cırılmış, üzü və əlləri cırmaqlanmış, gözünün altı qaralmışdı. Belə bir vəziyyətdə onu səhərdək dustaq saxladılar.

Uşaqlar böyük qardaşlarının başına nə iş gəldiyini bilmədən evə qayıtdılar və müfəssəl heç bir şey danışa bilmədilər. Lakin saat doqquz, sonra onu, on biri vurdu, Sebastyan isə hələ qayıtmamışdı. Missis Herhardt nigarançılıqdan və təşvişdən ağlı itirirdi. Oğlu çox vaxt saat on ikidə, hətta birdə gəlirdi, lakin ana hiss edirdi ki, bu axşam onun başına nə isə çox dəhşətli bir iş gəlmişdir. Saat ikinin yarısını vurdu. Sebastyan isə hələ də gəlməmişdi. Ana ağlamağa başladı:

– Gedib atana xəbər vermək lazımdır, – dedi. – Yəqin Sebastyanı tutub həbsxanaya salıblar.

Cenni getməyə razı oldu, şirin yuxuda olan Corcu oyatdılar ki, onu ötürsün.

Herhardt uşaqları görərkən heyrət içərisində qışqırdı:

– Nə olub?

– Bass indiyədək evə qayıtmayıb, – Cenni izah etdi, sonra bu axşam kömür gətirməyə gedəndə başlarına gəlmiş qəzanı nağıl etdi.

Herhardt dərhal işini buraxdı, uşaqlarla çıxdı və həbsxanaya yollandı. Nə isə baş verdiyini hiss etdiyi üçün ürəyi sıxılırdı.

O, tərlənmiş alını ovcunun içi ilə silərək nigarançılıqla təkrar edirdi:

– Elə bir bu çatmırdı!

Polis dairəsində növbətçi serjant qısaca məlumat verdi ki, Bass həbsə alınmışdır. O, siyahını nəzərdən keçirərək yenidən soruşdu:

– Sebastyan Herhardt? Bəli, siyahıda var. Kömür oğurlamış, polis nəfərinə müqavimət göstərmişdir. Oğlunuzdur?

– Ach Cott Ah, yarəbb! – deyə Herhardt ümitsizliklə əllərini ovuşduraraq təkrar etdi.

Serjant soruşdu:

– Siz onu görmək istəyirsiniz?

– Bəli, bəli, – deyə ata cavab verdi.

Serjant qoca növbətçiyə müraciət edərək:

– Fred, bunu aparın, – dedi. – Qoy oğlanla görüşsün.

Herhardt qonşu otaqda durub, üst-başı tökülmiş və döyülmüş Sebastyanın gəldiyini görəndə özünü saxlaya bilmədi, ağladı. O, bir söz belə deyə bilmədi.

Sebastyan qoçaqcasına dedi:

– Ağlama, ata. Mən heç nə edə bilmədim. Zərər yoxdur. Səhər məni buraxarlar.

Herhardt dərdin ağırlığı altında əzilərək tir-tir əsirdi.

Sebastyan özü göz yaşını saxlamağa cəhd edərək:

– Ağlama, – deyə davam etdi, – mənə heç nə olmayacaq. Ağlamağın xeyri yoxdur.

Qoca iztirabla dedi:

– Mən bilirəm, başa düşürəm, ancaq özümü saxlaya bilmirəm. Bunun hamısı mənim günahımdır, axı belə işlərlə məşğul olmağa mən icazə vermişəm.

– Yox! Yox, burada sənin günahın yoxdur. Anam bilir mi?

– Hə, bilir. Cenni və Corc indicə gəlib mənə dedilər. Mən indicə xəbər tutmuşam...

O yenə də ağladı.

Sebastyan:

– Bu qədər qanqaralığı eləmə, – dedi. Bu an Sebastyanın təbiətində olan bütün yaxşı cəhətlər oyandı. – Hər şey düzələr. İşə qayıt, hər şeyi özünə dərd eləmə. Hamısı düzələr.

– Gözünün altı niyə belə qaralıb, – deyə ata ağlamaqdan qızarmış gözləri ilə ona baxaraq soruşdu.

Sebastyan gülümsəməyə cəhd edərək qoçaqcasına cavab verdi:

– Məni yaxalayan adamla balaca bir əlləşməmişəm. Mən elə fikirləşirdim ki, yaxamı qurtara bilərəm.

– Sən bunu nahaq yerə etmişən, Sebastyan. Bu sənə çox zərər verə bilər. Sənin işinə nə vaxt baxacaqlar?

– Dedilər ki, sabah, – deyə Bass cavab verdi. – Saat doqquzda. Herhardt bir qədər onun yanında durdu.

Onlar Bassın qohumları tərəfindən zəminə götürülməsinin mümkün olub-olmaması haqqında, cərimə haqqında, həbsxanada yatmaq kimi dəhşətli təhlükə haqqında söhbət etdilər, lakin heç bir nəticəyə gəlmədilər. Nəhayət, Bass atasını çıxıb getməyə razı saldı, vidalaşma ümitsizliyini yeni partlayışını doğurdu. Herhardt otaqdan sarıalmış, dərdin ağırlığından bükülmüş halda çıxardılar.

Bassı yenidən apardıqları zaman o, atası haqqında düşünərək öz-özünə dedi: – “İş xarəbdir. Anamın başına bir iş gəlməyə yaxşıdır...”

Anasının fikri onu dərindən heyəcanlandırdı.

“Eh, heyif ki, mən o tipi birinci zərbədən yerə sərmədim, – deyə o düşünürdü. – Mən necə sarsağam ki, qaçıb qurtulmadım”.

VII FƏSİL

Herhardt ümitsizlik içərisində idi, gecə saat iki ilə səhər doqquz arasında kömək üçün müraciət etməyə bir adam tanımırdı. O, arvadı ilə evə gəldi, sonra iş yerinə qayıtdı. Bəs nə etsin? O nə iləse kömək edə bilən, bəlkə də kömək etməyə razılıq verəcək təkə bir adamı xatırladı. Bu adam şüşə fabrikantı Xemmond idi. Lakin o indi şəhərdə yox idi. Herhardt bunu bilmirdi.

O, saat doqquza yaxın məhkəməyə tək getdi, belə qət etmişdilər ki, ailənin qalan üzvlərinin oraya getməsi lazım deyil. Missis Herhardt bilatəxir hamısını öyrənər, çünki əri dərhal qayıdıb hamısını ona danışacaqdır.

Sebastyan məhkəmədə uzun müddət gözleməli oldu, çünki tənqitlə təhminlər skamyasında ondan qabaqda hələ bir neçə nəfər oturmuşdu. Nəhayət, onu çağırıdılar və məhəccərin arxasına itələdilər.

Onu həbs edən polis nəfəri:

– Möhtərəm hakimlər, kömür oğurlayırdı, həbs olunanda miqavimət göstərmişdir, – dedi.

Hakim diqqətlə Sebastyanı baxdı, onun cırmaqlanmış və əzilmiş üzü ona pis təsir bağışladı. Hakim dedi:

– Demək belə, cavan oğlan. Özünü bəraət qazandırmaq üçün nə deyə bilərsiniz? Gözünüüzün altındakı qara ləkə haradandır?

Sebastyan hakimə baxdı, amma heç nə demədi.

Polis xəfiyyəsi:

– Onu mən tutdum, – dedi. – Mən onu bizim kompaniyaya məxsus olan platformanın üstündə yaxaladım. O dartınıb qaçmaq istədi. Mən onu möhkəm tutanda üstümə atıldı. Bu adam şahiddir, – deyə o, Sebastyanı tutmağa kömək edən işçini göstərdi.

Hakim xəfiyyənin çənəsinin şişdiyini görərək:

– Sizi o belə vurmuşdur? – deyə soruşdu.

Xəfiyyə yaxşıca intiqam alacağından razı qalaraq:

– Bəli, ser, – dedi.

Herhardt özünü irəli verərək:

– İcazənizlə, – dedi, – bu, mənim oğlumdur. Onu kömür üçün göndərmişdik. O...

Xəfiyyə onun sözünü kəsdi:

– Biz bir şey demirik, qoy yollardan yığınsınlar, bu öz yoldaşlarına platformadan kömür tullayırdı, altı nəfər idilər.

– Məgər siz o qədər qazana bilmirsiniz ki, platformalardan kömür daşmayasınız? – deyə hakim soruşdu, oğul və ata cavab verməyə macal tapmamış əlavə etdi:

– Siz nə ilə məşğul olursunuz?

– Vaqon təmir edirəm, – deyə Sebastyan cavab verdi.

Hakim Herhardtə müraciət etdi:

– Bəs siz?

– Millerin mebel fabrikində gecə qarovulçusuyam. Sebastyanın özünü qaşqabaqlı və təşəxxüslü apardığını hiss edən hakim:

– Hm, belədir, – dedi. – Bu cavan oğlanın üzərindən kömür oğurluğu ittihamını götürmək olar, amma görünür, o, yumruğunu çox həvəslə işə salır. Onsuz da Kolumbusda dava-dalaş həddindən çox olur. On dollar.

– İcazənizlə... – deyə Herhardt sözə başlamışdı ki, məhkəmə nəzarətçisi onu geri itələdi.

Hakim:

– Artıq heç bir şey eşitmək istəmirəm, – dedi. – Gör nə inadçıdır. Kimin növbəsidir?

Herhardt xəcalət hissi ilə, lakin işin daha pis qurtarmadığından razı halda adamların arasında oğluna yanaşdı. Ona elə gəlirdi ki, o, bir yolla pul tapar. Ata yaxınlaşan zaman oğul mərhəmətlə ona baxdı. Bass onu sakitləşdirməyə çalışaraq:

– Hər şey öz qaydasındadır, – dedi, – ancaq o məni bir söz deməyə qoymadı.

Ata qayğıkeşliklə dedi:

– Yaxşı ki, o səni bundan ağır cəzaya məhkum etmədi. İndi çalışaraq pul tapacaq.

Sonra o, evə yollandı; məhkəmənin hökmünü təlaş içində olan arvadına və uşaqlarına xəbər verdi. Missis Herhardtın rəngi saraldı, lakin yüngüllük hissi etdi: axı on dolları birtəhər tapmaq olar. Cenni ağzını bir az açıb iri gözlərini atasına dikərək qulaq asırdı. Bütün bu əhvalat onun üçün şiddətli zərbə idi. Zavallı Bass! O həmişə elə şən, elə mehriban idi ki. Onun həbsxanaya düşməsi dəhşətlidir.

Herhardt tələsik Xemmondun gözəl evinə getdi, lakin fabrikant şəhərdə yox idi. Onda Herhardt bir qədər tanış olduğu Cenkins adlı vəkili xatırladı, onun idarəsinə getdi, lakin onu da yerində tapmadı. Bir neçə başqa tanış baqqal və kömür alverçisi də var idi, ancaq Herhardt onlara da borclu idi. Keşis Vundt yəqin ki, ona pul verərdi, amma belə bir hadisəni bu qədər ləyaqətli adam qarşısında etiraf etmək Herhardt üçün əzablı olardı. O, bir-iki tanışına müraciət etdi, ancaq onun gözlənilməz və qərribə xahişinə təəccüb qalaraq nəzakətlə rədd cavabını verdilər. Saat dördə o, yorğun, üzülmüş halda evə qayıtdı və ümitsiz bir səsle:

– Bilmirəm neyləyim, – dedi. – Heç başım çıxmır.

Cenni Brender haqqında düşündü. Vəziyyətin ümitsiz olmasına baxmayaraq, onun yanına gedib kömək istəməyə cəsarət etmirdi. Cenni atasının sərt tapşırığını və senatoru çox pis təhqir etdiyini yaxşı yadında saxlamışdı. Saati ikinci dəfə girov qoyulmuşdu, pul tapmağın başqa bir yolunu isə bilmirdi.

Ailədə məsləhətləşmə saat on birin yarısına qədər davam etdi, yenə də bir nəticəyə gəlmək mümkün olmadı. Missis Herhardt gözlərini döşəməyə dikərək yeknəsəq hərəkətlə inadla əllərini əzişdirirdi. Əri dalğın bir halda əlini çallaşmış kürən saçlarına çəkirdi.

Nəhayət o dedi:

– Hamısı faydasızdır. Ağlım heç bir şey kəsmir.

Ana qayğıkeşliklə:

– Cenni, get yat, – dedi, uşaqları da yatırt. Sizin burada oturmağınızın mənası yoxdur. Bəlkə fikirləşib bir yol tapa bildim. Hamınız gedin yatın.

Cenni öz otağına getdi, lakin indi onun yuxusu gələ bilməzdi. Atasının senatorla dəyişməsindən bir az sonra, o, qəzetdə oxumuşdu ki, Brender Vaşinqtona getmişdir. Onun qayıtması haqqında məlumat verilməmişdi. Bəlkə də o qayıtmışdır. Cenni fikirli halda miskin stolun üstündəki balaca ensiz güzgünün qarşısında dayandı. Onunla bir otaqda yatan Veronika artıq yuxuya getmişdi. Nəhayət, Cenni qərara gəldi. O, senator Brenderin yanına gedəcəkdir. Əgər o, şəhərdədirsə, Bassı xilas edər. Nə üçün də getməsin – axı o, Cennini sevir. Neçə dəfə Cennidən ona ərə getməsini xahiş etmişdi. Nə üçün Cenni onun yanına getməsin, ondan kömək istəməsin?

Cenni bir qədər təرددü etdi. Sonra Veronikanın ahəngdar nəfəsini eşidərək jaketini və şlyapasını geydi, yemək otağında adam olub-olmadığını bilmək üçün səssizcə qapını açdı.

Evdən heç bir səs eşidilmirdi. Yalnız Herhardt mətbəxdə yırğalanan kürsü üstündə əyləşib həyəcan keçirirdi. Heç yerdə işıq yox idi, yalnız Cenninin otağında balaca bir lampa yanır, bir də mətbəxin qapısı altından sarı bir zolaq görünürdü. Cenni öz şlyapasının işığını azaltdı və püflədi, sonra yavaşca küçə qapısına tərəf getdi, onu açdı və gecənin zülmətinə qovuşdu.

Semada yarımçıq ay parıldayırdı, havada oyanan, yenidən çiçəklənən həyatın nəfəsi duyulurdu, çünki bahar yenə yaxınlaşırdı. Cenni qaranlıq küçələrlə (qövs fanarları hələ ixtira edilməmişdi) tələsik gedir, qorxudan titrəyirdi. Nə qədər ağılsız iş görür! Senator onu necə qəbul edəcək? O nə düşüncək? O, şübhələr içində əzab çəkərək dayandı və yerində qurudu, sonra gecəni həbsxana kamerasında keçirən Bassı xatırladı və yenidən tələsdi.

“Kolumbus-Xauz” otelinin quruluşu belə idi ki, gecənin istənilən saatında qadınlar onlara məxsus yolla rahatca keçib, hər hansı bir mərtəbəyə qalxa bilirdilər. Demək olmaz ki, bu otdə daxili qayda yox idi, lakin bir çox başqa otellərdə olduğu kimi, burada da o zamanlar daxili qaydaların yerinə yetirilməsi üçün nəzarət həmişə kifayət qədər ciddi olmurdu. Kim istəsəydi, qapıdan vestibülə girə bilərdi,

burada onu kontor xidmətçisi görə bilirdi. Bundan başqa heç kəs kimin gəlib-gətdiyinə elə də əhəmiyyət vermirdi.

Cenni otele yanaşdığı zaman ətraf qaranlıq idi. Yalnız giriş yolunda zəif işıq yanırdı. Senatorun otağına qədər ancaq ikinci mərtəbənin dəhlizi ilə bir az getmək lazım idi. Cenni yuxarıya qalxdı. O, həyəcandan saralmışdı, lakin üreyində coşan tufanı bundan başqa heç nə bürüzə vermirdi. Tanış qapıya çataraq dayandı. Qız həm Brenderi evdə tapmayacağından, həm də onun burada olması fikrindən əsirdi. Qapının yuxarısındakı kiçik pəncərənin şüşələrindən işıq gəlirdi. Cenni bütün mətanətini toplayaraq qapını döydü. O tərəfdən öskürmə və tappılı eşidildi.

Brender qapını açanda heyrət etdi.

– Bu ki Cennidir! – deyə o bağırdı. – Nə yaxşı oldu! Mən elə sizi düşünürdüm. Buyurun, buyurun...

O, Cennini coşqun bir hisslə qucaqladı.

– Mən sizi yoluxmağa hazırlaşmışdım. Hey fikirləşirdim ki, işi necə yoluna qoyum. Yaxşı ki, gəldiniz. Nə üz verib?

O, bir addım geri çəkildi və Cenninin qəmli, qayğılı üzünə baxdı. Qızın gözəlliyində yenice kəsilməmiş, hələ şəhdən nəm olan zanbağın lətafəti duyulurdu.

İntehasız şəfqət dalğaları onun üreyinə axdı.

Nəhayət, Cenni güclə deyə bildi:

– Mənim sizdən bir xahişim var. Qardaşım həbsxanadadır. Biz onun üçün on dollar verməliyik. Mən buradan başqa hara gedəcəyimi bilmədim.

Senator onun üşümüş əllərini ovuşduraraq:

– Mənim zavallı qızım, – dedi, – mənim yanımdan başqa hara getməli idiniz? Axı mən sizə demişdim ki, həmişə mənə müraciət edin! Cenni, məgər bilmirsiniz ki, mən sizin üçün hər şey edəyəm.

Tövşüyən Cenni çətinliklə:

– Bəli, – dedi.

– Bax belə, artıq heç nəyin nigarançılığını çəkməyin. Mənim zavallı qızcığızım, nəhayət, tale sizə zərbələr endirməkdən nə vaxt əl çəkəcəkdir? Necə oldu ki, sizin qardaşınız həbsxanaya düşdü?

– Onu platformadan kömür boşaldanda tutublar, – deyə Cenni cavab verdi.

Brender ürək yanğısı ilə:

– Aha! – deyə səsləndi.

Bu gənci, əslində həyatın özünün sövq etdiyi iş üçün həbsə almış və cəriməyə məhkum etmişlər. Bu qız gecə vaxtı onun yanına gəlmişdir ki, özünə belə zəruri olan on dollar üçün yalvarsın. Cenni üçün böyük məbləğdir, senator üçün isə bu heç bir şeydir.

Senator tələsik dedi:

– Qardaşınız üçün kədərlənməyin. Mən hər şeyi yoluna qoyaram. Yarım saatdan sonra o azad olacaqdır. Mən qayıdana qədər burada oturun, istirahət edin.

O, böyük lampanın yanında olan kreslonu göstərdi və cəld otaqdan çıxdı.

Brender dairə həbsxanasını idarə edən şerifi tanıyırdı. O, həmçinin Sebastyanı cəriməyə məhkum etmiş hakimi də tanıyırdı. Hakimə məktub yazıb oğlanın gələcəyini korlamamağı, cəzanı götürməyi xahiş etmək üçün Brenderə beşcə dəqiqə vaxt lazım idi. O bu məktubu xidmətçi ilə hakimın evinə göndərdi. Özünün şəxsən həbsxanaya getməsi və dostu olan şerifi dilə tutub Sebastyanı dərhal buraxdırması üçün də onca dəqiqə vaxt sərf etdi.

Brender:

– Bu da pul, – dedi. – Cərimə ləğv edilə, qaytararsınız. İndi isə bunu buraxın.

Şerif məmnuniyyətlə razı oldu. O öz əmrinin yerinə yetirilməsinə şəxsən göz yetirmək üçün dərhal aşağı düşdü. Təəccüb qalmış Bass buraxıldı. Ona heç bir izahat verməyi lazım görmədilər.

Nezarətçi dedi:

– Hər şey öz qaydasındadır. Sən azadsan. Qaç evə, bir də belə iş görəndə, ələ düşmə.

Bir şey başa düşməyən Bass evə yollandı, sabiq senator isə indi necə hərəkət etmək lazım olduğunu aydınlaşdırmağa çalışaraq otele qayıtdı. Vəziyyət dolaşqı idi. Yəqin ki, Cenni atasının razılığı olmadan ona müraciət etmişdi. Bu, Cenninin son ümid yeri idi. İndi qız onu otağında gözləyirdi.

İnsan öz borcuna və ədalətə ciddi riayət etməklə şirnikdirici səadət arasında tərəddüd etdiyi zaman onun həyatında böhranlı dəqiqələr başlanır və ona elə gəlir ki, çox da böyük şey göstərmədən, yalnız lazım olduğu kimi hərəkət etməməklə səadətə nail ola bilər.

Olmalı və olmamalı şey arasında hüdud bəzən aydın olmur. Brender başa düşürdü ki, Cenni ilə həтта evlənmək belə, onun atasının mənasız tərsliyi üzündən çətin olacaqdır. Başqa maneçilik – ictimai rəydir. Fərz edək ki, o, Cenni ilə evləndi – adamlar nə deyirlər? Cenni hər şeyi dərinləndirən hiss edə bilən zəngin istedadlı təbiətdir, Brender bunu bilirdi. Onda camaatın başa düşə bilmədiyi şairənə bir qəlb, incə bir ruh vardır. Brender özü belə bunun nə olduğunu tamamilə anlamır, lakin qızda zəngin daxili aləm duyurdu. Cenninin ağı hələ inkişaf etmiş olmasa da, həyat təcrübəsi çatmasa da, bu zəngin daxili aləm Brenderin yerinə kim olmuş olsaydı, onu cəzb edərdi. Brender fikrən onu yenə qarşısında görürək, “qeyri-adi qızıdır” – deyə düşündü.

İndi nə etmək lazım olduğunu götür-qoy edərək o öz evinə qayıtdı. Otağa girərkən yenə qızın gözəlliyinə və füsunkar mələhətinə heyran oldu. Abajurla örtülmüş lampanın zəif işığında qız ona dünyanın indiyədək görmədiyi əfsanəvi bir xilqəti xatırlatdı.

O, sakit görünməyə səy edərək:

– İş düzəlmişdir, – dedi. – Mən sizin qardaşınız üçün təşəbbüsdə oldum. O azaddır.

Cenni ayağa qalxdı.

O, əllərini bir-birinə vuraraq ah çekdi, sonra Brendərə doğru addımladı. Onun gözləri minnətdarlıq ifadə edən göz yaşları ilə doldu.

Brender bu göz yaşlarını gördü və qıza lap yaxın gəldi:

– Allah xatirinə ağlamayın, Cenni, – dedi. – Siz mələksiniz! Siz – mərhəmətin özüsünüz! Bir təsəvvür edin: bu qədər qurban veribsiniz, indi də ağlayırsınız!

O, Cennini özünə tərəf çekdi və bu an həmişəki ehtiyatlılığı ona xəyanət etdi. Brender birçə şeyi hiss edirdi: bu qədər həsrətində olduğu bir xəyal həqiqətə çevrilir. Nəhayət, bir çox müvəffəqiyyətsizlikdən sonra, tale ona hər şeydən çox arzuladığı məhəbbət və sevimli bir qadın bəxş edir. O, qızı qucaqlayıb öpür, öpürdü...

İngilis yazıçısı Cefris demişdir ki, kamil bir qız yüz əlli ildə bir dəfə yaranır. “Bu dəfinəni yerin və göyün bütün səhrləri yaradır. Yüz əlli il taxıl zəmiləri üzərində əsən cənub küləyi də, yoncanın ballı ağır başları və dəstək çiçəkləri üzərində yellənən, birəbitdən quşunu gizlədən və arının yolunu kəsən yüksək otların ətri də, qızılgül kollarından canlı çəpərlər də, cavan doqquzan kolu da, qızıla çalan zəmilərdəki mavi peyğəmbər çiçəkləri də yaşıl şam ağaclarının kölgəsi də;

sahillərində süsənlərin günəşə doğru yüksəldiyi balaca füsunkar çayların bütün qəşəngliyi qalın meşələrin məftunedici gözəlliyi, zirə ətri və genişlik, sərbəstlik ruhu yayan bütün uzaq təpələr – bunlar hamısı yüz illər boyu yenidən və yenidən təkrar olunur.

Cücüçiçəkləri, zəngçiçəkləri, bənövşələri, yamyaşıl bahar və qızıl xəzan payızı, günəşin işığı, şiddətli yağışlar və şəhli səhərlər, ölməz gecələr, dayanmadan axan zamanın bütün dövrəsi yüz il ərzində yenidən və yenidən təkrar olunur. Heç kimin yazmağa qüvvəsi çatmayan yazılmamış tarix: gülün yüz il bundan əvvəl qopub uçmuş ləçəkləri haqqında kim bir şey söyləyə bilər? Yüz dəfələrlə qaranquşlar damlar altındaki yuvalarına qayıdırlar, yüz dəfələrlə! Budur, o gəldi və bütün dünya, artıq yox olmuş çiçəklərin həsrətini çekdiyi kimi, onun gözəlliyinin həsrətini çekir. Onun on yeddi yaşının cazibəsində əsrlərin səhri vardır. Bunun üçün də onun yaratdığı ehtirasda kədər gizlənir”.

Əgər siz meşə çiçəklərinin yüz dəfələrlə təkrar olunan gözəlliyini anlamış və qiymətləndirmişsiniz, əgər qızılgüllər, musiqi, qızaran dan yeri, qürub çağı sizin ürəyinizi bir an sevincə döyünməyə məcbur etmişdirsə, əgər bütün bu gözəllik tez ötüb keçirsə və dünya əlinizdən çıxıb getməmiş sizə verilmişdirsə, siz ondan imtina edərsinizmi?

VIII FƏSİL

Həyatımızda baş verən xarici və daxili dəyişikliyin əhəmiyyəti bəzən bizə dərhal aydın olmur. Biz sarsılılıq, qorxuruq, sonra sanki yenə əvvəlki həyat tərzinə qayıdılıq, dəyişiklik isə artıq baş vermişdir. Biz daha heç yerdə və heç vaxt əvvəlki kimi olmayacağıq. Cenni qardaşını qurtarmaq arzusu ilə senatorun yanına getməsinin, axşam görüşünün gözlənilməz nəticəsi haqqında düşünərkən öz hisslərindən baş çıxara bilmədi. Cenni, Brenderlə yeni qarşılıqlı münasibətinin həm ictimai, həm də fizioloji mənada nə kimi dəyişiklik yarada biləcəyini çox dumanlı şəkildə təsəvvür edirdi. O, analığın həтта ən əlverişli bir şəraitdə, adi qadın üçün belə, necə sarsıntı olduğunu hələ başa düşmürdü. O, heyrət, maraq, öz vəziyyətinə inamsızlıq duyurdu, eyni zamanda ürəkdən xoşbəxt və sakit idi. Brender yaxşı adamdır. İndi o, Cenniye həmişəkindən daha yaxın olmuşdur. Brender onu sevir. Onların yeni əlaqəsi cəmiyyətdə qızın mövqeyini də mütləq dəyişər.

İndi onun həyatı tamam başqa cür olacaq və artıq başqa cür olmuşdur Brender hey onu inandırır ki, sevgisi əbədidir.

Cenni gedərkən o, təkrar-təkrar deyirdi:

– Cenni, sənə deyirəm, heç bir şeydən nigaran qalma. Ehtiras məndən qüvvətli çıxdı, lakin mən sənə ilə evlənəcəyəm. Evə get! Heç kəsə bir söz demə. Əgər gec deyilsə, qardaşını xəbərdar et, hamısını gizlincə saxla, mən sənə ilə evlənər və səni buradan apararam. Mən bunu bu saat da edə bilərəm. Burada etmək istəmirəm. Ancaq Vaşinqtona gedib səni oraya çağıracağam. Budur, (o, pul kisəsini çıxartdı, yanında olan yüz dolları götürdü), bunu al. Sabah mən sənə yenə gəndərəm. İndi sən mənim nişanlımsan, bunu unutma. Sən mənim sən.

O, nəvazişlə Cennini qucaqladı.

Cenni gecənin zülmətinə çıxdı. Brender, şübhəsiz, sözüünün üstündə duracaqdır. O, fikrən artıq yeni, məstedicə bir həyat sürürdü. Əlbəttə, o Cenni ilə evlənəcəkdir. Bir təsəvvür edin! Cenni Vaşinqtona, uzaq, yad şəhərə gedəcəkdir. Ata və anasına gəlincə, onlar bu qədər çox işləməyəcəklər. Hələ Bass, Marta... Cenni onlar üçün nələr edə biləcəyini fikirləşərək sevincindən fərəhlənirdi.

Bir kvartal getdikdən sonra o, addımlarını yavaşladı. Brender gəlib ona çatdı. O, Cennini evlərinin qapısında otürüb dayandı. Cenni isə ehtiyatla ətrafı nəzərdən keçirərək, cəld artırmaya qalxdı və qapını dartdı. Qapı açaq idi. Cenni hər şeyin yaxşı olduğunu sevgilisinə göstərmək üçün bir dəqiqə ayaq saxladı və içəri daxil oldu. Evdə sakitlik idi. O öz otağına girdi və Veronikanın yuxulu nəfəsini eşitdi. Sonra sessiz-səmirsiz Bass və Corcun yatdığı otağa keçdi. Bass çarpayıda tir uzanmışdı, yuxulmuş kimi görünürdü. Lakin Cenni daxil olan kimi pıçıldadı:

– Sənsən, Cenni?

– Mənəm.

– Hardaydın?

– Qulaq as, – deyə Cenni pıçıldadı, – ata-anamı gördünmü?

– Hə.

– Mənim evdən getdiyimi onlar bilirlərmi?

– Anam bilir. Mənə tapşır ki, səni soruşmayım. Sən hardaydın?

– Sənin işin üçün senator Brenderin yanına getmişdim.

– Belə de. Məni niyə buraxdıqlarını demədilər axı.

Cenni yalvardı:

– Heç kəsə bir söz demə. Mən istəmirəm ki, bunu bir adam bilsin. Axı sən atamın ona münasibətini bilir sən.

– Yaxşı, demərəm.

Lakin sabiq senatorun onun tutduğu işi haqqında nə düşündüyünü və nə tədbir tökdüyünü, Cenninin onunla necə danışdığını bilmək Bass üçün maraqlı idi. Cenni hamısını qısaca danışdı, elə bu vaxt qapı arxasında anasının ayaq səsləri eşidildi.

– Cenni! – deyə missis Herhardt pıçılı ilə çığırdı.

Cenni onun yanına çıxdı.

– Ah, sən nə üçün getmişdin?

– Mən başqa cür edə bilməzdim, ana. Bir şey etməli idim.

– Bəs niyə bu qədər yubandın?

– O mənimlə danışmaq istəyirdi, – deyə Cenni əsas məsələdən yayınmağa çalışaraq cavab verdi.

Anası təvizişlə dolu olan yorğun gözlərini Cenniye zilləmişdi.

– Ah, mən elə qorxurdum, elə qorxurdum. Atam sənə otağına getmək istəyirdi, mən dedim ki, sən yatırsan. O, küçə qapısını bağladı, mən təzədən açdım. Bass da, gələn kimi, səni görmək istədi, mən onu dilə tutdum ki, səhəri gözləsin.

O yenə kədərlə qızına baxdı.

Cenni ürəkverici tərzde:

– Hər şey yaxşıdır, anacan, – dedi. – Sabah mən sənə hamısını danışaram. İndi get yat. Bassın buraxılması haqqında atam nə düşünür?

– O bilmir. O elə düşünür ki, yəqin Bassın cəriməni verməyə gücü olmadığını bilib buraxmışlar.

Cenni anasının çiyinlərini nəvazişlə qucaqladı və:

– Get yat, – dedi.

O indi başqa cür düşünür və hərəkət edirdi, sanki yaşlı xeyli artmış, böyümüşdü. O hiss edirdi ki, özünün də, anasının da qayğısına qalmalıdır.

Sonrakı günləri Cenni sanki yuxuda keçirdi. O axşamın qeyri-adi hadisələrini təkrar-təkrar xəyalında canlandırır, düşünür, götür-qoy edirdi. Senatorun yenə də toydan danışmasını, Vaşinqtondan qayıdandan sonra onunla evlənəcəyini, ona yüz dollar verdiyini və yenə verməyi vəd etdiyini anasına danışmaq o qədər də çətin deyildi. Amma yeganə mühüm məsələni anasına nağıl etməyə özünü məcbur edə bilmədi. Bu çox müqəddəs sirt idi. O vəd etdiyi pulu – dörd yüz dolları – göndərdi, bu pulu bankda cari hesaba qoymağı məsləhət görürdü.

Sabiq senator yazırdı ki, o artıq Vaşinqtona gedir, lakin ya geri qayıdacaq və yaxud Cennini oraya çağıracaqdır. O yazırdı: “Mətanətli ol, səni yaxşı günlər gözləyir”.

Brender getdi, Cenninin taleyi, doğrudan da, tükdən asılı qaldı. Lakin Cenni hələ gəncliyin bütün sadələvhlüyünü mühafizə edirdi. Zahirən o lap evvəlki kimi idi, üzündə yalnız həlim bir dalğınlıq vardı. Əlbəttə, o, Cennini yanına çağıracaqdır. Qızın xəyalında uzaq ölkələr, qərribə, gözəl həyat canlanırdı. Onun bankda bir qədər pulu vardır, o heç vaxt belə sərvəti xəyalına gətirməmişdi, indi anasına kömək edə bilər. Gənc qızlar həmişə belə olurlar – o yenə də ancaq yaxşı nəticə gözləyirdi. Əks təqdirdə, bəlkə də o təşvişə düşər, gələcəyindən qorxardı. Onun bütün varlığı, həyatı, gələcəyi bir tükdən asılı idi. Bu həm yaxşı, həm pis qurtara bilərdi, lakin belə sadələvh məxluq üçün fəlakət yalnız baş verib qurtarıqdan sonra aşkara çıxır.

Belə qeyri-müəyyən vəziyyətdə mənəvi sakitliyi, ruhi müvazionəti necə saxlamaq olar? Bu, sirrini hər bir gəncin fitri sadələvhlüyündə, tez inanmaq xasiyyətində axtarmaq lazım gələn möcüzələrdən biridir. Kamala yetmiş bir adamın öz ilk gənclik təsəvvürlərini mühafizə etməsi nadir hadisədir. Həm də birisinin bunları mühafizə etməsi deyil, hamının bunu itirməsi qərribədir. Bütün dünyanı gez, dolaş, hər şeyə geniş açılmış, heyratlı gözləri ilə baxan gəncliyin incəliyi və sadələvhlüyü keçmişə dair bir xatirəyə çevrilsə, onda dünyada nə qalar? Bəzən bizim gündəlik qayğılarımızın quru səhrasında görünən bir neçə yaşıl fidan, soyumuş ruhun nəzərləri qarşısında ötüb-gedən günəşli yay səhnələri, fasiləsiz ağır əməyin içərisində qısa dinclik dəqiqələri – bunlar hamısı yorulmuş yolçunun qarşısında gənc könül üçün həmişə açıq olan kainat qədər geniş aləm açır. Nə qorxu, nə tamahkarlıq, geniş çöllər və işığa qorq olmuş tepələr, səhər, günorta, gecə, ulduzlar, quşların səsi, suların zümzüməsi, – bunlar hamısı uşağın ruhuna bəxşiş verilir. Bəziləri bunu şəriyyət, başqaları – daşürəklilər – boş uydurma adlandırır. Gənclik günlərində bunların hamısı onlara da aydın idi, gənclik həssaslığı yox oldu və onlar artıq bunu görməyə qadir olmadılar.

Cenninin yeni həyəcanları yalnız hər bir işi görürkən üzündə əks olunan dalğın kədərdən bilinirdi. Bəzən o təəccüb edirdi ki, Brenderdən bu vaxtadək məktub yoxdur, lakin buradaca xatırlayırdı ki, o bir neçə həftə demişdi, buna görə də ayrılıqlarından keçən ay yarım bir ilə uzun görünmürdü.

Bu vaxt içərisində çox hörmətli eks-senator şən halda prezidentlə görüşə getdi, sonra yüksək cəmiyyətin xoş həyatına qapıldı. Merilənddə öz dostları ilə görüşməyə hazırlaşdığı zaman yüngül soyuq-dəymə onu bir neçə gün evdə oturmağa məcbur etdi. O məhz indi yatağa uzanmağa məcbur olduğundan narazı idi, lakin əhvalının pisliliyində heç bir ciddi şey görmürdü. Sonra həkim onda qarın yatalağının ağır formasını aşkara çıxartdı. O, bir müddət huşunu itirdi və ayılıanda çox zəiflədiyini gördü. Ona elə gəlirdi ki, səhhəti düzəlir, lakin Cennidən ayrıldıqdan düz ay yarım sonra qəflətən onu ürək iflici vurdu və hər şey bitdi. Cenni onun xəstələndiyini bilmədən xoşbəxtlik xəyalı ilə yaşayırdı, hətta Bass axşam qəzeti evə gətirənədək onun ölümü haqqında qara hərflərlə çap olunmuş məlumatı belə görməmişdi.

– Buna bax, Cenni, – deyə Bass ucadan xəbər verdi. – Brender ölmüşdür!

O, qəzeti bacısına uzatdı. Birinci səhifədə yazılmışdı:

SABİQ SENATOR BRENDRİN ÖLÜMÜ

Ohayo ştatının şanlı oğlu qəflətən vəfat etmişdir. Vaşinqtonda, “Arlinqton” otelində ürək iflicindən ölmüşdür.

Bu yaxınlarda o, tif keçirmiş, həkimlərin rəyinə görə, sağalmağa başlamışdır. Lakin xəstəlik mənhus olmuşdur. Onun qeyri-adi mənsəb yolunun ən mühüm mərhələləri...

Cenni hədsiz sarsılaraq bu sətirlərə baxırdı.

– Ölüb? – deyə o birdən qışqırdı.

Bass fəvqəladə yenilik gətirən bir adam kimi:

– Hə də, görürsən, çap eləyiblər, – dedi. – Bu gün səhər saat onda ölübdür.

IX FƏSİL

Cenni əsməsini zorla gizlədərək, qəzeti götürdü və qonşu otağa keçdi. O, pəncərənin yanında dayandı, ifadə edilməz dəhşətdən tamam quruyaraq yenə bu sətirlərə baxdı.

“O ölmüşdür” – o indi ancaq bunu anlaya bilirdi, qonşu otaqdan isə bu müdhış hadisəni atasına xəbər verən Bassın səsi gəlirdi.

O, “bəli, ölübdür” sözlərini eşidir və bu ölümün onun üçün nə demək olduğunu bir daha təsəvvür etməyə çalışırdı. Lakin şüuru ona kömək etmək istəmirdi.

Bir dəqiqədən sonra missis Herhardt ona yanaşdı. O, Bassın sözlərini eşitmiş, Cenninin qonşu otağa necə keçdiyini görmüş, lakin senatorun üstündə eri ilə toqquşduğunu xatırlayaraq öz hissini bürüzə verməkdən qorxmuşdu. Qızı ilə senator arasında baş vermiş əhvalat haqqında onda heç bir zaman şübhə oyanmamışdı. İndi, Cenninin ümidləri alt-üst olduğu zaman, ana yalnız qızının dərdinə şerik olduğunu göstərmək istəyirdi. Missis Herhardt ürəkdən kədərlənərək:

– Necə ağır xəbərdir, eləmi? – dedi. – Sənin üçün, bizim hamımız üçün bu qədər yaxşılıq etmək istədiyi vaxtda ölməli imiş.

O, cavab gözləyərək susdu, lakin Cenni sanki lal olmuşdu.

Missis Herhardt davam etdi:

– Özünə dərd eləmə, olacağı çarə yoxdur. O, çox yaxşılıq etmək istəyirdi, ancaq indi bu bərdə düşünməyə dəyməz. Olan olub, təzədən heç nəyi dəyişdirmək olmaz, sən ki bunu başa düşürsən.

O yenə susdu. Cenni isə əvvəlki kimi lal və hərəkətsiz durmaqda davam edirdi. Dile tutmağın faydasız olduğunu görən missis Herhardt Cenninin tək qalmaq istədiyini qət edərək otaqdan çıxdı.

Cenni yenə pəncərənin yanında dayanmışdı. İndi, bu xəbərin həqiqi mənası onun şüuruna çatdıqda, nə qədər çıxılmaz vəziyyətə düşdüyünü anlamağa başladı. O, yataq otağına getdi. Çarpayının qırağında oturdu, qarşdakı balaca aynada ələmdən saralmış və dəyişilmiş üzünü gördü. Cenni çaşqın bir halda baxırdı – bu onun özündürmü? “Çıxıb getmək lazımdır” – deyə o düşündü və bütün ümidlərini itirmiş bir adama məxsus mətanətlə fikrən özünə sığınacaq axtarmağa başladı.

Şam vaxtı çatdı. Ədəb dairəsindən kənara çıxmamaq üçün o da başqalarına qoşuldu. Həmişəki kimi özünü aparmaq ona asan deyildi. Herhardt gördü ki, Cenninin kefi yoxdur, lakin bu kədər arxasında gizlənən ümitsizliyin nə qədər dərin olduğunu heç ağlına gətirmirdi. Bass isə öz şəxsi işləri ilə ələ məşğul idi ki, heç kəsə diqqət yetirmirdi.

Günlər keçir, Cenni öz çətin vəziyyətini düşünürdü, “İndi mən nə edim?” – deyə özündən soruşdu. Düzdür, onun pulu var idi, lakin nə dostu, nə təcrübəsi, nə bir sığınacaq yeri yox idi. O həmişə ata-anası ilə yaşamışdı. Bəzən o, anlaşılmaz ruh düşkünlüyü keçirirdi, ona ələ

gəlirdi ki, müəyyən şəkli və adı olmayan qorxulu kabuslar onu təqib edir. Bir dəfə səhər dəfədən bir arzu hiss etdi – o ağlamaq istəyirdi, sonralar da bu hiss münasib olmayan dəqiqələrdə onu tez-tez göz yaşları tökməyə məcbur edirdi. Missis Herhardt bunu duymağa başladı və bir dəfə qızını sorğu-suala tutmağı qərara aldı. O, mehribanlıqla sözə başladı:

– De görüm, sənə nə olub? Cenni, sən hamısını anana danışmalısan.

Həqiqəti açıb söyləməyin qetiyyən mümkün olmadığını zənn edən Cenni, nəhayət, özünü saxlaya bilmədi, ananın yumşaq təkidinə güzəştə gedərək mənhus etirafı etdi. – Missis Herhardt dərd əlindən dondu, uzun müddət ağzını açıb bir söz deyə bilmədi.

– Ax, bütün bunlar mənim günahımdır – deyə o, nəhayət, peşmançılıq içində dilləndi. – Mən bunu başa düşməliydim. Darıxma, biz əlimizdən gələni edərək.

Bu an o özünü saxlaya bilməyib hönkürdü.

Bir az sonra o yenə paltar yumağa başladı, təkne üstünə öyilərək o yenə ağlayır, özünü saxlaya bilmirdi. Göz yaşları yanaqlarından axır, köpüklü sabun suyuna tökülürdü. Bəzən o, göz yaşlarını önlüyü ilə silirdi, lakin onlar yenə, arası kəsilmədən gözlərini doldururdu.

İlk dəhşətli dəqiqələrdən sonra qaçılmaz fəlakət bütün kəskinliyi ilə dərk edildi. Herhardt həqiqəti bilsə, nə edər? O dəfələrlə demişdi ki, qızlarından biri başqaları kimi etmiş olsa, belə qızı küçəyə atar. “Onun ayağı da mənim evimə dəyməyəcək!” – deyə Herhardt bağırırdı.

Bu dövrdə missis Herhardt qızına tez-tez deyirdi:

– Mən atandan ələ qorxuram ki!.. O nə deyər...

– Bəlkə mən bir yerə köçüb getsəm, yaxşı olar, – deyə Cenni təklif edirdi.

– Yox, – deyə ana cavab verirdi. – O hələ heç nə bilməməlidir. Bir az gözlə.

Lakin o, ürəyinin dərinliyində hiss edirdi ki, məşum gün onlardan asılı olmayaraq gələcəkdir.

Bir dəfə, bu təşvişli sirri artıq ürəyində saxlaya bilmədən missis Herhardt Cennini və qalan uşaqları gəzməyə göndərdi, o ümid edirdi ki, uşaqlar qayıdanadək hər şeyi kişisinə açıb deyə biləcəkdir. Səherdən o vurnuxur, qorxu içərisində münasib dəqiqə gözləyirdi.

Nahardan sonra işə heç bir söz açmadan kişisinə imkan verdi ki, yatsın. Gündüz o, işə getmədi, çünki öz iztirablı borcunu yerinə yetirməmiş gedə bilmirdi. Saat dördə Herhardt oyandı, missis Herhardt işə Cenninin tezliklə qayıdacağını, səylə hazırlanmış imkanın əldən çıxacağını gözəlcə anladığı halda, hələ də tərəddüd edirdi. Görünür, ata özü Cenni haqqında söhbət salmasaydı, missis Herhardt öz mətanətini toplaya bilməyəcək, bir söz deməyəcəkdi.

Herhardt dedi:

– Cenni sınıxıb, xarab olub. Deyəsən ona nə işə olmuşdur.

Missis Herhardt qorxunu güclə boğub, işi mütləq axıra çatdırmağı qət edərək:

– Ah, – deyə sözə başladı. – Cenninin işi çox pisdir. Ona bədbəxtlik üz verib. Heç bilmirəm neyləyim. Cenni...

Bu an təmir etmək üçün qapının qıfılını sökən Herhardt başını qaldırdı və şübhə içərisində arvadına baxdı.

– Sən nə demək istəyirsən? – deyə o soruşdu.

– Missis Herhardt həyəcan içərisində önlüyünü hörmə-qamçı kimi burmağa başladı. O bütün mətanətini toplamağa və hər şeyi izah etməyə çalışdı, lakin qüvvəsi ona tabe olmadı. O, önlüyü ilə üzünü örtüdü və ağladı.

Herhardt ona baxıb ayağa qalxdı. O bir az Kalvine oxşayırdı – sanki qocalıqdan və yağışda, küləkdə, açıq havada işləməkdən tutqunlaşmış sısqa, xəstəcəsinə sarı üzü vardı. Heyrət və qəzəb anlarında onun gözləri alışdı. O, həyəcanlı olduğu zaman tüklerini alından tez-tez geri atır, otaqda o tərəf-bu tərəfə addımlamağa başlayırdı. İndi o, təşviş içərisində idi, özündən çıxmağa hazır idi.

– Sən nə danışırısan? – deyə o, almanca, çox sərt soruşdu. – Bədbəxtçilik... Olmaya kimsə... – o, sözünü axıra çatdırma bilmədi, təhdid edici bir hərəkətlə əlini qaldırdı. – Sən niyə susursan?

Nə olursa olsun, öz fikrini deməyə cəhd edən qorxmış missis Herhardt sözə başladı:

– Mən heç ağıma da gətirmirdim ki, onun başına belə bir iş gələ bilər. O həmişə yaxşı qız olmuşdur. Ah, adam heç fikirləşə bilmir ki, o, Cennini məhv edibdir, – deyə missis Herhardt sözünü qurtardı.

Herhardt qudurmuş kimi bağırdı:

– Lənətə gəlmiş! Mən bunu bilirdim! Brender! Ha! Sizin nəcib, xeyirxah centlmeniniz! Sənin axşamlar qaçıb getməyə, faytonda göz-

məyə, küçələrdə dolaşmağa icazə verməyin gör hara gətirib çıxartdı! Mən bunu bilirdim! Pərvərdigara!

Bu faciəli monoloqu ifadə edərək o, qəfəsdəki yırtıcı kimi, otaqda o küncdən-bu küncə vurnuxmağa başladı.

– Məhv etdi! – deyə o bağırdı. – Məhv etdi! Ha! Ha! Deməli, o, Cennini məhv etdi! Bəs belə?

O, birdən-birə ipindən dartılmış marionetka kimi dayandı, divarın yanındakı stola doğru çəkilməmiş və qorxudan saralmış missis Herhardtın qarşısında durdu.

– Axı o ölmüşdür! – deyə bağırdı. Sanki bu fikir onun ağına ilk dəfə gəlmişdi. – O ölmüşdür!

O sanki başının tab gətirə bilməyəcəyindən qorxaraq, əlləri ilə gicgahını sıxır, arvadına baxırdı. Baş vermiş hadisə, taleyi acı, zəhərli istehzası od kimi onu yandırır.

– Ölmüşdür! – deyə o təkrar etdi.

Missis Herhardt onun aqlını itirəcəyindən ehtiyat edərək, daha da geri çəkildi. Ərinin eybəcər hala düşmüş üzünü, bu saat missis Herhardtın bu fəlakətin səbəbindən artıq qorxudurdu.

Missis Herhardt məhzun-məhzun dedi:

– O, Cennini almaq istəyirdi. Ölməsəydi, Cenni ilə evlənəcəkdi.

Bayaqdan sanki donmuş Herhardt arvadının səsini eşidən kimi yenə özündən çıxdı, yenə bağırmağa başladı:

– Evlənəcəkdi! Evlənəcəkdi! Təsəlli üçün şey tapdı! Evlənəcəkdi! Əclaf! Köpək! Onu görüm ruhu həmişə cəhənnəm odunda yansın! Pərvərdigara, elə et ki, elə et ki... ax, kaş mən xristian olmayaydım...

O, qəzəbdən titrəyərək yumruğunu sıxdı.

Missis Herhardt hönkürtü ilə ağladı. Əri üzünü çevirdi. O çox sarsılmışdı, arvadının göz yaşları ona təsir edə bilməzdi. Mətbəxdə yenə o tərəf-bu tərəfə getməyə başladı. Döşəmə onun ağır addımları altında titrəyirdi. Bir az sonra o yenə arvadına yaxınlaşdı. İndi dəhşətli həqiqət onun şüurunda yeni şəkildə, yeni bir cəhəti ilə canlandı.

– Bu nə vaxt olmuşdur? – deyə o soruşdu.

– Bilmirəm, – deyə missis Herhardt cavab verdi. O, düzünü deyə bilməzdi, çünki həddindən artıq qorxmışdı. – Mən özüm də hamısını bu günlərdə bilmişəm.

– Yalan deyirsən! – deyə o bağırdı. – Sən həmişə onu qanadının altına alırdın. Onun bu yerə gəlib çatmasına müqəssir sən sən. Sən mənə mane olmasaydın, hər şey mən istədiyim kimi olardı, indi də belə əzab çəkməzdik.

O öz-özünə davam edirdi: “İş gör nə yerə gəlib çıxdı! Nə yerə gəlib çıxdı! Mənim oğlum həbsxanaya düşür. Qızım küçələri dolaşır, dedi-qoduya yol verir. Qonşular üzümə deyirlər ki, uşaqların özlərini lazım olduğu kimi aparmırlar. İndi də bu alçaq, Cennini məhv etdi. İlahi, mənim uşaqlarıma nə olub?”

Özünə yazığı gələn Herhardt mırıldanırdı:

– Mən hansı günahın sahibiyəm ki, bu cəzanı çəkirəm? Məni mi yaxşı xristian olmağa çalışdırıram? Mən hər axşam dua edirəm ki, Tanrı mənə haqq yolunu göstərsin, hamısı faydasızmış. İşləyirəm... Budur, bu mənim əllərim – qabar-qabardır, başdan-ayağa döyənəkdir. Ömrüm uzunluğunu mən namuslu adam olmağa can atmışam. İndi budur... bax...

Onun səsi üzüldü, elə bil indicə ağlayacaqdı. Birdən coşqun qəzəb içində arvadının üzünə atıldı.

– Hər şeydə müqəssir sən sən! – deyə o bağırdı. – Ancaq sən! Sən mən deyənə eləseydin, heç nə olmazdı! Yox, lazım bilmədin, mənə qulaq asmadın. Qoy o buradan rədd olsun! İtsin! Getsin!!! O, fahişədir, onun adı budur? İndi onun bir yolu var! – o da cəhənnəmdir! Qoy ora getsin. Mən öz başımın dərini çəkəcəyəm, bədir, kifayətdir.

O öz kiçik yataq otağına getmək istəyərkən çevrildi, lakin qapıya çatmadan dayandı:

– Qoy buradan rədd olsun! – deyə quduzcasına təkrar etdi. – Mənim evimdə onun yeri yoxdur. Bu gün rədd olsun! Bu saat! Bundan sonra mən onu evimin qapısına da buraxmaram! Məni necə biabır etməyi ona göstərəm!

– Onu bu gün qovma, – deyə missis Herhardt yalvardı. – Gedəsi yeri yoxdur.

– Yox, elə bu gün! – Onun sərt üzündə yenilməz qətiyyət əks olunurdu. – Bu dəqiqə! Qoy özünə başqa ev axtarsın. Bu ev onun zövqünə görə olmadı. Qoy cəhənnəm olsun! Qoy yad evlərdə qalmağın dadını görsün!

O, otaqdan çıxdı.

Saat altının yarısında missis Herhardt göz yaşları içində şam hazırlamağa başlayanda Cenni qayıtdı. Ana qapının döyüldüyünü eşidərkən diksindi. O bilirdi ki, bu saat tufan qopacaqdır. Ata Cennini astanada qarşıladı.

– Rədd ol gözümündən! – deyə o, qəzəblə bağırdı. – Sənin ruhun belə, mənim evimdə olmasın. Bir də mənim gözüme görünmə. Cəhənnəm ol!

Saralmış, titrəyən Cenni bir kəlmə danışmadan onun qarşısında dayanmışdı. Onunla qayıtmış uşaqlar heyrət və qorxu içində onu dövrəyə aldılar. Bacılarını zərif bir məhəbbətlə ürəkdən sevən Veronika və Marta ağlamağa başladılar.

Tamamilə çaşmış Corc:

– Nə olub axı? – deyə soruşdu.

– Qoy rədd olsun! – deyə Herhardt təkrar etdi. – Mən onun evimdə qalmasını istəmirəm. Əxlaqsız olmaq istəyir, öz işidir, qoy buradan cəhənnəm olsun. – O, qızına nəzər salaraq əlavə etdi: – Yığışdır şeylərini.

Cenni bir kəlmə danışmadı, lakin uşaqlar daha da ucadan ağladılar. – Susun! – deyə Herhardt çığırdı. – Mətbəxə gedin.

O, uşaqları otaqdan qovdu və özü də arxasına belə baxmadan çıxdı.

Cenni səssiz öz otağına keçdi. O öz miskin varidatını topladı və bunları göz yaşları içində anasının gətirdiyi zənbilə yığmağa başladı. Elə də çox olmayan qız bəzək-düzeyini özü ilə götürmədi. Onlar Cenninin gözələrinə sataşdı, lakin o, balaca bacılarını düşünərək bu şeylərə toxunmadı. Marta və Veronika şeyləri toplamaqda ona kömək etmək istəyirdilər. Amma ata onları buraxmadı. Saat altıda Bass gəldi, bütün ailəni mətbəxdə təşviş içində gördükdə nə üz verdiyini soruşdu.

Herhardt qaşqabaqlı ona baxıb cavab vermədi.

– Nə olub? – deyə Bass təkid etdi. – Niyə bura yığılıbsınız?

Missis Herhardt göz yaşları içində pıçıldadı:

– Atan Cennini evdən qovubdur.

Bass heyrət içində gözələrini bərəldərək:

– Nə üçün? – deyə soruşdu.

– Nə üçün qovduğunu mən sənə deyərəm. – Herhardt almanca danışdı. – Onun üçün ki, o, fahişədir, bax, bunun üçün. İş o yerə çatdı

ki, ondan otuz yaş böyük olan, onun üçün ata olmağa yarayan bir adam onu məhv etdi. İndi qoy çətin vəziyyətdən nə cür istəyirsə, elə də çıxsın. O bu saat buradan rədd olmalıdır.

Bass ətrafa baxdı, uşaqlar gözlərini geniş açdılar. Hamısı, hətta ən balacaları belə, nə isə dəhşətli bir hadisə olduğunu hiss edirdilər. Lakin yalnız Bass nə üz verdiyini anlayırdı.

– Bu gecə vaxtı sən onu hara qovursan? – deyə Bass soruşdu. – Bu vaxt qıza küçədə qalmaq yaramaz. Səhərə kimi gözləmək olmaz?

– Yox, – deyə Herhardt cavab verdi.

– Bu əbəsdir, – deyə ana ehtiyatla dinləndi.

Herhardt:

– Qoy elə bu saat getsin, – dedi, – bir də mən bu barədə bir kəlmə eşitməyim.

– O hara gedəcəkdir? – deyə Bass təkid etdi.

Missis Herhardt acizənə:

– Bilmirəm, – dedi.

Bass bir daha hamını nəzərdən keçirdi, amma bir söz demədi. Bir az sonra ana Herhardtın bir an üzünü çevirdiyindən istifadə edərək gözü ilə qapını göstərdi.

O öz başı ilə “Otağa get!” deyirdi.

Bass çıxdı, sonra missis Herhardt risk edib işi dayandırdı və oğlunun dalınca getdi. Uşaqlar bir az da mətbəxdə oturdular, sonra bir-birinin ardınca sürüşüb getdilər, ata tək qaldı. Onun zəmnincə, kifayət qədər vaxt keçdikdən sonra o da qalxdı.

Ana qızına tələsik lazımı məsləhətlər verirdi. Ünvanını bildirməli idi. Bass indi onunla birlikdə çıxmıyacaqdı, amma qoy Cenni bir qədər evdən uzaqlaşsın və onu küçədə gözləsin – o, Cennini yola salar. Ata işdə olanda ana onun – qızının yanına gələr, yaxud Cenni evə gələr. Qalan məsələləri gələcək görüşə qədər təxirə salmaq olar.

Onlar hələ danışib qurtarmamışdılar ki, Herhardt otağa daxil oldu.

– O gedəcək, ya yox? – deyə sərt bir səsle soruşdu.

– Bu saat, – deyə missis Herhardt ilk dəfə meydan oxuyan bir səsle cavab verdi.

Bass:

– Nə həşirdir? – dedi.

Lakin atası elə qəzəblə qaşlarını çatdı ki, onun artıq etiraz etməyə cəsarəti çatmadı.

Cenni öz yeganə yaxşı paltarında, əlində səbət daxil oldu. Onun gözləri qorxu ilə baxırdı, çünki sərt imtahanlardan keçəcəyini bilirdi. Lakin o artıq qadın olmuşdu. O, sevgidə qüvvət, səbirde dayaq, istinadgah tapmış və fədakarlığın böyük ləzzətini dadmışdı. O, dinməz-söyləməz anasını öpdü, yanaqlarından göz yaşları axırdı. Sonra o döndü və yeni həyatla qarşılaşmağa çıxdı, qapı onun arxasınca bağlandı.

X FƏSİL

Cenninin bu çətin günlərdə burulğanına, girdablarına atıldığı dünyada xeyir həmişə, ta əzəldən öz yaşamaq hüququnu əbəs yerə müdafiə etmişdir, çünki xeyirxahlıq – insanlara yaxşılıq arzulamaq və onlara yaxşılıq etmək qabiliyyətidir. Xeyirxahlıq hamıya və hər kəsə məmnuniyyətlə, sevinclə xidmət etməyə hazır olan alicənablıqdır. Lakin cəmiyyət bu keyfiyyəti o qədər də qiymətləndirmir. Özünüzü ucuz qiymətləndirin – o zaman sizə etinasız yanaşacaq, sizi saymayacaq, ayaqlar altında tapdalayacaqlar. Xidmətinizə görə olmasa da, özünüzü yüksək qiymətləndirin, – o zaman sizə hörmət edəcəklər. Cəmiyyət bütövlükdə insanları olduqca pis tanıyır. Onun yeganə meyarı “başqaları nə deyirlər”dir. Onun yeganə ölçüsü – özünü mühafizə hissəsidir. Filankəs öz varidatını mühafizə etmişdirmi? Filan qadın öz təmizliyini saxlamışdırmı? Göründüyü kimi, ancaq tək-tək nadir adamlar bəzən öz müstəqil rəylərini ifadə etməyə qabildirlər.

Cenni özünü yüksək qiymətləndirməyə cəhd də etməirdi. Onda özünü fəda etməyə fitri, təbii bir meyil var idi. Pisləkdən, şərddən qorunmağa kömək edən yaşayış xudpəşəndliyini ona aşılamaq heç də asan iş olmazdı.

Yüksək gərginlik dəqiqələrində insan daha çox nəzərə çarpan bir aydınlıqla yüksəlir. O, qüvvə və istedadının xeyli artdığını duyur. Biz hələ titrəyirik, yanlış addım atmaqdan qorxuruq, lakin biz inkişaf edirik, yüksəlirik. İlham alovları bizə rəhbərlik edir. Təbiət heç kəsi rədd etmir. Mühit, yaxud cəmiyyət bizdən üz döndərsə, biz yenə də bütün mövcud olanlarla dostluqda qalırıq. Təbiət – alicənabdır. Külək və ulduzlar sənəin dostlarıdır. Sən ancaq mərhəmətli və həssas ol – o zaman bu böyük həqiqəti dərk edərsən. Bəlkə də bu həqiqət sənə hazır düsturlar şəklində deyil, nəticə etibarilə idrakın

mahiyyətini təşkil edən sevinc və rahatlıq duyğusu ilə gəlib çatacaqdır. Rahatlıqda müdriklik qazanırsan.

Cenni qapıdan bir az uzaqlaşan kimi Bass ona çatdı:

– Səbətə bir mənə ver, – dedi və Cenninin həyəcandan bir söz deyə bilmədiyini görərək əlavə etdi: – Mən, deyəsən, sənə harada otaq tapmaq mümkün olduğunu bilirəm.

O, Cennini heç kəsin onları tanımadığı cənub məhəllələrinə, bir qarının yanına apardı. Bu qarı Bassın indi işlədiyi mağazadan, pulunu hissə-hissə ödəmək şərti ilə, divar saati almışdı. Bass bilirdi ki, onun pula ehtiyacı var və otaq kirayə vermək istəyir.

– Sizin otağınız hələ tutulmayıb ki? – deyərək, qadından soruşdu.

Qarı Cennini nəzərdən keçirərək:

– Yox, – dedi.

– Bəlkə siz onu mənim bacıma verəsiniz? Biz başqa şəhərə köçürük, o isə hələ burada qalmalıdır.

Qarı razı oldu və Cenni müvəqqəti sığınacaq tapdı.

Bacısının halına ürəkdən kədərlənmiş Bass:

– Sən kefini pozma, – dedi. – Hamısı yoluna qoyular. Anam da dedi ki, sən ürəyini sıxmayasan. Sabah atam işə gedəndə evə gəl.

Cenni gəlməyi vəd etdi. Bass ona ürək vermək üçün bir neçə söz də dedi, qarı ilə razılaşdı ki, Cenni onun evində yeyib-içəcək, sonra vidalaşdı.

O artıq qapıda ikən:

– Budur, hər şey öz qaydasındadır, – dedi. – Hamısı düzələcəkdir. Kefini pozma. Mən getməliyəm, sabah səhər sənə deyərəm.

O getdi. Xoşa gəlməyən fikirlər onu bir o qədər də təşvişə salmırdı. O hesab edirdi ki, bacısı, doğrudan da, müqəssirdir. Bu, bacısının tamam çaşdığı, qəm dəryasına batdığını görə-görə yolda onu sorğu-suala tutmasından da aydın idi.

– Sən nəyin xatirinə belə bir işə razı oldun? Heç olmazsa bir dəfə fikirləşdinmi nə edirsən?

Cenni:

– Xahiş edirəm, bu saat mənə sual vermə, – dedi və bununla onun inadçı sorğu-sualına son qoydu.

Onun özünə bəraət qazandıрмаğa və şikayət etməyə əsası yox idi. Hərgah bu işdə bir kəs müqəssir idisə, o məhz özü idi. Bassın

düşdüyü fəlakət, ailənin başına açdığı iş, Cenninin özünü qurban verməsi – bunların hamısı unudulub getmişdi.

Cenni, yeni, yad yerdə tək qaldıqdan sonra öz dərsləri ilə əlləşməyə başladı. Keçirdiyi sarsıntıya, öz doğma evindən qovulmaq rüsvayçılığına dözmək üçün qüvvəsi çatmadı və o, hönkürtü ilə ağlamağa başladı. Doğrudur, o təbiətən səbirli idi və şikayət etməyi sevmirdi, lakin bütün ümidlərinin qəflətən fəlakətə uğraması onun belini sındırmışdı. Adama qasırğa kimi hücum edən və onu sarsıdan bu qüvvə nədir? Nə üçün ölüm qəflətən soxulur və həyatda ən işıqlı, ən sevincli görünən şeyi parça-parça edir?

Cenni olub keçənləri fikirləşərək Brenderlə uzun tanışlığını bütün təfərrüatı ilə yadına salırdı, onun dərdi nə qədər böyük olsa da, Brenderə qarşı məhəbbətdən və məhrəbanlıqdan başqa bir şey hiss etməirdi. Axı o, Cenniyə şüurlu olaraq pislik etmək istəməirdi. O həqiqətən, yaxşı və alicənab idi. O, sözün əsil mənasında, yaxşı adam idi. Cenni, hər şeydən əvvəl, onu fikirləşərək, Brenderin vaxtsız ölümünə ürəkdən ağlayırdı.

Gecə belə ağır fikirlər içində keçdi. Səhər isə Bass işə gedərkən ona deydi və dedi ki, ana axşam Cennini gözləyəcəkdir. Ata evdə olmayacaqdır, onlar hər barədə danışa bilərlər. Cenni uzun və ağır gün keçirdi, lakin axşama yaxın kefi yaxşılaşdı və səkkizə on beş dəqiqə işləmiş anası ilə getdi.

Evdə onu bir o qədər də şad xəbərlər gözləməirdi. Herhardt hələ də qəzəb içində idi. O, gələn şənbə günündə işdən çıxıb Yanqstauna getməyi qərara almışdı. İndi hər bir şəhərdə yaşamaq onun üçün Kolumbusda qalmaqdan yaxşı olacaqdır. Burada o heç vaxt adamların gözüne düz baxa bilməyəcəkdir. İndi Kolumbus onun üçün ən dözülməz xatirələrlə bağlı olacaqdır. O buradan gedəcəkdir, iş tapsa, ailəsini də yanına çağıracaqdır. Bu o deməkdir ki, öz evi ilə vidalaşmaq lazım gələcəkdir. Onsuz da girov pulu verə bilməyəcəkdir. Buna ümid etmək əbəsdir.

Bir həftədən sonra Herhardt yola düşdü. Cenni evə qayıtdı, onların həyatı bir müddət keçmiş qaydasına düşdü, lakin, əlbəttə, bu çox davam edə bilməzdi.

Bass bunu anlayırdı. Cenninin başına gəlmiş fəlakət və onun mümkün olan nəticələri Bassı çox sıxır, çox incidirdi. Kolumbusda qalmaq mümkün deyildi. Yanqstauna köçməyə dəyməzdi. Onların

hamısının başqa bir yere köçməsi zəruridirsə, yaxşısı budur ki, böyül bir şəhərə getsinlər.

Bass vəziyyəti ölçüb-biçərək düşündü ki, bəxti Klivlenddə sınaq lazımdır. O eşitmişdi ki, orada sənaye coşqun bir sürətlə inkişaf edir. Orada işi düz gətirsə, qalanları da onun yanına köçerlər. Atası indiki kimi Yanqstaunda işləsə və bütün ailə Klivlendə köçsə, Cenni küçədə qalmaz.

Bass bu nəticəyə birdən-birə gəlmədi, xeyli götür-qoy etdikdən sonra öz niyyətini bildirdi. Bir dəfə axşam anası şam yeməyi verdiyi zaman Bass:

– Mən Klivlendə getmək istəyirəm, – dedi.

– Nə üçün? – deyə ana özünü itirmiş halda oğluna baxaraq soruşdu.

Missis Herhardt oğlunun onları tərk edəcəyindən qorxurdu.

– Məncə, orada iş taparam, – deyə Bass cavab verdi. Bu xarabada qalmağımızın mənası yoxdur.

Anası məzəmmətlə:

– Təmiz danış, – dedi.

– Yaxşı, sən allah, – deyə Bass əlini yellədi. – Mənim yerimə kim olsa, söyüş də söyər, lənət də yağdırar. Burada bizim işimiz heç vaxt düz gətirmədi. Mən gedərəm, iş tapsam, hamınız yanıma gələsiniz. Heç kəsin bizi tanımadığı yerdə bundan min qat yaxşı yaşayarıq. Burada bizi heç bir yaxşı şey gözləmir.

Missis Herhardt dinləyir və onun ürəyində ümid oyanırdı ki, nəhayət, onların həyatı heç olmazsa bir az yüngülləşər. Kaş Bass dediyinə əməl edəydi – gedib özünə iş tapaydı, sağlam və ağıllı oğul anasına necə kömək etməlidirsə, ona eləcə kömək edəydi! Necə yaxşı olardı!

Coşqun bir sel onları pəncəsinə alıb uçuruma aparır. Doğrudanmı onları heç bir şey xilas etməyəcəkdir?

Ana maraqla soruşdu:

– Sən elə fikir edirsən ki, iş tapacaqsan?

– Tapmalıyam, – deyə Bass cavab verdi. – Hələ belə şey olmayıb ki, mən iş axtaram, tapa bilməyəm. Uşaqlardan bəziləri Klivlendə gedib yaxşıca işə düzəlirlər. Lap elə Millergili götür.

O, əllərini cibinə qoyub pəncərəyə baxdı, sonra:

– Səncə, mən orada işə düzələndə qədər siz burada dolana bilirsinizmi? – deyə soruşdu.

– Elə fikir edirəm ki, dolanarıq, – deyə ana cavab verdi. – Atan indi işləyir, bir az pulumuz var. Bunu... bu pulu...

O, düşdükləri vəziyyətdən utanaraq, bu pulun haradan, hansı mənbədən gəldiyini deyə bilmədi.

Bass qəmgin-qəmgin:

– Hə, başa düşürəm, – dedi.

– Payıza qədər ödənilməli borcumuz yoxdur. Payızda onsuz da hamısını atmaq lazım gələcək, – deyə missis Herhardt əlavə etdi.

O, evin girov haqqı barəsində danışırdı: növbəti ödəniş sentyabrda idi. Onlar, şəksiz, pulu verə bilməyəcəkdilər.

– O vaxtadək başqa şəhərə köçə bilsək, məncə, birtəhər dolanarıq.

Bass qətiyyətlə:

– Mən elə də edəcəyəm, – dedi. – Gedəcəyəm.

Beləliklə, ayın axırında o, işdən çıxdı və ertəsi gün Klivlendə yola düşdü.

XI FƏSİL

Cenninin həyatında bundan sonrakı hadisələr bizim müasir əxlaqın ən ciddi surətdə qadağan etdiyi hadisələr sırasına daxildir.

Ana təbiətin, öz işini sakitlik və qaranlıq içində görəndən bu özəmətlilik və müdrik qüvvənin bəzi qanunları, onun – ana təbiətin özü tərəfindən yaradılmış bəzi xırda şəxsiyyətlərə çox rəzil görünür. Biz yeni həyatın doğuluşu ilə əlaqədar olan hər şeydən üz çeviririk, sanki bununla açıqcasına maraqlanmaq insana layiq deyildir.

Bütün varlığı fasiləsiz surətdə yeni həyat yaratmaqdan ibarət olan dünyada havanın, suyun, torpağın, günəş işığının – hər şeyin insanın doğulmasına xidmət etdiyi bir dünyada belə bir hissənin əmələ gəlməsi maraqlıdır. Tək insan deyil, bütün aləm, nəsli davam etdirmək hissi ilə yaşayıb-yaratdığı halda, hər şeyin dünyaya eyni yolla gəldiyinə baxmayaraq, nədənsə buna mənasız surətdə boş yerə göz yummağa, bundan ikrahla üz döndərməyə çalışırlar, sanki təbiətin özündə nə isə natəmiz bir şey vardır. “Mayamız qəbahətdəndir və günah içində doğulmuşuq” – riyakar adam təbiətin qanunlarına belə qeyri-təbii izahat verir və cəmiyyət də həqiqətən eybəcər olan bu mühakimə ilə dinməz-söyləməz razılaşıır.

Şeylərə belə baxış, şübhəsiz, kökündən yanlışdır. Fəlsəfənin öyrətdiyi həqiqətlər, biologiyanın gəldiyi nəticələr insanın gündəlik təsərrüfatına daha möhkəm daxil olmalıdır: təbiətdə alçaq proseslər, qeyri-təbii hallar yoxdur. Müəyyən cəmiyyətin əsaslarından və adətlərindən təsadüfən kənara çıxmaq heç də sözsüz günah işləmək demək deyildir. İnsanlar tərəfindən müəyyən edilmiş qaydaları təsadüfən pozan heç bir bədbəxt məxluq, cəmiyyət rəyinin amansızcasına onun adına yazdığı hədsiz alçaqlıqda ittiham etmək olmaz.

İndi Cenni təbiət möcüzünün nə qədər yanlış şərh olunduğunu öz gözləri ilə görüb inandı; axı Brender vəfat etməsəydi, bu möcüzə müqəddəs sayılar və həyatın ali təzahürlərindən biri hesab olunardı. Bu qədər təbii həyatı prosesin bütün qalanlarından nə ilə fərqləndiyini anlamadığına baxmayaraq, ətrafdakıları onu məcbur edirdilər duysun ki, onun nəsibi – alçalmaqdır, vəziyyəti – günahdır və günahdan doğmuşdur. Bütün bunlar gələcəkdə adamların ondan uşağa qarşı tələb edəcəkləri məhəbbət, diqqət və qayğıkeşlik kimi hissələri az qala qızda öldürmüşdü. Bu yetişən təbii və zəruri məhəbbət Cenninin nəzərində az qala bir bəlaya, pisliyə çevrilmişdi. Onun kimilərini bir neçə əsr əvvəl cəzalandırıldıqları kimi, Cennini edam kürsüsünə aparmadılar, həbsxanaya atmadılar, lakin ətrafdakıların cəhaleti və kütlüyü onun vəziyyətində cəmiyyətin qanunlarını pis məqsədlə, qəsdən və alçaqcasına pozmaqdan başqa bir şey görməyə mane olurdu, bu isə yalnız ümumi nifrət cəzasına layiq hesab olunurdu. Ona ancaq çəpəki nəzərlərdən qaçmaq və daxilində baş verən böyük dəyişikliyin iztirabını sükut içərisində çəkmək qalırdı. Necə qərribə olsa da, o, yersiz vicdan əzabı duymur, faydasız peşmançılıq çəkmirdi. Ürəyi təmiz idi, qəlbi sakit və arxayın idi. Doğrudur, onun dərdi unudulmamışdı, lakin dərd əvvəlki kəskinliyini itirmişdi, ondan ancaq bəzən Cenninin gözlərini yaşla dolduran tutqun inamsızlıq və heyrət qalmışdı.

Siz sakit yay günündə meşə qumrusunun quruldamağını eşidibsiniz, sizin uzaq bir yerdə şırıltısını və zümzüməsini heç kəsin eşidə bilmədiyini kiçik əsrarəngiz bir çaya təsadüf etdiyiniz hallar olmuşdur. Keçən ilin ölü yarpaqları altında, qar örtüyü altında sanki mavi yaz səmasına səs verərək xədicə gülü açılır. Yeni həyat da belə yaranır.

Cenni tək qaldı, lakin o, meşə qumrusu kimi, bütün varlığı ilə yayın nəvazişli mahnısını xatırladırdı. O, ev işi ilə məşğul olur, daxilindəki prosesin başa çatmasını sakit və şikayətlənmədən gözləyirdi,

axı o, bətmində böyüyən körpə üçün müqəddəs bir sığınacaqdan başqa heç bir şey deyildi. Boş vaxtlarında həyatın sehri ilə tilsimlənmiş kimi sakit xəyallara dalırdı. Anasına kömək etmək üçün xüsusilə çox əlləşmək lazım gəldikdə isə o bəzən zümzümə etməyə başlayırdı, çünki işləyəndə fikri dağıtmaq asan olur. O həmişə gələcəyə aydın və soyuqqanlı mətanətlə, sakit baxırdı. Qadınların hamısı buna iqtidarlı deyillər. Əfsus ki, təbiət dəyərsiz daxili aləmə malik qadınların da ana olmasına, ümumiyyətlə, imkan verir. Bu ada layiq qadınlar kamala çatdıqda ana olduqlarına sevinir, bəşəriyyət qarşısında öz böyük borclarını iftixarla, məmnuniyyətlə yerinə yetirirlər.

Cenni yaş etibarilə demək olar ki, hələ uşaqdı, bədəncə və ruhen artıq yaşlı qadın idi, lakin onun hələ həyat haqqında və həyatda özünün yeri haqqında aydın təsəvvürü yox idi. Onu indiki qeyri-normal vəziyyətə gətirib çıxaran fəvqəladə hadisə, müəyyən mənada, onun ləyaqətini göstərirdi. Bu hadisə onun mətanətini, həssashlığını, borcu hesab etdiyi məqsəd xatirinə özünü qurban verməyə hazır olduğunu təsdiq edirdi. Əgər bu onun üzərinə yeni, daha ağır və mürəkkəb məsuliyyət qoyan gözlənilməz nəticəyə gətirib çıxartdısa, bu onda özünü mühafizə instinktinin başqa hissələrdən zəif olduğunu göstərirdi. Bəzən o, qarşıdakı doğum haqqında qorxu və çaşqınlıqla düşüncüdü, ehtiyat edirdi ki, bir vaxt bu uşaq ona tənə vuracaqdır. Lakin həmişə həyatın əzəli ədaləti haqqında can qurtaran fikirlər onu tamamilə ruhdan düşməyə qoymurdu. O düşünürdü ki, insanlar qəsdən sərt ola bilməzlər. Onda ilahi xeyirxahlıq və məhəbbət haqqında tutqun təsəvvür yaşayırdı. Həyat həm yaxşı, həm də pis, ağır saatlarında gözəldir, həmişə də gözəl olmuşdur.

Bu fikir onun şüuruna birdən-birə deyil, intizarla dolu olan uzun aylar ərzində gəldi. Ana olmaq necə gözəldir, hətta indiki ağır şəraitdə belə! Cenni hiss edirdi ki, öz uşağını sevecəkdir və həyat imkan versə, onun üçün yaxşı ana olacaqdır. Məsələ də elə bundadır, – həyat imkan verəcəkmidi?

Çox şey etmək lazım idi: uşağa vacib olan şeylərin hamısını tikməli, öz səhətinin, yeməyinin qayğısına qalmalı idi. Bu qayğılarla bərabər, Cenni atasının qəflətən qayıtmasından çox qorxurdu, lakin o qayıtmadı. Onlar, nə xəstəlik olursa olsun, Herhardt ailəsinin bütün üzvlərini müalicə edən qoca həkimə – doktor Eluonqərə müraciət etdilər, o, bir neçə yaxşı məsləhət verdi. Dinin ehkamları Lüter kilsəsinin

bu oğlunun geniş qəlblı, alicənab həkim olmasına maneçilik törətməmişdi, uzun illərin təcrübəsi sayəsində o belə bir nəticəyə gəlmişdi ki, dünyada bizim mütəfəkkirlərin yuxusuna belə girməyən, həyat haqqında bizim xırda obıvatel təsərrüfatımıza uyğun gəlməyən çox şey vardır.

Missis Herhardt bütün əhvalatı ona nağıl edib qurtardıqdan sonra həkim dedi:

– Bəs belə. Siz dərd çəkməyin. Belə şeylər sizin düşündüyünüzdən tez-tez olur. Hərgah siz həyat haqqında, öz qonşularınız haqqında mənim bildiyim qədər bilseydiniz, ağlamazdınız. Sizin qızınız bunun öhdəsindən çox yaxşı gəlir. Sağlamdır, möhkəmdir. Sonra bir yerə köçər və heç kəs bir şey bilməz. Qonşuların rəyi üstündə kədərlənməyə dəyərmisiz? Bu sizə göründüyü kimi nadir hadisə deyildir.

Missis Herhardt yüngülcəsinə nəfəs aldı. Bu həkim necə ağıllıdır! Onun sözləri yazıq anaya bir qədər ürək verdi. Cenni isə onu maraqla və qorxusuz dinlədi. O özünü deyil, uşağı düşünür və həkimin bütün məsləhətlərini mütləq yerinə yetirmək istəyirdi. Həkim uşağın atasının kim olduğu ilə maraqlandı, cavabı eşitdikdən sonra gözlərini səmaya qaldırdı.

– Arxayın ola bilərsiniz ki, uşaq çox qəşəng olacaqdır, – dedi.

Nəhayət, uşağın dünyaya gəlmək vaxtı çatdı. Doktor Eluonqer burada idi, ona altı uşağın anası olan, nə etmək lazım gəldiyini dürüst bilən missis Herhardt kömək edirdi. Hər şey yaxşı keçdi. Körpənin ilk çıxırtısını eşidən Cenni bütün varlığı ilə ona doğru can atdı. Onun uşağı! Bu zəif, aciz, balaca bir qız idi. Onun ana qayğısına nə qədər böyük ehtiyacı vardır. Uşağı yuyub bələdikdən sonra Cenni onu əsə-əsə, intəhasız şadlıqla döşünə yaxınlaşdırdı. Onun uşağı, onun qızı! Cenni onun üçün yaşamaq və işləmək həvəsi ilə alovlanırdı, hətta bu saat – olduqca zəif ikən, ümumiyyətlə, səhətinin möhkəm olmağına sevinirdi. Doktor Eluonqer qabaqcadan deyirdi ki, Cenni tez sağalib ayağa duracaqdır. O hesab edirdi ki, Cenni yataqda iki həftədən çox qalmayacaqdır. Doğrudan da on gündən sonra o, həmişəki kimi gümrəh və möhkəm olaraq gəzməyə başladı. Cenni təbiətən qüvvətli və sağlam idi, ideal anaya lazım olan bütün keyfiyyətlərə malik idi.

Qetədicə saat keçdi və onlar demək olar ki, yenə əvvəlki kimi yaşamağa başladılar. Bassdan başqa o biri bacı-qardaşlar nə üz verdiyini dərinləndirən anlaşı bilməzdilər, onlar hələ çox cavan idilər.

Cenninin guya senator Brendərə ərə getdiyini və nikahdan sonra senatorun qəflətən öldüyünü onlara dedikdə hamısı buna inandı. Uşaq doğulanadək onlar bu bərdə heç bir şey bilmirdilər. Missis Herhardt həmişə hər şeyin dalınca göz qoyan və hər şeyi bilən qonşulardan qorxurdu. Hərgah bundan bir az əvvəl Klivlenddə işə düzəlmiş Bass ona tamam sağalib möhkəmlənən kimi bütün ailənin onun yanına köçməyi və orada yeni həyat qurmağı olacağını yazmasaydı, Cenni bu şəraitə dözə bilməzdi. Klivlenddə işlər yaxşı gedir. Onlar Kolumbusdan gələndən sonra indiki qonşuları ilə bir daha görüşməyəcəklər. Cenni isə özünə bir iş tapa bilər. Hələlik Cenni evdə qalırdı.

XII FƏSİL

Bass Klivlendə gəlib çıxdığı zaman şəhər günbəgün deyil, saat-basaat boy atırdı, bu mənzərə gəncin ruhi müvazinətini tez bərpa etdi, onda öz işini və ailəsinin işini düzəltmək ümidini oyatdı. “Birçə onlar gələydilər, – deyə o düşünürdü, – çətini onlara iş tapmaqdır, iş düzəldəndən sonra hər şey yoluna düşər”. Burada heç nə son zamanlar ailənin başına gəlmiş bədbəxtçiliyi yada salmırdı, burada təkcə öz görkəmi ilə daha uzaq bədbəxtlikləri xatırladan tanışlar yox idi. Hamı fəal və yorulmaz idi. Adama elə gəlirdi ki, ötən günlərdən və keçmiş təqsirlərdən yaxa qurtarmaq üçün tını burulmaq kifayətdir. Hər bir yeni məhəllədə yeni aləm açılırdı.

Bass bura gələn kimi tütün mağazasında iş tapdı, ay yarım qulluq etdikdən sonra gözəl planlarını şərh edərək evə məktub yazmağa başladı. Cenni fürsət düşən kimi gəlməlidir. Sonra o, iş tapan kimi, qalanları da gəlməlidirlər. Onun yanında olan qızlar üçün nə qədər istəsən, iş var. Müvəqqəti olaraq Cenni onunla bir yerdə qala bilər, yaxud bəlkə burada ayı on beş dollara icarəyə verilən evlərdən birini tutmaq mümkündür. Burada böyük mebel mağazaları vardır, pulu hissə-hissə verməklə bütün lazım olan şeyləri almaq olar. Ana ev işlərinə baxar. Onlar tamamilə yeni mühitdə yaşayacaq, heç kəs onları tanımayacaq, onların qeybətini etməyəcəkdilər. Onlar həyatı yenidən başlar və abırlı, hörmətli, işləri yaxşı gedən adam olarlar.

Həmişə gənc və təcrübəsiz adamı yeni mühitdə, yeni insanlar arasında həyəcanlandıran arzu və ümidlər içərisində Bass, nəhayət,

Cenniye yazdı ki, o yubanmadan yola düşsün. Bu vaxt onun uşağı altı aylıq idi. Bass yazmışdı: burada teatrlar, gözəl küçələr var. Gəmilər göldən birbaş şəhərin lap mərkəzinə gəlir. Klivlend heyrətamiz şəhərdir və çox sürətlə inkişaf edir. Yeni həyatda Bassın hər şeydən artıq xoşuna gələn də elə bu idi.

Bunların hamısı missis Herhardta, Cenniye və ailənin qalan üzvlərinə dərin təsir bağışladı. Missis Herhardt hərəkətinin nəticəsi üçün olduqca ağır itirab çəkirdi və indi Bassın məsləhətinə bilatəxir əməl etmək tərəfdarı idi. O, təbiətən elə gülərüzlü idi və inləyib-zarımağı o qədər sevmirdi ki, indi Klivlend həyatının nurlu gələcəyinə tamamilə aludə olmuşdu, artıq təkcə gözəl ev haqqında deyil, uşaqlarının parlaq gələcəyi haqqında şirin arzularının da yerinə yetiriləcəyini görürdü. “Əlbəttə, onlar iş tapacaqlar” – deyə o fikirləşirdi. Bass haqlıdır. Missis Herhardt həmişə istəyirdi ki, əri böyük bir şəhərə köçsün, amma o razı olmurdu. İndi isə bu zəruridir, onlar gedəcək, həmişəkindən yaxşı yaşayacaqlar.

Herhardt da onun rəyinə qoşuldu. Arvadının məktubuna cavab olaraq yazdı ki, əlindəki işdən imtina etmək onun tərəfindən ağılsızlıq olardı, lakin əgər, Bassın fikrincə, onlar Klivlenddə yaxşı həyat qura bilərlərsə, qoy getsinlər. O, ailəni saxlamağın, nə vaxtı uzadılmış borcları ödəməyin təşviş oyadan fikirlərindən başını itirdiyi üçün, bu planı xüsusi məmnuniyyətlə qəbul etdi. O hər bir maaşından beş dollar ayırır və arvadına göndərir, üç dollar yeməyə xərcləyir, əlli sent xırda xərclər üçün – kilsə xərci, bir ovuc tütün, hərdən bir stəkan pivə içmək üçün saxlayırdı. Bundan başqa, bir pul daxılı almışdı və hər həftə ora qara gün üçün dollar yarım ayırırdı. Fabrikin çardağında bomboş, yöndəmsiz bir bucaq onun mənzili olmuşdu. Herhardt axşam saat doqquzadək fabrikin kandarında oturur, boş, xəlvət küçələrə baxırdı, sonra çardağa qalxırdı. Burada, aşağı mərtəbələrdən qalxan məşin yağının boğucu iyində, piy şamının işığında qoca öz gününü yenə tək-tənha başa vururdu: alman qəzetlərini oxuyur, əllərini sinəsində çarpazlayaraq xəyala gedir, sonra qaranlıqda açıq pəncərənin qarşısında diz çökür, yatmaqdan qabaq dua edərək öz sərt yatağına uzanırdı. Günler intəhasız uzun keçirdi, gələcək nəşəsiz və qəmli dolu görünürdü. Buna baxmayaraq, o, əllərini göyə qaldıraraq sonsuz inamla dua edirdi ki, günahları bağışlansın, ona öz ailəsi içərisində bir neçə il də rahat və xoşbəxt yaşamağa imkan verilsin.

Beləliklə, ən vacib məsələ, nəhayət, həll olunmuşdu. Uşaqlar səbirsizlikdən danxırdılar, missis Herhardt da gizlicə onların hisslərinə şərikin olardı. Bassın təklif etdiyi kimi, Cenni birinci getməli, onun arxasınca qalanları da Klivlendə yola düşməli idilər.

Cenninin getmək vaxtı çatdıqda hamı son dərəcə həyəcanlanmışdı. Marta dönə-dönə soruşurdu:

– Sən bizə tezmi yazacaqsan yanına gələk?

– Bassa de ki, tez olsun, – deyə Corc tələb edirdi.

Veronika heç kəsin onu eşitmədiyini zənn edəndə mahnı oxuyurdu:

– Klivlendə uçmaq istəyirəm, Klivlendə uçmaq istəyirəm!

Bu mahnını eşidən Corc istehza ilə səsləndi:

– Bir buna bax, gör xətrinə nə düşüb.

Qız inciyərək:

– Sənə nə var? – dedi.

Lakin vidalaşmaq dəqiqəsi çatanda Cenni bütün mətanətini yarıma çağırmağa başladı. Bu səfərdən məqsəd onların tezliklə yenə bir yerdə, həm də əvvəlkindən yaxşı yaşamaları üçün şərait yaratmaq olsa da, Cenni qeyri-ixtiyari ruhdan düşdü. O, altı aylıq qızından ayrılmağa məcbur olmuşdu. Qabaqda onu böyük, naməlum bir aləm gözləyirdi, bu aləm onu qorxudurdu.

Cenni qüvvəsini toplayaraq:

– Nigaran qalma, anacan, – dedi. – Hər şey yoluna düşəcək. Çatan kimi sənə yazaram. Çox çəkməz.

Uşağa son dəfə nəzər salmaq vaxtı çatanda isə onun mətanəti külək qarşısında kibrit kimi söndü. Cenni beşiyin üstünə öyilərək incə bir hissə yana-yana körpə qızının üzünə baxır və:

– Sən yaxşı qız olacaqsan, eləmi? – deyə təkrar edirdi.

Sonra o, uşağı əlinə aldı, bərk-bərk sinəsinə basdı, alnını onun sinəsinə yapışdırdı. Missis Herhardt görürdü ki, Cenninin bütün bedeni titrəyir. O, qızına ürək-dirək verməyə başladı:

– Bəsdir, bəsdir, belə həyəcanlanmaq nəyə gərəkdir? Balacaya mənimlə pis olmayacaqdır. Mən onun qayğısına qala bilərəm. Əgər sən belə əzab çəkəcəksənsə, yaxşısı budur heç getmə.

Cenni başını qaldırdı və qızı anasına verdi. Onun mavi gözləri ıslanmışdı.

– Özümü saxlaya bilmirəm, – deyə Cenni göz yaşları içərisində gülümsədi.

Sonra tələsik anasını, bacılarını və qardaşlarını öpüb otaqdan qaçdı.

O, Corcla yanaşı küçə ilə gedərkən çevrildi və gülər üzle əl elədi Missis Herhardt cavabında əl edərək düşündü ki, indi Cenni lap yaş dolmuş qadın kimidir. O, yola düşməyə hazırlaşanda pulun bir hissəsini təzə paltara xərcləməli oldular, çünki yola çıxmaq üçün əyninə geyməyə bir şey yox idi. İndi Cenni ona çox yaraşan nəfis qəhvəyi kostyum, ağ bluzka, üzə salına bilən ağ vualı həsir şlyapa geymişdi. O getdikcə uzaqlaşır, missis Herhardt isə hədsiz məhəbbət dolu nəzərləri ilə onu yola sahrdı. Cenni gözəndən itdikdən sonra ana göz yaşları içərisində mehribanlıqla dedi:

– Hər halda mən çox şadam ki, o belə qəşəngdir.

XIII FƏSİL

Bass Cennini Klivlend vağzalında qarşılayıb ruh yüksəkliyi ilə dərhal gələcək haqqında danışmağa başladı:

– Birinci növbədə iş tapmaq lazımdır.

Böyük sənaye şəhərinin səs-küyündən kütləşmiş, adət etmədiyi kəskin iylə dolu olan havadan gicəllənmiş Cenni özünü itirmişdi. O artıq heç nə görmür və eşitmirdi.

– Sənə bir iş tapmaq lazımdır, – deyə Bass davam edirdi. – Nə cür iş olur olsun, fərqi yoxdur, ancaq tapmaq lazımdır. Həftədə üç-dörd dollar alsan da yaxşıdır, ev kirayəsinə çatar. Corc da gələndə işə girər, atam da göndərər, biz lap yaxşı dolanırıq. Bura murdar Kolumbusdan min dəfə yaxşıdır.

– Bəli, – deyə Cenni qeyri-müəyyən cavab verdi. O, ətrafdakı yeniliklərə o qədər aludə olmuşdu ki, heç vechlə fikrini bu mühüm mövzu ətrafında toplaya bilmirdi. – Bəli, mən başa düşürəm. Mən bir iş taparam.

Cenni yaş etibarilə olmasa da, ağılca xeyli böyümüşdü. Yenice keçirmiş olduğu imtahan onun üzərinə həyatın nə kimi böyük məsuliyyət qoyduğunu aydıncasına anlamağa kömək etmişdi. O daima anasını – həm anasını, həm də uşaqları düşünürdü. Xüsusən, cəhd etmək lazımdır ki, Marta və Veronika öz həyatlarını ondan yaxşı qursunlar. Onları yaxşı geyindirmək lazımdır, onlar uzun müddət oxumalıdır. Qoy onların daha çox dostları olsun, görüş dairələrini və tanışlıqlarını genişləndirmək üçün daha artıq imkanları olsun.

Bütün gənc və inkişaf edən şəhərlər kimi, Klivlend də o zaman iş axtaran adamlarla dolu idi. Tez-tez yeni müəssisələr açılırdı. Lakin azad işçi qüvvəsi həmişə tələbatdan artıq olurdu. Şəhərə gəlmiş yeni bir adam üçün elə o gün istədiyi iş tapıla bilərdi, lakin elə hallar da olurdu ki, gələn adam həftələrlə, hətta aylarla iş axtara-axtara dolaşır. Bass Cenniye, hər şeydən əvvəl, dükanlarda və universal mağazalarda bəxtini sınağa təklif etdi. Bu yerlərdən bir şey çıxmasa, fabrikeyə, ya başqa bir yere girmək olar.

– Ancaq münasib iş düşsə, fürsəti əldən vermə, – deyə Bass xəbərdarlıq etdi. – Nə iş təklif etsələr, o saat razı ol.

– Bəs mən nə deməliyəm? – deyə Cenni qayğı ilə soruşdu.

– De ki, işə girmək istəyirsən, əvvəl vaxtlar nə iş olacağını sənə üçün fərqi yoxdur.

Cenni elə birinci gündən qardaşının məsləhəti ilə hərəkət etməyi sınaq və mükafat olaraq bir neçə soyuq rədd cavabı aldı. O, çox yerə müraciət etdi, lakin görünür, heç bir yerdə yeni xidmətçilərə ehtiyac yox idi. O, şəhərin ətrafında olan bir çox mağazalara, fabrikələrə, kiçik emalatxanalara getdi, lakin hər yerdə ona qapını göstərdilər. Nəhayət, o, ev qulluqçusu yeri axtarmağa başladı, halbuki bu son vasitəyə əl atmayacağına çox ümid edirdi. Qəzetlərdə olan elanları diqqətlə oxudu, ona daha münasib görünən dördünü seçdi və bu ünvanlara getdi. O gəldiyi zaman artıq bu yerlərdən biri tutulmuşdu. Lakin Cenninin siması qapını açan qadına o qədər xoş gəldi ki, o, içəri girməyi təklif etdi və onu sorğu-suala tutmağa başladı. O dedi:

– Təəssüf ki, siz bir az qabaq gəlmədiniz. Siz mənə tutduğum qızdan çox xoş gəlersiniz. Hər ehtimalla qarşı siz ünvanınızı mənə verin.

Cenni bu xoş qəbuldan fərəhlənərək gülə-gülə getdi. İndi o əvvəlki kimi, çəkdiyi əzaba qədər olduğu kimi, cavan görünmürdü, üzü bir qədər arıqlamış, gözləri bir qədər çuxura düşmüşdü. Bunlar onun bütüm simasına daha artıq dalgınlıq və incəlik verirdi. O, səliqəlilik nümunəsi idi. Yenica yuyulmuş və ütülənmiş təmiz paltarında o nə qədər gənc və cazibədar idi! O hələ boy atmaqdan dayanmamışdı, lakin görünürdü ki, artıq qız deyil, iyirmi yaşlı qadındır. Başlıcası isə bu idi ki, Cenninin xoşbəxt təbiəti var idi. Ağır işə və məhrumiyətlərə baxmayaraq, o heç vaxt öz gümrahlığını itirmirdi. Qulluqçu axtaran adam üçün Cenni, doğrudan da, gözəl bir sərəvət idi.

Sonra o Evklid küçəsində olan böyük malikanəyə doğru yollandı, bu malikanə ona olduqca dəbdəbəli göründü, çətin ki, burada onun xidməti lazım ola. Lakin madam ki, gəlmişdir, bəxtini sınımalıdır. Ona qapı açan qulluqçu bir qədər gözləməsini təklif etdi, sonra ikinci mərtəbəyə, evin xanımı missis Breysbricin otağına apardı. Kübar cəmiyyətdə tez-tez rast gəldiyimiz qəşəng əsmər qadınlar cinsindən olan missis Breysbric qadın gözəlliyindən yaxşı baş çıxartdı və Cenninin zahirində dərhal qiymətləndirdi. O, gənc qadınla bir qədər söhbət edib, onu qulluqçuluğa götürməyi qərara aldı:

– Mən sizə həftədə dörd dollar verəcəyəm, – dedi. İstəsəniz, burada yaşaya bilərsiniz.

Cenni izah etdi ki, o, qardaşının yanında yaşayır və yaxınlarda bütün ailələri bura gələcəkdir.

– Olsun, – deyə xanım qeyd etdi. – Sizə nə cür xoşdursa, eləcə də edin. Ancaq səhərlər vaxtında gəlin.

O, yeni qulluqçunun elə bu saat öz vəzifəsini yerinə yetirməyə başlamasını xahiş etdi və Cenni onunla razılaşdı. Missis Breysbric Cenniye gözəl baş bəzəyi və önlük verilməsini əmr etdi və qısaca olaraq onu yeni vəzifələri ilə tanış etdi. Qulluqçu, hər şeydən əvvəl, xanıma qulluq etməli, onun saçlarını daramalı, geyinməyinə kömək etməlidir. O həmçinin zəng vurulduğu zaman qapını açmalı, zəruri hallarda stol başında əyləşənlərə xidmət etməli, ümumiyyətlə, xanımın bütün göstərişlərini yerinə yetirməlidir. Missis Breysbric gələcək qulluqçusuna bir qədər sərt və quru göründü. Lakin bunlarla bərabər Cenni onun qüvvəsinə və amirənə ədalətinə valeh olmuşdu.

Axşam saat səkkizdə Cenniye dedilər ki, bu gün o, azaddır. O belə böyük və zəngin bir evdə qulluqçu olmağa həqiqətən münasib hesab edildiyinə təəccüb qalır və belə yaxşı işə düzəldiyinə çox seviniirdi. Xanım başlanğıc üçün ona buduarda olan qiymətli şeyləri və bəzək-düzləri təmizləməyi tapşırırdı. Cenni səylə durmadan işlədisə də bu işi saat səkkizdə qurtara bilmədi. O, evə qayıtmağa tələsir, nə cür yer tapdığını indicə bu saat qardaşına deyəcəyi üçün seviniirdi. İndi anası Klivlendə, onun yanına gələ bilərdi. İndi qızcağızı onunla olacaqdır. İndi onlar həqiqətən başqa cür yaşayacaqlar və bu yeni həyat əvvəlkindən xeyli asan və sevincli olacaqdır.

Cenni Bassın təklifi ilə anasına yazdı ki, o bilatəxir gəlsin, təqribən bir həftə sonra isə onlar münasib ev tapdılar və tutdular. Missis Herhardt uşaqların köməyi ilə yoxsul ev eşyasını, o cümlədən hamısı

bir fərqlənən mebeli topladı və iki həftə sonra yeni mənzilə köçdü.

Missis Herhardt yaxşı və səliqəli evdə yaşamağı həmişə necə arzulayırdı! Möhkəm və gözəl yumşaq mebel, xoş rəngli qalın xalça, çoxlu stol, kreslolar, şəkillər, kuşetka, pianino – ömrü boyu belə gözəl şeylərin həsrətini çəkmiş, lakin öz arzularını yerinə yetirməyə heç vaxt imkan tapmamışdı. Buna baxmayaraq, o, ümidini itirməmişdi. Bəlkə bir vaxt bunların hamısından zövq almaq səadəti ona nəşib olacaqdır. Deyəsən, elə indi tale onun üzünə gülümsəməyə başlayır.

Klivlendə gəlib şən, gülərüzlü Cennini görəndə missis Herhardt lap ruhlandı. Bass onu inandırdı ki, bütün ailə gözəl yaşayacaqdır. Bass onları evinə apardı, sonra Corca tapşırırdı ki, vağzala qayıdıb şeyləri gətirsin. Senator Brenderin Cenniye göndərdiyi puldan missis Herhardtta hələ əlli dollar qalmışdı. Pulunu hissə-hissə verməklə bəzi çatışmayan mebeli almaq olardı. Bass artıq ev kirayəsini bir ay qabaqdan vermişdi. Cenni isə son axşamlar ancaq döşəməni və pəncərəni yumaq, yeni evdə ürəkəçici təmizlik yaratmaqla məşğul olurdu. İndi, birinci gecə onlarda təmiz döşəməyə sərilmiş iki təzə döşək və pambıq yorğan, qonşu mağazadan alınmış yeni lampa, təsərrüfat ehtiyatları üçün Cenninin baqqal dükənindən müvəqqəti aldığı və hələlik missis Herhardtta kreslo kimi xidmət edən yesik var idi. Şam və səhər yeməyi üçün çörək və bir az kolbasa olurdu. Saat doqquzadək oturub gələcək üçün plan tuturdular. Sonra missis Herhardt və Cennidən başqa hamısı yatırdı. Ana qızı ilə söhbəti davam etdirir və bu zaman qızın sözü həlledici rol oynayırdı. Missis Herhardt özünü müəyyən dərəcədə qızından asılı hiss edirdi.

Bir həftə içərisində bütün ev qaydaya salındı, bəzi mebel, xalça və lazım olan qab-qacaq alındı. Hər şeydən təəssüf ediləsi bu idi ki, peç almaq lazım gəldi. Bu da bir böyük xərc idi. Kiçik uşaqlar məktəbə daxil oldular, lakin qərara alınmışdı ki, Corc iş tapmalıdır. Cenni və missis Herhardt bu qurbanın ədalətsizliyindən əzab çəkirdilər, lakin bunsuz necə ötürmək mümkün olduğunu bilmirdilər.

Cenni dedi:

– Çalışarıq o, gələn il məktəbə getsin.

Yeni həyat nə qədər yaxşı başlansa da, ailənin məxarici demək olar ki, mədaxili ilə tən gəlirdi və büdcənin müvazinəti həmişə qorxu altında olurdu. Əvvəl alicənablığı ilə fərqlənən Bass tezliklə elan etdi

ki, otaq və yemək üçün dörd dollar vermiş olsa, kifayətdir. Cenni bütün qazancını verirdi və inandırır ki, təkcə onun qızına yaxşı baxılsa ona heç nə lazım deyil. Corc mağazada özünə iş tapıb şagird olmuşdu, həftədə iki dollar yarım alırdı və ilk vaxtlar qazancını məmnuniyyətlə anasına verirdi. Sonralar ədalətlə qət olunmuşdu ki, xırda xərclər üçün əlli sent onda qalsın. Herhardt yenə əvvəlki kimi, ailədən uzaqda işləyir, hər ay poçt ilə beş dollar göndərir və hər dəfə xatırladırdı ki, bu puldan Kolumbusda olan köhnə borclarını vermək üçün bir az daha atmaq lazımdır, çünki bu borclar indiyədək ona vicdan əzabı verir. Beləliklə, ümumi mədaxil həftədə on beş dollara çatırdı, bu pula bütün ailəni yedirtmək və geyindirmək, mənzil haqqı vermək, kömür almaq, əlli dollarlıq mebelin pulunu hissə-hissə ödəyərək ayda üç dollar vermək lazım idi.

Bunu necə etməli? İctimai nöqtəyi-nəzərdən yoxsulluğun nə olduğu haqqında tez-tez və həvəslə mühakimə yürüdən təmin olunmuş adamlar qoy özlərinə zəhmət verib bu sualın cavabı ilə maraqlansınlar. Təkcə mənzil haqqı, kömür və işıq ayda iri bir məbləğ – iyirmi dollar udurdu. Yemək üçün (təəssüf ki, bu da məxaricin labüdü bir hissəsi idi) iyirmi beş dollar gedirdi. Qalan on beş dollar paltara, mebel haqqına, hər cür vergilərə, zəruri dava-dərmana və sairələrinə çatmalı idi. Lakin necə? – Qoy bunun cavabını təmin olunmuş oxucunun coşqun təsəvvüratı desin. Hər halda Herhardtlar birtəhər dolanırdılar, hələlik onların böyük ümidləri var idi və belə zənn edirdilər ki, yaxşı yaşayırlar.

Bu günlər onların ailəsi, təvazökar və namuslu əməksevərlərin ləyaqətli nümunəsi hesab edilə bilərdi. Qulluqçu kimi işləyən və azacıq mükafat olaraq nə paltar, nə əyləncə, nə başqa bir şey almayan missis Herhardt, hələ hamı yuxuda ikən, dan yeri ağaranda qalxır, ocağı qalayır, səhər yeməyi hazırlayırdı. İçərisinə qəzet kağızı qoyulması lazım gələndə (yoxsa onlar ayaqda durmazdı) nazik köhnə sürütmə geyərək səssiz-səmirsiz otaqda gəzişir, şirin yuxuda olan Cenniye, Bassa və Corca hədsiz məhəbbətlə nəzər salır, ürəkdən arzu edirdi ki, onlara belə tez durmaq və belə ağır işlər görmək lazım gəlməsin. Bəzən ana öz sevimlisi Cennini oyatmazdan əvvəl onun yuxuda belə sakit görünən yorğun, saralmış simasına baxır və acı-acı təəssüf edirdi ki, tale ona qarşı bu qədər sərt və amansız olmuşdur. Sonra Cenninin çiynlərinə nəvazişlə toxunur, o aylanadək adını pıçiltı ilə çağırırdı.

Uşaqlar qalxdıqları zaman səhər yeməyi artıq hazır olurdu. Axşam onlar evə qayıtdıqları zaman şam onları gözləyirdi. Missis Herhardt diqqət və qayğısında uşaqların heç birinə fərq qoymurdu. Balaca nəvəsindən gözünü çəkmirdi. O inandırır ki, onun özünə nə paltar, nə ayaqqabı lazım deyildir, – axı uşaqların hər biri onun istədiyi yerə gedə bilər və onun hər bir tapşırığını yerinə yetirər.

Uşaqların içərisində təkcə Cenni anasını dərinlən anlayır və onu incə bir hisslə sevərək, bütün varlığı ilə ona kömək etməyə çalışırdı.

– Anacan, qoy bunu mən edim.

– Qoy qalsın, anacan, mən özüm bunun çarəsini qılamam.

– Otur dincəl, anacan!

Bu sadə sözlərdə Cennini anasına bağlayan sonsuz məhəbbət ifadə olunurdu. Onlar həmişə bir-birini gözəl anlayırdılar, bu anlaşma getdikcə daha dolğun və daha dərin olurdu. Cenni bu fikrə dözə bilmirdi ki, anası, əsir kimi, kandan o yana çıxma bilmirdi. O bütün günü iş vaxtı anasının əlləşdiyi və zəhmət çəkdiyi yoxsul evi düşünürdü. Cenni anasına istirahət verməyi, onun üçün həmişə həsrətini çəkdiyi adı, sadə rahatlıq yaratmağı necə ürəkdən arzulayırdı!

XIV FƏSİL

Breysbricgildə qulluq etdiyi vaxt ərzində Cenninin görüş dairəsi xeyli genişləndi. Bu yaraşlıq ev onun üçün məktəb oldu. Burada o, təkcə geyinmək və davranmaq qaydalarını deyil, həyat hikmətini də öyrənmişdi. Missis Breysbric və onun ərini fəvqəlmüasir adamlar idilər, özünə güvənməyin, ev bəzəmək, son moda ilə geyinməyi bacarmaq, qonaq qəbul etmək və məclisdə ali nəzakət qaydalarına riayət etmək sahəsində qüsursuz zövqün canlı təəcəssümü idilər. Missis Breysbric bəzən, şəxsi şıltaqlığı nəzərə alınmazsa, heç bir səbəb olmadan qısa kəlamı ilə öz fəlsəfəsini ifadə edərdi: “Mənim əzizim, həyat mübarizədir. Bir şey əldə etmək istəyirsənsə, onun yolunda döyüşməlisən; “məncə, arzuna çatmağa” kömək edən hər bir vasitədən istifadə etməmək böyük axmaqlıqdır (o bu sözləri dodaqlarına üzədən rəng çəkə-çəkə dedi); “insanların demək olar ki, hamısı anadangəlmə axmaqdır. Onlar layiq olduqları kimi yaşayırlar və bundan yaxşı bir şeyə dəyməzlər. Zövqün çatmamasına nifrət edirəm, bu – ən böyük cinayətdir”.

Bu ağıllı nəsihətlərin əksəriyyəti Cenniyyə müraciətlə deyilməmişdi. Lakin bunları təsadüfən eşidən Cenni bu kəlamlar haqqında düşünməyə bilməzdi. Münbit torpağa düşən toxum kimi, onlar cücürdilər. Cennidə ictimai pillələr və hakimiyyət haqqında müəyyən təsəvvür əmələ gəlməyə başladı. Bəlkə yüksək mövqə onun üçün deyildir, lakin bu mövqə vardır və tale insanın üzünə gilsə, o bir pillə yuxarı qalxa bilər. Cenni işləyir və daima öz qismətini, öz taleyini yaxşılaşdırmaq üçün nə etmək lazım olduğunu düşünürdü. Onun keçmişini biləndən sonra kim onunla evləner? Uşağın varlığını o necə izah edə bilər?

Uşaq, onun uşağı – hər şeyi unuduran, qəlbə hakim kəsilən əsas məsələ bu idi, o, sevinc və qorxunun daimi, tükənməz mənbəyi idi. Görəsən, Cenni heç olmasa bir zaman öz qızını xoşbəxt edə biləcəkmi?

Birinci qış xeyli mülayim keçdi. Ən ciddi qənaət sayəsində uşaqların əyni-başı düzəlmişdi, onlar məktəbə gədirdilər, ev kirayəsini və mebel pulunu vaxtında vermək mümkün olurdu. Yalnız bir dəfə onların həyatının sakit axını təhlükə altına düşdü – ata Milad bayramını keçirmək üçün evə gələcəyini yazmışdı. Bayram günlərində fabrik qısa müddətə bağlanmalı idi. Herhardt təbii olaraq ailəsinin Klivlenddə necə yaşadığını görmək istəyirdi.

Missis Herhardt kişisinin dava salacağından qorxmasaydı, onun gəlişinə ürəkdən sevinərdi. Cenni bu barədə anası ilə danışdı, ana öz növbəsində hər şeyi Bassla ölçüb-biçdi. Bass məsləhət gördü ki, qorxmasınlar, cəsarətli olsunlar.

– Narahat olmayın. Atam heç nə edə bilməz. Bir şey desə, mən özüm onunla danışaram.

Görüş yaxşı olmadı, lakin yenə də missis Herhardtın qorxduğu qədər ağır keçmədi. Əri gündüz gəldi, Bass, Cenni və Corc işdə idilər. Kiçik uşaqlardan ikisi onu vağzalda qarşıladılar. O, evə daxil olan kimi missis Herhardt onu mehribanlıqla qucaqladı və eyni zamanda düşündü ki, bu saat hər şey mütləq aşkara çıxacaqdır. Bunu çox gözlemək lazım gəlmədi. Bir neçə dəqiqədən sonra Herhardt yataq otağına nəzər saldı. Ağ örtüklü çarpayıda qəşəng bir qız yatmışdı. O dərhal bu uşağın kim olduğunu anladı, lakin özünü elə göstərdi ki, guya heç bir şey bilmir.

– Bu kimindir? – deyərək soruşdu.

– Cenninin qızıdır – deyərək missis Herhardt ürəksiz cavab verdi.

– Bu çoxdan buradadır?

– O qədər yox, – deyərək ana həyəcanla cavab verdi.

Herhardt, Cenninin adını belə çəkmək istəməyərək:

– Yəqin o özü də buradadır, – dedi.

– O, evlərdə qulluqçuluq edir, – deyərək ana, Cennini müdafiə etməyə başladı. – İndi özünü elə yaxşı aparır ki. Getməyə başqa yeri yoxdur. Onunla işin olmasın, incitmə onu.

Herhardt ailəsindən uzaq yaşadığı vaxt bəzi şeylər anlamışdı. Dini mövzular ətrafında düşünərkən onda qəribə, anlaşılmaz fikirlər və hisslər doğmuşdu. Dua etdiyi zaman ulu Tanrının qarşısında boynuna almışdı ki, qızı ilə yaxşı rəftar etməmişdir. Lakin Herhardt gələcəkdə onunla necə rəftar edəcəyini hələ özü üçün aydınlaşdır-mamışdı. Cenni böyük günah işləmişdi, bundan yaxa qurtarmaq mümkün deyildi.

Axşam Cenni evə qayıdarkən onunla görüşməkdən boyun qaçıрмаq olmazdı. Herhardt onu pəncərədən gördü və özünü elə göstərdi ki, guya diqqətlə qəzet oxuyur. Əvvəl ərinə yalvarıb Cenniyyə heç olmasa bir nəzər salmağı xahiş edən ana, indi onun bir söz, yaxud hərəkətlə qızı təhqir edəcəyindən qorxur, tir-tir əsirdi.

Missis Herhardt onun oturmuş olduğu yemək otağına nəzər salaraq:

– Budur, o gəlir, – dedi. Lakin Herhardt başını belə qaldırmadı.

Qapı açılanadək ana: – Heç olmasa ona bir söz de, – deyərək bildi, amma o cavab vermədi.

Cenni evə daxil olduğu zaman missis Herhardt ona pıçıladı:

– Atam yemək otağındadır.

Cenninin rəngi saraldı, barmaqlarını dodağına apardı, nə edəcəyini bilmədən qətiyyətsiz bir halda dayandı.

– Gördü?

Cenni anasının üzündən başa düşdü ki, atası uşağı görübdir, məsələdən xəbərdardır. Ona görə bu sualı verib susdu.

– Get, qorxma, – deyərək missis Herhardt ona ürək-dirək verdi, – heç nə deməyəcək.

Cenni, nəhayət, qapıya yaxınlaşdı, alnında qəzəbdən deyil, dərin fikirdən qırıqlar əmələ gəlmiş atasını gördü və bir anlığa tərəddüd edərək otağa daxil oldu. O yalnız “ata” deyərək bildi və sözünü davam etdirməyə qüvvəsi çatmadı.

Herhardt başını qaldırdı, onun qonur-boz gözləri kürenə çalan qalın qaşları altından, hər şeyi bilmək istəyirmiş kimi baxırdı. Qızını

görərkən onun daxilində nə işə titrədi, lakin o öz yenilməzliyini qalxan kimi irəli verdi və qızını gördüyü üçün şad olduğunu heç bildirmədi. Onun varlığında şərti, ümumi əxlaq ilə təbii atalıq hissi arasında amansız mübarizə gedirdi. Lakin bütün məhdud adamlarda tez-tez olduğu kimi şərti qüvvə müvəqqəti olaraq üstün gəldi.

– Nədir? – deyə o soruşdu.

– Sən məni bağışlayacaqsanmı, ata?

– Bağışlayıram, – deyə Herhardt qaşqabaqlı cavab verdi.

Cenni bir anlığa duruxdu, sonra ona doğru addımladı, ata qızının ona nə üçün yaxınlaşdığını gözəlcə başa düşdü. Lakin Cenni dodaqları ilə onun tüklü üzünə yenincə toxunmuşdu ki, o, Cennini yüngülcə rədd etdi.

– Yaxşı, kifayətdir.

Onlar soyuq görüşdülər.

Cenni bu acı sınaqdan sonra mətbəxə çıxıb anasının sualedici nəzərlərini gördükdə hər şeyin guya yaxşı qurtardığını başa salmağa çalışdı, lakin öz hissələrini gizlədə bilmədi.

Ana “barışdınız?” – deyə soruşmaq istəyirdi. Lakin ana bir söz belə deyə bilməmişdi ki, qız özünü mətbəx stolunun yanında olan stula saldı, başını əlləri içərisinə aldı, hıçqıra-hıçqıra yavaşca ağlamağa başladı.

Missis Herhardt:

– Sakit ol, sakit ol, – dedi. – Ağlama. O sənə nə dedi?

Cenni sakit olmur, cavab verə bilmirdi. Ana ona ürək-dirək verməyə cəhd etdi.

– Özünə dərd eləmə. Atan həmişə belədir. Sonra hər şey yoluna düşər.

XV FƏSİL

Herhardt gəldikdən sonra uşaqla əlaqədar olan bütün məsələlər tam kəskinliyi ilə qarşıya çıxdı. Herhardt, baba üçün təbii olan nöqtəyinə nəzərə qeyri-ixtiyari boyun əyməli idi: axı uşaq da adamdır, canlı varlıqdır. Əvvəlcə Herhardt qızın xaç suyuna salınıb-salınmadığını özündən soruşdu. Sonra bunu öyrənmək üçün arvadına müraciət etdi.

– Hələ yox, – deyə bu müqəddəs borcu unutmamış missis Herhardt cavab verdi. O bilmirdi, əmin deyildi: nəvəsini kilsənin ağuşuna qəbul edərlərmi?

– Bəli, sözə bax, – deyə Herhardt donquldandı. O, arvadının din-darlığı haqqında o qədər də yüksək fikirdə deyildi. – Belə qayğısızlıq! Mənim daha sözüüm yoxdur, gözəl hərəkətdir!

Bir az fikirləşdikdən sonra o qət etdi ki, bu səhvi yubanmadan düzəltmək lazımdır.

– Uşağı xaç suyuna salmaq lazımdır. Nə üçün o, bunu etməmişdir?

Missis Herhardt ona xatırlatdı ki, bir adam onun xaç atası olmalı idi. Bundan başqa, qızı xaç suyuna salanda mütləq etiraf etmək lazımdır ki, onun qanuni atası yoxdur.

Herhardt bir neçə dəqiqə susdu. Onun etiqadı elə deyildi ki, belə çətinliklər öz borcunu unutmağa məcbur edə bilsin. Allah-təla belə bəhanələrə nə cür baxar? Bu, xristiana layiq hərəkət deyil və Herhardt işi düzəltməyin qayğısına qalmağa borcludur. Cenni bilatəxir qızı kilsəyə aparmalı və xaç suyuna çəkməlidir, o və arvadı isə xaç ata-anası olmalıdır. Ancaq, deyəsən, qızına belə güzəştə getməyə dəyməz, o sadəcə, işi elə düzəldər ki, nəvəsi xaç suyuna çəkildiyi zaman qızı orada olmasın. Herhardt bu ağır vəziyyəti götür-qoy etdi və nəhayət, qət etdi ki, uşağı Cenni işdə olduğu zaman Milad bayramı ilə yeni il arasında, iş günlərinin birində xaç suyuna çəkmək lazımdır. O bunu arvadına təklif etdi və onun razılığını aldı. Sonra, qayğısını çəkdiyi bir məsələyə də toxundu:

– Qızın adı yoxdur? – dedi.

Cenni bu barədə anası ilə danışmış və Vesta adından xoşu gəldiyini söyləmişdi. İndi missis Herhardt cəsərlənib bu adı özü təklif etdi.

– Bəlkə, adını Vesta qoyaq?

Herhardt arvadını tam laqeydliklə dinlədi. O, gizlində artıq ad seçmişdi. Hələ gəncliyindən hafizəsində saxladığı bir ad var idi, nədənsə öz qızlarına ad qoyanda bundan istifadə etməmişdi. Bu ad Vilhelmina idi. Əlbəttə, o, nəvəsinə qarşı nəvəzişli olmağı heç ağlına belə getirmirdi. Bu elə-belə, sadəcə yaxşı ad idi və nəvəsi belə bir ad tapana minnətdar olmalı idi. Herhardt dalğın-dalğın və narazı bir görkəmlə qohumluq məhəbbətinin səcdəgahına ilk bəxşisini təklif etdi, axı nəticə etibarilə bu yalnız bəxşiş idi.

O öz laqeydliyini unudaraq:

– Pis deyil, – dedi. Bəlkə ona Vilhelmina adını verək?

Ərinin bilaxtiyar yumşaldığını görən missis Herhardt onunla mübahisəyə girməyə cəsarət etmədi. Qadın nəzakəti onun köməyinə çatdı.

O dedi:

– Uşağa bu adların ikisini də qoymaq olar.

– Mənim üçün fərqi yoxdur, – deyə Herhardt özü də hiss etmədən çıxmış olduğu qabığına qayıdaraq cavab verdi. – Əsas məsələ budur ki, onu xaç suyuna çəksinlər.

Cenni bu əhvalatı eşidib xeyli sevindi, çünki o istər dini və istərsə hər hansı başqa bir sahədə öz qızı üçün mümkün qədər çox üstünlük əldə etmək istəyirdi. O, qızının paltarını nümunəvi kraxmallamaq və ütüləmək, mərasim təyin olunmuş günədək onu yaxşı bəzəmək üçün az zəhmət çəkmədi.

Herhardt yaxın məhəllədə lüterin keşişi – iribaşlı, enlikürekli pedant və formalist olan keşişi tapdı və ona xahişini izah etdi.

– Bu sizinmi nəvənizdir? – deyə keşiş soruşdu.

– Bəli, – deyə Herhardt cavab verdi. – Atası burada yoxdur.

Keşiş müsahibinə maraqla baxaraq başını yırğaladı:

– Belə.

Lakin Herhardt fikrindən daşındırmaq asan deyildi. O izah etdi ki, xaç suyuna çəkmək üçün qızı o və arvadı gətirəcəkdir. Keşiş işin nə yerdə olduğunu duyaraq, sorğu-sualı davam etdirmədi.

O dedi:

– Siz, bir baba kimi, uşağın xaç atası olmaq istədiyinizi bildirdiyiniz üçün, kimsə uşağın xaç suyuna salınmasını rədd edə bilməz.

Herhardt biabırçılıq kölgəsinin onun da üzərinə düşdüyünü ağrı ilə duyaraq getdi, lakin o eyni zamanda borcunu yerinə yetirdiyini düşünüb xoş bir yüngüllük hiss edirdi. İndi o, uşağı kilsəyə aparacaq, onu xaç suyuna salacaqlar və o zaman Herhardt babanın üstündən hər cür məsuliyyət götürüləcəkdir.

Xaç suyuna salmaq vaxtı çatdıqda isə məlum oldu ki, nə isə yeni bir qüvvə onda uşağa daha artıq maraq oyadır, ona daha artıq məsuliyyət hissi aşılrayır. O, ali qanunlar qoyan dini ehkamını və bir zaman onun öz doğma uşaqları ilə əlaqəsini möhkəmləndirən ehkamı yenidən eşitdi.

Qara ləbbədə olan keşiş:

– Bu uşağı İncilin göstərdiyi məhəbbət ruhunda tərbiyə etmək niyyətiniz varmı? – deyə soruşdu. Herhardt və onun arvadı uşağı

gətirdikləri balaca sakit kilsədə, onun qarşısında dayanmışdılar. O, mərasimin tələb etdiyi sualları verirdi. Herhardt “bəli” deyə cavab verdi. Missis Herhardt da cavaba razı olduğunu bildirdi.

– Siz lazım gələndə diqqət və səylə onu həqiqət yoluna qoymağı, öz nümunəvi davranışınız və tələbkərlığınızla onu hər dürlü bələdan mühafizə etməyi, müqəddəs kitabda yazıldığı kimi, Allahın iradəsinə tabe olmağı öyrətməyi öhdənizə götürürsünüzmü?

Herhardt dinləyirdi. Birdən ani bir fikir ildırım sürətilə onun beyində parlayıb ruhunu sarsıtdı: axı onun öz uşaqlarını da beləcə xaç suyuna çəkmişdilər. Onlar da Herhardtın öz uşaqlarının mənəvi rifahı qeydinə qalacağı haqqında tənənəli vədini eşitmişdilər. İndi Herhardt susurdu.

– Bəli, öhdəməzə götürürük, – deyə keşiş ona kömək etdi.

– Bəli, öhdəməzə götürürük, – deyə Herhardt və arvadı itaətlə təkrar etdilər.

– Siz xaç suyuna çəkmə mərasimi ilə bu uşağın taleyini ona həyat bəxş etmiş Allaha tapşırırsınız mı?

– Bəli.

– Və nəhayət, əgər siz Allahın qarşısında etiقادınızın möhkəm və andınızın pozulmaz olduğunu vicdanla ifadə etməyə hazırsınızsa, bu inam və etiقاد sizin ürəyinizdəndirsə, Allahın hüsurunda təsdiq edib deyin: “Bəli!”.

– Bəli, – deyə onlar təsdiq etdilər.

Keşiş əllərini uşağın üzərinə uzadaraq:

– Körpə Vilhelmina-Vesta xaç suyuna çəkilir. Ulu Tanrı və müqəddəs ruh onu bələlardan qorusun, – deyə duasını qurtardı. – İbadət edək.

Herhardt çal başını əydi və ibadətin sözlərini mömincəsinə təkrar etməyə başladı.

O bu tənənəli sözləri dinləyərkən arvadının qolları üzərindəki kiçik səfil məxluq üçün böyük məsuliyyət duydu və hiss etdi ki, nəvəsinin qeydinə qalmalıdır, Allahın özünün yanında bu qız üçün cavabdehdir. O, xilaskarcasına başını əydi. İbadət qurtarandan sonra onlar küçəyə çıxdıqları zaman öz hissini ifadə etməyə söz tapa bilmədi. O, dərin və hərarətlə inanırdı. Allah onun üçün canlı varlıq, yüksək həqiqət idi. Din heç də yalnız bazar günləri eşitdiyini maraqlı fikirlər, nitqlər deyil, adamların şəxsən, bilavasitə Allahla ünsiyyətdə olduqları zamanlardan miras qalmış ilahi iradənin özəmətli və canlı

ifadəsidir. Herhardt onun qanunlarını yerinə yetirdikcə bunu öz həyatı üçün sevinc mənbəyi, nicat yolu hesab edirdi, dünya adlanan və məna bizi burada deyil, göylərdə açılacaq bu düzənlikdə dolaşmağa görə edilmiş məxluq üçün yeganə təsəlli sayırdı. Herhardt kilsədə eşitdiyi və özünün dediyi müqəddəs sözləri, bu sözlərin onun öhdəsinə qoyduğu vəzifələri fikirləşərək küçə ilə yavaş-yavaş gedirdi. Ona hakim kəsilmiş nifrətin son kölgəsi uşaqla kilsəyə getdiyi zaman yox oldu və öz yerini tamamilə təbii olan mehribanlığa verdi. Qızı nə qədər ağır günah işləmiş olsa belə, uşaq heç nədə günahkar deyil. Bu aciz, zəif məxluq ondan qayğı və məhəbbət tələb edirdi. Herhardt balaca üçün ürəyi əsdiyini hiss edirdi, lakin birdən-birə geri çəkilməzdi.

– Yaxşı adamdır, – deyə o, arvadı ilə yanaşı gedərək və yeni vəzifəsi haqqında fikirlərinin təsiri ilə tez yumşalaraq keşişə qiymət verdi.

Missis Herhardt:

- Bəli, elədir, – deyə ürəksiz razılaşdı.
- Kilsə də yaxşıdır, – deyə o əlavə etdi.
- Bəli.

Herhardt ətrafına, evlərə, bu günəşli qış günündə izdihamlı qaynar küçəyə, nəhayət, arvadının apardığı uşağa baxdı. O, Almanca:

– Yəqin ağırdır, – dedi. – Mənə ver.

Yorulmuş missis Herhardt razılaşdı.

Baba nəvəsinə nəzər saldı, uşağı rahatlamaq üçün onun başını öz çiyinə qoydu və:

– Bax, belə, – dedi. – Ümid edək ki, bu gün onun üçün nə ələmsikə hamısına layiq olacaqdır.

Missis Herhardt onun səsində hansı hissin gizləndiyini gözəl başa düşdü. Bu uşağın evdə qalması, bəlkə də, dəfələrlə qanqaralığı salacaq və kəskin sözlərə səbəb olacaqdır, lakin başqa, daha qüdrətli bir hiss Herhardtın qəzəbini boğacaqdır. O həmişə qızın ruhunu düşünəcəkdir. O, qızın qayğısına qalmaqdan artıq heç vaxt imtina etməyəcəkdir.

XVI FƏSİL

Herhardt Klivlenddə keçirdiyi son günlərdə Cenninin yanında sanki bir sıxıntı hiss edir, çəkinirdi, özünü ilə göstərməyə çalışırdı ki, guya onu görmür. Yola düşmək vaxtı çatdıqda o, Cenni ilə vidalaşmadan getdi və onun əvəzindən vidalaşmağı arvadına tapşırırdı. Sonra, Yanqstaun yolunda, buna təəssüfləndi. Qatarda, təkərlərin gurultusu

altında: “Gərək onunla xudahafizləşəydim”, – deyə düşündü. Lakin olduqca gec idi.

Ailənin həyatı isə öz qaydası ilə gedirdi. Cenni yenə missis Breysbricgildə qulluq edirdi, Sebastyan tütün mağazasında satıcı vəzifəsində öz yerini möhkəmlətməmişdi, Corcun maaşını əvvəl üç dollara, sonra isə üç yarım dollara qaldırdılar. Bu çətin, cansıxıcı və yeknəsəq həyat idi. Kömür, ərzaq, ayaqqabı və paltar söhbətlərinin baş mövzusu idi. Birtəhər dolanmaq üçün hamısı əlverişli, çalışır, əldən düşürdü.

Həssas Cennini bir yığın qayğı əzirdi, lakin o hər şeydən artıq sabahkı günün, gələcəyin nigarançılığını çəkirdi, həm də onu düşündürən özündən artıq qızçıqazının və bütün ailənin taleyi idi. Onu nə gözlədiyini Cenni təsəvvür etmirdi. “Mən kimə lazımam?” – deyə o, dönmə-dönmə özündən soruşurdu. Bir adam onu sevse, uşaq məsələsi necə olmalıdır? Axı onu sevmə bilirdilər. Cenni gənc idi, gözəl idi, kişilər ona məmnuniyyətlə nəvaziş göstərirdilər, daha doğrusu, göstərməyə cəhd edirdilər. Breysbricgile çox qonaq gəlirdi, bəziləri qəşəng qulluqçuya sataşmaq istəyirdilər.

Bir dəfə xanımın tapşırığı ilə Cenni yaşlı əllidən ötmüş qoca bir kefcilin yanına gələrkən o dedi:

– Ay qız, siz nə gözəlsiniz!

Cenni utanıb qızararaq:

– Üz istəyirəm, – dedi.

– Doğrudan da siz çox qəşəngsiniz. Nahaq yerə məndən üzr istəyirsiniz. Mən sizinlə söhbət etmək istərdim.

O, qızın yanaqlarına toxunmaq istədi, lakin Cenni cəld çevrilib getdi. O, əhvalatı xanımına demək istədi, lakin həya ona mane oldu. “Nə üçün kişilər həmişə özlərini belə aparırlar?” – deyə Cenni düşüncəyə düşdü. Bəlkə onun özündə əxlaqsız adamları cəlb edən fitri daxili bir pozğunluq var?

Müdafiəsiz adamların maraqlı bir xüsusiyyəti var: onlar milçəklər üçün bir qab baldırlar, onlara heç vaxt bir şey vermir, onlardan isə çox şey alırlar. Yumşaq, güzəştə gedən, tamahsız və hiyləsiz adam həmişə camaatın yağlı tikəsi olur. İnsanlar uzaqdan onun xeyirxahlığını və müdafiəsizliyini duyurlar. Adi kişilər üçün Cenni kimi qız, sanki yanında qızınmaq mümkün olan oddur: ona doğru uzanır, onun rəğbətini qazanır, onu ələ keçirməyə can atırlar. Mehz buna görə bəziləri öz nəvazişləri ilə onun zəhləsini tökürdülər.

Bir dəfə Tsinsinnatidən Breysbricgilə Lester Keyn adlı bir gənə gəldi. O, Tsinsinnatinin özündə və bütün ölkədə məşhur olan böyük ekipaj fabriki sahibinin oğlu idi. Lester Keyn Breysbriclərin yanına tez-tez gəlirdi, o, Tsinsinnatidə böyümüş və uşaqlıqda Lesterin atası evinə tez-tez gedib-gəlmiş missis Breysbriclə xüsusən dost idi. Missis Breysbric Lesterin anasını, qardaşını və bacılarını yaxşı tanıyırdı və Keynlər ailəsində həmişə öz adamları kimi qəbul olunurdu.

Missis Breysbric Cenninin yanında ərinə dedi:

– Bilirsənmi, Henri, sabah Lester gəlir. Bu gün ondan teleqram almışam. Avaranın biri! Mən ona yuxarıda, böyük şərç otağında yer düzəldəcəyəm. Ona qarşı həssas ol. Unutma ki, onun atası həmişə mənimlə çox mehriban olmuşdur.

Əri sakitcə:

– Yadımdadır, – dedi. – Lester mənim xoşuma gəlir. Onların ailəsində ən gözəli və ağıllısı odur. Ancaq hər şeyə çox laqeyddir. Heç nə onu mütəəssir etmir.

– Elədir, amma o çox yaxşı adamdır. Mənim tanıdıklarımın hamısından yaxşıdır.

– Mən özümü çox ləyaqətli aparacağam. Mənə belə gəlir ki, sənin dostlarınla həmişə mehriban olmuşam.

– Bəli, çox.

– Özün yaxşı bilirsən, – deyər əri qurucasına qeyd etdi.

Cenni qeyri-adi bir adam görməyə hazırlanmış və heç də səhv etməmişdi. Qonaq otağına uca boylu, pəhləvan bədənli, başını qürurla dik tutan, aydın gözləri və inadçı xasiyyətinə dəlalət edən bir az irəli çıxmış çənəsi olan, təqribən otuz yaşlı bir kişi daxil olub xanımla salamlaşdı. Onun son dərəcə qüvvətli və gur səsi var idi; tanışlar da, tanış olmayanlar da qeyri-ixtiyari onun səsinə qulaq asırdılar. Bu adam sadə və qısa danışdı.

– Gününüz xeyir, – deyər o, xanımla salamlaşdı. – Sizi bir daha gördüyümə şadam. Mister Breysbricnin kefi necədir? Fenni necədir?

Suallar əzəmətlə və dostcasına səslənir, missis Breysbric də eləcə hərəkətlə cavab verir.

– Gəlişinizdən çox məmnunam, Lester. Corc sizin şeylərinizi yuxarı aparar. Mənim otağıma gedək, ora rahatdır. Atanın və Luizanın səhhəti necədir?

Lester xanımın arxasınca pilləkənlərlə yuxarı qalxdı, meydançada durub dinləyən Cenni dərhal bu adamın qeyri-adi məlahətini hiss etdi.

Nə üçün belə olduğunu izah edə bilməzdi, lakin ona elə gəlirdi ki, doğrudan da, böyük, nadir bir adam zahir olmuşdur. Bütün ev sanki şənələnmişdi. Xanım müqayisəedilməz dərəcədə iltifatlı və mehriban olmuşdu. Hər kəs qonağa bir ehtiram göstərmək istəyirdi.

Cenni işləməkdə davam edir, lakin gələn adamın ona buraxdığı təsirdən yaxasını qurtara bilmirdi. Cenni fikrən onun adını təkrar edirdi, Lester Keyn. Tsinsinnatili. Cenni ara-sıra gizlicə ona baxırdı. Həyatında ilk dəfə idi ki, tanımadığı adam onu belə maraqlandırır. O elə qamətli, gözəl, qüvvətli idi ki! Cenni onun nə ilə məşğul olduğunu bilmək istəyirdi. Eyni zamanda, o, Cennini bir az qorxudurdu. Bir dəfə o özündə Lesterin inadçı və yaxıcı nəzərini duydu. Cenni daxilən diksindi və fürsət düşən kimi otaqdan çıxdı. Sonra bir dəfə Lester onunla danışmaq istədi, lakin Cenni özünü elə göstərdi ki, guya çox məşğuldur və tez-tələsik otaqdan çıxdı. Cenni çox vaxt onun tərəfinə nəzər salmadan Lesterin ona baxdığını bilir və anlaşılmaz həyəcan duyurdu. Gözəçarpan heç bir səbəb olmadan o, Lesterdən qaçmaq istəyirdi.

Sərvətinə, tərbiyəsinə və cəmiyyətdəki mövqeyinə görə Cennindən çox yüksəkdə duran bu adam da ixtiyarsız olaraq qeyri-adi qızla maraqlandı. Başqalarında olduğu kimi, onu da qızın heyrət oyadan qadınlıq məlahəti və yumşaqlığı cəzb edirdi. Onda nadir və gözəl bir sevgi vəd edən nə isə var idi. Lester hiss edirdi ki, bu qıza qalib gəlmək çətin olmaz, amma bunun nə üçün belə olduğunu anlamırdı. Cenninin keçirdiyi iztirablar onun simasında çox əks olunmuşdu. Onun davranışında zərər qədər naz-qəmzə əlaməti yox idi, buna baxmayaraq, Keyn hiss edirdi: müvəffəqiyyət təmin olunmuşdur. O elə indicə bəxtini sınağa hazır idi, lakin iş onu dörd gündən sonra Klivlenddən getməyə məcbur etdi. O, üç həftə görünmədi. Cenni fikirləşirdi ki, o artıq qayıtmayacaqdır. Cenni bunu fikirləşdikcə özünü qərribə hiss edir – həm yüngüllük, həm də kədər duyurdu. Birdən-birə o yenə gəldi. Yəqin onu gözləmədilər, o, missis Breysbricə izah etdi ki, Klivlenddə yenə işi vardır. Bu sözləri deyərək o, Cenniye ani bir nəzər saldı və Cenniye elə gəldi ki, bəlkə də Lester qismən onun xatirinə Klivlendə qayıtmışdır.

Cenni onu bəzən xidmət etmək lazım gəldiyi səhər yeməyi zamanı, bəzən salondan, yaxud qonaq otağından qonaqları müşahidə edə bildiyi nahar zamanı, bəzən də missis Breysbriclə söhbətə gəldiyi

buduarda görə bilirdi. Onlar böyük dost idilər. Onun gəlişinin ikinci günü Cenni missis Breysbric onə dediği:

– Lester, nə üçün siz evlənmirsiniz? Ağılanmaq vaxtı çatmışdır, – sözlərini eşitdi.

– Bilirəm, – deyə Lester cavab verdi. Ancaq nədənsə həvəsim yoxdur. Bir az da sərbəst, azad gəzmək istəyirəm.

– Bəli, mən sizin necə gəzdiyinizi bilirəm. Bir utanaydınız. Atanızı kədərləndirirsiniz.

Keyn yavaşca güldü.

– Atam mənim üçün o qədər də kədərlənmiş. O bütün varlığı ilə işə girişmişdir.

Cenni maraqla ona baxdı. O öz fikirlərindən çətin baş çıxara bilirdi, lakin nə işə onu bu adama doğru çəkirdi. Cenni bunun səbəbini bilsəydi, arxasına baxmadan ondan qaçardı.

Lester gətdikcə daha diqqətli olur, hər hansı təsadüfi bir sözlə ona tez-tez müraciət edir və onu söhbətə tutmağa çalışırdı. Cenni ona cavab verməyə bilməzdi, Lester çox qəşəng və mehriban idi. Bir dəfə o Cennini səhər, ikinci mərtəbənin dəhlizində şkafdan paltar götürərkən gördü. Onlar tənha idilər. Missis Breysbric şey-şüy almağa gətmişdi, qulluqçular isə aşağıda idilər. Keyn dərhal bundan istifadə etdi. O ən qətiyyətlə və amirənə bir görkəmlə Cenniye yanaşdı.

– Mən sizinlə danışmalıyam, – dedi. – Siz harada yaşayırınsınız?

– Mən... mən... Lorri-stritdə, – deyə Cenni hiss olunacaq dərəcədə saralaraq çətinliklə cavab verdi.

– Evin nömrəsi? – deyə o soruşdu. Sanki Cenni cavab verməyə borclu idi. Cenninin ürəyi sıxıldı.

– On üç-on dörd, – deyə o qeyri-ixtiyari cavab verdi.

Onun cəsarətli tünd-ala gözləri inamla və çox mənalı surətdə Cenninin iri mavi gözlərinin lap dərinliyinə zilləndi – sanki onların arasından qığılcım keçdi.

– Sən mənimsən, – dedi. – Mən səni çoxdan axtarırdım. Biz nə vaxt görüşək?

Cenni həyəcan içərisində barmaqlarını dodağına sıxdı.

– Belə deməyin... Mən sizinlə görüşə bilmərəm... mən... mən...

– Belə deməyim? Bilirşən nə var? – O, Cenninin əlindən tutdu və yüngülcə özünə tərəf çəkdi. – Gəl ələndicə danışaq. Sən mənim xoşuma gəlirsən. Bəs mən sənə? De!

Cenni ona heyrət və dəhşət dolu bərəlməmiş gözlərlə baxırdı.

– Bilmirəm, – deyə o sanki tənəffəs olub boğula-boğula qurumuş dodaqları arasında zorla cavab verdi.

– Xoşuna gəlirəmmi?

O, tutqun, kədərli gözlərini bir an çəkmədən Cenniye baxırdı.

– Bilmirəm.

– Üzümə bax.

Cenni:

– Bəli... – dedi.

O, Cennini möhkəmcə qucaqladı.

– Biz hələ danışarıq, – dedi və qətiyyətlə Cenninin dodaqlarından öpdü.

Cenni, pişik pəncəsinə düşən quş kimi, qorxmış, özünü itirmişdi. Hər halda onun varlığında nə işə bu fəlakətli, dəhşətli və israrlı çağırışa səs verirdi. Lester güldü və onu buraxdı.

– Burada belə şey təkrar olunmayacaq, lakin unutma: sən mənimsən, – deyə o döndü, yüngül, qayğısız addımlarla getdi.

Cenni isə dəhşət içində özünü xanımın yataq otağına atdı və qapını içəridən bağladı.

XVII FƏSİL

Cenni bu gözənlilməz söhbətdən ələ sarsılmışdı ki, uzun müddət özünə gələ bilmədi. O əvvəlcə nə üz verdiyini sadəcə olaraq anlamadı. Bu, aydın səmada ildırım çaxmış kimi bir şey idi. O yenə kişiye tabe olmuşdu. Nə üçün? Nə üçün? – deyə o, özündən soruşdu, lakin harada isə ürəyinin dərinliyində bu suala cavabı hazır idi. O, duyduğunu izah edə bilməzdi. Lakin o bu adam üçün, bu adam da onun üçün yaranmışdı.

Məhəbbətdə, vuruşmalarda olduğu kimi, hər kəsin öz taleyi vardır. Varlı fabrikantın oğlunda, Cennidən müqayisə edilməz dərəcədə yüksək mövqə tutan, axmaq olmayan, zirək və bacarıqlı bir adamda yoxsul qulluqçuya qeyri-ixtiyari, yenilməz bir meyil oyanmışdı. Lester bunu dərk etməsə də, Cenni daxilən ona yaxın idi. O, yegane qadın idi ki, Lester həmişə axtardığı, həmişə ehtiyac hiss etdiyi ən əsas keyfiyyəti onda tapa bilərdi. Lester Keyn ən müxtəlif qadınlarla – varlılarla və yoxsullarla, özü mənsub olduğu sinfin nümayəndələri ilə və proletar qızları ilə olmuşdu, lakin heç vaxt öz idealına –

həssaslıq, mehribanlıq, gözəllik və gənclik kimi keyfiyyətləri öz varlığında təcəssüm etdirən qadına təsadüf etməmişdi. O həmişə məhz belə qadının arzusunda olmuşdu. İndi ona rast gələrkən əldən buraxmaq niyyətində deyildi. Lester Keyn anlayırdı ki, hərəgah nikah haqqında düşüncəyə, belə bir qadını öz mühitində tapmalıdır. Lakin qısamüddətli səadət haqqında düşüncəyə, həmin qadını istədiyi yerdə tapa bilər, bu zaman isə aydındır ki, nikah haqqında söz belə ola bilməz. Onun ağına belə gəlmirdi ki, o, qulluqçuya ciddi surətdə evlənmək təklif edə bilər. Cənniyə gəldikdə – onun işi başqadır. Belə qulluqçuları o heç vaxt görməmişdi. Onun çox alicənab görkəmi var, olduqca gözəl, məftunedicidir, həm də yəqin özü bunu başa düşür. Bəli, o, nadir qızıdır. Nə üçün Lester onu ələ almağı sınaqdan çıxarmasın? Lester Keyne qarşı ədalətli olaq, onu anlamağa çalışsaq. Hər əqli bir düşüncəsiz hərəkətə görə qiymətləndirmək olmaz, tək bir ehtirasa görə hər kəs haqqında mülahizə yürütmək olmaz. Bizim əsrdə maddi qüvvələrin təsiri, demək olar ki, yenilməzdir – onlar qəlbi sarsıdır və ezirlər. Mədəniyyətimiz dəhşətli sürətdə inkişaf edir, ictimai həyatın formaları son dərəcə müxtəlif və dəyişkəndir, dəmir yolları, sürətli qatarlar, poçta, teleqraf, telefon və qəzet kimi amillər, bir sözlə, cəmiyyətimizdə mövcud olan ünsiyyət və əlaqə vasitələrinin bütün mexanizmi bizim səbatsız, zəif və pozğun təsəvvürümüzdə olduqca müxtəlif və gözənilməz təsir buraxır. Bütün bunlar, ümumiyyətlə, beyni və ürəyi yoran və üzən gözcəməşdirən bir ala-bəzəklik, dəhşətli bir həyat hərc-mercliyi yaradır. Xüsusən zehni yorğunluq məhz buradan əmələ gəlir və hər gün onun qurbanlarının sayı artır – kimi yuxusuzluqdan, kimi qara melanxoliyadan əzab çəkir, yaxud sadəcə dəli olur. Görünür, müasir adamın beyni, onun üzərinə hər gün hücum çəkən külli miqdarda faktları və təəssüratı yerləşdirməyə, seçib-ayırmağa və qorumağa hələ qabil deyildir. Biz çox açıqda, hamının gözü qabağında yaşayırıq, xarici dünyadan gizlənməyə yerimiz yoxdur. Biz həddən artıq çox şey qavramalı oluruq. Elə bil əbədiyyət müdrikliyi dar kəllələrə yol açmağa və məhdud ağıllarda yerləşməyə cəhd edir.

Lester Keyn bu qeyri-normal şəraitin təbii məhsulu idi. Onda Rablenin qəhrəmanlarına xas olan qüvvə və o tərzdə ayıq və müşahidəçi zəka var idi, lakin mühitin çoxcəhətliliyi, həyat səhnəsinin sonsuz genişliyi, onun ayrı-ayrı hissələrinin parıltısı, bu hissələrin formalarının sezilməzliyi, qeyri-müəyyənliyi, əsassızlığı onu çaşdırırdı. O, katolik ailəsində böyümüşdü, lakin artıq katolikliyin ilahi

təbiətinə inanmırdı. O, cəmiyyətin yüksək təbəqəsinə mənsub idi, lakin insanın öz mənşəyi və ictimai vəziyyəti sayəsində başqaları üzərində qəti bir üstünlüyə malik ola bilməsi haqqında təsəvvür onun üçün boş bir mövhumat olmuşdu. O, zəngin varis kimi tərbiyə olunmuşdu, nəzərdə tutmuşdu ki, o öz mühitində özünə arvad tapacaqdır. Lakin Lester Keyn, ümumiyyətlə, evlənmək istəyəcəyinə heç də əmin deyildi. Əlbəttə, nikah ictimai institutdur. Bu belə müəyyən edilmişdir ki, buna söz ola bilməz. Ancaq bundan nə kimi nəticə çıxır? İnsan vaxtında evlənməlidir – bu, ölkənin qanunu olmuşdur. Bəli, əlbəttə. Lakin elə ölkələr də vardır ki, orada qanun çoxarvadlılığa yol verir. Lesteri başqa məsələlər də məşğul edirdi. Məsələn, doğrudanmı kainatı vahid Allah idarə edir? Hansı dövlət forması – respublikanı, monarxiyanı, yaxud aristokrat idarə üsulu yaxşıdır? Xülasə, bütün maddi, ictimai, əxlaqi problemlər onun ağılının cərrah bıçağı altına düşmüş və ancaq yarıyadək kəsilib atılmışdı. Həyatda onun üçün mübahisəsiz bir şey yox idi. O heç bir müddəanı qəti və dəyişməz olaraq qəbul etməmişdi, yalnız bir şeyə inanırdı ki, ləyaqətli insan olmaq lazımdır. Qalan məsələlərin hamısında o şübhələnir, soruşur, təxirə salır, onu düşündürən problemləri həll etməyi zamanın və kainatı hərəkət etdirən gizli qüvvələrin öhdəsinə buraxırdı. Bəli, Lester Keyn dini və ictimai şəraitin və anlayışların təbii məhsulu idi, lakin bununla bərabər o bizim xalqa xas olan azadlıq ruhu ilə, fikirlərin və hərəkətlərin demək olar ki, hədsiz sərbəstliyini doğuran bir ruhla qidalanmışdı. Zahirən gözəl, zirək, mühakiməli olan bu otuz altı yaşlı adam mahiyyət etibarilə tərbiyənin və mühitin müəyyən dərəcədə zahiri parlaqlıqla bəzədiyi bir vəhşi idi. Lester ona qədər nəsillərlə dəmir yolları salan, şaxtalarda işləyən, kanallar qazan, gənc ölkənin saysız tikintilərində kərpic daşıyan və əhəng eridən yüz minlərlə irlandiyalı kimi qüvvətli, özünə güvənən və kəskin dilli idi.

Keşiş Ambroziya onu, on yeddi yaşlı məktəbliyi bir şuluqluq üstə cəzalandırmaq istəyəndə o, müqəddəs atadan soruşdu:

– Gələn il mənim bura qayıtmağımı istəyirsinizmi?

O, heyrət içərisində Lesterə baxdı.

– Bu sizin atanızdan asılı olacaqdır, – dedi.

– Yox, bu mənim atamdan asılı olmayacaq, – deyərək Lester etiraz etdi. – Bircə dəfə qamçı ilə mənə toxunsanız, mən öz işimi özüm həll edəcəyəm. Mən cəzaya layiq bir iş görməmişəm və bundan sonra heç vaxt qoymayacağam ki, mənə döyəsınız.

Əfsus ki, sözlər bu dəfə müqəddəs atanı inandırmadı, bunun əvəzində yumruqlar kara gəldi: çox çəkməyən toqquşma zamanı Lester şallağı sındırdı, bu, məktəb intizamının elə ciddi pozulması idi ki, Lester şeylərini yığışdırıb getməli oldu. Bundan sonra o, atasına açıq dedi ki, artıq oxumaq niyyətində deyildir.

– Mən iş görmək istəyirəm, – deyə o izah etdi. – Klassik təhsil mənim üçün deyildir. Məni kontora, öz yanına al. Əmin ol ki, işin öhdəsindən gələrim.

Qoca Arçibald Keyn ağıllı adam idi. Bütün varlığı ilə öz işini görəni təmiz adlı bu adam oğlunun qətiyyətindən çox razı qaldı və ona maneçilik göstərmədi.

– Nə deyim, kontora get. Orada sənə münasib bir məşğələ tapılar.

Öz işgüzar karyerasını on səkkiz yaşında başlayan Lester çox səylə çalışırdı ki, təcridən atası onun haqqında elə yüksək rəyde oldu ki, onu özünün bir növ şəxsi nümayəndəsi etdi. Kontrakt tərtib etmək lazım gəldikdə, hər hansı mühüm bir tədbiri həyata keçirmək, yaxud ciddi bir saziş bağlamaq üçün firmanın nümayəndəsini göndərmək lazım gəldikdə, bu işləri həmişə Lesterə tapşırırdılar. Atası ona çox inanırdı, o isə öz vəzifəsini elə ağıllı, cəld və həvəslə yerinə yetirirdi ki, bu inam heç vaxt sarsılmamışdı.

“İş işdir” – Lesterin sevdiyi kəlam bu idi. Onun necə adam olduğunu bu sözləri tələffüz etməsindən anlamaq olardı.

Onda qaynayıb-daşan coşqun bir qüvvə var idi. Lester daxilindəki odu ram edə bildiyinə əmin olsa da, bu odun alovu tez-tez kənara çıxır, özünü göstərirdi. Onda, məsələn, şəraba meyil var idi, eyni zamanda o, dərindən inanırdı ki, içməyin ölçüsünü bilir. O içirdi, lakin belə zənn edirdi ki, heç də çox içmir – yalnız məclislərdə öz dostları ilə, həm də müəyyən ölçüdə, həddini keçmədən. Başqa bir zəiflik onun hissiyyatında kök salmışdı, ancaq burada da o əmin idi ki, özü öz başının ağasıdır: o, qadınlarla təsadüfi əlaqəni asanlıqla düzəldir, lakin həmişə təhlükənin nədən olduğunu bilir. Əgər belə əlaqələrin, öz təbiətinə görə, qısamüddətli olmaları zərurətini insanlar başa düşsəydilər, bu qədər könül bulandıran fəsadlar törəməzdi. Nəhayət, Lester Keyn özünə təsəlli verərək fikirləşirdi ki, o, həqiqi həyatın sirlərini mənimsemişdir: bütün iş bundadır ki, ictimai şərtləri bəzi təshihlərlə, olduğu kimi qəbul etməlisən və özünə nə cür xoşdursa, eləcə də hərəkət etməlisən. Özündən çıxmamalı, boş şeylər üçün çox səs-küy qaldırmamalı, sentimentlər düzəltməməlisən, qüv-

vəli olmalı, özünü heç nədə unutmamalısan – Lester Keynin həyat fəlsəfəsi belə idi.

O, Cenni ilə əvvəllər sırf xudbincəsinə maraqlanırdı. Lakin indi, o öz kişilik hüquqlarını bildirdikdən və Cenni heç olmazsa qismən tabe olduğdan sonra Lester Keyn anlamağa başladı ki, o, adi bir qız deyil və ondan bir saatlıq oyuncaq kimi istifadə etmək olmaz.

Bəzi kişilərin həyatında elə dövr olur ki, onlar ideal səadət haqqında xəyala getməkdən daha artıq, ətrafdakı mühitin şərti qanunlarından ehtiyat edə-edə qadın gəncliyini və gözəlliyini şüursuz olaraq qiymətləndirməyə başlayırlar.

Onlar evlənilib-evlənməmək haqqında fikirləşdikcə özlərindən soruşurlar: “Doğrudanmı mən də ümumi əxlaqa itaət etməli, cəmiyyətin qanunlarına riayət etməli, öz xoşumla təmkinli və təvazökar bir adama çevrilib, başqasına mənim bütün işlərimə qarışmaq hüququ verməli olacağam, həm də yalnız buna görə ki, gözəlliyi və cazibədarlığı silinib getdikcə, arzuları və naz-qəmzəsi daha inadlı və daha yorucu olan qadını, mənim özüm qədər etibarsız olan qadını ağışuma basıram?”

Belə adamlar qanuni nikahın öz arxasınca gətirdiyi hər cür təsadüflərdən ziyan çəkmək istəməyərək, o qədər də ağır olmayan müvəqqəti əlaqəni üstün tutmağa meyil edirlər. Onlar bahasına bir şey vermədən həyatın sevinclərini əldə etməyə can atırlar. Onlar düşünürlər ki, müəyyən vaxt keçdikdən sonra daha möhkəm, daha ədəbli münasibət düzəldə biləcək və beləliklə, öz yaxalarını hər cür məzəmmətdən, yaxud nəyi isə əsaslı surətdə düzəltmək və yoluna qoymaq zəruriyyətindən qurtaracaqlar.

Lester Keyn üçün gənlik həvəsi dövrü keçmişdi və o bunu bilirdi. Təcrübəsiz gəncin sadələvh xəyalları və idealları izsiz-tozsuz yox olmuşdu. Ona qadın yaxınlığı lazım idi, lakin o təkə bunun xatirinə öz azadlığından vaz keçməyə getdikcə daha az meyil edirdi. Azad quşluğunda qalıb ürəyin istəyən hər şeyi ala bilərsənsə, ayaqlarına niyə qandal vurasan? Əlbəttə, o özünə yaraşan bir qadın tapmalı idi. O əmin idi ki, Cenninin simasında belə bir qadını tapmışdır. Cenninin bütün varlığı onun arzularına və zövqlərinə cavab verirdi, o hələ heç vaxt belə qadına təsadüf etməmişdi. Cenni ilə evlənmək nəinki mümkün deyildi, hətta məcburi də deyildi. Onun: “Gedək!” deməsi kifayətdir. Cenni tabe olmalıdır, onun taleyi belədir.

Lester bütün bunları sakit, soyuqqanlı fikirləşdi. O, Cenninin yaşadığı miskin küçəyə gəldi, ona sığınacaq olan yoxsul evə baxdı. Cenninin belə namuslu, çətin və yoxsulluq içərisində yaşaması onu mütəəssir etdi.

Bəlkə, o da Cenni ilə münasibətində alicənab, ədalətli və xeyirxah olsun? Elə bu an qızın ecazkar gözəlliyi Lesterin qarşısında canlanıb qəlbini titrətdi və onun niyyətini dəyişdirdi. Yox, bu gün, bu saat, yubanmadan onu ələ keçirməyə çalışmaq lazımdır. Lorri-striti gəzdikdən sonra o, missis Breysbricin evinə belə bir əhval-ruhiyyədə qayıtdı.

...
...
... XVIII FƏSİL

Cenni isə qarşısında gözlənilmədən çətin və mürəkkəb bir məsələ çıxmış adam kimi, hədsiz təlaş içərisində idi. O öz uşağının qayğısını çəkməli, atasını, qardaşlarını və bacılarını düşünməli idi. Bəs o nə edir? Yoxsa yenə səhv etmək və boş, biabırçı, qanunsuz əlaqəyə girişmək istəyir? Bu adam haqqında əzizlərinə nə desin? Əlbəttə, Lester onun keçmişini bilsə, onunla evlənməyəcəkdir. Bir də ki, fərqi yoxdur, o, Cenni ilə evlənməz, axı o elə yüksək mövqə tutur ki! Bu fikirlərə baxınaraq, Cenni yenə də onu dinləyirdi. İndi nə etsin? O, axşamədək fikirləşdi, əvvəl qaçmaq istədi, lakin dəhşətlə xatırladı ki, Keyne öz adresini vermişdir. Sonra bütün mətanətini toplayıb onu rədd etməyi, onunla heç bir münasibətdə ola bilməyəcəyini və olmaq istəmədiyini deməyi qərara aldı. Nə qədər ki, Keyn onun yanında deyildi, məsələnin belə həlli ona olduqca sadə görünürdü. Cenni başqa yerdə işə girər, orada Keyn onu təqib edə bilməz. Cenni axşam evə getmək üçün geyindiği zaman bunlar hamısı ona çox sadə görünürdü.

Lakin onun zirək pərəstişkarının bu məsələ haqqında öz mülahizələri var idi. O, Cennidən ayrıldıqdan sonra hər şeyi söylə götür-qoy etmişdi. O, yubanmadan işə girişməyi qərara almışdı. Cenni hər şeyi valideyninə, yaxud missis Breysbrice nağıl edə bilər, Klivlenddən köçüb gedə bilər. O, Cenninin nə cür şəraitdə yaşadığını müfəssəl bilmək istəyirdi, bunun üçünsə bir yol var idi ki, o da Cenni ilə açıq danışmaqdan ibarət idi. O, Cennini inandırmalıdır ki, onun yanında yaşamağı yaxşıdır. Cenni yəqin razılıq verər. O etiraf etmişdi ki, Lester xoşuna gəlir. Qızın onu dərhal cəlb edən özünəməxsus yumşaqlığı,

mütəliyi, deyəsən, asanlıqla əldə olunacaq bir qələbə vəd edirdi: o istəsə, heç bir əziyyət çəkmədən Cennini ələ ala bilər. Lester bunu sınaqdan keçirməyi qət etdi, çünki o, doğrudan da, Cenniye bənd olmuşdu.

Saat altının yarısında o, Cenninin gedib-gətmədiyini bilmək üçün Breysbricgilə qayıtdı. Saat altıda o, xəlvətcə Cenniye dedi:

... – Mən səni evinizə yola salacağam. Yaxındakı tində gözle, yaxşı mı?
... Onun sözüne baxmamağa qüvvəsi çatmadığını hiss edən Cenni:
... – Yaxşı, – dedi.

Sonra o fikirləşdi ki, Lesterlə danışmalı, artıq onunla görüşməyəcəyi haqqında qərarını qəti bildirməlidir. Madam ki belədir, bu təsadüfdən nə üçün izahat məqsədilə istifadə etməsin?

Saat yeddinin yarısında Lester guya rəsmi görüşü olduğunu xatırlayıb bu bəhanə ilə evdən çıxdı və səkkizə işləmiş təyin etdikləri yerdə, örtülü ekipajda Cennini gözləməyə başladı. O, sakit idi. Lakin zahiri möhkəmliyi və təmkinliyi arxasında qeyri-adi bir həyəcan gizlənirdi, sanki o, zərif, şirin, sehləyici qərribə ətirli nəfəs alırdı.

Saat doqquza işləyəndə o, Cennini gördü. Qaz fənərinin zəif işığı hər halda Cennini tanımaq üçün kifayət idi. Zərif bir hiss dalğa kimi onun qəlbini bürüdü, titrətdi. Cenni hədsiz dərəcədə məlahətli idi. O, yaxın gəldiyi zaman Lester ekipajdan çıxdı və onun qarşısında dayanıb:

– Gedək, – dedi. – Karetə otur. Mən səni evə apararam.
– Yox, – deyə Cenni cavab verdi, – mən bunu edə bilmərəm.
– Gedək. Mən səni apararam. Orada danışmaq daha münasib olar.
Cenni yenə onun hökmünü, qüvvəsini duydu, bu qüvvəyə müqavimət göstərmək mümkün deyildi. O, əbəz yerə belə hərəkət etdiyini duya-duya tabe oldu.

Keyn sürücüyə:
... – Hələlik hara istəyirsən sür! – dedi.
... Cenni onunla yanaşı oturdu və o dərhal:
... – Belədir, Cenni, – dedi. – Sən mənə lazımsan. Özün haqqında mənə danış.

... Özünü qət etdiyi kimi saxlamağa cəhd edən Cenni:
... – Mən sizinlə danışmalıyam, – deyə cavab verdi.
... – Nə barədə? – deyə, Keyn alçaqaranlıqda onun simasının ifadəsini görməyə cəhd edərək soruşdu.

Cenni həyəcan içərisində mızıldandı:

– Belə olmaz. Mən belə edə bilmərəm. Siz heç nə bilmirsiniz. Mən səhər elə etməməliydim. Mən sizinlə daha görüşməməliyəm. Doğru deyirəm, görüşməməliyəm.

Keyn onun sözlərindən yapışaraq:

– Səhər etdiyini sən etmədin, – dedi. – Onu mən etdim. Qaldı o məsələ ki, sən mənimlə görüşmək istəmirsən... bunun eybi yoxdur, mən sənənlə görüşmək istəyirəm. – O, Cenninin əlindən tutdu. – Sən məni hələ tanımırsan, amma mən səni sevirəm. Mən sənənin üçün dəli oluram. Sən mənim üçün yaradılıbsan. İndi qulaq as. Sən mənim olmalısan. Mənim yanıma gedərsənmi?

– Yox, yox, yox – deyə Cenni ağrı ilə az qala qışqırdı. – Mən bunu edə bilmərəm, mister Keyn. Lütfən, məni axıra qədər dinləyin. Bu mümkün olan şey deyil. Siz bilmirsiniz. Ah, bilmirsiniz. Mən siz istədiyiniz kimi edə bilmərəm. Mən istəmirəm. Əgər istəmiş olsam belə, bunu edə bilmərəm. Siz işin nə yerdə olduğunu bilmirsiniz. Lakin mən pis hərəkət etmək istəmirəm. Mən bunu etməməliyəm. Edə bilmərəm. İstəmirəm. Yox, yox, yox! Məni evə buraxın.

Lester bu ümitsiz yalvarışı heç də soyuqqanlı dinləmədi, hətta Cenniyyə bir qədər yazığı gəldi.

O, maraqla soruşdu:

– Nə üçün edə bilməzsən, bu nə deməkdir?

– Mən bunu sizə aç bilmərəm, – deyə Cenni cavab verdi, – xahiş edirəm soruşmayın. Siz bunu bilməməlisiniz. Ancaq mən sizinlə artıq görüşməməliyəm. Bu heç bir yaxşılığa aparıb çıxarmaz.

– Axı mən sənənin xoşuna gəlirəm.

– Bəli, bəli. Bu məsələdə mən acizəm. Lakin siz məni rahat buraxmalısınız. Rica edirəm!

Lester hakim təkəbbürü ilə öz təklifini bir daha götür-qoy etdi. O bilirdi ki, qızın xoşuna gəlir, onların tanışlığı nə qədər qısa olsa da, Cenni əslində onu sevir. O da Cenniyyə məftun olmuşdur. Bu elə də rəf edilməz olmasa da, qeyri-adi qüvvəyə malik bir hiss idi. Cenni özü də istədiyi halda, onun güzeştə getməsinə nə mane olur? Lesterdə maraqlı oyandı.

– Belədir, Cenni, mən səni axıradək dinlədim. Başa düşürəm: mənim yanıma getmək istədiyini halda sən niyə “gedə bilmərəm” deyirsən? Sən deyirsən ki, mən sənənin xoşuna gəlirəm. Bəs niyə tərslik edirsən? Sən elə mənim axtardığım qızsan. Biz lap yaxşı yola

gedərik. Xasiyyətin mənim xasiyyətimə çox uyğundur. Mən istəyirəm sən mənimlə olasan. Nə üçün sən deyirsən ki, ola bilməzsən?

– Ola bilmərəm, – deyə Cenni təkrar etdi. – Bacarmaram. İstəmirəm. Etməməliyəm. Ah, xahiş edirəm məndən artıq soruşmayın. Siz bilmirsiniz. Mən sizə izah edə bilmərəm.

Cenni öz uşağını düşünürdü.

Lester Keyndə ədalət hissi və hər bir oyunu namusla başa çatdırmaq bacarığı çox inkişaf etmişdi. Hər şeydən əvvəl o başqa adamlarla münasibətində ədəbli, namuslu olmağa çalışırdı. İndi də o, mehriban və qayğıkeş olmaq istəyirdi. Lakin əsas məsələ budur ki, o, Cennini fəth etməlidir! Lester yenə fikrən öz planının “lehinə” və “əleyhinə” olan amilləri götür-qoy etdi.

Nəhayət, o hələ də Cenninin əlini buraxmayaraq:

– Qulaq as, – dedi, – mən bilatəxir səni qərara gəlməyə məcbur etmirəm. Mən istəyirəm ki, sən hamısını fikirləşsən. Ancaq sən mənim üçün yaradılıbsan. Sən mənə qarşı laqeyd deyilsən. Sən özün bunu bu gün səhər etiraf etdin. Mən bilərəm ki, bu belədir. Bəs niyə tərslik edirsən? Sən mənim xoşuma gəlirsən, mən sənənin üçün çox şey edə bilərəm. Nə üçün biz hələlik dost olmayacaq? Qalan şeylər haqqında sonra danışarıq.

– Mən pis hərəkət etməməliyəm, – deyə Cenni təkrar edirdi. – Mən istəmirəm. Lütfən, məni rahat buraxın. Mən siz istədiyiniz kimi edə bilmərəm.

– Sən düşündüyünü demirsən. Bəs niyə deyirdin ki, mən sənənin xoşuna gəlirəm? Öz rəyini nə tez dəyişdirdin? Üzümə bax. – Cenni gözlərini aşağı dikdi. – Üzümə bax! Fikrini dəyişibsən?

Cenni özündən qüvvətli olan nəyə isə güzeştə gedərək az qala göz yaşları ilə:

– Ah, yox, yox! – dedi.

– Bəs nə üçün inadkarlıq edirsən? Mən səni sevirəm, eşidirsənmi – sənənin üçün ağlımı itirirəm. Elə buna görə mən bu dəfə Klivləndə gəldim. Mən səni görmək istəyirəm!

– Doğrudanmı? – deyə Cenni heyərtlə soruşdu.

– Bəli. Lazım olsaydı, mən bir daha, bir daha gələrdim. Sənə deyirəm, mən səni dəlicəsinə sevirəm. Sən mənim olmalısan. Söz ver ki, sən mənimlə gedəcəksən!

– Yox, yox, yox! – deyə Cenni inadla təkrar edirdi. – Mən gedə bilmərəm. Mən işləməliyəm. Mən işləmək istəyirəm. Mən pis hərəkət

etmək istəmirəm. Rica edirəm, üz vurmayın. Xahiş edirəm, lazım deyil. Siz məni buraxmalısınız. Ciddi deyirəm! Mən siz istədiyiniz kimi edə bilmərəm.

– Söylə, Cenni, – deyə o birdən-birə soruşdu. – Atan nə ilə məşğul olur?

– O, şüşəüfürəndir.

– Burada, Klivlenddəmi?

– Xeyr, o, Yanqstaunda işləyir.

– Anan sağdırımı?

– Bəli, ser.

– Sən onunla yaşayırsan?

– Bəli, ser.

Lester gülümsədi.

– Məni “ser” çağırma, ay qız, – deyə o bir qədər kobudcasına tapşırırdı, – mənə “mister” Keyn də demə. Mən sənə üçün artıq mister deyiləm. Sən mənimsən, eşidirsənmi?

O, Cennini özünə tərəf çəkdi.

Cenni yalvarmağa başladı:

– Rica edirəm, buraxın, mister Keyn, ah, xahiş edirəm! Lazım deyil! Mən edə bilmərəm. Edə bilmərəm! Məni rahat buraxın.

Lakin Lester onun dodaqlarından möhkəmcə öpdü.

– Qulaq as, – deyə o öz sevimli sözünü təkrar etdi. – Sənə deyirəm, sən mənimsən. Hər dəqiqə sən mənim daha çox xoşuma gəlirsən. Mən səni hələ az tanıyıram. Ancaq səndən imtina etmirəm. Axırda mənim yanıma köçəcəksən. Mən istəmirəm ki, sən qulluqçuluq edəsən. Sən o yerdə qala bilməzsən, bəlkə az müddət qalasan. Mən səni bir yerə apararam. Sənə pul verərəm, eşidirsənmi? Sən onu qəbul etməlisən.

“Pul” sözünü eşidərkən Cenni diksindi və dərhal əlini çəkdi.

– Yox, yox. Mən götürməyəm.

– Götürərsən. Onları anana ver. Mən heç də səni pul ilə aldatmaq istəmirəm. Mən sənə nə fikirləşdiyini bilirəm! Bu düz deyil. Mən sənə kömək etmək istəyirəm. Sənə ailənə kömək etmək istəyirəm. Bu gün ora getmişdim. Ailəniz neçə nəfərdir?

– Altı, – deyə Cenni zorla eşidilən bir səslə cavab verdi.

“Oh, bu, yoxsul ailələr”, – deyə Lester düşündü.

O, cibindən pul kisəsini çıxararaq təkidlə təkrar etdi:

– Hə, al. Biz lap yaxınlarda yenə görüşərik. Sən mənim əlimdən qurtula bilməzsən, quzum!

Cenni etiraz etdi:

– Yox, yox. Mən istəmirəm. Mənə lazım deyil. Siz bu barədə mənə üz vurmamalısınız.

Keyn öz dediyinin üstündə durmaq istədi, lakin Cenni yenilməz idi, nəhayət, o, pulları cibinə qoyub, sakitcə dedi:

– Cenni, mən ancaq bunu deyirəm: sən mənim əlimdən qurtula bilməyəcəksən. Gec-tez sən hər halda mənimlə olacaqsan. Axı sən bunu özün hiss edirsən və bilirsən, sən bunu hər şeydə görə bilərsən. Mən səndən imtina etmək niyyətində deyiləm.

– Ah, əgər siz mənə əzab verdiyinizi bilsəydiniz.

– Yəni mən doğrudan sənə əzab verirəm? – deyə Lester soruşdu. – Doğrudanmı?

– Bəli, əzab verirsiniz. Mən heç vaxt siz istədiyinizi etməyəcəyəm.

– Edəcəksən! Edəcəksən! – deyə Lester hərarətlə bağırdı. Onun əlindən çıxıb getdiyini fikirləşən kimi ondakı ehtiras yeni qüvvə ilə alovlandı. – Sən mənim olacaqsan!

Cenninin bütün etirazlarına baxmayaraq, Lester onu bərk qucaqladı.

Onları birləşdirən əsrarəngiz şey qısa mübarizədən sonra Cennidə yenidən alovlandığı və o, müqavimət göstərməkdən vaz keçdiyi zaman Lester:

– Bax belə, – dedi. Cenninin gözləri yaşarmışdı. Lakin o bunu görmürdü. – Sən özün görmürsən? Mən də sənə xoş gəlirəm.

– Mən edə bilmərəm, – deyə Cenni içini çəkərək təkrar etdi.

Onun çıxılmaz vəziyyəti, ümitsizliyi Keynə təsir etdi.

– Nə olub, sən ağlayırsan, ay qız? – deyə o soruşdu.

Cenni cavab vermədi.

– Bağışla. Bu gün mən sənə heç bir şey deməyəcəyəm. Gəlib çatdıq. Sabah mən yola düşürəm, ancaq tezliklə yenə görüşəcəyik. Bəli, quzum. İndi mən səndən imtina edə bilmərəm. Sənə üçün çətin keçməsin deyə mən əlimdən gələni edərdim, amma səndən üz döndərməyi bacarmıram, eşidirsənmi?

Cenni başını buladı. Karet tinə çatanda o:

– Burada düşməlisən, – dedi. O, Herhardtın pərdə salınmış pəncərələrində işıq gördü. Cenni karetdən çıxdığı zaman. – Görüşənədək, sağlıqla qal, – deyə əlavə etdi.

– Hələlik, – deyə Cenni ona yavaşca cavab verdi.

– Unutma. Bu ancaq başlanğıcdır.

Cenni yalvarıcı bir səsle:

– Oh, yox, yox, – dedi.

O, Cenninin arxasınca baxdı.

– Necə gözəldir! – deyə səsləndi.

Cenni evə yorğun, əzgin daxil oldu. O özünü itirmişdi, utanırdı. Gör o nələr etmişdir! Şəksiz, o islah edilməz bir səhv buraxmışdır. Lester qayıdacaqdır.

O qayıdacaqdır. O, Cenniyə pul təklif etdi. Bu hər şeydən pisdir.

XIX FƏSİL

Bu həyəcanlandırıcı görüşdən sonra onlar nəyi isə bir-birinə axıradək demədiklərini duysalar da, nə Lester Keyn, nə Cenni azacıq şübhə etmirdilər ki, bununla iş qurtarmayacaqdır. Keyn hiss edirdi ki, qız onu tamamilə valeh etmişdir. Cenni çox gözəldir. O hətta təsəvvür etmir ki, Cenni bu qədər sevimlidir. Onun tərəddüdü, yalvarışı, bu utana-utana dediyi “yox, yox, yox!” sözləri onu musiqi kimi həyəcanlandırır. Bu qız, şəksiz, onun üçün yaranmışdır və Keyn onu ələ keçirəcəkdir. Cenni hədsiz gözəldir, onu əldən buraxmaq mümkün deyildir. Onun qohumlarının və hətta bütün dünyanın nə deyəcəyi ilə onun nə işi vardır?

Qərribə işdir, Keyn möhkəm surətdə əmin idi ki, ruhən ona güzəştə getmiş Cenni tez, yaxud gec cismən də ona güzəştə gedəcəkdir. Belə bir etimadın onda haradan olduğunu o izah edə bilməzdi. Cennidə olan nə isə – onun fəvqəladə qadınlıq məlahəti, düz və hiyləsiz baxışları – düşünməyə məcbur edirdi ki, o, kobud və ədəbsiz hisslərlə heç bir əlaqəsi olmayan ehtirasa qabildir. Bu qadın kişi üçün, – bir, yeganə kişi üçün yaranmışdır. Məhəbbət, incəlik, itaətkarlıq haqqında təsəvvür ondan ayrılmazdır. Qoy o yeganə adam meydana çıxsın, Cenni onu sevir və onun arxasınca gedər. Lester onu belə anlayırdı. O bunu hiss edirdi. Cenni ona tabe olmalıdır, çünki o, Cenni üçün həmin yeganə adamdır.

Cenni isə qabaqcadan hər cür çətinlik, belkə də, fəlakət törədəcəyini duyurdu. O, Cennini təqib etsə, əlbəttə, hamısını biləcəkdir. Cenni, Brender haqqında ona heç bir şey deməmişdir, çünki tutqun surətdə olsa da, ümid edirdi ki, yaxasını qurtaracaqdır. Cenni ondan

ayrılırkən bilirdi ki, o qayıdacaqdır. Cenni qeyri-ixtiyari öz-özünə etiraf edirdi ki, onun qayıtmağını istəyir. Lakin yenə də hiss edirdi ki, güzəştə getməməli, əvvəlki kimi namuslu, yeknəsəq həyat keçirməlidir. Bu ona öz keçmişi üçün verilən bir cəzadır. O, əkdini biçməli idi.

Lester Cennidən ayrılıb Tsinsinnatiyə qayıtdı. Keynlərin buradakı böyük malikanəsi Herhardtlar evilə tam təzad təşkil edirdi. Bu, Fransa qalalarını xatırladan, ancaq qırmızı kərpicdən və qum daşından tikilmiş, müəyyən üsluba malik olmayan ikimərtəbəli böyük bina idi. Binanı əhatə edən güllər və ağaclarla örtülmüş sahə həqiqi parka oxşayırdı, sanki buradakı daşlar belə zənginlik, ləyaqət və zərif dəbdəbə haqqında danışırdı. Ailənin başçısı Arçibald Keyn böyük sərvət qazanmışdı. O bu sərvəti qarətəkarlıqla deyil, həyasızlıq, yaxud namusuzluq yolu ilə deyil, o zaman ən çox lazım olan və buna görə ən əlverişli olan bir işdən yapışmaq sayəsində qazanmışdı. Hələ gənc ikən o anlamışdı ki, Amerika gənc və inkişaf edən ölkədir, deməli, hər cür ekipaj, furqon, fayton, arabaya çox böyük tələbat olacaqdır. Kim isə bu tələbatı ödəməlidir. O, balaca emalatxana açdı və onu tədricən sanballı bir müəssisəyə çevirdi. O, yaxşı ekipajlar buraxır və onları yaxşı qazanla satırdı. Arçibald Keyn zənn edirdi ki, insanlar əksəriyyətlə etibarilə namusludurlar. O əmin idi ki, onlara keyfiyyətli və vicdanla qayırılmış şeylər lazımdır. Hərgah onlara belə şeyləri təklif etmiş olsanız, onlar bu şeyləri sizdən məmnuniyyətlə alar, siz zəngin və nüfuzlu adam olanadək dönə-dönə sizə müraciət edərlər. O hesab edirdi ki, ticarətdə səxavətli olmaq və həmişə satarkən “artıqlaması ilə ölçmək” lazımdır. O qocalanadək, bütün ömrü boyu onu tanıyanlar arasında yaxşı ad, yaxşı şöhrətlə yaşadı. Onun rəqibləri deyirdi: “Arçibald Keyn? Ba, o, gözəl adamdır. Zirəkdir, hiyləgərdir, amma namusludur. Böyük adamdır!”

Arçibald Keynin iki oğlu və üç qızı vardı, hamısı sağlam, gözəl, çox ağıllı idi. Lakin onların heç birinin qəlbi hörmətli ailə başçısının qəlbi qədər geniş deyildi, heç birinin qüvvəsi onun qüvvəsi kimi çoxub-daşmırdı. Keynin böyük oğlu qırx yaşlı Robert maliyyə məsələlərində çoxdan bəri atasının sağ əli olmuşdu. O, fərasətli və rəhm-siz idi – bunlar işbaz adam üçün çox vacib olan keyfiyyətlərdir, çünki belə işlərdə rəzalətsiz keçinmək olmaz. Robert orta boylu, ariq idi, onun yüksək alnı var idi, saçları tökülməyə başlamışdı. Onun oynaq,

açıq mavi gözləri, qartal burnu, inadla və ehtirassız olaraq bir-birinə sıxılmış nazik dodaqları var idi. O, danışmaqda xəsis, öz hərəkətlərində səbirlə idi. Hər addımını ciddi düşünər, ölçüb-biçirdi. Şəhərin kənarında iki kvartal sahəyə ayrılmış böyük müəssisənin vitse-prezidenti vəzifəsində, o demək olar ki, atası qədər yüksək mövqə tuturdu. Robert Keyn – böyük gələcəyi olan qəddar bir işbaz idi. Atası bunu yaxşı bilirdi.

İkinci oğul atasının sevimlisi Lester idi. Robert kimi parlaq maliyyəçi olmasa da, o, dünyanı hərəkətə gətirən gizli qüvvələri daha yaxşı anlayırdı. O, yumşaq ürəkli, insanpərvər idi, hamıya yaxşı münasibət bəsləyirdi. Nə qədər qərribə görünə də, qoca Arçibald ona inanır, onun ağılı və alicənablığı ilə fəxr edirdi. Onun qarşısında dolaşığa düşmüş bir maliyyə məsələsi durduqda məmnuniyyətlə Robertə müraciət edirdi, lakin bir oğul kimi Lesteri çox sevirdi.

Qızlardan böyüyü Emi idi. Otuz iki yaşında olan bu gözəl qadının bir oğlu var idi. İyirmi səkkiz yaşlı İmocin də ərə getmişdi, ancaq uşağı hələ yox idi. Kiçiyi, iyirmi beş yaşlı Luiza hələ ərə getməmişdi. Luiza bacılardan ən gözəli idi, ancaq eyni zamanda, ən soyuğu və ən sərti idi. O hamıdan artıq parlamaq və ehtiram görmək şövqündə idi. Ailə nüfuzu üzərində hamıdan artıq əsirdi, Keynlərin bütün başqa ailələri kölgədə buraxmasını arzulayır, bu xəyalla yaşayırdı. O, ailənin yüksək ictimai mövqeyi ilə çox öyünürdü, özünü elə lovğa və təkəbbürlü tuturdu ki, bu bəzən Lesteri əyləndirir, bəzən də əsəbiləşdirirdi. Lester onu sevirdi, hətta deyəsən, başqa bacılarından çox sevirdi, ancaq belə hesab edirdi ki, Luiza ailənin nüfuzuna heç bir zərər vurmada bir qədər az lovğalana bilər.

Onların anası, altmış yaşlı missis Keyn təvazökar və ləyaqətli qadın idi. Ərə gedəndən sonra ilk illəri nisbətən yoxsulluqda keçirmiş bu qadın indi də kübar həyat sürməyə can atmırdı. Ancaq uşaqlarını və ərini sevərək onların mövqeyi və nailiyyətləri ilə sadələvhəcəsinə sevinirdi. Onların şöhrətinin təkə inikası bu qadını qane edirdi. O, gözəl qadın, yaxşı arvad və ana idi.

Lester Tsinsinnatiyə axşama yaxın gəldi və o saat evlərinə yollandı. Qapını irlandiyalı qoca nökrər açdı.

– A, mister Lester! – Lester! – deyərək o sevindi. – Lap yaxşı oldu ki, qayıtdınız. Paltonuzu verin. Bəli, bəli, burada hava çox yaxşı idi. Bəli, bəli, hamı sağ-salamatdır.

Bəs necə, bacınız missis Emi oğlu ilə burada idi, indicə getdilər. Ananız yuxarıda, öz otağındadır. Bəs necə, bəs necə.

Lester şən üzle ona gülümsədi və anasının yanına qalxdı. Bağa çıxan, pəncərələri cənuba və şərqə açılan, qızıl naxışlarla boyanmış ağ otaqda o, bir qədər yorğun və mehriban siması olan, ağ saçları səliqə ilə daranmış qəşəng missis Keyni gördü. Qapı açılarda missis Keyn başını qaldırdı, oxuduğu kitabı kənara qoyub oğlunu qarşılaşmağa qalxdı.

– Salam, ana, – deyərək Lester onu qucaqladı və öpdü. – Səhhətin necədir?

– Elə əvvəlki kimi, Lester. Səfərin necə keçdi?

– Çox yaxşı. Bir neçə gün yenə Breysbricgildə qaldım. Parsonlarla görüşmək üçün Klivləndə getməli oldum. Hamısı səni soruşurdu.

– Minni necədir?

– Elə əvvəlki kimi. Məncə, zərər qədər dəyişilməyib. Həmişəki kimi qonaqları həvəslə qəbul edir.

Ana, missis Breysbricinin hələ Tsinsinnatidə yaşadığı illəri, onun ilk gəncliyini xatırlayaraq:

– Çox ağıllı qızıdır, – dedi. – O mənim həmişə xoşuma gəlirdi. Elə fərasətlidir ki.

Lester çox mənalı:

– O elə indi də ağıllıdır, fərasətlidir, – dedi.

Missis Keyn gülümsədi və evdə baş vermiş müxtəlif hadisələr haqqında danışmağa başladı. İmocinin əri bir iş üçün Sent-Luisə getmişdir. Robertin arvadı xəstədir – sətəlcəm olmuşdur. Mister Keynin yanında qırx il qulluq etmiş fabrik gözetçisi qoca Svinql ölmüşdür. Mister Keyn onun dəfnində iştirak edəcəkdir.

Lesterin fikri bir qədər dağınıq olsa da, anasını ehtiramla dinləyirdi.

O, aşağı düşərkən Luizanı gördü. O, bəzəkli idi – bundan daha münasib söz tapmaq olmaz. Haşiyələnmiş qara ipək paltar onun qamətli bədənini bürümüşdü, yaqut broşka qarabəniz dərisinə və qara saçlarına çox yaxşı yaraşırdı. Onun qara gözlərinin baxışları adamın lap qəlbine nüfuz edirdi.

– Aha, sən sən, Lester! – deyərək o qışqırdı. – Nə vaxt qayıdıbsan? Yavaşca öp, mən qonaq gedirəm, pudralanmışam. Ax, ayının biri ayı!

Lester onu möhkəmcə qucaqladı və marçılıtlı ilə öpdü. Luiza onun var qüvvəsi ilə itələdi. Lester:

– Mən o qədər də silmədim! – dedi. – Təzədən pudralan, bir az artır. – Sonra o nahara çıxmağa paltarlarını dəyişmək üçün öz otağına keçdi.

Naharda paltar dəyişmək adəti Keyn ailəsində son illər işə düşmüşdü. Qonaqlar elə tez-tez gəlirdilər ki, bu, bir növ zərurət olmuşdu. Luiza isə bu sahədə xüsusilə xırdaçı idi. Bu axşam Roberti və ata ilə ananın köhnə dostları olan Barnet ailəsini gözləyirdilər, buna görə nahar, əlbəttə, təntənəli keçməli idi. Lester atasının evdə olduğunu bildirdi, lakin onu görməyə tələsmirdi. O, Klivlenddə keçirdiyi son iki günü xatırlayır və Cennini bir daha nə vaxt görəceyini düşünürdü.

XX FƏSİL

Lester paltarlarını dəyişərək aşağı düşdü və atasını kitabxanada qəzet oxuyan gördü.

Atası eynəyin üstündən ona baxaraq əlini uzatdı və:

– Salam, Lester – dedi. – Səfərin hara idi?

Lester atasının əlini bərk sıxaraq:

– Klivlenddən gəlirəm, – deyərək təbəssümlə cavab verdi.

– Robert mənə dedi ki, sən Nyu-Yorkda olmusan.

– Bəli, olmuşam.

– Mənim köhnə dostum Arnold necədir?

– Həmişəki kimi, – deyərək Lester cavab verdi. – O heç qocalmır.

Başqasının deyil, öz möhkəm səhhəti haqqında kompliment eşitmiş kimi, Arçibald Keyn şən üzle:

– Belə də olmalıdır, – dedi. – O özünü həmişə pəhrizkar aparırdı.

Həqiqi centlmendir.

O, oğlu ilə qonaq otağına gəldi. Holdakı saatın səsi yuxarıda toplananlara naharın hazır olduğunu xəbər verənədək onlar iş və ailə yeniliklərindən söhbət etdilər.

Lester, XV Lüdvik üslubunda düzəldilmiş bu dəbdəbəli yemək otağında özünü çox gözəl hiss edirdi. O öz evini və ev adamlarını – anasını, atasını, bacılarının və ailənin köhnə dostlarını sevirdi. Onun üçün də gülümsəyirdi və son dərəcə şad idi.

Luiza tək günü Liverinqlərin bal düzəlddiklərini xəbər verdi və Lesterin gedib-getməyəcəyini soruşdu.

O quru-quru:

– Sən ki bilirsən, mən rəqs etməirəm, – dedi. – Orada mənim nə işim var?

– Rəqs etmərsən? Açıq de ki, getmək istəmirəm. Sən sadəcə tən-bələşibsen. Hərgah Robert bəzən oynayarsa, sən lap yaxşı oynaya bilərsən.

– Mən haradan Robertə çata bilərəm. Mən elə zirek deyiləm, – deyərək Lester laqeydcəsinə qeyd etdi.

– Və elə lütfkar da deyiləm, – deyərək Luiza onu sancdı.

Lester:

– Ola bilər, – dedi.

– Luiza, mübahisə salma, – deyərək Robert ağıllı məsləhət verdi.

Nahardan sonra onlar kitabxanaya keçdilər və Robert işlər barədə qardaşı ilə bir qədər söhbət etdi. Bəzi müqavilələrə yenidən baxmaq lazımdır. O, Lesterin fikrini dinləmək istəyirdi. Luiza qonaqlığa hazırlaşmışdı, onun üçün kəmə gəlirdi.

Luiza səsindən hiss olunan bir narazılıqla:

– Deməli, sən getmərsən? – deyərək soruşdu.

Lester etinasız:

– Xeyr, çox yorğunam, – dedi. – Mənim əvəzimdən missis Houzdan üzr istə.

Luiza artıq qapıda ikən ucadan dedi:

– Bu günlərdə Letti Peys səni soruşurdu.

– Bu onun tərəfindən böyük lütfkarlıqdır. Çox minnətdaram.

Buxarının yanında durmuş ata:

– Letti yaxşı qızıdır, Lester, – dedi. – Mən istərdim ki, sən onunla evlənib ailə qurasan. O sənə yaxşı arvad olar.

– Çox qəşəng qızıdır, – deyərək anası təsdiq etdi.

– Olmaya bu sui-qəsdədir? – deyərək Lester zarafat etdi. – Bilirsiniz, mən ailə heyatı üçün yaramaram.

Missis Keyn yarızarafat, yarıciddi surətdə səsləndi:

– Mən bunu çox yaxşı bilirəm və buna çox təəssüf edirəm!

Lester söhbəti başqa məsələyə yönəltdi. Belə məzəmmətlərdən onun səbri tükənirdi. O yenə Cennini və onun şikayətli “Ah, yox, yox” sözlərini xatırladı. Bax, bu onun ürəyindədir. Belə qadın

həqiqətən diqqətəlayiqdir. Haqq-hesabla sevməyən, tamahkar olmayan, şiddətli nəzarətlə əhatə olunmayan, kişinin yolu üstünə tələ kimi qoyulmayan gözəl bir qız, heç kəs tərəfindən mühafizə olunmadan boy atan gül kimi gözəl bir qız! Bu axşam öz otağına qayıtdıqdan sonra o, Cenniyyə məktub yazdı, tarixini bir həftə gec qoydu, çünki çox səbirsiz görünmək istəmirdi və bir də heç olmazsa iki həftə Tsinsinnatide qalmaq istəyirdi.

“Sevimli Cenni!

Bir həftə keçdiyinə və özüm haqqında sənə heç bir şey yazmadığıma baxmayaraq, inan ki, mən səni unutmamışam. Sən mənim haqqımda çoxmu pis rəydesən? Mən bu rəyin yaxşılığa doğru dəyişməsinə nail olacağam, çünki mən səni sevirem, ay qız, doğrudan sevirem. Stolumun üstündə lap sənə oxşayan bir gül vardır – sən kimi bəyaz, zərif, gözəldir.

Sən də beləsen. Sənin surətin həmişə mənimlədir. Sən mənim üçün gözəlliyin təcəssümüsən. Sən istəsən, mənim yoluma çiçəklər səpərsən, bu yalnız səndən asılıdır.

İndi sənə demək istəyirəm ki, ayın on səkkizində Klivlenddə olacağam. Səninlə görüşməyi nəzərdə tuturam. Cümə axşamı axşam çataram. Cümə günü günorta vaxtı “Dornton” otelinin qadın mehmanxanasında məni gözlə. Biz orada birlikdə nahar edərik.

Evə, sənin yanına gəlməyimi istəmirdin, görürsənmi, mən sənin arzunu yerinə yetirirəm. (Gələcəkdə də yerinə yetirəcəyəm – ancaq bir şərtlə.) Yaxşı dostlar gərək bir-birindən ayrılmasınlar, bu, qorxuludur. Yaz ki, məni gözləyəcəksən. Sənin alicənablığına arxayın oluram. Mən sənin “yox”unu qəti qərar kimi qəbul edə bilmərəm.

Sənə sadıq olan Lester Keyn”.

O, məktubu bağladı və ünvanını yazdı. “Çox yaxşı qızıdır, – deyə o düşündü. – Çox yaxşı, çox gözəl qızıdır”.

XXI FƏSİL

Bir həftəlik sükutdan sonra məktub gəldikdə Cenni artıq çox şeyi götür-qoy etmişdi. Bu məktub, onu dərinəndən həyəcanlandırdı. O nə etməlidir? Necə hərəkət etməlidir? O bu adama necə münasibət bəsləyir? O, məktuba cavab vermək istəyirmi? Cavab versə, nə yazacaq?

İndiyədək onun bütün etdiklərinin, hətta Kolumbusda Bassın xatirinə özünü qurban verməsinin sanki özündən başqa heç kəsə dəxli yox idi. İndi başqaları haqqında da: evdəki əzizləri və hər şeydən qabaq uşağı haqqında danışmalı idi. Kiçik Vestanın yaşayırımı tamam olmuşdu. O, anasına çox oxşayacağı indidən görünən gözəl, sarışın, iri mavi-gözlü bir qız idi, çox diribaş və anlaqlı idi. Missis Herhardt onu ürəkdən sevirdi. Herhardın özü çox ağır yola gəlirdi, indi də nəvəsinə olan marağını açıq göstərmirdi, lakin yenə də ona qarşı mərhəmətli idi Atasında bu dəyişikliyi görəndə Cenni ürəkdən özünü elə aparmaq istəyirdi ki, onu bir də heç vaxt kədərləndirməsin. O, ağılsız bir iş görsə, bu ancaq atasına qarşı alçaqcasına bir nankorluq olaraq qalmaz, eyni zamanda qızının gələcəyinə ziyan vurur. Cenni fikirləşirdi: onun öz həyatı düz getirmədi, Vestanın həyatı isə başqa işdir, onu korlaya bilən heç bir şey etmək olmaz. Bəlkə Lesterə yazmaq və hər şeyi izah etmək lazımdır. O, Lesterə demişdi ki, pis hərəkət etmək istəmir. Fərz edək ki, Cenni uşağı olduğunu bildirib onu rahat buraxmağı xahiş edir. Lester qulaq asacaqmı? Buna çətin inanmaq olar. Bir də ki, Cenni Lesterin onu sözdə tutmasını istəyirmi?

Bu etiraf etmək zəruriyyəti Cenni üçün işgəncəli idi. Məhz buna görə o tərəddüd edirdi, hər şeyi başa salmağa çalışaraq məktub yazmağa başladı, lakin cırıb atdı. Sonra tale özü bu işə qarışdı: Yanqstaunda fabrikdə bədbəxt hadisə zamanı ağır yaralanmış atası qəflətdən evə qayıtdı.

Herhardtdan avqustun əvvəlində, çərşənbə günü məktub gəldi. Bu, almanca yazılmış, ata sorğu-sual və nəsihətləri ilə dolu olan və arasına həftəlik beş dollar qoyulmuş adi məktub deyildi. Məktubda kim isə tanış olmayan xətlə bir neçə sətir yazıb bir gün əvvəl bədbəxt hadisə olduğunu xəbər verirdi: içərisində əridilmiş şüşə olan tənək çevrilmiş və Herhardın əlləri ağır surətdə yanmışdı. Məktubun axırında xəbər verilirdi ki, sabah səhər o, evdə olacaqdır.

Özünü itirmiş Uilyam qışqırdı:

– Sən bir işə bax!

Veronika:

– Yazıq atam, – dedi və gözləri yaşla doldu.

Missis Herhardt özünü stulun üstünə yıxdı, düşünlənmiş əllərini dizinin üstünə saldı, hərəkətsiz gözlərini döşəməyə dikdi. “İndi isə biz nə edək?” – deyə o, ümitsizlik içərisində təkrar edirdi. Herhardt

həmişəlik şikəst olsa, onların başına nələr gələcəyini düşünmək belə onun üçün dəhşətli idi.

Bass evə yeddinin yarısında, Cenni isə səkkizin yarısında qayıdırdı. Bass bu xəbəri gözlərini bərəldərək dinlədi.

– Nə yaman oldu! – deyə o səsləndi. – Necə yanıb, çox ağır deyil ki? Məktubda bu barədə bir şey yazıblarmı?

– Yazmayıblar, – deyə missis Herhardt cavab verdi.

Bass:

– Onda mənə, o qədər də qan qaraltmağa dəyməz, – dedi.
– Bunun bir faydası yoxdur. Birtəhər dolanarıq. Mən sənə yerinə olsaydım, bu qədər pərişan olmazdım.

Bass, doğrudan da, o qədər pərişan deyildi, onun xasiyyəti bambaşqa idi. Yaşamaq onun üçün çətin deyildi. Onda hadisələrin əhəmiyyətini dərinə düşünmək və onların nəticəsini qabaqcadan görmək iqtidarı yox idi.

Missis Herhardt özünü ələ almağa çalışaraq:

– Bilirəm, – dedi. – Ancaq mən heç bir şey edə bilmirəm. Dünyanın işinə bax, güzəranımız hələ düzəlib yoluna düşməmiş təzə bədbəxtlik üz verdi. Kim isə bizi qarğışlayıb, nəyinsə balasını çəkirik. İşimiz heç vaxt düz gətirmir!

Cenni gələndə ana dərhal hiss etdi ki, yeganə istinadgahı odur.

Ananın simasını görəndə Cenni hələ qapıda ikən:

– Anacan, nə olub? – deyə soruşdu. – Sən niyə ağlayıbsan?

Missis Herhardt ona baxıb üzünü çevirdi.

Bass aramla:

– Atam əllərini yandırıb, – dedi. – O, sabah bura gəlir.

Cenni döndü və dəhşətlə ona baxdı.

– Əllərini yandırıb?

– Bəli, – deyə Bass təsdiq etdi.

– Bu nə cür olmuşdur?

– İçində ərinişmiş şüşə olan tənək çevrilmişdir.

Cenni anasına nəzər saldı və gözləri yaşla doldu. O, missis Herhardtın üzərinə atılıb onu qucaqladı.

– Ağlama, anacan, – deyə Cenni özünü zorla saxlayaraq təsəlli verməyə başladı. – Ürəyini sıxma. Mən sənə üçün necə ağır olduğunu bilirəm. Hamısı keçib gedər. Ağlama!

Onun dodaqları titrədi, yeni fəlakətin üzünə baxmaq üçün qüvvəsini tez toplaya bilmədi və birdən, onun iradəsindən asılı olmayaraq, əl çəkmədən, oğrun-oğrun beyninə girən bir fikir varlığını sarsıtdı. Lester!.. Axı o, Cenniye öz köməyini təklif edirdi. O, Cenniye eşq elan etmişdir. Nədənə indi Lester, onun diqqəti, onun yardım etmək arzusu və rəğbəti Cenninin hafizəsində bütün aydınlığı ilə canlandı. Bass həbsxanaya düşərkən Brender də özünü belə aparırdı. Bəlkə o bir daha özünü qurban verməlidir, bəlkə onun nəsibi belədir? Bir də axı nə fərqi var? Onun həyatı onsuz da düz gətirməmişdir. Dərd-dən əzilmiş və aqlını itirmiş halda, səssiz-səmirsiz oturan anasına baxaraq o belə düşünürdü. “Nə üçün o bu qədər əzab çəkməli olur, – deyə Cenni fikirləşirdi. – Doğrudanmı onun nəsibinə heç olmasa bir az səadət düşməyəcək?”

Bir az sonra o:

– Özünü belə üzümə, – dedi. – Bəlkə atam o qədər də ağır yanmayıb. Axı məktubda deyilir ki, o, sabah səhər gələcəkdir, eləmi?

Missis Herhardt özünə gələrək:

– Elə yazıbdır, – deyə cavab verdi.

İndi onlar bir qədər sakit və yavaş-yavaş danışmağa başladılar. Onlara məlum olan təfəsilatın hamısı müzakirə edildikdən sonra, sanki intizar içində donub qalaraq susdular.

– Atamı qarşılamaq üçün bizim səhər vağzala getməliyik, – deyə Cenni Bassa müraciət etdi. – Mən gedirəm. Mənə, missis Breysbric heç nə deməz.

– Yox, – deyə Bass qaşqabaqla etiraz etdi, – sən getmə. Mən özüm onu qarşılarım.

Bass bu yeni zərbə üçün taleyinə acıqlanır və bunu gizlədə bilmirdi. O, pərişan halda otağına keçdi və qapını bağladı. Cenni ilə anası uşaqları yatmağa göndərüb mətbəxə getdilər.

Missis Herhardt bu yeni bədbəxtçiliyin maddi fəsadları fikrindən boğularaq:

– Bilmirəm, indi biz necə dolanacağıq? – dedi.

O tamamilə aciz və üzülmüş görünür, Cenninin ona elə yazığı gəlirdi ki, ürəyi parçalanırdı.

– Özünü əldən salma, anacan, – deyə Cenni yavaş-yavaş qəti qərara gəldiyini duyaraq yumşaqcasına missis Herhardtı sakit etdi.

Dünya elə geniş, elə böyükdür ki, onun qoynunda səxavətli əlləri ilə başqalarına hər cür nemətlər bəxş edən adamlar var. Onlar həmişə fəlakətlərin ağırlığı altında bu qədər cəfa çəkməyəcəklər ki!

Cenni anası ilə yan-yanı oturmuşdu. Ona elə gəlirdi ki, o artıq gələcək məhrumiyyətlərin, əzabların qorxunc addımlarını eşidir.

– Sən necə fikirləşirsən, bizim işimiz necə olacaq? – deyə Klivlenddə xoşbəxt həyat xülyasının gözləri qarşısında heçə çıxdığını gören ana təkrar etdi.

Nə etmək lazım gəldiyini artıq aydın başa düşən Cenni:

– Zərər yoxdur, hamısı keçib gedər, – deyə cavab verdi. – Ürəyini sıxma. Hər şey düzələr. Birtəhər dolanarıq.

İndi o bilirdi ki, tale məsuliyyətin bütün ağırlığını onun çiyinə qoyur. O özünü qurban verməlidir, başqa çıxış yolu yoxdur.

Səhərisi Bass atasını vağzalda qarşıladı. Herhardt çox saralmışdı və görünür, xeyli əzab çəkib lap üzülmüşdü, üzü daha artıq uzanmışdı. Əlləri sarıqlı idi. Bütün görkəmi elə acınacaqlı idi ki, Bassla bərabər vağzaldan gedərkən yoldan ötənlər dönüb onlara baxırdılar.

– Tfu, müsibətə bax! – deyə o, ağır dərdlərini oğluna danışdı. – Necə bərk yandım! Bir dəfə mənə elə gəldi ki, dözə bilməyəcəyəm – ağrı elə dəhşətli idi! Ağrı deyil, ölümdü, ölüm! Tfu, dəhşət! Ömrüm uzununu yadımdan çıxarmaram!

O, fəlakətin necə baş verdiyini müfəssəl nağıl edib dedi ki, heç bilmir: bu əlləri ilə bir vaxt əvvəlki kimi işləməyi bacaracaqdımı? Sağ əlinin baş barmağı və sol əlinin iki barmağı sümüyədək yanmışdır. Sol əlində birinci bəndləri kəsməli oldular, baş barmağı xilas etdilər, ancaq ola bilər ki, barmaqlar əyri qalsın.

– Tərs kimi, bu müsibət mənim başıma elə vaxtda gəldi ki, bərk pul lazımdır! – deyə o əlavə etdi. – Bədbəxtçiliyə bax! Fəlakətə bax!

Onlar evə çatdıqda və missis Herhardt onlara qapı açdıqda köhnə fəhlə, arvadının lal kədərini anlayaraq tab gətirə bilmədi və ağladı. Missis Herhardt da hıçqırmağa başladı. Bass özü də bir anlığa dəyanətini itirdi, ancaq tez özünü düzəltdi. Kiçik uşaqlar isə Bass onların üstünə çığıranadək qışqırıdılar.

O, gümrah səsle atasına:

– Ağlama! – dedi. – Dərdlərə göz yaşı ilə kömək etmək olmaz. Bir də ki, burada bir qorxulu şey yoxdur. Sən tezliklə sağalarsan. Birtəhər dolanarıq.

Bassin sözləri bir müddət hamını sakitləşdirdi. İndi, əri evə qayıdandan sonra missis Herhardtın ruhi müvazinəti yenidən bərpa olundu. Doğrudur, onun əlləri sarınmışdır, lakin o ayaq üstüdür, başqa bir yeri yanmamış və yaralanmamışdır, bunun özü də bir təsəllidir. Bəlkə onun əlləri yenidən işə yararlı olacaq və yüngül bir işdən yapışa biləcəkdir. Hər halda yaxşılığa ümid bağlamaq lazımdır.

Cenni bu axşam evə qayıdarkən onun ilk fikri atasının boynuna atılmaq, bütün məhəbbətini və sədaqətini ona bildirmək idi, lakin qız, atasının onu keçən dəfəki kimi soyuq qarşılayacağından qorxurdu.

Herhardt da həyəcanlı idi. O, qızının rüsvayçılığından sonra hələ də özünü düzəldə bilməmişdi. O, mərhəmətli olmaq istəyirdi, ancaq hissələrinin dolaşığından heç cür baş çıxarmır və nə etmək, nə demək lazım olduğunu özü də bilmirdi.

– Ata, – deyə Cenni cəsarətsiz addımlarla, bir sıxıntı içində yaxınlaşdı.

Herhardt çaşqın bir halda ən sadə sözlər deməyə cəhd etdi, ancaq buna müvəffəq olmadı. O öz acizliyini duyur və fikirləşirdi ki, qızı onu sevir, ona yazığı gəlir, onun özü də qızını sevməyə bilməz. Bütün bunlar onun qüvvəsi xaricində idi, o tab gətirə bilmədi, yenidən ağladı.

– Ata, mənə bağışla, – deyə Cenni yalvardı. – Lütfən, rica edirəm, bağışla!

O, Cenniyə baxmağa belə cəsarət etmədi, lakin görüşün həyəcanı içərisində fikirləşdi ki, doğrudan da, bağışlaya bilər.

O, məyus bir səsle:

– Mən dua edirdim, – dedi. – Yaxşı, bunu unudaq.

O özünə gələrək, keçirdiyi həyəcan üçün utandı. Lakin onların arasında artıq yaxınlıq və anlaşma əmələ gəlmişdi. Onların münasibətində müəyyən təmkinlik qalsa da, bu gündən Herhardt artıq Cennini görməməyə çalışmırdı, Cenni isə onunla lap keçmişdəki kimi sadə, mehriban dolanır, övlad məhəbbətini hər bir hərəkəti ilə göstərirdi.

Beləliklə, evdə yenə sülh bərpa olunmuş, ancaq yeni təşvişlər və qayğılar ortaya çıxmışdı. Gəlir həftədə beş dollar azalmış və Herhardtın gəlməsi ilə əlaqədar olaraq xərc artmışdır, belə bir şəraitdə necə yaşamaq olar? Bass həftəlik qazancından evə bir az artıq pul verə bilərdi, lakin o bunu öz borcu hesab etmirdi. Beləliklə, həftədə doqquz miskin dollar, çox ağır yükə çevrilən təsadüfi xərclər nəzərə

alınmasa, ev kirayəsinə, ərzaq və kömür almağa çatmalı idi. Herhardt hər gün həkimə əllərini sarıtdırmağa getməli idi. Corcun başmaqları dağılmışdı. Ya bir yerdən əlavə pul əldə etmək, yaxud yenidən borca düşmək və ehtiyacın bütün məşəqqətlərinə təzədən dözmək lazım gələcəkdi. Bu vəziyyətin təsiri altında Cenninin qərarı tamamilə qətiləşdi.

Lesterin məktubu cavabsız qalırdı. Təyin olunmuş gün yaxınlaşdı. Bəlkə ona bir şey yazsın? Lester onlara kömək edər. Axı o, Cenniye mütləq pul vermək istəyirdi. Nəhayət, qız qərara aldı ki, təklif olunan yardımın qəbul etmək onun borcudur. O, Lesterə kiçik bir məktub yazdı. Yaxşı, o, Lesterlə görüşər, ancaq evə gəlməməsini xahiş edir. O, məktubu göndərdi və qərribə bir hisslə – varlığını titrədən qorxu və sevincli ümid hissi ilə – qətedici günü gözləməyə başladı.

XXII FƏSİL

Məşum cümə günü gəldi və Cenni onun yoxsul həyatını mürək-kəbləşdirən yeni ciddi çətinliklərlə üz-üzə durdu. Ayrı yol yoxdur – deyə o düşünürdü. Həyat uğursuz oldu, bundan sonra müqavimət göstərməyin nə mənası var? Əzizlərini xoşbəxt edə bilsə, Vestaya təhsil verə bilsə, öz keçmişini, Vestanın varlığını gizlədə bilsə – bəlkə... bəlkə... Axı zəngin adamların yoxsul qızlara evləndiyi hallar olur. Lester isə elə iltifatlıdır ki, həm də, əlbəttə, Cenni onun xoşuna gəlir. Saat yeddindən Cenni missis Breysbricgilə getdi və günorta anasına yardım etmək lazım olduğunu bəhanə gətirərək icazə alıb otele yollandı.

Lester Tsinsinnatiden bir neçə gün tez çıxmış və buna görə Cenninin cavab məktubunu almamışdı. O, Klivləndə qaşqabaqlı və bütün dünyadan narazı halda gəldi. Onda hələ ümid qığılcımları qalmışdı ki, Cenninin məktubu onu oteldə gözləyir, lakin orada da ondan bir xətt belə yox idi. Lester dərhal ümitsizliyə qapılan adamlardan deyildi, lakin bu gün o, məyus oldu və libasını dəyişmək üçün pərişan surətdə öz otağına qalxdı. Axşam yeməyindən sonra bilyard oynayıb əylənməyə çalışdı və yalnız adət etdiyindən xeyli çox içdikdən sonra yoldaşlarından ayrıldı. Ertəsi gün səhər o, dumanlı bir fikirlə yerindən qalxdı, bu işdən əl çəkmək lazımdır. Lakin vaxt keçir, təyin edilmiş saat yaxınlaşırdı. Lester gözləməyi qərara aldı. Bəlkə, Cenni gələ-

cəkdir. Beləliklə, təyin edilmiş vaxta on beş dəqiqə qalmış o, qonaq otağına endi. Cennini görərkən o necə sevindi! Cenni oturub gözləyirdi. Bu onun təslim olması əlaməti idi. Lester razı, şən və təbəsümlə cəld ona yanaşdı.

– Demək, sən gəldin, – deyə o, itirilmiş dəfinəni yenidən tapmış bir adam kimi Cenniye baxdı. – Bəs sən nə üçün mənə yazmadın? Sən elə inadla susurdun ki, dedim: yəqin mənə heç tanımaq da istəmirsən.

– Mən yazmışam, – deyə Cenni cavab verdi.

– Hara?

– Sizin mənə verdiyiniz ünvana. Mən üç gün bundan qabaq yazdım.

– Hə, onda məsələ aydındır: məktub mən oradan çıxandan sonra çatıb. Bir az qabaq yazmaq lazım idi. De görüm necəsən?

– Yaxşıyam, – deyə Cenni cavab verdi.

– Nə isə buna oxşamır. Yorgun görünürsən. Nə olub Cenni? Evdə necə, hər şey öz qaydasındadır mı?

Lester bu sualı tamamilə təsadüfi olaraq verdi. O özü belə bunu nə üçün soruşduğunu bilmirdi. Lakin onun sualı Cennini hər şeydən artıq həyəcanlandıran məsələ haqqında söhbətə başlanmasına yardım etdi.

– Atam xəstədir, – deyə Cenni cavab verdi.

– Nəyidir?

– Fabrikdə əlləri yanıb. Biz çox qorxduq. Belə görünür ki, o bir də heç vaxt əlləri ilə sərbəst işləyə bilməyəcəkdir.

Cenni susdu. Onun siması ümitsizliyinin bütün dərinliyini ifadə etdi. Lester onun çıxılmaz vəziyyətdə olduğunu başa düşdü.

– Mən çox təəssüf edirem, çox. Bu hadisə nə vaxt olub?

– Üç həftə bundan qabaq.

– Bəli, yaxşı xəbər deyil. Nə etmək olar, gəl nahar edək. Mən sənə danışmaq istəyirəm. Buradan gedəndən sənə ailənin necə dolandığını bilmək fikri ilə yaşamışam.

O, Cennini restorana apardı və orada ayrıca bir stol seçdi. Cenninin başını qarışdırmağa çalışaraq nahar sifariş verməyi ona təklif etdi, lakin Cenni çox dərddli və utancaq idi, axırda Lester özü sifariş verməli oldu. Bu işi qurtardıqdan sonra o, şən üzlə Cenniye tərəf döndü.

– Cenni, mən istəyirəm ki, sən öz ailən haqqında hər şeyi mənə danışasan. Mən keçən dəfə az-çox bir şey anladım, indi isə hamısını

müfəssəl bilmək istəyirəm. Deyirsən ki, sənin atan şüşəüfüdür. İndi o öz sənətini atmalı olacaq, bu aydındır.

– Bəli.

– Ailənidə səndən başqa neçə uşaq var?

– Beş.

– Ən böyüyü sənsən?

– Xeyr, böyüyü Sebastyandır. Onun iyirmi iki yaşı var.

– O nə ilə məşğul olur?

– Tütün mağazasında satıcıdır.

– Bilmirsən nə qədər qazanır?

– Gərək ki, on iki dollar, – yenə Cenni bir qədər fikirləşdikdən sonra cavab verdi.

– Bəs o biri uşaqlar?

– Marta və Veronika işləmirlər, onlar hələ çox balacadırlar.

Corc, Uilsonun mağazasında şagird işləyir. O, üç yarım dollar alır.

– Sən nə qədər alırsan?

– Mən dörd.

Lester onların yaşamaq üçün nə qədər gəlirləri olduğunu fikrən hesablayaraq susdu.

– Mənzil haqqı nə qədər verirsiniz? – deyə Lester soruşdu.

– On iki dollar.

– Anan, yəqin ki, cavan deyildir.

– Yaxınlarda əlli yaşı tamam olacaqdır.

Lester dalğın–dalğın çəngəli fırladırdı. Nəhayət, o dedi:

– Doğrusunu deyim ki, Cenni, bunların hamısını təqribən elə bu cür təsəvvür edirdim. Mən sənə haqqında çox fikirləşmişəm. İndi mənə hər şey aydındır. Sənə ancaq bir çıxış yolun var, mənə etibar etsən, bu yol elə də pis olmaz.

O, sual gözləyərək susdu, lakin Cenni heç nə soruşmadı. O öz qayğılarına qər q olmuşdu.

– Sən mənim hansı çıxış yolundan danışdığını bilmək istəyirsənmi? – deyə o soruşdu.

– İstəyirəm, – deyə Cenni qeyri–iradəi cavab verdi.

– O mənəm. Sən mənə icazə verməlisən ki, sizə kömək edim.

Mən bunu ötən dəfə etmək istədim. İndi isə sən mənim köməyimi qəbul etməlisən, eşidirsənmi?

Cenni sadəcə:

– Mən elə bilirdim iş bu yerə çatmaz, – dedi.

– Mən sənə o vaxt nə düşündüyünü bilirəm. O fikirləri unut. Mən sənə ailənin qeydinə qalaram. Mən bunu elə bu saat, təxirə salmadan edərdəm.

O, pul kisəsini çıxartdı və bir neçə onluq və iyirmi beş dollarlıq kağız – cəmiyi iki yüz əlli dollar götürdü.

– Al, – dedi. – Bu ancaq sifəsidir. Mən göz qoyacağam ki, sənə ailən gələcəkdə də təmin olunsun, heç nədən korluq çəkməsin. Əlini bura ver.

– Yox, yox, – deyə Cenni uca səslə etiraz etdi. – Bu qədər çox lazım deyil. Bu qədər verməyin.

Lester:

– Mübahisə etmə, – dedi. – Bir əlini bura ver.

Cenni onun nəzərlərinə tabe olaraq əlini uzatdı. Lester pulu onun əlinə qoydu və barmaqlarını yüngülcə sıxdı.

– Tut, quzum. Mən sənə sevirəm, mələyim. Mən istəmirəm ki, sən ehtiyac içində olasan, sənə ailən də həmçinin.

Cenni dodaqlarını dişlədi və lal təşəkkürlə ona baxdı.

– Bilmirəm, sizə necə təşəkkür edim, – deyə o, nəhayət, dilə gəldi.

– Lazım da deyil, – deyə Lester cavab verdi. – İnan ki, mən sənə təşəkkür etməliyəm.

O susdu. Cenninin gözəlliyinə valeh olmuş halda ona baxdı. Cenni gözlerini qaldırmadan indi nə olacağını gözləyirdi.

– Nə üçün sən işdən çıxmayasan? – deyə Lester soruşdu. – Bütün gün sərbəst olardın.

– Mən bunu edə bilmərəm, – deyə Cenni cavab verdi. – Atam razı olmaz. O bilir ki, mən pul qazanmalıyam.

– Düz deyirsən, əlbəttə. Ancaq sənə bu işin xeyri nədir? İlahi! Həftədə dörd dollar! Sənə onlardan istifadə edə biləcəyini düşünməydim, mən sevinclə sənə bundan əlli dəfə artıq verərdim.

O, dalğın halda barmaqları ilə stolu taqıldatmağa başladı.

Cenni:

– Mən bunu edə bilmərəm, – dedi. – Heç bilmirəm bu pulları nə edəcəyəm. Mənimkilər başa düşərlər. Hamısını anama söyləmək lazım gələcək.

Cenninin bu sözləri deməsindən Lester belə nəticəyə gəldi ki, Cenni anasına belə bir şey etiraf edə bilərsə, deməli, ana və qız çox yaxındırlar. O heç də daşqəlblı adam deyildi, bu ona təsir etdi. Lakin o öz niyyətindən imtina etmək fikrində deyildi.

Lester həlim bir səsle davam etdi:

– Mənim başa düşdüyümə görə, ancaq bir yol vardır. Sən qulluqçu olmamalısan. Bu sənə layiq deyildir. Mən bunun əleyhinəyəm. Hər şeyi burax və mənimlə Nyu-Yorka gedək. Mən sənənin qayğını çəkərim. Mən səni sevirəm və istəyirəm ki, sən mənənin olasan. Sən öz ailənin nigarənçılığını çəkməli olmayacaqsan. Sən əzizlərinə yaxşı bir ev alıb onu öz zövqünlə bəzəyə biləcəksən. Məgər sən bunu istəmirsən?

O susdu. Cenni dərhal anasını, sevimli anasını düşünməyə başladı. Missis Herhardt ömrü uzununu ancaq bu barədə, belə gözəl bir ev haqqında danışmışdı. Onların evi bir az böyük olsaydı, bu evin yaxşı mebeli, bağı olsaydı, o necə xoşbəxt olardı! Belə evdə o, mənzil haqqı qayğısından, pis, köhnə mebelədən, alçalıcı yoxsulluqdan yaxasını qurtarar – o necə xoşbəxt olar! Cenni bunları fikirləşərkən onu diqqətlə izləyən Lester müsahibinin ən qüvvətli hissəsinə toxunduğunu anladı. Ailəsi üçün abırlı bir ev almağı ona təklif etmək münasib fikir idi. O, bir neçə dəqiqə də gözlədi, sonra soruşdu:

– Sən mənə icazə verirsənmi belə edim?

Cenni:

– Bu çox yaxşı olardı, – dedi. – Ancaq indi bu mümkün deyil. Mən evdən gedə bilmərəm. Mənim hara getdiyimi atam dürüst bilmək istəyəcək. Mən ona nə deyərəm?

– Nə üçün sən missis Breysbriclə Nyu-Yorka getdiyini deməyəsən? Buna heç kəs bir söz deyə bilməz, elədirmi?

Cenni təəccüblə onun üzünə baxaraq:

– Bəli, əgər evdə düzünü bilməsələr, – dedi. – Bəs birdən bilsələr?

Lester sakit və arxayın cavab verdi:

– Bilməzlər. Onlar missis Breysbricnin işlərindən xəbərdar deyillər. Uzaq səfərə çıxanda öz qulluqçularını aparən xanımlar azdırmı? Sən elə-belə de ki, sənə təklif ediblər gedəsən, sən getməlisən. Biz də yola düşüb gedərik.

– Siz deyirsiniz belə şey mümkündür? – deyə Cenni soruşdu.

– Əlbəttə, – deyə Lester cavab verdi. – Burada nə var ki?

Cenni bütün bunları ölçüb-biçərək qət etdi ki, bu planı yerinə yetirmək olar. Sonra onun ağına gəldi ki, bu adamla yaxınlıq onun üçün yenə analıqla qurtara bilər. Bu nə böyük faciədir – körpəyə həyat vermək... Yox, o bir daha belə şeyə razı ola bilməyəcəkdir, hər halda – birinci dəfə etdiyi kimi düşünmədən, başısoyuc hərəkət etməyəcəkdir. Cenni Vesta məsələsini ona deməyə özünü məcbur edə bilmirdi, ancaq bu keçilməz maneçilik haqqında ona məlumat verməli idi.

– Mən... – deyə o sözə başladı və davam edə bilməyib dayandı.

– Sən!.. – Lester təkrar etdi. – Bəs sonra?

– Mən...

Cenni yenə susdu.

Onun utancaqlığı, onun lazım olan sözü tələffüz edə bilməyən zərif, cəsarətsiz dodaqları Lesteri heyrətə salır, valeh edirdi.

– Nə demək istəyirdin? – deyə o ümidverici bir tərzdə soruşdu.

– Sən lap mələksən. Sən mənə deməkdən qorxursan?

Cenninin əli stolun üstündə idi. Lester əyildi və öz qüvvətli qarabuğdayı əlini onun əlinin üzərinə qoydu.

Cenni gözlərini aşağı dikərək, nəhayət:

– Mənim uşağım olmamalıdır, – deyə bildi.

Lester diqqətlə Cenniye baxır və hiss edirdi ki, qızın rəğbət oyadan səmimiyyəti, bu qədər çətin və qeyri-normal şəraitdə də qoruya bildiyi ləyaqəti, ən mühüm həyat hadisələrini sadə qəbul etməyi bacarması, bu qızı onun gözlərində olduqca yüksəldir.

– Sən qeyri-adi qızsan, Cenni, – deyə Lester ona müraciət etdi.

– Sən sehrli qızsan, möcüzəsən. Lakin narahat olma. Bu işi yoluna qoymaq olar. Madam ki sən istəyirsən, qoy uşağın olmasın. Mən özüm də uşaq istəmirəm.

Cenninin pərt olmuş və qızarmış üzündə anlaşılmazlıq əks olunurdu.

Lester:

– Bəli, bəli, – dedi. – Sən ki mənə inanırsan? Mən nə dediyimi bilərəm, ya yox?

Cenni tutula-tutula:

– Bəli, – dedi.

– Belədir. Hər halda mən sənənin başına pis bir iş gəlməsinə yol vermərəm. Mən səni buradan apararam. Bir də axı mən uşaq olmasımı

heç arzulamıram. İndi onlar mənə zərrə qədər zövq verə bilməzlər. Bu məsələdə tələsməməyi üstün tuturam. Ancaq belə bir şey olmayaqdır, qoy bu səni təşvişə salmasın.

Cenni zorla eşidilən bir səsle:

– Yaxşı, – dedi.

Bu an dünyanın bütün nemətlərini Cenniyə versəydilər, o yenə Lesterin gözlərinə baxmağa cəsarət etməzdi.

Bir az keçdikdən sonra o:

– Qulaq as, Cenni, – dedi. – Sən ki mənə sevirsen, deyilmi? Mən sevməsəydim, xahiş edərdimmi, sən necə düşünürsən? Mən sənin üçün başımı itirmişəm, bu əsil həqiqətdir. Mən şərabdən sərxoş olduğum kimi səndən məst olmuşam. Sən mənimlə getməlisən, həm də tez. Mən bilirəm, hər şey sənin valideynindən asılıdır, ancaq bunu yoluna qoymaq olar. Mənimlə Nyu-Yorka gedək. Sonra bir şey düşünərik. Mən sənin ailənlə tanış olaram. Mən özümü sənin pərəstişkarın göstərə bilərəm, yaxud və istəyirsən edərim, ancaq təxirə salmadan mənimlə gedək.

Cenni demək olar ki, qorxu ilə:

– İndi bu saat ki, yox? – deyə soruşdu.

– Mümkün olsa, sabah, mümkün olmasa, ən gec bazar ertəsi. Sən bunu düzəldərsən. Səni nə qorxudur? Axı missis Breysbric səni özünə aparsaydı, sən cəld yığışmalı olardın və heç kəs sənə bir söz deməzdi. Elə deyilmi?

Cenni fikirləşərək:

– Bəli, – deyə təsdiq etdi.

– Bəs indi sənə mane olan nədir?

– Yalan danışmaq lazım gələndə həmişə adam çox çətinlik çəkir, – deyə Cenni dalğın-dalğın cavab verdi.

– Bilirəm, hər halda sən gedə bilərsən. Elədirmi?

– Bəlkə siz bir az gözləyəsiniz? – deyə Cenni xahiş etdi. – Bunlar hamısı mənim üçün çox gözlənilməzdir. Mən qorxuram.

– Bir gün belə gözləyə bilmərəm, quzum, məgər sən görmürsən ki, mən artıq gözləmək iqtidarında deyiləm? Düz gözlərimə bax. Gedəcəyikmi?

– Yaxşı, – deyə Cenni qəmgin cavab verdi, lakin qəlbində bu adama qarşı qərribə bir mehribanlıq hissi oyandı. – Gedərik.

Getmək məsələsi gözlənilmədiyindən daha asan həll olundu. Cenni anasına həqiqəti söyləməyi qərara aldı. Atasına isə ancaq bir şey demək olardı: missis Breysbric yola düşür və istəyir ki, Cenni onu müşayiət etsin. Ata, əlbəttə, sorğu-suala başlayacaqdır, lakin onun ürəyinə heç bir şübhə girməz. Bir gün evə gələrkən Cenni Lesterlə universal mağazaya daxil oldu və Lester ona sandıq, çamadan, yol paltarları və şlyapa aldı. O öz qələbəsi ilə çox iftixar edirdi.

– Nyu-Yorka çatanda sənə bunlardan yaxşı şeylər alaram. Sən hələ özün öz qiymətini bilmərsən, hamı dönüb sənə baxacaqdır.

O, aldığılarının sandığa qoyulmasına, otele göndərilməsinə sərəncam verdi. Sonra Cenni ilə şərtləşdi ki, bazar ertəsi yola düşməzdən əvvəl o, paltarlarını dəyişmək üçün otele gəlməlidir.

Cenni evə qayıtdıqda anasını mətbəxdə gördü, ana isə həmişə olduğu kimi qızının gəlişinə sevindi.

– Günün ağır keçib, nədir? – deyə missis Herhardt mehribancasına soruşdu. – Çox yorğun görünürsən.

– Yox, mən yorulmamışam. İş bunda deyil. Elə belə, mən özümü o qədər də yaxşı hiss etmərəm.

– Yoxsa bir hadisə baş verib?

– Ah, anacan, mən sənə bir şey deməliyəm. Bu elə çətinlikdir ki...

Cenni sualedici nəzərlə anasına baxaraq susdu, sonra gözlərini çəkdi.

– Nə olub axı? – deyə missis Herhardt təşvişlə soruşdu. Onlar o qədər müsibət görmüşdülər ki, missis Herhardt daima yeni bir fəlakət gözləyərək yaşayırdı. – Olmaya missis Breysbric səni qovlayıb?

Cenni öz həyəcanını gizlətməyə çalışaraq:

– Yox, – deyə cavab verdi, – ancaq mən getməyə hazırlaşırıram.

– Belə şey ola bilməz! – deyə ana az qala qışqırdı. – Nə üçün?

– Mən Nyu-Yorka gedirəm.

Ana heyret içərisində gözlərini bərəltirdi.

– Birdən-birə nə oldu belə? Nə vaxt qərara gəlibsən?

– Bu gün.

– Sən ciddi deyirsən?

Bəli, anacan. Qulaq as. Mən sənə bəzi şeylər danışmaq istəyirəm. Bizim nə qədər çətin yaşadığımızı sən bilirsən. Fərqi yoxdur, biz

özümüz öz işimizi düzəldə bilməyəcəyik. İndi elə bir adam tapılıb ki, bizə kömək etmək istəyir. O deyir ki, mənə sevir və istəyir ki, bazar ertəsi mən onunla Nyu-Yorka gedəm. Mən getməyi qərara aldım.

– Yox, Cenni, heç vaxt! – deyə ana səsinə ucaldı. – Sən təzədən belə işə necə gedə bilərsən? Atanı düşün!

Cenni qətiyyətlə dedi:

– Mən artıq hər şeyi düşünmüşəm. Belə yaxşı olar. O, yaxşı adamdır, mən bilirəm. Onun pulu da çoxdur. O istəyir ki, mən onunla gedim, mən də gedəcəyəm. Qayıdandan sonra o bizə təzə ev alacaq, ümumiyyətlə, kömək edəcəkdir. Sən özün bilirsən, mənə heç kəs almaz. Qoy belə olsun. O mənə sevir. Mən də onu sevirəm. Nə üçün mən getməməliyəm?

– Bəs o, Vesta haqqında bir şey bilirmi? – deyə missis Herhardt ehtiyatla soruşdu.

– Yox, – deyə Cenni günahkarcasına cavab verdi. – Məncə, onu deməsəm yaxşı olar. Mən Vestanı bu işə qarışdırmamağa çalışaram.

– Cenni, qorxuram sən başına belə açasan. Sən elə güman edirsən ki, bunun üstü heç vaxt açılmayacaq?

– Mən fikirləşirdim ki, bəlkə o, məktəb vaxtı çatanadək burada sizinlə yaşayar. Sonra mən özüm, yəqin, onu bir yere oxumağa göndərə bilərəm.

– Belə olmağına belədir, – deyə ana razılaşdı. – Ancaq, bəlkə, ona bu başdan deməyin yaxşıdır? Sən düzünü desən, o sənə haqqında ancaq yaxşı fikirdə olar.

Cenni həərətlə dedi:

– İş bunda deyil. Məsələ Vestadadır. Mən onu bu işlərə qarışdırmaq istəmirəm.

Ana başını yırğaladı.

– Sən onunla harada tanış olmusan?

– Missis Breysbricgildə.

– Çoxdan?

– İki ay olar.

Missis Herhardt onu məzəmmətlədi:

– Bu iki ayda sən birçə dəfə onun haqqında bir kəlmə deməyibsən.

Cenni müqəssir kimi:

– Onun mənə belə münasibət bəslədiyini bilmirdim, – dedi.

– Bəlkə gözləyəsən? Nə üçün o əvvəl bizə gəlməməlidir? – deyə ana soruşdu. – Onda hər şey daha asan olar. Axı fərqi yoxdur, sən getsən, atan həqiqəti biləcəkdir.

– Mən demək istəyirəm ki, missis Breysbriclə gedirəm. Onda atam etiraz etməz.

Ana fikir içərisində razılaşdı:

– Bəli, ola bilər.

Onlar sükut içində bir-birinə baxırdılar. Missis Herhardt indi Cenninin həyatına daxil olmuş bu yeni, heyrətamiz adamı öz təsəvvüründə, xəyalında canlandırmağa çalışırdı. O zəngindir. O, Cennini aparmaq istəyir. O, Herhardtlara yaxşı ev almaq istəyir. Lap nağıllardakı kimi!

Anasının nə fikirləşdiyini duymuş Cenni:

– Gör bir o mənə nə verib, – deyə sinəsində gizlətdiyi iki yüz əlli dolları çıxartdı və missis Herhardtın əlinə qoydu.

Missis Herhardt təəccüblə gözlərini pula zillədi. Bu yaşıl və sarı kağızlar bütün qayğılardan, – yemək, paltar, kömür, mənzil haqqı qayğılarından nicat yolu idi. Evdə çox pul olsa, Herhardt yanıq əlləri ilə işləyə bilmədiyi üçün belə dərd çəkməz. Corca, Martaya, Veronikaya yaxşı şeylər almaq olar – onlar bunu gözləyir, bunun həsrətini çəkirlər! Cenni geyinər, bəzənər, Vesta təhsil alar.

Nəhayət, ana:

– Sən deyirsən o gec-tez sənənlə evlənəcək? – deyə soruşdu.

– Bilmirəm, – deyə Cenni cavab verdi. – Bəlkə. Mən ancaq bunu bilirəm ki, o mənə sevir.

Missis Herhardt bir az susduqdan sonra:

– Nə edək, – dedi, – əgər sən getməyini atana demək istəyirsənsə, bunu sonraya saxla. Onsuz da bu ona çox qərribə gələcəkdir.

Cenni qalib gəldiyini anladı. Vəziyyət ananı artıq baş vermiş hadisə ilə barışmağa məcbur etdi. O kədərlənmişdir, ancaq hər halda ona elə gəlir ki, bəlkə də bu yaxşıhəddərdir.

Ana ah çəkərək qızına:

– Mən sənə kömək edərdim, – dedi.

Yalan danışmaq missis Herhardt üçün asan iş deyildi, lakin o elə təbii bir üzlə yalan danışdı ki, ərinin bütün şübhələrini dağıtdı. Bu təzə xəbəri uşaqlara da dedilər, hamı bu xəbəri həərətlə müzakirə edirdi, sonra Cenni özü də bu uydurmanı atasına təkrar etdikdə hamısı çox təbii çıxdı.

- Sən uzun müddətəmi gedirsən? – deyə atası soruşdu.
– İki-üç həftəliyə, – deyə Cenni cavab verdi.

Herhardt:

– Bu xoş, könülaçan səyahətdir, – dedi. – Mən Nyu-Yorkda min səkkiz yüz qırx dördüncü ildə olmuşam. O vaxt şəhər indiki kimi deyildi, lap balaca idi.

Ürəyinin dərinliyində o çox şad idi ki, Cenninin işi belə düz gətirmişdir. Görünür, xanımı ondan razıdır.

Bazar ertəsi gəlib çatdı. Cenni səhər tezdən əzizləri ilə vidalaşdı və Lesterin onu gözlədiyi “Dornton” otelinə getdi.

Lester onu qadın otağında qarşılayaraq şən üzlə səsləndi:

- Axır ki, gəlib çıxdın!
– Bəli, – deyə Cenni cavab verdi.

Lester davam etdi:

– Sən mənim qardaşım qızısan. Mən öz otağımın yanında sənə otaq sifariş etmişəm. İndi adam göndərəm, açarı gətirər, paltarlarını dəyişərsən. Sən hazır olan kimi sandığına vağzala göndərəm. Qatar saat birdə yola düşür.

Cenni paltarını dəyişməyə getdi. Lester isə darıxmamaq üçün oxudu, papiros çəkdi və nəhayət, Cenninin qapısını döydü. Cenni artıq paltarını dəyişmişdi. O dərhal qapını açdı.

Lester təbəssümlə:

- Sən çox gözəlsən, – dedi.

Cenni gözlərini aşağı dikdi, onun ürəyində ağırlıq və nigarançılıq var idi. Öz rolunu oynamaq üçün o nə qədər hiylə gəlməli, yalan danışmalı, həyəcan keçirməli olmuşdu, – bunlar asan başa gəlməmişdi. Onun simasında yorğunluq və iztirab duyulurdu.

– Məgər sən kədərlənirsənmi? – deyə Lester ona diqqətlə baxaraq soruşdu.

- Y-yox! – deyə Cenni cavab verdi.

– Ürəyini sıxma, quzum. Hər şey yaxşı olacaqdır.

O, Cennini qucaqladı və öpdü, onlar aşağı düşdülər. Cenninin hətta bu sadə libasda belə, onun indiyədək geydiyi paltarlar içərisində ən yaxşısı olan bu paltarda, necə qəşəng olduğunu görüb təəccüb qaldı.

Onlar tezliklə vağzala çatdılar. Keyn biletləri əvvəlcədən sifariş etmişdi ki, qatar lap yola düşdüyü zaman vağzala gəlsinlər. Onlar

Pulman vaqonunun kupesində oturdular. Lester işlərin gedişindən çox razı idi. Həyat onun gözlərində toy-bayrama çevrilmişdi. Cenni onun yanında idi. O, istədiyini əldə etmişdir. Həmişə hər şey belə düzəlsə, yaxşı olar.

Qatar yola düşdü, Cenni dalğın surətdə pəncərəyə baxmağa başladı. Pəncərə arxasında soyuq yağış altında islanmış və qonurlaşmış intehəsiz çöllər, payız fəslinə məxsus çılpaq meşələr uzanırdı. Düzlərdə fermalar – sanki yerə daha sıx yapışmağa can atan alçaq damlı kiçik evlər görünür və bir az sonra geridə qalırdılar. Qatar xırda kəndlərin yanı ilə ötüb keçirdi. Bunlar bir yığın ağ, sarı, qonur daxmalar idi, damları yağışdan və pis havadan qaralmışdı. Bir ev Cenniye Herhardtların Kolumbusdakı köhnə evini xatırlatdı. O, gözlərini dəsmalla örtüdü və yavaşca ağladı.

– Sən ağlayırsan, Cenni? – deyə Lester birdən oxuduğu məktubdan ayrılaraq soruşdu. Onun bütün bədəninin əsdiyini görərək: – Sakit, sakit ol, – deyə davam etdi. – Belə yaramaz. Ağıllı ol! Göz yaşları sənə nə verəcək?

Cenni dinmədi və Lester bu dərin lal kədərdən qeyri-ixtiyari məyus oldu.

– Ağlama, – deyə o, Cennini sakitləşdirirdi. – Axı mən sənə dedim ki, hər şey yaxşı olacaqdır. Heç nəyin nigarançılığını çəkmə.

Cenni güclə özünü ələ aldı və gözlərini silməyə başladı. Lester davam edirdi:

– Belə perişanlıq nə üçün? Bundan ancaq qanqaralığı ola bilər, işlər daha da korlanar. Mən başa düşürəm, evdən getmək sən üçün çətindir, ancaq burada göz yaş kömək etməz. Bir də axı sən həmişəlik getmirsən. Axı sən qayıdacaqsan. Həm də sən məni sevirsən, eləmi, quzum? Sənin nəzərində mənim bir qiymətim var, ya yox?

Cenni gülümsəməyə cəhd edərək:

- Var, – dedi.

Lester yenə məktub oxumağa başladı, Cenni isə Vesta haqqında fikrə getdi. Artıq ona əziz olmuş bir adamdan belə bir sirri gizlətməsi onu çox narahat edirdi. O bilirdi ki, uşağı olduğunu Lesterə deməlidir, lakin bunu fikirləşdikdə belə, əsməyə başlayırdı. Bəlkə o etiraf etmək üçün bir zaman özündə kifayət qədər mətanət tapacaqdır. Cenni həyəcanla düşünürdü: “Mən ona deməliyəm. – O, birdən-birə bu borcunun bütün ciddiliyini dərindən dərk etdi. – Mən dərhal etiraf

etməsəm və biz bir yerdə yaşamağa başlasaq, sonra o hər şeyi bilər, heç vaxt məni bağışlamaz. O məni qova bilər – bəs onda mən hara gedərəm? Mənim başqa evim yoxdur. O zaman mən Vesta ilə nə edərim?”

O döndü və sanki sabah-birigün baş verəcək dəhşətli bir hadisəni əvvəlcədən duyaraq qorxu ilə Lesterə baxdı, onun qarşısındakı yalnız diqqətlə məktub oxuyan, özünə sığal vermiş, görkəmli bir kişi idi. Nə onun yeni qırılmış çəhrayı üzündə, nə hədsiz razılıq ifadə edən bütün qədd-qamətində qəzəblənmiş Nemezidamı xatırladan heç bir döyüşkənlik yox idi. Cenni gözlərini ondan çəkən kimi Lester öz növbəsində ona baxdı.

– Günahlarımı göz yaşınla yuyub qurtardınmı? – deyə o, şadlıqla soruşdu.

Cenni zəif təbəssümlə cavab verdi. Lesterin eyhamı istər-istəməz hədəfə dəymişdi.

– Ümidvaram, – deyə Cenni cavab verdi.

O, başqa söhbətə keçdi, Cenni isə pəncərəyə baxır və düşünürdü ki, qəlbi həqiqəti açıb ona söyləmək üçün çırpınır, amma bunu bacarmır, heç bir şey çıxmır. “Bunu uzun müddət təxirə salmaq olmaz” – deyə o düşünür və özünə təsəlli verirdi ki, bəlkə bu yaxınlarda bütün qüvvəsini toplayıb hər şeyi ona nağıl edəcəkdir.

Ertəsi gün onlar Nyu-Yorka çatdılar və Lesterin qarşısında harada qalmaq kimi ciddi bir məsələ durdu. Nyu-York böyük şəhərdir. Burada bir tanışa rast gəlmək ehtimalı azdır. Lakin Lester risk etməyi lazım görmədi. Buna görə o, sürücüyə ən zəngin otellərdən birinə sürməyi tapşırırdı, iki-üç həftə qalmaları üçün bir neçə otaq tutdu.

Cenninin indi düşdüyü şərait o qədər qeyri-adi, o qədər gözqamaşdırıcı idi ki, o özünü başqa bir aləmdə hiss edirdi. Cenni yüngül və gurultulu dəbdəbəni sevmirdi. O həmişə öz ətrafını sadə və zərif şeylərlə bəzəyirdi. Lester Cenniye nə lazım olduğunu dərhal anladı və onun üçün hər şeyi qayğı və zövqlə seçməyə başladı. Cenni, bu əsil qadın, Lester onun başına yağdırdığı gözəl paltarlara və bəzək-düzək şeylərinə ürəkdən sevinirdi. O, güzgüdə yaxalığı və qolları zərxcaralı Fransa krujevasından olan göy məxmər dona bürünmüş yaraşlıq qamətini görürkən öz-özündən soruşdu: doğrudanmı bu, paltaryuyanın qızı Cenni Herhardtdır? Doğrudanmı on dollarlıq yüngül zərif tufli geymiş bu ayaqlar, qiymətli daş-qaşlarla parlayan əllər

onundur? Belə bir sərvətin birdən-birə ona qismət olması möcüzədir. Lester vəd etmişdir ki, anasının da payına bəzi şeylər düşəcəkdir. Cenni bu barədə düşünürkən, gözləri yaşla dolurdu. Əziz, sevimli ana!

Cennini həqiqətən özünə layiq oluncaya qədər geyindirmək Lesterə böyük ləzzət verirdi. O bütün qabiliyyətini işə saldı və əldə etdiyi nəticə onun gözlədiyindən müqayisəedilməz dərəcədə gözəl oldu. Dəhlizlərdə, restoranlarda, küçələrdə adamlar dönüb baxır və onun yol yoldaşını nəzərləri ilə müşayiət edirdilər.

– Nə gözəl qadındır! – Hər tərəfdən bu sözlər eşidilirdi.

Cenninin vəziyyətinin belə əsaslı surətdə dəyişməsinə baxmayaraq, bu onun başını gicəllətmədi, o, sağlam düşüncəsini itirmədi. Onda belə bir hiss var idi ki, guya həyat öz nemətlərini onun üzərinə müvəqqəti olaraq səpir, sonra hamısını yenə geri alacaqdır. Xırda şöhrətpərəstlik ona xas deyildi. Lester onu öyrəndikcə bunu daha aydın görür, yəqin edir və deyirdi:

– Sən çox yaxşı qadınsan. Sən hələ parlayacaqsan. İndiyədək həyat seni çox da sevindirməmişdir.

Lester indi bir şeyin qayğını çəkirdi: atası və ailə üzvləri onun bu yeni əlaqəsi haqqında bir şey eşitsələr, bunu onlara necə izah edəcəkdir. Çıxaqda, yaxud Sent-Luisdə ev tutsa (o bu barədə artıq düşünmüşdü), bunu gizləndirməyə müvəffəq olacaqmı? Bir də ki, bunu gizli saxlamaq istəyirmi? O az qala əmin idi ki, Cennini həqiqi məhəbbətlə, ürəkdən sevir.

Qayıtmaq vaxtı çatdıqda Lester gələcək hərəkət planını Cenni ilə müzakirə etməyə başladı. O deyirdi: “Məni atana bir tanış kimi təqdim etməyə çalış. Belə daha yaxşı, daha sadə olar. Mən sizə gələrim. Sonra sən ona – biz evlənmək istəyirik – dedikdə o təəccüb etməz”.

Cenni Vestanı düşünüb daxilən sarsıldı. Lakin, bəlkə atanı dile tutub başa salmaq mümkün olar ki, bu barədə susmaq lazımdır.

Lester Cenniye ağıllı bir təklif vermişdi: evə öz paltarlarında qayıtmaq üçün Cenni köhnə Klivlend paltarını qorunmalı idi.

– Qalan şeylər haqqında narahat olma, başqa cur şərait düzəlməyə qədər mən onları saxlıram.

Hər şey çox asan və sadəcə düzəldi: Lester əla strateq idi.

Onlar Nyu-Yorkda olduqları vaxt Cenni, demək olar ki, hər gün evə məktub yazır və məktubun içerisinə ancaq anasına aid qısaca bir

kağız qoyurdu. Bir dəfə o, anasına yazdı ki, Lester onlara gəlmək istəyir, missis Herhardt atasını bu görüşə hazırlamalıdır, ona danışmalıdır ki, Cenni bir adamla tanış olmuş və bu adam Cennini sevmişdir. Cenni Vesta ilə əlaqədar olan çətinliklərdən yazırdı, buna görə ana Herhardtı ağzından bir söz qaçırmamağa məcbur etmək üçün plan qurmağa başladı. Elə etmək lazımdır ki, bu dəfə hər şey yaxşı düzəlsin. Cenni öz taleyini qurmağa imkan vermək lazımdır. Nəhayət, Cenni qayıtdı və hamısı onun gəlişinə sevindi. Əlbəttə, Cenni əvvəlki işinə qayıda bilməzdi, ancaq missis Herhardt ərinə izah etdi ki, Cenninin özünə daha yüksək maaşlı iş tapması üçün missis Breysbric onu azad etmiş və iki həftəlik maaşını qabaqcadan vermişdir.

XXIV FƏSİL

Lester Keyn, Herhardtların işini və onlarla qarşılıqlı münasibətini hələlik qaydaya saldıqdan sonra Tsinsinnatiyə, öz vəzifələrini ifa etməyə qayıtdı. O, şəhərin kənarında iki kvartallıq sahəni tutan böyük fabrikin həyatı ilə ürəkdən maraqlanırdı, firmanın bütün nailiyyətləri və perspektivləri, onun atası və qardaşı üçün olduğu kimi, ona da yaxın idi. Özünü böyük və inkişaf edən bir müəssisənin zəruri hissəsi kimi duymaq ona xoş gəlirdi. Dəmir yollarında “Keyn kampaniyası, Tsinsinnati” yazılmış yük vaqonlarını, yaxud müxtəlif şəhərlərdə böyük mağazaların pəncərələri arxasında öz firmasının hər cür ekipajlarını gördükdə o, hərarətli və sevincli razılıq hissi duyurdu. Belə etibarlı, fəxri, təmiz müəssisənin nümayəndəsi olmaq zarafat deyil! Bunlar hamısı çox gözəl idi, lakin indi Lesterin şəxsi həyatında yeni dövr başlanmışdır – sözün qıyası, Cenni zahir olmuşdur. Doğma şəhərə qayıdarkən o başa düşürdü ki, bu əlaqə pis nəticə verə bilər. O, atasının bu işə necə münasibət bəsləyəcəyindən qorxur, xüsusilə qardaşını düşünməli olurdu.

Robert soyuq və pedant adam idi, nümunəvi işbaz idi, həm ictimai, həm də şəxsi həyatında qüsursuzdu. O heç bir zaman qanunlaşdırılmış ədəbliyyətin ciddi müəyyən edilmiş hədudlarını keçməmiş, nə həssaslığı, nə alicənablığı ilə fərqlənməmiş, əslində hər hansı bir üzrlü bəhanə ilə, yaxud heç olmazsa, zərurətlə doğrulda biləcəyi hər cür kələyə qabil idi. Bu zaman onun necə mühakimə yürütdüyü Les-

terə aydın deyildi, o, işbazın sərt üsullarını əxlaqın ən ciddi qaydaları ilə barışdıran məntiqin bütün hiylələrini təqib edə bilməzdi, – lakin Robert bunları bir-biri ilə birləşdirməyi bacarırdı. Bir dəfə Lester qardaşı haqqında kimə isə belə demişdi: “O, şotlandiyalı keşiş kimi vəz edir, yağlı tikəni asiyalı kimi duyur”. Bu tamamilə doğru qiymət idi. Lakin o nə Roberti tutduğu mövqedən çıxarmağı, nə də onunla mübahisəyə girişməyi bacarmırdı, çünki əksəriyyətin rəyi qardaşının tərəfində idi. Robert, məhz qəbul olunduğu kimi hərəkət edir və deyəsən, eynilə bu cür mühakimə yürüdüdü.

Qardaşlar zahirən ən dostcasına münasibətdə idilər, daxilən isə bir-birinə kökündən yad idilər. Robert, ümumiyyətlə, Lesterə pis münasibət bəsləmirdi, ancaq onun maliyyə məsələlərindən baş çıxarmaq qabiliyyətinə inanmırdı. Qardaşlar həyata eyni gözlə baxa bilməzdilər, çünki olduqca müxtəlif adamlar idilər. Lester, hər şeyə qadir dollar uğrunda soyuqqanlıqla və inadla çarpışan, bütün həyatını dollara həsr edən qardaşına gizləndə nifrət edirdi. Robert isə əmin idi ki, Lesterin yelbeyinliyi ziyanlıdır və gec-tez onu fəlakətə aparıb çıxaracaqdır. İndiyə qədər hər şeyi ata idarə etdiyi üçün, işdə onlar ciddi toqquşmalı olurdular, lakin onların arasında daima kiçik ixtilafalar əmələ gəlirdi və belə hallarda küləyin haradan əsdiyini anlamaq heç də çətin olmurdu. Lester ticarət işlərini dostluq münasibəti, şəxsi tanışlıq, ehtiram və güzəşt əsasında aparmaq tərəfdarı idi. Robert hesab edirdi ki, sərtlik, amansızlıq yolu ilə getmək, istehsalatın məsarifini aşağı salmaq və malları elə ucuz satmaq lazımdır ki, hər cür rəqabəti boğmaq mümkün olsun.

Qoca fabrikant həmişə sülh və sakitlik yaratmağa çalışır, lakin qabaqcadan duyurdu ki, gec-tez böyük bir dəyişmə əmələ gələcək və o zaman oğullarından biri, bəlkə də hər ikisi müəssisədən çıxmalı olacaqdır. O tez-tez: “Siz bir-birinizlə daha yaxşı yola getməlisiniz!” – deyirdi.

Lesteri bir məsələ də – atasının nikaha, daha doğrusu, onun nikahına münasibəti narahat edirdi. Arçibald Keyn daima təkrar edirdi ki, Lester evlənməlidir və bunu təxirə salmaqla o, böyük səhv edir. Luizadan başqa hamısı müvəffəqiyyətlə evlənmiş və ərə getmişlər. Nə üçün onun əziz oğlu onlar kimi etməməlidir? Qoca əmin idi ki, bu hər cəhətdən Lesterə ziyan vurur.

O, dəfələrlə oğluna sübut etməyə çalışmışdı:

– Bu bir qaydadır, sənin mövqeyində olan adam evlənir. Bu səni adamların gözündə qaldırır, hörmətə mindirər. Özünə yaxşı arvad tap, ailə qur. Sən mənim yaşma çatanda evsiz, uşaqsız nə edə bilərsən?

– Münasib qıza rast gəlsəm, nə üçün evlənmirəm, – deyər Lester cavab verirdi. – Ancaq mən hələ belesinə rast gəlməmişəm. Səncə, mən nə etməliyəm? Ağına-bozuna baxmayıb kim düşdü evlənim?

– Əlbəttə yox, yaxşı qızlar azdır mı? Sən istəseydin, yəqin ki, özünə münasib arvad tapa bilərdin. Məsələn, bu Peys. Onun nəyi pisdir? Sən onu həmişə bəyənidin. Bu qayda ilə getmək yaramaz. Lester, bu, yaxşılığa aparıb çıxarmaz.

Lester cavabında ancaq gülümsərdi.

– Yaxşı, ata, bu məsələni sonraya qoyaq. Bir vaxt mən yəqin ağılanaaram. Bir də ki, su içmək üçün yanğı hiss etməlisən.

Qoca müvəqqəti təslim olurdu, lakin bu onun ən böyük qayğısı idi. O, oğlunun ağılınmasını və həqiqi işgüzar adam olmasını çox istəyirdi.

Lester anlayırdı ki, bu vəziyyət Cenni ilə münasibətini hər hansı bir möhkəm zəmin üzərində qurmağa imkan verməz. O, hərəkət planını söylə götür–qoy etdi. Şəksiz, nə olursa olsun o, Cennidən imtina etməyəcəkdir. Ancaq ehtiyatlı olmaq lazımdır, boş yerə risk etməyə dəyməz. Onu Tsinsinnatiyə gətirsinmi? Bu zaman bu məsələ üzə çıxsa, necə dava qopar! Bəlkə ona şəhərdən kənarında rahat bir ev düzəltsin? Əlbəttə, ata–anası, qardaşı və bacıları gec–tez şübhələnməyə başlayacaqlar. Bəlkə işlə əlaqədar olaraq başqa şəhərlərə gedəndə onu özü ilə aparsın? Nyu–Yorka olan ilk səfər yaxşı qurtardı. Lakin həmişə belə ola bilməzi? O, dönə–dönə bunu fikirləşirdi. Çətinliklər onu daha da qızıdırırdı. Nəhayət, bəlkə ən münasib yer Sent–Luis, Çikaqo, yaxud Pittsburq kimi bir başqa şəhərdir. O bu yerlərdə, xüsusən Çikaqoda, tez–tez olurdu. Axırda o, Cennini məhz Çikaqoya köçürməyi qərara aldı. O həmişə oraya bir bəhanə ilə gedə bilər. Həm də bu bir gecəlik yoldur. Bəli, Çikaqo hamısından yaxşıdır. Belə böyük, qaynar şəhərdə nəzərə çarpmamaq çətin deyildir. Tsinsinnatidə iki həftə qaldıqdan sonra o, Cenniye tezliklə Klivlendə gələcəyini yazdı və cavab aldı ki, Cenninin evinə gələ bilər. Cenni onun haqqında atasına demişdir. Cenni evdə qalmaq ağillı hərəkət hesab etməmiş, həftədə dörd dollar maaşla mağazada qulluğa girmişdi. Lester bunu oxuyarkən gülümsədi, ancaq Cenninin zirekliyi və ədəbliyi onun xoşuna gəlirdi. O öz–özünə dedi: “Qoçaq qızıdır, ağillıdır, mən hələ belə qıza təsadüf etməmişəm”.

Birinci şənbə günü o, Klivlendə gəldi, Cenninin qulluq etdiyi mağazaya girdi, axşam görüşmək üçün onu razı saldı. Qoy Cenni atasına onu öz pərəstişkarı kimi tanıtdırsın, eyb etməz, bu məsələ nə qədər tez qurtarsa, o qədər yaxşıdır. Herhardtların evinin miskinliyi və onların gözə girən yoxsulluğu onda az qala ikrah hissi oyatdı, lakin Cenninin özü ona həmişəki kimi qəşəng görünürdü. Lester bir neçə dəqiqə yemək otağında oturandan sonra salamlamaq üçün Herhardt arvadı ilə onun yanına gəldi, lakin Lester onlara demək olar ki, diqqət yetirmədi. Köhnə alman ona ən adi şəxsiyyət kimi görünürdü. Yüzlərlə belələrini onun atasının fabrikinde ən aşağı vəzifələrə götürürdülər. Bir az söhbət etdikdən sonra Lester Cennini gəzməyə dəvət etdi. Cenni şlyapasını geydi və onlar çıxdılar. Əslində isə onlar Lesterin tutduğu evə getdilər. Cenninin yeni paltarları hələlik orada saxlanılırdı. Cenni axşam saat səkkizdə qayıtdı, ev adamları bunda heç bir pis cəhət görmədilər.

XXV FƏSİL

Bir ay sonra Cenni xəbər verdi ki, Lester onunla evlənmək istəyir. Aydınır ki, onun gəlib–getməsi müəyyən zəmin hazırlamışdı, buna görə təzə xəbər hamıya təbii görünürdü. Təkcə Herhardt özü sanki bir az şübhələndirdi. Bunun nə ilə qurtaracağı ona aydın deyildi. Bəlkə, hər şey yaxşı olacaqdır. Lester, deyəsən, doğrudan da pis adam deyil, bir də axı nə üçün o, Cennini sevməsin? Ondan əvvəl Brender olmuşdur, ya yox? Hərgah Birləşmiş Ştatların senatoru onu sevə bilmişdirsə, nə üçün fabrikant oğlu bu dərddə mübtəla ola bilməsin? Yalnız bir maneçilik qalır, bu da uşaqdır.

Herhardt arvadından soruşdu:

– Cenni Vesta haqqında ona bir söz demişdirmi?

– Yox hələ, – deyər missis Herhardt cavab verdi.

– Yox hələ, yox hələ. Həmişə üstüörtülü danışırınsınız. Səncə, o, uşaq məsələsini bilsə, Cennini alar? Qız özünü pis aparanda, bax, belə şeylər olur. İndi o, bir oğru kimi çətin vəziyyətdən yaxasını qurtarmağa çalışır. Uşağın təmiz adı da yoxdur.

Herhardt yenə qəzetlərə girişdi, ancaq qəmgin fikirlər onu rahat qoymurdu. O düşünürdü ki, həyatı çox uğursuz olmuşdur, heç olmazsa gözetçilik kimi bir işin öhdəsindən gəlmək üçün sağalmağa can atırdı. O bütün bu kələk və aldatmalardan uzaq olmaq istəyirdi.

İki həftədən sonra Cenni anasına etiraf etdi ki, Lester məktub yazıb onu Çikaqoya çağırmışdır. Onun səhəti yaxşı deyildir, Klivləndə gələ bilmir. Ana qızı ilə birlikdə Herhardta dedi ki, Cenni mister Keynlə nikahlanmaq üçün Çikaqoya gedir. Herhardt özündən çıxdı və onun bütün şübhələri yenidən baş qaldırdı. Lakin ona ancaq deyilmək qalırdı. Yox, bu əhvalat yaxşı qurtarmayacaqdır.

Yola çıxmaq günü gəlib çatdı. Cenni atası ilə görüşmədən getməli oldu. Herhardt iş axtararaq axşamədək şəhəri dolaşırdı, Cenni onun qayıtmağını gözləyə bilməyib yola düşdü.

– Mən oradan atama yazaram, – dedi.

O, dönə-dönə qızını öpdü.

– Lester tezliklə bizə bundan yaxşı ev tapacaqdır, – deyə o, şən üzle əzizlərini arxayın edirdi. – O bizim buradan köçməyimizi istəyir.

Budur, gecə qatırı onu Çikaqoya aparır, əvvəlki həyat qurtarır, yeni həyat başlayırdı.

Maraqlıdır ki, Lesterin mərhəməti sayəsində indi ailənin pula bir elə ehtiyacı olmadığına baxmayaraq, uşaqlar və Herhardt bir şey duymurdular. Missis Herhardt ən vacib şeyləri alaraq ərinə asanlıqla alırdı. İndi bir çox şeylər almağa imkanı olduğu halda, hələlik heç bir izafi xərcə yol vermirdi. Qorxu onun əl-qolunu bağlayırdı. Cenni isə bir neçə gün Çikaqoda qaldıqdan sonra anasına yazdı ki, Lester onların başqa evə köçmələrini təkid edir. Məktub, dava salmaq üçün qızını gözləyən Herhardta verildi. O, qaşqabağını turşutdu, ancaq nədənsə bu təklif onu inandırdı ki, hər şey öz qaydasındadır. Keyn Cenni ilə evlənməmişdirsə, nəyin xatirinə onun ailəsinə yardım etməlidir? Yəqin onlar, doğrudan da ağıllı-başlı evlənmişlər. Yəqin Cenni, doğrudan da yüksək mövqeyə çatmışdır və indi valideynlərinə yardım edə bilər. Herhardt onun bütün təqsirlərini birdəfəlik bağışlamağa, demək olar ki, hazır idi.

Beləliklə, yeni ev məsələsi həll olunmuşdu. Cenni köçməkdə anasına kömək etmək üçün Klivləndə qayıtdı. O, anası ilə birlikdə xoşagələ, sakit məhəllə tapmaq üçün şəhəri dolaşdı, nəhayət, münasib yer tapdı. Ayda otuz dollara kirayəyə verilən doqquz otaqlı və heyətli bir ev tutdular. Onu lazım gəldiyi kimi düzəldilər, yemək və qonaq otaqları üçün müvafiq mebel, yaxşı stullar, kreslolar, çarpayılar və hər bir otağa lazım olan bütün şeyləri aldılar. Mətbəx hər cəhətdən yaxşı idi, burada hətta Herhardtların indiyədək yalnız həsrətini çəkə bildikləri vanna otağı kimi cah-calal da var idi. Xülasə, sadə

olsa belə ev çox gözəl idi. Cenni seviniirdi ki, əzizləri indi yaxşı və rahat yaşayacaqlar.

Köçmək vaxtı çatdıqda missis Herhardt sevincindən özünü itirmişdi: axı onun bütün arzuları həqiqətə çevrilirdi! Uzun illər, bütün ömrü boyu o gözlədi, lakin indi, nəhayət, arzusuna çatır. Yeni ev, yeni mebel, kifayət qədər yer, onun yuxusuna belə gəlməyən gözəl şeylər – təsəvvür edin! Yeni çarpayıları, stolları, şkafları və başqa şeyləri görürkən onun gözləri parıldadı.

– İlahi, nə gözəldir! – deyə o səsləndi. – Necə gözəldir, düz demirəmmi?

Cenni çox razı halda, həyəcanını gizlətməyə cəhd edərək gülümsöyürdü. Ancaq gözləri tez-tez yaşanırdı. Anasının yerinə o qədər sevinirdi ki! Cenni onun doğma, əziz adamlarına bu qədər xeyirxahlıq etmiş Lesterin ayaqlarından öpməyə hazır idi.

Mebel gətirildiyi gün missis Herhardt, Marta və Veronika dərhal hər şeyi yerinə qoymağa və qaydaya salmağa başladılar. Böyük otaqlar, indi qış günlərində çıpaq olan, lakin baharda gözəlləşib yaşılacaq heyət, yeni əla mebel hamını heyrətə saldı. Necə gözəl, necə genişlikdir! Corc yeni xalçalar üzərində gəzir, atılıb-düşür, Bass tənqidi nöqtəyi-nəzərlə mebeli gözəldən keçirirdi. Nəhayət, o:

– Yaraşılıqdır! – dedi.

Missis Herhardt sanki rəya içində otaqları dolaşırdı, doğrudan da, bu gözəl yataq otağının, yaraşılıq qonaq otağının və yemək otağının sahibi olduğuna inanmırdı.

Herhardt axırıncı gəldi. Bütün səyinə baxmayaraq, o öz heyretini gizlədə bilmirdi. Yemək otağının stolu üzərində donuq şüşəli girdə abajurun görünüşü onu elə heyrətə saldı ki, Herhardt artıq özünü saxlaya bilməyib:

– Sən bir bunun büsatına bax! – dedi.

O qalın qaşları altından ətrafı qaşqabaqla nəzərdən keçirdi: ayaqları altında olan xalçaya, ağ süfrə ilə örtülmüş, üzərinə yeni boşqablar düzülmiş açılıb-yığılan palıd stola, divarlardakı şəkillərə baxdı, təmizlikdən parlayan mətbəxi nəzərdən keçirdi və başını buladı:

– Tfu, lənət şeytana! Qiyamətdir! – dedi, – çox qərībədir! Çox yaxşıdır. Ehtiyatlı olmaq lazımdır ki, bir şey sınmasın. Şeyi zədələməyə nə var ki! Amma zədələndi, gerek atılsın.

Beli, hətta Herhardt da razı qalmışdı.

Sonrakı üç ilin bütün hadisələrini bir-birinin ardınca təsvir etməyin mənası yoxdur. Ailə tədricən böyük ehtiyac içərisindən nisbətən davamlı bolluğa gəlib çıxdı, bu rifah isə, əlbəttə, Cenninin xoşbəxtliyinə və onun uzaq ərinin alicənablığına əsaslanırdı. Mötəbər iş adamı olan Lester yolüstü ara-sıra Klivlendə gəlir, bəzən Herhardtgildə düşürdü, orada onunla Cenni üçün ikinci mərtəbədə iki yaxşı otaq ayrılmışdı. Bəzən o, teleqram vurub Cennini çağırır və Cenni təcili surətdə Çikaqoya, Sent-Luisə, yaxud Nyu-Yorka yola düşürdü. Lester dəbdə olan kurortlardan birində – Xot-Sprinqsdə, Maunt-Klemensdə, yaxud Saratoqada otaq tutmağı, burada Cenni ilə bir-iki həftə ər-arvad adı ilə həyat sürməyi hər şeydən artıq sevirdi. Elə hallar da olurdu ki, o, Cenni ilə görüşmək üçün bircə günlüyə Klivlendə gəlirdi. Lester həmişə anlayırdı ki, getdikcə çətin vəziyyətin bütün ağırlığını Cenninin çiyinə qoyur, ancaq bunu indi nə cür düzəltməyi təsəvvür edə bilmirdi. Bir də ki, düzəltmək lazımımı? Onlar üçün elə bu cür də bir yerdə olmaq pis deyildi.

Baş verən hadisələrə Herhardtlar ailəsində çox qərribə bir münasibət yaranmışdı. Əvvəlcə, heç bir şeyə baxmayaraq, vəziyyət olduqca təbii görünürdü. Cenni dedi ki, o, ərə getmişdir. Onun nikah kağızını heç kəs görməmişdi, ancaq o özü belə demişdi, həqiqətdə də özünü lap ərli qadın kimi aparırdı. Lakin o, Lesterin ailəsi yaşayan Tsinsinnatidə heç vaxt olmamış və onun qohum-əqrəbasından heç kəs Herhardtgilə gəlməmişdi. İlk zamanlar Lesterin səxavəti Herhardtların gözlərini qamaşdırsa da, o özünü qərribə aparırdı. O hətta evli kişiye belə oxşamırdı. Hərdən elə laqeyd olurdu ki! Cenni bəzi həftələr deyəsən yalnız qısa məktublar alırdı. Elə də olurdu ki, Cenni onun yanına cəmi bir neçə günlüyə gedirdi. Nəhayət, elə də olurdu ki, Cenni uzun müddət onun yanında qalırdı. Bu onların münasibətlərinin çox yaxşı olduğunu göstərən yeganə sübut idi. Lakin bunun özü də qərribə idi.

Bassın yaşı artıq iyirmi beşi ötmüşdü. Onun müəyyən praktik duyğusu var idi, irəli getmək arzusu ilə çırpınırdı. Onda bəzi şübhələr doğmuşdu. Bass həyatdan pis baş çıxarmırdı və hiss edirdi ki, burada nə isə bir əngəl var. On doqquz yaşlı Corc divar kağızı fabrikinde bir növ mövqə tutmağa müvəffəq olmuşdu. O bu sahədə mənəbə çatmaq arzusunda idi, bacısının vəziyyəti onu narahat edirdi. Corc bacı-

sının işlərinin lazımı qaydada olmadığına şübhələnirdi. On yeddi yaşlı Marta, Uilyam və Veronika hələ məktəbdə oxuyurdular. Onlara imkan vermişdilər ki, istedikləri qədər oxusunlar, lakin onlar da tutqun nigarçılıq duyurdular. Onlar bilirdilər ki, Cenninin uşağı var. Qonşular, görünür, özləri üçün müəyyən nəticə çıxarmışdılar. Herhardtlarla, demək olar ki, heç kəs tanışlıq etmirdi. Herhardt-ata belə, axırda anlamağa başladı ki, iş yaxşı deyildir, lakin o özü buna yol vermişdi və indi, yəqin, etiraz etmək artıq gec idi. Bəzən o, Cennini sorğu-suala tutmaq, əgər mümkünse işi yoluna qoymağa məcbur etmək istəyirdi, ancaq ən pis əhvalat artıq baş vermişdi. İndi hamısı Lesterdən asılı idi. Herhardt bunu anlayırdı.

Cenninin evdəki doğma adamları ilə münasibətində tədricən qəti dönüş əmələ gəlirdi, lakin qəflətən həyat özü işə müdaxilə etdi. Missis Herhardtın səhhiyyəsi pozuldu. Son zamanlaradək çevik və işlək olan bu kök qadın axır illər qüvvədən düşdüyünü və ağırlaşdığını hiss etdi. Onun təbiətən qərarlısız ağıllı saysız-hesabsız fəlakətlər və ağır təşvişlər incidirdi. Bütün çəkdiyi müsibətlərin nəticəsində onun qəlbindəki həyat odu indi yavaş-yavaş, lakin dayanmadan sönmürdü. O, süst hərəkət edirdi, hələ də onun öhdəsində qalan sadə işdən tez yorulurdu, nəhayət o, pilləkəndən çox çətinliklə qalxdığı haqqında Cenniye şikayət etdi:

– Nədənsə özümü yaxşı hiss eləmirəm, – dedi, – qorxuram naxoş layam.

Cenni təşvişə düşdü və anasını yaxın kurortların birinə aparmağı təklif etdi, ancaq missis Herhardt imtina etdi.

– İnanmıram bu mənə kömək edə.

O, bağçada oturur, yaxud qızı ilə gəzməyə çıxırdı, lakin payızın kədərli lövhələri onu əzirdi.

O deyirdi:

– Mən payızda xəstələnməyi sevmirəm. Yarpaqların necə töküldüyünü görəndə mənə elə gəlir ki, heç vaxt sağalmayacağam.

Cenni qorxusunu gizlədərək:

– Anacan, sən nə danışırısan! – deyirdi.

Hər bir ev hər şeydən əvvəl ana üzərində bərqərar olur, ancaq bunu yalnız axıra yaxın başa düşürlər. Evlənməyə və ailədən getməyə hazırlaşan Bass müvəqqəti olaraq bu fikirdən imtina etdi. Sarılmış, ruhdan düşmüş Herhardt özü labüd fəlakəti dəhşətlə gözləyən

adam kimi evdə dolaşır. Cenni ölümə bu qədər yaxından heç vaxt üz-üzə gəlməmişdi və o, anasını itirdiyini anlamırdı, ona elə gəlirdi ki, birtəhər anasını xilas edə bilər. O həqiqətən əksinə ümid bağlayaraq səbir, qayğı və diqqət mücəssəməsi kimi gecə-gündüz anasının yatağı yanında çəkilmirdi.

Bir aylıq xəstəlikdən sonra son səhər çatdı, – missis Herhardt bir neçə gün şüursuz qalmışdı, evdə dərin sükut hökm sürürdü, hamı barmaq üstə gəzirdilər. Son dəqiqələrdə missis Herhardtın şüuru aydınlaşdı və o, gözlərini Cenninin simasından ayırmadan can verdi. Cenni kədər və dəhşət içində onun gözlərinə baxırdı:

– Anacan, ana! – deyə o bağırır. – Yox, yox!

Herhardt həyətdən qaçıb gəlmişdi, ümitsizlik içərisində artıq əllərini ovuşdura-ovuşdura yatağın yanında dizləri üstə düşdü.

– Niyə mən səndən əvvəl ölmədim! – deyə o təkrar edirdi. – Niyə mən səndən əvvəl ölmədim!

Ananın ölümü ailənin dağılmasını sürətləndirdi. Bassın çoxdan bəri şəhərdə sevgilisi var idi və o bilatəxir evlənməyə hazırlaşır. Həyata daha açıq gözlə və əməli olaraq baxmağa başlayan Marta da ailədən getməyə tələsirdi. Ona elə gəlirdi ki, onların evini, o burada qaldıqca onun özünü də, kimin işə qarşısı tutmuşdur. O, müəllimə olmağa hazırlaşır və ümid edirdi ki, məktəbdə işləmək ona müstəqil yaşamağa imkan verir. Təkcə qoca Herhardt nə edəcəyini bilmirdi. O yenə gecə gözetçisi işləyirdi. Bir dəfə Cenni onu mətbəxdə ağlayan gördü və dərhal özü də ağladı.

– Ağlama, ata – deyə o, atasını dilə tutmağa başladı. – İşimiz elə də pis deyil. Sən ki bilirsən, nə qədər ki, məndə bir az pul var, sən yurdsuz-yuvasız qalmayacaqsan. Sən mənimlə gedə bilərsən.

– Yox, yox, – deyə ata etiraz etdi. O doğrudan da qızı ilə getmək istəmirdi. – İş bunda deyil. Mənim bütün ömrüm puç oldu.

Bass, Corc və Marta hələ bir müddət evdə yaşadılar, nəhayət, bir-birinin ardınca getməyə başladılar, evdə ancaq Cenni, atası, Veronika, Uilyam, ailənin ən kiçiyi olan Vesta – Cenninin qızı qaldı. Lester, əlbəttə, Vestanın keçmiş haqqında heç nə bilmirdi, ən maraqlısı da bu idi ki, bir dəfə də onu görməmişdi. Lester ən çoxu iki-üç günlüyə Herhardtın evində qalmaq özünə layiq gördükdə missis Herhardt hər vasitə ilə çalışır ki, Vesta onun gözünə dəyməsin. Uşaq otağı yuxarı mərtəbədə yerləşmişdi, uşağı gizlətmək elə də çətin deyildi. Lester

demək olar ki, bütün vaxtı öz otağında keçirirdi, yeməyi belə ona qonaq otağını əvəz edən otaqda verirdilər. O heç də hər şeyə maraqlanan deyildi və ailənin qalan üzvləri ilə görüşməyə can atmırdı. Lester həmişə onlarla nəzakətlə salamlaşır, bir az danışır, bundan uzağa getmirdi. Evdə hamı anlayırdı ki, Vesta gözə görünməməlidir və uşağı səylə gizlədirdilər.

Qocaları və uşaqları həmişə izahedilməz bir məhrəbanlıq, gözəl və təsirli daxili ünsiyyət bir-birinə bağlayır. Herhardt Lorri-stritə gəldiyinin birinci ili gizlicə nəvəsi ilə Vestanın totuq al yanaqlarını çimdikləyir, evdə heç kəs olmayanda isə onu çiyinə qoyub, otaqları gəzdirdi. Vesta bir az böyüyüb yeriməyə başlayanda məhz Herhardt məhrəbanı uşağın qoltuqlarının altından keçirdi, müstəqil addım atanadək onu səbirlə evdə gəzdirdi. Vesta qayda ilə yeriyə biləcək dərəcədə böyüdükdən sonra Herhardt onu dilə tuturdu ki, cəsarətlə addımlasın. O bunu gizli, qaşqabaqla, lakin yenə də həmişə məhrəbanlıqla edirdi. Taleyin şıltağı ilə bu qız, onun ailəsinin rüsvayçılığı olan, ümumi əxlaq nöqtəyi-nəzərilə silinməz ləkə olan bu qız, öz zərif aciz uşaq barmaqları ilə onun qəlbinin ən həssas tellərini dindirirdi. Herhardt üreyinin bütün hərətini, bütün ümidlərini bu kiçik səfil məxluqa həsr edir və bağlayırdı. Bu qız onun qapalı, neşəsiz həyatında yeganə işıq şüası idi. Herhardt onun dini tərbiyəsi üçün məsuliyyət daşdığı tez hiss etmişdi. Uşağın xaç suyuna salınmasını israrla təklif edən o deyildimi? O, nəvəsi ilə tək qalanda:

– De: “Pərvərdigara”, – deyə tələb edirdi.

Vesta, dili topuq vura-vura:

– Pəyvədiyaya, – deyə təkrar edirdi.

– Onun yeri göylərdir...

– Yeyi göyləydi... – deyə qız təkrar edirdi.

Bəzən missis Herhardt balacanın çətin səslərlə necə vuruşduğunu görürək, onun tərəfini saxlayırdı:

– Sən onu niyə belə tez öyrədirsən?

– Onun üçün ki, xristian kimi böyüsün, – deyə Herhardt, qətiyyətlə cavab verirdi. – O, duaları bilməlidir. İndi başlamasa, heç vaxt öyrənə bilməyəcək.

Missis Herhardt cavabında gülümseyirdi, ərinin dini qəribəlikləri missis Herhardtı yalnız əyləndirirdi. Eyni zamanda Herhardtın nəvəsinin tərbiyəsi ilə ürəkdən məşğul olması ona xoş gəlirdi. Bəzən o

belə sət və qaradınməz olmasaydı! Herhardt özünə də, bütün ətraf-dakılara da əzab verirdi.

Yenə bahar gəldi və Herhardt səhər tezdən, günəş doğan kimi Vestanı gəzməyə çıxarmağa başladı. O istəyirdi ki, qız dünya işığına baxsın, həyatı öyrənsin.

– Hə, gedək bir az gəzək, – deyə o, qızı sevindirirdi.

– Gəzək, – deyə Vesta civildəyirdi.

– Bəli, gəzək, – deyə Herhardt təkrar edirdi.

Missis Herhardt qıza yaxşı kapor geyindirirdi (Cenni qızının kifa-yət qədər paltar olması qeydinə qalmışdı) və onlar yola düşürdülər. Vesta inamsız surətdə yanını basa-basa gedir, Herhardt isə çox razı bir görkəmlə onun addımlarına uyğunlaşmaq üçün ayaqlarını çətinliklə sürüyə-sürüyə nəvəsinin əlindən tutub aparırdı.

Vesta dörd yaşında ikən bir dəfə onlar gözəl bir may günü gəzməyə çıxdılar. Təbiət baharın golişi ilə sevinir, ağaclarla tumurcuqlar cücərir, quşlar cənubdan qayıtmaları münasibətilə şənlenib civildəyirdilər. Hər cür milçəklər öz qısa ömürlərindən nəşə almağa tələsirdilər. Yollarda sərçələr cikkildəyirdi, bit-birə quşları koldan-kola atılır, göyərçinlər damların altında özlərinə yuva qururdular. Herhardt təbiətin sehlərini Vestaya göstərməkdən böyük zövq alırdı, qız isə hər şeyi duyur, hər şeyə sevinirdi. Bütün gördükləri və eşitdikləri onu əyləndirirdi.

Yaxındakı budaqlardan bit-birə quşu uçanda uşaq alçaqdan ötüb keçən qırmızı nöqtəni görərək:

– O-o! – deyə çığırdı.

O, əlini qaldırdı, gözləri lap girdələşdi.

Herhardt:

– Bəli, – dedi. O elə xoşbəxt idi ki, sanki bu gözəl quşu həyatında ilk dəfə görürdü. – Bu, bit-birədir. Quşdur. Bit-birə. Bir de görüm: bit-birə.

– Biti-bil, – deyə Vesta cəld cavab verdi.

– Hə, bit-birə quşu, – deyə Herhardt təkrar etdi. – O, soxulcan axtarmağa getdi. Biz də gəl onun yuvasını axtaraq. Mən gerek ki, yuvanı burada, ağacda gördüm.

O, ağacların budaqlarını nəzərdən keçirərək tələsmədən addım-layırdı. Bir az bundan əvvəl bu ağaclardan birində tərk edilmiş yuva görmüşdü.

Nəhayət, o hələ yaşıl don geyinmiş alçaqboylu bir ağaca yanaşdı. Bu ağacın budağında sət qış havasının yarı uçurduğu quş yuvası görünürdü.

– Bura gəl, tamaşa elə! – O, qızı yükşəyə qaldırdı və ona bir top quru ot göstərdi. – Bax, yuvadır. Bu quş yuvacığdır. Bax!

Vesta da barmağı ilə göstərərək səsləri uzada-uzada:

– Oy-oy! – dedi. – O-oy! Yuvacıq.

Herhardt uşağı yerə qoyaraq:

– Hə, bu quş yuvasıdır, – dedi. O quşun adı gicitkəndir. İndi hamısı yuvalarından uçublar və daha qayıtmayacaqlar.

Onlar irəli getdilər. Herhardt nəvəsinə yeni qeribə şeylər, yeni möcüzələr göstərirdi, o isə uşağcasına hər şeyə heyret edirdi. İki kvar-tal da getdikdən sonra Herhardt yavaş-yavaş geri döndü, sanki onlar dünyanın o başına gəlib çıxmışdılar:

– Biz gerek evə qayıdaq.

Beləliklə, Vesta getdikcə gözəlləşərək, getdikcə daha anlaqlı, daha zirek olaraq beş yaşına çatdı. Onun yağdırdığı suallar və tapma-calar Herhardtı sevindirir, heyretə salırdı.

O, arvadına deyirdi:

– Qiyamət qızdır! Hər şeyi bilmək istəyir! Məndən soruşur: Allah harada yaşayır? O nə iş görür? Onun ayaqlarını qoymağa stulu varmı? Gülməli uşaqdır!

Qız səhər oyanarkən Herhardt onu geyindirir, axşamlar uşaq dua-sını oxutduqdan sonra yatağa uzandırirdi. O bütün gününü onunla keçirirdi, qız onun ən böyük sevinci və təsəllisi olmuşdu. Vesta olma-saydı, həyat Herhardt üçün qat-qat ağır və dözülməz olan bir yükə çevrilirdi.

XXVII FƏSİL

Cenni ilə keçirdiyi bu üç ildə Lester xoşbəxt idi. Kilsenin və cəmiyyətin gözündə onların əlaqəsi qanunsuz olsa belə, bu əlaqə ona dinclik və rahatlıq verirdi, o çox razı idi və belə hesab edirdi ki, təcrübə baş tutmuşdur. İndi o, Tsinsinmatidəki kübar həyatı ilə qətiyyətlə maraqlanmırdı, onu evləndirmək cəhdlərindən inadla boyun qaçırdı.

Atasının firması onun üçün gözəl bir fəaliyyət meydanı ola bilərdi, bu firmanı idarə edə bilsəydi, şübhəsiz, çox irəli gedərdi. Lakin o anlayırdı ki, bu mümkün deyildir. Robertin mənafeyi həmişə onun yolunu kəsirdi. İstər görüşlərində, istərsə məqsədlərində qardaşlar indi bir-birinə həmişə olduğundan daha uzaq idilər. Lester başqa bir işlə məşğul olmağı, yaxud ekipaj buraxan başqa firmaya şerik olmağı bir-iki dəfə xəyalından keçirmişdi, ancaq bunu etməyə qətiyyəti çatmırdı. Lester atasının firmasının katibi və xəzinədarı kimi ildə on beş min alırdı (qardaşı vitse-prezident idi) və bundan başqa müxtəlif qiymətli kağızlara qoyulmuş sərmayə beş min dollar gəlir verirdi. O, Robert kimi bəxti gətirən və mahir işbaz deyildi: bu beş minlik gəlirdən başqa heç bir sərvət mənbəyi yox idi. Əksinə, Robertin “qiyməti” atasının müəssisəsindən gələcək payını hesaba almadan, şübhəsiz, üç yüz, hətta dörd yüz min dollar idi. Hər iki qardaş mirasın onlar üçün müəyyən üstünlüklə bölünəcəyini nəzərdə tutmuşdular və ümid edirdilər ki, onlar dördübirini, bacılar isə altıdabirini alaçaqlar. Böyük Keynin məhz belə edəcəyi tamamilə təbii görünürdü, çünki işin hamısını əslində oğlanları aparırdılar. Lakin tam əminlik yox idi. Qoca istədiyi kimi hərəkət edə bilər. Çox ola bilər ki, o, böyük bir mərhəmət və ədalət nümunəsi göstərsin. Eyni zamanda, açıq-aşkar görünür ki, Robert həyatdan qat-qat çox şey qopara bilər. Bəs Lesterə nə qalır, o nə etməlidir?

Hər bir düşüncəli adamın həyatında elə bir dövr gəlib çatır ki, o dönüb keçmişə nəzər salır və həm zehni, həm mənəvi, həm fiziki, həm də maddi cəhətdən nə kimi dəyəri olduğunu öz-özündən soruşur. Bu, düşüncəsiz gənclik coşğunluğu geridə, keçmişdə qalanda, ilk müstəqil addımlar atıldıqdan, ən qızğın sөy göstərildikdən sonra baş verir və can atdığı hər şey, nail olduğun hər bir şey sөnin gözələrində yanlış və səbatsız görünür. Bu zaman həyatın boşluğu haqqında qəlbi qurudan bir fikir – Ekkleziastın xüsusilə yaxşı ifadə etdiyi fikir gizli-gizli, yavaş-yavaş bir çoxlarının şüuruna yol açır.

Lakin Lester filosof olmağa cəhd edirdi. O özünə tez-tez deyirdi: “Harada yaşamağımın – Ağ evdə, ya burada – öz evimdə, yaxud “Qrend-Pasifik”də yaşamağımın nə fərqi var?” Lakin bu sualın özü göstərirdi ki, həyatda onun hələ əldə edə bilmədiyi şeylər var. Ağ ev böyük ictimai xadimin parlaq mənsəbinin rəmzi idi. Öz evi və zəngin otel Lesterin sөy göstərmədən əldə etdiklərinin təcəssümü idi.

Nəhayət, təqribən Cenninin anası vəfat etdiyi zaman, Lester öz vəziyyətini bir növ möhkəmləndirməyə cəhd etməyi qərara aldı. O, avaraçılığa son qoyacaqdır. Cenni ilə bu intəhasız səfərlər onun az vaxtını almır. O, pullarını qoymağa yer tapar. Hərgah qardaşı əlavə gəlir mənbələri tapırsa, deməli, o da tapa bilər. O öz səlahiyyətini möhkəmləndirməlidir, o, atasının müəssisəsində öz nüfuzunu artırmağa çalışacaqdır və Robertin hər şeyi yavaş-yavaş öz əlinə keçirməsinə yol verməyəcəkdir. Cennini qurban vermək lazım gəlməz ki? Bu da onun əqlinə gəlirdi. Cenninin ona heç bir haqqı yoxdur. Cenni buna etiraz edə bilməz. Lakin nədənsə o bunu nə cür edəcəyini təsəvvürünə gətirə bilmirdi. Bu həm sərt, həm də mənasız bir hərəkətdir. Başlıcası isə bunun özünə belə etiraf etmək ağır olsa da, bu idi ki, belə bir qurban onu bir çox nemətlərdən məhrum edərdi. Cenni onun xoşuna gəlirdi. O hətta Cennini özünəməxsus, xudbincəsinə bir hissə sevirdi. O, Cennini necə ata biləcəyini çətin təsəvvür edirdi.

Elə bu vaxt onunla qardaşı arasında ciddi itxلاف üz verdi. Robert xüsusi olaraq Keyn firmasını rənglərlə təchiz edən köhnə və mötəbər Nyu-York fabriki ilə əlaqəni pozmaq və Çikaqodakı böyük gələcəyi olan yeni – gənc bir konsernlə əlaqə düzəltmək istəyirdi. Lester, Nyu-York kompaniyasının nümayəndələrini yaxşı tanıyırdı, o bilirdi ki, bu nümayəndələrə arxayın olmaq olar, onları Keynlər firması ilə köhnə dostluq münasibəti bağlayır, buna görə o, Robertin təklifinin əleyhinə çıxdı. Atası əvvəl sanki onunla razılaşdı. Ancaq Robert sərt mavi gözələrini inadla qardaşının üzünə zilləyərək öz dəlillərini ona xas olan soyuq bir məntiqlə şərh edirdi.

Robert dedi:

– Atamın onlarla iş münasibətində olduğu və yaxud sөnin onlara rəğbət bəslədiyini üçün biz köhnə dostlarla əbədi əlaqə saxlaya bilmərik. Təbəddülat lazımdır. Müəssisəni möhkəmləndirmək lazımdır. Biz güclü rəqabətə davam gətirməli olacağıq.

– Qoy atam qət etsin, – deyə Lester, nəhayət, cavab verdi. – Bunun mənə dəxli azdır. Elə də olsa, belə də olsa, mənim üçün fərqi yoxdur. Sən deyirsən ki, nəticə etibarilə firma bunda qazanc edər. Mən isə əksinə isbat edərdim.

Arçibald Keyn sakitcəsinə:

– Mən Robertin haqlı olduğunu düşünməyə meyil edirəm, – dedi. – İndiyə qədər onun təklif etdiyi hər şey özünü doğrultmuşdur.

Qan Lesterin başına vurdu.

– Nə olar, artıq bu barədə danışmayacağıq, – deyə o dərhal qalxdı və kontordan çıxdı.

Bu məğlubiyyət Lesterin aqlını başına yığmağa qərara aldığı dövrə təsadüf etdiyindən ona böyük zərbə oldu. Bu boş bir hadisə idi, ancaq müəyyən dərəcədə son təkən oldu. Robertin fərasəti haqqında atasının sözləri isə onu daha artıq kədərləndirirdi. Lester öz-özünə sual verirdi ki, görəsən, atası mirası böləndə üstünlüyü Robertə verməz ki? Bəlkə o, Lesterin Cenni ilə əlaqəsindən bir şey eşitmişdir? Yaxud onun başqa şəhərlərdə çox yubanmasından narazıdır və bu uzun səfərlərin müəssisəyə zərər verdiyini fikirləşir? Lester zənn edirdi ki, onu bacarıqsızlıqda, yaxud firmanın mənafeyinə diqqətsizlikdə ittiham etmək ədalətsizlik olardı. O öz işini yaxşı görür. O indi də firmanın aldığı bütün təklifləri öyrənir, müqavilələrlə ciddi tanış olur, ata və anasının etibarlı məsləhətçisi olaraq qalır, ancaq onu inadla sıxışdırırlar. Bu nə ilə qurtaracaqdır? O bunu çox düşündü, lakin heç bir nəticəyə gəlib çıxmadı.

Elə o il, bir az sonralar Robert müəssisələrin bütün idarə üsulunun yenidən təşkil olunması planını irəli sürdü. O, Çikaqoda Miçiyan-avenyuda böyük sərgi salonu və anbar düzəltməyi, hazır məhsulun bir qismini ora göndərməyi təklif etdi. Çikaqo Tsinsinnatiyə nisbətən daha böyük mərkəz idi. Qərb alıcılarının və əyalət alverçilərinin Keynlərlə saziş bağlamaq üçün ora gəlmələri daha asan olacaqdır. Bu, firmanın möhkəmliyini və çiçəklənməsini göstərən yaxşı reklama və gözəl sübut olacaqdır. Keyn-ata və Lester bu layihəni dərhal bəyəndi. İkisi də layihənin faydalı cəhətlərinə yüksək qiymət verdilər. Robert yeni binanın tikilməsi ilə məşğul olmağı Lesterə təklif etdi. Lester vaxtının bir hissəsini Çikaqoda keçirsə, faydalı olar.

Tsinsinnati ilə demək olar ki, vidalaşmaq təklif edildiyini anladığı halda, Lester, qardaşının ideyasını çox bəyəndi. Bu ona qarşı hörmətdir və firmanın da nüfuzunu qaldırır. O, Çikaqoya köçə bilər və Cennini yanına alar. İndi o özü üçün və Cenni üçün ev tutmağın əvvəlki planını asanlıqla yerinə yetirə bilər. Lester Robertin tərəfini saxladı.

Robert gülümsədi:

– Mən əminəm ki, bu, firmanın xeyrinə olacaqdır – dedi.

İnşaat işlərinin tezliklə başlanacağını nəzərə alaraq Lester yubanmadan Çikaqoya köçməyi qərara aldı. O, Cennini öz yanına çağırdı və onlar birlikdə Şimal tərəfində özlərinə mənzil seçdilər. Ev sakit

bir küçədə, gölün yaxınlığında idi, mənzil çox münasib idi. Lester özü öz zövqü ilə düzəltdi. O belə düşünürdü ki, Çikaqoda yaşayarkən bir subay kimi tanınacaqdır. Dostları evə dövət etmək lazım gəlməyəcəkdir. Onlarla həmişə kontorda, klubda, yaxud oteldə görüşə bilər. Onun nəzərində hər şey olduqca yaxşı düzəlirdi.

Təbiidir ki, Cenni Klivlenddən getdikdən sonra Herhardtın həyatı kökündən dəyişdi. Göründüyü kimi, ailə tamamilə dağılırdı, ancaq Herhardt özü buna filosofcasına münasibət bəsləyirdi. O artıq qocadır, harada yaşamağın onun üçün fərqi yoxdur. Bass, Marta və Core artıq böyüyüblər. Veronika və Uilyam hələ oxuyurlar, ancaq elə etmək olar ki, onlar qonşuların evində yaşasınlar və yesinlər. Herhardtın və Cenninin tək-cə bir böyük qayğısı vardı. Bu da Vesta idi. Herhardt, təbii olaraq, düşünürdü ki, Cenni qızını özü ilə aparacaqdır. Ana başqa cür edə bilərmidi?

Cenninin yola düşəcəyi gün müəyyən edildikdən sonra o:

– Sən Vesta haqqında onunla danışsana? – deyə soruşdu.

– Yox, bu yaxınlarda danışacağam, – deyə Cenni onu sakit etdi.

Herhardt donqulandı:

– Həmişə deyirsən: “Bu yaxınlarda”.

O, başını buladı. Göz yaşları onu boğurdu.

– Pis işdir, – deyə o, bir qədər susduqdan sonra davam etdi. – Bu böyük günahdır. Qorxuram ki, Allah səni zəlif edər. Uşağa baxmaq lazımdır. Əgər mən belə qoca olmasaydım, onu öz yanımda saxlardım. İndi ona yaxşı baxa bilən bir adam yoxdur. – O yenə başını buladı.

Cenni yavaşca:

– Mən bilərəm, – dedi, – mən hamısını dizlədərəm. Bu yaxınlarda mən onu öz yanıma aparacağam. Sən bilirsən ki, mən onu atmaram.

– Bəs adı necə olsun? – dedi. – Qıza ad lazımdır. Gələn il o, məktəbə gedəcəkdir. Adamlar onun kim olduğunu bilmək istəyəcəklər. Həmişə belə davam edə bilməz ki.

Cenni özü də bunu yaxşı anlayırdı. O öz qızını dəlicəsinə sevirdi. Tez-tez qızından ayrı düşmək və Vestanın varlığını belə gizlətmək zəruriyyəti Cenniə ağır olmuşdu. Bu, uşağa qarşı ədalətsizlik idi. Lakin Cenni başqa cür hərəkət etmək imkanını görmürdü. O, Vestanı yaxşı geyindirirdi, qızın hər şeyi bol idi. Hər halda onun heç nəyə ehtiyacı yox idi. Cenni ona yaxşı təhsil vermək ümidində idi, ah, hər-gah o lap əvvəldən Lesterə həqiqəti söyləmiş olsaydı!.. İndi, yəqin ki,

olduqca gecdir. Buna baxmayaraq, Cenni hiss edirdi ki, o zaman ən münasib yol seçmişdir. Nəhayət, o, Çikaqoda pulla Vestaya baxacaq bir yaxşı qadın, yaxud ailə tapmağı qət etdi. La Salstritdən qərb tərəfə isveç məhəlləsində yaşlı bir qadın tapdı. Bu qadın ona bütün nəci b xasiyyətlərin mücəssəməsi kimi xoş, təvazökar, namuslu göründü. Qadın dul idi, günəməzd işləyirdi, bu işdən əl çəkməyə və bütün vaxtını Vestaya sərf etməyə məmnuniyyətlə razı oldu. Cenni qət etmişdi, münasib uşaq baxçası tapsa, Vesta bağçaya gedər. Vestanın çoxlu oyunaqları olacaqdır, ona yaxşı baxacaqlar. Missis Olsen hamısı haqqında, uşağın ən yüngül səhhət pozğunluğu haqqında gecikmədən Cenniye məlumat verəcəkdir. Cenni hər gün Vestanı yoxlamağı nəzərdə tuturdu və fikirləşirdi ki, Lester Çikaqodan getdikdə hərədən bir Vestanı öz yanına gətirəcəkdir. Vesta Klivlenddə onların lap yanında yaşayırdı, Lesterin isə bundan heç xəbəri yox idi.

Missis Olsenlə məsələni həll etdikdən sonra Cenni ilk münasib təsadüfdə Vestanın arxasınca Klivlendə getdi. Herhardt yaxınlaşan ayrılıq saatını kədərlə gözləyərək nəvəsinin gələcəyini dərin bir nigrançılıq hissi ilə düşünürdü.

O, Cenniye:

– Vesta böyüyüb yaxşı qız olmalıdır, – dedi. – Ona yaxşı təhsil vermək lazımdır. Çox ağıllı qızıdır.

O həm də dedi ki, Vestanı Lüter kilsə məktəbinə vermək lazımdır, ancaq Cenni o qədər əmin deyildi. Zaman və Lesterlə bir yerdə olmaq onu belə bir fikrə gətirmişdi ki, ali ibtidai məktəb hər cür xüsusi məktəblərdən yaxşıdır. Cenni kilsənin əleyhinə deyildi, lakin indi artıq bu əqidədə deyildi ki, kilsə təlimini həyatın bütün hadisələrində rəhbər tutmaq olar. Nə üçün də o başqa cür düşünməli idi?

Ertəsi günü Cenni Çikaqoya qayıtmalı idi. Vesta həyəcan içində və səbirsizliklə yola çıxmağı gözləyirdi. Cenni Vestanı geyindiriyi zaman Herhardt evdə qərarlıcasına dolaşırdı. Ayrılıq saatı gəlib çatdıqca o, var qüvvəsi ilə özünü möhkəm saxlamağa çalışırdı. O görürdü ki, beş yaşlı qızığız onun nə vəziyyətdə olduğunu qətiyyənlə anlamır. Vesta qayğısız və xoşbəxt idi, atda və qatarda necə gedəcəkləri haqqında durmadan laqırtı vururdu.

Herhardt onu qaldırıb öpərək:

– Ağıllı ol! – dedi. – Katexizisi öyrənməyi və ibadət etməyi yaddan çıxarma. Sən babanı yadından çıxartmayacaqsan, eləmi?

O yenə nə isə demək istədi, ancaq qəhər onu boğdu.

Onun kədərini görərkən ürəyi parçalanan Cenni öz həyəcanını göstərməməyə çalışırdı. O:

– Gör nə edirsən... – dedi. – Mən bilsəydim ki, bu sənin üçün belə bir dərd olacaq...

Cenni sözünü deyib qurtarmadı.

Herhardt mətanətlə:

– Gedin, – dedi. – Gedin. Belə yaxşı olar.

Herhardt susaraq onları nəzərləri ilə yola saldı. Sonra öz sevimli yerinə, mətbəxə getdi, orada dayandı, görməyən gözlərini döşəməyə dikərək donub qaldı. Onlar: arvadı, Bass, Marta, Cenni, Vesta bir-birinin arxasınca onu tərk etdilər. Köhnə adəti üzrə əllərini möhkəm düyünlədi, başını yırğalaya-yırğalaya uzun müddət beləcə dayandı.

– Bəs belə! – Bəs belə! – deyərək o təkrar etdi. – Hamısı məni atıb getdi. Bütün ömrüm puça çıxdı.

XXVIII FƏSİL

Bir yerdə yaşadıkları üç il ərzində Lesterlə Cenni bir-birinə daha çox bağlanmış və bir-birini daha yaxşı anlamağa öyrənmişdilər. Lester öz bacardığı kimi həqiqətən onu sevirdi. Şübhə və tərəddüd bilməyən, təbii və yenilməz bir meylə arxalanan bu qüvvətli, özündən arxayın hiss, həqiqi mənəvi birliyə çevrilirdi. Cenniye bu dərəcədə xas olan incə mütilik Lesteri cəlb edir və getməyə buraxmırdı. Cenni sadıq, mehriban, hədsiz dərəcədə lətafətli idi. Lester ona inanmağa və arxalanmağa adət etmişdi, illər keçdikcə onun hissi daha da dərinləşirdi.

Cenni isə bu adamı səmimi, dərin və sədaqətlə sevmişdi. İlk vaxtlar, Lester onun həyatına bir qasırga kimi soxulduğu, onun qəlbinə völvələ saldığı, onun ağır ehtiyacından istifadə edərək onu sanki zəncirlə özünə bağladığı zaman Cenni bir qədər şübhələnir, Lesterdən həmişə xoşu gəldiyinə baxmayaraq, eyni zamanda ondan bir qədər qorxurdu. Ancaq bütün bu illəri onun yanında keçirdikdən, onu yaxından tanıdıqdan sonra, Cenni tədricən onu sevdi. O elə qüvvətli, elə gözəldir ki, onun elə gözəl səsi var ki! Onun hər şeyə münasibəti, onun rəyi həmişə elə əsaslı olur ki, onun çox sevdiyi: “Ətrafına baxmadan, bütün sədləri yararaq get” devizi Cenninin təsəvvürünü hey-rətə gətirmiş, sarsıtmışdı. Görünür, onu heç bir şey – nə adamlar, nə

Allah, nə şeytan qorxutmurdu. O tez-tez qarayanız barmaqları ilə Cenninin çənəsindən tutur, onun gözələrinə baxırdı.

– Sən çox gözəlsən, buna söz ola bilməz. Bir az cəsəretin də olsaydı, lap yaxşı olardı. Sənin çatmayan cəhətin təkə budur.

Cenni onu süzür, mehriban nəzərlərlə cavab verirdi.

– Eybi yoxdur, bunun əvəzində səndə başqa yaxşı keyfiyyətlər vardır, – deyə Lester əlavə edir və onu öpürdü.

Cenninin öz tərbiyəsində və təhsilində olan qüsurları belə sadəlövhəsinə gizlətməyə çalışması Lesteri çox mütəəssir edirdi. O kifayət qədər savadlı yaza bilmirdi. Bir dəfə Lester bir vərəq kağız tapdı, orada Cenninin eli ilə Lesterin söhbətdə tez-tez işlətdiyi çətin sözlər və onların mənası yazılmışdı. O gülümsədi və buna görə Cennini daha artıq sevdi. Bir dəfə Sent-Luisdəki “Cənub oteli”ndə Cenni özünü elə göstərdi ki, guya yemək istəmir. O qorxurdu: birdən hərəkətləri kifayət qədər yaxşı olmaz və bunu qonşu stolda nahar edənlər görə bilərlər. O məhz lazım olan çəngəli, ya bıçağı götürəcəyinə əmin deyildi, xarici görünüşünə adət etmədiyi xörəklər onu karıxdırırdı: kulanğarı necə yemək lazımdır? Bəs enginarı?

Lester sən üzlə soruşdu:

– Sən nə üçün heç nə yemirsən? Axı sən acsan!

– Bir elə yox.

– Yəqin acsan. Qulaq as, Cenni, nə ünün belə etdiyini bilirəm. Sən boş yere narahat olursan. Sənin hərəkətlərin çox gözəldir. Belə olmasaydı, mən səni bura gətirməzdim. Bir də sən daxilən öz duyğun və həssaslığınla hər şeyi necə etmək lazım gəldiyini tez başa düşürsən. Sıxılma. Bir şeyi yanlış etsən, mən sənə deyərəm.

Onun qara gözələri sən və nəvazişlə parlayırdı.

Cenni ona minnətdarlıq ifadə edən təbəssümünü ilə cavab verdi.

– Mən, doğrudan, bəzən birtəhər oluram, – deyə o etiraf etdi.

Lester:

– Nahaq yerə, – dedi. – Hər şey öz qaydasındadır. Narahat olma. Mən hamısını sənə göstərəm.

O belə də edirdi.

Cenni kübar qayda və adətlərdən tədricən baş çıxarmağa başladı. Herhardtgildə heç vaxt ən zəruri şeylərdən başqa ayrı bir şey olmazdı. İndi onun arzu edə biləcəyi hər şeyi var idi: bəzəklər, tualetin hər cür xırda şeyləri, həqiqi firavan həyatı təşkil edən hər şey. Cenni bunları

xoşlasa da, özünə xas olan ölçü hissini və hər şey haqqında sağlam mühakimə yürütmək bacarığını itirməmişdi. Onda bir damcı belə şöhrətpərəstlik yox idi, o ancaq taleyin ona gülümsəməsinə sevinirdi. O, Lesterin onun üçün etdiklərinə və etməkdə olduqlarına elə minnətdar idi ki! Lesteri həmişə saxlamaq mümkün olsaydı!

Cenni Vestanı missis Olsenin yanında düzəltməkdən sonra öz ev işlərinə girişdi. Sırsız-hesabsız işlərlə məşğul olan Lester gah səfərdən gəlir, gah da səfərə gedirdi. O, Çikaqoda ən yaxşı otel olan “Qrend-Pasifik”də lüks nömrə tutmuşdu. Elə güman edilirdi ki, o elə burada yaşayır. “Yunion-klub”da səhər yeməyini yeyir, axşamlar dostları və iş tanışları ilə görüşürdü. Telefonun əhəmiyyətini birinci olaraq qiymətləndirən adamlardan biri kimi, o, evində telefon qoydurmuşdu, istədiyi vaxt Cenni ilə danışa bilirdi. Evdə o, həftədə iki-üç dəfə, bəzən daha tez-tez gecələyirdi. Əvvəl o, Cenninin təsərrüfatı qulluqçuya tapşırmasını təkid etdi, sonra yalnız ən ağır işləri görmək üçün gəlib-gedəcək bir qızla şərtləşməyin ağıllı tədbir olduğunu təsdiq etdi. Cenni öz ev işlərini sevirdi. Onun həmişə öz əmək sevgisi və səlqiəsi ilə fərqlənməsi əbəs deyildi.

Lester düz səhər səkkizdə yeməyi sevirdi. O, naharın düz axşam saat yeddiddə verilməsinə adət etmişdi. Gümüş, büllur, Çin farforu, hər cür zinət şeyləri onun xoşuna gəlirdi. Paltarları və çamadanları Cenninin mənzilində saxlanılırdı.

İlk aylar hər şey öz qaydası ilə getdi. Lester hərdən Cennini teatra aparır, tanışlarından birinə rast gələndə Cennini həmişə miss Herhardt deyə təqdim edirdi. Otellərin birində ər-arvad kimi düşmək lazım gəldikdə, o, kontor qulluqçusuna uydurma ad deyirdi, onların tanınması təhlükəsi olmadıqda, o, müsafirlər üçün kitabçada arxayınçasına özünün əsil adını yazırdı. Hələlik işlər yaxşı gedirdi.

Cenni həmişə bir şeydən qorxurdu: birdən Lester onun yalanını duyar, başa düşər, Vesta barəsində bir şey bilər. Bundan başqa, o, atasının və evin də nigaranchılığını çəkirdi. Veronikanın məktubundan anlamaq olardı ki, o, Uilyamla birlikdə Martanın yanına köçmək istəyir. Marta indi elə Klivlendində özündə mebelli otaqda yaşayırdı. Atasının tək qalacağı Cennini narahat edirdi. Cenninin ona çox yazığı gəlirdi: əlil olduğdan sonra o ancaq gecə gözetçiliyinə yarayardı, onun lap tək yaşayacağını Cenni dəhşətlə təsəvvür edirdi. Bəlkə o da Cenninin yanına köçsün? Cenni bilirdi ki, indi o, buna razılıq verməz. Bir də ki,

Herhardtın burada yaşamasını Lester istərmi? Cenni buna əmin deyildi. Bundan əlavə, atası gəlsə, Vesta məsələsini mütləq Lesterə açıb demək lazım gələcəkdir. Bütün bunlar Cenniye çox əzab verirdi.

Bəli, Vesta məsələsi elə sadə məsələ deyildi. Cenni özünü çox müqəssir hiss edərək, qızına aid olan hər şey üçün xüsusilə ağır məşəqqət çəkirdi. O, böyük ədalətsizliklə ayrılığa məhkum etdiyi uşağın qarşısında təqsirini yumağa can atırdı, çünki özünün bu – ən böyük borcunu yerinə yetirmək iqtidarında deyildi. O hər gün missis Olsenin yanına gedir, oyuncaqlar, şirniyyat, bir sözlə, onun fikrincə, uşağı məşğul və şad edə biləcək hər şey aparırdı. O, Vesta ilə uzun müddət oturmağı, ona mələklər və divlər haqqında nağıl söyləməyi sevirdi, qız onun nağıllarını həvəslə dinləyirdi. Nəhayət, Cenni elə cəsarətləndi ki, bir dəfə Lester valideynini yoxlamaq üçün Tsinsinnatiyə getdikdə qızı öz yanına gətirdi. Sonra hər dəfə Lester şəhərdən gedərkən qızı öz yanına gətirməyə başladı. Zaman keçir, Cenni Lesterin adətlərini öyrənir və getdikcə daha artıq cəsarətli olurdu. Əslində “cəsarətli” sözü Cenniye çətin tətbiq edilə bilərdi. Siçan balası necə cəsarətli ola bilərsə, o da eləcə qoçaq olmuşdu. Lester cəmi iki-üç gün şəhərdə olmadıqda belə, Vestanı yanına gətirməyə risk edirdi. Hətta Vestanın öylənməsi üçün oyuncaqlardan bəzilərini öz evində saxlayırdı.

Qızının onun yanında olduğu bu nadir günlərdə Cenni qanuni arvad və ana olsaydı, necə bəxtəvər yaşayacağını xüsusi bir qüvvətlə hiss etdi. Vesta çox müşahidəçi uşaq idi. O öz məsum uşaq sualları ilə tez-tez Cenninin ürəyindəki sağalmayan yaranı təzələyirdi.

– Mən həmişə sənin yanında qala bilərəmmi? – deyərək Vesta tez-tez soruşurdu.

Cenni cavab verirdi ki, hələ olmaz, ancaq lap tez, mümkün olan kimi, o öz qızını həmişəlik yanına gətirəcəkdir.

– Bəs bu nə vaxt olacaq? – deyərək Vesta soruşurdu.

– Mənim balam, düzünü bilmirəm. İndi tez olacaqdır. Sən bir az da səbir elə. Missis Olsenin yanında qalmaq sənə xoşuna gəlmir?

– Xoşuma gəlir, – deyərək Vesta cavab verirdi, – ancaq onun heç bir yaxşı şeyi yoxdur. Hər şeyi köhnədir.

Cenninin ürəyi sıxılır, Vestanı mağazaya aparır və ona bir yığın müxtəlif oyuncaqlar alırdı.

Lester, əlbəttə, heç nədən şübhələnmirdi. O, evdə nələr baş verdiyini, demək olar ki, görmürdü. Cenninin onunla tamamilə səmimi olduğuna və qəlbinin dərinliyinə qədər ona həmişə sadıq qaldığına möhkəm inanaraq, o öz işləri ilə məşğul olur və öylənirdi. Onun ağına belə gəlmirdi ki, Cenni ondan bir şey gizlədə bilər. Bir dəfə onun kefi yox idi, gündüz evə qayıtdı və Cennini evdə tapmayıb saat ikidən beşə qədər gözlədi. O pert olmuşdu. Cenni gələrkən donqulandı. Lakin onun narazılığı, Cenninin onu evdə görərkən duyduğu heyrət və qorxu ilə müqayisədə heç bir şey idi. Lesterin bir şeydən şübhələnmə biləcəyini düşünərək, o, dəhşətdən ağardı və özünün evdə olmamasını mümkün qədər inandırıcı izah etməyə çalışdı. O, paltaryuyangildə olmuş, sonra mağazalara getmiş və buna görə gecikmişdir. Lesterin evdə olacağı onun ağına belə gəlməmişdir. Cenni ona qulluq edə bilmədiyinə çox heyifsilənir.

Cenni başa düşdü ki, belə ehtiyatsızlıqla hər şeyi məhv edə bilər.

Üç həftə də keçdi, Lester yenə bir həftəliyə Tsinsinnatiyə getdi. Cenni isə yenə Vestanı yanına gətirdi. Ana və qız ikilikdə dörd gün lap xoşbəxt yaşadılar.

Əgər Cenni bir səhlənkarlıq etməsəydi, hər şey yaxşı olacaqdı. Bu səhlənkarlığın acı nəticələri üçün sonra o əzabla peşmançılıq çəkəməli oldu. Qonaq otağında Lesterin tez-tez siqar çəkərək dincəldiyi geniş dəri divanın arxasında oyuncaq quzu unudulub qalmışdı. Onun boğazından azacıq tərpedən kimi cingilti salan mavi lentli zınqrov asılmışdı. Vesta nədənsə bu oyuncağı divanın arxasına atmış, Cenni isə bunu görməmişdi. Vestanı ötürdükdən sonra onun bütün şeylərini toplamış, quzunu xatırlamamışdı. Lester qayıdan zaman quzu düymə gözlərilə oyuncaqlar ölkəsinin günəşli çəməninə baxaraq hələ də orada dururdu.

O axşam, əlində qəzet, papirosunu çəkə-çəkə uzanmış Lester yanan siqarını qəflətən divanın arxasına saldı. Bir şeyin alışacağından qorxaraq Lester tez öyildi, divanın altına baxdı, ancaq siqarını görmədi, yerindən qalxdı, divanı çəkdi və birdən orada Vestanın atmış olduğu quzunu gördü. Lester oyuncağı qaldırdı, onun bura nə cür gəlib çıxdığını başa düşmədən əlində oynatmağa başladı.

“Quzu buraya haradan düşə bilər? – deyərək Lester fikirləşdi. – Yəqin, onu Cenninin tanışlıq düzəltdiyi bir qonşu uşaq gətirmişdir. Bir az onu cinlətmək lazımdır”.

Ürəkdən gülmək istəyərək, o, quzunu götürüb yemək otağına keçdi. Cenni bufetin yanında əlləşirdi. Lester gülməli bir təntənə ilə dedi:

– Haradan bu?

Belə bir dəlili ola biləcəyini güman etməyən Cenni döndü və bir anda təsəvvür etdi ki, Lester hamısını bilmişdir, indicə özünün bütün ədalətli qəzəbini onun üzərinə tökəcəkdir. Cenni qıpqırmızı qızardı, sonra meyit kimi ağardı.

– Onu... mən... mən almışam... oyuncaqdır, – deyə Cenni dili tutula-tutula cavab verdi.

Cenninin günahkar adam kimi özünü itirdiyini görəndə, lakin buna əhəmiyyət verməyən Lester şən üzle:

– Oyuncaq olduğunu görürəm, – dedi. – Təklidə otlamaq bu zavallını dərxandır.

Lester quzunun boynundakı zınqırova toxundu, zınqırov yavaşca səsləndi. Lester yenidən gözlərini onun qarşısında duran, bir söz belə deməyə cəsarət etməyən Cenniyə dikdi. Lesterin xoş üzündən Cenni anladı ki, o heç nədən şübhələnmiş, ancaq yenə də özünü heç cür sakit edə bilmirdi.

– Sənə nə olub? – deyə Lester soruşdu.

Cenni:

– Heç nə olmayıb, – dedi.

– Üzün elə qoribə olub ki, elə bil bu quzu səni bərk qorxudub.

Cenni qeyri-iradi olaraq:

– Mən onu götürməyi unutmuşam, – dedi.

Lester əvvəlki zarafat əhəngini dəyişərək:

– Bunun çox pis görünüşü var, – deyə əlavə etdi. Sonra söhbətin Cenniyə xoş gəlmədiyini görəndə onu kəsdi. Bu quzudan heç bir ürəkəçici şey çıxmıdı.

Lester qonaq otağına qayıtdı, divana uzandı və fikrə getdi. Cennini həyəcanlandıran nə idi? Nə üçün o, oyuncağı görəndə kimi elə ağardı? AXI o tək qalarkən qonşunun uşağını yanına gətirib, onunla oynayırsa, onu əyləndirirsə, əlbəttə, bunda heç bir pis cəhət yoxdur. Nə üçün o belə həyəcanlanmalıdır? O bütün bunları fikrən götür-qoy etdi, ancaq heç bir nəticəyə gəlmədi.

Quzu haqqında artıq bircə kəlmə də söhbət olmadı. Əgər daha heç bir şey şübhə oyatmasaydı, Lester zaman keçdikcə bu hadisəni tamamilə unudardı. Ancaq, görünür, fəlakət heç vaxt tək gəlmir.

Bir dəfə axşam Lester ləngiyib, həmişəkindən gec getməyə hazırlaşarkən zəng oldu. Cenni mətbəxdə əlləşirdi. Lester özü qapını açmağa getdi. O, heyrət və təlaş içərisində ona baxan yaşlı bir qadın gördü, qadın xanımı görmək mümkün olub-olmadığını pozğun ingilis dilində soruşdu.

Lester:

– Bir dəqiqə dayanın, – dedi və dəhlizə çıxaraq Cennini çağırırdı.

Cenni gələn adamı hələ astanadan tanıyaraq tələsik dəhlizə çıxdı və arxasınca qapını bağladı. Bu dərhal Lesterə şübhəli göründü. O, qaşqabağını tırışdı və işin nə yerdə olduğunu aydınlaşdırmağı qət etdi. Cenni bir dəqiqədən sonra otağa qayıtdı. O, ağappaq ağarmışdı. Titrəyən barmaqları sanki yapışmaq üçün bir şey axtarırdı.

– Nə olmuşdur? – deyə Lester soruşdu, o hirsələnmişdi, səsi olduqca sört idi.

Cenni cavab vermək üçün özündə dərhal qüvvə tapmadı.

– Mən qısa bir müddətə getməliyəm, – deyə nəhayət, o dilləndi.

– Nə olsun ki, get, – deyə o, ürəksiz razılaşdı. – Ancaq sən nə üz verdiyini mənə deyə bilməzsənmi? Hara gedirsiniz?

– Mən... mən... – deyə Cenni dili tutula-tutula başladı. – Mənim.

Lester qaşqabaqla:

– Sonra? – deyə soruşdu.

– Mənim bir işim var. Mən... mən... elə bu saat getməliyəm. Qayıdaram, sənə hamısını nağıl edərəm, Lester. Ancaq lütfən, indi heç bir şey soruşma.

Cenni tez ona nəzər saldı. Təşviş, qayğı, səbirsizlik, mümkün qədər tez getmək arzusu Cenninin simasında aydın oxunurdu. Heç vaxt onu belə gərgin və inadçı görməmiş Lester müəssir olmuş və incimişdi.

– Yaxşı, – ancaq sən nəyin xətrinə bunu gizlin saxlayırsan? Nə üçün sən başına nə gəldiyini açıb deməməlisən? Nə üçün bu barədə qapı arxasında pıçıldasmalısan? Sən hara gedirsən?

O birdən-birə öz sərtliyinə təəccüb edərək susdu, indicə verilmiş xəbərdən və gözlənilməz töhmətdən müvazinətini itirmiş Cenni isə birdən-birə özündə görünməmiş qətiyyət duydu.

– Mən sənə hamısını danışaram, Lester, hamısını! – deyə o səsləndi. – Ancaq indi yox. Mənim bir dəqiqə vaxtım yoxdur. Qayıdıb hamısını deyərəm. Xahiş edərəm, məni ləngitməyəsən.

O geyinmək üçün qonşu otağa keçdi. Bütün bunların nə demək olduğunu indi də heç cür anlamayan Lester inadla onun dalınca getdi.

– Bura bax, – deyə o kobudcasına çığırdı, – bu nə axmaqlıqdır? Nə olub axı? Mən bilmək istəyirəm!

Lester qətiyyət və döyüşkənliyin təcəssümü kimi, hamının ona tabe olmasına adət etmiş bir kişi özəməti ilə qapıda dayanmışdı. Çıxılmaz vəziyyətə düşmüş Cenni, nəhayət, özünü saxlaya bilmədi:

– Qızım ölür, Lester! – deyə o qışqırdı. – Mən indi danışı bilmərəm. Xahiş edirəm məni ləngitmə. Qayıdan kimi hamısını sənə izah edəyəm.

– Sənin qızın?! – Sənin qızın?! – deyə çaşmış Lester təkrar etdi. – Bu nə deməkdir, sən nə danışırsan?

Cenni:

– Mən müqəssir deyiləm, – dedi. – Mən qorxurdum... Mən bunu sənə çoxdan deməli idim. Mən demək də istəyirdim. Ancaq... ancaq... ah, tez ol, mənə yol ver! Qayıdan kimi hamısını sənə danışaram.

O, heyret içərisində Cenniye baxdı, sonra yana çəkilərək ona yol verdi. İndi artıq o, Cennidən heç bir şey öyrənmək istəmirdi.

– Yaxşı, get, – deyə o yavaşca dilləndi. – Bəlkə səni yola salım?

– Yox, məni gözləyirlər. Mən tək getməyəcəyəm.

Cenni tələsik otaqdan çıxdı. Lester isə fikirlər içərisində qaldı. Doğrudandı, bu ona yaxşı tanıdığı kimi görünən həmin qadındır? Belə çıxır ki, Cenni bütün bu illər ərzində onu aldatmışdır! Doğrudandı bu Cennidir? Səmimiyyət mücəssəməsi! Sadədil Cenni!

– Ah, üzüm nələr görəcəmiş! – deyə o mırıldandı və onun boğazı tutuldu.

XXIX FƏSİL

Bütün bu qarmaqarışlıqlığın səbəbi, başlanmasını və qurtarmasını iki saat qabaq heç kəsin deyə bilməyəcəyi adi uşaq xəstəliklərindən biri idi. Bu gün Vestada birdən-birə dəhşətli angina başladı və qızın vəziyyəti elə sürətlə xarablaşdı ki, qoca isveç qadını hədsiz qorxuya düşdü, qonşu arvaddan indicə bu saat missis Keynin arxasınca getməyi xahiş etdi. Qonşu ancaq Cennini tez aparmağı düşünərək heç bir giriş sözü demədən Vestanın çox xəstə olduğunu və getməyə tələsmək lazım gəldiyini elan etdi. Sarsılmış Cenni qət etdi ki, qız

ölür və biz gördüyümüz kimi, dəhşət və ümitsizlik içində həqiqəti Lesterin üzünə deməyə cəsarət etdi. O, küçədə demək olar ki, qaçırdı, saysız-hesabsız qorxulu şübhələr ona əzab verir, başında yalnız bir fikir dolayırdı: gecikməmək, ölüm Vestanı aparmamış qızı görmək. Bəlkə artıq gecikmişdir? Bəlkə Vesta artıq sağ deyil? Cenni ixtiyarsız olaraq addımlarını sürətləndirir, küçə fənərlərinin işıqları gah onun qarşısında parlayır, gah yenidən qaranlıqda əriyib yox olurdu. O artıq Lesterin sərt sözlərini yadından çıxarmışdı, onu evdən qovacağından və bu böyük şəhərdə, əlində uşaq, tək, lap tək qalacağından qorxmurdu, o bir şeydən başqa hamını, hər şeyi unutmuşdu: onun Vestası ağır xəstədir, bəlkə də ölür. Onların bir yerdə olmadıqlarına isə Cenni müqəssirdir, bəlkə də qızına özü qulluq etsəydi, Vesta indi xəstələnməzdi.

“Birçə vaxtında çataydım!” – deyə o öz-özünə təkrar edirdi. Bütün analar kimi, o da dərd pəncəsində mühakimə qabiliyyətini itirərək özünü məzəmmət edirdi:

– Mən bilmədim ki, günahlarım üçün Allah mənim cəzamı verəcək, mən bilməli idim, bilməli idim...

O, tanış küçə qapısını açdı, evə doğru qaçdı, solğun, sakit, zəifləmiş qızın yatdığı otağa cumdu. Vestanın halı xeyli yaxşılaşmışdı. Bir neçə qonşu və yaşlı həkim də burada idi. Onlar yatağın baş tərəfində dizi üstə düşüb qıza nə isə deyən Cenniye maraqla baxırdılar.

Cenni qəti qərara gəldi. O öz qızının qarşısında müqəssirdir, çox müqəssirdir, ancaq indi öz günahını yumağa çalışacaqdır. Lester onun üçün çox əzizdir, ancaq Cenni onu artıq aldatmayacaqdır. Lester onu atsa da (bu fikirdən Cenninin ürəyi sıxıldı), Cenni necə lazımdırsa, elə hərəkət edəcəkdir. Vesta artıq səfil olmamalıdır. Onun yeri anasının yanındadır. Cenninin evi Vestanın da evi olmalıdır.

Cenni qoca isveçli qadının sadə evində qızının yatağı yanında oturarkən anladı ki, onun yalanı necə mənasızmış, bunun üçün atasının evində nə qədər həyəcan və dərd olmuşdu. Lesterlə yaşadığı vaxt ərzində necə əzab və qorxu çəkmişdi, bu gün axşam necə dəhşətli işgəncəyə dözmüşdü – nə üçün? Fərqi yox imiş, həqiqət üzə çıxdı. Cenni onu nə gözlədiyini bilməyə çalışaraq qəmli fikirlərə dalıb oturmuşdu, Vesta yavaş-yavaş sakitləşmiş, şirin yuxuya getmişdi.

Lester bu sarsıdıcı kəşfdən sonra bir qədər ayıldıqda ağına tamamilə təbii olan suallar gəldi: qızın neçə yaşı var? Onun atası kimdir?

Uşaq necə gəlib Çikaqoya çıxmışdır və ona kim baxır? Lester özünü bu sualları verir, cavab tapmırdı: axı o heç bir şey bilmirdi.

Qərribə işdir, bu fikirlər içərisinə birdən o, missis Breysbricın evində Cenni ilə ilk görüşünü xatırladı. Nə üçün o zaman Cenniye elə məftun oldu? Belə tez, sanki ilk baxışdan Lesterə: sən onu əldə etməyi bacararsan – deyən nə idi? O, Cennidə nə hiss etdi – əxlaqi pozğunluqmu, sərbətsizlikmi, zəiflikmi? Bütün bu kədərli hadisə hiyləsiz, məharətli riyasız keçməmişdir. Ona belə inanan bir adamı aldatmaqla Cenni sadəcə aldatmamış, həm də nankorluq etmişdi.

Demək lazımdır ki, Lester nankorluğu alçaq təbiətlərə xas olan ən rəzil və mənfur bir xasiyyət hesab edərək ona hədsiz nifrət edirdi, bu xasiyyəti Cennidə taparkən heyrətə gəlmişdi. Doğrudur, əvvəllər, tamamilə əksinə, Lester heç vaxt Cennidə belə xasiyyət görməmişdi. Lakin indi onun nankorluğunu öz gözləri ilə görüb yəqin etmiş və dərinlən həyəcanlanmışdı. Cenni onu belə təhqir etməyə necə cəsarət etmişdir? Onu, demək olar ki, Cennini adam edib öz mövqeyinə qədər yüksəldən bir insanı!

Lester qalxdı, kreslonu bir tərəfə çəkdi və sükut içində yavaş-yavaş o başdan bu başa addımlamağa başladı. Olub-keçən çox ciddi məsələdir, indi düz və ən möhkəm qərar qəbul etmək lazımdır. Cenni canidir və Lester onu mühakimə etməkdə haqlıdır. Cenni ona görə müqəssirdir ki, əvvəldən həqiqəti ondan gizlətməmişdir, ikiqat müqəssirdir ki, daima onu aldatmaqda davam etmişdir. Nəhayət, onun ağılına gəldi ki, Cenni öz məhəbbətini onunla uşaq arasında bölüşdürür. Onun vəziyyətində olan heç bir kişi bununla sakitcə barışa bilməzdi. Lester bu fikirdən diksindi, əllərini cibinə saldı və otaqda gəzinməkdə davam etdi.

Lester xasiyyətli bir adam elə təkə buna görə özünü təhqir olunmuş hesab edə bilərdi ki, Cenni eynilə sonralar – Lesterə güzəştə getməklə təkrar etdiyi pis bir hərəkət nəticəsində dünyaya gəlmiş uşağın varlığını gizlətməmişdi. Bu, söhbət başqa adamların namusu haqqında gedərkən amansız keşikçi və hakim olan insan ağıllının, görünür, yaxa qurtara bilmədiyini izahedilməz səhvlərindən biridir. Öz şəxsi davranışını unudaraq (kişilər bunu nadir hallarda hesaba alırlar), Lester inanırdı ki, qadın yeganə sevimli adama bütün ürəyini açmalıdır, buna görə Cenninin başqa cür hərəkət etməsi onu çox kədərləndirmişdi. Bir dəfə o, Cenninin keçmişini müfəssəl öyrənməyə cəhd etmişdi.

O zaman Cenni Lesterə yalvarmışdı ki, onu sorğu-suala çəkməsin. Elə o vaxt Cenni uşaq məsələsini açıb deməli idi. İndi isə... Lester başını buladı.

Hamısını götür-qoy etdikdən sonra onun ilk qərarı bu oldu ki, getsin və Cennini bir də görməsin. Eyni zamanda, o, işin nə ilə qurtardığını bilmək istəyirdi. O, paltosunu və şlyapasını geydi, küçəyə çıxdı. İcmək arzusu hiss edərək qarşıya çıxan birinci abırlı bara girdi, sonra kluba getdi, orada otaqdan otağa dolaşdı, tanışlarından bəzilərinə rast gəldi, onlarla laqırtı vurdu. Nigarançılıq və təəssüf hissi onu tərk etmirdi, üç saat düşüncələrə sərf etdikdən sonra, nəhayət, keb tutdu və evə qayıtdı.

Cenni yatan qızının yanında kədər və təşviş içərisində uzun müddət oturmuş, nəhayət, anlamışdı ki, təhlükə keçmişdir. İndi o, Vesta üçün heç nə edə bilməzdi, tərk etdiyi evin qayğısı yavaş-yavaş ona çatanda, hiss etdi ki, Lesterə verdiyi vədi yerinə yetirməli və ev qadını vəzifəsini son dəqiqəyədək ifa etməlidir. Bəlkə Lester hələ onu gözləyir. Yəqin ki, həmişəlik ayrılmaqdan əvvəl Lester onun keçmişini haqqında bütün həqiqəti dinləmək istəyir.

Cenni əzab və qorxu ilə düşüncürdü ki, əlbəttə, Lester onunla əlaqəsini pozacaqdır, lakin o bunu yalnız bütün pis hərəkətləri üçün ədalətli cəza hesab edirdi: o bu cəzaya tamamilə layiqdir!

Cenni saat ikiyə işləyəndə evə qayıtdı, pilləkəndə artıq işıq yandırmırdı. O, qapının dəstəyini çəkdi, sonra onu öz açarı ilə açdı. Bir az ayaq saxladı və səs-səmirdən qorunub, hirsələnmiş Lesterin onu qarşılayacağını gözləyərək içəri girdi. Lakin Lester yox idi. O, sadəcə işığı söndürməyi unutmuşdu. Cenni cəld ətrafı nəzərdən keçirdi, lakin otaq boş idi. Cenni qət etdi ki, Lester həmişəlik getmişdir və köməksiz, çaşqın bir halda yerində donub qaldı.

“Getdi!” – deyərək Cenni düşündü.

Bu an pilləkəndə Lesterin ayaq səsləri eşidildi. O, şlyapasını qaşlarınadək çəkmiş, paltosunu başdan ayağa düymələmişdi. Cenniye tərəf baxmadan paltosunu çıxardıb asdı. Sonra tələsmədən şlyapasını çıxarıb asdı. Yalnız bundan sonra o, geniş açılmış gözləri ilə onu təqib edən Cenniye doğru döndü.

– Mən əvvəldən axıra kimi hamısını bilmək istəyirəm, – dedi.
– Bu uşaq kimindir?

Cenni, sanki ümitsiz, çıxılmaz vəziyyətdən qurtarmaq üçün qaranlıq uçuruma tullanmağa hazırlaşaraq bir anlığa tərəddüd etdi, sonra qurumuş dodaqları ilə:

– Senator Brenderindir, – dedi.

Heyrətlənmiş Lester:

– Senator Brenderin! – deyə təkrar etdi.

Belə şöhrətli bir ad eşidəcəyini o hər şeydən az gözləyirdi.

– Sən onunla necə görüşə bilərdin?

Cenni sadəcə cavab verdi:

– Biz anamla onun paltarlarını yuyurduq.

Lester susdu, Cenninin belə açıq cavab verməsi onu ayıltı, hirsini soyutdu. “Senator Brenderin uşağı!” – deyə o düşündü. Demək, sadə adamların mənafeyinə məşhur müdafiəçisi paltaryuyan qızını yoldan çıxartmışdır. Yoxsullar həyatından tipik bir faciə!

Lester qaşlarını çataraq, tutqun bir üzlə soruşdu:

– Bu çoxdanmı olmuşdur?

– Altı ilə qədər keçmişdir, – deyə Cenni cavab verdi.

Lester Cenni ilə nə vaxtdan – neçə müddət tanış olduqlarını fikrində hesabladı, sonra soruşdu:

– Uşağın neçə yaşı var?

– Altı yaşına girmişdir.

Lester başını yırğaladı. Fikrini toplamağa cəhd edərək, o əvvəlki kimi, qəzəblə olmasa da, daha artıq amiranə danışdı.

– Bütün bu müddətdə o harada qalırdı?

– Keçən yaza qədər evdə, bizimkilərin yanında yaşayırdı, sən Tsinsinnatiyə gedəndə mən onu bura gətirdim.

– Mən Klivləndə gələndə o sizin yanınızda olurdu?

– Bəli, – deyə Cenni cavab verdi. – Ancaq mən çalışırdım ki, o sənin gözüne görünməsin.

Lester Cenninin ata-anasının bu uşağın varlığı ilə necə razılaşdıqlarını anlamayaraq ucadan dedi:

– Mən elə bilirdim sən özünükilərə deyibsən ki, evlənmişik.

– Mən onlara elə də demişdim, – deyə Cenni cavab verdi, – ancaq mən qızım olduğunu sənə demək istəmirdim. Mənimkilərsə həmişə elə bilirdilər ki, mən bu gün, bu saat hamısını sənə açıb deyəcəyəm.

– Bəs sən niyə açıb demədin?

– Çünki qorxurdum.

– Nədən?

– Axı mən səninlə gedəndə vəziyyətimin necə olacağını bilmirdim, Lester. Mən qızımı hər bir bələdan saxlamaq, qorumaq istəyirdim. Bir də mən utanırdım. Sən uşaqları sevmədiyini dedikdə isə mən qorxdum.

– Qorxdun ki, mən səni ataram?

– Bəli.

Lester susdu. Cenni elə açıq və sadə cavab verirdi ki, onun şüurlu olaraq ikiüzlülük etdiyi və onu aldatdığı haqqında Lesterin ilk şübhələri qismən dağılırdı. Nəhayət, bütün təqsirlər bədbəxt hadisələrin uğursuz gedişində və əlaqəsində, Cenninin cəsarətsizliyində və onun ailəsinin adət-vərdislərindəndir. Ay ailə imiş ha! Ancaq qərribə və ədəbsiz adamlar belə hadisələrə dözə bilirdilər!

– Məgər sən başa düşmürdün ki, axır ayaqda hamısı üzə çıxmalı olacaqdır? – deyə, nəhayət, o soruşdu. – Sən ki onu elə bir qaydada böyüdəcəyini düşünə bilməzdin. Nə üçün sən mənə dərhal düzünü demədin? O zaman mən buna çox sakit yanaşardım.

Cenni:

– Bilirəm, – dedi. – Ancaq mən istəyirdim qızım üçün yaxşı olsun.

– İndi o haradadır?

Cenni izah etdi.

Lesterin sualları onun səsinin ahəngi və simasının ifadəsi ilə o qədər bağlanmışdı. Bunun üçün Cenni tamamilə özünü itirmişdi. O, bir daha hamısını izah etməyə çalışdı, lakin Lester yalnız bir şeyi anladı: Cenni axmaqlıq etmişdir, ancaq o heç də hiylə işlətməmişdir – bu elə aydın idi ki, Lester başqa vəziyyətdə olsaydı, ürəkdən Cenninin halına acıyardı. Lakin indi Brender haqqında keşf onun başından çıxmırdı. O yenə bu məsələyə qayıtdı.

– Deməli sən deyirsən: anan ona paltar yuyurdu. Bəs necə oldu ki, sən onunla yaxınlıq etdin?

Bayaqdan bəri Cenni bu əzabverici sorğu-suala səbirlə dözürdü, lakin indi o sanki gözlənilməz bir zərbədən diksindi. Lester onun həyatının ən acı və ən çətin dövrünün hələ sağalmamış yaralarına – xatirələrinə toxunmuşdu. Göründüyü kimi, onun son sualı tam açıqlıq tələb edirdi.

– Mən axı hələ uşaq idim, Lester, – deyə Cenni dərddli-dərddli cavab verdi. – Mənim ancaq on səkkiz yaşım var idi. Heç nə bilmirdim. Mən otele, onun yanına gedir, paltarlarını yumağa götürürdüm, sonra da yuyulmuş paltarları aparıb verirdim.

O susdu, lakin Lesterin stulu yaxın çəkdiyini, uzun və müfəssəl hekayə dinləməyə hazırlaşan bir adam kimi oturduğunu gördükdə yenidən başladı:

– Biz o vaxt elə ehtiyac içində idik ki. O tez-tez anama çatdırmaq üçün mənə pul verirdi. Mən bilmirdim...

O yenə susdu, Lester Cenninin əhvalatı nağıl etməyə qüvvəsi çatmadığını görərək yenə suallar verməyə başladı və bütün bu kədərli hadisə tədricən ona aydın oldu. Brender onunla evlənmək istəyirmiş, o, Cenniyyə yazırmış, onu öz yanına çağırmalı imiş, ancaq buna macal tapmamışdır. Naqafil ölüm ona mane olmuşdur.

Etiraf qurtardı. Sonsuz kimi görünən beş dəqiqə sükut içərisində keçdi. Buxarıya söykənmiş Lester bir nöqtəyə baxırdı, Cenni isə daha nə olacağını bilmədən gözləyir, özünü müdafiə etmək üçün bir söz belə deməyə cəhd etmirdi. Saat ucadan taqqıldayırdı. Lesterin donmuş simasında nə onun hissini, nə də fikrini oxumaq mümkün deyildi. İndi o lap sakit və həyəcansız idi, bundan sonra nə cür hərəkət edəcəyini düşünürdü. Cenni məhkəmə önündəki cani kimi onun qarşısında dayanmışdı. Lester – ədalət, əxlaq, ürək təmizliyi mücəssəməsi olaraq hakimın yerini tutdu. Beləliklə, hökm çıxarmaq, Cenninin gələcək taleyini həll etmək lazım idi.

Söz yox, çirkin işdir, – Lesterin mövqeyində duran, onun kimi varlı olan bir adam belə bir çirkin işə qarışmamalıdır. Bu uşaq onun Cenni ilə əlaqəsini qeyri-mümkün edir. Lakin Lester yenə də heç bir söz deyə bilmirdi. Buxarının üstündəki saat cingilti ilə üçü vurdu, Lester döndü və Cennini xatırladı – saralmış, özünü itirmiş Cenni hələ də onun qarşısında hərəkətsiz dayanmışdı.

Nəhayət, Lester:

– Get yat, – deyə bildi və yenə qarşısında duran çətin məsələni düşünməyə başladı.

Lakin Cenni yerindən tərpənmədi, o dayanıb hər dəqiqə öz taleyi haqqında hökm eşitməyə hazır olaraq, geniş açılmış, hərəkətsiz gözləri ilə Lesterə baxırdı. Lakin o əbəs yerə gözləyirdi. Xeyli fikirləşdikdən sonra Lester qalxdı və paltarasına doğru getdi.

– Get yat, – deyə o, soyuqcasına təkrar etdi. – Mən gedirəm.

Cenni ixtiyarsız olaraq ona doğru hərəkət etdi – bu dəhşətli dəqiqədə belə, o, Lesterə nə isə bir xidmət göstərmək istəyirdi – ancaq Lester onun hərəkətini görmədi. O, Cenniyyə bir söz belə demədən çıxdı.

Cenni onun arxasınca baxır və onun pilləkəndə uzaqlaşan addımlarını elə bir hisslə dinləyirdi ki, sanki ölüm hökmü verilmiş və matəm zəngi artıq onun – Cenninin məzarı üzərində səslənir. Axı o nə etmişdir? Lester indi nə edəcəkdir? Dərin ümitsizlik onu sarsıtdı. Aşağıda qapı örtüləndə Cenni hədsiz kədər içərisində əllərini sındırmağa başladı.

“Getdi! – deyə o düşündü. – Getdi!”

Gecikmiş sübhün şəfəqləri pəncərədə oynayırdı, Cenni isə acı xəyallarına qapılıaraq hələ otururdu. Onun vəziyyəti o qədər ağır idi ki, göz yaşları belə qurumuşdu.

XXX FƏSİL

Qaşqabaqlı, həmişə belə məntiqi mühakimə yürüdən Lester həqiqətdə nə edəcəyini bilmirdi. O çox pərt olmuşdu, lakin onu məhz nəyin həyəcanlandırtdığını dürüst deyə bilməzdi. Aydınır ki, uşağın olması işi xeyli çətinləşdirirdi. Cenninin keçmiş günahlarının bu canlı şahidi nə üçün imiş? Lakin Lester dərhal etiraf etdi ki, həqiqətən istəsəydi, Cenninin keçmişini çoxdan öyrənə bilərdi. Cenni, əlbəttə, yalan danışmazdı. O lap əvvəllər Cennidən soruşa bilərdi. O bunu eşitməmişdir, indi isə çox gecdir. Bir məsələ aydındır: Cenni ilə evlənmək haqqında düşünməyə belə dəyməz. Lesterin cəmiyyətdəki mövqeyi bu məsələni aradan qaldırır. Ən yaxşı çıxış yolu – Cennini maddi cəhətdən təmin etməkdən və onunla ayrılmaqdan ibarətdir. O, otele getdiyi zaman bilatəxir həyata keçirmək niyyətində olmadığına baxmayaraq, bu qərar qəbul olunmuşdu.

Belə hallarda mühakimə yürütmək iş görməkdən qat-qat asandır. Zaman bizim adət, arzu və hisslərimizi möhkəmləndirir. Cenni isə Lester üçün təkə adət deyildi. Dörd il fasiləsiz ünsiyyətdən sonra o, Cennini və özünü elə yaxşı tanımışdı ki, ondan asanlıqla və tez ayrılıla biləcəyi üçün heç bir imkan görmürdü. Bu çox ağır olardı. O belə bir fikrə axşamlar, tək qaldığı zaman deyil, gündüz kontorunun qarmaqarışılığında yol verə bilərdi. O özündə qüvvələnmək qabiliyyəti kəşf etmiş və ona təəccüb qalmış, karıxmışdı.

Bu günlər, həmçinin Vestanın onunla və anası ilə bir yerdə yaşamasının guya qıza zərər gətirəcəyi haqqında Cenninin nəzəriyyəsi də Lesteri təşviş salırdı. Necə olmuşdur ki, Cenni belə bir fikrə gəlmişdir? Axı o, Cenniyyə nisbətən qat-qat yüksək ictimai mövqə tutur.

Lakin sonra Cenninin nöqteyi-nəzərini qismən başa düşürdü. O zaman Cenni onun kim olduğunu və ona nə kimi bir aqibət hazırladığını bilmirdi. O çox tezliklə Cennini ata bilirdi. Cenni bunu qabaqcadan görməklə öz uşağını təhlükədən qorumaq istəmişdi. Bu elə də pis deyil. Bir də Lester bu qızın necə bir qız olduğunu bilmək istəyirdi. Senator Brenderin qızı qəşəng ola bilirdi. O, görkəmli adam idi, Cenni isə çox gözəl qadındır. Bu fikir Lesterdə həm əsəbilik, həm də maraq doğururdu. Gah ona elə gəlirdi ki, Cenninin yanına qayıtmaq və qızı görmək lazımdır, – axı onun buna haqqı var! – gah da qızın varlığı xəbərini necə qəbul etdiyini xatırlayaraq tərəddüd edirdi. O yenə özünü inandırır ki, buna son vermək lazımdır. Bu daxili mübahisə nəhayətsiz uzanırdı.

İşin əslində isə o, Cennidən ayrılmaq iqtidarında deyildi. Bu illər ərzində Cenni onun üçün zəruriyyətə çevrilmişdi. Onun belə bir yaxın adamı nə vaxt olmuşdur? Anası onu sevir, ancaq bu sevgidə şöhrət-pərəstlik üstün yer tutur. Ataya gəldikdə isə, nə olsun, atası da onun özü kimi kişidir. Bacılarının onunla işləri yoxdur, hər birinin öz həyatı var. Robert həmişə ona yad olmuşdur. O, əsil səadət, əsil yaxınlığın nə olduğunu ilk dəfə Cenni ilə bildi. Cenni ona lazımdır – ondan uzaqda keçirdiyi hər bir saatda Lester bunu daha artıq qüvvətlə duyurdu. Nəhayət, o, Cenni ilə açıq danışmağı və müəyyən sazişə gəlməyi qərara aldı. Qoy qızını yanına alsın, onun qayğısını çəksin. Cenni başa düşməlidir ki, Lester gec-tez ondan ayrılacaqdır. Ona təlqin etmək lazımdır ki, bu əlaqəni dərhal kəsmək olmasa da, indi onların münasibəti xeyli dəyişmişdir. Elə bu axşam o öz mənzilinə getdi. Cenni onun qapını necə açdığını eşitdi, ürəyi həyəcanla döyündü. Özünü ələ alaraq, onu qarşılamaq üçün otaqdan çıxdı.

Lester ona xas olan açıqlıqla başladı:

– Mənim başa düşdüyümə görə, belə etmək lazımdır: qızını bura getir, qoy səninlə yaşasın, onu yad adamların yanında qoymağın mənası yoxdur.

– Yaxşı, Lester, – deyə Cenni itaətkarcasına cavab verdi. – Mən həmişə bunu arzulamışam.

– Belədirsə, təxirə salmağın mənası yoxdur. – O, cibindən axşam qəzetini çıxarıb pəncərəyə doğru getdi. Sonra geri çevrildi. – Biz bir qərara gəlməliyik, Cenni. Mən bu işin sənə başına necə gəldiyini anlayıram. Mən böyük səhlənkarlıq etdim ki, vaxtında hər şeyi sən-

dən soruşub öyrənmədim, hər şeyi danışmağa sənə məcbur etmədim. Qızının həyatına daxil olmağımı istəməsəydin belə, sən nahaq yerə susurdun. Sən başa düşməliydin ki, belə şeyi gizlətmək olmaz. Hər halda indi bunun əhəmiyyəti yoxdur. Mən başqa şey demək istəyirəm: bizim vəziyyətimizdə olanlar bir-birindən sirt saxlamamalıdırlar. Mən əmin idim ki, biz hər şeydə bir-birimizə inanırıq. İndi isə mən bilmirəm, bir vaxt bizim əlaqəmizi möhkəmlədə biləcəyikmi? Vəziyyət çox dolaşlıq şəkil aldı. Dedi-qodu və qeybət üçün çox əsas vardır.

– Mən bilərəm, – deyə Cenni təsdiq etdi.

– Başa düş, mən tələsmək niyyətində deyiləm. Mənə qalırsa, bu yaxın vaxtlara qədər hər şey az-çox olduğu kimi qala bilər. Ancaq mən istərdim ki, sən şeylərə ayıq baxasan.

Cenni köksünü ötürdü.

– Bilirəm, Lester, bilirəm.

Lester pəncərəyə tərəf çevrilərək həyəətə, əlaqədarlığa bürünmüş ağacları baxırdı. Gələcəyin fikri onu qorxudurdu, o, ev şəraitini sevirdi. Doğrudanmı o, vidalaşmalı və kluba getməlidir?

– Gəl nahar edək, – deyə o, nəhayət, pəncərədən ayrılaraq soyuq-casına təklif etdi: ürəyinin dərinliyində isə o, Cenniye açıqlanmırdı. Həyat çox pis qurulmuşdur – lap rüsvayçılıqdır.

O, qonaq otağına yönəldi, Cenni isə yemək hazırlamağa getdi. O, Vestanı, Lesterə qarşı nankorluğunu, onun Cenni ilə evlənməmək haqqında qəti qərara gəldiyini düşünürdü. Cenni öz ağılsızlığı ilə müqəddəs arzularını məhv etmişdir.

Cenni stolu hazırladı, gözəl gümüş şamdanlardakı şamları yandırdı, Lesterin sevdiyi peçenyedən bişirdi, qoyun ətinə qızarmağa qoydu, salatı yudu. Cenni son ildə aşbazlıq kitabını səylə oxuyurdu, əvvəllər isə anasından çox şey öyrənmişdi. Bütün bu işləri görə-görə, o bundan sonra necə yaşayacağını düşünürdü. Lester gec-tez onu tərk edəcəkdir, bu aydındır. O, Cenninin yanından gedəcək və başqası ilə evlənəcəkdir.

“Nə olsun, – deyə, nəhayət, Cenni düşündü, – hələlik o mənə atmır, bu da yaxşıdır. Vesta da yanımda olacaqdır”. Cenni ah çəkdi və xörəyi yemək otağına apardı. Hərgah Lesteri də, Vestanı da saxlaya bilsəydi... Lakin bu ümid həmişəlik məhv edilmişdi.

XXXI FƏSİL

Bu tufandan sonra evdə bir vaxt dostluq və sakitlik hakim oldu. Ertəsi gün Cenni Vestanı yanına gətirdi. Qızı ilə birləşməsinin sevinci onun bütün qayğı və kədərlərinə kölgə saldı. “İndi mən ona həqiqi ana ola bilərəm” – deyə o düşünürdü. Gün ərzində bir neçə dəfə o qeyri-ixtiyari şən mahnı oxumağa başlayırdı.

Lester əvvəl onun yanına ancaq hərdənbir gəlirdi. O özünü inandırmağa cəhd edirdi ki, öz həyatında düşündüyü dəyişikliyi, yəni Cennidən ayrılmaq niyyətini tədricən yerinə yetirməlidir. Evdə uşağın, daha doğrusu, məhz bu uşağın olması ona xoş gəlmirdi. O, bir müddət inadla özünü məcbur edib Şimal məhəlləsinə getmədi, lakin sonra orada tez-tez görünməyə başladı. Heç nəyə baxmayaraq, bura sakit, rahat idi, təkcə burada o özünü yaxşı hiss edirdi.

Əsəbi, çevik, şuluqçu qızın təmkinli, sakit, öz işləri ilə məşğul olan Lesterə maneçilik törətməsinə nail olmaq Cenni üçün asan deyildi. O öz gəlişi haqqında ilk dəfə telefonla xəbərdarlıq edərkən Cenni qızı ilə ciddi söhbət etdi, ona dedi ki, uşaqları sevməyən çox acıqlı bir əmi gələcək və bu əmini deng etmək olmaz.

– Ağıllı ol, – deyə Cenni tapşırırdı. – Boşboğazlıq etmə və heç nə istəmə. Nə istəsən, hamısını anan özü sənə verir. Bunu lap yaxşı yadında saxla – stolun üstünə boylanma.

Vesta bütün bunlara əməl edəcəyinə təntənəli surətdə söz verdi. Ancaq eşitdiyi nəsihətin bütün əhəmiyyətini öz uşaq ağlı ilə dərk edə bilmədi.

Lester saat yeddiddə gəldi. Vestanı mümkün qədər qəşəng geyindirməyə çalışmış Cenni axşama paltarını dəyişmək üçün yenicə yataq otağına keçmişdi. Vesta mətbəxdə olmalı idi. Lakin o, ehməlcə anasının dalınca sürüşüb qonaq otağının qapısında durdu, bu zaman paltosunu və şlyapasını asıb otağa keçən Lester onu gördü. Qız çox gözəl idi, bunu Lester ilk baxışdan etiraf etdi. Onun əynində flaneldən mavi xallı, manjetli qatlama yaxalıqlı ağ paltar, ayaqlarında ağ corab və başmaqlar var idi. Qıvrım sarışın saçları simasını – mavi gözlərini, al dodaqlarını, qırmızı yanaqlarını dövrəyə almışdı. Heyrətlənmiş Lester nə isə demək istədi, ancaq özünü saxladı, Vesta utana-utana çıxıb getdi.

Cenni onun yanına gələrkən Lester:

– Çox qəşəng qızıdır, – dedi. – Onun öhdəsindən gəlmək sənə çətin deyil ki?

– Bir elə yox, – deyə Cenni cavab verdi.

Cenni yemək otağına keçdi və Lester oradan belə bir söhbət eşitdi:

– Bu kimdir? – deyə Vesta soruşdu.

– Sss! Bu sənə əmin Lesterdir! Mən sənə dedim axı boşboğazlıq etmək olmaz.

– O sənə də əmindir?

– Yox, bala. Boş danışma. Qaç mətbəxə.

– O tək mənə əmindir?

– Sənindir, hə, get.

– Yaxşı.

Lester qeyri-ixtiyari gülümsədi.

Vesta çirkin, ağlayan, könül bulandıran olsaydı, yaxud Cenni bu qədər nəzakətli davranmasaydı, işin nə cür şəkil alacağını demək çətin olardı. Lakin qızın məlahəti, ananın onu yüngülcə arxa plana çəkmək səyi ilə birləşərək həmişə könül açmağa qadir olan tərəvətli gənclik və saflıq təsiri bağışlayırdı. Lester tez-tez düşünürdü ki, Cenni bütün bu illər ərzində ana olmuşdur, aylarla öz uşağını görməmiş, onun varlığı haqqında bir söz belə deməmişdir. Bununla bərabər, onun Vestaya məhəbbəti şübhə oymur, Lester öz-özünə deyirdi: “Qəribədir. Cenni fəvqəladə qadındır”.

Bir dəfə səhər, Lester qonaq otağında qəzet oxuduğu zaman bir xışıltı eşitdi. O dönüb yarıaçılmış qapı arasından ona diqqətlə baxan mavi gözlərə heyrətlə baxdı. Cinayət işlətdiyi yerdə tutulmuş bu göz dərhal çəkilib yox olmalı idi, lakin o, cəsarətlə öz yerində qaldı. Lester səhifəni çevirdi və yenə baxdı. Göz yenə ona baxırdı. Lester öz hərəkətini təkrar etdi. Göz təslim olmurdu. Lester oturuşunu dəyişdi, qıçını qıçının üzərinə aşırırdı. O bir daha başını qaldırarkən gözün yox olduğunu gördü.

Bütün əhəmiyyətsizliyi ilə bərabər bu epizodda nəse gülməli bir şey var idi, belə gülməli şeylər isə həmişə Lesterin qəlbində əks-səda tapırdı. İndi, öz əlçatmaz yüksəkliyindən düşməyə heç də meyil etmədiyi bir zamanda, o hiss etdi ki, əsrarəngiz gözlər onun ürəyini açmışdır, Lesterin dodaqları tərpəndi və onlar az qala təbəssüm üçün açıldı. Lester yeni əhvali-ruhiyyəyə uymadı və qəzet oxumaqdan əl çəkmədi, ancaq bu əhəmiyyətsiz hadisəni aydıncasına yadında saxladı.

İlk dəfə idi ki, balaca şeytan onun diqqətini, həqiqətən özünə cəlb etmişdi.

Bundan bir az sonra, bir dəfə səhər Lester döyülmüş kotletləri tələsmədən yeyə-yeyə qəzetin sərlövhələrini nəzərdən keçirərkən onun rahatlığı yenidən pozuldu. Cenni Vestanı yedirtmiş və Lester gedənədək onu öz oyuncaqları ilə tək qoymuşdu, özü isə qəhvə töküdü. Gözlənilmədən qapı açıldı və Vesta işgüzarcasına yemək otağından keçib getməyə başladı. Lester başını qaldırdı, Cenni qızardı və qalxdı.

– Burada sənə nə lazımdır, Vesta? – deyə o soruşdu.

Vesta mətbəxə keçdi, oradan balaca süpürgəni götürdü və bütün görkəmi ilə əyləncəli bir qətiyyət ifadə edərək geri qayıtdı.

– Mənə balaca süpürgə lazımdır, – deyə Vesta cingiltili səsle cavab verdi və halını pozmadan öz otağına doğru addımladı. Lester onda nəyin isə bu cəsərə səs verdiyini hiss etdi və bu dəfə yüngül təbəssümdən özünü saxlaya bilmədi.

Tədricən Lesterin qıza qarşı laqeydlik hissi əridi, onun yerini mərhəmət hissi tutdu. Lester öz-özünə etiraf etdi ki, balaca insana məxsus bütün hüquqlar eynilə Vestaya da aiddir.

Gələn altı ay ərzində Lesterin narazılığı demək olar tamamilə yatdı. Bu onun yaşadığı bir qədər qeyri-normal mühitlə barışması demək deyildi, ancaq evdə elə rahatlıq vardı ki, buradan getməyə özünü məcbur edə bilmirdi. Onun günü çox şirin keçirdi. Cenni onu çox ərköyün saxlayırdı. Tam sərbəstlik, maneəsiz olaraq köhnə tanışlarla görüşmək imkanı, evdə onu gözləyən rahatlıq və mehribanlıqla bərabər onun xoşuna gəlir, ürəyinə yatırdı. O öz qərarını yerinə yetirməyi yenə də təxirə salır və artıq düşünməyə başlayırdı ki, bəlkə heç bir dəyişiklik lazım deyildir.

Balaca Vesta ilə onun dostluğu yavaş-yavaş möhkəmləndi. Lester onun hərəkətlərində təbii yumor görür və bunun yeni təzahürlərini maraqla izləyirdi. Vesta həmişə maraqlı bir şeylə məşğul olurdu. Cenni zəifləyən bir sərtliklə Vestanın hərəkətlərini təqib edirdi. Bu özü-özlüyündə Lester üçün yeni bir kəşf idi, yorulmaz Vesta isə həmişə gülməli bir söz deməyə fürsət axtarırdı. Bir dəfə Lester qızın böyük bıçağı bir tikə ətə necə söylə sürdüyünü görüb Cenniye dedi ki, uşaq üçün xırda çəngəl-bıçaq almaq lazımdır.

– Belə bıçaqla ona çətin olar.

– Bəli, – deyə Vesta tez səsləndi. – Mənə balaca bıçaq lazımdır. Bax, gör mənim əlim necə balacadır.

O, barmaqlarını araladı. Cenni qızın başqa bir oyun da çıxaracağından qorxaraq onun əlini stola doğru əyməyə tələsdi, Lester isə gülməkdən özünü çətinliklə saxladı.

Bir dəfə də Lesterin stəkanına Cenninin qənd saldığını görən Vesta:

– Ana, mənə də iki tikə sal, – deyə tələb etdi.

– Yox, əzizim, – deyə Cenni cavab verdi, – sənə qənd lazım deyil, sən süd içirsən.

– Lester əmiyə sən iki tikə saldın.

Cenni:

– Bəli, bəli, – dedi, – sən hələ balacasan. Xahiş edirəm, stol arxasında çox danışmayasan. Sakit otur.

– Lester əmi yaman çox qənd yeyir – deyə qız yubanmadan cavab verdi.

Şirniyyat seven Lester ürəkdən gülmüşədi.

İlk dəfə Vesta ilə danışmağa qədər güzəştə gedən Lester:

– Hə, bilmirəm, – dedi. – Bəlkə sən üzüm yetişməyib deyən o tülküyə oxşayırsan?

Vesta ona cavab olaraq gülmüşədi. İndi onların arasındakı buz qırıldıqdan sonra uşaq utanıb-çəkinmədən Lesterlə söhbət etməyə başladı. Onların münasibəti tədricən ünsiyyətə çevrildi və nəhayət, Lester uşağa doğma qızı kimi münasibət bəsləməyə başladı. O hətta dövlətinin yol açdığı hər bir şeyi qıza verməyə hazır idi. Əlbəttə, bir şərtlə ki, Lester əvvəlki kimi Cenni ilə olacaq və onlar Lesterin öz mühiti ilə əlaqəsini qoruyub saxlaya bilməsi üçün nə etməli olduğunu fikirləşəcək, müəyyən tədbir tökeçəklər. Lester o mühiti, o aləmi birçə dəqiqə yadından çıxartmamalı idi.

XXXII FƏSİL

Sərgi salonunun və anbarın tikintisi baharda qurtardı və Lester öz kontorunu yeni binaya köçürdü. İndiyədək onun işgüzar həyatı “Qrend-Pasifik” otelində və klubda keçirdi. İndi o hiss edirdi ki, Çikaqoda yerini möhkəmlətməmişdir və bundan sonra həmişəlik burada

yaşamalır. Onun üzərinə ciddi vəzifələr düşürdü – kontorun böyük ştatına rəhbərlik etməli və iri sazişlər bağlamalı idi. Bunun əvəzində o, səfərlərdən azad edilmiş, bu iş Eminin ərinə tapşırılmışdı. O, Robertin göstərişləri ilə hərəkət edirdi. Robert var qüvvəsi ilə özünə yol açıb irəliyə can atır, bacılarını öz tərəfinə çəkməyə cəhd edirdi. O artıq fabriki yenidən qurmağa başlamışdı. Lesterin şəxsi hörmətini qazanmış bir neçə qulluqçu işdən qovulmaq təhlükəsi qarşısında idi. Ancaq Lester bunu bilmirdi, qoca Keyn isə Robertə tam azadlıq vermək meylinə idi. İllər öz hökmünü verirdi. Keyn məmnun idi ki, onun işi möhkəm, etibarlı əllərdə qalacaqdır. Lester, deyəsən, narazılıq ifadə etmirdi. Görünür, onun Robertlə münasibəti yaxşılaşmağa doğru dəyişmişdi.

Hər şey gələcəkdə də elə bu cür sakit və rəvan axıb gedə bilərdi. Lakin Lesterin şəxsi həyatı daima gizli qala bilməzdi. Elə hallar olurdu ki, o, açıq kolyaskada Cenni ilə küçələrdə gəzərkən kübar, yaxud işçil tanışlarının gözüne sataşır. Bu onun halını pozmurdu. O subaydır, deməli, vaxtını kimlə istəsə keçirə bilər. Qoy hamı fərz eləsin ki, Cenni hörmətli bir ailədən olan gənc qadındır və Lester ona nəvaziş göstərir. O, Cennini heç kəslə tanış etmək fikrində deyildi və heç kəsin onu səsləməsi, onunla söhbət etməməsi üçün sürücüyə həmişə sürətlə sürməyi tapşırılmışdı. Teatrda görüşdükləri adamlar üçün isə Cenni, artıq dediyimiz kimi, sadəcə “Missis Herhardt” idi.

Bədbəxtlikdən Lesterin tanışlarından çoxu müşahidəçilik qabiliyyəti ilə fərqlənirdi. Onlar heç də Lesterin əxlaqını pisləməyi nəzərdə tutmurdular. Sadəcə onların yadında qalmışdı ki, keçən illərdə də, başqa şəhərlərdə də onu elə bu qadınla görmüşlər. Yəqin o bu qadınla qeyri-qanuni əlaqə saxlayır. Nə olsun ki? Varlılıq və gənclik çox şeyə hüquq verir. Bəzi danışıqlar Robertə çatmışdı, ancaq o öz mülahizələrini heç kəsə söyləməyi lazım bilmirdi. Lakin gec-tez hər şey açılmalı idi.

Bu, Lester və Cenni Şimal məhəlləsinə köçdükdən il yarım sonra baş verdi. Payızda, mənhus havada, Lester xəstələndi, qrip oldu. İlk kefsizlik əlamətlərini hiss etdikdə o belə qərara gəldi ki, bu boş şeydir, isti vanna və yaxşı kinə dozası onu ayaq üstə qoya bilər. Ancaq xəstəlik ciddi imiş: səhəri o, yataqdan dura bilmədi, onun şiddətli hərərəti var idi və başı dözülməz dərəcədə ağrıyırdı.

Lester son vaxtlar həmişə Cenni ilə yaşayaraq ehtiyatsız olmuşdu. O, mehmanxanaya getməli və xəstəliyini təklikdə keçirməli idi. Ancaq

evdə, Cenni ilə olmaq onun ürəyini daha çox açır. O, kontora zəng etdi və xəbər verdi ki, xəstədir, bir neçə gün işə gəlməyəcəkdir, sonra öz səbirli şəfqət bacısının qayğıkeşliyindən həzz almağa başladı.

Cenni, əlbəttə, Lesterin, xəstə, yaxud sağlam, onunla bir yerdə olmasına yalnız sevinirdi. O, Lesteri həkim çağırmaq və dərman qəbul etmək üçün dilə tuturdu. O, Lesterə limonla isti çay içirdir, əlini və üzünü gecə-gündüz soyuq su ilə sərinlədirdi. Lester sağalmağa başlayanda isə ona dadlı ət suyu və aş hazırlayırdı.

Birinci uğursuz hadisə də elə bu xəstəlik günlərində oldu. Sent-Poldakı tanışlarıgildə qonaq olan, geri qayıdarkən qardaşı ilə görüşmək fikrində olduğunu Lesterə əvvəlcədən bildirmiş Luiza evə ehtimal etdiyindən tez qayıtmağı qərara aldı. O, Lesterin xəstəliyinin ən ciddi vaxtında Çikaqoya gəlib çıxdı. Kontora zəng edib qardaşının bir neçə gün işə çıxmayacağını eşitdikdə onunla necə görüşə biləcəyini soruşdu.

– Gərək ki, o, “Qrend-Pasifik”də yaşayır, – deyə ehtiyatsız bir katib ağzından söz qaçırdı. – O, xəstədir.

Luiza təşvişə düşdü və “Qrend-Pasifik”ə zəng edərək öyrəndi ki, mister Keyni bir neçə gündür görməmişlər, ümumiyyətlə, o öz nömrəsində həftədə iki-üç dəfədən artıq olmur. Şübhəyə düşmüş Luiza Lesterin klubuna zəng etdi.

Telefona, tərs kimi, Lesterin tapşırığı ilə dəfələrlə onun mənzilində olmuş kuryer uşaq gəldi. O bilmirdi ki, Lesterin ünvanını gizli saxlamaq lazımdır – indiyə qədər heç kəs bu ünvanı soruşmamışdı. Luiza Lesterin bacısı olduğunu, onu mütləq görməli olduğunu dedikdə uşaq cavab verdi:

– O, Şiller meydanında on doqquz nömrəli evdə yaşayır.

Telefonun yanında olan xidmətçi:

– Sən kimin ünvanını verirsen? – deyə soruşdu.

– Mister Keynin.

– Heç bir ünvan vermək olmaz. Sən bunu bilmirsən?

Uşaq tutuldu və üzr istədi, Luiza isə artıq dəstəyi asmışdı.

Qardaşının üçüncü ünvanı da olduğunu heyrətlə aşkar etmiş Luiza bir saatdan sonra Şiller meydanında oldu. Luiza ikimənzilli evin qarşısında duraraq, ikinci mərtəbəyə çıxan qapının üzərindəki lövhəcikdə Keyn familiyasını oxudu, yuxarı qalxdı və zəng etdi. Cenni zəngin səsinə çıxdı, qarşısında bəzəkli qadını görərək lap təəccüb qaldı.

Luiza açılmış qapıdan evin içərisinə nəzər salaraq:

– Mister Keyn buradamı yaşayır? – deyə təkəbbürlə soruşdu. Qadının burada olması onu bir qədər heyrətləndirdi, lakin onun şübhəsi hələ dumanlı idi.

– Bəli, – deyə Cenni cavab verdi.

– Gərək ki, o, xəstədir? Mən onun bacısıyam. Gəlmək olarmı?

Fikirlərini toplamaq üçün Cenninin vaxtı olsaydı, bir bəhanə tapardı. Ancaq o, bir söz deməyə macal tapmamışdı ki, öz mövqeyinə güvənərək erköynlüyə və istədiyi kimi hərəkət etməyə adət etmiş Luiza onun yanından süzüb otaqlara keçdi. Lester yatdığı yataq otağına yapışıq olan qonaq otağında Luiza ətrafına nəzər saldı. Küncdə oynayan Vesta qalxdı, maraqla gözlərini qonağa zillədi. Luiza yataq otağının açıq qapısından Lesteri gördü. O, gözlərini yumaraq yataqda uzanmışdı, sol tərəfdən, pəncərədən günəşin şüaları onun üzünə düşürdü.

Luiza cəld yataq otağına daxil olaraq:

– Deməli, sən burada imişsən! – deyə səsləndi. – Sənə nə olub?

Lester onun səsini eşidən kimi gözlərini açdı və bir anda hər şeyi anladı. O, dirsəkləri üzərində qalxdı, ancaq heç bir söz deyə bilmədi. Nəhayət, çətinliklə dilləndi.

– Salam, Luiza. – Sən haradan gəlib çıxdın?

– Sent-Poldan. Mən ehtimal etdiyimdən tez yola düşdüm, – deyə Luiza burada nə işə şübhəli bir əhvalat olduğunu duyaraq, əsəbi bir halda, iti danışa–danışa cavab verdi. – Mən səni çətinliklə tapdım. Bu kimdir – sənənin yanındakı bu? – O, “qəşəng qulluqçu” demək istəyirdi, ancaq baxaraq qonaq otağında kədərli bir üzlə nə işə yığışdıran Cennini gördü.

Lester cavab əvəzində öskürdü.

Luiza otağı diqqətlə nəzərdən keçirdi. Ailə həyatının xoş, lakin qorxulu fikirlər oyadan əlamətləri onun nəzərindən qaçmadı. Cenninin paltarları stulun üstündə idi. Bunu görərək Miss Keyn vasvasılıqla yubkasını yığışdırdı. O, qardaşına baxdı və onun gözlərində qəribə bir ifadə gördü, deyəsən, o bir az pərt olmuşdu, amma eyni zamanda arxayın və döyüşə hazır idi.

Lester Luizanın dilində dolaşan sualı ifadə etməsinə imkan verməyərək:

– Sən əbəs yerə bura gəldin, – dedi.

Onun kobudcasına açıq danışmasından həyəcanlanmış Luiza:

– Nə üçün əbəs yerə? – deyə az qala qışqırdı. – Sən mənim qardaşımsan, ya yox? Əgər qardaşımsansa, mən sənənin yanına hara olsa gələ bilərəm. Sən bir işə bax! Sənmi mənə belə şeyləri deyirsən?

Lester dirsəkləri üzərində bir az yuxarı qalxaraq:

– Qulaq as, Luiza, – dedi, – sən uşaq deyilsən. Mübahisə etməyimizin mənası yoxdur. Mən sənənin bura gələcəyini bilmirdim, yoxsa müəyyən tədbirlər görürdüm.

Luiza kinli–kinli onu yamsıladı:

– Müəyyən tədbirlər! Bu çatmırdı! Başqa cür ola bilməz!

Luiza tələyə düşdüyünü hiss edir və bunun üçün Lesterə qəzəbi tuturdu.

Lester isə hirsindən qızarmışdı.

O, qətiyyətlə dedi:

– Sən əbəs yerə xoruzlanırsan. Mən heç bir şeyə görə sənənin qarşında özümü doğrultmuram. Mən “müəyyən tədbirlər görürdüm” dedikdə bu heç də o demək deyildir ki, mən üzr istəyirəm. Hərgah sən nəzakətlə danışmaq istəmirsənsə, ixtiyar sahibsən.

– Bilirsənmi, Lester! – deyə Luiza qızıqırdı. – Mən bunu sənədən gözləməirdim. Mən düşünürdüm ki, Çikaqoda bu qədər tanışımız olduğu halda, bir... Luiza dəhşətli sözü deməyə qət etməyərək, duruxdu – açıq yaşamağa utanarsan. Bu, dəhşətdir! Mən düşünürdüm, hər halda sənə ədəb hissi və cəmiyyətin fikrinə hörmət...

– Cəhənnəm olsun ədəb! – deyə Lester partladı, – nəhayət, sən anla ki, mən sənədən üzr istəmirəm. Əgər bura sənə xoş gəlmirsə, nə edəcəyini yaxşı bilirsən.

– Aman Allah! – deyə Luiza fəryad etdi. – Bunu mənim qardaşım deyir! Hamısı da bu fahişə üçün! – Birdən o, qəzəblə, lakin eyni zamanda maraqla soruşdu: – Bu kimin uşağıdır?

– Mənim deyil, arxayın ola bilərsən. Lap mənim olsa belə, sənə nə var? Xahiş edirəm, mənim həyatıma qarışmayasan!

Cenni onun haqqında deyilən təhqirli söz də daxil olmaqla hamısını eşitmişdi, ağrıdan ürəyi sıxılırdı.

Luiza tufan qopartmışdı:

– Arxayın ol, mən daha sənənin həyatına müdaxilə etməyəcəyəm. Təkcə onu deyirəm ki, kimdən–kimdən, sənədən bunu gözləməzdim. Həm də sənədən bu qədər aşağı olan bir qadınla! Mən əvvəl elə bilirdim ki... – Luiza yenə “sənənin qulluqçundur” demək istəyirdi, ancaq Lester qeyzdən özünü unudaraq qaba surətdə onun sözünü kəsdi:

– Onun haqqında nə düşündüyünün mənim üçün fərqi yoxdur. O özünü yüksək məxluq hesab edənlərin çoxundan yaxşıdır. Mən sənə nə düşündüyünü bilərəm. Bunlar hamısı boş-boş şeylərdir. Mən istədiyim kimi hərəkət edirəm, sənə tənqidinə qarşı da çox etinasızam. Mən özüm-özümə cavabdehəm və xahiş edirəm, mənə qayğı qalmayasan.

– Qalmayacağam da, əmin ola bilərsiniz, – deyərək Luiza əks-zərbə endirməyə başladı. – Ailənin sənə üçün heç bir şey olmadığı, indi mənə tamamilə aydın oldu. Səndə azacıq vicdan olsaydı, bacının belə bir yerə düşməsinə heç vaxt yol verməzdin. Mən sadəcə olaraq iyrenirəm. Başqaları da bunu belə deyəcəklər, mən elə bunu demək istəyirdim.

O sərt bir hərəkətlə dabanları üzərində döndü, bədbəxtçilikdən qonaq otağının qapısında durmuş Cenniye öldürücü bir nəzər salaraq cəld çıxıb getdi. Vesta otaqda yox idi. Bir az sonra Cenni Lesterin yanına girdi və arxasınca qapını bağladı. Cenninin deməyə bir sözü yox idi. Lester enli alından sıx saçlarını ataraq yorğun və qaşqabaqlı halda balıncda uzanmışdı. “İşin tərsliyinə bax, gərək o gəlib bura çıxaydı”, – deyərək düşünürdü. – İndi Luiza evə gedəcək, hər şeyi hamıya söyləyəcəkdir. Atası biləcək, anası da, Robert, İmocin, Emi – hamısı biləcəkdir. İnkər etmək də mümkün olmayacaqdır. – Luiza kifayət qədər gördü. Lester fikir içərisində gözlərini divara dikdi.

Cenni də ev işləri ilə məşğul olaraq fikrə dalmışdı. Deməli, başqa bir qadın onun haqqında belə rəydedir. İndi cəmiyyətin nə düşündüyü aydındır. O başqa bir planətə nə qədər uzaqdırsa, Lesterin ailəsinə də o qədər uzaqdır. Onun ata-anası, qardaşları və bacıları üçün pis qadındır, cəmiyyətdəki mövqeyinə görə Lesterdən hədsiz dərəcədə aşağıdır, əxlaq və əqli cəhətdə ondan hədsiz dərəcədə aşağıdır, o, küçə qızıdır, fahişədir, halbuki Cenni bir zaman öz adını təmizə çıxaracağına ümid edirdi. Bu fikir onu daha artıq ağrıdır, bıçaq kimi doğrayırdı. Bəli, o, Luizanın gözündə, cəmiyyətin gözündə, ən başlıcası da budur ki, Lesterin gözündə həqiqətən pis və alçaq bir qadındır. Başqa cür ola bilərmidi? Cenni susur və şikayət etmirdi. Lakin alçalmağının ağrısı, həyə ağrısı onu rahat qoymurdu. Ah, əgər bütün bu adamların nəzərində birtəhər özünə bəraət qazandıra bilsəydi! Namuslu yaşayır abırlı qadın ola bilsəydi! Bunu necə etməli? Buna nail olmaq zəruridir. Lakin necə?

Ailə qüruruna dərin yara vurmuş Luiza dərhal Tsinsinnatiyə qayıtdı və öz kəşfini təfəsilatı ilə danışdı. Onun dediyinə görə, qapını “axmaq olduğu zahirindən bilinən lap sadə bir qadın” açmışdı. Bu qadın Luizanın kim olduğunu eşitdikdə onu içəri belə dəvət etməmiş, “simasında ən günahkar adamın ifadəsi ilə” yerində donub qalmışdır. Lester isə özünü çox vicdansız aparmışdır, o bütün həqiqəti utanmadan dərhal açıb demişdir. Bu uşağın kimin olduğunu soruşduqda, o, cavab verməkdən imtina etmişdir. O ancaq Luizaya “mənə uşağım deyil”, – demişdir.

Yeniliyi birinci olaraq bilən missis Keyn dalbadal köksünü ötürərək:

– Ah, aman Allah, aman Allah! – deyirdi. – Mənə oğlum, mənə Lesterim! Belə bir işi o necə görüb?

Luiza eyni şeyləri dalbadal təkrar etməklə öz sözlərini daha inanandırıcı etmək istəyirmiş kimi:

– Elə alçaq həşəratdır ki! – deyərək yorulmadan haray salırdı.

Luiza davam edirdi:

– Mən ora ancaq ona kömək etmək üçün getdim. Mənə dedilər ki, o xəstədir, dedim, bəlkə halı ağırdır. Heç belə şey ağıma gələrdi?

– Zavallı Lester! – deyərək ana səsləndi. – Onun bu yerə gəlib çıxmasını təsəvvür etmək belə çətindir.

Missis Keyn məsələni aydınlaşdırmağa çalışdı, lakin bu məsələyə nə cür yanaşmağı bilməyərək ərinə zəng etdi, o, fabrikdən gəlmişdi, bu hadisəni sükut içərisində donuxmuş halda dinlədi. Demək, Lester bir qadınla açıq yaşayır və onlar indiyədək bu qadın barəsində həтта bir söz belə eşitməyiblər. İndi onlar nə tədbir görməlidirlər? Valideynin nüfuzu kömək etməz. Lester özü üçün avtoritetdir, o, qüvvətli təbiətə malikdir, məzəmmətlərə laqeydliklə cavab verir, bəlkə də rədd edir. Ona təsir göstərməyə cəhd etmək lazımdırsa, diplomatiya işə salınmalıdır.

Arçibald Keyn bir qərar qəbul etmək qətiyyəti ilə məyus və qəzəb içində fabrikeyə qayıtdı. Axşam onun Robertlə söhbəti oldu. O da etiraf etdi ki, bu həyəcanlı xəbərlər artıq ona çatmışdı, ancaq o, susmağı lazım bilmişdir. Missis Keyn Lesterlə danışmaq üçün Robertin Çikaqoya getməsi fikrini irəli sürdü.

Qoca Keyn dedi:

– O başa düşməyə bilməz ki, öz əxlaqı ilə özünə düzəlməz ziyan vurur. Belə şeylər heç kəs üçün cəzasız keçmir. O ya həmin qadınla evlənməli, ya da onunla əlaqəsini kəsməlidir. Mənim adımdan ona belə de.

Robert:

– Bunların hamısı çox yaxşıdır, – dedi, – ancaq kim onu inandıracaqdır? Doğrusu, mənim bununla məşğul olmağa həvəsim yoxdur.

Qoca:

– Mən ümidimi itirmirəm, – dedi. – Get, cəhd elə, gör nə çıxır. Bundan ziyan olmaz. Bəlkə o, aqlını başına yığar.

– Çətin, – deyə Robert etiraz etdi. – O çox inadçıdır. Belə söhbətlərdə mən bir elə fayda görmürəm. Ancaq madam ki sən istəyirsən, mən, əlbəttə, gedirəm. Anam da belə istəyir.

Əhvalı pozulmuş qoca, nəhayət:

– Bəli, bəli, – dedi, – sən hər halda get.

Robert Çikaqoya yollandı. Öz səfərinin müvəffəqiyyətlə qurtaracağına ümid etməsə də, o hər halda bundan ləzzət alırdı ki, əxlaq və ədalət tamamilə onun tərəfindədir.

Luizanın burada olmasından üç gün sonra Çikaqoya gəlmiş Robert anbara zəng etdi, amma Lester orada olmadı. Sonra onun evinə zəng etdi və bir yerdə görüşməyi nəzakətlə təklif etdi. Lesterin səhhəti hələ o qədər də yaxşı deyildi, ancaq kontora gəlməyi lazım bildi. O, Roberti həmişəki kimi ürəkdən salamladı və bir müddət onlar işdən danışdılar. Sonra gərgin sükut çökdü.

Robert söhbəti uzaqdan gətirdi.

– Sən mənim buraya nə üçün gəldiyimi, yəqin, bilirsen?

– Zənn edirəm, – deyə Lester cavab verdi.

– Evdə sən xəstəliyini bildikdən sonra hamı, xüsusən, anam nigaran qaldı. Sən lap yaxşı olubsan?

– Deyəsən, hə.

– Luiza nağıl etdi ki, səni bir qədər qərribə ev şəraitində görmüşdür. Əlbəttə, sən evli deyilsən?

– Yox.

– Luizanın gördüyü qadın, sadəcə... – Robert əlini mənalı-mənalı havada dolandırdı.

Lester başını əydi.

– Mən səni istintaq etmək istəmirəm, Lester. Mən bunun üçün gəlməmişəm. Bizimkilər xahiş etdilər sənənlə görüşüm. Anam elə bir hala düşmüşdü ki, mən bunu heç olmazsa onun xatirinə etməli idim...

O susdu. Lester bu qədər hörmət və ədalətlə deyilmiş sözlərdən mütləssir olaraq izahatdan qəti imtina etməyin sadəcə nəzakətsizlik olacağını hiss etdi.

O, ağır-ağır başladı:

– Mən sənə təsəlliverici bir şey çətin söyləyə bilərəm. Əslinə baxsan, deməyə bir sözüm yoxdur. O qadın var, mən də onunla yaşayıram. Bizimkilərə isə bu xoş gəlmir. Hər şeydən pis orasıdır ki, siz bədbəxt bir təsadüf üzündən bunu bildiniz.

O susdu. Robertə imkan verdi ki, onun açıq mühakimələri haqqında düşünsün. Görünür, Lester öz vəziyyətinə sakit münasibət bəsləyir. Onun sözləri həmişəki kimi ağıllı və inandırıcı səslənirdi.

Robert qətiyyətsizliklə soruşdu:

– Sən o qadınla evlənmək fikrində deyilsən ki?

– Hələ yox, – deyə Lester soyuqqanlıqla cavab verdi.

Bir dəqiqəliyə onlar sükut içərisində bir-birinə baxdılar. Sonra Robert nəzərlərini pəncərədən görünən şəhərə çevirdi.

– Sənin onu sevib-sevmədiyini soruşmağın, yəqin, mənası yoxdur, – deyə Robert cəsarətini toplayıb soruşdu.

Lester mükəddər bir üzlə onu sancdı:

– Doğrusu, mən bilmirəm: bu ilahi hissi sənənlə necə müzakirə etmək olar? Sevmək səadəti hələ mənə nəsib olmamışdır. Ancaq mən onu bilirəm ki, bu qadın məni tamamilə qane edir.

Robert yenə susdu.

Nəhayət, o:

– Söhbət sənənlə xoşbəxtliyin və ailənin rahatlığı haqqında gedir, – dedi. – Hesab edək ki, əxlaq məsələsinin buraya dəxli yoxdur, hər halda işin bu cəhətini biz – sənənlə mən müzakirə etməyəcəyik. Sənənlə hissələrin tək-cə sənənlə özünə aiddir. Ancaq mənə elə gəlir ki, sənənlə gələcəyin kifayət qədər ciddi məsələdir, onun haqqında danışmağa dəyər. Yaxşı adı və ailənin ləyaqətini qorumaq haqqında da düşünməyə dəyər. Atam ailənin namusunu bir çox başqa adamlardan daha artıq qiymətləndirir. Əlbəttə, bunlar mənə məlum olduğu kimi, sənənlə də yaxşı məlumdur.

– Atamın buna necə baxdığını bilirəm, – deyə Lester cavab verdi. – Bunların hamısı sizin hər birinizə necə aydınsa, mənə də eləcə

aydındır, ancaq mən bu saat heç bir şey təklif edə bilmirəm. Belə münasibət bir gündə yaranmır ki, ona dərhal nəhayət vermək mümkün olsun. Bu qadın vardır. Buna qismən özüm müqəssirəm. Mən təfsilatına girişmək niyyətində deyiləm, – belə işlərdə həmişə yad müşahidəçidən çox şey gizli qalır.

Robert:

– Mən əlbəttə, sizin münasibətiniz haqqında bir şey bilmirəm, – dedi, – mən səni sorğu-suala çəkmək istəmirəm, ancaq sənə elə gəlmirmi ki, sən... o qıza evlənmək istəmirsənsə, heç də vicdanla hərəkət etmirsen? – deyə o, qardaşının niyyətini daha yaxşı öyrənmək üçün əlavə etdi.

Qardaşının cavabı onu çaşdırdı.

Lester:

– Əgər mən bunda bir fayda görseydim, bəlkə də evlənərdim, – dedi. – Əsas məsələ budur ki, bu qadın var və bunu bütün ailə bilir. Əgər burada bir tədbir görmək lazımdırsa, bunu ancaq mən özüm etməliyəm. Mənim əvəzimdə heç kəs fəaliyyət göstərə bilməz.

Lester səsini kəsdi, Robert isə qalxaraq otaqda var-gəl etməyə başladı. Sonra yenə qardaşına yaxınlaşıb dedi:

– Sən deyirsən ki, onunla evlənməyə hazırlaşmırsan, daha doğrusu – iş hələ bu yerə çatmamışdır. Məsləhət görmürəm, Lester. Mənə belə gəlir ki, bu faciəli bir səhv olardı. Mən səni öyrətmək istəmirəm, ancaq özün düşün, gör sənin vəziyyətində olan adam üçün bu nə qədər qorxuludur. Belə risk etməyə sənənin haqqın yoxdur. Ailə bir yana qalsın, sən çox şeyi itirə bilərsən. Sən sadəcə olaraq öz həyatını məhv edərsən.

O, sağ əlini qabağa uzadıb susdu. Bir şeyi ürəyinə xüsusilə yaxın qəbul etdikdə həmişə sağ əlini bu cür irəli verərdi. Lester onun sözünün sadə səmimiyyətini hiss etdi. Robert artıq hakim rolunda çıxış etmirdi. O, Lesterin şüurunu oyatmağa çalışırdı, bu isə vəziyyəti xüsusilə dəyişdirirdi.

Lakin Lester bu çağırışa səs vermədi. O zaman Robert başqa simdə çalmağı sınaı. O, atasının Lesteri necə sevdiyini, Lesterin Tsinsinnatidə zəngin bir qızla evlənəcəyinə necə ümid etdiyini qardaşının yadına saldı. Əgər Lester belə istəyirsə, qoy bu qız heç katolik də olmasın, ancaq hər halda öz mühitinin qızı olsun. Missis Keyn də həmişə bu ümidlə yaşamışdır. Danışmağa dəyməz, Lester özü hamısını bilir.

– Beli, mən onların buna nə cür baxdıqlarını bilirəm, – deyə Lester onun sözünü kəsdi. – Ancaq, doğrusu, mən bilmirəm indi nəyi dəyişdirmək olar?

– Sən demək istəyirsən ki, onunla ayrılmağı hələ məqsədəuyğun hesab etmirsen?

– Mən demək istəyirəm ki, onun tərəfindən müstəsna münasibət görmüşəm, bir abırlı adam kimi onun üçün mümkün olan hər şeyi etməliyəm. Məhz nə edəcəyimi hələ bilmirəm.

– Sən hesab edirsən ki, onunla yaşamağa borclusan? – deyə Robert soyuqcasına soruşdu.

– Hər halda, mənimlə yaşamağa alışdığı bir zamanda onu küçəyə atmamalıyam, – deyə Lester cavab verdi.

Robert, çağırışının cavabsız qalması ilə razılaşmış kimi, yenə özünü kresloya saldı.

– Məgər ailədəki narazılıq qadınla dostcasına danışib razılaşmaq, onu buraxmaq üçün kifayət qədər əsaslı səbəb deyilmi?

– Mən bu məsələni axıra qədər götür-qoy etməsəm, heç bir danışq ola bilməz.

– Sən bu yaxın vaxtlarda məsələni qurtarmağı mənə vəd belə etmirsen ki, qayıdan kimi ata-anamızı heç olmasa bir az sakit edə bilim.

– Mən məmnuniyyətlə onların dərini yüngülləşdirərdim. Lakin həqiqət həqiqət olaraq qalır. Səninlə söhbətdə mən hiyləyə əl atmağı lazım görmürəm. Mən artıq etdiyim kimi, belə şeyləri müzakirə etmək olmaz – bu sadəcə olaraq həm mənə qarşı və həm də o qadına qarşı yolverilməzdir. Burada bəzən maraqlı olan tərəflər belə necə hərəkət edəcəklərini bilmirlər, o ki qala yad adamlar. Mən indi müəyyən bir tədbir görecəyim haqqında sənə söz vermiş olsaydım, alçaqlıq edərdim.

Robert yenə otaqda gəzişməyə başladı.

– Deməli, sən bu fikirdənsən ki, indi heç nə etmək olmaz?

– Hələlik heç bir şey.

– Onda mən yaxşısı budur ki, gedim. Deyəsən, daha danışmağa dəyməz.

– Bəlkə sən mənimlə nahar edəsən? Mən bu saat boşam, mehmanxanaya, mənim otağıma gedə bilərik.

– Xeyr, təşəkkür edirəm, – deyə Robert cavab verdi. – Mən gerek ki, Tsinsinnatiyə gedən saat bir qatarına çataram. Hər halda cəhd edim.

Onlar üz-üzə durmuşdular, Lester sarsılmış və bir qədər sınıx-mışdı. Robert isə qarayanız, gümrah idi, dümdüz dayanmışdı. İllərin hər ikisini necə dəyişdirdiyi görünürdü. Robert bütün həyatı boyu sadə və qətiyyətlə hərəkət etmişdir. Lesteri isə şübhələr daima öz pəncəsində saxlamışdır. Robert işbazın qüvvət və zirəkliyini təcəssüm etdirirdi. Lesterdə isə həyata bir qədər spesifikcəsinə baxan bəxti gətirmiş varlığının özünə arxayınlığı nəzərə çarpırdı. Onlar birlikdə, indi şüurlarından nə kimi fikirlər keçdiyindən asılı olmayaraq, gözəl bir lövhə təşkil edirdilər.

Bir qədər sükutdan sonra böyük qardaş:

– Nə deyim, əlavə etməyə bir sözüm yoxdur, – dedi. – Mən ümid edirdim ki, bizim fikrimizi sənə təlqin edə bilərəm, ancaq sən, əlbəttə, öz dediyinin üzərində durursan. Madam ki, nə etdiyini sən özün başa düşə bilmirsən, mən sənə başına ağıl qoya bilmərəm. Mən açıq bir şey deyirəm: – Məncə, sən ağıllı hərəkət etmirsən.

Lester dinnməz-söyləməz qulaq asırdı. Onun siması inadçı qətiyyət ifadə edirdi.

Robert şlyapasını götürdü və onlar birlikdə qapıya doğru getdilər.

Robert:

– Mən işi onların nəzərinə ən yaxşı şəkildə çatdırmağa çalışacağam, – dedi və çıxdı.

XXXIV FƏSİL

Bizə məlum olan dünyada heyvanlar səltənətinin bütün nümayəndələrinin həyatı müəyyən sferada, yaxud mühitdə axıb gedir, sanki onlar sarsılmaz qanun əsasında günəşin ətrafında fırlanan planetdə bu mühitdən xaricə düşsələr, yaşaya bilməzlər. Su mühitini tərk edən balıq məhv olur. Balıqların səltənətinə soxulmağa cəhd edən quş böyük zərər görür. Çiçəkləri zədələyən kiçik sürfədən başlamış tropik meşələrin və dəniz girdablarının böyük yırtıcılarınadək bütün canlıların həyatı göstərir ki, təbiət onların fəaliyyətini müəyyən mühitlə məhdudlaşdırmışdır. Bizə ancaq bu mühitdən qurtulmaq üçün edilən hər cür cidd-cəhdlərin nə kimi qəribə fəlakətlərə aparıb çıxardığını qeyd etmək qalır.

Lakin bu məhdud mühit nəzəriyyəsi insan haqqında o qədər əyani surətdə təsdiq olunmur. İctimai həyatı idarə edən qanunlar hələ axıra qədər dərk olunmamışdır və ümumiləşdirmə üçün bizə əsas vermir.

Hər halda cəmiyyətin rəyi, tələbləri və mühakiməsi də, aydın duyulmasa belə, bir növ tamamilə real hədudlardır. Kişi, yaxud qadın günah işlədiyi zaman – başqa sözlə desək, müəyyən çərçivədən kənara çıxdığı zaman – onların cəzası heç də su altında yaşamaq niyyətinə düşmüş quşun, yaxud insan yaşadığı yerdə dolaşan vəhşi heyvanın məruz qaldığı cəzaya oxşamır. Onları təxirsiz ölüm gözləmir. İnsanlar yalnız heyret içərisində qaşlarını qaldıracaq, yaxud öldürücü surətdə gülümseyəcək və ya narazılıqla əllərini bir-birinə vuracaqlar. Buna baxmayaraq, ictimai həyat dairəsi hər kəs üçün elə dürüst müəyyən edilmişdir ki, bu dairedən çıxan hər kəs ölümə məhkum olunmuşdur. Bu və ya başqa mühitdə doğulmuş və tərbiyə olunmuş adam həmin mühitdən xaricdə yaşamağa yaramır. O, havanın müəyyən sıxlığına adət etmiş, nə daha sıx, nə daha seyrək atmosferdə həyatdan həzz almağa qabil olmayan bir quş kimidir.

Lester qardaşını yola saldıqdan sonra pəncərənin yanında, kreslodə oturdu və sürətlə böyüyən gənc şəhərin mənzərəsinə tamaşa etməyə başladı. Pəncərənin arxasında həyat öz qaynar fəaliyyəti, ümidləri, zənginlik və əyləncələri ilə keçib gedirdi, o isə qəflətən qopmuş amansız küləyin itələdiyi bir adam kimi, bir müddət kənara atılmışdı. Onun bütün planları və fikirləri bir növ dolaşmışdı. O adət etdiyi yolla əvvəlki kimi qayğısız gedə biləmi? Ailənin əks tədbirləri onun Cenni ilə münasibətinə təsir göstərməzmi? Doğrudanmı onun əvvəllər özünü elə rahat və sərbəst hiss etdiyi ata evi həmişəlik keçmişdə qalmışdır? Bəli, doğma adamları ilə əvvəlki sadə və dostcasına münasibətini artıq qaytara bilməyəcəkdir. Əvvəllər olduğu kimi, atasının nəzərlərində təqdir və qürur oxuyacaqmı? Robertlə, atasının fabrikindəki işçilərlə münasibəti, yaxın keçmişdə onun həyatını təşkil edən hər şey, hər şey Luizanın uğursuz gəlişindən sonra pozuldu, dağıldı.

“Gətirmədi” – deyə o, fikrən qət etdi və məqsədsiz mühakimələrdən ayrılaraq nə kimi əməli tədbirlər görə biləcəyini götür-qoy etməyə başladı.

O, evə qayıtdıqdan sonra Cenniyə dedi:

– Sabah, ya birisi gün qısa müddətə Maunt-Klemensə getmək istəyirəm. Özümü nə isə yaxşı hiss etmirəm, orada bir az dincələr və səhhətimi bərpa edəyəm.

O öz fikirləri ilə tənha qalmaq istəyirdi. Cenni onun çamadanını təyin olunmuş saata hazırladı və o, fikirli, məyus halda yola düşdü.

Bütün gələn həftə ərzində o, tələsmədən hər şeyi götür-qoy etdi və bu nəticəyə gəldi ki, hələ heç bir qəti addım atmaq lazım deyildir. İki-üç əzafə ayın heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Az ehtimal etmək olar ki, Robert, yaxud ailədən başqa birisi onunla bir daha görüşmək istəsin. Rəsmi tanışlığı o əvvəl olduğu kimi saxlayacaqdır, çünki onlar firmanın inkişafı ilə əlaqədardır. Onun haqqında heç kəs icbari ölçü götürməz. Lakin yenə də ailə ilə münasibətinin ümitsizcəsinə pozulması fikri Lesteri əzirdi. “İşlər xarəbdir, – deyə o düşünürdü, – işlər xarəbdir”. Ancaq o öz həyatını dəyişdirmirdi.

Belə qeyri-müəyyən vəziyyət bir il də uzandı. Lester yarım il Tsinsinnatidə görünmədi, sonra onun iştirakını tələb edən mühüm rəsmi müşavirəyə getdi. Özünü elə tuturdu ki, elə bil heç bir şey olmamışdır. Anası onu, kədərli olsa da, mehribanlıqla öpdü, atası həmişəki kimi, onun əlini möhkəm sıxdı. Robert, Luiza, Emi, İmocin, əvvəlcədən şərtlənmiş kimi, onları maraqlandıran yeganə məsələyə heç toxunmadılar. Ancaq yadlıq-özgəlik hissi keçib getmədi. Bundan sonra Lester öz doğma şəhərinə getməkdən hər vaxtlə çəkinməyə başladı.

XXXV FƏSİL

Cenni bu zaman müəkkəb mənəvi sarsıntı keçirirdi. Münasibəti onu dərindən kədərləndirən öz ailəsi ilə baş vermiş ixtilaf hesabına alınmasa, Cenni ilk dəfə cəmiyyətin rəyi ilə qarşılaşmışdı. İndi ona aydın idi: o, pis qadındır. O, iki dəfə çətin vəziyyətə düşmüş və təslim olmuşdur, halbuki çətinliyə qarşı mübarizə edə bilərdi. Əgər onda artıq mətanət olsaydı! Əgər bu əbədi qorxu onu əzməsəydi! Əgər o, ağıl dediyi kimi hərəkət edə bilsəydi! Lester heç vaxt onunla evlənməyəcəkdir. Bu nikah ona lazım deyil. Cenni onu sevir. Ancaq Cenni gedə bilər. Lester üçün belə yaxşı olar. O, Klivlendə qayıtsa, atası, yəqin, onunla yaşamağa razı olar. Gecikmiş olsa belə, bu düzgün hərəkətlə Cenni onun hörmətini qazanar. Lakin yenə də o, Lesteri tərk etməyi ağılına gətirəndə sarsılırdı. Lester ona nə qədər yaxşılıq etmişdir. Ata... ata isə bəlkə onu heç qəbul etmək istəməyəcək.

Luizanın uğursuz gəlişindən sonra Cenni Lesterin verdiyi puldan xırda-xuruş toplamaqla, dar günə bir qədər pul yığmaq haqqında

düşündü. Lester xərc məsələsində xəsislik etmirdi. Cenni indiyədək hər həftə evlərinə on beş dollar göndərirdi – bu qədər pula onlar bir zaman özgələrindən yardım almada bütün ailə ilə yaşayırdılar. O, yeməyə iyirmi dollar sərf edirdi. Lester tələb edirdi ki, onun stolunda hər şeyin – meyvənin, şirniyyatın, ətin, şərabın – hamısının ən elası olsun. Menzil-üçün onlar ayda əlli beş dollar verirdilər, paltara və gözlənilməyən xərclərə müəyyən məbləğ təyin edilməmişdi. Lester ona həftədə əlli dollar verirdi və nədənsə, onlardan heç vaxt bir şey qalmırdı. Lakin Cenni qənaət fikrini tezliklə rədd etdi. Getmək lazımdırsa, əliboş getmək yaxşıdır. Əks təqdirdə pis olar.

Luizanın gəlişindən sonra Cenni hər həftə bu barədə düşündü, nə isə qəti bir söz demək, yaxud qəti tədbir görmək üçün cəsarətini toplamağa cəhd etdi. Lester onunla daima mərhəmətli və mehriban idi, ancaq Cenni bəzən hiss edirdi ki, Lester ondan nə isə gözləyir. O bəzən huşsuz və dalğın olurdu. Cenniye elə gəlirdi ki, Luiza ilə söhbətdən sonra o bir qədər dəyişmişdir. Öz həyatından narazı olduğunu Lesterə deyərək çıxıb getsəydi, nə yaxşı olardı. Vestanın varlığı üzə çıxandan sonra o, Cenniye aydıncasına anlatdı ki, Cenninin fikrinin onun üçün elə də əhəmiyyəti yoxdur, – axı o qət etmişdi ki, Cenninin uşağı onların evlənmələri üçün rəfedilməz maneədir. O, Lesterə lazım idi, ancaq qanuni arvadı sifətində yox. Onunla mübahisə etmək isə çətinidir, o elə zəhmlidir ki! Nəhayət, Cenni qət etdi ki, getməsinin səbəbini məktubla izah etsin. O zaman, bəlkə Lester onu bağışlar və unudar.

Herhardtlar ailəsinin işi əvvəlki kimi pis gedirdi. Marta ərə getmişdi. Bir neçə il müəllimlik etdikdən sonra o, gənc arxitektora tanış oldu və onlar tezliklə adaxlandılar. Marta həmişə öz ailəsi üçün bir qədər xəcalət çəkirdi, indi isə yeni həyatın ləzzətini dadarkən ailə üzvləri ilə mümkün qədər az görüşməyə çalışırdı. Marta ərə gedəcəyini onlara ancaq ötəri xəbər verdi. Cenniye isə heç bir şey yazmadı, toya ancaq Bassı və Corcu dəvət etdi. Herhardt, Veronika və Uilyam incidilər. Herhardt susdu, öz narazılığını bildirmədi, – həyat ona saysız-hesabsız ağır zərbələr vurmuşdu. Lakin Veronika ciddi hirsələnmişdi, bacısından intiqam almaq üçün ancaq fürsət gözləyirdi. Uilyam qaşqabağını çox sallamadı – onun başı öz planlarına qarışmışdı, elektrotexnikanı öyrənirdi. Məktəbdə bir müəllimə ona demişdi ki, bu çox maraqlı və əlverişli sənətdir.

Cenni Martanın ərə getdiyini çox gec, Veronikanın məktubundan bildi. O, Martanın xoşbəxtliyinə sevindi, ancaq kədərle düşündü ki, qardaşları və bacıları ondan getdikcə daha çox uzaqlaşır.

Bir qədər sonra Veronika və Uilyam Corcun yanına köçdülər. Bu Herhardtin öz təqsiri üzündən oldu. Arvadının ölümündən və böyük uşaqlarının getməsindən sonra o, dərin məyusluğa qapıldı, bəzən saatlarla ondan bir kəlmə belə eşitmək olmurdu. O hiss edirdi ki, yaş hələ ancaq altmış beş olduğu halda, həyatı qurtarır. Bir zaman dünya xoşbəxtliyi haqqında olan xəyalları puça çıxdı. Sebastyan, Marta və Corc müstəqil oldular, Herhardt onlar üçün heç bir şeydir, onlar evə heç nə gətirmirlər. Təkcə Cenni kömək edir, əslində isə o, Cennidən bir dollar belə qəbul etməməli idi. Veronika və Uilyam qiyam edirdilər. Onlar məktəbi buraxıb işləməyə getməkdən imtina edirdilər. Görünür, onlar Herhardtin çoxdan şərəfsizlik hesab etdiyi yolla əldə edilmiş pulları xərcləyib yaşamağı üstün tuturdular. O, Cenni və Lesterin həqiqi əlaqələrinin necə olduğuna, demək olar ki, şübhə etmirdi. Əvvəl o inanırdı ki, onlar evlənmişlər, ancaq Lesterin Cennini aylarla xatırlamadığını, ilk çağırışla Cenninin necə onun yanına qaçdığını, Vesta haqqında ona bir söz deməkdən necə qorxdığını gördükdə, tədricən bunun əksinə inanmağa başladı. O, qızının toyunda olmamışdı, onun kəbin kağızını görməmişdi. Cenni əlbəttə, Klivlenddən köçdükdən sonra ərə gedə bilərdi, lakin Herhardt buna inanmırdı.

O indi son dərəcə qaşqabaqlı və deyingən idi, onunla yaşamaq uşaqlara getdikcə çətin olurdu. Veronika və Uilyam tərslik edir və qaşqabaqlarını sallayırdılar. Marta ərə gedib köçdükdən sonra atalarının ev xərclərini öz əlinə alması onlara xoş gəlmirdi. Herhardt deyirdi ki, uşaqlar geyim şeylərinə və əyləncələrinə olduqca çox pul xərcləyirlər, inadla təkrar edirdi ki, bundan kiçik evə köçmək lazımdır, Cenninin göndərdiyi pullardan isə onlara anlaşılmayan məqsədlə hər dəfə bir az saxlayırdı. Herhardt, doğrudan da, pul yığırdı – o, Cennidən aldığıların hamısını vaxtilə geri qaytarmaq istəyirdi. O hesab edirdi ki, Cenninin pulu ilə yaşamaq günahdır, öz cüzi məaşı isə, əlbəttə, Cenni ilə hesablaşmağa çatmazdı. Onu belə fikir didirdi ki, hərgah o biri uşaqları onun qarşısında öz borclarını yerinə yetirseydilər, o bu qoca vaxtında, öz başqa ləyaqətləri ilə bərabər hər halda günahkar həyat keçirən qızından sədəqə almazdı. Buna görə də evdə deyişmə və dava-dalaş kəsilmirdi.

Nəhayət, bir dəfə qışda Corc bacısının və qardaşının şikayətlərinə qulaq asdı və onları yanına almağa razılıq verdi, ancaq bu şərtlə ki, onlar işləyəcəklər. Herhardt əvvəl özünü itirdi, sonra onlara təklif etdi ki, mebeli yığışdırıb hara istəyirlərsə getsinlər. Onun tərəfindən belə alicənablıq uşaqları utandırdı, onlar hətta ehtiyatla mızıldadılar ki, bəlkə ataları da onlarla bir yerdə yaşaya, ancaq Herhardt qəti surətdə imtina etdi. O, gözətçilik etdiyi fabrikeyə gedərək, bir çardaqda yatmaq üçün ustadan icazə istəyəcəkdir. Fabrikeyə onu sevirilər, ona inanırlar. Həm də bu daha çox qənaət etməyə imkan verir.

O, hikkəsindən dediyi kimi də etdi. Uzun qış gecələrində, şəhərin izdihamlı mərkəzindən uzaqdakı boş küçədə gözətçilik edən tənha qocanı görmək olardı. Ona səs-küylü fabrikeyə aralı olan anbarın çardağında bir yer ayırdılar. Burada o, gündüzlər, işdən sonra qalırdı. Axşamüstü gəzməyə çıxırdı. Ya şəhərin mərkəzini, ya Kixoxi sahilini, ya göl ətrafını dolaşdı. O, əllərini belinə vuraraq, başını dalğın-dalğın aşağı salaraq yavaş-yavaş addımlayırdı. Bəzən o öz-özünə danışdı, ağır ruhi vəziyyəti ara-sıra acı sözlərlə aşkara çıxırdı. "Sən bir işə bax!" Yaxud "Cəhənnəm olsun!" Qaranlıq düşəndə o, fabrikin darvazası yanında öz yerini tuturdu. Yaxındakı balaca qəlyanaltı dükənində yeyirdi. Buranı o özü üçün ən münasib yer hesab edirdi.

Qoca almanın düşüncələri adətən mücərrəd, yaxud fəvqəladə kədərlə dolu olurdu. Həyat nə deməkdir? Bu qədər səy, bu qədər qayğı və dərd, bəs axırda nə qalır? İtib gedənlər indi haradadırlar? Adamlar ölürlər və artıq heç vaxt canlılarla görüşürlər. Misal üçün, onun arvadını ala. O öldü, bəs onun ruhu hara uçdu?

Lakin Herhardt uşaqlıqdan adət etdiyi kilə ehkamlarından hələ möhkəm tuturdu. O inanırdı ki, cəhənnəm vardır və günahkarlar öldəndən sonra oraya düşürlər. Bəs missis Herhardt? Bəs Cenni? Qocanın fikrincə, onlar hər ikisi ağır günaha batıblar. Qoca buna da inanırdı ki, əməlisalehləri cənnətdə səadət gözləyir. Ancaq bu əməlisalehlər haradadır? Missis Herhardtin ürəyi yumşaq, mərhəmətli idi. Cenni – alicənablığın özüdür. Bəs onun oğlu Sebastyan? Sebastyan yaxşı oğlandır, ancaq ürəyi daş kimidir, oğulluq məhəbbətindən onda bir nişanə belə yoxdur. Marta xudpəsənddir, ancaq özü haqqında düşünür. Elə çıxır ki, Cennidən başqa bütün uşaqlar xudpəsənddirlər. Bass evləndiyi gündən ailəsi üçün birçə dənə çöpü buradan götürüb ora qoymamışdır. Marta inandırır ki, onun qazandığı özünə güclə çatır. Corc əvvəl heç olmasa bir az kömək edirdi, sonra əl çəkdi. Nə qədər ki, ataları icazə

verirdi, Veronika və Uilyam rahatca Cenninin hesabına yaşayırdılar. Onu da bilirdilər ki, yaxşı etmirlər. Onun, Herhardın indiki həyatı məgər uşaqlarının xudpəsəndliyini sübut etmirmi? Onun qüvvəsi də əvvəlki deyildir. O bir sarsıntı içində başını buladı. Bir müəmmal! Həyatda hər şey anlaşılmaz, əsrarəngiz, etibarsızdır. Hər halda o, uşaqlarının heç biri ilə bir yerdə yaşamaq istəmir. Cennidən başqa onların heç biri ona layiq deyil, Cenni isə günaha batıb yaşayır. Qoca Herhardt belə qüssələndirdi.

Cenni bütün bu kədərli işləri dərhal bilmədi. Əvvəl o, məktublarını Martanın adına göndərirdi. Sonra – Marta ərə getdikdə, birbaşa atasına yazırdı. Xırda uşaqlar getdikdən sonra Herhardt Cenniye yazdı ki, o artıq pul göndərməsin: Veronika və Uilyam Corcun yanında yaşayacaqlar, onun fabrikdə işi yaxşıdır, oradaca mənzili var. O yığa bildiyi pulu – yüz on beş dolları Cenniye göndərdi və izah etdi ki, bu pul ona lazım olmayacaqdır.

Cenni heç bir şey başa düşmədi, ancaq atasının inadçılığını bilərək onunla mübahisə etməməyi qərara aldı, bir də ki, qardaşları və bacıları da susurdular. Lakin zaman keçdikcə evdə nə kimi hadisələr baş verdiyini aydın təsəvvür etməyə başladı, ciddi təşvişə düşdü. O, atasının yanına getmək istəyirdi və Lesterlə münasibətlərinin nə cür şəkllə düşəcəyindən asılı olmayaraq, ondan da ayrılmaq istəmirdi. Atasını onunla bir yerdə yaşamağa razı olarmı? İndi, əlbəttə, yox. Cenni ərə getse, ola bilər razı olsun, tək qalsa, demək olar yaqın. Ancaq Cenni yaxşı qazana bilməsə, onlara çətin olacaq. Bütün məsələlər eyni bir suala gətirib çıxarırdı: o nə etməlidir? Heç bir şeyə baxmayaraq, Cenni qət etdi. Həftədə beş-altı dollara iş tapsa, onlar dolanarlar. İlk vaxtlar atasının topladığı yüz on beş dollar onların əlində olacaqdır.

XXXVI FƏSİL

Cenninin planlarında bir nöqsan var idi. O, Lesterin mövqeyini kifayət qədər hesaba almırdı. O, tərbiyə olunduğu aləmin qapalı şərti dairəsindən çıxma bilməsə belə, Cenni onun üçün əziz idi. Lakin o, cəmiyyətin rəyinin əksinə gedərək, sadəcə ürəyinə yatan qadın seçdiyi üçün Cenni ilə nikahlanmağa hazır olmasa da, Cennini bu dərəcədə sevməsə də, hər halda, o, Lesterin həyatında böyük yer tuturdu və hələlik Lester heç də Cennidən birdəfəlik ayrılmaq fikrində deyildi.

Lester elə bir yaşa dolmuşdu ki, bu dövrdə qadınlara münasibət bir dəfə müəyyən edildikdən sonra nadir hallarda dəyişər. İndiyə-dək onun mühitindən bir qız belə ona Cenni qədər xoş gəlməmişdi. Cennidə qadın məlahəti, yumşaqlıq, təbii zəka var idi, o, Lesterin hər bir arzusunu qabaqcadan duyurdu. Cəmiyyətdə özünü aparmaq sənətini o özü Cenniye öyrətmişdi, indi onunla istədiyi yerdə ola bilirdi. Bütün bunlar yaxşı və xoş idi. Onun gözündə daha nə kimi arzusu qalmışdır?

Bununla bərabər, Cenninin nigarəncılığı günü-gündən artdı. Öz fikirlərini kağızda ifadə etməyə çalışaraq o, bir neçə məktub yazdı və hamısını yarıda qoyub çıxdı. Nəhayət, ona elə gəldi ki, duyduğunu heç olmazsa qismən ifadə edə bilmişdir. Məktub çox uzun çıxdı. O hələ heç vaxt belə uzun məktub yazmamışdı.

“Lester, əzizim, sən bu məktubu aldığı zaman mən burada olmayacağam. Mən səndən xahiş edirəm, axıra qədər oxumayınca mənim haqqımda pis düşünmə. Mən gedirəm və Vestanı özümlə aparıram, mənə, belə yaxşı olar. Doğrudan, Lester, belə lazımdır. Sən mənim həyatıma gəldiyin zaman biz çox yoxsul idik, bir də mənim vəziyyətim elə idi ki, mən düşünürdüm: heç bir yaxşı adam məni almaz. Sən isə dedin ki, məni sevirsen, mən də lap başımı itirdim, sonra isə mən də səni sevdim, heç özüm də bilmirəm bu necə oldu.

Axı o zaman mən sənə deyirdim ki, artıq ağılsız hərəkət etmək istəmirəm, mən pisəm, ancaq sən mənimlə olanda mən heç bir şey haqqında düşünməyi bacarmır və bilmirdim, sənin yanından necə çıxıb gedim, necə uzaqlaşım. Elə bu vaxt atam xəstələndi, evdə hamı ac idi. Biz elə qəpik-quruş qazanırıdık ki. Qardaşım Corc ayaqyalın idi, anam lap əldən düşmüşdü. Mən tez-tez düşünürəm, Lester, əgər anamın üzərinə bu qədər qayğı və dərd düşməsəydi, bəlkə də o bu saat sağ olardı. Mən onda fikirləşdim: madam ki mən sənə xoşuna gəlirəm, sən də mənim xoşuma gəlirsən – mən səni sevirəm. Lester, – bəlkə bu elə də böyük günah olmayacaqdır. Sən axı dərhal mənə dedin ki, mənim ailəmə kömək etmək istəyirsən, mən də düşündüm ki, bəlkə elə bu cür hərəkət etmək lazımdır. Biz çox yoxsul yaşayırdıq.

Lester, əzizim, sənənin yanından utana-utana gedirəm. Bu sənə çox alçaq bir hərəkət kimi görünə bilər, ancaq son vaxtlar mənim nə qədər iztirab çəkdiyimi bilsəydin, məni bağışlardın. Mən səni sevirəm, Lester, elə sevirəm! Lakin bacın gələndən bu günədək – bütün

bu aylar ərzində mən daima hiss etmişəm ki, pis yaşayıram, madam ki özüm bunun necə pis olduğunu bilirəm, gələcəkdə belə yaşamamalıyam. Senator Brenderlə münasibətimdə mən müqəssirəm, ancaq mən elə cavan idim ki, nə etdiyimi heç anlamırdım. Mən müqəssirəm ki, lap əvvəldən Vesta məsələsini sənə danışmamışam, o zaman mənə belə gəlirdi ki, düzgün hərəkət edirəm. Bu mənim dəhşətli günahımdır ki, səndən gizli onu Çikaqoya gətirdim, ancaq mən səndən qorxurdum. Lester, sənə nə deyəcəyindən, yaxud nə edəcəyindən qorxurdum. Bütün bunlar mənə sənə bacın buraya gəldikdən sonra aydın oldu, o vaxtdan mən qəti bilirəm ki, pis yaşayıram. Ancaq mən səni təqsirləndirmirəm, Lester, mən ancaq özümü təqsirləndirirəm.

Mən səndən xahiş etmirəm ki, məni alasan. Mən bilirəm ki, sən mənə necə münasibət bəsləyirsən və öz ailənə münasibətin necədir. Özüm də hesab etmirəm ki, bu, işə kömək edə bilər. Sənə qohumların bunu istəməzlər, mən də səndən heç bir şey xahiş etmək istəmirəm. Bu saat biz yaşadığımız kimi işə artıq yaşamaq olmaz, bu mənə aydındır. Vesta böyüyür, bir az sonra o hər şeyi anlamağa başlayacaqdır. Hələlik o düşünür ki, sən həqiqətən onun əmisənsən. Mən çox fikirləşdim, neçə dəfə sənə danışmaq istədim, ancaq sənə siman ciddi olanda məni dəhşət bürüyür, mən bir söz belə deyə bilmirəm. Axırda belə qərara gəldim ki, yaxşısı budur məktub yazım və gedim, onda sən hər şeyi başa düşərsən. Hər şey sənə aydın oldumu, Lester, başa düşdünmü? Sən mənə açıqlanmışsan ki? Mən bilirəm ki, sənə də, mənə də belə yaxşı olacaqdır. Belə lazımdır. Məni bağışla, Lester, lütfən, bağışla və məni unut. Mən birtəhər dolanaram. Ancaq mən səni elə sevirem, elə sevirem və mənə etdiyən bütün yaxşılıqlar üçün həmişə sənə minnətdar olacağam. Sənə səadət arzu edirəm. Bağışla məni, Lester. Mən səni sevirem.

Cenni

P.S. Klivləndə, atamın yanına gedirəm. Mən ona lazımam. O lap təkdir. Ancaq, Lester, lütfən, mənim arxamca gəlmə. Lazım deyil”.

Cenni məktubu zərflə qoydu, ağzını bağladı və müvəqqəti olaraq etibarlı yerdə gizlətdi.

O, planını həyata keçirmək üçün bir neçə gün də iradəsini topladı, nəhayət, bir dəfə Lester iki-üç gün evə gəlməyəcəyini telefonla xəbər verdikdən sonra özünə və Vestaya ən zəruri olan şeyləri bir neçə çamadanla yığdı və fayton ardınca adam göndərdi. Özünün gəlməyi

haqqında əvvəl atasını teleqramla xəbərdar etmək fikrinə düşdü, sonra xatırladı ki, atası fabrikdə yaşayır, özü onu axtarıb tapar. Herhardt ona yazmışdı ki, Veronika və Uilyam mebelin hamısını aparmamışlar. Onun bir qismi mühafizəyə verilmişdir. Deməli, kiçik bir mənzil düzəltmək üçün şey olacaqdır. Səfərə hazırlıq işlərini qurtardıqdan sonra Cenni əyləşdi və faytonu gözləməyə başladı. Elə bu zaman qapı açıldı və Lester daxil oldu.

O, son dəqiqədə öz planını dəyişmişdi. Onda xüsusi duyma qabiliyyəti yox idi, ancaq bu dəfə sanki bir şey hiss etmişdi. O, tanışları ilə Çikaqonun cənubunda Kankaki bataqlığında ördək ovuna getməyi qərara almışdı. Birdən-birə fikrini dəyişdi, hətta kontordan tez getməyi qət etdi. Onu buna məhz nəyin vadar etdiyini özü belə izah edə bilməzdi.

Belə erkən evə qayıtmaq Lesterə hətta qərribə gəlirdi. Dəhlizin ortasında iki çamadan görürkən quruyub qaldı. Bu nə deməkdir? Yol paltarında olan Cenni səfərə hazırdır. Vesta da geyindirilmişdir. Lesterin ala gözləri heyrətdən geniş açıldı.

– Sən hara? – deyə o soruşdu.

Cenni ondan geri çəkilərək:

– Mən... mən... – deyə başladı, – mən gedirəm.

– Hara?

– Klivləndə getmək istəyirdim.

– Nə üçün?

– Mən... mən həmişə sənə demək istəyirdim, Lester, mənə, artıq burada qalmamalıyam... Olmaz. Bu yaxşı deyil. Mən həmişə sənə danışmaq istəyirdim, ancaq cəsarət etmirdim. Mən sənə məktub yazmışam.

– Məktub! – deyə Lester uca səslə təkrar etdi. – Heç nə anlamıram! Lənət şeytana, o məktub haradadır?

– Budur, – deyə Cenni qeyri-iradi əlini stola uzatdı.

Orada dərhal nəzərə çarpan qalın bir kitabın üstündə onun məktubu görünürdü.

– Sən bir məktubla hər şeyi qurtarıb mənim yanımdan getmək istəyirdin? – deyə Lester daha ciddi və sərt əhənglə soruşdu: – Yox, mən səni başa düşə bilmirəm. Nə olub axı? – O, konverti cırdı və məktubun sətirlərini nəzərdən keçirdi. – Vestanı buradan apar, – dedi.

Cenni əməl etdi. Sonra geri dönərək, dalğın nəzərlərlə divarları, tavanı, çamadanları və Lesteri süzərək saralmış, qəmli halda otağın

ortasında durdu. Lester hərdən bir ayağının birini götürüb o birini qoyaraq məktubu diqqətlə oxudu və döşəməyə atdı.

– Qulaq as, Cenni! – deyə Lester maraqla Cenniyyə baxdı.

O heç bilmirdi nə desin. Elə indi bu əlaqəyə son vermək üçün əlinə fürsət düşmüşdü. Ancaq o bunu heç də istəmir. Hər şey elə sakit və yaxşı idi ki! Onlar o qədər bir yerdə yaşamışdılar ki, indi ayrılmaq, pərakəndə düşmək sadəcə gülünc olardı. Həm də axı o, Cennini sevir, yaqin sevir. Lakin Cenni ilə evlənmək istəmir, həm də doğrusu, evlənə də bilməz. Cenni bunu bilir. Onun məktubu bunu təsdiq edir.

– Sən nəyi isə qarışdırırsan, – deyə o yavaş-yavaş davam etdi. – Sənə nə olduğunu bilmirəm, ancaq şeylərə baxışın tamamilə yanlışdır. Mən axı sənə demişdim ki, səninlə evlənə bilmərəm, hər halda indi. Sən heç təsəvvür edə bilmədiyən çox mühüm məsələlər var. Səni sevdiyimi bilirən. Ancaq mənim ailəmlə də, firmanın mənafeyi ilə də hesablaşmaq lazımdır. Bütün bunların necə mürəkkəb olduğunu sən başa düşürsən, mən isə anlayıram. Ancaq səndən ayrılmaq istəmirəm, sən mənə çox əzizsən. Əlbəttə, mən səni zorla saxlaya da bilmərəm, getmək istəyirsənsə, bu sən öz ixtiyarındadır. Ancaq mənə belə gəlir ki, bu yaxşı olmazdı. Doğrudanmı sən belə istəyirsən? Bir deqiqliyə otursana.

İzahatsız sivişib gedəcəyinə ümid edən Cenni özünü lap itirdi. Nə üçün o bu ciddi söhbəti saldı, özü də elə danışır ki, guya ondan bir şey xahiş edir. Cenni ürəyində bir ağrı hiss etdi. Cenni onu bu qədər sevdiyi halda, indi o, Cennini inandırır ki, qalmaq lazımdır.

Cenni ona yaxınlaşdı, Lester onun əlindən tutdu.

– Qulaq as, – dedi. – Doğrudan, sən getməyinin bu saat heç bir mənası yoxdur. Sən hara getmək istəyirdin?

– Klivləndə.

– Orada nə cür yaşamaq istəyirdin?

– Fikirləşirdim ki, atam razı olsa, – o indi lap təkdir, – onu yanıma alım, bir iş taparam.

– Cenni, sən əvvəllər etdiyindən başqa nə edə bilərsən? Sən yenə qulluqçuluğa gedəcəksən? Yaxud mağazada satıcı olacaqsan?

Cenni utana-utana:

– Mən bir yerdə ekonomka düzələ bilərdim, – dedi. Mümkün olan işlər haqqında uzun fikirlərdən sonra onun ağına gələn ən yaxşı iş bu idi.

– Yox, yox, – deyə Lester başını bulayaraq donquldandı. – Bu yaramaz. Sən bütün planların heç nəyə dəyməz, yalnız fantaziya. Bu sənə mənəvi zövq də verməz. Keçmiş dəyişdirmək olmaz. Bunun heç əhəmiyyəti də yoxdur. Bu saat mən sənle evlənə bilmərəm. Sonra ola bilər, ancaq mən heç bir şey vəd etmək istəmirəm. Lakin mən səni öz xoşumla buraxmayacağam. Əgər sən getsən də, mən istəmirəm ki, sən əvvəlki həyatına qayıdasan. Necə olsa, mən səni təmin edəcəyəm. Sən, yeni doğrudan mənim yanımdan getmək istəyirsən, Cenni?

Lesterin hökmlü inadçılığı və əsaslı dəlilləri qarşısında Cenni aciz idi. Lester onun əlinə toxunan kimi Cenninin bütün qərarları dərhal alt-üst oldu. Cenni ağladı.

Lester:

– Aqlama, Cenni, – dedi, – hər şey sən düşündüyündən yaxşı düzələ bilər. Bir az dayan, paltonu və şlyapanı bir çıxart. Sən ki mənim yanımdan getməyəcəksən?

– Getmərim, – deyə Cenni hüçqırdı.

O, Cennini dizləri üzərində oturtdu.

– Hələlik, heç bir dəyişiklik etməyəcəyik, – deyə davam etdi. – Həyat mürəkkəb şeydir. Birdən-birə heç nə düzəldə bilməzsən. Sonralar hər şey bir növ öz yoluna qoyular. Həm də indi elə şeylə razılaşıram ki, başqa vaxt heç bir tərzdə onunla razılaşmazdım.

Cenni tədricən sakit oldu və göz yaşları içərisində kədərlə gülümündü.

Sonra Lester çamadanları göstərərək, nəvazişlə:

– İndi isə bunları apar, yerinə qoy, – dedi, – lütfən mənə bir şeyi vəd et.

– Nəyi? – deyə Cenni soruşdu.

– Bundan sonra məndən heç bir şey gizlətməmək, başa düşürsən? Mənsiz heç bir qərara gəlməmək və mənim icazəm olmadan heç bir tədbir görməmək. Əgər bir şey sənə əzab verirsə, gəl, mənə de. Mən səni yemərəm! Bütün qaygılarını mənə deyə bilərsən. Mən onların öhdəsindən gəlməkdə sənə kömək edərim. Kömək etməyi bacarmasam, heç olmasa, bir-birimizdən sirmimiz olmaz.

Cenni ciddi nəzərlərlə onun gözüne baxaraq:

– Mən bilərəm, Lester, – dedi. – Söz verirəm ki, artıq heç bir şey gizlətməyəcəyəm. Mən əvvəllər qorxurdum, indi qorxmuram. Doğru deyirəm!

Lester:

– Belə yaxşıdır, – dedi. – Mən sənə inanıram.

Və o, Cennini azad etdi.

Bu söhbətin ilk nəticəsi o oldu ki, bir neçə gün sonra Herhardın taleyindən söhbət düşdü. Cenni çoxdan onun nigaranchılığını çəkirdi, indi öz təşvişini Lesterə bildirməyi qət etdi. Bir dəfə axşam yemək vaxtı Klivlendə baş vermiş hadisələri ona nağıl etdi.

– Mən təsəvvür edirəm, – indi ona tək-tənha nə qədər çətindir. Mən Klivlendə köçmək istəyəndə onu öz yanıma gətirmək istəyirdim. İndi bilmirəm nə edim?

– Sən ona pul göndərəydin, – deyə Lester təklif etdi.

– O məndən pul almaq istəmir, – deyə Cenni izah etdi. – O belə fikirləşir ki, mən pis qadınam və günah içində yaşayıram. O inanmır ki, mən ərli qadınam.

Lester sakitcə:

– Onun buna əsası var, – dedi.

– Fikirləşəndə, adam dəhşətə gəlir ki, o harada işə fabrikdə yatır.

Atam çox qocadır, lap təkdir.

– Bəs o biri uşaqları? Nə üçün onlar atalarımın qeydinə qalmırlar? Sənin qardaşın Bass haradadır?

Cenni sadəqəlbliliklə:

– Bəlkə onlar atamın qayğısına qalmaq istəmirlər, o elə əsəbi-dir ki... – dedi.

– Onda mən heç bilmirəm nə məsləhət verim, – deyə Lester gülümsədi. – O gərək bir az üzüyola olsun.

Cenni:

– Hə, əlbəttə, – dedi. – Ancaq o elə qocadır, elə ağır həyat keçiribdir ki.

Lester bir müddət sükut içərisində çəngəli əlində oynatdı.

Nəhayət, o:

– Bax, mən belə düşünürəm, – dedi. – Madam ki, biz ayrılmağı qət etdik, yaxşısı budur, bu evdən köçək. Mən artıq götür-qoy etmişəm, Xayd-Parkda bir ev tutsaq, necə olar? Doğrudur, kontora uzaq olacaqdır, ancaq burada yaşamaq nədənsə məni bezikdirmişdir. Vesta ilə sənin üçün həyat və bağ olsa, pis olmaz. O zaman sən atamı da yanına gətirə bilərdin. O bizə mane olmaz. Təsərrüfat işləri ilə məşğul olar. Hələ evi qayda-qanunla dolandıрмаğa da yardım edər.

– Ah, bu lap onun işidir, necə yaxşı olar, – deyə Cenni köksünü ötürdü. – O hər şeyi təmir etməyi çox sevir. O, bağda güllərə baxar, peçləri qaydaya salar. Ancaq bizim evləndiyimizə inanmasa, heç gəlməz.

– Bəli, bu mürəkkəb işdir, çünki sən ona nikah kağızını göstərə bilməzsən. Qoca mümkün olmayan bir şeyin xəyalındadır. – Bir qədər susduqdan sonra o əlavə etdi. – Şəhərlər kənarındakı evin peçlərinə baxmaq onun üçün ağır olar.

Cenni onun sözlərini qulaq ardına verdi. O yenə öz həyatını necə pis və bacarıqsız qurduğu haqqında düşünməyə başladı. Herhardın yaşaya biləcəyi gözəl evləri olsa belə, qoca gəlməz. Vesta ilə bir yerdə o necə yaxşı yaşayardı. O yenidən dirilərdi.

Cenni qəmli-qəmli susurdu. Lester onun fikrinə cavab vermiş kimi:

– Doğrusu, bilmirəm nə cür tədbir düşünəm, – dedi. – Kəbin kağızı almaq o qədər də asan deyildir. Saxta sənəd düzəltmək qanunla cəzalandırılır. Doğrusun deyim, mən belə bir işə girişmək istəmirəm.

– Sən nə danışırsan, Lester, heç belə şey olar?! Mən çox təəssüflənirəm ki, atam belə inadçıdır. Onun başına bir şey düşdümü, onunla heç nə etmək olmaz.

– Gəl, yeni evə köçənə qədər gözləyək, – deyə Lester təklif etdi, – o zaman sən özün Klivlendə gedərsən və onu gətirərsən. Bəlkə sən onu inandıra bilərsən.

Cenninin atasına belə sadıq olması onun xoşuna gəlirdi və o, atasını yanına çağırmaq sahəsində Cenniye kömək etməyə hazır idi. Qoca Herhardt – az maraqlı şəxs idi, lakin iyrenc deyildi. Əgər o, böyük təsərrüfatda işləmək istəsə, Lester heç də onun əleyhinə deyildir.

XXXVII FƏSİL

Xayd-Parka köçmək haqqında söz boş yerə deyilməmişdi. İki-üç həftədən sonra hər şey öz yoluna qoyulduqdan sonra Lester Cenniye onunla gedib evə baxmağı təklif etdi.

Onlar elə ilk gəlişdən özlərinə lazım olanı tapdılar. Bu köhnə ev on iki otaqdan ibarət idi, çəmənlə və şəhər hələ yeni salınarkən əkilmiş kölgəli ağaclarla əhatə olunmuşdu. Bura gözəl, rahat, sakitlik idi. Geniş və kənd malikanəsinə oxşayan bu evdən Cenni vəcdə geldi.

Lakin bu evə tam qanuni ev sahibi kimi daxil ola bilməməsi onu ezirdi. O, Lesterin yanından getmək istədiyi zaman tutqun bir ümid ona ürək verirdi ki, Lester onun arxasınca gələr və onlar evlənərlər. İndi bu ümid puç olmuşdu. Cenni qalmağı vəd etdi, bir növ hər şeyə uyğunlaşmaq lazım gələcəkdir. Cenni az qala demişdi ki, bu böyüklükdə ev nəyə lazımdır. Ancaq Lester onu dinləmək istəmədi:

– Çox güman ki, biz qonaqlar qəbul etməli olacağıq, – dedi. – Hər halda evi qaydaya salmaq və bundan nə çıxacağına baxmaq lazımdır.

O, agentə, gələcəkdə müddətini uzatmaq hüququ ilə beş illiyə icarə müqaviləsi bağlamaq haqqında göstəriş verdi və sahədə yubanmadan işə başladılar.

Evi xaricdən rənglədilər və içərisini düzəldilər, otların başını vurdular, hər şey yaraşlıq, bayram görünüşü aldı. Birinci mərtəbədə böyük kitabxana, onun kimi geniş olan yemək otağı, qəbul üçün qonaq otağı, bir az balaca qonaq otağı, böyük mətbəx və bufet yerləşmişdi. İkinci mərtəbədə yataq otağı, vanna, qulluqçu otağı var idi. Hər şey yaxşı idi, hər şey ürək açıcı idi, yeni evi qaydaya salmaq üçün hər bir qayğı Cenninin ürəyini razılıq və iftixarla doldururdu.

Cenni təzə yerə köçəndən sonra Lesterin icazəsi ilə atasına məktub yazdı və onu yanlarına dəvət etdi. Cenni özünün nikahı haqqında bir kəlmə belə xatırlatmadı. Lazım olan nəticəni çıxarmağı onun özünə həvalə etdi. Bunun əvəzinə necə gözəl bir yerdə yaşadığını, onun necə rahat evi və böyük bağı olduğunu müfəssəl təsvir etdi. O yazdı: “Bura çox yaxşıdır, ata, yaqın sənə xoş gələr. Artıq Vesta məktəbə gedir. Buraya, bizə köç, bir yerdə yaşayırıq. Bura gəlmək fabrikdə yaşamaqdan çox yaxşı olar. Mən də o qədər şad olaram ki”.

Herhardt oxudu və heyrət içərisində qaşlarını çatdı. Bu doğrudurmu? Əgər onlar evlənməsəydilər, belə böyük evə köçərdilərmi? Yoxsa, o lap əvvəldən səhv edirmiş? Nə olsun, yeməkdən ümid etmək yaxşıdır, ancaq onun oraya köçməsi lazımdırmi? O, tək yaşamağa adət etmişdi. Doğrudanmı o, Çikaqoya, Cenninin yanına getməlidir? O, Cenninin çağırışına laqeyd qalmadı, ancaq yenə də getməkdən imtina etməyi qərara aldı. Qoca elə açıq etiraf edə bilmirdi ki, onların belə pərakəndə düşmələrinə o özü də müqəssirdir.

Atasının gəlməkdən imtina etməsi Cennini çox kədərləndirdi. O, Lesterlə məsləhətləşdi və şəxsən Klivləndə getməyi qət etdi. Herhardtın xidmət etdiyi mebel fabrikinə – şəhərin ən miskin məhəl-

lələrindən birində yerləşmiş yöndəmsiz binanı taparaq kontordan atasını soruşdu. Xidmətçi onu kənarında olan anbara yolladı və Herhardt xəbər verdilər bir qadın onu görmək istəyir. O öz miskin çarpayısından qalxdı və bu gələnin kim ola biləcəyini düşünərək həyəətə düşdü. Ağarmış başlı, qalın qaşlı Herhardt tozlu və əzilmiş paltarda qaranlıq qapıdan çıxdığı zaman Cenninin ürəyi sancdı. “Zavallı atam!” – deyə o düşündü. Qoca Cenniye yanaşdı. Hansı xeyirxah əqidənin onu buraya gətirdiyini anladığı zaman onun sənayici nəzərləri yumşaq, həlim bir ifadə aldı.

– Sən nə üçün gəlmisən? – deyə o, ehtiyatla soruşdu.

– Mən səni öz yanıma aparmaq istəyirəm, ata, – deyə Cenni sızıldadı. – Artıq sənə burada qalmaq olmaz. Sənin burada necə tək-tənha yaşadığını fikirləşmək belə dözülməzdir.

– Oh, sən bunun üçünmi gəlmisən? – deyə Herhardt qayğılı bir üzlə soruşdu.

– Bəli, – deyə Cenni cavab verdi. – Mənimlə gedək, burada qalmaq lazım deyil.

Herhardt sanki özünə bəraət qazandıraraq:

– Mənim yerim yaxşıdır, – dedi.

– Bilirəm, bilirəm. Ancaq indi bizim evimiz böyükdür. Vesta da bizimlə yaşayır. Elə şey ola bilərmə ki, sən getməyəsən? Lester də səni dəvət edir.

– Sən mənə bir şey de, – deyə Herhardt tələb etdi. – Siz evlənib-siniz, ya yox?

– Əlbəttə, – deyə Cenni cəsərlə yalan dedi. – Çoxdan evlənməmişik. Gələndə lap Lesterin özündən soruş.

Cenni onun nəzərlərinə çətinliklə tab gətirirdi. Lakin o, gözlərini çəkmədi və qoca, qızına inandı.

– Nə olar. Çoxdan belə olmalıydı.

– Demək, sən gedəcəksən, eləmi, ata? – deyə Cenni əl çəkmirdi.

Herhardt aciz bir halda çiyini çəkib əllərini oynatdı. Cenninin məhraban, nəvazişli inadkarlığı onun qəlbinin lap dərinliyinə işlədi.

– Yaxşı, gederəm, – deyə o, üzün çevirdi. Ancaq çiyinləri ösməyə başladı. Cenni başa düşdü ki, o ağlayır.

– Bu saat mənimlə?

Cavab əvəzində o, anbarın qaranlıq qapısında yox oldu – şeylərini toplamağa getdi.

Herhardt Cenninin yanına köçərək, onun rəyincə, əvvəlcədən onun üçün müəyyən edilmiş çoxlu müxtəlif vəzifələri bilatəxir ifa etməyə başladı. O, otaqları qızdırmağı və bağ sahəsinin bütün işini öhdəsinə götürdü. Qoca ağına da gətirmirdi ki, özü işsiz oturduğu halda, yad adama bu işləri görmək üçün maaş verile bilər. Evin ətrafındakı ağacların biabırçı vəziyyətdə olmasını qızına söylədi. Mişar və bağban bıçağı tapmaq lazımdır, yazda o bu ağaclarla məşğul olar. Almaniyada bu işlərdən baş çıxarırdılar. Bu amerikalılar isə aciz, bacarıqsız xalqdır! Sonra Herhardt mıx və xarrat alətləri tələb etdi və tədricən bütün şkafları və rəfləri təmir etdi. O, evdən iki mil məsafədə Lüter kilsəsi gördü və bu kilsənin Klivlenddə getdiyi kilsədən yaxşı olduğunu təsdiq etdi, burada olan keşiş isə həqiqi Allah adamı idi. O, Vesta ilə hər həftə kilsəyə getməyi təkid etdi və heç bir bəhanə eşitmək istəmədi.

Cenni və Lester Xayd-Parkda yeni həyat başlarkən heç də rahat deyildilər. Onlar bilirdilər ki, bu həyat asan olmayacaqdır. Cenni Şimal məhəlləsində yaşayarkən tanışlıqdan və qonşularla söhbət etməkdən asanlıqla yaxasını qurtarardı. Burada isə onların tutduqları ev görkəmli yerdə idi. Gözləmək olardı ki, qonşuları nəzakət xatirinə onların yanına gəlməyi borc biləcək, Cenniye isə təcrübəli xanım rolunu oynamaq lazım gələcəkdir. Onlar Lesterlə hər şeyi müfəssəl müzakirə etdilər və Lester qərara aldı ki, qoy onları ər-arvad hesab etsinlər. Vesta Cenninin birinci ərindən, mister Stoverdən (missis Herhardtın qızlıq ailəsi) olan qızı kimi qələmə veriləcəkdir. Bu adam guya uşağın təvəllüdündən sonra dərhal ölmüşdür. Xayd-Park Çikaqonun izdihamlı mərkəzindən elə uzaqda yerləşmişdi ki, Lester özünü şəhərli tanışları ilə görüşdən qorunmuş hesab edirdi. O, Cenniye ilk qonağın onu qəfildən yaxalamaması üçün özünü necə aparmaq lazım gəldiyini izah etmişdi.

İki həftə belə keçməmişdi ki, həqiqətən birinci qonaq gəldi. Bu şəxs qonşular arasında ehtiram qazanmış missis Stendl idi. Cennidən beş ev o tərəfdə, gözəl çəmənlə malikanədə yaşayırdı. O, mağazaları gəzib-dolaşıqdan sonra öz xüsusi faytonunda gəlmişdi.

Missis Stendl yeni qulluqçu Jannetdən:

– Missis Keyn evdədirmi? – deyər soruşdu.

Qulluqçu:

– Evdədir, mem, – dedi, – sizin vizit kartoçkanızı lütf edin.

O, kartoçkanı Cenniye apardı, Cenni onun üzərində yazılmış tanış olmayan adı maraqla oxudu.

Cenni qonaq otağına çıxdığı zaman hər şeylə maraqlanan ucaboylu qarayanız missis Stendl onu ürəkdən salamladı.

Missis Stendl valehedici xoş – mehriban ahənglə:

– Mən sizin tənhalığınızı pozmağa cəsarət etdim. Mən sizin qonşunuzam, çöpəki olaraq sizin yaxınlığınızda yaşayıram. Ağ daşlı darvaza – bəlkə, siz fikir veribsiz!

– Bəli, əlbəttə, – deyər Cenni cavab verdi. – Mən bu evi yaxşı tanıyıram. Biz mister Keynlə buraya köçərkən öncə bu evə tamaşa etmişdik.

– Sizin ərinizin ailəsinə mən, əlbəttə, eşitmişəm. Mənim ərım isə “Uilts və kompaniya” elektrik şirkətində işləyir.

Cenni başını yırğaladı. Missis Stendlin ahəngindən aydın idi ki, bu ən iri və gəlirli müəssisədir.

– Biz artıq neçə ildir ki, burada yaşayırıq və mən şəhərin yeni hissəsində adamın özünü necə narahat hiss etdiyini gözəl anlayıram. Ümid edirəm, bizə gələrsiniz. Mən çox-çox şad olardım. Mənim qəbul günüm çərşənbədir.

Bu əzablı mərasimin xəyalı ilə daxilən lərzəyə düşən Cenni:

– Məmnuniyyətlə, – dedi. – Bizə gələrsəniz sizin tərəfinizdən böyük mərhəmətdir. Mister Keyn çox məşğuldur, ancaq o bir az azad olan kimi hər ikimiz sizi və sizin ərinizi öz evimizdə görməklə şad olarıq.

Missis Stendl:

– Siz də ikilikdə bir axşam bizə gəlin, – dedi. – Biz çox sakit yaşayırıq. Mənim ərım teatr və gəzməyi sevmir. Ancaq qonşularla biz çox mehriban münasibətdəyik.

Cenni mehribanlıqla gülümsədi. Qonaq getməyə hazırlaşdı və Cenni onu qapıya qədər müşayiət etdi.

Missis Stendl Cenninin əlini sıxaraq açıqcasına:

– Sizin belə qəşəng olmanıza mən necə şadam, – dedi.

– Təşəkkür edirəm, – deyər Cenni qızarıraq cavab verdi. – Doğrusu, mən belə bir tərifi layiq deyiləm.

– Demək, mən sizi gözləyəcəyəm. Salamət qalın.

O vidalaşarkən təbəssümlə əl etdi.

Cenni uzaqlaşarkən faytonun dalınca baxaraq düşündü: “Deyəsən, pis keçmədi. Xoşagələn qadındır. Lesterə nağıl etmək lazımdır”.

Missis və missis Karmaykl Berk də, missis Fild də, missis Bol-linger də onlara gəldilər. Onlar ya öz kartoçkalarını qoyub gedir, yaxud oturmaq və laqırtı vurmaq üçün içəri daxil olurdular. Cenni, onu hörmətə layiq hesab etdiklərini görərək, üzükara olmamaq üçün səy göstərirdi. O buna əla müvəffəq olurdu. Cenni qonaqpərvər və mehriban idi. Onun təbəssümündə mehribanlıq, hərəkətində isə tam təbiilik sezilirdi. O, gözəl təsir bağışlayırdı. Öz qonaqlarına nağıl edirdi ki, son vaxtlarda Şimal məhəlləsində yaşamışdır. Əri mister Keyn Xayd-Parka köçməyi çoxdan arzu edirdi, atası və birinci nikahdan olan qızı onunla yaşayır. O, yaxşı qonşuları ilə tanışlığı gələcəkdə də davam etdirəcəyinə ümid bəslədiyini bildirirdi.

Axşamlar o öz qonaqları haqqında Lesterə məlumat verirdi. Lester özü bu adamlarla tanış olmaq şövqündə deyildi. Cenni tədricən bu yeni həyat tərzinə öyrənirdi. Tanışlıq düzəltmək ona xoş gəlirdi, o ümid edirdi ki, yeni şəraitdə Lester onun simasında yaxşı qadını və ideal həyat yoldaşını görməyə alışar. Belə olduqda, bəlkə bir vaxt o, Cenni ilə evləner.

Lakin ilk təəssürat həmişə sabit olmur, Cenni buna tezliklə inandı. Deyəsən, qonşular onu öz cəmiyyətlərinə çox tez, tələsik qəbul etdilər, sonra isə şayiələr yayılmağa başladı. Missis Sommervil adlı birisi Cenninin ən yaxın qonşusu missis Kreyqgildə qonaq ikən işarə vurdu ki, o, Lester haqqında bəzi şeylər bilir.

– Bəli, bəli. Bilirsinizmi, əzizim, onun adı elə də... – deyə o, qaşını qaldırdı və barmağı ilə hədələdi.

Missis Kreyq səksəndi:

– Siz nə deyirsiniz! Xarici görkəmi isə elə müsbət, elə ciddidir ki.

– Qismən bu elə belədir, – deyə missis Sommervil ağzından qaçırdı.

– O, gözəl ailədənir. Ancaq ərim mənə danışmışdır ki, onun hansı bir gənc qadınlasa əlaqəsi olmuşdur. Ancaq bilmirəm bu odur, ya yox. Onunla harada isə Şimal məhəllələrində er-arvad kimi yaşayırmışlar. O həmin qadını hamıya missis Horvud, ya buna bənzər bir adla təqdim edirmiş.

Missis Kreyq heyrətindən dilini şappıldatdı:

– Təkcə təsəvvür edin! Bilirsinizmi, yəqin bu həmin qadındır. Onun atasının фамилиясы Herhardtıdır.

– Herhardt! – deyə missis Sommervil çıxırdı. – Elədir, elədir ki var, lap doğrudur, gerek ki, əvvəllərdə də onunla bir davalı hadisə baş vermişdi. Hər halda uşaq olmuşdu. Bəlkə, Keyn sonra onunla evlənmişdir, orasını bilmirəm. Nə qədər ki mənə məlumdur, Lesterin ailəsi bu qadının varlığı haqqında eşitmək də istəmir.

Missis Kreyq:

– Bu çox maraqlıdır, – dedi. – Bir düşün ki, Keyn onunla yenə də evlənmişdir! Bəlkə də yox! Bizim zamanədə kiminlə yaxınlıq etdiyini bilmək çox çətindir.

– Siz tamamilə haqlısınız. Bəzən sadəcə olaraq baş çıxarmaq çətin olur. Amma o, zahirdən çox qəşəng qadındır.

– Qəşəngdir, – deyə missis Kreyq təsdiq etdi, – həm də sadə-lövhdür. O, sadəcə mənə valeh etmişdir.

Qonaq davam etdi:

– Ancaq, bəlkə, yenə də bu həmin qadın deyil. Mən səhv edə bilərəm.

– Çətin! Herhardt! O özü mənə dedi ki, Şimal məhəlləsində yaşayırmışlar.

– Onda, deməli, odur. Necə qərībədir ki, siz onun haqqında söhbət saldınız.

Missis Kreyq gələcəkdə Cenni ilə münasibətinin necə olacağını xəyalında götür-qoy edərək:

– Çox, çox qərībədir, – dedi.

Başqa mənbələrdən də xəbərlər gəlib çatırdı. Kim isə Cennini Lesterlə Şimal tərəfdə faytonda görmüşdü, kimə isə o “miss Herhardt” adı ilə təqdim olunmuşdu, kim isə Keyn ailəsindəki narazılıqdan xəbər tutmuşdu. Şübhə yox ki, Cenninin indiki vəziyyəti, gözəl ev, Lesterin varı, Vestanın gözəlliyi – bütün bunlar cəmiyyətin rəyinə xoş təsir bağışlayırdı. Cenni gözəl bir arvad və ana kimi özünü yaxşı tuturdu və ümumiyyətlə, elə gözəl təsir bağışlayırdı ki, ondan incimək mümkün deyildi, ancaq onun keçmişi vardı və bunu unutmurdular.

Vesta məktəbdən qayıdıb:

– Ana, mənim atam kim olmuşdur? – deyə soruşduqda Cenni ilk dəfə hiss etdi ki, tufan yaxınlaşır.

– Onun фамилиясы Stover idi, – deyə ana cavab verdi və dərhal hiss etdi ki, iş yaxşı deyil, kimsə boşboğazlıq etmişdir. – Sən bunu niyə soruşursan ki?

Vesta onun sualına cavab vermədən:

– Mən harada doğulmuşam? – deyə sorğu-suala davam etdi. Görünür, o özü haqqında mümkün olduqca çox şey öyrənməyi bir məqsəd olaraq qarşısına qoymuşdu.

– Kolumbusda, bala, Ohayo ştatında. Necə?

– Anita Bollinger dedi ki, mənim atam olmayıbdir, mən doğulanda sən heç ərdə də olmamısan. O deyir ki, mən əsil qız deyiləm, nə olduğum belli deyil. Mən elə hirsələndim ki, onu əzişdirdim.

Cenni donmuş siması ilə sükut içərisində boşluqlara baxırdı. Missis Bollinger onun qonaqlığında olmuş, az qala hamıdan çox canfəşanlıqla öz dostluğunu təklif etmişdi, indi isə onun qızı, Vesta ilə belə danışırdı.

Nəhayət, Cenni:

– Sən ona əhəmiyyət vermə, – dedi, – o qız heç nə bilmir. Sənin atan mister Stover idi, sən Kolumbusda doğulmuşsan, savaşımaq isə yaxşı şey deyil. Qızlar savaşıanda bəzən özlərindən asılı olmayaraq ürəyə dəyən şeylər deyə bilərlər. Sən ona toxunma və ona yaxın durma, o zaman o da sənə heç bir şey deməz.

İzahat çox da müvəffəqiyyətli olmadı. Amma müvəqqəti olaraq Vestanı qane etdi. Qız ancaq:

– O məni vurmaq istəsə, mən də ona göstərəm, – dedi.

– Sən heç ona yaxın durma, başa düşdünmü? Onda o səni vurmaz. Öz dərslərini düşün, onunla işin olmasın, onunla deyişmə, o da sənənlə deyişməz.

Vesta qaçıb getdi. Cenni isə dərin fikrə daldı.

Qonşular dedi-qodu ilə məşğul olurlar. Onun keçmişi heç kəs üçün gizli deyildir. Onlar haradan bilmişlər?

Qızı ilə söhbətdən sonra Cenninin ürəyindəki yara hələ sağalmamışdı ki, bu yaranı təzədən sancıb ağrımağa, qurdaşmağa başladılar. Bir dəfə Cenni ən yaxın qonşusu missis Fildə görməyə getdi və orada çay içən başqa qonağı, missis Beykeri gördü. Missis Beyker Cenninin Şimal məhəlləsindəki həyatı və onun Keyn ailəsinə münasibəti haqqında çox şey eşitmişdi. Bir qədər missis Breysbrici xatırladan bu quru, zirək, ağıllı qadın tanış seçməkdə çox ehtiyatlı idi. O həmişə hesab edirdi ki, missis Fild də bu qaydaya riayət edir, onun evində Cennini görərkən zahirən sakitliyini mühafizə etsə belə, təəccüb qaldı.

Missis Fild mehriban bir təbəssümlə:

– Tanış olunuz, bu missis Keyndir, – dedi.

Missis Beyker qabaqcadan heç bir yaxşı şey vəd etməyən nəzərlə onu süzdü.

– Missis Lester Keyn? – deyə o yenidən soruşdu.

– Bəli, – deyə missis Fild cavab verdi.

Missis Beyker soyuq bir ahənglə davam etdi.

– Beləmi?! Mən missis... missis Lester Keyn haqqında çox eşitmişəm.

O, Cenninin burada olmasını sanki unudaraq ev sahibəsinə doğru çevrildi və onunla gizli söhbətə girişdi. Cenni bu söhbətdə iştirak edə bilmədi. O belə bir qərribə vəziyyətdə özünü necə aparmağı bilmədən acizane susurdu. Missis Beyker burada daha çox əyləşmək fikrində olduğu halda tezliklə qalxdı.

– Yox, yox, heç cür qala bilmərəm, – deyə o, yerindən qalxa-qalxa dil töküdü. – Mən bu gün mütləq onlara gedəcəyimi missis Niylə vəd etmişəm. Yəqin mən sizi artıq cana gətirdim.

O, qapıya doğru getdi və ancaq astanada Cenniye tərəf çevrildi, soyuqcasına ona baş əydi.

Vidalaşarkən ev sahibəsinə:

– Kimlərlə görüşmək lazım gəlir! – dedi.

Missis Fild Cennini müdafiə etməyi mümkün saymadı, çünki Allah bilir, özü kim idi, təzəcə varlanmış qadınlara xas olan bir səylə yaxşı cəmiyyətə soxulmaq istəyirdi. Missis Beyker isə bu cəmiyyətdə Cennidən artıq hörmətli mövqə tuturdu. Bunun üçün onunla mübahisəyə girişmək istəmirdi. Cenni oturduğu stola qayıtmış missis Fild bir qədər günahkarcasına gülümsədi, ancaq görünürdü ki, o özündə deyildir. Təbii olaraq, Cenninin də əhvalı pozulmuşdu, tezliklə bir bəhanə ilə vidalaşdı və getdi. O özünü hədsiz təhqir olunmuş hiss edirdi və anlayırdı ki, missis Fild ona qarşı olan dostluq münasibətindən artıq peşmandır. Bir tanışlığa son verilmişdi – Cenni buna şübhə etmirdi. O yenə əzabla düşünməyə başladı ki, həyatı uğursuz olmuşdur. İndi artıq heç bir şeyi düzəltmək mümkün olmaz, gələcəyə isə ümid yoxdur. Lester onunla evlənmək və onun adını xilas etmək istəməz.

Vaxt gedir, özü ilə bərabər heç bir dəyişiklik gətirmirdi. Gözəl malikanəyə, səliqəli çəmənlərə, qol-budaqlı ağaclara, vəhşi üzümün yaşıl yüngül toru ilə bürünmüş eyvan sütunlarına nəzər salan, Herhardın bağda necə əlləşdiyini, Vestanın məktəbdən necə qayıtdığını,

Lesterin isə səhərlər öz faytonunda necə yola düşdüyünü görən hər kəs düşünərdi ki, burada rifah və rahatlıq hökmranlıq edir və bu gözəl malikanədə heç bir qayğı, dərd yoxdur.

Həqiqətən də evdə həyat sakit və sarsıntısız axırdı. Doğrudur, qonşular Lesteri və Cennini yoluxmağı, demək olar ki, kəsdilər, kübar əyləncələr qurtardı, ancaq bu onlar üçün məhrumiyət deyildi, çünki onlar otaqlarının dörd divarı arasında kifayət qədər sevinc və ağıl üçün qida tapırdılar. Vesta royalda çalmağı öyrənirdi və böyük nailiyyətlər qazanırdı, onun əla zövqü var idi. Cenni ona belə yaraşan mavi, bənövşəyi, tünd-yaşıl paltarlarda ev işləri ilə əlləşir, tikir, təmizləyir, Vestanı məktəbə müşayiət edir, qulluqçunun işinə nəzər salırdı. Herhardt səhərdən gecəyə qədər çalışırdı, – o, evin bütün işlərinə mütəlak qarışmalı idi. Onun öz öhdəsinə götürdüyü vəzifələrdən biri Lesterin və qulluqçuların ardınca getmək idi, kim qazı və elektrik lampalarını söndürməyi unudurdusa, qoca onun əvəzindən söndürürdü. Qazı, ya işığı yanar qoymaq onun nəzərində cinayətkarcasına israfçılıq idi.

Lesterin ən qiymətli kostyumları bir neçə ay geyib atması adəti qənaətcil qocanı kədərləndirirdi. Herhardt, Lesterin dabanları bir qədər tapdalanmış, dərisi bir az cızılmış əla başmaqları artıq geymək istəmədiyini gördükdə az qala ağlayırdı. Herhardt onları təmirə verməyə çağırırdı, ancaq onun bütün deyingənliyinə Lester cavab verirdi ki, bu ayaqqabılar yaramır.

Herhardt qızına şikayətlənirdi:

– Belə bədxərclik! Nə qədər nemət itib gedir. Görürsən, bu yaxşıqla qurtarmaz. Buna heç bir pul çatmaz.

– O başqa cür bacarmır, ata, – deyə Cenni Lesterə bəraət qazanmaq istəyirdi. – Onu belə tərbiyə etmişlər.

– Yaman tərbiyədir! Bu amerikalılar qənaətdən baş çıxara bilmirlər. Onlar Almaniyada yaşasaydılar, dolların qədrini bilərdilər.

Cenni bu söhbətləri Lesterə danışanda o ancaq gülürsəydi. Qoca Herhardt onu əyləndirirdi.

Qoca, Lesterin kibriti kərləmə adəti ilə də barışa bilmirdi. Elə olurdu ki, Lester kibrit yandırır, siqarını alışıdırmaq əvəzinə, yanan kibriti havada saxlayır, söhbət edir və sonra atırdı, yaxud siqarını yandıranadək kibriti kibrit ardınca yandıraraq atırdı. Eyvanda bir yer var idi ki, Lester yay axşamları orada Cenni ilə oturub söhbət etməyi və siqar çəkməyi sevərdi, hər dəqiqə kibrit yandıraraq, bir-birinin

ardınca başa tullardı. Bir dəfə Herhardt otların başını vurarkən bir yığın yarım çürümüş kibrit tapdı. O lap pərt oldu və cinayətin maddi sübutunu qəzetin üstünə toplayaraq Cenninin tikişlə məşğul olduğu otağa apardı.

– Gör mən nə tapmışam! Sən bir bax! Bu adam qənaət məsələsində o qədər anlayır ki, nə qədər... nə qədər... – o lazım olan sözü tapmadı. – İş-peşəsi oturub siqar çəkməkdir, kibritləri də belə korlayır. Axı bunun qutusu beş sentdir – beş sent! Maraqlıdır, o bu cür bədxərcliliklə necə dolanmaq istəyir? Yox, sən bir bax, bu nə deməkdir.

Cenni baxdı, başını buladı və:

– Düz deyirsən, Lester heç şey qədri bilən deyil, – dedi.

Herhardt kibritləri zirzəmiyə apardı. Onları peçdə yandırsan belə, faydalı olar. O bunlarla özünün çubuğunu yandıra bilərdi, ancaq bunun üçün daha əlverişlisi köhnə qəzetlər idi, bunlar da bir qalaq yığılırdı ki, bu özü də ev sahibinin bədxərc təbiətə malik olduğunu isbat edirdi. Herhardt əsəbi-əşəbi başını bulayırdı. Burada necə işləmək olar?! Hamı onun əleyhinədir. Ancaq o, silahını əldən qoymurdu və bu günah bədxərcliyin qarşısını almaq cəhdlərindən çəkinmirdi. O özü qənaətə ən ciddi riayət edirdi. İki il idi ki, bazar günləri Lesterin onun əyninə düzəldilmiş qara kostyumunu geyirdi. Lester bu kostyuma vaxtilə çox pul qoymuşdu. Onun köhnə ayaqqabılarını geyirdi və məharətlə özünü elə göstərirdi ki, guya bu ayaqqabılar elə onun ayaqlarınadır. Lesterin qalstukunu da taxırdı, ancaq qarasını, çünki Herhardt başqalarını sevmirdi. Əgər o öz əyninə düzəldirə bilsəydi, Lesterin köynəklərini də geyərdi, işbaz qadının dostcasına köməyi ilə Lesterin alt paltarlarını da gözəlcə öz əyninə düzəldib istifadə edirdi. Corablar haqqında isə danışmağa dəyməz. Beləliklə, Herhardtın paltarlarına bir sent belə xərclənmirdi.

Lesterə artıq lazım olmayan başqa şeyləri – başmaqları, köynəkləri, kostyumları, qalstukları, yaxalıqları – heftələrlə, aylarla saxlar, sonra isə mükəddər bir qətiyyətlə evə dərzisi və yaxud köhnə şey alan gətirər, qiymətlərini rəhmsiz surətdə artırmaqla bunları satardı. O bu əqidədə idi ki, bütün köhnə paltar alanlar qansoran hörümçəklərdir və onların heç bir sözüne inanmaq olmaz. Onlar hamısı yalançıdırlar. Onlar yoxsulluqdan şikayət edir, amma özləri pul içində üzürlər. Herhardt bunu öz gözləri ilə görüb inandı – o, köhnə şey alanları izlədi və onların alınmış şeylərlə nə etdiklərini gördü.

– Əclaf! – deyə o qəzəblənirdi. – Bir cüt başmaq üçün mənə on sent verirlər, amma özləri bu başmaqları dükanlarında iki dollara deyirlər. Lap soyğunçudurlar! Mənə heç olmasa bir dollar verə bilərdilər.

Cenni gülümsəyirdi. Onun şikayətlərini axıradək dinləyən yalnız Cenni idi. Herhardt Lesterin onu başa düşəcəyinə ümid etmirdi. O öz pullarını demək olar ki, bütünlüklə kilsəyə qurban edirdi, buna görə keşiş qocanı itaət, əxlaq, dindarlıq nümunəsi, qısaca desək, – bütün yaxşı xasiyyətlərin mücəssəməsi hesab edirdi.

Beləliklə, adamların məşum dedi-qodusuna baxmayaraq, bu illər Cenninin həyatında ən xoşbəxt illər oldu. Seçdiyi yolun düzgün olub-olmaması haqqında bəzən şübhəyə düşsə də, Lester Cenniyə qarşı həmişə mehriban və diqqətli idi, görünür, öz ailə vəziyyətindən tamamilə razı idi.

– Hər şey öz qaydasındadır mı? – deyə Cenni axşamlar o, evə qayıdarkən, soruşurdu.

– Əlbəttə! – deyə Lester cavab verir, yanından ötərkən onun yanğını oxşayır, diribaş Jannet onun paltosunu yerindən asdığı zaman o, Cenni ilə otağa keçirdi.

Qışda onlar kitabxanada, böyük buxarının qarşısında əyləşirdilər. Yazda, yayda və payızda Lester bağın çəmənliyinə və sakit küçüyə baxan eyvanda oturmağı sevirdi. Burada o, naharqabağı siqarını çəkir, Cenni isə Lesterin kreslosunun qoltuğunda oturaraq onun başını tumarlayır və deyirdi:

– Sənin saçların heç seyrəlməyib. Sən razısan mı? – Yaxud onu məzəmmət edirdi: – Nə üçün sən alını qırışdırırsan? Heç yarayarmı? Nə üçün sən bu gün səhər qalstukunu dəyişdirmədin? Axı mən sənə təzəsini hazırladım.

– Yadımdan çıxdı, – deyə o cavab verib, alınıdakı qırışlıqları əli ilə hamarlayır, yaxud zarafatla deyirdi ki, tezliklə başı tamam daz olacaqdır.

Qonaq otağında, Vestanın və Herhardtın yanında Cenni özünü daha təmkinli aparsa da, yenə onunla bu cür mehriban, nəvazişli olurdu. Cenni oyunları və tapmacaları – şüşə altında diyircəkləri, rebusları, bilyardı sevirdi. Lester də bu sadə əyləncələrdə iştirak edirdi. Bəzən o, bir tapmaca üzərində saatlarla otururdu. Cenni bunları çox tez tapırdı. Lester yardım üçün ona müraciət etdikdə o, məğrur və xoşbəxt olurdu.

Lester tapmacanı mütləq özü tapmaq istəyəndə isə Cenni sükut içərisində onu müşahidə edir, onun boynunu qucaqlayır və çənəsini onun çiyinə söykəyirdi. Bu, Lesterin xoşuna gəlirdi. O, Cenninin səxavətlə ona bəxş etdiyi məhəbbətdən zövq alır, yorulmadan Cenninin gəncliyinə və gözəlliyinə baxıb fərəhlənirdi. Cenni ilə o özünə gənc hiss edirdi, həyatda hər şeydən çox onu mənasız qocalığın başlanması qorxudurdu. O tez-tez deyirdi:

– Mən gənc qalmaq, ya gənc ölmək istəyirəm.

Cenni onu başa düşürdü. Lesteri sevərək, o özü də indi Lesterdən bu qədər gənc olduğu üçün bir razılıq hissi duyurdu.

Lesterin Vesta ilə getdikcə daha mehriban olması Cennini xüsusilə sevindirirdi. Onlar tez-tez axşamlar kitabxanaya toplaşdılar. Vesta böyük stolun arxasında oturub dərslərini hazırlayırdı. Cenni tikirdi. Herhardt oxumaqla qurtarmayan alman qəzetlərini oxuyurdu. Vestanın Lüter kilsəsi yanında dini-məhəllə məktəbində oxumağa buraxılmaması qocanı kədərləndirirdi, ancaq Lester bu barədə bir kəlmə belə eşitmək istəmirdi.

Cenni qocanın böyük arzusunu Lesterə açıb dedikdə, o belə cavab verdi:

– Ona cürbəcür almanlar dərs versinlər? Bircə bu qalmışdı! Başqa uşaqlar kimi ibtidai məktəbdə oxuyursa, yaxşıdır. Ona de ki, qızı rahat buraxsın.

Bəzən onlar üçün axşam xüsusən yaxşı keçirdi. Lester yeddi yaşlı məktəbliyə sataşmağı sevirdi. Vestanı dizləri arasında sıxaraq, sadə həqiqətlərin astarını çevirməyə başlayır, qızın şüurunun onun qərribə mühakimələrini necə qavradığını müşahidə edirdi.

– Su nədir? – deyə o soruşurdu və “Su – bizim içdiyimiz şeydir” cavabını eşitdikdən sonra heyrətlə gözlərini bərəldib sorğu-sualını davam etdirirdi.

– Yaxşı, bəs bu su özü nədir axı, bilmirsən? Bəs məktəbdə sizə nə öyrədirlər?

Vesta təslim olmurdu:

– Axı biz suyu içirik, ya yox?

– İcməyinə içirik, ancaq suyun nə olduğunu sən bilmirsən. Mülhimdən soruş, bəlkə o sənə deyər.

Beləliklə, o, qızığızı həvəsə gətirirdi ki, başını sındıra-sındıra çətin məsələlər haqqında düşünsün.

Yeməyi, qabı, qızın paltarlarını – hamısını Lester kimyəvi elementlərə ayırmağa hazır idi. Vesta tanış şeylərin xarici görünüşü arxasında nə isə başqa bir şey olduğunu tutquncasına sezərək, hətta Lesterdən qorxmağa başlamışdı. Səhər, məktəbə getməzdən əvvəl, özünü göstərmək üçün Lesterin yanına gəlirdi, çünki o, qızın geyiminə çox diqqətlə yanaşırdı. O həmişə qızı saçlarında böyük mavi lentlə bəzənmiş görmək istəyirdi, mövsümdən asılı olaraq o, qıza gah tuffi, gah uca başmaqlar geyindirməyi, üzünün rənginə və xarakterinə müvafiq olan rənglər seçməyi tapşırırdı. Bir dəfə o:

– Qız təbiətə çən, oynaqdır. Ona heç bir qara şey geyindirmə, – dedi.

Cenni görürdü ki, bu məsələdə də Lesterlə məsləhətləşmək lazımdır və tez-tez qızına deyirdi:

– Qaç, paltarını əmiyə göstər.

Vesta gəlir, onun qarşısında fırlanır və deyirdi:

– Bax!

– Belə, belə. Yaxşıdır. Gedə bilərsən.

Və qız çıxıb gedirdi.

Lester açıq-aşkar Vesta ilə fəxr etməyə başladı. Bazar günləri gəzməyə çıxarkən Vestanı həmişə özü ilə Cenni arasında oturdurdu. O, Vestanın rəqs öyrənməyə verilməsini təkid edirdi. Herhardt isə bunu özünə dərd edir, qəzəblənir, özündən çıxırdı.

O, Cenniye şikayətlənirdi:

– Heç bilirsən bu necə günahdır? Şeytan əməlidir. Ona rəqs etmək lazım! Niyə görəsən? Onun üçün ki, ondan elə bir yelbeyin çıxsın ki, sonra biz utanaq?

– Sən nə deyirsən, ata, – deyə Cenni etiraz edirdi. – Burada heç bir qorxulu şey yoxdur. Məktəb çox yaxşıdır. Lester deyir ki, rəqs öyrənmək Vestaya xeyirlidir.

– Oh, bu Lester! Uşağa nəyin xeyirli olduğundan onun elə çox başı çıxır. Özü kart oynayır, viski içir!

– Yavaş, yavaş, ata, belə sözlər danışma, – deyə Cenni onu sakit edirdi. – Lester yaxşı adamdır, sən özün bunu bilirsən.

– Bəzi şeylərdə yaxşıdır, amma hər şeydə yox. Oh, hər barədə yox.

O, narazılıqla nıqqıldayaraq gedirdi. Lesterin yanında o susurdu, səsini çıxartmırdı. Vesta isə onunla istədiyini edirdi.

– Baba! – deyə o, qocanın pencəyinin qolundan dartır, ya sərt yanaqlarını tumarlayırdı. Herhardt dərhal təslim olurdu. O, qızın nəvəzişi qarşısında aciz idi, nə isə onun boğazını tutur, onu boğurdu.

O:

– Mən səni tanıyıram, şeytan, – deyirdi.

Hər dəfə Vesta onun qulağını yavaşca çimdikləyirdi.

– Əl çək, bəsdir, – deyə Herhardt donqudanırdı. – Şuluq eləmə.

Lakin hər kəs görə bilirdi ki, Vesta ancaq atılıb-düşməkdən bezdiyi zaman babasından əl çəkir. Herhardt qızı sevirdi və onun hər bir arzusunu yerinə yetirirdi. O, qızın müti qulu idi.

XXXIX FƏSİL

Lesterin qaydasız həyat keçirməsi nəticəsində onun ailəsində əmələ gəlmiş narazılıq getdikcə artırdı. Qohum-qardaşa aydın idi ki, tez-gec dava qopacağı labüddür. Artıq məşum şayiələr yayılırdı. Heç kəs açıq bir söz deməsə də, elə bil hamı hər şeyi bilirdi. Böyük Keyn sadəcə təəccüb qalmışdı – onun oğlu nə cəsarətlə cəmiyyətə belə meydan oxuyur! Qadın müstəsna bir gözəl olsaydı, məşhur bir aktrisa, rəssam, şairə olsaydı – Lesterin aludəliyini doğrultmaq olmasa da, izah etmək olardı. Ancaq Luizanın təsvir etdiyinə görə, bu nə gözəlliyi, nə də istedadı ilə fərqlənməyən ən adi bir qadındır. Başa düşmək olmur, heç başa düşmək olmur!

Lester – onun oğlu, onun sevimlisi! Nə qədər təəssüf etməli bir haldır ki, o öz həyatını adam kimi qurmadı. Tsinsinnatidə o çox qadının xoşuna gəlirdi. Lap elə Letti Peysi götürək. Lester gərək məhz onu alaydı. Gözəldir, ağıllıdır, ürəyi də yaxşıdır. Qoca Keyn qüссələndi, heyifsiləndi, sonra qəzəbləndi. Lesterə eyib olsun ki, atasını belə incidir! Onun davranışı qeyri-təbii, bağışlanmaz və nəhayət, ədəbsizlikdir. Arçibald Keyn bu fikirlə uzun müddət əzab çəkdi, nəhayət, hiss etdi ki, dəyişikliyin nədən ibarət olacağını deməyə çətinlik çəksə də, bu belə davam edə bilməz. Lester özü özünün ağasıdır, töhmətə dözməz. Elə çıxır ki, heç nə etmək olmaz.

Ailədə baş vermiş bir sıra hadisələr nəticəni yaxınlaşdırdı. Luiza Çikaqoya uğursuz səfərindən sonra ərə getdi, qonaq gələn nəvələri nəzərə alınmasa, qocanın evi boşaldı. Lester dəvətnamə alsada, Luizanın toyunda olmadı. Sonra missis Keyn vəfat etdi, onun ölümü

ilə əlaqədar olaraq qoca Arçibald vəsiyyətnaməni dəyişməli oldu. Bu, Lesterin iştirakını tələb etdi. Lester, son zamanlar anasını belə az gördüyü və ona bu qədər dər-d-qüssə verdiyi üçün ağır fikirlər içində əzab çəkərək gəldi, ancaq öz işləri haqqında bir kəlmə belə danışmadı. Ata oğlu ilə danışmaq istəyirdi, sonra fikrini dəyişdi – Lester çox qəmgin idi. Lester öz evinə, Çıkaqoya qayıtdı, bir neçə ayılığa yenə hər şey sakitləşdi.

Qoca Keyn Luizanın toyundan və arvadının vəfatından sonra Robertin yanına köçdü, çünki qoca yaşlarında ən böyük təsəllisi nəvələri idi. Kapital yalnız qoca öldükəndən sonra qəti bölünə bilərdi, buna baxmayaraq, Robert indi firmanın bütün işlərini öz əlində saxlayırdı. Axırda bütün müəssisənin başçısı olacağına ümid edərək, Robert atasını, bacılarını, onların ərlerini razı salmaq üçün var qüvvəsini əsirgəmir, onlara qulluq göstərirdi. Robertin onlara yaltaqlıq etdiyini demək olmazdı. Bu, Lesterin fərz edə biləcəyindən daha artıq hiyləgər olan bir işbazın soyuqqanlıqla fikirləşdiyi haqq-hesab idi. Robertin şəxsi varidatı indidən o biri övladların varidatına nisbətən iki qat artıq idi, ancaq o, bunu gizli saxlayır və özünü elə göstərirdi ki, guya çox cüzi vəsaiti var. O bilirdi ki, qohumlarının paxıllığı ona ziyan vura bilər və müəyyən dövrdə, əsasən, nəzərə çarpmayan, lakin etibarlı olan nağd pul yığmağa çalışaraq, spartalı kimi sərt həyat keçirirdi. Lester axın boyu üzərkən Robert çalışır, yorulmaq bilmədən çalışırdı.

Robertin öz qardaşını firmanın rəhbərliyindən kənar etmək üçün tutduğu planın bir elə xüsusi əhəmiyyəti yox idi, çünki qoca Keyn Lesterin Çıkaqodakı həyatı haqqında xeyli düşündükdən sonra özü bu nəticəyə gəlmişdi ki, sərmayenin az-çox əhəmiyyətli hissəsini ona vermək ağılsızlıq olardı. Görünür, o, Lesteri həddindən artıq qiymətləndirmişdir. Bəlkə də Lester qardaşından ağıllı və səmimidir. Estetik tələblər və cəmiyyətdəki müvəffəqiyyət sahəsində Robert onunla müqayisəyə belə gəlməz, ancaq Robert işdə çox zirəkdir.

O, istədiyinə səs-küysüz nail ola bilər. Lester indi özünü düzəltməsə, ondan nə gözləmək olar? Sərvəti onun qeydinə qalması bacaran adamın öhdəsinə buraxmaq yaxşı olmazmı? Arçibald Keyn vəsiyyətini dəyişmək üçün vəkilinə sərəncam verməyə hazır idi. O elə bir vəsiyyət etmək istəyirdi ki, Lester özünü düzəltməsə, cüzi illik gəlirdən başqa heç bir miras almasın. Lakin qoca yenə də Lesterə bir ümid yeri qoydu – ondan tələb olunsun ki, günahlı həyat tərzindən imtina

etməli və cəmiyyətdə özünə layiq yer tutmalıdır. Bəlkə hələ gec deyil. Axı onun gələcəyi çox gözəl ola bilər. Məgər o öz-özünə düşməndir? Qoca Arçibald, Lesterə yazdı ki, oğlu münasib gördüyü vaxt onunla danışmaq istəyir, otuz altı saatdan sonra Lester artıq Tsinsin-natidə idi.

– Mən yenə səninlə bir məsələ haqqında danışmaq istəyirəm, Lester, – deyə qoca başladı. – Bu mənim üçün asan deyil. Mənim nəyi nəzərdə tutduğumu sən bilirsənmi?

– Bilirəm, – deyə Lester sakit cavab verdi.

– Mən indikinə görə xeyli cavan olduğum vaxt fikirləşirdim ki, heç bir zaman oğlanlarımla şəxsi həyatına qarışmayacağam, ancaq illər keçdikcə mənim bu fikrim dəyişdi. İşgüzar tanışlarımla timsalında mən gördüm ki, ağıllı nikah adama nə qədər kömək edir və o zaman mən çox istədim ki, oğlanlarım mümkün olduqca uğurlu evlənsinlər. Mən səndən çox nigaran idim, Lester, indi də nigaranam, təşviş içindəyəm. Sənin indiki əlaqən mənə çox ağır dəqiqələr bəxş etdi, bu əlaqə sənə anana ölənə qədər rahatlıq vermədi. Heç nə anam bu qədər dərde salmamışdı. Sən düşünürsənmi ki, hər şeyin bir həddi-hüdudu olur? Şayiələr bizim şəhərə də gəlib çatmışdır. Çıkaqo haqqında bilmirəm, ancaq zənn edirəm ki, bu xəbər orada heç kəs üçün gizli deyildir. Bu isə sözsüz Çıkaqo şöbəmizin mənafeyinə ziyan vurur. Sənə də ziyan vurur. Bu elə çoxdan davam edir ki, indi sən bütün gələcəyin qorxu altındadır. Sən isə əvvəlki kimi inad göstərirsen. Nə üçün?

– Yəqin buna görə ki, onu sevirəm, – deyə Lester cavab verdi.

– Mən bunu sənə ciddi dediyinə inanmıram, – deyə ata etiraz etdi.

– Sən onu sevseydin, lap əvvəldən evlənerdin, o qadını sevdiyini ancaq sözlə deyib illərlə onunla yaşayaraq, onu və özünü rüsvay etməzdin. Bəlkə bu ehtirasdır, ancaq heç vəchlə sevgi deyildir.

– Haradan bilirsən ki, mən onunla evlənməmişəm? – deyə Lester halını dəyişmədən soruşdu. Atasının belə bir xəbəri necə qəbul edəcəyi onu maraqlandırır.

– Yalandır! – qoca hətta kreslodan bir az qalxdı.

– Bəli, yalandır, – deyə Lester təsdiq etdi. – Ansaq doğru da ola bilər. Mən, ola bilsin, onunla evlənəcəyəm.

– İnanmıram! – deyə ata bağırdı. – İnanmıram ki, ağıllı bir adam belə səfeh iş görə bilər. Sənin başın haradadır, Lester? İllər boyu

günaha batıb o qadınla qeyri-qanuni yaşayandan sonra hələ evlənməkdən danışsın?! Əgər bu sənin planına daxil idisə, lütf elə, de görək, nə üçün sən lap əvvəldən onu almadın? Valideynini rüsvay etdin, ananın ürəyini parçaladın, işə zərər vurdun, dillərə düşdün, indi isə evlənmək istəyirsən? İnanmıram.

Qoca Arçibald qalxdı və özünü düzəltdi.

– Sən heyecanlanma, ata – deyə Lester onu sakitləşdirməyə tələsdi.
– Beləliklə, biz heç bir razılığa gələ bilmərik. Mən təkrar edirəm: bəlkə onunla evləndim. O, pis qadın deyil, mən səndən çox xahiş edirəm, – onun haqqında pis söz demə. Sən onu heç vaxt görməyib-sən və onun haqqında heç bir şey bilmirsən.

– Mən lap kifayət qədər bilirəm, – deyə qoca qəti etiraz etdi.
– Mən bilərəm ki, heç bir abırlı qadın onun kimi hərəkət etməzdi. O, əzizim, sənin pullarının aşığıdır. Ona artıq heç bir şey lazım deyil, bunu hər bir axmaq başa düşər.

Lester boğuş səslə:

– Bu sözlər nə üçündür, ata? – dedi. – Sən onu tanımırsan, hətta üzünü də görməyib-sən. Luiza gəlib qəzəbindən ağzına gələnə deyib, siz də ona inanıbsınız. O heç də sən düşündüyün kimi deyil, sən onun haqqında nahaq belə sərt danışsın. Sən nahaq yerə o qadını incidirsən, nədənsə yaxşı mühakimə etmək istəmirsən.

Arçibald onun sözünü kəsdi:

– Yaxşı mühakimə! Bəs sən özün yaxşımı hərəkət edirsən? Küçədən qadını tap, onunla yaşa – bu sənin ailənə qarşı, mərhum anana qarşı yaxşıdır mı? Bu...

– Yeter, ata! – deyə əlini qaldıraraq bağırdı. – Səni xəbərdar edirəm – mən belə şeyləri eşitməkdən imtina edirəm. Sən mənim yaşadığım, bəlkə də evlənəcəyim qadın haqqında danışsın. Mən səni sevirəm, ancaq sənin yalan danışmağına yol vermərəm. Mən onu küçədən tapmamışam. Sən gözəl bilirsən ki, mən belə qadınla heç bir münasibətdə ola bilmərəm. Ya hər şeyi sakit müzakirə etməliyik, yaxud mən buradan getməliyəm. Məni bağışla. Çox təəssüf. Ancaq söhbəti bu şəkildə davam etdirməkdən imtina edirəm.

Qoca Arçibald sakitləşdi. Heç bir şeyə baxmayaraq, o öz dikbaş oğlunu sevirdi. Dalını kreslonun arxasına söykədi və gözlərini yerə dikdi. İndi o nə etməlidir?

Nəhayət, o:

– Sən yenə oradamı yaşayırsan? – deyə soruşdu.

– Yox, biz Xayd-Parka köçmüşük. Mən orada ev tutmuşam.

– Mən eşitdim ki, uşaq var. O sənin uşağındır?

– Yox.

– Bəs sən öz uşağın varmı?

– Yox.

– Buna da şükür.

Lester sükut içərisində çənəsini qaşdı.

– Sən təsdiq edirsən ki, onunla evlənəcəksən?

– Mən bunu demədim. Mən dedim bəlkə evləndim.

– Bəlkə! – deyə qoca yenidən qəzəblə coşaraq bağırdı. – Bu nə faciədir! Sənin gələcəyinlə, sənin imkanlarınla! Özün fikirləş, varımın bir hissəsini cəmiyyətin rəyi ilə hesablaşmayan, onun rəyinə tüpürən bir adama etibar edə bilərəmmi? Elə çıxır ki, firmamız da, ailə də, sənin ad-sanın da – hamısı sənin üçün boş bir səsdir. Sənin qürurun haradadır, Lester? Yox, bu ağlasığmayan vəhşi bir fantaziyaadır!

– Bunu izah etmək çox çətindir, ata, mən izah etməyi öhdəmə götürmürəm. Mən ancaq bir şey bilərəm ki, bunu mən başlamışam, mən də axıra çatdırmalıyam. Hər şey lap yaxşı qurtara bilər. Bəlkə mən evləndim, bəlkə də yox. İndi mən müəyyən bir şey deyə bilmərəm. Sənə gözləmək lazım gələcəkdir. Mən isə əlimdən gələnə edərem.

Qoca Arçibald məzəmmətlə başını buladı:

– Mən görürəm ki, sən tamam dolaşıbsan, Lester. Bundan artıq dolaşmaq olmaz. Mən ki belə anlayıram, sən öz dediyinin üzərində durmaq istəyirsən. Mən nə demiş olsam, görünür, sənə təsir edəsi deyil.

– Mən çox təəssüf edirəm, ancaq indi bu doğrudur, ata.

– Nəzərə al ki, əgər sən ailəyə, firmamızın bir nümayəndəsi kimi özünə lazımı ehtiram göstərmiş olmasan, mən vəsiyyətimə dəyişməyə məcbur olacağam. Sən mənə eşqbazlığına göz yuma-yuma, nəhayət, mən özüm onun iştirakçısına çevrilərəm. Bu artıq olmayacaqdır. Ya ondan ayrıl, ya onunla evlən. Ancaq bunların birini sən etməlisən. Bu sənin borcundur. Ayrılmış olsan, hər şey yaxşı düzələr. Sən onu gözəlcə təmin edə bilərsən, mən etiraz etməyəm. Nə qədər istəsən,

mən bu iş üçün məmnuniyyətlə pul verə bilərəm. O zaman sən öz miras payını, həmişə nəzərdə tutulduğu kimi, başqa uşaqlarla bərabər ala bilərsən. Amma evlənsən, – başqa məsələ. İntixab et. Və məni müqəssir görmə. Mən səni sevirəm. Mən sənə atanam. Mən atalıq hissini dedi ki kimi hərəkət edirəm. Bütün bunları götür-qoy et və öz qərarını mənə xəbər ver.

Lester köksünü ötürdü. O anlayırdı ki, mübahisə etmək faydasızdır. Görünür, atası zarafat etmir, ancaq Cennini necə atsın? O belə bir alçaqlığı heç vaxt özünə bağışlamazdı.

Doğrudanmı atası onu tamamilə mirasdan məhrum edər? Əlbəttə, yox. Heç nəyə baxmayaraq, qoca onu sevir, bu dərhal görünür. Lester pərt olmuş və əsəbiləşmişdi. O, zorakılığa dözə bilmirdi. İşə bax: onu – Lester Keyni belə bir alçaqlığa – Cennini atmağa vadar edirlər. O, başını aşağı saldı və məyus-məyus susdu.

Qoca Arçibald oxunun hədəfə dəydiyini anladı.

– Nə edək, – deyə, nəhayət, Lester dilləndi, – indi artıq danışmağa bir şey qalmamışdır. Deyəsən, hamısı aydındır. Mən necə hərəkət edəceyimi bilmirəm. Fikirləşmək lazımdır. Mən birdən-birə qərara gələ bilmirəm.

Onlar bir-birinə baxdılar. Lester təəssüf edirdi ki, cəmiyyətin rəyi onun əleyhinədir və atası belə ağır iztirab çəkir. Qocanın isə oğluna yazığı gəlirdi, lakin o öz xəttini axıra qədər aparmağı möhkəm qət etmişdi. O, Lesterin başına ağır qoyduğuna əmin deyildi, ancaq ümidini itirmirdi. Bəlkə oğlu fikrini dəyişdi.

Lester əlini uzadaraq:

– Salamət qal, ata – dedi. – Deyəsən, mən saat iki qatarına çataram. Başqa bir məsələ üçün mən sənə lazım deyiləm ki?

– Yox.

Lester getdikdən sonra qoca uzun müddət fikir içində oturdu. Öz mənsəbini belə məhv etmək! Belə imkanlardan imtina etmək! Günah və səhvlər içərisində belə kor inadçılıq göstərmək! O, başını buladı. Yox, Robert ondan ağıllıdır. O həqiqətən böyük bir müəssisəni idarə etməyə qadirdir. O ehtiyatlıdır, dərrakəlidir. Ah, əgər Lesterdə bu ləyaqətlər olsaydı! Qoca tərpənmədən oturur və fikirleşir, fikirleşirdi, gizlində isə hiss edirdi ki, fərsiz oğul onun ürəyində yenə əvvəlki kimi birinci yeri tutur.

XL FƏSİL

Lester Çikaqoya qayıtdı. O, atasını ciddi təhqir etdiyini başa düşürdü. Qoca Arçibald heç vaxt onunla belə qəzəblə danışmamışdı. Lester indi belə əmin deyildi ki, iş çarəsizdir. Atasının etimad və məhəbbətini yalnız müəyyən bir qərar qəbul etdiyi təqdirdə qoruya biləcəyi fikri onun başına sığmırdı. “Cəmiyyətin rəyi”ə gəlincə, qoy adamlar nə istəyirlər və nə qədər istəyirlər çənə vursunlar. Lester onlarsız da keçinə bilər. Amma bu belədir? Hər bir zəiflik, hətta zəiflik əlaməti, adamları qorxudur. Onlar bəxti gətirməyənlərdən şüursuz olaraq üz çevirir, yoluxucu xəstəlikdən ehtiyat edirmiş kimi, belə adamlardan qaçirlar. Bu mühakimənin qüvvəsini Lester öz həyatında görəcəkdə.

Bir dəfə o, Berri Doca rast gəldi. Bu adam milyonər və “Doc, Xolbruk və Kingsberi” firmasının başçısı idi. “Keyn kampaniyası” ekipaj istehsalı sahəsində nə cür yer tutursa, bu firma da toxuculuq sənayesində elə yer tuturdu. Lester, Docu özünü ən yaxşı dostlarından biri hesab edir, onunla klivlendli Henri Breysbric, tsinsinnatili Corc Noulzla olduğu kimi yaxın idi. O, Docun sahil küçəsindəki gözəl evinə gedib-gəlirdi və onlar həmişə ya rəsmi işlər üçün, yaxud kübar məclislərində görüşürdülər. Ancaq Lester Xayd-Parka köçdükdən sonra onların dostluğu heçə enmişdi. Budur, indi onlar Miçiqaan-avenyuda, Keyn firmasının şöbəsi yanında görüşdülər.

– A, Lester, çoxdan görüşməmişik, – deyə Doc nəzakətlə əlini uzatdı. Lesterə elə gəldi ki, o həmişəkəndən soyuq danışır. – Mən eşitdim sən bu arada evlənibsən.

Lester sözünün ümumi qəbul edilmiş mənada anlaşılmasını istəyən bir adamın səsi ilə:

– Elə şey yoxdur, – dedi.

– Bunu bir sirrə çevirməyin nə mənası var? – deyə Doc davam etdi. O gülümsəmək istədi, lakin yalnız dodaqları əyildi. Dostluq ahəngini mühafizə etməyə və çətin vəziyyətdən təmiz çıxmağa çox səy etdi. – Adətən, biz belə şeyləri gizlətmirik. Yaxın dostlarla açıq danışmaq olar!

Lester zəhərlənmiş bıçağın ürəyinə sancıldığını hiss edərək:

– Mən isə bu qaydadan kənara çıxmağı qərara aldım, – dedi.

– Mən belə hadisələri aləmə yaymağı lazım görmürəm.

Doc fikri dağınıq halda:

– Zövq məsələsidir, zövq işidir, – dedi. – Sən, əlbəttə, şəhərdə yaşayırsan?

– Xayd-Parkda.

– Yaxşı yerdir. Ümumiyyətlə, kefin necədir?

O, söhbətin mövzunu məharətlə dəyişdi və tezliklə Lesterə laqəydcəsinə əl edərək vidalaşdı.

Belə bir fikir Lesteri bıçaq kimi doğradı ki, əgər Doc onu həqiqətən evli hesab etmiş olsaydı, mütələq ona suallar yağdırardı. Bir yaxın dost kimi, yeni missis Keyn haqqında çox şey bilmək istərdi. Bir mühitin adamları arasında olan adi yüngül bir söhbət başlardı. Doc onu arvadı ilə evinə dəvət edər və özünün onlara gələcəyini vəd edərdi. Lakin o, birca kəlmə demədi! Lester başa düşdü ki, bu əbəs deyil.

Mur, Oldric və başqa tanış ailələr də özlərini belə aparırdılar. Sanki hamısı belə hesab edirdi ki, o evlidir və aqlını başına yığmışdır. Onlar Lesterin harada yaşadığını soruşur, onun hər şeyi ürəyində saxlayıb büruzə verməmək qabiliyyətini zarafata qoyur, ancaq nəzərdə tutulan missis Keynlə qətiyyətlə, inadkarcasına maraqlanırdılar. Lesterdə etiqad əmələ gəlirdi ki, onların götürdükleri xətt heç bir yaxşı şey vəd etmir.

Ən ağır zərbəni ona köhnə tanışi Uilyam Uitni vurdu. Bu zərbə qəsdən vurulmadığı üçün xüsusən amansız oldu. Bir dəfə axşam Lester öz klublarına, yeməyə gəldi. Paltosunu çıxarıb, tütün köşkünə siqar almağa yönəldi və burada, qiraətxanada Uitni ilə qarşılaşdı. O, klubun tipik daimi adamlarından idi. Ucaboylu, arıq, üzü yaxşı hamar qırılmış, nöqsansız geyinmiş, bir qədər həyasız olan Uitni bu axşam, üstəlik, kifayət qədər dəm idi.

– Oho, Lester! – deyə o, Keyni səslədi. – Sən özünə – Xayd-Parkda nə yuva salmışsan? Görünür, vaxtını itirmirsən? Evlənmək fikrinə düşəndə bunları arvadına necə izah edəcəksən?

– Mən heç bir izahat verməyə borclu deyiləm, – deyə Lester acıqla cavab verdi. – Mənim işlərim səni niyə belə maraqlandırır? Bildiyimə görə, sən özün də müqəddəs deyilsən.

– Ha, ha, ha! Yaxşı dedin, namusum haqqı, yaxşı dedin! Olmaya, sən Şimal tərəfdə gəzdiyən gözəllə evlənmisən, hə? Ha, ha! Qəribə işdir! Evlənidir! Bəlkə adamların hamısı yalan deyir?

– Sus, Uitni, – deyə Lester onun sözünü kəsdi. – Boş şey danışırısan.

Artıq ayılmağa başlayan Uitni kobud bir etinasızlıqla:

– Müqəssirəm, – dedi. – Üzr istəyirəm. Unutma ki, mən bir balaca sərxoşam. Elə indicə bufetdə səkkiz porsiya təmiz viski içdim. Müqəssirəm. Mən ayıq olanda danışarıq, eləmi, Lester? Ha, ha, ha! Mən doğrudan da bir az sərxoşam! Salamət qal! Ha, ha, ha!

Bu biabırçı gülüş uzun müddət Lesterin qulağından getmədi. Uitni sərxoş olsa belə, bu bir təhqir kimi səsləndi: “Şimal tərəfdə gəzdiyən gözəl! Olmaya, sən onunla evlənibsən?”

Lester Uitninin həyasız hərəkətini həyəcanla xatırlayırdı. Yox, bu lap ağdır! Ona – Lester Keynə, belə şeylər desinlər... O, fikrə getdi. Bəli, Cenni ilə namuslu bir adama layiq olan kimi rəftar etmək qərarı ona çox baha qiymətə başa gəlir.

XLI FƏSİL

Lakin bu ən pisi deyildi. Amerika camaatı bu dünyanın qüvvətliləri haqqında qeybət etməyi sevir. Keynlər isə zəngin və hamının gözü qabağında idilər. Budur, xəbər yayıldı ki, firma başçısının qanuni varislərindən biri olan Lester qulluqçu qıza evlənməmişdir. Axı o, milyonər oğludur! Belə şey ola bilərmi? Bu həqiqətən reportyorlar üçün yağlı tikədir. Qəzetlər dərhal bu döşəyatan xəbərdən yapışdılar. “Cənub tərəfin yenilikləri” adlı kübar vərəqəsi Lesterin adını çəkəndən “Tsinsinnatidə görkəmli, zəngin ekipajlar fabrikantının oğlu” haqqında yazır, onun romanını qısaca təsvir etdikdən sonra axırda elavə edirdi: “Missis haqqında ancaq bu məlumdur ki, o, Klivlenddə mötəbər bir ailədə qulluqçu olmuş, buna qədər isə Ohayo ştatının Kolumbus şəhərində işləmişdir. Ali cəmiyyətdə belə əlvan epizodlar baş verdiyi halda, kim romantikanın öldüyünü deməyə cəsarət edər?”

Lester bu xəbəri oxudu, o özü bu “Yeniliklər”ə abunə deyildi, lakin hansı bir xeyirxah ürəkli adamsa onun qeydinə qalmışdı. O adam poçta ilə bu vərəqin bir nüsxəsini almış, burada lazım olan sütunu qırmızı karandaşla dövrələmişdi. Lester dərhal onu şantaj etmək istədiklərindən şübhələnilib hirsələndi, lakin o nə cür hərəkət edəcəyini bilmirdi. Əlbəttə, Lester qəzet boşboğazlığına son qoymaq istəyirdi, ancaq fikirləşdi ki, onun etirazı işi yalnız korlaya bilər. Buna görə heç

bir tədbir görmədi. “Yeniliklər”dəki xəbər başqa qəzetlərin diqqətini cəlb etdi. Belə də gözləmək lazım idi. Bu, zəngin material idi. Bazar günü qəzetinin zirək redaktorlarından biri bu materialdan mümkün olan hər şeyi sıxıb çıxarmağı qərara aldı. Bu romantik macəranı “Qulluqçu qadına sevgi xatirinə milyonları qurban vermişdir” kimi haraysalıcı başlıq altında bir səhifəyə yerləşdirmək, Lesterin, Cenninin, Xayd-Parkdakı evin, Tsinsinnatidə Keyn fabrikinin, Miçiqaan-avenyuda anbarların şəklini vermək lazımdır – o zaman camaata sarsıdıcı xəbərlə böyük təsir göstərmək olar. “Keyn kampaniyası” mətbuatda elan dərc etdirməzdi. Qəzet heç nə ilə bu kampaniyaya borclu deyildi. Lester xəbərdar edilmiş olsaydı, qəzetə elan göndərmək və yaxud nəşirə müraciət etməklə bunun qarşısını ala bilərdi. Lakin o heç nə bilmir və bunun üçün fəaliyyət göstərmirdi. Redaktor isə vicdanla səy edirdi. Tsinsinnatidə, Klivlenddə və Kolumbusda olan müxbirlərə bu şəhərlərdə Cenni macərəsinin məlum olub-olmaması haqqında teleqrafla məlumat vermək tapşırıldı. Cenninin Breysbircildə işləyib-ışləmədiyini bilmək üçün Klivlenddə Breysbirlərə müraciət etdilər. Kolumbusdan Herhardt ailəsi haqqında çox təhrif edilmiş xəbərlər gəldi. Aydınlaşdırıldı ki, Cenni güman edilən nikahadək məhz Şimal tərəfdə bir neçə il yaşamışdır. Bütün roman belə parçalardan quraşdırıldı. Şiddətli tənqid etmək, yaxud hiddətlənmək redaktorun ağına belə gəlmirdi, o təsəvvür edirdi ki, iltifat göstərir. Bütün xoşagəlməz təfərrüat – Vestanın, deyəsən, qeyri-qanuni uşaq olması, Lesterlə Cenninin, görünür, uzun müddət nikahsız yaşadıkları, Lesterin evlənməsi ilə əlaqədar olaraq onun ailəsinin hamısı məlum narazılığı üçün tutarlı əsasların olması – bunlar hamısı ixtisar edilmişdi. Redaktor bir növ Romeo və Cülyetta macərəsi düzəltdi. Bu macəradə Lester coşqun və fədakar bir aşiq, Cenni isə yoxsul, lakin milyonların sadıq məhəbbətinin zənginliyə və şənşöhrətə çatdırdığı aşağı təbəqədən çıxmış gözəl bir qız idi. Qəzetin rəssamı romanın inkişaf mərhələlərinə aid şəkillər çəkmişdi. Lesterin şəklini Tsinsinnatidə fotoqrafdan bəhə qiymətə aldılar. Cennini isə gəzdiyi zaman fotorepartyor çəkmişdi. Bir sözlə, hər şey bulvar mətbuatının sınaqdan çıxmış resepti ilə edilmişdi.

Budur, başdan-başa yaltaqlıq və şirin sözlərlə doldurulmuş qəzet çıxdı. Lakin sətirlər arasında bütün ağır, qara mətləb aydın duyulurdu. Cenni bunu dərhal bilmədi. Təsədüfən bu mənhus səhifəni görmüş

Lester, onu tez çırmışdı. O hədsiz dərəcədə heyrətə düşmüş və pərt olmuşdu. Dünyanın işinə bax ki, bir avara qəzet, bir vətəndaşla, heç kəsə mane olmadan sakit yaşayan bir adamla belə rəftar edə bilər! O, acı hissini bürüzə verməmək üçün evdən getdi. Onun istiqaməti şəhərin izdihamlı mərkəzinə deyil, başqa tərəfə – Kottec-Qrouv-avenyuya, açıq şəhər kənarına idi. O, tramvayın oturacağına yırğalanaraq öz sabiq dostlarının – Docun, Bernxemin, Murun, Henri Oldricin bu saat nə düşündüklərini təsəvvür etməyə çalışırdı. Bəli, bu əsil zərbə idi. Nə etməli? Dişlərini qıcudaraq sussun, yaxud bu yeni başağrısından laqeydliklə üz çevirsin? Bir şey onun üçün aydın idi: belə şeyə artıq dözə bilməz. Evə o nisbətən sakit halda qayıtdı və öz vəkili mister Uotsonla görüşmək üçün bazar ertəsinə səbirsizliklə gözləməyə başladı. Onlar görüşdükləri zaman hər ikisi tezliklə belə qərara gəldilər ki, işi məhkəməyə vermək ağılsızlıq olardı. Susmaq yaxşıdır.

– Ancaq bu bir daha təkrar olunmamalıdır, – deyə Lester sözünü qurtardı.

– Bunun qayğısına mən qalaram, – deyə vəkili onu sakitləşdirdi. Lester ayağa qalxdı.

– Gör biz necə ölkədə yaşayırıq! – deyə o səsləndi. – Əgər insan varlıdırsa, heç yerdə gizlənmə bilməz – elə bil şəhər meydanının ortasında abidədir.

Mister Uotson:

– Adam varlıdırsa, – dedi, – o, boynunda zınqırovu olan pişiyi xatırladır. Hər bir siçan onun harada olduğunu və nə etdiyini dürüst bilir.

– Bəli, münasib müqayisədir, – deyə Lester mızıldandı.

Cenni bir neçə gün də xəbərsiz qaldı. Lester bilə-bilə ürəkbulanıcı məsələlərə toxunmurdu. Herhardt isə günahlı bazar günü qəzetlərini oxumurdu. Lakin sonra qonşulardan biri söhbət zamanı nəzakətsizlik edib, Cenniyyə, onun haqqında çox maraqlı bir macərə oxuduğunu xəbər verdi. Cenni əvvəlcə başa düşmədi.

– Mənim haqqımda? – deyə o, heyrətlə, ucadan soruşdu.

– Bəli, bəli, sizin haqqınızda və mister Keyn haqqında – deyə qonaq cavab verdi. – Sizin bütün roman.

Cenni:

– Mən heç nə bilmirəm, – dedi. – Siz əminsiniz ki, bu bizim haqqımızdadır?

Missis Stendl güldü:

– Bəs necə?! Mən heç səhv edə bilməzdim. Qəzet də məndə var, saxlamışam. İstəyirsiniz, mən onu qızımınla göndərim. Sizin şəkliniz qəşəng çıxmışdır.

Cenni lap sıxıldı, büzüşdü.

– Mən sizə çox minnətdar olaram, – deyə o, çətinliklə cavab verdi.

Dəhşətli fikirlər ona əzab verirdi: şəklini haradan tapıblar, qəzetdə nə yazıblar? Hər şeydən ağır da bu idi ki, görəsən, Lester nə deyəcək? O, məqaləni görmüşdümü? Nə üçün o, Cenniye heç bir şey deməmişdir?

Qonşunun qızı qəzeti gətirdi, qorxunc səhifəyə baxarkən Cenninin ürəyi çırpındı. Budur, yazılanı pozmaq olmaz. Solda onun, sağda isə Lesterin şəkli, ortada isə iri başlıqlarla “Bu milyoner bu qulluqçu qıza vurulmuşdur” sözləri yazılmış və hər ikisini göstərən oxlar çəkilmişdir. Mətnə izah olunurdu ki, Lester, Tsinsinnatide məşhur ekipaj fabrikantının oğlu, sevdiyi qadınla evlənmək üçün öz görkəmli ictimai mövqeyini qurban vermişdir. Sonra şəkillər – Lester Cenni ilə missis Breysbricin malikanəsində söhbət edir, Lester onunla möhtərəm, ciddi görünüşlü keşişin qarşısında dayanmışdır, Lester onunla dəbdəbəli faytonda gəzir, Cenni zəngin zalın pəncərəsi önündə duraraq (pərdələrin ağır qatları zənginliyi göstərirdi) uzaqdan zorla görünən miskin bir evə baxır.

Cenni hiss etdi ki, utandığandan yerə girməyə hazırdır. O özündən artıq Lesterin əvəzinə əzab çəkirdi. Lester nə çəkməlidir? Bəs onun valideyni? İndi onların əlində Lesterin və onun əleyhinə yeni silah vardır. Cenni öz hisslərinə hakim olmaq, özünü sakit etmək istəyirdi, ancaq gözləri dönə-dönə yaşla dolurdu. Bu, qəzəb yaşları idi. Nə üçün onu təqib edir, ona əzab verirlər? Məgər onu rahat buraxa bilməzlərmi? O, ürəkdən yaxşı dolanmağa can atır. Məgər adamlar onu uçuruma doğru itələmək əvəzində ona yardım edə bilməzdilərimi?

XLII FƏSİL

Cenni elə o axşam əmin oldu ki, Lesterə çoxdan hər şey məlumdur. Ətraflı düşündükdən sonra, o bunu etməyə borclu olduğunu qət edərək, bu uğursuz qəzeti özü evə gətirdi. Vaxtilə o, Cenniye demişdi ki, onların arasında sırr olmamalıdır, indi onların sakit həyatını göz-

lənilmədən və qaba surətdə pozan bu şeyi Cennidən gizlətməyə özünü haqlı hesab etmirdi. O, Cenniye deyəcəkdi ki, həyəcanlanmasın, bunun bir əhəmiyyəti yoxdur, lakin onun özü üçün böyük əhəmiyyəti vardı. Mənfur qəzet ona düzəldilməz zərbə vurmuşdu. Az-maz düşüncəli adamlar, – bunların sırasına onun bütün tanışları və çoxlu tanış olmayanlar daxil idi, – bütün bu illərdə onların necə yaşadığını indi anlayacaqlar. Qəzet nağıl edirdi ki, o, Cenninin ardınca Klivlenddən Çikaqoya gəlmiş, Cenni özünü həyalı və möhkəm aparmış və Lester qızın razılığını alanadək uzun müddət onun arxasınca sürünmüşdür. Bu, Şimal tərəfdə onların birgə həyatını izah etməli idi. Onların münasibətlərinin həqiqi tarixini axmaqcasına bəzəmək cidd-cəhdi Lesteri qəzəbləndirirdi. Lakin o yenə də anlayırdı ki, bu hər hansı bir həyasız hücumdan yaxşıdır. O, qonaq otağına daxil olarkən qəzeti cibindən çıxartdı və stolun üzərinə sərdi. Bunun ardınca nə gələcəyini bilən Cenni onun yanında dayanıb Lesterin hərəkətlərini diqqətlə təqib edirdi.

Lester şəkillə bəzənmiş səhifəni göstərərək qurucasına:

– Burada sənin üçün maraqlı olan bəzi şeylər var, – dedi.

– Mən görmüşəm, Lester, – deyə Cenni yorğun cavab verdi.

– Qəzetin bu nömrəsini mənə elə bu gün missis Stendl göstərdi. Ancaq sənin görüb-görmədiyini bilmirdim.

– Məni nə bəzəyiblər! Buna söz ola bilməz! Belə coşqun Romeo ola biləcəyimi xəyalıma belə gətirməzdim.

Məhzun zarafat arxasında onun ağır əhval-ruhiyyəsini duyan Cenni:

– Mən çox təəssüf edirəm, Lester, – dedi.

Cenni çoxdan bilirdi ki, Lester özünün əsil hissləri və ciddi qayğıları haqqında danışmağı sevmir və bacarmır. Labüd olan və rəddedilməz şeylərə rast gəldikdə o bunların öhdəsindən zarafatla gəlməyi üstün tuturdu. İndi də onun sözləri... “Madam ki işə kömək edə bilməyəcək, əhvalımızı pozmayaq” mənasını verirdi.

– Mən heç də bunu faciə hesab etmirəm, – deyə Lester davam etdi. – Burada heç bir tədbir tökmək olmaz. Yəqin onların niyyəti yaxşı olmuşdur. Biz sadəcə indi çox göz qabağındayıq.

Cenni ona yaxınlaşaraq:

– Mən başa düşürəm, – dedi. – Buna baxmayaraq, mən təəssüf edirəm.

Buradaca onları nahara çağırıldı və söhbət kəsildi.

Lester işinin pis olduğunu özündən gizlədə bilmirdi. Son söhbətləri zamanı atası bunu kifayət qədər aydın anlatmışdı, indi isə bütün bunların xitamında mətbuat onlarla məşğul oldu. Öz mühitinin adamları ilə guya əvvəlki kimi yaxın olduğunu göstərmək artıq mənasızdır. Onlar, hər halda onların içərisində ciddi görüşlərə az-çox riayət edənlər, Lesteri tanımaq istəmirlər. Əlbəttə, həqiqəti bilib-bilə ona yenə yaxşı münasibət bəsləyən şən subaylar, həyatdan gül vuran evlilər, dünya görmüş ərli və subay qadınlar da var. Ancaq onun “cəmiyyəti” təşkil edən bu adamlar deyil. Əslində o, izqoy¹ vəziyyətinə düşmüşdür və indiki həyat tərzindən qəti imtina etməkdən başqa, heç bir şey onu xilas edə bilməz, yəni – o, Cenni ilə əlaqəsini kəsməlidir.

Lakin o, Cenni ilə əlaqəsini kəsmək istəmirdi. Bu barədə fikirləşmək belə, onun üçün hədsiz dərəcədə iyrenc idi. Cenni yorulmadan öz görüş dairəsini genişləndirirdi. O indi bir çox şeyləri Lesterin özündən pis anlamırdı. Cenni xudpəsənd, mənsəbpərəst deyildi. O, qeyri-adi, xeyirxah qadın idi. Onu atmaq çox əclaflıq olardı, bundan başqa, o çox gözəl idi. Lesterin qırx altı yaşı, onun isə iyirmi doqquz yaşı var idi. Üzdən Cenniye iyirmi beşdən artıq vermək olmazdı. Əgər yaşadığın qadında gənclik, gözəllik, ağıl, həlim xasiyyət varsa, onun daha yumşaq və emosional şəkildə öz xüsusi görüşləri vardırırsa – bu nadir səadətdir. Atası haqlı idi – o öz həyatını özü qurmuşdur və axıradək bacardığı kimi də yaşayacaqdır.

Qəzetlə əlaqədar olan ürəkbulandırıcı hadisədən bir az sonra Lester atasının ağır xəstələndiyini bildi, hər dəqiqə onu Tsinsinnatidən çağıracaqlarını gözləməyə başladı. Lakin kontorda iş onu ləngitdi, atasının ölüm xəbəri gələrkən o hələ Çikaqoda idi. Lester sarsılmış halda Tsinsinnatiyə tələsdə. Atasının surəti onun gözləri qarşısından çəkilmirdi. Onların şəxsi münasibətlərindən asılı olmayaraq, atası həmişə onun nəzərində böyük, maraqlı və görkəmli adam idi. Lester atasının uşaqlıqda onu dizi üstə əyləşdirib İrlandiyada keçirdiyi gəncliyi haqqında, həyatda mövqə tutmaq üçün göstərdiyi səyləri haqqında necə danışdığını, sonralar öz şəxsi təcrübəsi əsasında öyrəndiyi iş prinsiplərini oğluna necə təlqin etdiyini xatırlayırdı. Qoca Arçibald doğrucul və namuslu adam idi. Lester də onun kimi hiylə və kələkləri sevmirdi. Arçibald yorulmadan təkrar edərdi: “Heç bir vaxt yalan

¹ İzqoy – müəyyən ictimai xüsusiyyətlərini itirdiyinə görə ictimai sınıflardan kənar qalmış adam.

dəmə. Heç bir zaman faktları öz gördüyün kimi deyil, başqa bir şəkildə təsəvvür etməyə çalışma. Doğruluq – həyatın nəfəsidir, hər cür ləyaqətin əsasıdır. Kim buna möhkəm riayət edirsə, bu, işgüzarlıq aləmində ona yaxşı ad qazandırır”. Lester bu prinsipə inanırdı. O həmişə atasının sözü mərəd və açıq deməsinə valeh olardı və indi belə bir atanı itirməsi onu dərinləndirirdi. O acıyırdı ki, atası onunla barışanadək yaşamamışdır. İndi ona elə gəlirdi ki, qoca, Cennini görmüş olsaydı, Cenni qocanın xoşuna gələrdi. O hər şeyin məhz necə yoluna qoyulacağını təsəvvür edə bilmirdi, sadəcə hiss edirdi ki, Cenni qocanın ürəyindən olacaqdı.

O, Tsinsinnatiyə çatdıqda şiddətli qar yağdı. Külək qar lopalarını üzə çırırdı. Qar küçənin adı gurultusunu boğurdu. Lesteri vəğzalda Emi qarşıladı. Keçmiş deyişmələrinə baxmayaraq, Emi onun gəlişinə sevindi. Bacıların içində nisbətən ən yaxşısı Emi idi. Lester onu qucaqladı və öpdü.

Lester:

– Sən məni qarşılamaqla nə ağıllı iş gördün, Emi, – dedi. – Elə bil keçmiş günlər qayıtmışdır. Bizimkilər necədir? Yəqin hamı yığılıb gəlib. Zavallı atam, onun da vaxtı çatdı. Ancaq o, böyük, səmərəli həyat keçirdi. Yəqin o bu qədər iş görə bildiyindən razı idi.

– Elədir, – deyə Emi təsdiq etdi, – ancaq anamın ölümündən sonra o çox qüssələniirdi.

Onlar dostcasına söhbət edə-ədə, keçmişi xatırlayaraq vəğzaldan yola düşdülər. Bütün yaxın və uzaq qohumlar köhnə otaqda toplaşmışdılar. Lester adi qayda ilə hüzn və başsağlığı ifadə edən sözlər eşidir və deyir, özü isə daima fikirləşirdi ki, atasının ömrü xeyli uzun olmuşdur. O, yetişərək, yerə düşən alma kimi öz məqsədinə çatdı və öldü. Böyük qonaq otağının ortasında qara tabut içərisində uzanmış atası Lesterdə uşaqlıq məhəbbətinin çoxdan unudulmuş hissini oyadırdı. O sanki öz borcunu yerinə yetirdiyi üçün qürur ifadə edən sərt və qətiyyətli simaya baxaraq hətta gülümsədi.

– Yaxşı adam idi, – deyə Lester onunla yanaşı dayanan Roberto pıçıldadı. – Başqa belə bir adama tez rast gəlməzsən.

– Sən haqlısan, – deyə Robert tənənəli bir ifadə ilə təsdiq etdi.

Dəfn mərasimindən sonra təxirə salmadan vəsiyyətnaməni oxumağı qərara aldılar. Luizanın əri Buffaloya evə, Lester isə Çikaqoya tələsirdi. İkinci gün qohumlar qoca Keynin işlərini apararı “Nayt, Kitli və O’Brayen vəkillər kontoruna toplandırlar.

Lester bu toplanışa atasının öz vəsiyyətində onu unuda bilmədiyinə inamla gedirdi. Onların son söhbəti bu yaxınlarda olmuşdu, o, atasına demişdi ki, hər şeyi lazımınca fikirləşmək üçün vaxt lazımdır və atası bu vaxtı ona vermişdi. Atası onu həmişə sevmiş və Cenni ilə əlaqəsindən başqa onun hər işini təqdir etmişdi. Lesterin işgüzarlıq fərasəti firmaya az xeyir gətirməmişdir. O hiss edirdi ki, onunla başqa uşaqlarına nisbətən pis rəftar etmək üçün atasının əlində bir əsas olmamışdır.

Şişman, narahat adamcıqaz, – mister O’Brayen kontoruna gələn bütün varislerin və qanuni xələflərin əlini hərəratlə sıxırdı. O, iyirmi il Arçibald Keynin şəxsi vəkili olmuşdu. O, Keynin kimi xoşladığını, kimdən acığı gəldiyini, onun bütün qəribə xasiyyətlərini bilir və ona münasibətində özünü tövbə qəbul edən, günahları bağışlayan keşiş hesab edirdi. Keynin uşaqlarını, xüsusən Lesteri sevirdi.

O, cibindən sümük sağanaqlı böyük eynək çıxartdı və toplananları diqqətlə nəzərdən keçirərək:

– Deyəsən, hamı gəlmişdir, – dedi. – Çox yaxşı. İşə başlamaq olar. Mən hər hansı girişsiz və müqəddimesiz sizə vəsiyyətnaməni oxuyacağam.

O, stoldan böyük vərəqi götürdü, öskürüb boğazını arıtladı və oxumağa başladı.

Sənəd adi qaydada tərtib olunmamışdı: əvvəlcə köhnə xidmətçilərə, ev qulluqçularına və dostlarına bəxş etdiyi xırda məbləğlər, sonra müxtəlif müəssisələrə ölümdən sonra hədiyyələr və nəhayət, qızlarından başlayaraq ən yaxın qohumlarına qoyduğu miras oxundu. Sevon və sadıq qızı kimi İmocinə, fabriyə qoyulmuş kapitalın altıdəbiri, mərhumun səkkiz yüz min dollar təşkil edən qalan əmlakının altıdəbir hissəsi vəsiyyət edilmişdi. Düz bu qədər də Emi və Luiza aldılar. Nəvələri həddi-büluga çatandan sonra yaxşı əxlaqları üçün kiçik hədiyyələr alacaqdılar. Sonra söhbət Robertdən və Lesterdən gedirdi.

“Oğlum Lesterin işlərində əmələ gəlmiş bəzi çətinlikləri nəzərə alaraq, xüsusi göstərişlər verməyi özümə borc bilərəm. Mənim qalan əmlakım bölündüyü zaman bu göstərişləri rəhbər tutmaq lazımdır: “Keyn sənaye kampaniyası” kapitalının dördübirini və mənim başqa əmlakımın – hərəkət edən və etməyən, nağd, aksiya, qiymətli kağızlarda olan varidatımın dördübirini öz borcunu sədaqətlə yerinə

yetirdiyinə görə mükafat olaraq sevimli oğluma – Robertə vəsiyyət edirəm. “Keyn sənaye kampaniyası” kapitalının dördübir hissəsini və hərəkət edən və etməyən, nağd, aksiya, qiymətli kağızlarda olan başqa əmlakımın dördübir hissəsini, aşağıda göstərilən şərtlər yerinə yetirilənədək qardaşı Lesterin xeyrinə idarə etməyi ona tapşırıram. Mən arzu edirəm və tələb edirəm ki, mənim bütün uşaqlarım “Keyn sənaye kampaniyası”nı və ona inanılmış başqa kapitaları idarə etməkdə Robertə yardım göstərsinlər. Robert özü bu işdən imtina etmək istəyəndək, yaxud başqa yaxşı idarə üsulu göstərəndək ona yardım göstərməlidir”.

Lester yavaşca: “Şeytana lənət”, – dedi. Siması ağardı! Lakin o, yerindən tərpənmədi – dava salmayacaq ki! Elə çıxırdı ki, o, vəsiyyətnamədə ayrıca olaraq xatırlanmamışdır.

“Aşağıda göstərilən” şərtlər hamıya oxunmadı, mister O’Brayenin dediyinə görə, bu, mərhumun iradəsinə müvafiq idi. Lakin həmin şərtləri o elə bu gün oxumaq üçün Lesterə və o biri uşaqlara verdi. Lester bildi ki, üç il ərzində ildə on min alacaqdır. Bu müddət ərzində o, aşağıdakılardan birini seçməlidir: Cenni ilə hələ evlənməyibdirsə, ondan ayrılmalı və beləliklə, öz həyatını atasının arzusuna müvafiq olaraq qurmalıdır. Belə olduqda miras payı Lesterə verilməkdir. Yaxud da, əgər bunu hələ etməyibsə, Cenni ilə evlənəcək və o zaman öz on minini hər il ömürlük alacaqdır. Ancaq onun vəfatından sonra Cenni bir sent belə almayacaqdır. Göstərilən bu on min Lester qəti qərar qəbul edənədək yenə Robertə tapşırılmış iki yüz aksiyanın illik gəliri idi. Lester Cenni ilə evlənməsə, eyni zamanda ondan ayrılmasa, üç il bitdikdən sonra heç bir şey almayacaqdır. Onun vəfatından sonra gəlir aldığı aksiyalar o vaxtadək sağ qalmış qardaş və bacılar arasında bərabər təqsim ediləcəkdir. Vəsiyyətnamə haqqında mübahisə edən hər bir varis, yaxud qanuni xələf öz miras payından məhrum olur.

Atasının bütün ehtimalları müfəssəl nəzərə alması Lesteri heyətə gətirdi. Son şərtlər oxunarkən Lesterin ürəyində hətta şübhə oyandı: bu şərtlərin ifadə olunmasında Robert iştirak etməmişdir ki. O bunu inamla deyə bilməzdi, Robert heç bir zaman ona düşmənçilik hissi bəsləməmişdi.

– Bu vəsiyyətnaməni kim tərtib etmişdir? – deyə Lester O’Brayendən soruşdu:

– Biz hamımız – hərəmiz bir az şey göstərmişik, – deyə o bir qəder pərt olmuş halda cavab verdi. – Bu asan iş deyildi. Siz ki bilirsiniz, mister Keyn, atanızı hər hansı bir məsələdə fikrindən döndərmək çətin idi. O, adam deyil, çaxmaqdaşı idi. Bu maddələrin bəzində o az qala öz-özünün əleyhinə gedirdi. Vəsiyyətnamənin ruhu üçün, əlbəttə, biz məsuliyyət daşıyırdıq. Bu ancaq sizə və sizin atanıza aiddir. Onun göstərişlərini yerinə yetirmək mənim üçün çox ağır idi.

Lester:

– Mən sizi gözəl başa düşürəm, – dedi. – Xahiş edirəm, narahat olmayın.

Mister O'Brayen dərin minnətdarlığını ifadə etdi.

Kresloya yapışmış kimi, bayaqdan hərəkətsiz oturmuş Lester indi mərhumun o biri uşaqları ilə birlikdə qalxdı və laqeyd bir görkəm aldı. Robert, Emi, Luiza, İmocin – hamısı heyrət içərisində idilər, lakin onların Lesterə acıdıqlarını demək olmazdı. Necə olsa, Lester özünü çox pis aparmışdı. O, narazılıq üçün atasına çox əsaslar vermişdi.

Lesterlə yanaşı oturan Robert:

– Qoca, deyəsən, çox sol getmişdir, – dedi. – Onun belə uzaq gedəcəyini gözləməzdim. Məncə, hamısını başqa cür də etmək olardı.

– Əhəmiyyəti yoxdur, – deyə Lester məyus bir halda gülümsədi.

Bacıları ona təsəlli vermək istəyirdilər, ancaq bilmirdilər nə desinlər. Axı əslinə baxsan Lester özü müqəssirdir.

– Mənə belə gəlir ki, atam çox da düzgün hərəkət etməmişdir, – deyə Emi təzəcə sözbə başlamışdı ki, Lester sərtliklə onun sözünü kəsdi:

– Birtəhər dolanaram.

O, atasının iradəsini yerinə yetirməyə, gəlirinin necə olacağını fikrən tələsik hesabladı. Onun iki yüz aksiyasının hər biri birjada min dollardan bir az artıqdır və beşdən altı faizə qədər gəlir verir. Bəli, ildə on mindən artıq heç cür çıxmır.

Qohumlar öz evlərinə dağıldılar. Lester bacısının yanına getdi, lakin doğma şəhərdən çıxmağa tələsərək təxirəsalınmaz iş olduğunu bəhanə edib, yemək istəmədi və ilk qatarla Çıxaqoya yola düşdü.

Yol uzununu fikirlər ona aman vermədi.

Deməli belə, atası onu nə qədər az sevirmiş! Bu mümkünmü? Ona, Lester Keynə, on min atdılar, o da cəmi üç ilə. Sonra o bu pulu Cenni ilə evlənsə, alacaqdır. O fikirləşirdi: “İldə on min, o da cəmi üç ilə! Pərvədigara, bu pulu hər bir abırlı kontor işçisi qazana bilər. Dünyanın işinə bax ki, doğma ata mənimlə belə rəftar edə bildi!”

Heç bir şey Lesterdə bu zorakılıq cəhdləri kimi qohum-əqrəbaya qarşı belə qüvvətli kin oyada bilməzdi. Son vaxtlar o başa düşmüşdü ki, iki ən ciddi səhv buraxmışdır. Birinci səhvi bunda olmuşdur ki, Cenni ilə evlənməmişdir – bu nikah onu dedi-qodu və mühakimələrdən xilas edərdi. Sonra isə Cenni özü getmək istəyirkən onu buraxmamışdır. Bəli, buna söz ola bilməz ki, o ümitsizcəsinə dolaşmışdır. Lester bütün varidatını itirə bilməz. Onun öz pulu olduqca çox azdır. Cenni bədbəxtidir. Bu dərhal görünür. Amma başqa cür ola da bilməz, çünki Lester özü də bədbəxtidir. O, Cennini alsa, evlənsə belə, ildə on minlə kifayətlənə bilərmi? O, Cennini itirməyə razıdır mı, Cenninin həmişəlik onun həyatından getməsinə yol verərmə? Problem olduqca müəkkəb idi. O nə bu tərəfə, nə o tərəfə meyil edə bilmirdi.

Lester dəfndən qayıtdıqdan sonra Cenni dərhal gördü ki, nə isə olmuşdur, Lesteri əzən yalnız vəfat etmiş atasının dərdi deyil. Bu nə ola bilərdi? Cenni onun təbii kədərinə, övlad dərdinə şərik olduğunu göstərməyə çalışırdı, ancaq onun yarasını sağaltmaq o qədər də asan deyildi. Qüruru təhqir olunduqda o, dərmini ürəyində saxlayıb qəzəblə susardı, hirsələndikdə isə adamı vura bilərdi. Cenni ürəkdən yardım etmək arzusu ilə ona diqqət verirdi, lakin Lester öz dərmini Cenniye açmırdı. O əzab çəkir, Cenniye də yalnız bir şey qalırdı: onunla birlikdə əzab çəkmək.

Günlər bir-birinin arxasınca keçib gedirdi. Elə bir zaman gəlib çatdı ki, Lester qoca Arçibaldın ölüm ərəfəsində verdiyi hökmlə əlaqədar olaraq, öz maliyyə vəziyyəti haqqında ciddi düşünməyə məcbur oldu. Fabrikin idarə üsulu yenidən təşkil ediləcəkdir. Robert atasının arzusuna rəğmən kompaniyanın prezidenti olacaqdır. Müəssisədə Lesterin rolunu və iştirakını dəqiq müəyyən etmək məsələsi ortaya çıxacaqdır. O, Cenni ilə münasibətini dəyişməyə, hətta aksioner də ola bilməz, düzünə qalsa, ümumiyyətlə, o heç bir şeydir. Gələcəkdə də katiblik və xəzinədarlıq vəzifəsini tutmaq üçün o heç olmasa kompaniyanın bir aksiyasına malik olmalıdır. Robert, yaxud bacılarından biri öz aksiyalarının bir hissəsini ona verməyə razı olarmı? Onlar, heç olmasa, bu aksiyaları ona satmağa razı olarlarmı? Yaxud qohum-qardaş Robertin yeni imtiyazlarının zərərinə olaraq bir addım atmazlar ki? İndi onlar hamısı Lesterə qarşı düşmən kimidirlər. Bəli,

bu dolaşq vəziyyətdən yeganə çıxış yolu Cennidən ayrılmaqdır. O, Cennini atsa, yalvarıb aksiya almaq lazım gəlməyəcəkdir. Atmasa, bu, atasının son iradəsinin pozulması demək olacaqdır və o zaman Lester hər bir nəticəyə hazır olmalıdır. O, ziddiyyətli dəlilləri dönə-dönə götür-qoy edir və mənzərə getdikcə daha çox aydınlaşırdı. O ya Cennidən, ya da öz gələcəyindən imtina etməlidir.

Robert “hər şeyi başqa cür düzəltmək mümkün olardı” desə də, vəziyyətin bu ycrə gəlib çıxmasından tamamilə razı idi. Onun planları həyata keçirilmək üzrə idi, o bunları çoxdan müfəssəl işləyib hazırlamışdı. Robert atasının müəssisəsini yenidən qurmaqla kifayətlənmək istəmirdi, o həm də bu müəssisəni ekipaj qayıran başqa kampaniyalarla birləşdirmək yolu ilə genişləndirmək istəyirdi. Şərqdə və qərbdə olan iki-üç iri müəssisə ilə bu cür birləşmə satış qiymətlərini azaltmağa, izafi istehsalıdan yaxa qurtarmağa və ümumi xərcləri xeyli azaltmağa imkan verərdi.

Robert Nyu-Yorkdakı nümayəndəsinin vasitəçiliyi ilə başqa kampaniyaların bir neçə aksiyasını almışdı və indi işə girişməyə demək olar ki, tamamilə hazır idi. Hər şeydən əvvəl, onun “Keyn kampaniyası”na prezident seçilməsi lazım idi, bundan sonra o vitse-prezident vəzifəsini – Lesterlə hesablaşmamaq mümkün olduğu üçün – Eminin ərinə verməyə hazırlaşdı. O, Lesteri katib və xəzinədar vəzifəsindən götürüb bir başqası ilə əvəz etmək fikrində idi. Vəsiyyətnamənin şərtlərinə görə, Lesterin ağıllanacağı ümidi ilə onun üçün ayrılmış miras payını idarə etmək Robertə tapşırılmışdı. Görünür, qoca Arçibald qardaşına təsir etmək işində Robertin ona – öz atasına yardım edəcəyini nəzərdə tutmuşdu. Belə çirkin işə Robert bir qədər nifrət edirdi, ancaq vəzifənin özü çətin deyildi. Müəyyən mənada bu hətta fəxri bir vəzifə idi. Lester ya ağıllanmalı, yaxud firmaya istədiyi kimi rəhbərlik etməyi böyük qardaşının öhdəsinə buraxmalı idi.

Çikaqo filialı üzrə öz vəzifəsini yerinə yetirərkən Lester artıq yeni cərəyan hiss edirdi. O görürdü ki, kənarda qalmışdır, doğma qardaşının qulluğunda adi bir şöbə müdiridir. Bu fikir onu qəzəbləndirirdi. Robert hər hansı bir dəyişiklik haqqında bir söz demirdi, sanki hər şey əvvəlki kimi idi, lakin aydın duyulurdu ki, indi Robertin hər bir göstərişi qanundur. Mahiyyət etibarilə Lester qardaşının yanında qulluq edir və ondan maaş alırdı. Bu alçalıcı və iyrenci idi.

Bir neçə həftədən sonra o hiss etdi ki, artıq dözə bilməyəcəkdir – axı indiyədək o tamamilə müstəqil işləmişdir. Aksionerlərin illik yığıncağı günü yaxınlaşırdı, əvvəllər bu yığıncaq rəsmiyyətdən başqa bir şey deyildi, çünki ata işləri təkbaşına həll edirdi. İndi Robert sədr olacaq, bacılarını, yaqın ki, onların ərləri təmsil edəcəkdir, Lester özü isə iştirak belə etməyəcəkdir. O, aksiya əldə etməklə idarə üzvü olmaq və hər bir məsul vəzifə tutmaq hüququ ala bilərdi. Lakin Robert ona aksiya verməyi və ya satmağı təklif etməmişdi. Buna görə, heysiyyəti üçün nə qədər ağır olsa da, istefaya çıxmaq haqqında qardaşına ərizə göndərməyi qərara aldı. Bu, vəziyyəti yüngülləşdirir. Robert başa düşər ki, Lester ondan minnət qəbul etmək istəmir və ancaq öz bacarığı sayəsində və qohumlarının tam razılığı ilə qazandığından istifadə etməyə razıdır. Lakin o heç nəyə baxmayaraq, Cennini atsa və müəssisədə iştirak etməyə qayıtsa, heç də filialın müdiri vəzifəsində qalmayacaqdır. Buna görə Lester sadə, işgüzarcasına açıq məktub diktə etdi:

“Əziz Robert! Mən bilərəm ki, ən yaxın zamanlarda kampaniya sənin rəhbərliyin altında yenidən təşkil ediləcəkdir. Əlimdə aksiya olmadığı üçün, mənim nə idarə üzvü olmağa, nə də katib və xəzinədar vəzifəsini tutmağa ixtiyarım yoxdur. Bu məktubu lütfən mənim hər iki vəzifədən çıxmağım haqqında rəsmi ərizə hesab et, qoy idarə həm bu vəzifələrin əvəz edilməsini, həm də gələcəkdə mənim xidmətimdən necə istifadə olunacağı məsələsini müzakirə etsin. Filial müdirliyi vəzifəsi üçün mən o qədər də təlaş etmirəm, lakin mən heç bir halda sənin planlarını pozmaq istəmirəm. Bütün bu deyilənlərdən sənə aydın olmalıdır ki, mən atamın vəsiyyətində qeyd olunmuş şərti hələ yerinə yetirmək niyyətində deyiləm. Mən sənə bu işə nə cür baxdığımı dürüst bilmək istəyirəm. Səndən cavab gözləyəcəyəm.
Sənə Lesterin”.

Tsinsinnatidə, öz kontorunda Robert bu məktubu hərtərəfli düşündü. Deməli, Lester tam aydınlıq tələb edir, bu onun təbiətinə uyğundur. Onun doğruluğu ilə ehtiyatkarlığı da çox olsaydı, gözəl adam olardı! Onda nə məkr, nə də incəlik vardır. O heç bir zaman yalançılığa, aldatmağa əl atmaz, Robert isə ürəyinin dərinliyində hesab edirdi ki, bunsuz həqiqi müvəffəqiyyət qazanmaq olmaz.

O tez-tez düşünürdü: “Bəzən zireklik də, sərtlik də zəruri olur. İri bir addım atarkən nə üçün bunu özünə etiraf etməyəsən?” Robert bu qaydaya olduqca möhkəm riayət edirdi.

İndi Robert hiss edirdi ki, Lester yaxşı adam, üstelik onun qardaşı olsa belə, onda müəyyən çeviklik çatmır. O həddindən artıq dikbaşdır, mübahisə etməyi çox sevir. Lester atasının arzusuna tabe olsa və öz vərəsə payını alsa, firmanın idarəsində labüd fəal iştirak edəcəkdir. O, böyük qardaşının əllərini bağlaya bilər. Robert bunu istəyirdimi? Sözsüz, yox! Roberti hər şeydən artıq bu təmin edirdi ki, Lester, heç olmasa, yaxın vaxt üçün Cenni ilə qalsın və beləliklə, özü işdən uzaqlaşsın.

Hər şeyi ətraflı düşündükdən sonra Robert nəzakətli məktub diktə etdi. Nə cür hərəkət etməyin daha yaxşı olduğunu o hələ qəti bilmir. O, kürekənlərin rəyindən xəbərdar deyil. Onlarla məsləhətləşmək lazım gələcək. Bunu düzəltmək mümkün olsa, şəxsən o, Lesteri katib və xəzinədar vəzifəsində saxlamağı çox istəyər. Qəti qərarı bir qədər təxirə salmaq yaxşı olmazmı?

Lester deyilməyə başladı. Nə üçün Robert quyruq bulayır, məsələni uzadır? O ki bu işi necə düzəltmək lazım olduğunu gözəl bilir. Lesterə bircə aksiya verilə, o tamhüquqlu şerik olacaqdır. Robert ondan qorxur, bütün əngəl də elə bundadır. Nə olsun ki, o, filial müdiri rolunda qalmaqdadır, xatircəm olun. O bilatəxir istefaya çıxacaqdır.

Lester Robertə yazdı ki, hər şeyi ətraflı düşünmüş və iş sahəsində taleyini müstəqil sınağa qət etmişdir. Qoy Robert Çikaqoya işləri təhvil ala bilən bir adam göndərsin. Lester bir ay gözləməyə razıdır, ancaq artıq yox. Bir neçə gündən sonra cavab gəldi. Robert yazırdı ki, çox təəssüf edir, lakin Lesterin qərarı belədirsə, onun yeni planlarının yerinə yetirilməsinə şəxsən mane olmaq istəmir. İmocinin əri Cefferson Mici çoxdan Çikaqoya köçmək arzusundadır. Filialın müdiriyyətini hələlik ona tapşırmaq olar.

Lester gülümsədi. Robert, görünür vəziyyətin ağırlaşmasından xeyir götürmək istəyir. Robert başa düşür ki, o, Lester, işi məhkəməyə verib kürekəninin təyinatını ləğv edə bilər, lakin Robert onu da başa düşür ki, Lesterin belə bir niyyəti yoxdur. Bütün məsələ qəzetə düşər. Onun Cenni ilə münasibəti haqqında kəsilməkdə olan söhbətlər yəni-dən başlar. Ən yaxşı çıxış yolu ondan ayrılmaq idi. Beləliklə, hər şey yenə başlanğıc nöqtəsinə qayıdırdı.

Lesterin qırx altı yaşı tamam oldu. Bu yaşda on beş min illik gəlir (atasının vəsiyyətinə görə on min daxil olmaqla) olduqda belə, tək-tənha, dostsuz, işgüzar adamlarla əlaqəsiz qalmağ qüdsəli və dəhşətlidir. O anlayırdı ki, yaxın zamanlarda hər hansı bir qızıl mənəbəyinə rast gəlməyə, onun karyerası bitəcəkdir. Əlbəttə, Cenni ilə evlənmək olar. Bu nikah onu ömrünün axırınadək ildə on min gəlirlə təmin edirdi, lakin eyni zamanda, “Keyn kampaniyası”nın kapitalından öz payını almaq üçün son ümiddən məhrum edərdi. Digər tərəfdən, o öz aksiyasını sata bilərdi – onun yetmiş beş minlik aksiyası var idi, beş min dollara qədər faizi məhz bu aksiyalardan alırdı. Bunları satıb pulunu başqa bir müəssisəyə, məsələn, ekipaj istehsal edən başqa firmaya qoya bilərdi. Lakin o, atasının köhnə kampaniyası ilə rəqabətə girmək istəyirmi? Həm də bu çox çətin olardı. Rəqabət onsuz da gündən-günə kəskinləşirdi. “Keyn kampaniyası” birinciliyi inadla əlində saxlayırdı. Lesterin bütün kapitalı yetmiş beş min dollar idi. Belə cüzi bir vəsaitlə döyüşə girişməyin mənası varmı? İstehsalatın bu sahəsində möhkəm yer tutmaq üçün indiki şəraitdə çoxlu pul lazımdır.

Zəngin təsəvvüratı və qeyri-adi zəkası olan Lester, bədbəxtlikdən, ticarət işlərində ciddi müvəffəqiyyət qazanmaq üçün bu qədər zəruri olan bir keyfiyyətdən məhrum idi – onda öz üstünlüyünə küt, lovğa bir inam yox idi. İşgüzarlıq dünyasında adətən yalnız o adam görkəmli yer tuta bilər ki, o, bir ideya ilə yaşayır və möhkəm inanır ki, seçdiyi bu və ya başqa fəaliyyət sahəsində tale özü onun üçün parlaq karyera hazırlamışdır. Yeni sabun növü, yaxud konserv qablarını açmaq üçün bıçaq, yaxud təhlükəsiz ülgüç, yaxud motorun sürətini dəyişdirən cihaz – nə işə müəyyən, tək bir şey insan təsəvvürünə hakim kəsilir, qızarmış kömür kimi yandırır, onun varlığını, həyatını axıradək doldurur, məşğul edir. Belə yanmaq üçün yoxsulluq və gənclik lazımdır. İnsan öz həyatını bir şeyə həsr etməyi qərara almışdırsa, bu şey onun üçün saysız-hesabsız imkanlara və saysız sevinclərə yol açmalıdır. Məqsəddə səadət olmalıdır, əks təqdirdə od kifayət qədər parlaq yanmayacaq, hərəkətverici qüvvə kifayət qədər qüdrətli olmayacaq – və müvəffəqiyyət də tam olmayacaqdır.

Lakin Lester belə alovlanmağa qadir deyildi. O artıq həyat sevinc-
ləri adlanan səadətə böyük bir hissəsini dadmışdı. Bu qədər tez-tez
və ucadan nəşə adlandırılan xülya artıq onu azdıra bilmir, yoldan
çıxartmırdı. Pul, əlbəttə, lazımdır, onun pulu var, hər halda ehtiyacsız
yaşamaq üçün kifayət qədərdir. Nə etsin, bəlkə, riskə gedib pulunu
böyük bir işə sərf etsin? Nə üçün də yox. Həyatının qalan hissəsini
əllərini qoynuna qoyub oturmaq və başqalarının necə irəlilədiyinə
baxmaq daha dəhşətlidir.

Nəhayət, o öz qüvvəsini sərf etmək üçün meydan axtarmağı
qərara aldı. O özünü inandırır ki, tələsmək lazım deyil, heç bir səh-
lənkarlığa yol verməyəcəkdir. İşə başlamaq üçün hər şeydən əvvəl,
kütləvi ekipaj istehsalında iştirak edən sənaye sahibləri dairəsinə
məlum olmalıdır ki, o, atasının müəssisəsi ilə daha bağlı deyildir və
hər bir təklifi qəbul etməyə hazırdır. Beləliklə, Lester hamıya bildirdi
ki, "Keyn kampaniyası"ndan çıxır və istirahət üçün Avropaya gedir.
O, xaricdə heç olmamışdı. Cennini də əyləndirmək lazım idi. Vestanı
qulluqçu və Herhardtla evdə qoymaq olar, Cenni isə qoy getsin, Avro-
padakı maraqlı yerləri görsün. Lester Venesiyada, Baden-Badendə və
şöhrətini çox eşitdiyi başqa kurortlarda olmağı qərara aldı. O, çox-
dan bəri Misir şəhərlərini və Parfenonu görmək istəyirdi. O, yad
ölkələrdə qonaq qalar, dincələr, sonra evə qayıdaraq hər hansı yeni
bir işdən ciddi yapışar.

Səyahət qoca Keyn vəfat etdiyi ilin baharında oldu. Lester Çikaqo
anbarının işlərini təhvil verdi, sonra tələsmədən, böyük məmnuniy-
yətlə, daima Cenni ilə məsləhətləşərək özü üçün marşrut tərtib etdi.
Yolda zəruri olan şeyləri götürərək onlar Nyu-Yorkdan paroxodla
Liverpula getdilər. Bir neçə həftə İngiltərədə keçirdilər, sonra Misirə
yola düşdülər. Geriyə dönrəkən yolları Yunanıstandan və İtaliyadan
Avstriyaya, sonra isə İsveçrədən Parisə və Berlinə düşürdü. Yeni
təəssürat Lesteri əyləndirirdi, lakin həmişə boş yerə vaxt itirdiyini
hiss edir və bu hiss ürək bulandırır. Səyahət edə-edə böyük bir
müəssisə yarada bilməzsən, səhhatini düzəltmək isə ona lazım deyildi.

Onun əvəzində isə Cenni gördüyü hər şeydən həyəcana gəlirdi,
hər şeyə valeh olurdu, bu yeni həyat ona zövq verirdi. Əvvəllər var-
lığından belə xəbəri olmadığı Luksorda və Karnakda onun gözləri
önündə qüdrətli, çoxcəhətli və bitkin qədim mədəniyyət açıldı. Burada

Vaxtilə o, Lesteri həqiqətən sevirdi, çünki insanları diqqətlə müşahidə edərək, Lesterdən yaxşısını tapmamışdı. Lester ona elə təmkinli, elə sakit görünürdü ki. Onun riyakarlıqdan xoşu gəlmirdi. Ədəbdən kənar yüngül zadəgan söhbətləri onu cəlb etmirdi. O, sadə və konkret şeylər haqqında danışmağı üstün tuturdu. Onlar neçə dəfə bal salonundan gizlicə çıxıb eyvanda oturmuş, söhbət etmişlər. Letti onun siqarının nazik tüstüsünə o qədər baxmışdır ki! Lester onunla fəlsəfi mövzular ətrafında danışır, kitablar haqqında mübahisə edir, başqa şəhərlərdəki siyasi vəziyyəti və ictimai şəraiti təsvir edir – bir sözlə, ağıllı bir insana necə münasibət bəsləyərlərsə, ona elə yanaşır, məhz buna görə Letti uzun müddət, inadla ümid edirdi ki, Lester onu almaq istəyəcəkdir. Dəfələrlə o, Lesterin iri başına, qısa vurulmuş sıx, şabalıd rəngli saçlarına baxaraq, onları tumarlamaqdan özünü zorla saxlamışdı. Lesterin Çıkaqoya köçməsi onun üçün amansız zərbə olmuşdu – o vaxt Letti hələ Cenni haqqında heç bir şey bilmirdi, lakin sövq-təbii ilə hiss etmişdi ki, Lester artıq onun üçün yoxdur, itmişdir.

Elə bu vaxt onun ən sadıq və ən coşğun pərəstişkarlarından Malkolm Cerald, iyirminci, yaxud otuzuncu dəfə ona təklif etdi və Letti, nəhayət, razılıq verdi. O, Malkolmu sevmirdi, ancaq kimə isə ərə getmək lazım idi. Malkolm qırx beş yaşına girmişdi, o, Letti ilə cəmi dörd il yaşadı və bu müddət ərzində lap yəqin etdi ki, arvadı çox gözəl, hadisələri hərtərəfli görməyi bacaran çox mərhəmətli bir qadındır. Sonra Malkolm sətəlcəmdən öldü və missis Cerald varlı dul olaraq qaldı. Fövqəladə cazibədar, kübar cəmiyyətin işlərindən baş çıxaran bu qadını bir yeganə qayğı incidirdi – o bilmirdi pullarını necə və nəyə sərf etsin.

Lakin o, pulu havaya sovurmaq meyli göstərmirdi. İlk gənclik illərindən onun üçün ən yaxşı, ideal kişi Lester olmuşdu. Cəmiyyətdə gördüyü (illər keçdikcə daha çox tanış tapır və əlaqə düzəldirdi) xırda qraflar, lordlar, baronlar onu zərrə qədər maraqlandırmırdı. Xaricdə görüşdüyü yüksək mənəbli dollar ovçularının zahiri parlaqlığı onu lap cana gətirmişdi. O, adamlardan yaxşıca baş çıxarırdı, çox müşahidə edirdi, gördüklərinin ictimai və psixoloji cəhətlərini bacarıqla tuta bilirdi və təbii olaraq, bu cənablar və onlarda təcəssüm edən “mədəniyyət” haqqında boş xülyalara uymurdu.

– Mən bir zaman Tsinsinnatidə tanıdığım bir adamla miskin bir komada belə xoşbəxt ola bilərdim, – deyə o, bir dəfə öz amerikalı rəfiqəsinə – kübar bir xanıma dərđini açmışdı. – O, böyük adam idi, aydın zəkası və saf qəlbi var idi. O mənə təklif etsəydi, özüm işləyib pul qazanmalı olsaydım belə, ona ərə gedərdim.

– O çox yoxsul idi? – deyə rəfiqəsi soruşmuşdu.

– Heç də yox. O kifayət qədər varlı idi. Ancaq mənim üçün bunun heç bir əhəmiyyəti yox idi. Onun özü mənə lazım idi.

– Vaxtında bu yenə müəyyən rol oynaya bilər.

– Keyr, deməyin, – missis Cerald etiraz etmişdi. – Mən bilərəm, mən onu illər uzunu gözlədim.

Lester sabıq Letti Peys haqqında ən yaxşı xatirələr mühafizə etmişdi. Bir vaxt Letti onun çox xoşuna gəlirdi. Nə üçün onunla evlənmədi? Lester dəfələrlə bunu özündən soruşmuşdu. O, Lester üçün ən münasib arvad ola bilərdi, atası bu nikahı təsvir edirdi, hamı razı qalardı. O isə işi uzatdı, hey təxirə saldı, sonra Cenni meydana çıxdı və Letti artıq onun fikrini məşğul etmədi. İndi onlar altı illik fasilədən sonra yenə görüşmüşdülər. O bilirdi ki, Letti ərə getmişdi. Lesterin əlaqəsi və öz aşnası ilə evlənilib Cənub tərəfdə yaşaması haqqında dumanlı xəbərlər Lettiyə çatmışdı. Onun maliyyə çətinlikləri haqqında Letti heç nə bilmirdi. Onlar ilk dəfə bir iyun axşamı “Karlton” otelində görüşdülər. Pəncərələr açıq idi. Bağdan güllərin ətri gəlirdi, bu xoş ətirdə baharın gəlişi ilə bütün dünyanı bürüyən yeni həyatın sevinci var idi. İlk dəqiqələr Letti özünü itirdi, onun nəfəsi daraldı. Lakin o tez özünə gəldi və sərbəst surətdə əlini uzatdı.

– Aman Allah, bu ki Lester Keyndir! – deyə o səsləndi. – Salamlar, sizi gördüyüm üçün nə qədər şadam! Bu isə missis Keyndir? Sizinlə tanış olduğum üçün xoşbəxtəm. Köhnə dostla görüşmək necə yaxşıdır, sanki gənclik geri qayıtmışdır! Məni bağışlayın, missis Keyn, ancaq mən, doğrusu, sizin ərinizi gördüyümə hədsiz şadam. Hətta demək belə eyibdir ki, sizinlə neçə ildir görüşməmişik, Lester! Mən o günləri xatırlayan kimi, özümü lap qarın hesab edərdim. Yox, siz bir təsəvvür edin, altı ildən artıq keçmişdir! Bu illər ərzində mən ərə də getdim, qızım da oldu, zavallı mister Cerald da vəfat etdi, ilahi, daha nələr oldu!

– Sizə baxdıqda bunu demək olmaz, – deyə Lester təbəssümlə cavab verdi.

Lester bu görüşə sevindi – bir zaman onlar yaxşı dost idilər. Lester indi də onun xoşuna gəlirdi, bu dərhal görünürdü. Letti də onun xoşuna gəlirdi.

Cenni, Lesterin köhnə dostuna baxaraq mehribanlıqla gülümsədi. Əla krujevalı, şeyfli açıq-çəhrayı ipək paltarda, qurşağında al-qırmızı gül olan qeşəng çılpaq qollu bu qadın ona kamil gözəlliyin yüksək təcəssümü kimi göründü. Cenni də Lester kimi gözəl qadınlara baxmağı sevirdi, çox vaxt özü onları Lesterə göstərir, onların sehrlı qüdrətindən söz salaraq onu mehribanlıqla, nəvazişlə cinləndirdi.

– Sən gedib onunla tanış olsana, Lester, – deyə o xüsusilə gözəl, yaxud təsirli qadın gördükdə tez Lesterə müraciət edərdi. – Həmişə mənim yanımda otursan.

Lester onun gözüne baxaraq, yaxud köksünü ötürərək:

– Eyib etməz, mənə burda da xoşdur, – deyə zarafata salardı, – yaşım ötübdür. Yoxsa mən onun dalınca düşərdim.

– Qaç, qaç, – deyə onu qızıdırardı, – mən səni gözlərəm.

– Mən doğrudan qaçsaydım, sən nə deyərdin?

– Heç nə deməzdim. Bəlkə, sən yenə mənim yanıma qayıdardın.

– Sənin üçün heç fərqi yoxdur?

– Sən yaxşı bilirsən ki, fərqi var. Ancaq sənə mane olmazdım. Sən özün bunu istəmirsənsə, mən heç də zənn etmirəm ki, sənin üçün yeganə qadın olmaıyam.

– Belə anlayışlar səndə haradan, Cenni? – deyə onun fikirlərinin genişliyinə təəccüb qalmış Lester bir dəfə soruşdu.

– Bilmirəm. Nə olub ki?

– Bu anlayışlarda nə qədər səbir və mərhəmət vardır. Çoxları səninlə razılaşmazdı.

– Məncə, Lester, xudbin olmaq yaramaz. Mən özüm də bilmirəm, nə üçün mənə belə gəlir. Bəzən qadınlar başqa cür düşünürlər, ancaq kişi və qadın bir yerdə yaşamaq istəmərlərsə, nə üçün bir-birini məcbur etməlidirlər, – sən mənim fikrimə şərik deyilsənmi? Hətta kişi qısa bir müddət getsə, sonra yenə qayıtsa, – bu elə də dəhşətli hadisə deyildir.

Lester gülümsədi, lakin bu insani hisslər üçün o, Cenniyə hörmət etməyə bilməzdi.

O axşam Lettinin Lesteri gördükdə elə sevindiğini müşahidə etmiş Cenni dərhal anladı ki, onlar çox şey haqqında danışmaq istəyirlər. Cenni burada da özünə, öz sözüne sadıq qaldı.

– Siz məni bağışlayın, mən sizi qısa müddətə tərk edirəm, – deyə Cenni təbəssümlə üzr istədi. – Mən nömrəmizdə bezi şeyləri qaydaya salmalıyam. Tez qayıdacağam.

Cenni getdi və mümkün hesab etdiyi qədər nömrədə oturdu, Lester və Letti arasında isə dərhal qızgın söhbət başlandı. Lester bezi təfəsilatın üstündən keçməklə özü haqqında danışdı, Letti isə son illərdən öz həyatını təsvir etdi.

O, cəsarətlə:

– İndi, siz evli və əlçatmaz olduğunuz zaman mən sizə etiraf edirəm, – dedi: – Mən həmişə xəyal edərdim ki, məhz siz mənə təklif edəcəksiniz. Ancaq belə olmadı.

Lester onun gözəl qara gözlərinə baxaraq:

– Bəlkə, mən cəsarət etmədim, – dedi.

O fikirləşirdi: görəsən, Letti onun evli olmadığını bilir, ya bilmir?

Lesterə elə gəlirdi ki, Letti daha da yaxşılaşmışdır, indi o, kamilliyin özüdür, zərifdir, özünə arxayın, inamlıdır, iti ağıllıdır, hər kəsə yanaşmağı və məftun etməyi bacaran ideal bir kübar qadındır.

– Qoyun görək! Mən o vaxt sizin fikrinizin nə ilə məşğul olduğunuzu bilirəm. Sizin müqəddəs fikriniz indicə bu stolun arxasında oturmuşdu.

– Nəticə çıxarmağa tələsməyin, عزیزim. Mənim nə kimi fikirlərim olduğunu siz bilə bilməzsiz.

– Hər halda mən sizin zövqünüzü təqdir edirəm. O çox gözəldir, insanı valeh edir.

– Cennidə yaxşı cəhət çoxdur, – deyə Lester sadəcə qeyd etdi.

– Siz xoşbəxtsiniz?

– Az–çox. Xeyr, əlbəttə, açıq gözlə yaşayan bir adam üçün mümkün olduğu qədər xoşbəxtəm. Siz bilirsiniz, mən şirin xülyalara çox da aludə olan deyiləm.

– Siz demək istəyirsiniz ki, heç bir arzumuz–xəyalınız yoxdur?

– Demək olar ki, yoxdur, Letti. Bəzən mən buna təəssüf edirəm. Xülya ilə yaşamaq asandır.

– Mən sizi başa düşürəm. Mən, ümumiyyətlə, belə zənn edirəm ki, həyatım uğursuz olmuşdur. Pul isə məndə, demək olar ki, Krezdə¹ olduğu qədərdir. Bəlkə, bir balaca az.

– Aman Allah! Sizin gözəlliyinizlə, istedadınızla, dövlətinizlə bu sözləri siz deyirsiniz?

– Onlar mənim nəyimə gərəkdir? Dünyanı gəzmək, boş söhbətlər etmək, mənim dollarıma göz dikən axmaqları ürkütmək üçünmü? Axı, bu necə yorucu və bezdirici olur!

Letti Lesterə nəzər saldı. Cenni ilə görüş onun ürəyində əvvəlki hissini baş qaldırmasına maneçilik törətmədi. Nə üçün Lester ona qismət olmadı? Onlar bir yerdə, bir-birinin yanında özlərini yaxşı hiss edirlər, sanki çoxdan er-arvaddırlar, yaxud indicə bir-birinə məhəbbət elan etmişlər. Cenninin onu öz yanına almağa nə ixtiyarı var idi? Lettinin gözləri sözlərdən daha ifadəli idi, daha aydın danışdı. Lester kədərlə qımışdı.

– Odur, arvadım gəlir, – deyə o, xəbərdarlıq etdi. – Söhbətin mövzunu dəyişmək lazım gələcək. Cenni sizi maraqlandıra bilər.

– Bilirəm, – deyə Letti cavab verdi və nurlu bir təbəssümlə Cenniyə baxdı.

Cenninin qəlbində zəif bir şübhə qımıldandı. Bəlkə Letti Lesterin köhnə sevgilisidir? O özü üçün, bax, belə bir qadın seçməli idi. Bu qadın onun mühitindəndir. O bu qadınla indikindən az deyil, bəlkə, bundan daha çox xoşbəxt olardı. Bəlkə elə o özü də bu barədə düşünür? Cenni bu təşvişli fikirdən vaz keçdi. Birdən qısqanmağa başlayar, bu alçaqlıq olardı.

Missis Cerald Keynlərlə hədsiz mehriban idi. O ertəsi günə onları Xayd-Parka gəzməyə dəvət etdi, bir dəfə onlar “Kleric” otelində bərabər nahar etdilər, sonra Lettinin yola düşəcəyi gün gəlib çatdı – o, tanışları ilə Parisdə görüşməyi şərtləşdirdi, yeni görüşə ümid bəslədiyini ifadə edərək Keynlərlə səmimiyyətlə vidalaşdı. O, kədərlə idi, o, Cenninin səadətində qıbtə edirdi. Lester onun üçün əvvəlki gözəlliyini itirməmişdi. Əksinə, Lettiyə elə gəlirdi ki, o daha mələhətli, daha xoşrəftar, daha ağıllı olmuşdur! Letti hədsiz təəssüf edirdi

¹ Krez – eramızdan əvvəl 560-546-cı illərdə Lidyanın padşahı. Qədim yunan rəvayətinə görə, Krezin tükenməz sərvəti olmuşdur.

ki, Lester sərbəst deyildir. Lester də, bəlkə şüursuz onun təəssüfünə şərik olurdu.

Lester sanki Lettinin fikirlərini davam etdirərək onu almış olsaydı, necə yaşayacaqlarını təsəvvür edirdi. Onların həyata, sənətə, əməli məsələlərə münasibəti təəccüblü surətdə bir-birinə uyğun gəlirdi. Köhnə yoldaşlar kimi sərbəst və xoş söhbət edirdilər. Eyni ictimai mühitə mənsub olduqları üçün onlar ilk sözlərindən bir-birini ən incə məsələlərdə dərhal başa düşürdülər. Cenni bu incəlikləri nə tuta bilər, nə də ifadə edə bilərdi. Cenninin fikri missis Ceraldın fikri və zəkası kimi sürətlə işləmirdi. Öz təbiəti etibarilə Cenni daha dərin hissə, daha səmimi idraka qadir idi, lakin kübar cəmiyyətdə söhbət zamanı özünü göstərə bilmirdi. O həmişə axıradək səmimi idi, bəlkə də onun elə bu xüsusiyyəti Lesteri cəlb edirdi. Lakin indi, buna bənzər başqa hallarda olduğu kimi, Cenni bu keyfiyyəti üzündən zərər görürdü. Lesterə artıq elə gəlirdi ki, Letti Peyslə evlənsəydi, yaxşı etmiş olardı. Hər halda bu pis olmazdı və indi gələcək haqqında daimi fikirlər ona məşəqqət verməzdi.

Onlar missis Ceraldla ikinci dəfə Qahirədə görüşdülər. Lester otelin bağında, əlində siqar dolaşarkən birdən onunla üz-üzə gəldi.

– Nə uğurlu görüş! – deyə o bağırdı. – Siz haradan gəlibsiniz?

– Təsəvvür edin ki, Madriddən. Keçən cümə axşamına qədər özüm də bura gələcəyimi bilmirdim. Ellikotlar məni dilə tutub özləri ilə gətirdilər. Mən indicə sizin harada ola biləcəyinizi düşünürdüm, sonra xatırladım ki, siz Misirə getməyə hazırlaşdınız. Arvadınız haradadır?

– Bu dəqiqə, yəqin ki, vannadadır. Bura elə istidir ki, Cenni bütün gününü vannada keçirməyə hazırdır. Mən özüm də çimməkdən imtina etməzdim.

O yenə missis Ceraldla baxıb həzz alırdı. Onun əynində mavi ipək paltar, əlində ağ zolaqlı, mavi, yaraşlıq çətir var idi.

– Ah, ilahi! – deyə Letti birdən səsləndi. – Bilmirəm özümə nə edim. Mən həmişə avara gözə bilmərəm ki, deyirəm, bəlkə, şatlara qayıdım.

– Sizə nə mane olur ki?

– Bunun nə xeyri var? Ərə getmək istəmirəm. İndi mənim ərə gedəcəyim bir adam yoxdur.

Letti ona mənəli bir nəzər saldı və üzünü çevirdi.

– Bir adam tapılar, – deyə Lester bir qədər nəzakətsiz cavab verdi.

– Sizin gözəlliyiniz və pullarınızla, fərqi yoxdur, özünüzü bundan xilas edə bilməyəcəksiniz.

– Belə deməyin, Lester!

– Yaxşı qoy siz deyən olsun. Lakin mən nə dediyimi bilirəm.

– Siz yenə rəqs edirsinizmi? – deyə Letti oteldə bu axşam bal olaçağını xatırlayaraq başqa, kübarcasına bir ahənglə soruşdu. Vaxtilə Lester gözəl rəqs edirdi.

– Siz mənə bir nəzər salın!

– Buraxın, Lester, yoxsa siz belə gözəl bir məşğələdən əl çəkib-siniz? Mən hələ də rəqsi sevirəm. Bəs missis, Lester?

– Xeyr, o rəqsi sevmir, hər halda onunla maraqlanmır. Əlbəttə, qismən bu mənim günahımdır. Mən son zamanlar necə olubsa, unutmuşam ki, bununla məşğul olmaq mümkündür.

O düşündü ki, son zamanlar, ümumiyyətlə, cəmiyyətdə olmaqdan çəkinmişdir. Onun Cenni ilə əlaqəsi buna keçilməz maneə idi.

– Gəlin bu axşam rəqs edək. Sizin arvadınız etiraz etməz. Burada zal yaxşıdır. Mən səhər ora getmişdim.

– Baxarıq, – deyə Lester cavab verdi. – Mən yəqin yadımdan çıxarmışam. Mənim yaşımda yenidən başlamaq asan olmaz.

– Nə danışırınsız, Lester, – deyə Letti etiraz etdi. – Elə çıxır ki, mənə də artıq rəqs etmək olmaz. Bu dərəcədə təmkinli olmayın. Sizə qulaq asan elə bilər ki, siz lap qocasınız.

– Həyat təcrübəsinə görə mən elə qocayam.

– Nə olsun, bu daha maraqlıdır, – deyə missis Cerald işvə ilə cavab verdi.

XLVI FƏSİL

Axşam, böyük otelin bağdakı palma xiyabanına çıxan bal salonunda orkestr çaldığı zaman, missis Cerald Lesteri eyvanların birində tapdı. Cenni ağ atlas paltarda, ağ tuflilərdə, təmiz alnı üzərindəki sıx saçlarını tac kimi qaldırmış halda onunla yanaşı oturmuşdu. Lester papiros çəkir və Misirin aqibəti, gücsüz adamların bir-birini əvəz

edən nəsilləri haqqında, bu nəsilləri yedirib-doyuran ensiz torpaq zolağı – Nil sahilləri haqqında, tropiklərin heyrət oyadan heyatı haqqında, qədim yorğun, üzgün ölkədə əmələ gəlmiş bu müasir rahatlığı və bəzəkli turistləri olan otel haqqında fikirləşirdi. Səhər o, Cenni ilə piramidaya baxmağa getmişdi. Onlar tramvayda sfinksin ətəyinə gedib çıxdılar. Onlar qarışıq iyler və əlvan rənglərlə dolu olan, səfil, yarımçılpaq, qəribə geyinmiş kişilər və uşaqlar vurnuxan ensiz dalanlar gördülər. Cenni:

– Bundan baş çıxarmaq çox çətindir, – dedi. – Bunlar elə çirklə, elə qorxuncdurlar ki! Bunlara baxmaq maraqlıdır, ancaq soxulcanlar kimi hamısı bir-birinə qarışıb bir yumağa dönürlər.

Lester qınışdı:

– Sən qismən haqlısan. Ancaq bunun səbəbi iqlimdir. İsti. Tropik. Bu, adətən, zəiflədir, hissiyyatı oyadır. Adamlar müqəssir deyillər.

– Əlbəttə. Mən bunları müqəssir də hesab etmirəm. Bunlar sadəcə qəribədirlər.

İndi Lester ayın parılaq sehrli işığına qərq olmuş palmalara baxaraq bu söhbəti xatırlayırdı.

– Axır ki, mən sizi tapdım! – deyə missis Cerald səsləndi. – Mən nahara gecikdim. Ekskursiyada çox ləngidim. – O, təbəssümlə davam etdi: – Missis Keyn, ərinizi dilə tutmuşam ki, mənimlə oynasın.

İsti cənub axşamı Lesterlə Cenniye təsir etdiyi kimi, onu da hissə götürmüşdü. Hava bağların və meşələrin tünd ətri ilə dolmuşdu. Zəif zinqrov cingiltisi və qəribə səslər eşidildi: – “Löh-löh” – uzaqda, dar küçələrdə dəvə sürürdülər.

Cenni mehribanlıqla cavab verdi:

– Çox gözəl. Qoy oynasın. Mən özüm də məmnuniyyətlə oynardım, ancaq bacarmıram.

Lester həvəslə:

– Sən elə bu saat öyrənməyə başla. Mən də kömək ederəm. Əlbəttə, mən xeyli ağırlaşmışam. Ancaq hər halda bir şey çıxar.

– Mənim bir elə həvəsim yoxdur, – deyə Cenni gülümsədi. – Siz gedin, mən bir az sonra otağıma qayıdacağam.

Lester qalxaraq:

– Bəlkə, sən salonda otursan? – dedi. – Mən iki-üç turdan artıq etməyəcəyəm, sonra biz başqa oynayanlara baxarıq.

– Yox, yaxşısı budur ki, mən burada olum, bura elə yaxşıdır ki. Sən get. Aparın bunu, missis Cerald.

Lester və Letti uzaqlaşdılar. Bu son dərəcə effektiv bir cüt idi. Missis Ceraldın qara pərəklərlə örtülmüş tünd-sürməyi paltarını açıq qolunun və boynunun ağırlığını daha aydın nəzərə çarpdırırdı. Onun qara saçlarında iri brilyant parlayırdı. Dolu, al dodaqları məharətlə gülümsəyərkən ağ dişlərin dümdüz cərgəsi görünürdü.

Möhkəm, qamətli bədənini xüsusilə nəzərə çarpdıran frakda Lester sanballı və alicənab görünürdü.

O, otelin qapısında gözden itərkən Cenni: “Bax, Lester bunu almalı idi”, – deyə düşündü və öz həyatını xəyalına gətirməyə başladı. Bəzən ona elə gəlirdi ki, bütün keçmişi rəya olmuşdur, bəzən də düşünürdü ki, bu yuxu indiyədək davam edir. Həyatın səsləri ona bu gecənin səsləri kimi anlaşılmaz gəlib çatırdı. O yalnız ən uca bağırtıları eşidir, yalnız ən ümumi cizgiləri görürdü, bunların arxasında isə yuxuda olduğu kimi, ələ keçməz kölgələr üzür, bir-birini əvəz edirdi. Nə üçün kişilər ona belə məftun olurdular? Nə üçün Lester belə inadla onun qəlbini ələ almağa çalışırdı? O, vaxtında Lesterə müqavimət göstərə bilərdimi?

Cenni Kolumbusda necə yaşadığını, kömür toplamağa necə getdiyini xatırladı. İndi isə o, Misirdədir. Bu böyük oteldədir, onun sərəncamında bir neçə otaqdan ibarət nömrə vardır və Lester əvvəlki kimi onu sevir. Lester onun yolunda nə qədər məzəmmətləndi, təhəmmül etdi! Nə üçün? Məgər o qeyri-adi bir qadındır? Bir zaman Brender belə deyirdi. Lester də ona elə bunu dedi. Buna baxmayaraq, Cenni öz yerində olmadığını fəqircəsinə hiss edirdi, sanki onun əlində ona mənsub olmayan bir ovuc qiymətli daşlar var idi. Lesterlə birinci dəfə Nyu-Yorka getdiyi zaman qəlbinə hakim kəsilmiş duyğu burada da tez-tez onu narahat edirdi, ona elə gəlirdi ki, bu – əfsanəvi həyatdır – çox çəkməyəcəkdir. Tale onun yolunu kəsir. Nə isə olacaq, o yenə əvvəlki kimi səssiz dalana, miskin evə qayıdacaq, köhnə nimdaş paltarında gəzəcəkdir.

Sanki onun fikirləri Çıkaqoya uçdu. O, Lesterin tanışlarını xatırladı və ona aydın oldu ki, məhz belə də olacaqdır. Lester onu ələ belə, onu cəmiyyətə qəbul etməyəcəklər. İndi o bunun səbəbini başa düşürdü. İndicə Lesterlə gedən qadının gözəl, gülümsəyən üzünə baxaraq o sanki bu fikri oxuyurdu: “Bəlkə də sən çox qəşəngsən, ancaq onun

cəmiyyətindən deyilsən”. İndi missis Cerald onunla rəqs edərkən yəqin düşünür ki, özü Lesterə nə qədər münasib arvad ola bilərdi. Ona doğma mühitində böyümüş qadın lazımdır. O, uşaqlıqdan adət etdiyi bütün xırda şeyləri bilməyi və onlara düzgün qiymət verməyi Cennidən tələb edə bilməzdi. Doğrudur, indi Cenni çox şeyi başa düşür. O, şəraitin, bəzəklerin, ədalətin, yüksək cəmiyyət adətlərinin inceliklərindən baş çıxarmağı tez öyrəndi, lakin bu onda anadangəlmə deyil, sonradan əldə edilmə bir keyfiyyət idi.

Cenni getsə, Lester yenə öz aləminə, bu saat onunla vals oynayan gözəl, ağıllı, qüsursuz tərbiyə almış qadının hökmranlığı etdiyi aləmə qayıdacaqdır. Cenninin gözləri yaşardı, birdən o ölmək istədi. Bəli, bu daha yaxşı olardı.

Bu vaxt Lester missis Ceraldla rəqs edirdi. Rəqs arası fasilələrdə isə onunla tanış yerlər və adamlar haqqında söhbət edirdi. O, Lettiyə baxır, onun gəncliyinə və gözəlliyinə heyran olurdu. Gəncliyindəki kimi incə olmasa da, indi də Diana kimi qamətli və əzəmətli idi. Onun nazlanmış bədənində qüvvə hiss olunurdu, qara gözləri yaş parıltı saçır, işıldayırdı. Lester özünü saxlaya bilmədi:

– İnanın mənə, Letti, siz daha da yaxşılaşsınız. Çox gözəlsiniz. Getdikcə gəncləşirsiniz.

– Doğrudanmı sizə belə gəlir? – deyə Letti gülümsəyib gözlərini ona zillədi.

– Siz yaxşı bilirsiniz ki, başqa cür olsaydı, mən bunu deməzdim. Boş komplimentlər mənim peşəm deyildir.

– Ax, Lester, siz elə ayırsınız ki, sizin qarşınızda nazlanmaq olmaz! Məgər siz bilmirsiniz ki, qadınlar tərifi birdən udmağı deyil, damcı-damcı içməyi sevirler?

– Siz nə barədə danışırsınız? – deyə Lester soruşdu. – Mən nə dedim ki?

– Heç nə. Siz sadəcə ayırsınız. Ürəyi açıq və tərs bir böyük uşaq! Lakin bunlar hamısı boş şeylərdir. Siz mənim xoşuma gəliirsiniz. Bu sizin üçün kifayətdirmi?

– Tamamilə, – deyə Lester cavab verdi.

Musiqi kəsildi. Onlar bağa çıxdılar. Lester məhrəbanlıqla onun əlini sıxdı. O özünü saxlaya bilmirdi, onda elə bir hiss var idi ki, sanki bu qadın ona mənsub idi. Letti isə var qüvvəsi ilə bunu Lesterə təlqin

etməyə çalışırdı. Lesterlə bağda oturub ağaclar arasında asılmış fənərlərə baxaraq düşünürdü: o, subay olsaydı, Lettini səsləseydi, bir an tərəddüd etmədən onun arxasınca gedərdi. Letti elə belə də onun arxasınca gədirdi, ancaq yəqin ki, Lester buna razı olmaz. O elə puritandır ki, ədəb qaydalarını elə gözləyir ki! Lettinin tanıdığı başqa kişilərdən fərqli olaraq, o heç bir zaman alçaq hərəkət etmər. Heç bir zaman!

Nəhayət, Lester qalxdı və vidalaşmağa başladı. Səhər o, Cenni ilə Nil boyu yuxarıya, Karnaka və Fiviya, File adalarının sudan boylanın məbədlərinə doğru gedəcəkdir. Çox tez durmaq lazım gələcək, buna görə dincəlmək vaxtıdır.

– Bəs şatlara nə vaxt qayıtmaq fikrindəsiniz? – deyər kədərlənmiş missis Cerald soruşdu.

– Sentyabrda.

– Bilet sifariş edibsinizmi?

– Bəli, biz ayın doqquzunda “Fülda” gəmisində Hamburqdan yola düşürük.

– Bəlkə, mən də payızda evə qayıtdım, – deyər Letti güldü.

– Gəmidə görüşsək, heyrət etməyin. Doğrudur, mən hələ bir şey qət etməmişəm.

Lester:

– Gəlin doğrudan bir yerdə gedək, – dedi. – Ümidvaram ki, siz fikrinizi dəyişdirməyəcəksiniz. Biz hələ bəlkə sabah səhər də görüşəcəyik.

O susdu, Letti ona kədərli – sualedici bir nəzər saldı.

– Kədərlənməyin, – deyər Lester onun əlini sıxdı, – həyatda aznı şeylər olur. Bəzən elə görünür ki, iş çox pisdir, amma axırı yaxşı olur.

Lester düşünürdü ki, görünür, Lettinin onu itirməyə heyifi gəlir. Özü isə Lettinin arzusunun yerinə yetirilməz olduğuna təəssüf edirdi. Bir də o özünə deyirdi ki, vəziyyətdən belə çıxış yolu onun üçün qəbul edilməzdir, halbuki bunun özü də bir çıxış yoludur. Nə üçün o bunu illərlə bundan qabaq etmədi?

Lakin o zaman Letti indiki kimi qəşəng deyildi, belə ağıllı, belə varlı deyildi... Ah, əgər!.. Lakin o, Cenniyyə xəyanət edə bilməz və yaxud ona pislik arzu etməz. Onsuz da Cenniyyə asan keçməmişdir, o bütün ağır sınaqlara cəsarətlə dözmüşdür.

XLVII FƏSİL

Lester və Cenni geri qayıdarkən, doğrudan da, hələ bir həftə də missis Ceraldla bir yerdə oldular. Missis Cerald bu qərara gəlmişdi ki, bir az da vətəndə yaşamağı sınaqdan keçirtmək lazımdır. O, gələcəkdə və hərdən Lesterlə görüşməyi nəzərdə tutur, Çikaqoda düşməklə Tsinsinnatiyyə gədirdi. Cenni onu gəmidə görərək çox təəccüb qaldı, təşviş oyadan fikirlər yenə onu incitməyə başladı. İndi vəziyyət ona aydın idi: o olmasaydı, missis Cerald, şübhəsiz, Lesterə ərə gədirdi. İndi isə... bir şey demək çətindir. Letti öz ailəsi, tərbiyəsi, cəmiyyətin mövqeyi ilə onun üçün ən münasib arvadıdır. Lakin daha geniş bəşəri planda Cenni ona hər halda daha çox yaxındır – o bunu şəksiz hiss edirdi. Bəlkə, zaman bu mürəkkəb məsələnin həllinə kömək edər, hələlik isə üçü də əvvəlki kimi dost idilər. Çikaqoda onlar ayrıldılar. Missis Cerald Tsinsinnatiyyə gətirdi, Lesterlə Cenni isə Xayd-Parkdakı evlərinə qayıtdılar.

Avropadan qayıtdıqdan sonra Lester ciddi surətdə özünə yeni fəaliyyət sahəsi axtarmağa başladı. İri kampaniyalardan heç biri ona təkliflə müraciət etmədi, əsasən buna görə ki, Lester qüvvətli və əzəmətli bir adam kimi şöhrət qazanmışdı, hamı bilirdi ki, o hansı müəssisəyə girsə, mütləq birinci skripkanı çalmağa istəyəcəkdir, onun maddi vəziyyətinin dəyişdiyi haqqında heç bir şey məlum deyildi. Haqlarında məlumat topladığı kiçik kampaniyalar acınacaqlı vəziyyətdə idilər, yaxud onun nəzərincə, yararsız məhsul buraxırdılar. Doğrudur, İndiana ştatının kiçik bir şimal şəhərində o, deyəsən, bəzi perspektivləri olan bir müəssisə tapdı. Bu müəssisənin başında, vaxtilə onun atası olduğu kimi, təcrübəli karetcı usta dururdu. Ancaq bu adam elə də bacarıqlı deyildi. O, dəyəri iyirmi beş min dollar olan iri müəssisəyə qoyduğu on beş min dollardan cüzi gəlir alırdı. Lester bu qərara gəldi ki, lazımı metodlar tətbiq edilsə, zireklilik göstərilə, burada müəyyən nailiyyət əldə etmək olar. Tez müvəffəqiyyət qazanmaq haqqında danışmaq belə ola bilməzdi, böyük qazanc götürmək mümkün olsaydı belə, bu yalnız çox uzaq gələcəyin işi idi. Buna baxmayaraq, Lester müəssisənin sahibi ilə danışığa girməyi düşünürdü, lakin elə bu zaman karetcının təşkili xəbəri ona çatdı.

Bütün bu vaxt ərzində Robert çoxdan düşündüyü planı – ekipaj istehsalını əsaslı sürətdə yenidən qurmaq planını səylə həyata keçirirdi. O öz rəqiblərinə hər vəchlə isbat etməyə çalışırdı ki, birləşmə onlara rəqabət etməkdən və bazarda bir-birini sıxışdırmaq cəhdindən daha çox gəlir verəcəkdir. Onun dəlilləri o qədər inandırıcı idi ki, iri kampaniyalar bir-birinin ardınca təslim olurdular. Bir neçə aydan sonra saziş rəsmi qaydaya salındı və Robert “Ekipaj istehsalı üzrə birləşmiş cəmiyyətin” prezidenti oldu. Bu müəssisənin ixtiyarında on milyon dollar aksioner kapitalı və bu məbləğin dördüncü qədər əsas vəsaiti var idi. Robert öz istədiyinə çatmışdı, o xoşbəxt idi.

Lesterin bu mühüm dəyişikliklərdən qətiyyətlə xəbəri yox idi. Ekipaj istehsalı üzrə bir sıra müəssisələrin nəzərdə tutulan birləşməsi haqqında bir neçə qısa qəzet xəbəri onun gözüne sataşmamışdı, çünki bu zaman o, xaricdə idi. Çıkaqoya qayıtdıqdan sonra o bildi ki, İmocinin əri Cefferson Mielci əvvəlki kimi Çikaqo şöbəsinin işlərini aparır və İvenstonda yaşayır. Ailə üzvləri ilə incikliyi onun ilk mənbədən etibarlı məlumat almağına imkan vermədi. Bir təsadüf olubkeçən şeylərə onun gözlərini açdı. Demək lazımdır ki, bu çox acınacaqlı şəraitdə oldu.

Lester Avropadan gəldikdən bir ay sonra klubda klivlendli mister Henri Breysbriclə görüşdükdə Henri ona sarsıdıcı yeniliyi xəbər verdi.

– Mən eşitdim, sən atanın kompaniyasından ayrılıbsan – deyə Breysbric lütfkar təbəssümlə qeyd etdi.

– Bəli. Ayrılmışam.

– Bəs indi sənin planın nədən ibarətdir?

– İndi mən bir iş fikirləşirəm. Öz müəssisəmi düzəltmək istəyirəm.

– Ancaq qardaşının əleyhinə çətin gədersən. O, cəmiyyət düzəltmək məsələsini pis düşünməmişdir.

– Nə cəmiyyət? Mən heç nə eşitməmişəm. Mən Avropadan yenice qayıtmışam.

Breysbric:

– Oh, Lester, bax belə getsə, sən bütün fərsəti əldən verərsən, – dedi. – Qardaşın sizin istehsalat sahəsində ən böyük trest yaratmışdır. Mən əmin idim ki, sənin işdən xəbərin var. Bütün iri kampaniyalar – Buds, Layman-Uintrop, Mayer-Bruks – birləşmişlər. Qardaşın prezident seçilmişdir. O, yaqın, təkə aksiyaların bölünməsindən iki milyon qazanmışdır.

Lester qaşlarını qaldırdı, onun gözlərində bir laqeydlik, soyuqluq var idi.

– Nə olsun, mən Robert üçün çox şadam.

Breysbric bu xəbərin Lesterə çox pis təsir etdiyini başa düşdü.

– Salamət qal, özüm, getmək vaxtıdır, – dedi. – Klivlendə gələndə bizə dəyərən. Mən və arvadım səni sevirik, sən bunu bilirən.

Lester:

– Bilirəm, – dedi. – Salamət qalın.

O, papiros çəkilən yerə getdi. Bu xəbərdən sonra yeni niyyət onun üçün bütün əhəmiyyətini itirdi. Onun qardaşı kəret trestinin prezidenti olduğu halda, yoxsullaşmış bir fabrikin sahibi rolunda o, gözəl görünəcək! Robert bir ildən sonra onu səfil-sərgərdan edib çöllərə salar. Bir zaman Lester özü belə cəmiyyət düzəltməyi arzulayırdı. O yalnız arzulamış, Robert isə girişib bunu yaratmışdı.

Taleyin istedadlı adamlara bu qədər tez-tez vurduğu zərbələrinə gənc ikən, cəsarətli ikən, döyüşkən ruhun qaynayıb daşırkən təhəmmül etmək bir məsələ, sənin gəncliyin artıq geridə qaldığı zaman, sən əsas varidatın əlindən çıxdığı zaman, zənginliyə və müvəffəqiyyətə olan yolların sənə qarşında bir-birinin arxasınca bağlandığı zaman tamamilə başqa məsələ. “Cəmiyyətin” Cennini açıqcasına tanımaq istəməməsi, onun ətrafında qəzetlərin qaldırdığı hay-küy, atası ilə dəyişmə və onun vəfatı, varidatını itirmək, atasının müəssisəsi ilə əlaqəni kəsmək, Robertin davranışı, rəftarı, nəhayət, yeni trest – bütün bunlar Lesteri ruhdan salır, əzirdi. O öz dərini göstərməyə çalışırdı və indiyədək sanki buna müvəffəq də olurdu. Lakin indi o birdən hiss etdi ki, hər şeyin hüdudu var. Evə buluddan qara qayıtdı. Cenni dərhal bunu duydu, daha doğrusu – o bunu gözləyirdi. Lester evdə olmadığı bütün bu axşam onu dərin və anlaşılmaz bir qüسسə üzür, taqətdən salırdı. Budur, o qayıtdı və Cenni anladı ki, onun ciddi uğursuzluğu olmuşdur. Cenninin ilk niyyəti “nə olub, Lester?” deyə soruşmaq oldu, ancaq özünü saxladı və mərifətlə qət etdi ki, Lester istəsə, özü hamısını ona nağıl edər. Cenni özünü elə göstərirdi ki, guya heç nə hiss etmir, onu nəvazişlə əyləndirməyə və zəhləsini aparmamağa çalışırdı.

– Vesta bu gün özündən çox razıdır, – deyə o, söhbət saldı.

– Məktəbdən əla qiymətlər gətiribdir.

– Bu yaxşıdır, – deyə Lester məyus-məyus dilləndi.

– O çox yaxşı oynamağa başlayıb. Elə sən gələne yaxın bu gün öyrəndiyi rəqsi mənə göstərdi. Nə qəşəngdir – sən heç təsəvvür edə bilməzsən.

Lester mızıldadı:

– Çox şadam. Mən deyirdim ki, o, rəqs öyrənməlidir. Onu başqa, daha yaxşı məktəbə keçirməyin vaxtı yəqin çatmışdır.

– Atam isə hələ də acıqlanır, lap gülməlidir. Vesta onu hirsəndirmək istəyir. Elə şeytandır, elə şuluqçudur ki! Bu gün kişidən əl çəkmirdi ki, sənə rəqs öyrədəcəyəm. O, Vestanı belə sevməseydi, ona qulaqburması verərdi.

– Təsəvvür edirəm, – deyə Lester gülümsədi. – Babamız rəqs edir! Qərribə mənzərədir!

– O mirtildayır, özündən çıxır, Vestanın heç vecinə də gəlmir.

Lester:

– Afərin, qız, – dedi.

O, Vestanı ürəkdən sevir və onunla getdikcə daha artıq maraqlanırdı.

Cenni çənə döyməkdə davam edirdi. O, Lesterin dərini bir az dağıtmağa müvəffəq oldu. Yatmaq vaxtı gəldikdə isə, nəhayət, o özü ürəyini gəmirən qayğılardan söhbət saldı.

– Biz xaricdə gəzdiyimiz vaxt Robert burada ağıllı bir maliyyə kombinasiyası düzəldibdir.

– Nə edib ki? – deyə Cenni qulaqlarını şəkəldi.

– Nə az, nə çox, kəret tresti düzəldibdir. İndi onun tresti ölkədə bu sahədə az-maz əhəmiyyətli olan müəssisələrin hamısını özünə çəkib udacaqdır. Breysbric mənə nağıl etdi ki, Robert prezident seçilibdir və onların az qala səkkiz milyon kapitalı var.

– Sən nə danışsan?! – deyə Cenni səsləndi. – Elə isə dediyin kampaniyaya daxil olmağa dəyməz.

– İndi bu axmaqlıq olardı. Bilmirəm, bəlkə sonralar mümkün ola, hələlik gözləmək lazımdır, baxmaq lazımdır ki, bu yeni trestdən nə çıxacaqdır. Kim bilir o nə cür istiqamət götürəcəkdir.

Cenni ürəyinin dərinliyində kədərlənmişdi. İndiyədək o heç vaxt Lesterin şikayətləndiyini eşitməmişdi. O bütün varlığı ilə Lesterə təsəlli vermək istəyirdi, lakin başa düşürdü ki, buna iqtidarı çatmaz.

Cenni:

– Nə olsun, – dedi. – Dünyada daha çox maraqlı şeylər var. Mən sənə yerində olsaydım, tələsməzdim. Sənə vaxtın var.

Cenni artıq heç bir şey əlavə edə bilmədi, lakin Lester birdən-birə hiss etdi ki, doğrudan da özünü həlak etməyə dəyməz. Hələ iki il o, tələb olunandan artıq gəlirlə təmin edilmişdir. İstəse, bu gəliri artırabilir. Lakin necə olsa onu bir fikir didirdi ki, qardaşı çox sürətlə yüksəklərə qalxır, o isə öz yerində durur, yaxud, daha doğrusu, axın boyu üzür. Bu təəssüf ediləsi hal idi. Hər şeydən ağır da bu idi ki, Lester həyatda ona dayaq olan bir zəminin ayaqları altından getdiyini hiss etməyə başlamışdı.

XLVIII FƏSİL

Lester nə qədər başını sındırdısa, işgüzarlıq aləminin həyatına yenidən qoşula bilmək üçün bir yol tapa bilmədi. Robertin öz trestini yaratdığını bilən kimi o, indianalı fabrikantın kiçik müəssisəsində iştirak etmək haqqında hər cür fikri dərhal başından çıxartdı. Öz maliyyə imkanları ilə ondan şeksiz üstün olan qardaşı ilə yarışmağın bütün mənasızlığını anlamaq üçün, Lesterdə kifayət qədər qürur və fərasət var idi, o, yeni cəmiyyət haqqında məlumat topladı və yəqin etdi ki, Breysbric o cəmiyyətin vüsətini və qüvvəsini heç də şişirtmir. Bu, milyonluq iş idi. Müstəqil kiçik fabrikantların salamat qurtara biləcəklərinə zərər qədər ümid yox idi. Yoxsa o öz məşhur qardaşının arxasınca quyruqda sürünməlidir? Yox, bu, böyük bir alçaqlıqdır. Doğma qardaşın səni əzməkdə və sənə rəhmi gəlməkdə sərbəst olduğunu, qanunla sənə mənsub olan kapitaldan sənə əleyhinə istifadə edildiyini bildiyin halda, qüvvələrin nisbəti bu qədər fərqli olduğu halda yeni trest əleyhinə mübarizəyə girişənsən, çapalayıb vurnuxasan?! Yox, mümkün deyil. Gözləmək yaxşıdır. Bir iş rast gələr. Onun hələ yaşamaq üçün vəsaiti var. “Keyn kampaniyası”nın yenidən payçısı olmaq hüququ əlindən alınmamışdır. Ancaq o bunu istəyirmi? Lester bu suala heç cür cavab verə bilmirdi.

Bir gün Samuel Ross adlı birisi onun yanına gəldikdə o hələ öz tərəddüd və şübhələrinin əsiri olmaqda davam edirdi. Samuel Ross

hərəkətsiz əmlakın satışı üzrə agent idi. Çikaqonun bütün ətrafı onun taxta lövhələrdəki böyük reklamları ilə dolu idi. Lester onunla bir-iki dəfə klubda görüşmüş, onun bəxti gətirən cəsarətli işbaz olduğunu eşitmişdi, Vaşinqton və La-Sal küçələrinin tinində onun kontorunun dərhal gözəçarpan dəbdəbəli fasadını xatırlayırdı. Rossun əlli yaşı var idi. O öz xarici görünüşü ilə diqqəti cəlb edirdi. Uca boyu, qara saqqalı, qara gözləri, pərələri ara-sıra əsəbi-əsəbi titrəyən qartal burnu, sıx qıvrım saçları var idi. Onun yumşaq pişik yeriyi və uzun barmağı, ensiz ağ əlləri Lesterin yadında qalmışdı.

Mister Ross mister Keynin yanına rəsmi təkliflə gəlmişdi. Mister Keyn, yəqin onun kim olduğunu bilir? Mister Rossun isə mister Keyn haqqında müfəssəl məlumatı var. Lap bu yaxın zamanda onun, yəni Rossun "İeyl, Simpson və Rays" baqqaliyyə ticarəti nümayəndəsi Norman İeyllə birlikdə yeni İeylvud qəsəbəsi düzəltdiyi mister Keynə məlumdurmu?

Bəli, bu, mister Keynə məlum idi.

Hələ altı həftə keçməmiş İeylvudda son yerlər satılmışdır: orta hesabla bu yerlər qırx iki faiz gəlir vermişdir. Ross hərəkətsiz əmlak satışı haqqında bir neçə əhvalat da danışdı, bunlar haqqında da Lester bəzi şeylər bilirdi. Ross açıqca etiraf etdi ki, onun işində hərdən uğursuzluq olur, o özü bir-iki dəfə zərər çəkmişdir. Lakin, məlum olduğu kimi, hərəkətsiz əmlak alveri çox vaxt qazanc gətirir. Madam ki Lester artıq "Keyn kampaniyası" ilə bağlı deyil, yəqin, öz pullarını yaxşı işə qoymağın əleyhinə olmaz. Maraqlı bir təklif var. Lester mister Rossu dinləməyə razı oldu, o, girdə pişik gözlərini qıyaraq işin mahiyyətini izah etməyə başladı.

O, Lesterə qırx akrılıq böyük yer sahəsini şərikli almağı və istismar etməyi təklif etdi. Bu sahə şəhərin cənub-şərq tərəfində Əlli beşinci, Yetmiş birinci, Xolsted və Eşlend küçələri dairəsindədir. Bu rayonda yerin qiyməti mütləq qalxmalıdır. Həqiqi bum gözənilir, həm də uzun müddətə. Şəhər bələdiyyə idarəsi Əlli beşinci küçəni döşəməyi qərara almışdır. Xolsted-stritdə tramvay xəttini davam etdirmək nəzərdə tutulmuşdur. Yaxından keçən Çikaqo – Berlinqton-Küinsi dəmiryol kampaniyası yeni qəsəbədə, şübhəsiz, sərnişin stansiyası tikmək istəyəcəkdir. Yer üçün qırx min dollar vermək lazımdır. Bu xərci onlar bərabər bölməlidirlər. Sahəni nivelirləmək, ayırmaq,

küçələri döşəmək, ağaclar əkək, fənərlər – bütün bunlar təqribən iyirmi beş minə başa gələr. Reklamaya müəyyən məbləğ sərf etmək lazım gələcək, iki, yaxud daha düz, üç il ərzində işə qoyulmuş kapitaldan hər il on faiz hesabı ilə reklamaya getsə, bu edir cəmi on beş-iyirmi min dollar. Ümumiyyətlə, onların ikisinə doxsan beş min, uzaq başı yüz min dollar qoymaq lazım gələcək, bundan da Lesterin payına əlli min düşür. Sonra mister Ross gəliri hesablamağa başladı.

Nəzərdə tutulmuş yerin satılması və onun qiymətinin qalxması imkanlarını aydın təsəvvür etmək üçün həmin yerin yanında, Əlli beşinci küçənin şimalında və Xolsted-stritin şərqində yerləşmiş sahənin tarixinə nəzər salmaq kifayətdir.

Xolsted və Əlli beşinci küçələrin tinində Mortimerin sahəsini alağ. O, 1882-ci ildə akı qırx beş dollardan satılmışdı. Dörd ildən sonra yerin akı əlli dollar oldu. Bu sahənin mister Con Slossen 1886-cı ildə belə qiymətə almışdı. 1889-cu ildə, yəni üç il sonra, o bu yeri mister Mortimerə akı min manata satdı. İndi isə belə bir qiymətə yeni, hələ işlənməmiş bir tikə yer satılır. Bunu eni-uzunu əlli-yüz futluq sahələrə bölmək və hər birini beş yüz dollara satmaq olar. Məgər bu, etibarlı gəlir mənbəyi deyilmi?

Lester təsdiq etdi ki, gəlir sanki təmin olunmuşdu.

Ross hərəkətsiz necə mənfəət götürüldüyünü mübaliğə ilə izah etməyə başladı. Nəbələd adam bu işə girişməlidir. Onun özü kimi iş bilən adamların 20-25 ildə əldə etdikləri bacarığı bir neçə həftədə, hətta bir neçə ildə nail olmağa ümid etmək olmaz. Burada həm nüfuz, həm zövq, həm də həssaslıq vacibdir. Onlar razılaşıb fəaliyyətə başlasalar, əməliyyata o özü rəhbərlik edəcəkdir. Onun ixtiyarında yaxşı təlim görmüş xidmətçilər və böyük podratçılar olacaqdır. Onun vergi idarəsində, su təchizatı idarəsində – bir sözlə, yeni rayonun taleyi asılı olan şəhər təsərrüfatı idarəsinin bütün şöbələrində tanışlığı var. Lester onun şəriki olsa, o, Ross, bunu düz deyər bilməsə də – ən azı əlli dollar, lakin çox güman ki, yüz əlli, iki yüz dollar mənfəətə zəmanət verir. Lester öz arzusunu bəyan edən kimi onu işin bütün təfərrüatı ilə tanış edər və öz planının həyata keçirilməsi qaydalarını başa salar. Lester bir neçə gün düşündükdən sonra mister Rossun planının diqqətəlayiq olduğunu qət etdi.

Elə görünürdü ki, düşünülmüş əməliyyatın müvəffəqiyyətinə şübhə ilə yanaşmağa heç bir əsas yoxdur. Mister Rossun böyük təcrübəsi və sağlam mühakiməsi onun hər bir təşəbbüsünün müvəffəqiyyətini təmin edirdi. O öz işini əsaslı surətdə öyrənmişdi. O hamını hər şeyə inandıra bilirdi, bunun üçün ona yalnız vaxt verilməli idi ki, məsələni hərtərəfli aydınlaşdırmağa imkanı olsun.

Hərəkətsiz əmlak əməliyyatı, ümumiyyətlə, onun zövqünə uyğun olsa belə, Lester bu məsələyə dərhal aludə olmadı. Yer, torpaq onu maraqlandırır, ancaq işi bu qədər geniş miqyasda götürməməlidir. İndiyədək o, yer sahəsinə pul qoymağı ancaq buna görə sınınamamışdı ki, torpaq işindən uzaq olan mühitdə yaşamışdı. O “torpaqsız” adam idi, indi isə, müəyyən mənada, işsiz olmuşdur.

Mister Ross onun xoşuna gəlirdi, görünür, o öz işini çox yaxşı bilirdi. Onun dediklərini yoxlamaq çətin deyildi. Lester isə bununla məşğul olmağı yadından çıxartmamışdı. Bundan başqa, o, düzlərdə Rossun elan lövhələrini və qezetlərdəki elanlarını xatırlayırdı. Nəhayət, uzun sürən avaraçılığa son verməli və öz kapitalını az-maz artırmalı idi.

Təəssüf ki, Lester son vaxtlar xırda təfsilatlarla diqqət yetirməyi unutmuşdu. Atasının müəssisəsindəki fəaliyyətinin lap əvvəlindən ona ümumi xarakterdə olan işlər – külli miqdarda mal almaq, böyük sifarişlər vermək, firmanın bütün işinə aid olan və yalnız xırda ticarətçilər üçün birinci dərəcəli əhəmiyyəti olan, əməli iş təfərrüatından uzaq məsələləri müzakirə etmək tapşırıldı. Fabrikdə o deyil, Robert istehsalatın məxaricini son sentə qədər hesablayır və heç bir yerdə azacıq itki olmaması üçün nəzarət edirdi. Lester isə daha ümumi xarakterdə olan tapşırıqları vicdanla və maraqla yerinə yetirirdi. İndi, Rossun təklifini düşünəndə də onu xırda şeylər deyil, geniş perspektivlər maraqlandırır. O, gözəl bilirdi ki, Çikaqo sürətlə inkişaf edir və buna görə torpağın qiyməti artmaya bilməz. Çılpaq düzənliklər olan yerdə çox tez, bir neçə ildən sonra, sıx yaşayış qəsəbələri tikiləcəkdir. Yer qiyətdən düşəcəyini güman etməyə bir əsas yoxdur. Sahələrin satışı uzana bilər, qiymətlər həmişə eyni sürətlə qalxmaya

da bilər. Lakin onlar aşağı düşə bilməz. Ross onu inandırır ki, məhz belə olacaq, həm də Lester özü də buna əmin idi.

Bir sıra təsadüfi halları Lester nəzərə almamışdı. Lester düşünməmişdi ki, mister Rossun özü əbədi deyildir, yaşayış qəsəbəsi üçün indi ideal olan rayona qonşu məhəllələrin inşaatı zərər vura bilər, uğursuz maddi vəziyyət yerin qiymətini aşağı sala bilər, hələ bundan daha artıq torpaq sahibləri vahiməyə düşüb sahələri dəyersiz satmağa başlaya bilərlər və bu vahimə qarşısında mister Semuel Ross kimi təcrübəli dəllallar belə davam gətirməzlər.

Lester bir neçə ay yeni rəhbər və müəllimin təsvir etdiyi şəraiti öyrəndi, sonra qərara aldı ki, bu işdə risk olsa da, qorxu çox əhəmiyyətsizdir. O, miskin altı faiz gəlir verən aksiyaların bir hissəsini satmağı və pulunu yeni müəssisəyə qoymağı qət etdi. Onun ilk dəfə qoyduğu pul iyirmi min dollar oldu. Bu, yerin qiymətinin yarısı idi, Rossla sazişə görə onlar bu pulu yarımbaranı qoymalı idilər, bu saziş bütün sahələr tamamilə satılıb qurtaranadək qüvvədə qalmalı idi. Sonra Lester on iki min beş yüz dollar torpaq işlərinin görülməsinə, daha sonra vergi və nəzərə alınmamış xərclər üçün daha iki min beş yüz dollar verdi. Məlum oldu ki, yerin xüsusiyyətinə görə nivelirləmə xərcləri smetada nəzərdə tutulduğundan baha başa gəlir, ağaclar çox vaxt ilk dəfə əkiləndən sonra yaşıllaşmış, bezi işlərin müvəffəqiyyətlə başa çatdırılması üçün şəhər təsərrüfatı idarəsinin qaz və su kəməri şöbələrində bezi adamları “görmək”, “yağlamaq” lazımdır. Bütün bunlarla mister Ross məşğul olurdu. Lakin bu işlər xərci artırdığı üçün o, Lesterə məlumat verməyə bilməzdi.

Onların söhbətindən təxminən bir il sonra sahələr hazır idi, lakin münasib reklam yaratmaq üçün baharı gözləmək lazım gəlirdi. Reklam xərcini ödəmək üçün Lesterə üçüncü dəfə pul qoymaq lazım gəldi. O, işi başa çatdırmağı zəruri hesab edərək, yenə on beş min dollarlıq aksiyaya satdı. Vəd edilmiş gəliri yalnız bundan sonra gözləməyi qərara aldı.

İşin başlanğıcında Lester öz planlarının yerinə yetirilməsindən çox razı idi. Ross, şəksiz, özünü bir çox müxtəlif təfərrüatı əhatə etməyi bacaran ağıllı və fərasətli işbaz kimi göstərdi. Sahələr gözəl işlənmişdi. Yeni rayona şimikdirici ad – Qrinvund – Yaşıl meşə adı verilmişdi, halbuki Lester qeyd etdiyi kimi, orada meşənin əlaməti belə

yox idi. Lakin Ross onu inandırdı ki, belə ad şəhər ətrafında torpaq sahəsi axtaran adamların üreyinə yatar. Ağacların belə söylə əkil-diyini gören adamlar gələcəkdə bu yerlərin kölgəli xiyabanlara və bağlara çevriləcəyini düşünərək, asanlıqla xəyalı həqiqət kimi qəbul edərlər. Lester bu dəlilə cavab olaraq gülümsədi.

Qrinvudun işıqlı gələcəyini tutqunlaşdıran ilk kölgə belə bir şeylərdən ibarət oldu ki, guya kontoru Xolston-strit və Otuz ikinci küçələrin tinində yerləşən ət-konserv trestində birləşmiş ən iri kampaniyalardan biri olan “Beynəlmiləl konserv” kampaniyası trestdən ayrılmağı və müstəqil müəssisə bünövrəsini qoymağı qərara almışdır. Qəzetlər yazırdılar ki, “Beynəlmiləl” cənub tərəfdə, yəqin ki, Əlli beşinci küçə və Eşlend-avenyu rayonunda məskən salmaq niyyətindədir. Bu kvartal qərb tərəfdən bilavasitə Lesterin torpağına yapışırdı. Qonşuluqda konserv zavodunun açılmasından şübhələnmək belə, yaranmaqda olan yaylaq qəsəbəsinin bütün gələcəyini məhv etmək üçün kifayət idi.

Ross qəzəbindən özünü itirmişdi. Vəziyyəti tez qiymətləndirərək o qət etdi ki, yeganə çıxış yolu qəzetlərdə yeni sahələr haqqında gurultulu elanlar vermək və başqa bir əngəl törəyəndək bütün yerləri satın qurtarmağa cəhd etməkdən ibarətdir. O öz nöqtəyi-nəzərini Lesterə bəyan etdi və Lester bunun hər şeydən yaxşı olacağı ilə razılaştı. Onlar artıq elanlara altı min dollar xərcləmişdilər, indi isə on gün içərisində üç min də xərclədilər. Məqsəd elə bir təəssürat yaratmaq idi ki, guya Qrinvud – müasir texnikanın son nailiyyətləri ilə təchiz edilmiş, gözəlliyi və sakitliyi ilə Çikaqoda tayı-bərabəri olmayan və olmayacaq ideal bir rayondur. Lakin bu yardım etmədi. Bir neçə sahəyə alıcı tapıldı, ancaq “Beynəlmiləl konserv” kampaniyasının planları haqqında uğursuz şayiələr kəsilirdi. İndi Qrinvud yalnız xarici işçilər üçün qəsəbə olmağa yarayardı. Yaylaq qəsəbəsi oyunu tamamilə puça çıxmışdı.

Bu yeni zərbə Lesteri lap ruhdan saldı. Əlli min dollar – yeni atasının vəsiyyət etdiyi illik gəlir nəzərə alınmasa, onun varidatının üçdəiki hissəsi hərəkətsiz qalmışdı. Vergiləri vermək, təmir işlərini aparmaq və torpağın qiymətinin aşağı düşməsinə gözləmək lazım idi. Lester belə bir təklif irəli sürdü ki, qalan sahəni maya qiymətinə satmaq, ya girov qoymaq, yerin istismarından əl çəkmək olar. Lakin Ross işə daha ümidsizcəsinə baxırdı. O, bir-iki dəfə belə işlərə düş-

müşdü. O, mövhumatçı idi və zənn edirdi ki, iş əvvəlindən düz gətirmədisə, deməli, bu, qismət deyilmiş, necə səy etsən, fəlakətin qarşısını ala bilməzsən. O öz uğursuz təcrübəsindən bilirdi ki, sənət yoldaşlarının çoxu belə düşünür.

Onlar iki ilə qədər davam gətirdilər. Sonra sahələr açıq satışa qoyulub əldən çıxdı. İşə əlli min dollar qoymuş Lesterin payına on səkkiz mindən bir az artıq düşdü. Dünyagörmüş adamlardan bəziləri onu inandırdılar ki, o hələ yaxasını yaxşı qurtarmışdır.

L FƏSİL

Missis Cerald Çikaqoya köçmək qərarına gəldikdə şəhər yanındakı sahələr əməliyyatının ən qızgın vaxtı idi. O, Tsinsinnatidə yaşayarkən Lesterin bu qədər dedi-qoduya və məzəmmətlərə səbəb olan həyat şəraiti haqqında çox öyrənə bilmişdi. Cenni ilə evlənilib-evlənməməsi məsələsi yenə də açıq qalmışdı, məlum deyildi. Lakin təhrif olunmuş şəkildə olsa da, Cenninin bütün əhvalatını ona danışdılar. O, Çikaqo qəzetində Lesterin öz sərvətini bütünlüklə sevgi naminə Cenniye qurban vermiş milyoner rolunda təsvir edildiyini, həmçinin Robertin öz qardaşını “Keyn kampaniyası”nın işlərindən kənar etdiyini eşitdi. Lesterin özünü məhv etməsi missis Ceraldın üreyini parçalayırdı.

Bir il keçdi, o isə heç nə etmədi. İki il də keçəcək, olduqca gec olacaqdır. O, Londonda Lettiyə demişdi ki, onda demək olar, heç bir arzu, xülya qalmamışdır. Belkə Cenni bu xüyalardan biridir? O, Cennini həqiqətən sevir, yaxud sadəcə olaraq ona yazığı gəlir? Bu məsələni aydınlaşdırmaq Letti üçün çox maraqlı idi.

Çikaqoda missis Cerald Dreksel bulvarında zəngin bir ev tutdu. O, Lesterə yazdı: “Mən bu qışı sizin tərəflərdə keçirəcəyəm və əminəm ki, biz tez-tez görüşəcəyik. Tsinsinnatidə qüssədən bağrım çatlayır. Avropadan sonra bura elə... siz məni başa düşürsünüz. Şənbə günü missis Noulzu gördüm, o sizi soruşdu. Nəzərə alın ki, o sizə gözəl münasibət bəsləyir. Qızı baharda Cimmi Sevrensə ərə gedir”.

Lester missis Ceraldın gəlişini qarışıq bir hisslə, məmnuniyyət və sıxıntı içində gözləyirdi. Əlbəttə, Letti öz evində ziyafətlər və qəbul düzələcəkdir. Birdən o, Lesteri Cenni ilə birlikdə dəvət edər?! Yox, bu çətin ola bilər. Güman etmək lazımdır ki, indi Letti işin nə yerdə

olduğunu bilir. Bu onun məktubundan görünür. Letti “onunla tez-tez görüşmək niyyətindədir”, deməli – Cenni ilə deyil, məhz onunla. Lester hər şeyi Lettiyə açıq danışmağı və onların münasibətlərinin gələcəkdə necə olacağını həll etməyi onun öz öhdəsinə buraxmağı qərara aldı.

O, səmimi söhbət üçün münasib vaxt seçdi – açıq-sarı ipək geymiş mələyə oxşayan Letti ilə zinətli qonaq otağında qoşa oturmuşdular. Məhz bu zaman o öz torpaq əməliyyatının müvəffəqiyyətlə nəticələne biləcəyindən şübhələnmişdi, kefi yaxşı deyildi. O heç vaxt bir adamın rəğbətine, onun dərini başa düşməsinə bu qədər ehtiyac hiss etməmişdi. Öz qayğıları haqqında Cenniə bir söz belə deməmişdi.

Qulluqçu xanıma çay, Lesterə isə konyak və sodalı su verib getdikdən sonra Letti ona yardım etməyi qərara aldı və özü sükutu pozdu:

– Avropadan qayıtdıqdan sonra mən sizin haqqınızda çox şey eşitmişəm, Lester. Özünüz haqqında danışın. Siz bilirsiniz, sizə aid olan şeyləri mən necə ürəyimə salıram.

– Siz nə eşidibsiniz, Letti? – deyə o, sakit soruşdu.

– Əvvəla, sizin atanızın vəsiyyəti haqqında, kampaniyanın işlərində sizin artıq iştirak etmədiyiniz haqqında, həm də missis Keyn barəsində. Məni bir o qədər maraqlandırmayan hər cür qeybətlər eşitmişəm. Siz məni başa düşürsünüz. Məgər siz qanunla sizə mənsub olanı almaq üçün öz həyatınızı yoluna qoymaq istəmirsinizmi? Mənə elə gəlir ki, əgər, əlbəttə, sizdə həqiqi dərin hiss yoxdursa, bu çox böyük qurbanıdır. Elə deyilmi, Lester? – deyə Letti işvəli surətdə soruşdu.

Lester dərhal cavab vermədi.

– Heç bilmirəm sizə nə deyim, Letti. Bəzən mənə elə gəlir ki, onu sevirəm, bəzən bu fikirlərdən tamam uzaq oluram. Mən sizinlə lap açıq danışacağam. Həyatda heç bir zaman belə çətin vəziyyətdə olmamışam. Siz mənə elə yaxşı münasibət bəsləyirsiniz ki, mən isə... sizin haqqınızda nə kimi rəydə olduğumu deməyəcəyəm. Hər halda mən sizdən sirr saxlamaq istəmirəm. Mən evli deyiləm.

O susdu.

Letti:

– Mən elə də düşünürdüm, – dedi.

– Onun üçün evli deyiləm ki, – deyə Lester davam etdi, – olduqca çox tərəddüd etdim. Mən ilk dəfə Cennini görərkən qət etdim ki, dünyada ondan cazibəli qadın yoxdur.

– O vaxt sizin nəzərinizdə mənim qiymətim nə qədər az olmuşdur, – deyə missis Cerald onun sözünü kəsdi.

– Hərgah mənim danışmağımı istəyirsinizsə, sözümü kəsməyin, – deyə Lester gülümsədi.

– Mənə bir şeyi deyin, mən artıq heç bir şey soruşmayacağam. Bu, Klivlenddəmi olmuşdu?

– Bəli.

– Mənə elə belə də demişdilər, – deyə Letti təsdiq etdi.

– Onda nə isə bir...

– İlk baxışdan məhəbbət, – deyə Letti yenə səbir edə bilmədi, onun qəlbi kədərlə sıxıldı. – Belə şeylər olur.

– Siz məni danışmağa qoyacaqsınızmi?

– Məni bağışlayın, Lester. Nə edim, keçmişi xatırladım, ürəyim sıxıldı.

– Xülasə, mən başımı itirdim. Mənim mühitimdən olmadığına baxmayaraq, onu bir ideal, bir kamillik nümunəsi sayırdım. Biz demokratik ölkədə yaşayırıq. Mən düşündüm ki, onunla yaxınlaşar, sonra isə... Siz bilirsiniz bu necə olur. Elə burada səhv etdim. Mən bunun belə ciddi şəkil alacağını heç vaxt ağılıma gətirmirdim. Buna qədər sizdən başqa heç bir qadın mənim xoşuma gəlməmişdi. Bununla belə – axıra qədər açıq olacağam – mən heç də əmin deyildim ki, sizlə evlənmək istəyirəm. Mənə elə gəlirdi ki, evlənmək, ümumiyyətlə, mənim işim deyildir. Mən özümə dedim – qoy Cenni mənim olsun, sonra bezikdirərsə, ayrılmaq da olar. Mən çalışaram ki, o, ehtiyac hiss etməsin. Başqa cəhətləri məni maraqlandırmır. Onu da, həmçinin. Başa düşürsünüzümü?

– Başa düşürəm, – deyə Letti cavab verdi.

– Ancaq, Letti, bundan heç bir şey çıxmadı. O tamamilə xüsusi biçimli bir qadındır. Onun mənəvi aləmi fəvqəladə zəngindir. Biz anladığımız mənada o, təhsilli deyildir. Lakin təbii zövq-zəkası, incə nəzakətliliyi var. O, gözəl ev qadını, qüsursuz anadır. Onun qəlbində insanlara məhəbbət hissini tükənməz bir çeşməsi var. Atasına və anasına bütün varlığı ilə sadıq idi. Onun qızına məhəbbəti – bu qız onundur, mənim deyil – hədsiz-hüduzsuzdur. Kübarlıq onda zərre

qədər də yoxdur. O heç bir zaman tutarlı sözlə parlamaz, yüngül və məzəli söhbətdə iştirak edə bilməz. Yəqin o, ağır-ağır düşünür. Onun ən ciddi fikirləri belə çox vaxt sözlə ifadə edilmir, lakin onun həmişə nə düşündüyünü, nə hiss etdiyini anlamaq çətin deyildir.

Missis Cerald:

– Siz onun haqqında çox gözəl danışsınız, Lester, – dedi.

– Bəs başqa cür necə ola bilər? – deyə o cavab verdi. – Cenni yaxşı qadındır. Lakin mən nə desəm, bəzən mənə elə gəlir ki, mənə ona ancaq mərhəmət hissi bağlayır.

– Mən buna şübhə edirəm! – deyə missis Cerald barmağı ilə onu hədələdi.

– Bəli, bəli, ancaq mən çox şeyə dözməli oldum. İndi görürəm ki, mən dərhal onu almalı, evlənməli idim. Sonra elə çətinliklər emələ gəldi, o qədər mübahisə və məzəmmətlər oldu ki, mən bir növ dolaşdım. Bir tərəfdən də atamın vəsiyyəti. Mən evlənsəm, səkkiz yüz min, yəni daha çox itirərəm, çünki indi kompaniya trestə çevriləndir. Bəli, daha doğrusu – iki milyon. Əgər evlənməsəm, iki ildən sonra, hətta daha tez, hər şeydən məhrum oluram. Əlbəttə, özümü elə göstərə bilərəm ki, guya mən ondan ayrılmışam, lakin yalan danışmaq istəmirəm. Bu onun heysiyyəti üçün çox əzablı olar, o belə bir zərbəyə layiq deyildir. Əlimi ürəyimin başına qoyaraq mən hətta indi belə, deyə bilmərəm ki, ondan ayrılmaq istəyirəm, ya yox. İnanın, heç özüm də bilmirəm nə edirəm?

Lester susdu, siqarını yandırdı və heç bir şey görməyən dalğın nəzərlərini pəncərəyə zillədi.

Letti gözlərini aşağı dikərək:

– Bəli, bu çox çətin məsələdir, – dedi.

Sonra o ayağa qalxdı. Lesterə yaxınlaşdı və əlini onun iri, gözəl başına qoydu. Onun azacıq ətirlənmiş sarı ipək paltarları Lesterin çiyninə toxunurdu.

– Zavallı, Lester, işləri necə dolaşır salıbsınız! Lakin bu, Qordiy düyümüdür¹, əzizim, onu doğrmaq lazım gələcək. Nə üçün indi

¹ Qordiy düyümü – qədim yunan əfsanəsinə görə, Frigiya şahı Qordiyin bağladığı düyümdür. Kahin demişdi ki, bu düyümü açan Asiyalı fəth edəcəkdir. Rəvayətə görə, Makedoniyalı İskəndər düyümü qılıncı ilə kəsib açmışdır (burada – Qordiy düyümünü açmaq, çətin dolaşır bir məsələni cəsarətlə, sadə bir yolla həll etmək deməkdir).

mənimlə söhbət etdiyiniz kimi, hamısını onunla müzakirə etməyö-sünüz və onun özünün nə düşündüyünü aydınlaşdırmayasınız?

Lester:

– Bu, çox amansız olardı, – dedi.

– Lakin mən sizi inandırırım, Lester, nə iş etmək lazımdır, – deyə Letti təkid edirdi, – artıq axınla üzmək olmaz. Siz bununla özünüze böyük ziyan vurursunuz. Sizə evlənmək məsləhəti verə bilmərəm, doğrudan mən öz qayğıma qalmıram, amma bir vaxt mənim məhəbbətimə laqeyd olduğumuza baxmayaraq, mən məmnuniyyətlə sizə ərə gedərdim. Gizlətmirəm – mənim yanıma gəlib-gəlməməyinizdən asılı olmayaraq, mən sizi sevirəm və həmişə sevecəyəm.

Lester:

– Mən bunu bilirəm, – dedi.

O, ayağa qalxdı, Lettinin hər iki əlini içərisinə aldı, onun gözlərinin içinə baxdı. Sonra üzünü çevirdi. Onun baxışlarından həyəcana gəlmiş Letti dərin bir ah çəkdi.

– Yox, Lester, – deyə davam etdi, – sizin kimi böyük bir adam on min dollar illik gəlirlə sakitləşə bilməz. Və siz əllərinizi qoynunuza qoyub otura bilməzsiz – sizi olduqca yaxşı tanıyırlar. Siz işgüzarlıq aləmində və yüksək cəmiyyətdə öz yerinizi yenidən tutmalısınız. Heç kəs sizə əngəl törətməz, heç kəs sizin keçmişinizə işarə vurmaz. Ancaq atanızın varından öz payınızı alın, o zaman siz özünüz şərtləri dikte edə bilərsiniz. Cenni işə həqiqəti bilsə, yəqin, etiraz etməz. Əgər o, siz dediyiniz kimi, sizi sevirsə, məmnuniyyətlə fədakarlığa gedər. Mən buna şübhə etmirəm. Siz, şübhəsiz, onu səxavətlə təmin edərsiniz.

Lester məyusənə surətdə etiraz etdi:

– Cenniyə lazım olan pul deyildir, – deyə Lester mükəddər bir üzlə etiraz etdi.

– Axı nə fərqi var: o sızsiz də yaşaya bilər. Pulu çox olsa, ona yaşamaq daha asan və daha maraqlı olar.

Lester təntənə ilə:

– Nə qədər ki, mən sağam, o heç nədə ehtiyac hiss etməyəcəkdir, – dedi.

Letti getdikcə daha artıq inadkarlıqla:

– Siz ondan ayrılmalısınız, ayrılmalısınız! – deyirdi. – Hər gün qiymətlidir. Nə üçün bunu qət edib elə indiçə – bu gün etməyəsiz? Nə üçün?

– Tələsməyin, – deyə Lester etiraz etdi. – Bu, asan iş deyil. Doğrusu, Cenni ilə izahat məni qorxudur. Bu onun haqqında elə ədalət-sizlik, elə amansızlıqdır ki! Axı mən bir qanun olaraq öz şəxsi işlərim haqqında danışmıram. Bu vaxta qədər heç kimlə, hətta valideynlərimlə belə danışmaq istəmirdim. Lakin nədənsə sizin simanızda həmişə yaxın adamımı hiss etmişəm. Bizim son görüşümüzdən sonra isə mən həmişə fikirləşirdim ki, bunları sizə danışmaq lazımdır. Danışmaq da istəyirdim. Siz mənim üçün çox əzizsiniz. Bilmirəm, bəlkə indiki şəraitdə bu sizə qərribə görünər, ancaq bu belədir. Mən heç ağıma belə gətirmirdim ki, siz bir insan kimi də, bir qadın kimi də bu qədər yaxınsınız. Qaşlarınızı çatmayın. Siz ki həqiqəti eşitmək istəyirdiniz? Bu da sizin üçün həqiqət. İndi isə əgər bacarırsınızsız, izah edin: mən nəyəm.

Letti onun əlinə toxunaraq, yumşaqcasına:

– Mən sizinlə mübahisə etmək istəmirəm, Lester, – dedi. Mən sizi ancaq sevmək istəyirəm. Mən bütün bunların necə üz verdiyini gözəl başa düşürəm. Öz halıma kədərlənirəm. Sizin halınıza kədərlənirəm və onun... – Lettinin dili dolaşdı, – missis Keynin halına kədərlənirəm. O, məlahətli qadındır. O mənə çox xoş gəlir. Lakin o sizə lazım olan qadın deyildir, Lester. İnanın mənə, sizə başqa cür qadın lazımdır. Sizinlə onun haqqında belə şeylər danışmağımız, əlbəttə, yaxşı deyil, amma bu ki doğrudur. Hər kəsin özünəməxsus ləyaqəti vardır. Mən əminəm ki, indi mənə dediyiniz kimi, hər şeyi açıb ona desəniz, Cenni başa düşər və sizinlə razılaşar. Mən onun yerinə olsaydım, Lester, doğrudan, sizi buraxardım. Məncə, siz mənə inanarsınız. Hər bir ədəbli qadın belə hərəkət edərdi. Mənə çox ağır olardı, lakin mən sizi saxlamazdım. Ona da ağır olacaqdır, ancaq o sizə mane olmayacaqdır. Sizi inandırırım. Mənə belə gəlir ki, mən onu sizdən pis anlamıram, hətta daha yaxşı anlayıram, çünki mən qadınam. – Bir az susduqdan sonra o əlavə etdi: – Ah, əgər mən özüm onunla danışa bilsəydim, mən ona hamısını izah edərdim.

Lester ona baxır və onun coşqun səyinə heyrət edirdi. O, qəşəngdi, cazibədarı, həm də o qədər çox şey vəd edirdi ki...

– Tələsməyin, – deyə Lester təkrar etdi. – Qoyun fikirləşim. Mənim hələ vaxtım var.

Letti qaşqabağını salladı, lakin təslim olmadı:

– Bu saatca işə girişmək lazımdır, – deyə təkrar edib nəzərlərini Lesterə qaldırdı. Bu baxışlarda bütün qəlbini əks etdirirdi. O bu adamı özününkü etmək istəyirdi və bunu onun özünə göstərməkdən utanmırdı.

Lester karıxmış halda:

– Mən düşünürəm, – dedi və onunla tələsik vidalaşdı və getdi.

LI FƏSİL

Lester artıq öz vəziyyətini kifayət qədər çox və ciddi düşünmüşdü, bizim planlarımızı belə tez-tez pozan kədərli hallardan biri onun evindəki həyatı ağırlaşdırmısa, bəlkə də Lester çox tez bir tədbir tökəcəkdə: Herhardtin səhhəti sürətlə xarablaşmağa başladı.

O tədricən evdə bütün vəzifələrdən imtina etməli oldu, sonra yatağa düşdü. Cenni ona qayğı ilə xidmət edirdi. Vesta gündə bir neçə dəfə ona dəyirdi. Lester də gəlirdi. Herhardtin çarpayısı pəncərənin qabağında idi. O, saatlarla bağın ağaclarına və o.ların arxasından görünən küçəyə baxır, onun nəzarəti olmadan təsərrüfat işlərinin necə getdiyini düşünürdü. O əmin idi ki, faytonçu Vuds atları yaxşı təmizləmir, poçtalyon qəzetləri müntəzəm gətirmir, ocaqçı həddindən çox kömür sərf edir və yenə də ev kifayət qədər isinmir. Bu xırda qayğılar onun bütün həyatını təşkil edirdi. O anadangəlmə ev memuru idi. O özü könüllü olaraq üzərinə götürdüyü vəzifələri səbatla yerinə yetirir və indi ciddi ehtiyat edirdi ki, onsuz bütün işlər alt-üst olacaqdır. Cenni ona üzü göy ipəkdən olan gözəl sıyrıqlı xalat və yumşaq isti gecə tufliləri bağışlamışdı, lakin o demək olar ki, bunları geymirdi. Qoca Herhardt çarpayıda uzanmağı, Tövrati və lüterçi qəzetləri oxumağı, bir də Cennidən ev yeniliklərini eşitməyi üstün tuturdu.

– Sən bir zirzəmiyə gedib baxaydın, görək o oğlan nə qayırır? Gör otaqlar necə soyuqdur, – deyə qoca şikayətlənirdi. – Mən onun nə ilə məşğul olduğunu bilərəm. Oturub kitab oxuyur. Öz işini ancaq kömürün hamısını yarıb qurtarandan sonra yadına salır. Pivə də həmişə

lap yanında olur. Sən anbarı bağlayaydın. Nə bilirsən hansı yuvanın quşudur? Bəlkə, yaramazın biridir.

Cenni atasını inandırmağa çalışırdı ki, ev kifayət qədər istidir, ocaqçı yaxşı və abırlı adamdır, əgər o, bir stəkan pivə içirsə, bunun zərəri yoxdur. Herhardt dərhal hirsələnəməyə başlayırdı.

– Siz həmişə beləsiniz, – deyə o, hirsli-hirsli təkrar edirdi. – Qənaət-zad bilmirsiniz. Mən bir balaca göz qoymadım – hamı qudurur, hər şey başlı-başına buraxılır. “Qəşəngdir!” Sən haradan bilirsən ki, o qəşəngdir? Peçləri yaxşı yandırırımı? Yox! Bağın yollarını süpürürmü? Yox! Hamısı bir-birinin tayıdır, onların dahnca göz olmaq lazımdır, göz. Sənin özün təsərrüfat işlərinə nəzarət yetirməlisən.

Cenni onu şirin dillə sakitləşdirirdi:

– Yaxşı, ata, mən göz qoyaram. Sən narahat olma. Pivəni bağlı saxlıram. Suxarı ilə sənə bir fincan qəhvə gətiririmi?

– Yox, – deyə Herhardt köksünü ötürdü, – mədəm, deyəsən, pozulub. Bircə tez ayağa qalxsaydım!

Cenni, atasına baxmaq üçün şəhərin bu hissəsində ən yaxşı həkim hesab olunan qoca, təcrübəli Meykini dəvət etdi. O, rahatlıq, isti süd, ürək dərmanı məsləhət gördü, lakin Cennini xəbərdar etdi ki, xəstənin tamam sağalacağına ümid bağlamaq olmaz.

– Necə olsa, zaman öz hökmünü verir. O çox zəifləmişdir. İyirmi yaş cavan olsaydı, mən onu ayaq üstə qoyardım, amma indi... Hər halda vəziyyəti çox da pis deyil. O, bəlkə də, hələ yaşaya, bəlkə yataqdan belə qalxa, ancaq mən buna zəmanət vermərəm. Bilirsiniz, heç kəs əbədi deyildir. Mən, məsələn, qətiyyənlə təşvişə düşmürəm ki, mənim ömrümdən az qalmışdır. Qocalanadək yaşadım – bəsdür.

Atasının ölümünün yaxın olması fikri Cennini kədərləndirirdi, ancaq bir şey ona təsəlli verirdi ki, qoca Herhardt son günlərini hər cür qayğıkeşliklə əhatə olunaraq, dinclik və nemət içərisində keçirir.

Çox keçmədən hamıya məlum oldu ki, Herhardtın ömrünün axırına lap az qalmışdır. Cenni qardaşlarına və bacılarına xəbər verməyi qərara aldı. O, atasının xəstəliyi haqqında Bassa yazdı, qardaşı isə cavab məktubunda xəbər verdi ki, çox məşğuldur, əgər bilavasitə qorxu yoxdursa, gələ biləcəyinə inanmır. Bir də o yazırdı ki, Corc Roçesterdə yaşayır, divar kağızları fabrikində işləyir, bu fabrik görə ki, Şeff-Cefferson kampaniyasına məxsusdur. Marta əri ilə Bostona

getmişdir, onlar Belmontda yaşayırlar, bu şəhər civarıdır, ancaq mərkəzə yaxındır. Uilyam Omaxadadır, elektrik kampaniyasında texnik işləyir. Veronika ərə getmişdir. Onun əri Albert Şeriden Klivlenddə, aptek malları anbarında qulluq edir. “O mənim yanıma heç gəlmir, – deyə incimmiş Bass əlavə edirdi, – amma mən ona xəbər verərəm”. Cenni onların hərəsinə bir məktub yazmışdı. Bacılarından qısa cavablar aldı: onlar çox təəssüflənirlər, bir şey olsa, qoy Cenni onlara xəbər versin. Corc yazdı ki, əgər atasının halı lap ağırlaşmasa, onun Çikaqoya gəlib çıxmağı müşkül məsələdir, xahiş edir hər şeyi ona bildirsinlər. Uilyam məktubu almamışdı, Cenni bunu sonralar bildi.

Cenni atasının ağır-ağır öldüyünü görür, əzab çəkirdi. Keçmişdə onlar bir-birindən uzaq idilər, lakin son illər onları çox yaxınlaşdırdı. Herhardt, nəhayət, anladı ki, onun rədd edilmiş qızı, xüsusən ona qarşı münasibətində, mərhəmət və xeyirxahlıq mücəssəməsidir. Cenni heç vaxt onunla mübahisə etməmiş, heç nədə onun bir sözünü iki etməmişdi. O, xəstə yatarkən Cenni gündə bir neçə dəfə yanına gəlir, ona bir şey lazım olub-olmadığını, nahar və yaxud səhər yeməyinin xoşuna gəlib-gəlmədiyini soruşurdu. Qoca daha çox zəiflədikdə Cenni kitab, yaxud tikişlə onun otağında saatlarla oturmağa başladı. Bir dəfə Cenni onun balıncını düzəldərkən atası onun əlindən tutub öpdü. Cenni hey-rət içərisində başını qaldırdı, ürəyi sızıldadı. Herhardt zəif və acıma-caqlı idi, gözləri yaşla dolmuşdu. O, qırıq səslə:

– Sən yaxşı qızsan, Cenni! – dedi. – Sən mənimlə yaxşı dolandın. Mən tez-tez hirsələnir, donqudanıram. Axı mən qocayam. Sən bağışla məni.

Cenni az qala ağlaya-ağlaya:

– Sən nə danışsan, ata! – dedi. – Mən nəyi bağışlamalıyam? Mən səndən üzr istəməliyəm.

– Yox, yox, – deyə o, etiraz etdi. Cenni onun çarpayısının yanında diz çöküb ağladı. Herhardt qurumuş sarı əli ilə onun başını tumarladı, yavaşca dedi: – Ağlama. Mən indi çox şeyi başa düşürəm. İnsan görək ömrü boyu öyrənsin.

Cenni yuyunmaq istədiyini bəhanə gətirib otaqdan çıxdı, tək qalıb sel kimi göz yaş axıdaraq ürəyini boşaltdı. Doğrudanmı o axırda qızını bağışladı? Cenni ona nə qədər yalan demişdir! İndi o, atasına daha artıq qayğı göstərməyə çalışırdı, lakin bu çətin məsələ idi.

Herhardt isə bu barışıqdan sonra sanki daha xoşbəxt, daha sakit olmuşdu. Onlar birlikdə xeyli yaxşı vaxt keçirttilər. Bir dəfə o, Cenniye dedi:

– Bilirsən, mən özümü lap uşaq kimi hiss edirəm. Sümüklərim ağrmasaydı, otların üstündə atılıb-düşərdim.

Cenni gülümsədi və hiçqırdı.

– Bir az keçər, halın lap yaxşılaşar, ata. Lap sağalarsan. Onda biz səninlə gəzməyə gedərik.

Cenni yenə şadlandı ki, onun sayəsində Herhardt son illər ehtiyac və dərd bilməmişdir.

Lester qocaya diqqətli və mehriban idi. Hər axşam onun ilk sualı: “Hə, bu gün o necədir?” olurdu. Naharadək o mütləq bir neçə dəqiqəliyə xəstənin otağına gedərdi.

– Zahirdən pis deyil, – deyə o, Cenniye xəbər verərdi. Məncə, o hələ yaşayar. Sən təşvişə düşmə.

Vesta da ünsiyyət bağladığı babasının yanında çox olurdu. Bu, qocaya mane olmadıqda, onun otağında ucadan dərslərini öyrənir, yaxud qapını açıq qoyub onun üçün royaldə çalırdu. Lester qıza gözəl musiqi qutusu bağışlamışdı. Vesta bəzən bunu Herhardtın otağında qururdu. Bəzən Cennidən başqa hamı onu bezdirirdi, o, Cenni ilə təklikdə qalmaq istəyirdi. Belə vaxtlarda Cenni öz əl işi ilə Herhardtın yanında səssiz-səmirsiz otururdu. Cenniye aydın idi ki, atasının ölümünə çox qalmamışdır.

Özünə sadıq olan Herhardt ölümündən sonra nə etmək lazım gəldiyini ətraflı düşünmüşdü. O arzu etmişdi ki, onu buradaca, cənub tərəfdə, lüterçilərin kiçik qəbiristanında dəfn etsinlər, ölü duasını isə onun həmişə getdiyi kilsədəki sevdiyi keşiş oxusun.

– Qoy hər şey sadə olsun, – deyə qoca vəsiyyət edirdi. – Mənə qara kostyum, yandan bağlanan çəkmələrimi geyindirir, qaytanlı qara qalstukumu taxın. Bundan artıq mənə heç nə lazım deyil. Belə yaxşı olar.

Cenni ondan xahiş edirdi ki, belə şeylər danışmasın, lakin bu, Herhardta ləzzət verirdi. Bir dəfə, gündüz saat dördə onda dəhşətli bir zəiflik əmələ gəldi. Cenni atasının əlini tutub, nəfəsinə diqqət verirdi. Qoca bir-iki dəfə gözlerini açdı, Cenniye gülümsədi.

– Mən ölümündən qorxmuram, – dedi. – Mən bacardığımı elədim.

– Ölümündən danışma, ata, – deyə Cenni inlədi.

– Fərqi yoxdur, axırımdır. Sən mənə mehriban idin. Sən yaxşı qadınсан.

Bu onun son sözləri idi. Saat beşdə o artıq ölmüşdü.

Bu ağır həyatın sakit və aydın axır Cennini dərinədən sarsıtdı. Onun rəhmli və həssas ürəyində Herhardt yalnız ata kimi deyil, bir dost və məsləhətçi kimi yaşayırdı. İndi o, Cenninin qarşısında, həqiqətdə olduğu kimi – bütün qüvvəsini ailəni yaşatmağa və günahsız həyat keçirməyə sərf etmiş, namuslu, əməksevər bir alman kimi canlanırdı. Cenni onun ən ağır dərdu idi, lakin o yenə, axıradək qızı haqqında bütün həqiqəti bilmədi. Cenni düşünürdü ki, o indi haradadır, Cenninin onu aldatdığını bilirmi? O, Cennini bağışlamışdırmı? Axı o dedi ki, Cenni yaxşı qadındır.

Uşaqların hamısına teleqram göndərdilər. Bass cavab verdi və ertəsi gün özü də gəldi. Qalanları gələ bilməyəcəklərini teleqrafla bildirib müfəssəl məlumat verilməsini xahiş etdilər. Cenni onlara məktub yazdı. Lüterçi keşiş cənazə üzərində dua oxudu və dəfn günü haqqında şərtləşdi. Bunların təşkili dəfn mərasimi bürosunun yoğun, özündən çox razı olan agentinə tapşırıldı. Qonşulardan bəziləri gəldilər, necə olsa onların hamısı bu evlə əlaqəni kəsməmişdi. Qocanı üçüncü gün dəfn etdilər. Lester, Cenni, Vesta və Bassla birlikdə qırmızı kərpicdən kiçik Lüter kilsəsinə getdi və darıxdırıcı, quru ibadəte axıradək mətanətlə dözdü. O, cəhənnəm bərəsində danışılarkən qaşqabaqla büzüşərək, axirət dünyasının səadəti haqqında uzun moizəni itaətkarlıqla dinlədi. Bass da darıxdırıcı, lakin özünü vəziyyətə uyğun aparırdı. Herhardt çoxdan onun üçün yad adam olmuşdu. Yalnız Cenni atası üçün ürəkdən ağlayırdı. Onun bütün həyatı Cenninin gözü qarşısından gəlib keçirdi – ehtiyac və məhrumiyyətlərlə dolu uzun illər, odun doğramaq üçün evləri gəzdiyi günlər, fabrikin anbarı üzərindəki çardaqda yaşamağı, On üçüncü küçədəki yoxsul, miskin ev, Klivlenddə Lorri-stritdəki əzablı günlər, qızının günahı, arvadının ölümü ilə əlaqədar olaraq çəkdiyi dərdu, onun Vestaya mehribanlığı, qayğıkeşliyi, nəhayət, ölüm ərəfəsində son həftələr.

“O çox yaxşı adam idi, – deyə Cenni düşünürdü. – O əlindən gələni edirdi ki, hər şey yaxşı olsun”. “Pərvərdigar bize qüvvə və dəyanətdir” himni oxunarkən Cenni hönkürtü ilə ağladı.

Lester onun paltarının qolundan darddı. Cenninin dərdi onu son dərəcə həyəcanlandırmışdı.

– Belə olmaz ki, – deyə Lester pıçıldadı. – Başqaları haqqında da düşün. Mən sənin göz yaşlarına dözə bilmirəm, az qalırım durub gedəm.

Cenni sakitləşdi, lakin onu atası ilə bağlayan son tellərin necə qırıldığını hiss edir, ürəyi parçalanırdı.

Lesterin yer almaq üçün sərəncam verdiyi Lüter qəbiristanında sadə tabutu məzara endirdilər və üzərinə torpaq tökdülər. Lester fikir içərisində çılpaq ağaclara, quru, bozarmış otlara, bellərlə qazılmış səhra torpağına baxırdı. İşçi adamın son məskəni qəbiristanlıq miskin idi, yoxsul idi. Lakin madam ki Herhardt burada basdırılmağını istəmişdir, deməli, belə lazımdır. Lester Bassın arıq, ağıllı üzünə diqqətlə baxır və onun gələcəyə dair nə kimi planlar tutduğunu bilmək, başa düşmək istəyirdi. Nədənə ona elə gəlirdi ki, Bass bütün ticarəti sahəsində müvəffəqiyyət qazana bilər. O, Cenninin qızarmış gözlərini necə sildiğini görür və yenə özünə deyirdi: “Bəli, bu valehedicidir”. Onun hissi səmimi və qüvvətli idi. “Yaxşı qadındır – bu izahedilməz bir sirdir”, – deyə o düşünürdü.

Onlar hamısı birlikdə, tozlu, küləkli küçə ilə evə qayıdırdılar.

Lester:

– Cenni hər şeyi ürəyinə salır, – dedi. – O çox tez mütəəssir olandır. Buna görə də həyat ona əslində olduğundan daha qaranlıq görünür. Bizim hamımızın dərdi var, kiminin az, kiminin çox, həm də bunları birtəhər həll etmək, dözmək lazımdır. Bəzi adamların başqalarından daha xoşbəxt olduğunu zənn etmək düz deyildir. Dərd-qüssə hamıya çatır.

Cenni:

– Bəzi adamlara belə yazığım gəlirdi halda, mən nə edə bilərəm, – dedi.

– Cenni həmişə həssas olmuşdur, – deyə Bass öz fikrini əlavə etdi.

O daima Lesterin necə yaxşı adam olduğunu, onların necə zəngin yaşadıklarını, bacısının necə adlı-sanlı bir qadına çevrildiyini düşünürdü. Görünür, Bass bacısının nə cür qiymətli adam olduğunu o vaxt dərk etməmişdi. Həyat necə qoribədir – axı o lap bu yaxınlarda

belə zənn edirdi ki, Cenni heç nəyə yaramaz və onun həyatı ümitsiz olaraq puç edilmişdir.

Axırda Lester:

– Sən yenə də özünü ələ almağa çalış, – dedi, – başa düş ki, həyatda hər hadisəni fəlakət kimi qəbul etmək olmaz.

Bass onunla razılaşdı.

Cenni dinməz-söyləməz karetin pəncərəsinə baxırdı. Budur, indi onlar böyük sakit evə qayıdacaqlar, Herhardt isə artıq orada yoxdur. Təsəvvür etmək belə çətindir ki, Cenni artıq onu heç vaxt görməyəcəkdir. Karet həyatə döndü. Ağlamış və sakitləşmiş Jannet qonaq otağında çay stolunu hazırlayırdı. Cenni adət etdiyi ev işlərinə başladı. Bir fikir onu tərk etmir, rahat qoymurdu – görəsən, ölümdən sonra onun başına nələr gələcək?

LII FƏSİL

Lester Herhardtnın ölümünə olduqca laqeyd baxır, yalnız Cenniye rəğbət bəsləyirdi. O özü qocanın şəxsiz yaxşı cəhətlərini qiymətləndirirdi, lakin ona şəxsi məhəbbəti yox idi. Lester Cenninin istirahət edib özünə gəlməsini təmin etmək üçün onu on günlüyə dəniz sahilinə apardı. Çıkaqoya qayıtdıqdan bir az sonra isə, nəhayət, öz işləri haqqında ona məlumat verməyi və vəziyyəti onunla birlikdə müzakirə etməyi qərara aldı. Onun yer əməliyyatında uğradığı müvəffəqiyyətsizlik Cenniye artıq məlum idi və bu, məsələnin həllini qismən yüngülləşdirirdi. Onun missis Ceraldla görüşməsi də Cenni üçün gizli deyildi. Lester özü ona demişdi ki, bu tanışlığı davam etdirir. Missis Cerald bir dəfə onu Cenni ilə bərabər qonaq çağırmışdı, özü isə onlara gəlmirdi, Cenninin yaxşıca başa düşdüyü kimi, gəlmək niyyətində də deyildi. Atasını dəfn etdikdən sonra Cenni öz taleyi haqqında çox düşünməyə başlamışdı. O, Lesterlə nikaha artıq ümid etmirdi və Lesterin davranışında heç bir şey belə ümidlərə əsas vermirdi.

İş elə gətirdi ki, bu vaxt Robert də qəti tədbirin zəruri olduğu nəticəsinə gəldi. O, Lesterin özünə təsir göstərməyi artıq mümkün hesab etmirdi, – bu sahədə əvvəlki cəhdləri kifayət idi, – amma nə üçün Cenni ilə danışb razılığa gəlməyi sınaqdan keçirtməsin? Çox

güman ki, o, aqlın səsine qulaq asır. Əgər Lester bu vaxtadək onu almayıbsa, əlbəttə, Cenni anlayır ki, onun belə bir niyyəti heç yoxdur. Onunla görüşməyi, işin nə yerdə olduğunu ona izah etməyi və şübhəsiz, ona kifayət qədər təminat təklif etməyi bir etibarlı üçüncü şəxsə tapşırmaq lazımdır. Bəlkə, o, Lesterdən ayrılmağa və bu ürəkbulanıran əhvalata son verməyə razı olar.

Necə olsa, Lester onun qardaşdır, o öz varını itirsə, yaxşı olmaz. Robert indi bu alicənablığı göstərə bilər, o indi yeni trestin işlərini əsaslı surətdə əlinə ala bilmişdir. Nəhayət, o qət etdi ki, ən müvafiq vasitəçi "Hayt, Kitli və O'Brayen" vəkillər kontorundan mister O'Brayen ola bilər. O, nəzakətli, mehriban, xoşrəftardır, havayı yerə vəkil deyil ki. O, Lesterin qohumlarının ona necə baxdıqlarını, əgər o, əlaqəni kəsməsə, Lesterin özünün nədən məhrum olacağını Cenni nəzakətlə izah etməyi bacarar. Lester evlidir, O'Brayen bunu öyrənə bilər. Cenni təmin olunacaqdır. O, əlli, yüz min dollar alar, qoy lap yüz əlli min alsın. Robert mister O'Brayeni yanına çağırtdı, ona müvafiq təlimat verdi və qabaqcadan izah etdi ki, o, Arçibald Keynin vəsisi¹ olduğundan Lesterin lazımı qərar qəbul etməyi üçün qayğıkeşlik göstərmək onun vəzifəsinə daxildir.

Mister O'Brayen Çıkaqoya yola düşdü. O, vağzalda birbaşa Lesterə zəng etdi, öz niyyətinə tam müvafiq olaraq, bildirdi ki, Lester bütün günü şəhərdə olmayacaqdır. O zaman Xayd-Parka yola düşdü və öz vizit kartoçkasını Jannetə təqdim etdi. Bu adamın nə cür ciddi bir tapşırıqla onun yanına gəldiyini heç aqlına da gətirməyən Cenni, bir neçə dəqiqədən sonra onun yanına çıxdı. Mister O'Brayen onunla zərif bir nəzakət və lütfkarlıqla salamlaşdı.

O, başını yana əyərək:

– Mən missis Keynləmi danışmaq şərəfindəyəm?

– Bəli, – deyərək Cenni cavab verdi.

– Siz mənim vizit kartoçkamdan gördüyünüz kimi, mən "Hayt, Kitli və O'Brayen" firmasından mister O'Brayenəm. Biz mərhum Mister Keynin, sizi əə... mister Keynin atasının vəkili və vəsisiyik. Mənim gəlişim sizə qərribə görünə bilər, lakin iş burasındadır ki, mister Keynin atasının vəsiyyətində ona və sizə çox dəxli olan şərtlər

¹ Vəsi – ölmüş adamın vəsiyyətini yerinə yetirən adam.

vardır. Bu maddələr o qədər əhəmiyyətlidir ki, əgər, əlbəttə, mister Keyn özü bunu etməmişdirsə, mən özüm sizi onlarla tanış etməyi zəruri hesab edirəm. Mən... Bağışlayın, ancaq bu maddələrin xarakterini nəzərə alaraq, mister Keynin bunlar haqqında susması ehtimalına yol verirəm.

Mister O'Brayen bütün qaməti, üzünün hər bir cizgisi ilə sual ifadə edərək susdu.

Cenni:

– Mən sizi yaxşı başa düşmədim, – dedi. – Vəsiyyət haqqında mən heç nə bilmirəm. Əgər orada mənim bilməli olduğum bir şey varsa, mister Keyn, yaqın mənə deyər. Hələlik o heç nə deməmişdir.

– Aha! – deyərək mister O'Brayen razı qalıb köksünü ötürdü. – Deməli, mən səhv etməmişəm. İcazə verin, mən işin mahiyyətini qısaca şərh edirəm. Bundan sonra hamısını müfəssəl bilmək istəyib-istəmədiyinizi qət edərsiniz. Bəlkə, əyləşəsiniz?

Bu vaxta qədər onlar ayaq üstə söhbət edirdilər. Cenni oturdu, mister O'Brayen də stulu yaxına çəkib yanaşı əyləşdi:

– Beləliklə, başlayaq, – dedi. – Məlumdur ki, mister Keynin atası sizinlə oğlunun ittifaqına çox pis baxırdı, bu barədə geniş danışmağımıza ehtiyac görmürəm.

– Mən bilərəm... – deyərək Cenni başlamaq istədi, lakin dərhal susdu.

Cenni çətinə düşmüş, karıxmışdı, o artıq təhlükənin yaxınlaşdığını duyurdu.

– Vəfatına bir az qalmış, – deyərək vəkil davam etdi, böyük mister Keyn bu mövzuda sizin əə... mister Keynlə söhbət etmişdi. O öz vəsiyyətində əmlakının bölünməsi barədə bezi şərtlər qoymuşdu. Bu şərtlər onun oğlunun, sizin... mm... ərinizin ona düşən payını almasını çətinliyə salmışdır. "Keyn kampaniya"sının hazırda milyona qədər dollar, bəlkə də, daha çox təşkil edən kapitalının dördəbir hissəsi, həmçinin təqribən beş yüz min qiymətləndirilən başqa əmlakın dördəbir hissəsi adi şəraitdə onun olmalı idi. Mənim müşahidələrimə görə, böyük mister Keyn oğlunun bu varidata sahib olmasını çox istəyirdi. Lakin atasının qoyduğu şərtə əsasən, mister Keyn yalnız atasının ölüm qabağı ifadə etdiyi bir arzunu yerinə yetirdiyi təqdirdə bu payı ala bilər.

Mister O'Brayen susdu, yalnız gözləri təlaş içərisində ora-bura baxırdı. Bütün mənfi təsəvvürlərinə baxmayaraq, Cenninin məlahətini o da hiss edə bilmişdi. Hamının məsləhət və məzəmmətinin əksinə olaraq, Lesterin nə üçün Cennidən ayrılmaq istəmədiyini o artıq anlayırdı. Qadının cavabını gözləyərək gizli-gizli ona nəzər yetirirdi.

Gərgin sükut dözülməz dərəcəyə çatdıqda Cenni:

– O nə kimi bir arzu idi? – deyə soruşdu.

– Sizin sualınız üçün mən sizə çox minnətdaram. Bu mövzuda söhbət salmaq mənim özümə çox çətin, çox çətin olardı. Mən firmanın bir nümayəndəsi kimi, mister Keynin atasının vəsiyyəti üzrə qəyyumlardan biri kimi gəlmişəm. Sizin... hm... mister Keynin nə qədər iztirab çəkdiyini, buna sizin necə əzabla dözdüyünüzü bilirəm. Lakin bu elə ağır məsələlərdən biridir ki, bunun üzərindən keçmək olmaz, necə olursa olsun, gec-tez bunu həll etmək lazım gələcəkdir. Nə qədər mənə çətin olsa da, mən deməliyəm ki, böyük mister Keyn öz vəsiyyətnaməsində şərt qoymuşdur ki, əgər... – onun gözləri yenə o yan-bu yana qaçmağa başladı, – əgər onun oğlu sizdən ayrılmağı mümkün hesab etməzsə... – mister O'Brayen nəfəsini dərdi, – o, mirasdan heç bir şey, daha doğrusu, on min dollar miqdarında çox cüzi birillik gəlir alar, bu da ancaq o şərtlə ki, sizə evlənmiş ola. – O'Brayen yenə susdu. – Bunu da əlavə edirəm ki, vəsiyyətnaməyə əsasən qəti qərar qəbul etmək üçün ona üç il vaxt verilmişdir. Bu müddət yaxın zamanda qurtarır.

O, tufanlı bir səhnəyə tab gətirməyə hazır olaraq susdu. Lakin Cenni ona heyrətdən, çaşqınlıqdan, dərdin ağırlığından dumanlanmış bir nəzər saldı. O hər şeyi başa düşdü: onun xatirinə Lester dövlətini qurban vermişdir. Hərəkətsiz əmlak əməliyyatı ayaq üstə durmaq, öz müstəqil vəsiyyətini bərpa etmək cəhdi imiş. Son zamanlar onun tez-tez qəmli, əsəbi, narazı olmasının səbəbi indi aydındır. Atası səbəbsiz olaraq onu mirasdan məhrum etmişdir. O, hədsiz bədbəxt-dir, o daim qarşıdakı itkini düşünür. Ona isə heç bir söz belə demir.

Mister O'Brayen də həyəcanlanmış və pərt olmuşdu. Cenninin dəyişmiş siması onun ürəyini parçalayırdı. Lakin o bütün həqiqəti deməyə borclu idi. Cenninin cavab verməyə hazırlaşmadığını görərək o yenə danışmağa başladı:

– Mən çox təəssüf edirəm, çox təəssüf edirəm ki, bu ürəkbulan-dıran yeniliyi sizə xəbər vermək mənim öhdəmə düşdü. Sizi inan-dıraram, mənim vəziyyətim yüngül deyildir. Mən özüm sizə qarşı heç bir pis hiss bəsləmirəm. Əlbəttə, siz bunu başa düşürsünüz. Keyn ailəsi də sizə hal-hazırda pis münasibət bəsləmir, ümidvaram, siz buna inanırsınız. Vəsiyyətnamə oxunan gün mister Keynə dediyim kimi, şəxsən mən onun atasının qərarını ədalətli hesab etmədim, lakin yalnız onun iradəsinin icraçısı olduğum üçün, şübhəsiz, heç nəyə mane ola bilmədim. Mən hesab edirəm ki, siz bütün həqiqəti bilməlisiniz. Siz, əgər mümkünsə, sizin... sizin ərinizə... – o çox mənalı fasilə verdi, – kömək etmək üçün bu və ya başqa qərara gəl-məlisiniz. Mən onun ailəsinin üzvləri kimi, onun bütün dövlətini itirməsinə ürəkdən heyifsilənirəm.

Bayaqdan üzünü çevirib başını aşağı salaraq oturan Cenni vəkilə qətiyyətli, sakit bir nəzər saldı.

– O öz sərvətini itirməz. Bu ədalətsizlik olardı.

Mister O'Brayen ilk dəfə faktların əksinə olaraq, Cenniyyə, Les-terin arvadı imiş kimi, cəsarətlə müraciət etdi.

– Missis Keyn, mən bunu sizdən eşitməkdə çox şadam. Sizə vic-danla deməliyəm, mən qorxurdum ki, siz bu xəbəri tamamilə başqa cür qarşılayarsınız. Sizə, əlbəttə, məlumdur ki, Keynin ailəsi nikaha böyük əhəmiyyət verir. Sizin ərinizin anası missis Keyn məğrur, hətta bir qədər dikbaş qadın idi. Onun bacıları və qardaşı öz ailələrinə qəbul edəcəkləri adama müəyyən tələblər verirlər. Sizin əlaqənizi onlar qeyri-normal və – qeyri-ixtiyari amansız olduğum üçün məni bağış-layın – yol verilməz hesab edirlər. Son illər bu məsələ o qədər müza-kirə olunmuşdur ki, böyük mister Keyn artıq işi ailə danışıqları ilə düzəltməyə ümid etmirdi. O hesab edirdi ki, oğlu əvvəldən düzgün hərəkət etməmişdir. O öz vəsiyyətində xüsusi şərt qoymuşdur ki, sizin əriniz... bağışlayın, onun oğlu, sizdən ayrılmaq istəməsə, deməli, öz payına düşən kapitalı almaq istəməsə, bir şey almaq arzusunda olsa, yeni dediyim on min dolları, ildə on mini almaq istəsə... – mənim sözlərim kobud səslənersə, məni bağışlayın, inanın ki, bu qəsdən deyilmir, – sizi almalı, evlənməlidir.

Cenni lap büzüdü. Bunu onun üzünə demək nə qədər amansız-lıqdır! Bəli, nikahı qanunlaşdırmayıb bir yerdə yaşamaq cəhdi yaxşı

qurtara bilməzdi. İndi isə bu ağır və dolaşlıq vəziyyətdən çıxmaq üçün birçə yol vardır – onlar ayrılmalıdırlar. Lester ildə on min dollarla yaşasın? Bu sadəcə olaraq axmaq sözdür!

Mister O'Brayen Cenniyyə maraqla nəzər salırdı. Onun fikrincə, Lester bir məsələdə səhv etmişdir: nə üçün hələ o zaman Cenni ilə evlənməmişdir? O çox gözəl qadındır.

O qəflətən nəvazişlə dedi:

– İndi mən sizə ancaq bir şey deməliyəm, missis Keyn. İndi mən başa düşürəm ki, bunun sizin üçün əhəmiyyəti çoxdur, lakin mən, mənə tapşırılan işlərin hamısını yerinə yetirməliyəm. Ümidvaram ki, siz mənim təklifimi tərsinə yozmazsınız. Bilmirəm, ərinizin maliyyə işindən xəbərdarsınız mı?

– Keyr, – deyə Cenni sadəcə cavab verdi.

– Bunun fərqi yoxdur. Siz bu ən müəkkəb məsələni həll etməkdə ərinizə yardım göstərməyi qət etsəniz, açıq deyək – öz razılığınızla onun yanından getməyi və ayrıca yaşamağı lazım görənsiz, mən bunu deməklə xoşbəxtəm ki, hər hansı bir məbləğ... tutaq ki... hm...

Cenni qalxdı, əllərini düyünlədi, kor kimi pəncərəyə doğru addımladı. Mister O'Brayen də qalxdı.

– Bu sizin öhdənizə buraxılır. Lakin mənə tapşırılmışdır sizə deyim ki, əgər siz bu ittifaqı pozmaq qərarına gəlsəniz, sizə məmnuniyyətlə istədiyiniz məbləğ veriləcəkdir. Siz istədiyiniz məbləği deyə bilərsiniz – əlli min, yetmiş beş min, yüz min dollar. – Mister O'Brayen öz-özünə son dərəcə alicənab və səxavətli görünürdü. – Bu məbləğ, necə deyərlər, sizin üçün mühafizə ediləcəkdir ki, istədiyiniz anda onu tələb edəsiniz. Siz heç bir şeydə ehtiyac hiss etmələrsiniz.

Cenni:

– Rica edirəm, bəsdir, – dedi. O hiss edirdi ki, artıq dinləmək iqtidarında deyildir və dəhşətli, demək olar ki, cismani ağrıdan elə bu saat danışmaq qabiliyyətini itirəcəkdir. – Rica edirəm, davam etməyin. Xahiş edirəm, məni tərk edin. Mən onun yanından gedə bilərəm. Mən bunu edirəm. Hər şey yaxşı olacaqdır. Lakin rica edirəm, artıq bir söz danışmayın.

Mister O'Brayen Cenniyyə nə qədər əzab verdiyini, nəhayət, anlayaraq dedi:

– Mən sizin hisslərinizi yaxşı başa düşürəm, missis Keyn. İnanın, mən sizə bütün qəlbimlə hüsn-təvəccöh bəsləyirəm. Mən sizə deməli olduğum sözlərin hamısını dedim. Bu çox çətin idi. Ağır bir zəruriyyət idi. Mənim kartoçkam sizdədir. Siz məni istədiyiniz vaxt çağırmağa bilərsiniz. Mənə yaza bilərsiniz. Mən artıq sizin vaxtınızı almayacağam. Üzr istəyirəm. Əminəm ki, yanınıza gəldiyimi ərinizə söyləməyi lazım bilməzsiniz. Bu məsələni müstəqil həll etsəydiniz, yaxşı olardı. Mənim ona hədsiz hörmətim vardır. Mən çox təəssüf edirəm. Üzr istəyirəm.

Cenni başını aşağı salaraq dinməz-söyləməz dayanmışdı.

Mister O'Brayen dəhlizə yönəldi. Cenni zəngin düyməsini basdı, Jannet qonağı yola salmağa çıxdı. Mister O'Brayen bağın cıdırı ilə gümrahcasına addımlayırdı. Cenni isə tək qalaraq kitabxanaya qayıtdı. O, əlini çənəsinə dayaq verərək oturdu. Gözləri önündəki ipək Türkiyə xalçasının qeribə naxışlarında əcaib şəkillər canlanırdı. Budur, o özü bir balaca kottecdə tək, Vesta ilədir. Lester isə uzaqda, sanki başqa aləmdədir. Onunla yanaşı missis Cerald dayanmışdır. Budur, onların böyük, gözəl evləri boşalmışdır. Sonra isə – illər uzanır, zaman keçir, sonra...

O hönkürməmək üçün özünü zorla saxlayaraq ağır bir ah çəkdi, yandırıcı göz yaşları gözələrini doldurdu. Sonra o qalxdı.

“Belə lazımdır, – deyə o düşündü. – Bu məsələyə çoxdan xitam vermək lazım idi. – Elə buradaca xatırladı: – Böyük xoşbəxtlikdir ki, atam öldü, bu günü görmədi!”

LIII FƏSİL

Mister O'Brayen gəldikdən bir gün sonra Lesterlə Cenni açıq danışmalı oldular. Lester bu danışığın ayrılmağa, yaxud onların əlaqəsini qanunlaşdırmağa aparıb çıxaracağından asılı olmayaraq, belə hesab edirdi ki, artıq bu cür izahatsız ötürmək mümkün deyildir. Mister O'Brayenin gəldiyi gün Lester, Viskonsində balaca sənaye şəhəri olan Xegevişə getmişdi. Onu buraya liftlər üçün yeni motorun sınağına dəvət etmişdilər. Lester belə motorları istehsal edən kompaniyanın payçısı – şeriki olmaq fikrinə düşmüşdü. Ertəsi gün o, eve

qayıtdıqda, Cenni ilə ayrılmaq niyyətinə baxmayaraq, indi belə adəti üzrə öz səfəri haqqında danışmaq istəyərkən evdəki məyusluq onu heyrətə saldı. Cenni ağlabatan qəti qərara gəldiyinə baxmayaraq, öz hissini gizlətmək iqtidarında deyildi. O, getməyin zəruri olduğunu həmişə yadında saxlayaraq öz planları üzərində kədərlə düşünürdü. Lakin Lesterlə danışmağa qüvvəsinin çatmayacağından ehtiyat edirdi. Onunla danışmadan getmək isə olmaz, o, ayrılmağa razılıq verməlidir. Cenninin möhkəm etiqadına görə, bu, yeganə, düzgün çıxış yolu idi. Lesterin onun xatirinə belə böyük fədakarlığa gətirdiyi fikri sadəcə olaraq onun ağına sığmırdı. Gələcəyi çoxdan beri bir tükəndən asılı olduğu halda, bu vaxtdək susması Cennini təəccübləndirirdi.

Cenni Lesterin evə daxil olduğunu eşidərək onu həmişəki təbəssümü ilə qarşılamağa cəhd etdi, ancaq bu təbəssüm deyil, yalnız təbəssümə oxşar bir şey oldu.

O hər gün soruşduğu kimi:

– Hər şey öz qaydasındadır mı? – deyərək soruşdu.

– Şübhəsiz, – deyərək Lester cavab verdi. – Sənin işlərin necədir?

– Həmişəki kimi.

Onlar birlikdə kitabxanaya keçdilər, Lester buxarıya yanaşaraq maşa ilə kömürü qurdaladı. Soyuq yanvar günü idi, saat beşdə artıq qaranlıqlaşırı. Cenni pəncərənin pərdələrini saldı. Lesterin yanına qayıtdıqda Lester sualedici bir nəzərlə onun üzünə baxdı. Cennidəki dəyişikliyi dərhal duyaraq:

– Nədənə sən bu gün həmişə olduğu kimi deyilsən, – dedi.

– Yox, mənə bir şey olmamışdır, – deyərək Cenni cavab verdi, amma dodaqları titrədi və bu, Lesterin nəzərindən qaçmadı.

– Məncə, sən nə isə gizlədirsən, – deyərək Lester gözünü ondan çək-mədən israr etdi. – Sənə nə olub? Yoxsa, bir şey üz verib?

Cenni nəfəsini dərmək və fikrini toplamaq üçün üzünü çevirdi. Sonra gözlərini yenə də Lesterə qaldırdı.

– Bəli, olub, – dedi. – Mən sənə bir şey deməliyəm.

– Görürəm.

Lester, Cenninin sözləri arxasında nə isə çox ciddi bir şeyi gizlədiyini hiss etsə də, gülümsədi.

Cenni nədən başlayacağını bilmədən dodaqlarını dişləyərək bir qədər də susdu və nəhayət, danışmağa başladı:

– Dünən bura Tsinsinnatidən mister O'Brayen adlı bir nəfər gəlmişdi. Sən onu tanıyırsan mı?

– Bəli, tanıyıram. Ona nə lazım idi?

– O sənin haqqında və sənin atanın vəsiyyəti haqqında mənimlə danışmağa gəlmişdi.

O, Lesterin simasının necə qaraldığını görərək susdu.

– Mənim atanın vəsiyyəti haqqında səninlə danışmaq onun nəyinə lazım idi?! – deyərək Lester hirsələndi. – O sənə nə boşboğazlıq etdi?

Cenni özünü saxlaya bilməyə də, heç nə əldə edə bilməyəcəyini başa düşərək sakitcəsinə:

– Xahiş edirəm, hirsələnməyəsən, Lester, – dedi. – Mister O'Brayen sənin necə fədakarlıq etdiyini mənə danışdı və xəbərdarlıq etdi ki, olduqca az vaxt qalmışdır, sən öz miras payını itirə bilərsən. Tədbir görmək vaxtının çatdığını düşünürsən mi? Mənimlə ayrılmaq vaxtı deyilmi?

– Lənətə gəlmişlər! – deyərək Lester qəzəblə söydü. – O nə cəsarətlə burnunu mənim işimə soxur. Məni rahat buraxmaq olmaz mı?

– O, təəccüblə çiyinlərini çəkdi. – Məlunlar! – deyərək yenə coşdu.

– Bütün bunları Robert edir. Yoxsa "Nayt, Kitli və O'Brayen" mənim işimə qarışdırmı? Oh, mən onlarla danışaram!

Lester özündən çıxmış, üzü qızarmışdı, gözləri yanırı.

Onun qəzəbindən qorxmuş Cenni bir söz belə deyərək bilmədi.

Bir az sakitləşmiş Lester:

– Yaxşı, de görüm bir: o sənə nə dedi?

– O mənə dedi ki, əgər sən mənə evlənsən, illik gəlirin ancaq on min olacaqdır. Evlənməsən, mənimlə əvvəlki kimi yaşasan, onda heç nə almayacaqsan. Əgər sən mənim yanımdan getsən, yaxud mən sənin yanından getsəm, sən milyon yarımla alacaqsan. Sən elə bu saat bizim ayrılmağımızın lazım olduğunu düşünürsən mi?

Cenni bu sual – bu ən əsas sual ona belə tez vermək istəmirdi, bu sözlər onun iradəsinə zidd olaraq ağızından qopdu və elə bu an Cenni başa düşdü ki, Lester onu həqiqətən sevirse, qəti "yox" cavabını verəcəkdir. Əgər onun üçün fərqi yoxdursa, o tərəddüd edəcək, işi uzadacaq, onun xitamını ləngitməyə cəhd edəcəkdir.

– Bilmirəm nə üçün, – deyərək Lester acıqlı halda etiraz etdi. – Nə onların bu işə qarışmalarına, nə təcili tədbir görməyə zəruriyyət

görmürəm. Onların bura gəlmələri və burunlarını başqalarının işinə soxmaları məni cinləndirir!

Onun laqeydliyi, məhəbbət sözləri demək əvəzinə, bu qəzəb alvunda yanması Cenninin qəlbini dərinəndən yaralamışdı. Onun üçün yalnız bir şey – qarşıdakı ayrılıq mühüm idi. Lester isə dönə-dönə O'Brayenin buraya gəlməsindən danışırdı. O özü hələ bir qərara gəlmədiyi halda kim isə onun işinə qarışmağa cəsəret etmişdir. Lester yalnız bunu yadından çıxara bilmirdi. Cenni isə heç nəyə baxmadan ümid edirdi ki, Lester onunla bu qədər yaşadıqdan, pis, yaxşı günləri bir yerdə keçirdikdən sonra onu dərinəndən sevir və bu hiss, özlərini ayrılmış kimi göstərmək zəruri olsa belə, Lesteri saxlayar, Cenni ilə əlaqəni kəsməsinə yol verməz. Bəli, o, Cenni ilə evlənməyibdir, bunun o qədər ciddi səbəbləri olmuşdur ki! Lakin indi, hər şey qurtardığı bir zamanda, heç olmasa onu buraxmaqdan qabaq öz məhəbbəti haqqında bir söz deyə bilərdi. Cenniye elə gəldi ki, onunla bu qədər yaşasa da, onu heç tanımamışdır. Bununla bərabər, o, Lesteri başa düşürdü. Lester onu öz bacardığı kimi sevir. O, ürəyindəkini söyləməyə qabil deyil, hisslər haqqında danışmağı bacarmır. Bir zaman o, Cennini tabe etməyi və özününkünə çevirməyi bacardı. Lakin indi, maneələr əmələ gəlmiş zaman Cennini saxlamaq üçün onun məhəbbəti çatmır. Budur, indi o, Cenninin taleyini həll edir. Cenni əzab çəkir, ürəyi parça-parça olur, ancaq bu dəfə onun qərarı qətidir. Lesterin istəyib-istəmədiyindən asılı olmayaraq, onun belə bir fədakarlıq etməsinə Cenni yol verməyəcəkdir. Lester özü getməsə, Cenni onun yanından getməlidir. Nə üçün də Cenni qalmalıdır? Ancaq bir cavab ola bilər. Lakin doğrudanmı Lester ona demək üçün birçə kəlmə nəvazişli söz tapmayacaqdır?

Cenni hələ də Lesterin onu xatırlayacağına ümid edərək:

– Sən tədbir görmək vaxtı çatdığını düşünürsənmi? – deyər davam etdi. – Axı olduqca az vaxt qalmışdır!

O, stolun üzərindəki kitabı qeyri-ixtiyari sağa-sola çəkərək, ancaq bir şey düşünürdü – necə olursa olsun zahirən sakit qalmalıdır. Daha nə deməli, daha nə etməlidir? Lesterin qəzəblə özündən çıxması həmişə Cennini qorxudurdu. Axı indi çıxıb getmək onun üçün elə də çətin deyildir, – onun missis Ceraldı vardır. Ürəyi istəsə də onun üçün çox asandır, o mütləq istəməlidir. Axı varidat onun üçün Cennidən daha vacibdir.

Hələ də qardaşına, bacılarına, O'Brayenə qarşı qəzəb odunda yanan Lester inamla:

– Bu sənin işin deyil, – dedi, – vaxt var. Mən hələ heç nə qət etməmişəm. Yox, bu həyasızlıqdır! Mən artıq bu barədə danışmaq istəmirəm. Nahar hazırkıdır?

Lester ancaq öz məniyyətinin təhqir olunduğunu düşünərək, özünə zəhmət verib nəzakətlə danışmaq belə istəmirdi. Cennini, onun hisslərini tamamilə unutmuşdu. O, Robertə nifrət edirdi. Haytın, Kitlinin və O'Brayenin boynunu ayrı-ayrılıqda, yaxud hamısını bir yerdə məmnuniyyətlə sındırırdı.

Məsələ, şübhəsiz, qurtarmamışdı, nahar vaxtı bu söhbət təzədən başladı. Cenni bir qədər sakitləşmiş və fikrini toplamışdı. O, Vestanın və Jannetin yanında açıq danışa bilməzdi, lakin yenə də səy etdi.

– Mən kiçik bir kottec tuta bilərəm, – deyər o, Lesterin soyudığına ümid edərək yavaşca sözbə başladı, – mən burada qalmaq istəmirəm. Tək başıma belə böyük evdə nə edəcəyəm?..

Lester onun sözünü sərtliklə kəsdi:

– Xahiş edirəm, bu söhbəti boşlayasan. Mənim onu davam etdirməyə halım yoxdur. Mən hələ məhz belə olacağını heç də qət etməmişəm. Mən hələ heç bir qərara gəlməmişəm.

Lester O'Brayenə qəzəblənərək inad göstərirdi. Bunu duyan Cenni, nəhayət, geri çəkildi, susdu. Atalığını gülürüzlü və nəzakətli görməyə adət etmiş Vesta onun çatılmış qaşlarına heyvətlə baxırdı.

Cennidə artıq elə bir təəssürat əmələ gəlmişdi ki, istəsə Lesteri saxlaya bilərdi – o çox tərəddüd edirdi. Lakin Cenni bunu arzu etmirdi. Bu, Lesterə qarşı yaxşı hərəkət olmazdı. Öz-özünə qarşı da bu, pis, sərt, ləyaqətsiz bir əməl olardı.

Ertəsi gün də Cenni onu dilə tutmaqda davam etdi:

– Belə lazımdır, Lester, inandırırım səni. Mən artıq sənə zəhləni aparmayacağam, ancaq belə lazımdır. Mən sənə başqa bir tədbir görməyinə icazə vermərəm.

Bu mübahisə sözlərlə ifadə olunsay da, hər gün, gah yataq otağında, gah kitabxanada, gah da səhər yeməyi zamanı təkrar olunurdu. Cenni öz heyecanını gizlətmirdi. Onda etiqad əmələ gəlmişdi ki, Lesteri işə girişməyə məcbur etmək lazımdır. O, Cenni ilə daha diqqətli, daha məhraban rəftar etməyə başladığıda, bu etiraz daha artıq

möhkəmləndi. Cenni nə etmək lazım gəldiyini bilmirdi, lakin qərar qəbul etməkdə ona yardım göstərməyə çalışaraq, kədərle ona nəzər salırdı. O özünü inandırır ki, xoşbəxt olacaqdır, nəhayət, ayrıldıqdan sonra onun səadətini düşünərək xoşbəxt olacaqdır. O, yaxşı adamdır, ona bəlkə də məhəbbət istedadından başqa hər şey verilmişdir. O həqiqi mənada Cennini sevmir, Cenni onu dərinləndən sevsə də, bütün olub-keçənlərdən sonra o, Cennini sevmə bilmir. Öz ailəsinin qızgın müqaviməti ona təsir etmişdir. Cenni bunu da başa düşmüşdür. İndi ona aydın idi ki, Lester, öz parlaq zəkasına baxmayaraq, bu tilsimlənmiş dairədən çıxıb bilmir. O həddindən artıq abırlı adamdır, əlaqəni qaba surətdə kəşib Cennini ata bilmir, o həddindən artıq nəzakətlidir, öz mənafeyinə və onun gələcəyinin qayğısını çəkdiyini açıq göstərə bilmir, lakin bu onun borcudur.

– Qərara gəl, Lester, – deyərək Cenni döndə-döndə təkrar edirdi. – Məni burax. Nə üçün sən şübhələnirsən? Mənə yaxşı olar. Hər şey öz yoluna qoyulandan sonra bəlkə sən mənim yanıma qayıtmaq istəyəcəksən. Qayıdarsan da, mən səni gözləyəcəyəm.

Lesterin dəyişməz cavabı:

– Mən hələ heç bir qərara gəlməmişəm, – olurdu. – Mən heç də əmin deyiləm ki, səndən ayrılmaq istəyirəm. Mənə qalan miras, əlbəttə, məni maraqlandırır, ancaq pul hər şey deyildir. Lazım gəlsə, mən ifadə on minlə yaşaya bilərəm, mən buna alışmışam.

– Bəli, ancaq indi sən cəmiyyətdə elə görkəmli yerin var, – deyərək Cenni etiraz etdi. – İndi bu barədə düşünməyə də dəyməz. Təkcə bu evin sənə neçəyə başa gəldiyini xatırla. Orada isə milyon yarım dollar – yox, mən yol vermərəm ki, sən onlardan məhrum olasan. Yaxşısı budur, mən özüm gedim.

– İş bu yerə çatsaydı, sən nə edərdin? – deyərək Lester maraqla soruşdu.

– Oh, mən bir yer tapardım. Genoşiyə bir az qalmış Sendvud adlı balaca şəhəri xatırlayırsanmı? Mən çox düşünmüşəm ki, orada yaşamaq çox yaxşı olar.

Nəhayət, Lester tab gətirə bilmədi:

– Bu barədə düşünmək mənə ağırdır. Bu elə ədalətsizlikdir ki! Hamı, hamı bizim əleyhimizə oldu. Görünür, mən dərhal sənənlə evlənməli idim. Əbəs yerə mən belə etmədim.

Cenni az qaldı hönkürtü ilə ağlasın, lakin özünü saxladı.

– Hər halda mən çalışacağam ki, bu hər şeyin sonu olmasın, – deyərək Lester axırda hökm verdi.

O düşünürdü ki, bəlkə hamısı keçib gedəcəkdir. Əvvəl pulu almaq lazımdır, sonra isə... Lakin o hər cür vicdansız hərəkətdən və hiylədən iyrenirdi.

Nəhayət, onlar qərarlaşdılar ki, Cenni fevralın son günlərində Sendvuda getsin və orada özünə bir ev tapmağa çalışsın. Lester dedi ki, Cenni xərclərdən sınılmasın, ona nə lazımdırsa, hamısı olacaqdır. Lester onun yanına qonaq gələcəkdir. Özü isə fikirləşirdi ki, onu ağır dəqiqələr keçirməyə məcbur edənlərlə amansızcasına hesablaşacaqdır. O, mister O'Brayeni yanına çağıracaq və onunla mükəmməl danışacaqdır. Ürəkdən tikəni çıxarmaq lazımdır. Onun haqqında nə fikirləşdiklərini öyrənəcək, biləcəkdir!

Bütün bu günlər ərzində onun şüurunun dərinliyində füsunkar, incə, hər cəhətdən kamil missis Cerald yaşayırdı. Lester onun haqqında düşünməməyə çalışırdı, lakin onun obrazını özündən uzaqlaşdırıb bilmirdi. Bir fikir onun beynində getdikcə tez-tez parlayıb-sönürdü: “Nə üçün də yox?” Fevralın əvvəlləri üçün onun qərarı qəbul edilmişdi.

LIV FƏSİL

Cenninin ifadə etdiyi kimi, “Genoşiyə bir az qalmış” Sendvud şəhərciyi Çikaqoya olduqca yaxın idi, yaylaq qatarı ilə cəmi bir saat on beş dəqiqəlik yol idi. Bu şəhərcik gölün sahilində, mənzərəli yerdə səpələnmiş üç yüz kottecdən ibarət idi. Onun əhalisi varlı deyildi. Evlər beş min dollardan artıq deyildi, lakin bu evlərin əksər hissəsi zövqlə tikilmişdi. Onları əhatə edən həmişəyaşıl ağaclar isə bütün şəhərciyə yay günlərinə məxsus şən görünüş verirdi. Bir zaman Cenni Lesterlə bərabər, iti qaçan atlar qoşulmuş faytonda buraya gəlmişdi. O, ağacların yaşillığı arasındakı ağ sarmaşıqlara və gölün sakit suyunda ləngər vuran qayıqlara baxıb həzz almışdı.

Cenni o zaman:

– Belə yerdə yaşamaq yaxşı olardı, – demiş, Lester isə, onun fikrincə, yer darıxdırıcıdır, – deyərək cavab vermişdi.

– Bəlkə bir vaxt məni bura cəzb edə, ancaq indi yox. Bura çox sakitlikdir.

Cenni onun sözlərini dəfələrlə xatırladı. Həyat xüsusilə ağır və çətin olanda bu sözlər onun ağına gəlirdi. O, tək qalsa və pulu, imkanı olsa belə şəhərcikdə yaşamaq necə yaxşı olardı. Bağ, toyuqlar, başında sığırçın yuvası olan uca çubuq, hər tərəfdə güllər, otlar, ağaclar. Gölə açılan balaca kottecdə yaşamaq, yay axşamları eyvanda oturub tikiş tikmək... Vesta məktəbdən qayıdacaq, bəlkə başqa tanışlar da olacaqdır. Vestanın gələcəyi onu yenə narahat etsə də, Cenniye elə gəlməyə başlamışdı ki, təklikdə ona pis keçməyəcəkdir. O, mütaliəni sevmişdi. Vaşinqton İrvinqin “Oçerklər” kitabını, Lembanın “Eliya”-sını, Xotornun “İki dəfə nağıl edilmiş əhvalatlar” kitabını dəfələrlə oxumuşdu. Vesta musiqi təhsilindəki müvəffəqiyyətləri ilə onu sevindirirdi. Qızın gözəl musiqi istedadı, təbii ritm hissi var idi. O, kədərli, həyəcanlandırıcı mahnıları və pyesləri xüsusilə sevirdi. Özü də yaxşı çalır və oxuyurdu. Səsi hələ yetkinləşməmişdi, cəmi on dörd yaş var idi. Lakin onu dinlərkən xoş təsir bağışlayırdı. Onda ata və anasının xasiyyətləri çox qərribə birləşirdi. Cennidən yumşaq dalğınlığı, Brenderden isə enerji və ağılın kəskinliyini miras götürmüşdü. O, təbiət haqqında, kitablar, paltarlar, məhəbbət haqqında anası ilə çox ağıllı söhbət edir, Cenni isə onun görüş dairəsinin inkişafını izləyərək, qızın qarşısında açılan yeni aləmi görməyə başlayırdı. Qızın dərsləri artmışdı – yeni fənlər öyrənirdi. Cenni onunla birlikdə müasir məktəb həyatını, musiqiyə də, təbiət tarixinə də yer verən müxtəlif proqramı öyrənib mənimsəyirdi. Belə görünürdü ki, Vesta çoxcəhətli istedadla malik işgüzar qadın olacaq, çox zirək olmasa da, tamamilə müstəqil dolanacaqdır. Ana, Vestanın öz hüququnu özü müdafiə edəcəyi fikri ilə təsəlli tapır və onun gələcəyinə böyük ümid bəsləyirdi.

Sendvudda Cenninin seçdiyi kottec birmərtəbəli idi. Onun yaşıl ağac barmaqlıqlarla birləşdirilmiş qırmızı kərpic sütunlar üzərində mezonini və eyvanı var idi. Beş otağın hamısının pəncərələri gölə açılırdı. Yemək otağının şüşə qapıları var idi, böyük kitabxananın tağlarına çoxlu kitab yerləşirdi, üç pəncərəsi ilə bucaqda yerləşmiş qonaq otağı bütün günü günəşli olurdu. Evin yanındakı sahədə bir neçə gözəl ağac boy atırdı. Bağın köhnə sahibi burada ləklər düzəltmiş, kollar və

dekorativ bitkilər üçün yaşıl çəlləklər hazırlamışdı. Ev ağ idi, yaşıl pəncərə qapaqları və yaşıl qontlu damı var idi.

Lester Xayd-Parkdakı evi öz ixtiyarında saxlamağı Cenniye təklif etmək istəyirdi, lakin Cenni buna razı olmadı. Bu evdə Lestersiz yaşamaq fikri onun üçün dözülməzdi – bu evlə bağlı olan o qədər şirin xatirələr vardı ki! Cenni əvvəlcə bu evdən heç bir şey götürmək belə istəmirdi, lakin sonra Lesterin məsləhətinə qulaq asaraq yeni evi üçün mebel, pərdə və gümüş qab-qacaq seçdi.

Lester:

– Sənə çox şey lazım ola bilər, – dedi, – hamısını götür. Mənə heç nə lazım deyil.

Kottec icarə müddətini artırmaq, yaxud gələcəkdə satın almaq hüququ ilə iki illiyə icarəyə götürülmüşdü. Nəhayət, Cennini buraxmağı qərar etmiş Lester böyük səxavət göstərirdi – o, Cenninin bir şeyə ehtiyacı olacağını fikrinə belə gətirmirdi. Onların həyatındakı dəyişikliyi Vestaya necə izah edəcəyini düşünürdü. O, qızı sevirdi və onu ağır iztirablardan mühafizə etmək istəyirdi.

– Bəlkə, yaza qədər onu qapalı bir məktəbə düzəldək? – deyərək bir dəfə Lester təklif etdi.

Lakin dərslərin qızgın vaxtı idi, bu fikirdən vaz keçmək lazım gəldi. Onda qərara aldılar Vestaya desinlər ki, Lester iş üçün uzun müddət Çikaqodan uzaqda yaşamaq lazımdır, onlara isə ikilikdə, anası ilə birlikdə, balaca şəhərdə daha yaxşı keçər. Cenni bir zaman Lesterin yanından getdiyini açıb qıza deyər və bunun üçün bir səbəb uydurar. Cenninin ürəyi sıxılırdı. O başa düşürdü ki, Lesterin qərarı ağıllı qərardır. Lakin bunun arxasında nə qədər insafsızlıq gizlənir! Bəli, o, Cennini sevirse də, olduqca az sevirdi.

Varlığın hər hansı bir sirrini açmaq ümidi ilə, qızgın maraqla müşahidə etdiyimiz kişi və qadın arasındakı münasibətlərdə ən çətin və ən ağır mərhələ o dəqiqələrdir ki, qarşılıqlı mərbutiyyət hissi, bu hissənin özünün gözəllik və qüvvəsindən çox uzaq olan zahiri vəziyyətə qurban verilir. Hər şeyin belə bir eşqlə düzəldiyi, onların bu qədər xoşbəxt saatlar keçirdiyi, indi isə birgə həyatlarının parçalandığı bu evdə, Lester də, Cenni də ayrılmaq ərəfəsinin son günlərində dəhşətli ezablar keçirirdilər. Cenninin ürəyi parça-parça olurdu. Axı o heç bir dəyişiklik istəməyən, yalnız sevildiyini və lazım olduğunu

duymaq arzusu ilə yaşayan sabit təbiətli insanlardan idi. Onun bütün həyatı görünməz tellər kimi, parçalanmış təəssüratı ahəngdar və möhkəm vəhdətdə birləşdirən mərbutiyyət və xatirələrdən ibarət idi. Belə tellərdən biri Xayd-Parkdakı bu evi idi – onun evi idi. Bu ev burada yaşayanların hamısına, buranın hər bir xırda bəzək-düzeyinə onun məhəbbəti və qayğısı ilə bəzənmişdi. İndi bunların hamısının sonu çatmışdır.

Cenni keçmişdə bir zaman belə bir xəzinəyə malik olsaydı, öz hissələrində qətiyyət maddi mülahizələri əsas tutmadığına baxmayaraq, indi bu ona belə ağır olmazdı. Onun həyata və insanlara olan məhəbbətində tamahkarlığın kölgəsi belə yox idi. Budur, indi o, otaqlarda gəzir, burada xalça, orada şəkil, yaxud divan, kreslo seçir, bunlarla məşğul olmaq lazım gəlirdi üçün fasiləsiz əzab çəkirdi. Təşəvvür etmək belə mümkün deyil – bir az da keçəcək, Lester artıq axşamlar evə qayıtmayacaqdır! Səhərlər onun hökmdarı üçün qəhvənin hazır olub-olmadığını, stolun yaxşı örtülüb-örtülmediyini yoxlamaq məqsədi ilə birinci olaraq qalxmaq lazım gəlməyəcəkdir! O hər gün qış bağında tapıla bilən ən təravətli güllərdən buket hazırlayıb stolun üzərinə qoyurdu. O bunu Lester üçün edirdi. İndi buketlər də lazım olmayacaq, Lester onları görməyəcəkdir. Axşamlar səsi getdikcə yaxınlaşan təkərlərin çınqıl üzərində tanış xışıltısını gözləməyə, gecə saat birdə, ikidə hər xışıltıya diqqətlə qulaq asmağa, pilləkənlərdəki addım səsinə tez və sevinclə ayrılmağa adət etdiyi zaman bir zərbə ilə hər şeyi alt-üst edən ayrılıq ifadə edilməz dərəcədə əzablıdır. Cenni fasiləsiz olaraq düşünürdü ki, hər gün, hər saat onu bu ayrılığa yaxınlaşdırır.

Lester də əzab çəkirdi, lakin başqa cür. Onu rədd edilmiş, tapdalanmış məhəbbət deyil, rəzil haqq-hesab xatirinə mərhəmətdən, sədaqətdən, hissədən üz döndərdiyini – ağır günahını duyan adamın şüuru əzab verirdi. İndi onun qarşısında ən geniş perspektivlər açıılır. Cennini səxavətlə təmin edən, artıq onunla bağlı olmayan Lester öz yolu ilə getməkdə, həyatını böyük sərvətin onun öhdəsinə atdığı çox müxtəlif vəzifələrin ifasına həsr etməkdə azaddır. Lakin o daima Cenninin ona nə qədər yaxşılıq etdiyini, onun həyatının rahat, xoş, gözəl keçməsi üçün nə qədər səy göstərdiyini düşünürdü. O, Cenninin bütün ləyaqətini gözəl bilirdi və onlara lazımı qiymət verirdi.

İndi o, Cenninin bir qiymətli xüsusiyyətini də etiraf etməyə məcbur olurdu – Cenni şikayətlənmədən əzab çəkməyi bacarırdı. Bu son günlər Cenni ona həmişəki kimi – nə həmişəkindən pis, nə yaxşı, münasibət bəsləyirdi. Onun yerində başqa qadının edə biləcəyi kimi, o, əsəbi hay-küy salmır, həqiqətdə olduğundan artıq mətanətli görünməyə, yaxud Lesterin onun əzablarını bilməməsi xatirinə özünü şən göstərməyə cəhd etmirdi. O yenə sakit, yumşaq, qayğıkeş idi, əvvəlki kimi Lesterin planları və işləri ilə maraqlanır, lakin artıq suallarla onu əsəbiləşdirmirdi. Lester onun alicənablığına heyrətlənir, ona baxdıqca valeh olurdu. Adamlar nə deyirlər–desinlər, o çox gözəl qadındır. Onun həyatının belə bədbəxt keçməsi acınacaqlı və eyibdir. Eyni zamanda, Lester başqa, geniş bir dünyanın çağırışını eşidirdi. Bu dünya həmişə qonaqpərust olmamışdır. Lester onun canavar dişlərini görmüşdü. O bu çağırışı eşitməyə cəsarət edə bilərdimi?

Budur, onlar artıq qonşulardan bəzilərinə xaricə getdiklərini xəbər vermişlər və Lester özünə “Auditorium” otelində nömrə tutmuşdur, bütün artıq şeylər mühafizəyə verilmiş və Xayd-Parkda vidalaşmaq vaxtı gəlib çatmışdır. Cenni Lesterin müşayiəti ilə bir neçə dəfə Sendvudda olmuşdu. Lester şəhərciyi yaxşıca gəzdi və yenə əvvəlki təəssüratında qaldı ki, bura gözəldir, lakin darıxdırıcıdır. Lakin bahar yaxınlaşırdı. Cenni isə gülləri çox sevirdi. O, bağban tutmaq istəyirdi.

Lester:

– Çox gözəl, – dedi, – nə istəyirsən, hamısını et, ancaq burada sənə yaxşı keçsin.

Bu günlər o öz işləri ilə qızgın məşğul olurdu. Öz vəkilisi mister Uotsonun vasitəsilə “Nayt, Kitli və O’Brayen” kontoruna xəbər vermişdi ki, ayın filan gününə atasının aksiyalarından onun payına düşəni versinlər. O qət etdi ki, madam ki şərait onu belə bir addım atmağa məcbur etmişdir, o bundan heç də az amansız olmayan bir sıra addımlar da atacaqdır. Çox güman ki, o missis Ceraldla evlənəcəkdir. O, “Karet tresti” idarəsinə daxil olacaqdır. İndi onun əlində bu qədər aksiya olduğu halda, onlar buna mane ola bilməzlər. Missis Ceraldın pulları onun əlində olsa, qardaşının böyük ümid bağladığı Tsinsinnatidəki “Traktor” kampaniyasını, həmçinin, Robertin baş konsultant olduğu “Qərbi polad eridən” kampaniyasını ələ alacaqdır. Bəli, onun mövqeyi son illərdə tutduğu mövqeyə bənzəməyəcək!

Cenni tənhalıqdan və qüssədən özünə yer tapa bilmirdi. Bu ev onun üçün nə qədər əziz idi! Onlar buraya köçəndə və qonşular qonaq gəlməyə başlayanda Cenni təsəvvür edirdi ki, onun üçün yeni həyat başlayır, vaxt gələcək, Lester onu alacaqdır. Sonra isə zərbə zərbə ardınca endirildi, artıq nə onun arzusu – xəyalı var, nə də evi. Atası öldü, Jannet və nökrələr buraxıldı, mebel anbara daşındı və Lester – Lester isə, onun həyatından getdi.

Cenni aydın başa düşürdü ki, o qayıtmayacaqdır. Madam ki o bu saat, tərəddüd və ağrı ilə olsa da, ondan ayrılı bildi, onun azad və Cennidən uzaq olduğu vaxtda nə gözləmək olar? Öz mühüm işlərinə uyaraq, o, sadəcə, Cennini unudacaqdır. Düz də edəcəkdir. Cenni onun arvadı olmağa layiq deyil. Cenni dəfələrlə bunu yaqın etmişdi. Bu dünyada təkçə məhəbbət kifayət deyildir, bu hər kəsə aydındır. Tərbiyə, zənginlik, istədiyinə müvəffəq olmağı və maraq oyandırmağı bacarmaq lazımdır. Bunlarla məşğul olmağı isə o istəmir. Həm də o bunları bacarmazdı.

Nəhayət, böyük ev bağlandı, keçmiş həyat arxada qaldı. Lester Cennini Sendvuda müşayiət etdi, evin əla olduğunu və Cenninin yeni şəraitə asanlıqla alışacağını təlqin etmək cəhdi ilə bir az kottecdə qaldı. O, tezliklə Cennini yoluxmağı vəd etdi, sonra isə getməyə hazırlaşdı, ayrılığın labüdlüyü qarşısında onun sözləri dərhal hər cür əhəmiyyətini itirdi. Cenni vidalasaqon onu öpdü, ona xoşbəxtlik, müvəffəqiyyət, ürək sakitliyi arzu etdi və öz yataq otağına getdi.

Pəncərədən dolu, möhkəm bədənli, enli kürəkli, hər bir hərəkətdən alicənablıq və nəzakət yağan Lesterin yeni kostyumda, paltosunu qolu üzərinə atıb, öz-özünə inamın və xoşbəxtliyin mücəssəməsi kimi, ensiz kərpic yolla evdən uzaqlaşdığını görərkən Cenni hiss etdi ki, bu saat öləcəkdir. Lakin bir müddət sonra Vesta onun yanına gələrkən Cenninin gözləri quru idi. Yalnız küt, sızıldayan ağrı qalmışdı. Onun yeni həyatı Lestersiz, atasız, yalnız Vesta ilə keçən həyatı belə başladı.

Cenni mətbəxə düşərkən: “Amma mənim taleyim çox qərībədir!” – deyə düşünürdü. O qət etmişdi ki, ev işinin bir qismini özü görəcəkdir. Başını qarışdırmalıdır. Həmişə düşünmək olmaz. Vesta olmasaydı, o bir yerə işə girərdi. Ancaq xəyalə qapılmamalı, yoxsa adam dəli olar.

Bu ayrılıqdan sonra – bir, yaxud iki il ərzində Çikaqo, Tsinsinnati, Klivlend və başqa şəhərlərin işgüzar və kübar dairələri Lester Keynin bir növ yenidən dirilməsinin şahidi oldular. Cenni ilə əlaqədə olduğu vaxt ərzində o bir çox adamlardan və təşəbbüslərdən uzaqlaşmışdı, hamıya elə gəlirdi ki, Lester bu işlərə marağını tamam itirmişdir, indi isə, Cennidən ayrıldıqdan sonra o özünün bütün imkanları və vəsaiti ilə möhkəm silahlanmış halda yenidən səhnəyə gəldi və qüvvəsinə inanən adam kimi hər bir istədiyi işə girişməyə başladı, qısa müddət içərisində ticarət və maliyyə sahəsində avtoritet kimi tanındı. Doğrudur, o, qocalmışdı. Bəzi cəhətdən o artıq evvəlki Lester deyildi. Cenni ilə görüşənədək onu, meğlubiyyət bilməmiş, hər kəsə xas olan özünə arxayınlıq fərqləndirirdi. Sən zinət və dəbdəbə içərisində tərbiyə olunubsa, belə inandırıcı-aldadıcı olan cəmiyyətin ancaq özünə xoş gələn cəhətini görürsənsə, iri müəssisələrlə – bunları sən yaratdığın üçün deyil, sən özünün bunların bir hissəsi olduğun üçün, nəfəs aldığın hava kimi sən doğulandan bunların sənə müşayiət etdiyi üçün, – iri müəssisələrlə iş görürsənsə, təbii olaraq, varlığın sarsılmazlığı xülyası yaranır, bu xülya isə ən parlaq zəkaları dumanlandırmağa qadirdir. Görmədiyimiz haqqında təsəvvür əldə etməyimiz, duyubkeçirmədiyimizi hiss etməyimiz çətindir. Onu yaradan qüvvələr haqqında heç bir şey bilmədiyimiz üçün bizə əbədi və sarsılmaz görünən kainat kimi, Lesterin də ələmi ona həm sarsılmaz, həm əbədi görünürdü. Yalnız qara buludlar sıxlaşdığı və tufan qopduğu zaman, ictimai şərtliliklərin bütün qüvvələri dava ilə onun üzərinə cumduğu zaman, yalnız bu vaxt o anladı ki, bəlkə də özünü həddindən artıq qiymətləndirmişdir, onun şəxsi arzuları və görüşləri ictimaiyyətin rəyi qarşısında heç bir şeymiş, o, haqsız imiş. Ona elə gəlirdi ki, zəmanənin ruhu – almanların adlandırdığı kimi Zeitgeist – müəyyən sistemin keşiyində durur, bizim cəmiyyət insanın dərk edə bilmədiyi sirli bir şəkildə qurulmuşdur. Lester bu cəmiyyətlə təkbətək vuruşa girə bilməzdi. Onun hökmündən yaxa qurtara bilməzdi. Onun hökmündən yaxa qurtara bilməzdi. Onun müasirləri belə ictimai quruluşu zəruri hesab edirdilər və Lester inanmışdı ki, bu ictimai quruluşun qanunlarını pozduqda, cəmiyyətdən kənara atılmaq çətin deyildir. Hamı – ata və ana, bacılar, tanışlar, dostlar ondan üz çevirdi. İlahi! Onun

hərəketi necə tufan qoparmışdı! Sanki tale özü onu cəzalandıрмаğı qət etmişdi. Onun hərəketsiz əmlakla əməliyyatı eşidilməmiş uğursuzluqla qurtardı. Nə üçün? Doğrudandı mı Allah onun sayma almaq istədiyini cəmiyyət qanunlarının keşiyində durmuşdur? Yəqin belədir. Hər halda onu öz mövqeyindən çəkilməyə məcbur etdilər. Budur, o bütün keçirdiklərindən sonra bir qədər əzilmiş olsa da, qaynar bir qüvvə və qətiyyətlə yenə öz keçmiş dünyasındadır, yenə kifayət qədər iri və nüfuzlu bir simadır.

Uzun mübarizədən sonra bu geriçəkilmə onun üçün cəzasız keçmədi – o, son dərəcə rəhmsiz olmuşdu. O hiss edirdi ki, onun həyatında ilk dəfə çirkin və amansız bir hərəketə sövq etmişlər. Cenni yaxşı nəsibə layiq idi. Ondan bu qədər zövq-səadət aldıqdan sonra onu atmaq rüsvayçılıq idi. Buna heç bir söz ola bilməzdi ki, Cenni alicənablıqda onu keçmişdi. Başlıcası isə budur ki, vəziyyətin çıxılmazlığı ilə özünü doğrultmaq olmaz. O, ildə on minlə yaşaya bilərdi, indi əlində olan milyon yarım da keçinə bilərdi. İndi məlum olduğu kimi, onun öz cazibə qüvvəsini itirməmiş kübar cəmiyyətsiz də keçinə bilərdi. Bunu edə bilərdi, lakin istəmədi, başqa bir qadın haqqında fikirlə öz günahını daha da dərinləşdirdi.

Lettinin Cennidən nəyi yaxşıdır? Lesterin qarşısında daima duran məsələ bu idi. O mərhəmətlidirmi? Məgər missis Cerald Lesterin arvadı hesab etməyə borclu olduğu qadını onun əlindən almağa ən açıq cidd-cəhd etməmişdimi? Məgər bu tərifə layiqdirmi? Böyük ürəyi olan bir qadın belə edərdimi? Nəhayət, o, Lester üçün kifayət qədər yaxşıdır mı? Bəlkə, bu qadına evlənmək lazım deyil? O qanuni olmasa da, mənəvi surətdə hələ Cenni ilə bağlı olduğu üçün, bəlkə, ona, ümumiyyətlə, evlənmək lazım deyil? O necə ər olacaq? Bu fikirlər Lesterə rahatlıq vermirdi. O, rəhmsiz və çirkin bir iş görməyə başladığını daima dərk edirdi.

O, maddi mülahizələrin arxasınca getməklə yanlış addım atmışdı, indi isə əxlaqi mülahizələri tapdalayıb keçməyə hazır idi. İkinci səhvə o, birinci səhvi düzəltməyə səy edir. Lakin bu onu sakit edərmi, maddi və mənəvi nöqtəyi-nəzərdən özünü doğruldarmı, ona ürək sakitliyi gətirərmə? Keçmişinə, daha doğrusu, yeni şəraitə uyğun olaraq, öz həyatını yenidən qura-qura, o, inadla bu barədə düşünürdü, lakin rahatlıq yox idi. Əksinə olaraq onun əhvalı xarablaşır, qara intiqam

hissləri ona hakim kesilirdi. Bəzən o düşünürdü ki, Letti ilə evlənsə, ancaq bir məqsədlə evlənəcək ki, onun pulları ilə düşmənlərinə amansız divan tutsun və elə buradaca belə fikirlərə düşdüyü üçün özünə nifrət edirdi. O “Auditorium” otelində yaşayır, Tsinsinnatiyə, idarənin iclaslarına gedir, orada özünü təkebbürlü və dikbaş tutur, öz daxili ixtilafından və dünyada olan hər şeyə qarşı şəxsi laqeydliyindən əzab çəkirdi. Amma Cenni ilə yenə əvvəlki kimi görüşmürdü.

Əlbəttə, missis Cerald Lesterin həyatındakı yeni dönüşün xəbərini qızğın maraqla qəbul etdi. Ədəb dairəsindən çıxmaq üçün bir qədər gözlədi, onun köçdüyünü bilmirmiş kimi Xayd-Park ünvanına məktub yazdı. “Siz harada gizləniirsiniz?” – deyə o soruşurdu. Lester bu zaman daxilindəki dəyişikliyə yenice alışmağa başlayırdı. O özünə deyirdi ki, bir adamın onu başa düşməsinə, halına yanmasına ehtiyac hiss edir. Əlbəttə, bu adam qadın olmalıdır. Onun tək yaşadığı və maddi vəziyyətinin bərpa olunduğu aydınlaşan kimi onu qonaq çağırmağa başladılar. Təkcə yapon qulluqçunun müşayiəti ilə şəhər kənarındakı bir neçə evdə qonaq olmuşdu. Bu onun yenə subay olduğunun ən yaxşı əlaməti idi. Onun keçmiş haqqında heç kəs bir kəlmə söz demirdi.

Lester missis Ceraldın məktubunu alıb onun yanına getməyi qət etdi. O, Lettinin qarşısında müqəssirdir. Cenninin getməsindən qabaq bir neçə ay Lettini ayaqüstü belə yoluxmamışdı, lakin o indi də tələsmədi. Bir müddət sonra Letti onu telefonla nahara dəvət etdi, ancaq o zaman Lester getdi.

Missis Cerald qonaqpərust ev sahibəsi rolunda çox yaxşı idi. Onun qonaqları arasında pianoçu Albert, heykəltəraş Adam Raskeviç, İngiltərə alimi ser Nelson Giz, həmçinin, küçədəki ani görüşlər nəzərə alınmasa, Lesterin bir neçə il görmədiyini, indi burada olduğuna təəcüb etdiyi mister və missis Berri Doc da var idi. Lester və ev sahibəsi bir-birini gözəl anlayan və bir yerdə vaxt keçirmək fərsətinə sevinən adamlar kimi sevinclə salamladılar.

Lester qapıda görünər-görünməz Letti:

– Sizə eyib deyilmi, ser? – dedi. – Köhnə dostları unutmaq olarmı? Siz bunun üçün cəzalanacağımsız.

– Mən çox məşğul idim, – deyə Lester cavab verdi, – mənə nə kimi cəza gözləyir? Ümidvaram ki, doxsan zopa kifayətdir.

– Doxsan zopa – deyəsən belə olmayacaq, – deyə Letti etiraz etdi.
– Siz yaxanızı yüngülcə qurtarmaq istəyirsiniz. Mən unudtum, Siamda canileri necə cəzalandırırlar?

– Yəqin, qaynar yağa atırlar.

– Bax, bu ola bilər. Mən sizin üçün başqa dəhşətli bir cəza axtarıram.

– Tapdığımız zaman mənə xəbər verin, – deyə Lester güldü. Bu zaman ev sahibəsinə qonaqları qəbul etməkdə yardım göstərən missis Linkon Lesteri adlı-sanlı xaricilərlə tanış etmək üçün çəkib apardı.

Qızğın söhbət başladı. Belə şəraitdə həmişə özünü suda balıq kimi hiss edən Lester fəvqəladə bir gümrahlıq duydu. Dönərkən birdən yanında Berri Docu gördü.

Doc hədsiz mehribanlıqla gülümsədi.

– Sən harada məskən salıbsan? – deyə o soruşdu. – Səni neçə il görmədiyimizi yadıma sala bilmirəm. Missis Docun yanına gedək, o səninlə danışmaq istəyir.

– Beli, çoxdan görüşməmişik, – deyə Lester son görüşlərini və Docun o vaxt indiki nəzakətli rəftarına heç oxşamayan ahəngini xatırlayaraq laübalı surətdə təsdiq etdi. – Mən “Auditorium”da yaşayıram.

– Mən elə bu günlərdə səni soruşurdum. Cekson Dyubuanı tanıyırsanmı? Əlbəttə, tanıyırsan. Biz onunla Kanadaya ova getmək istəyirik. Sən bizə yoldaş olmazsan?

– İndi ola bilmərəm, – deyə Lester cavab verdi. – Başqa vaxt məmnuniyyətlə.

Doc onun yanından çəkilmirdi. Lap bu yaxınlarda o oxumuşdu ki, Lester bir kampaniyanın da idarə heyətinə seçilmişdir. Görünür, bu adam yenə göylərə qalxır. Birdən elan edildi ki, nahar hazırdır. Lester missis Ceraldın sağ tərəfində əyləşmişdi.

Stol arxasında söhbətin xüsusilə qızıxdığı dəqiqədən istifadə edə-rək missis Cerald yavaşca:

– Mənim yanına bir qədər qeyri-rəsmi gəlmək fikriniz yoxdurmu? – deyə soruşdu.

– Fikrim var, – deyə o cavab verdi. – Həm də ən yaxın günlərdə. Doğrusu, mən çoxdan sizə gəlmək istəyirdim. Lakin siz mənim işimin bu saat nə yerdə olduğunu bilirsinizmi?

– Bilirəm. Mən çox eşitmişəm. Bunun üçün də istəyirəm ki, siz gələsiniz. Biz söhbət etməliyik.

On gün sonra Lester onun yanına getdi. O, Lettini görmək istəyirdi, o darıxırdı, özünə yer tapa bilmirdi. Uzun illər Cenni ilə bir dam altında keçirdiyi həyatdan sonra otel ona dözülməz görünürdü. Ürəyini kimə isə açmalı idi, buradan başqa o harada mərhəmət axtara bilərdi? Letti ancaq ona təsəlli vermək haqqında düşünürdü. Onun ixtiyarında olsaydı, o, Lesteri qucaqlar və uşaq kimi başını tumarlardı.

Adəti üzrə bir az zarafatlaşdıqdan sonra Lester:

– Siz məndən nə kimi izahat gözləyirsiniz? – dedi.

– Siz öz gəmilərinizi yandırdınızmi? – deyə Letti soruşdu.

– Oh, bilmirəm, – deyə Lester dalğincasına cavab verdi. – Ümmiyyətlə, deyə bilmərəm ki, bütün bunlar məni çox sevindirir.

– Mən elə belə də düşünürdüm, – deyə missis Cerald köksünü ötürdü, – mən axı sizi tanıyıram. Sizin nə çəkdiyinizi təsəvvür edə bilərəm. Mən sizin hər bir addınızı təqib edir və ancaq bir şeyi – ruhi dinclik tapmağınızı arzulayırdım. Belə şeylər həmişə çətinliklə əldə edilir, lakin mən indi də əminəm ki, işlər yaxşılığa doğru gedir. O sizin üçün deyildi. Fərqi yoxdur, siz çox dözə bilməzdiniz. Sizə ilbiz kimi, öz çanağınızda yaşamaq olmaz. Siz də mənim kimi bunun üçün yaranmayıbsınız. Siz etdiklərinizə təəssüf edirsiniz, lakin bunu etməsəydiniz, daha artıq təəssüf edərdiniz. Yox, belə bir həyatı davam etdirmək sizə mümkün olmazdı – məgər siz mənimlə razı deyilsiniz?

– Doğrusu, bilmirəm, Letti. Mən çoxdan sizə gəlmək istəyirdim, lakin düşünürdüm ki, mənim buna haqqım yoxdur. Zahirən mübarizə qurtarmışdır – siz məni başa düşürsünüzmü?

– Başa düşürəm, – deyə Letti nəvazişlə cavab verdi.

– Daxili mübarizə isə davam edir. Mən hələ hamısını ayırd etməmişəm. Maddi vəziyyətim məni nə dərəcədə bağladığı mənə aydın deyil. Sizə açıq deyirəm, hətta onu sevib-sevmədiyimi bilmirəm. Lakin mənim ona yazığım gəlir, bu isə az deyildir.

– O, əlbəttə, yaxşı təmin olunmuşdur. – Bu sözlər sual kimi deyil, ani, ötəri bir məzəmmət kimi səsləndi.

– Əlbəttə. Lakin Cenni xüsusi təbiətə malik insandır. Ona çox şey lazım deyil. O, təbiətən ev qadınıdır, zahiri bəzək onu cəlb etmir. Mən Sendvudda ona kottec tutdum, bu, Çikaqonun şimal tərəfində, gölün sahilindədir. Lakin o bilir ki, harada istəsə yaşaya bilər. Pul onun sərəncamında kifayət qədərdir.

– Mən onun nə çəkdiyini başa düşürəm, Lester. Sizin də nə çəkdiyinizi bilirəm. İlk vaxtlar o çox əzab çəkəcəkdir – biz hamımız sevdiyimizi itirəndə məşəqqət çəkirik. Lakin hamısı keçib gedir, adamlar da özləri üçün yaşamaqda davam edirlər. Onunla da belə olacaqdır. Əvvəl onun üçün çox ağır olacaqdır, sonra isə sakitləşəcək və onda sizə qarşı narazılıq hissi qalmayacaqdır.

– Cenni heç bir zaman məni ittiham etmərəm, mən bunu bilirəm, – deyərək Lester etiraz etdi, – mən özüm özümü danlayacağam və hələ uzun müddət danlayacağam. Mən belə adamam. Bu saat, məni öldürsələr belə, deyərək bilmərəm ki, indiki təşvişim adət qüvvəsindəndir, yaxud daha dərin bir hissdən əmələ gəlmişdir. Bəzən mənə elə gəlir ki, mən dünyada ən küt adamam. Mən olduqca çox düşünürəm.

Letti zərifliklə:

– Zavallı Lester! – dedi. – Mən sizi başa düşürəm. Siz mehmanxanada tək yaşayıb darıxırsınız, eləmi?

– Çox, – deyərək Lester cavab verdi.

– Nə üçün siz bir neçə günlüyə Vest-Badenə getməyirsiniz? Mən də ora gedirəm.

– Nə zaman? – deyərək Lester soruşdu.

– Gələcək gün.

– Bir dəqiqə. Baxım görüm. – O, cib dəftərini vərəqlədi. – Mən cümə axşamı bir neçə günlüyə gələ bilərəm.

– Çox yaxşı. Siz adamlara qovuşmalısınız. Biz orada gəzərik, danışırıq. Deməli, gələcəksiniz?

– Gələcəm.

Letti açıq-sürməyi paltarının şleyfini arxasınca sürüyərək ona yaxınlaşdı. Qayğısız surətdə:

– Bu qədər düşünmək olmaz, ser! – dedi. – Görək mütəlak hər şeyin kökünü axtarıb tapasınız. Bu nəyə lazımdır? Bir də ki, siz həmişə belə idiniz.

– Nə edim, – deyərək Lester cavab verdi. – Mən düşünməyi bacarmıram.

– Bir səhvini mən bilirəm, – deyərək Letti onun qulağını yüngülca çimdiklədi. – Sizin rəhmlili hissiniz ikinci dəfə sizi səhv buraxmağa məcbur etmərəm. Mən buna yol vermərəm, – deyərək o, cəsarətlə əlavə etdi. – Hər şeyi lazımcasına götür-qoy edənə və sizə nə lazım olduğunu

qət edənədək siz azad olmalısınız. Başqa cür ola bilməz. Mən sizdən işlərimi idarə etməyi öhdənizə götürməyi xahiş etmək istəyirəm. Siz mənə vəkildən daha qiymətli məsləhətlər verə bilərsiniz.

Lester qalxdı, pəncərəyə doğru çəkildi, altdan-altdan Lettiyə baxdı.

– Sizə nə lazım olduğunu mən bilirəm, – deyərək o, qaşqabaqla cavab verdi.

– Nə üçün də yox? – deyərək Letti soruşdu və yenə ona yaxınlaşdı. Onun nəzərlərində həm yalvarış, həm də meydan oxuyan bir çağırış var idi. Nə üçün də yox?

– Siz nə etdiyinizi özünüz də bilmirsiniz, – deyərək Lester mızıldandı, lakin nəzərlərini ondan ayırmadı. Letti onun qarşısında yetkin bir qadının bütün məlahəti ilə parlayaraq dayanmışdı. O, ağıllı, sayıq idi, qəlbi həssaslıqla, sevgi ilə döyünürdü.

– Letti, – deyərək Lester davam etdi, – siz əbəz yerə mənə ərə getmək istəyirsiniz. İnanıram sizi, mən buna layiq deyiləm. Mən soyuq adamam, ümitsiz bir skeptikəm. Bundan heç bir şey çıxmayacaqdır.

Letti təslim olmurdu:

– Məncə, çıxacaqdır. Mən sizin necə adam olduğunuzu bilirəm. Mənim üçün fərqi də yoxdur. Siz mənə lazımsınız.

O, Lettinin əllərindən tutdu, özünə tərəf çəkdi və qucaqladı.

– Zavallı Letti! Mən buna layiq deyiləm. Baxın – peşman olarsınız.

– Yox, peşman olmaram, – deyərək Letti etiraz etdi. – Mən nə etdiyimi bilirəm. Sizin özünüz haqqında nə rəyde olduğunuzun mənim üçün fərqi yoxdur. – O, yanağını Lesterin çiyinə söykədi. – Siz mənə lazımsınız.

Lester:

– Belə getsə, siz məni əldə edərsiniz, – dedi və əyilərək onu öpdü.

– Ah! – deyərək Letti səsləndi və üzünü onun sinəsində gizlətdi.

“Yaxşı olmadı, mən belə etməməliydim”, – deyərək Lester onu qucaqlayaraq düşünürdü.

Lakin o hələ Lettini qolları arasında saxlayırdı, Letti başını qaldırıb yenidən ona doğru gərildikdə Lester onu yenə, dönə-dönə öpdü.

Bəzi hadisələrin təsiri olmasaydı, Lester bəlkə də bir vaxt Cenninin yanına qayırdı. O yaxşı anlayırdı ki, öz sərvətinin idarə olunmasını möhkəmcə ələ alıb, ehtirasların yatmasını gözləməklə, diplomatik hiyləyə əl ata bilər, bu və ya başqa şəkildə Cenni ilə münasibətini yenidən bərpa edə bilər. Ancaq bunun üçün o, dəyişməz qaydanın əksinə olaraq, öz təəhhüdlərini, hətta bunlar haqqında heç bir yerdə açıq deyilməyə belə, yerinə yetirməli olardı. Bundan başqa o, missis Ceraldla evlənməyin onun qarşısında açacağı ən geniş imkanlar haqqında fikirlərdən də ayrıla bilmirdi. Cenniyyə ürəkdan məftunluq, yüksək cəmiyyətin ən gözəl nümayəndələrindən biri olan onun rəqibinin şəxsiyyət və zənginliyinin necə çox əhəmiyyətə malik olduğunu etiraf etməyə maneçilik törətmirdi. O, xəyalında bu iki qadını daima qarşı-qarşıya qoyurdu. Bunlardan biri zərif, təhsilli, cazibədar, kübar rəftarın bütün inceliklərində mahir, özünün hər bir arzusunun təmin etmək üçün kifayət qədər zəngin idi; ikincisi səmimi idi, sevirdi, mehriban idi, kübar ədalətinə öyrədilməmişdi, lakin həyatın gözəlliyini, insan münasibətlərində gözəl olan hər şeyi hamudan artıq hiss etməyə qadir bir qadın idi. Missis Cerald bunu başa düşür və etiraf edirdi. O, Lesterin əlaqəsini pislərkən Cennini deyil, ancaq bu əlaqənin Lesterin mənsəbi nöqtəyi-nəzərindən düşüncəsizlik olduğunu tənqid edirdi. Onun özü ilə nikah isə başqa məsələ – bu, Lesterin ən şöhrətperəst niyyətlərinin ideal surətdə başa çatdırılması olardı. Bu hər cəhətdən yaxşı olardı. O, Letti ilə də Cenni ilə olduğu kimi – demək olar ki, eynilə o cür xoşbəxt olacaqdır, hələ üstəlik, Orta Qərbin kübar və maliyyə dairələrində ən görkəmli bir sima olduğunu görüb ruhlanacaqdır. Belə etsə, onun maddi problemləri də ən yaxşı şəkildə həll olunar. Lester çox və ciddi düşündü və nəhayət, qət etdi ki, uzatmağın və təxirə salmağın mənası yoxdur. Cennidən ayrılmaqla o artıq Cennini incitmişdi. İndi ikinci dəfə incitmə – nə fərqi var? Cenni təmin olunmuşdur, onun lazım olan hər şeyi vardır, təkə Lester çatmır. Cenni özü belə hesab edirdi ki, onlar ayrılmalıdırlar. Beləliklə, öz qaydasız və narahat həyatından yorularaq, Lester özünə bəraətləndirici səbəblər uydurur və tədricən yeni ittifaq haqqında fikrə alışır.

Missis Ceraldla daimi ünsiyyət Lesterin Cenni ilə yenidən birləşməsinə maneçilik törədən həlledici amil oldu. Hər şey sanki qəsdən elə düzəlirdi ki, onu yorucu daxili ixtilafdan məhz missis Cerald xilas etməli idi. Nə qədər ki, o tək yaşayırdı, hərdən bir qonaqlıqlarda ola bilərdi, ancaq bu onu az maraqlandırırdı. O, missis Cerald kimi qadının asanlıqla öz ətrafına yığa bildiyi ürəyinə yatan adamları müstəqil olaraq öz başına toplamaqda o qədər fərasətli deyildi. İkilikdə isə bu onlara çox asan olar. Onlar harada yaşamağı qət etsələr, evləri həmişə maraqlı adamlarla dolu olar. Lesterin vəzifəsi ancaq qonaqların arasında görünməkdən və söhbətlərdən zövq almaqdan ibarət olacaqdır. Lesteri hansı həyat tərzinin cəzb etdiyini Letti çox gözəl bilir. Lesterin xoşuna gələn adamlar Lettinin də xoşuna gəlir. Onların ümumi mənafeləri çoxdur, Letti ilə həyat başdan-baş zövqlə dolu olar.

Beləliklə, Lester bir neçə gün missis Ceraldla Vest-Badendə vaxt keçirdi, Çikaqoda isə nahar, gəzinti və cəmiyyətə çıxmaq üçün özünü Lettinin sərəncamına verdi. Onun evində Lester özünü, demək olar ki, ev sahibi kimi hiss edirdi. Letti özü buna can atırdı. Letti bu və ya başqa məsələdə onun məsləhətinin nə üçün lazım olduğunu izah etməklə öz işləri haqqında Lesterə müfəssəl məlumat verirdi. Letti onu öz fikirləri və təəssürləri ilə uzun müddət tələ buraxmaq istəmirdi. Lester də təsəlli tapmaq, dərdsini unutmaq, qayğılardan dincəlmək istədikdə Lettinin yanına gedirdi. Lester onun evində çoxları ilə görüşürdü, artıq onların evlənəcəkləri haqqında tanışlar arasında söhbət gedirdi. Lesterin keçmiş əlaqəsi bu qədər dedi-qoduya səbəb olduğu üçün, Letti təntənəli toy düzəltməməyi qət etdi. Qəzetlərdə balaca bir xəbər kifayətdir, bir müddət sonra hamı sakitləşdikdə və dedi-qodu kəsildikdə isə Letti onun səadəti xatirinə öz qonaqlıqları ilə bütün şəhəri heyran edir.

– Bəlkə, biz apreldə evlənək və yayı xaricə gedək? – deyər Letti bir dəfə təklif etdi. Onların nikah məsələlərinin həll olunduğuna nə Lester, nə Letti şübhə etmirdi. – Yaponiyaya gedək. Payızda isə qayıdıb sahilə ev tutarıq.

Lester Cennidən elə çoxdan ayrılmışdı ki, vicdanı ona əvvəlki qüvvə ilə əzab vermirdi. Daxildən gələn səs hələ susmamışdı, lakin Lester onu boğmağa çalışırdı.

– Olsun, – deyə Lester zarafatyana bir ahənglə cavab verdi, – ancaq, rica edirəm, heç bir səs-küy olmadan.

– Sən doğrudanmı razısan, əzizim? – deyə Letti sevinclə ona baxaraq səsləndi. Bundan əvvəl axşamı mütaliə və söhbətlərlə keçirmişdilər.

– Mən çox düşünmüşəm, – deyə Lester cavab verdi, – təxirə salmağa səbəb görmürəm.

Letti ona yanaşdı, onun dizləri üstə oturdu və əllərini onun çiyinə qoydu.

– Buna, sənın dediyinə mən inana bilmirəm, – deyə Letti heyrət içərisində ona baxdı.

– Mən nə edim, sözlərimi gerimi götürürəm?

– Yox, yox! Deməli, aprelde, qət olunmuşdur. Həm də biz Yaponiyaya gedəcəyik. İndi sən sözünü dəyişdirə bilməzsən. Səs-küy də olmaz. Aman Allah, mən özümə nə cür cəhiz sifariş edəcəyəm!

O, sevinc içində Lesterin saçlarını oynadıb qarışdırdı. Lester bir qədər gərgin təbəssümlə gülümsədi. Onun aydın xoşbəxtliyində nə isə çatmırdı. Bəlkə bu, illərin təsiri idi.

LVII FƏSİL

Cenni, bundan sonra günlərini keçirməli olduğu tamamilə yeni şərəitə yavaş-yavaş alışdı. Əvvəl Lestersiz yaşamaq dəhşətli idi. Cenninin özü də qeyri-adi şəxsiyyət idi, lakin onun bütün həyatı Lesterin varlığı və həyatı ilə elə hörülmüşdü ki, bu telləri qırmaq və açmaq qeyri-mümkün görünürdü. Fikrən o həmişə Lesterlə idi, sanki onlar ayrı düşməmişdilər. O indi haradadır? Nə edir? Nə deyir? Necədir? Səhərlər o, yuxudan Lesteri yanında hiss edərək ayılırdı. Axşamlar ona elə gəlirdi ki, Lester olmadıqda yatmaq olmaz. O tezliklə qayıtmalıdır... Ah, yox, o heç bir zaman qayıtmayacaqdır... Pərvərdigara, bu nə dəhşətdir! Heç bir zaman qayıtmayacaqdır. Cenni isə onun qüسسəsindən məhv olub gedir.

Həyatı ən xırda cəhətlərindənək nizama salmaq lazım idi, bu da asanlıqla başa gəlmirdi – dönüş çox sərt və ağırlı olmuşdu. Ən çətin, əsas məsələ də bu idi ki, olub-keçənləri Vestaya, necə olsa, izah

etmək lazım idi. Qız artıq çox şey görür və çox düşünürdü, indi onun öz şübhələri və fikirləri var idi. Vesta doğulduğu zaman anasının ərlı olmadığı haqqında danışıqları xatırladı. Vaxtilə o, Cenninin və Lesterin romantik əhvalatı yazılmış bazar günü qəzetini görmüşdü – bu qəzeti ona məktəbdə göstərmişdilər – bu barədə evdə heç bir şey deməmək üçün o kifayət qədər ağıllı çıxmışdı, hiss etmişdi ki, bu, anasının xoşuna gəlməz. Lesterin yox olması onu hədsiz dərəcədə təəccüb qoydu. Lakin son iki-üç ildə anasının nə qədər həssas olduğunu və necə tez incidiyini, əzab çəkdiyini görürdü. Buna görə də sual verməkdən özünü saxlayırdı. Cenni qızına izah etməyə məcbur oldu ki, Lester onların yanından getməsəydi, öz varidatından məhrum olacaqdı, çünki Cenni ictimai vəziyyətə ondan aşağıda durur. Vesta onu sakitcə dinlədi, lakin deyilənin həqiqət olduğundan şübhələndi. Vestanın anasına yazığı gəldi, ürəyi yandı, qız onun nə qədər iztirab çəkdiyini görərək xüsusilə gümrah və şən olmağa çalışırdı. O, qapalı məktəbə getməkdən birdəfəlik imtina etdi, mümkün olduqca vaxtının çoxunu Cenni ilə keçirdi. Ucadan anasına oxumaq üçün ən maraqlı kitablar seçir, anasından onunla teatra getməyi xahiş edir, royalda çalır, çəkdiyi şəkilləri ona göstərir və bunlar haqqında anasının rəyini soruşurdu. Çox yaxşı olan Sendvud məktəbində bir neçə qızla dostlaşaraq, onları axşamlar evlərinə gətirir, kottec şən səslərlə dolurdu. Cenni qızının gözəl xasiyyətini getdikcə daha artıq qiymətləndirir və daha artıq ona bağlanırdı. Lester getdi, bunun əvəzində isə onun Vestası vardır. Ömrünün son günlərində onun istinadgahı bu qız olacaqdır.

Cenni bilirdi ki, öz vəziyyətini qonşularına və yeni tanışlarına izah etmək lazım gələcəkdir. Elə hallar olur ki, insan öz keçmişi haqqında heç kəsə bir məlumat vermədən təklildə yaşaya bilir, lakin adətən bir şeyi danışmaq, nağıl etmək lazım gəlir. Adamlar – xüsusən qəsəbələr və çörəkçilər kimi adamlar – hər şeyi bilmək istəyirlər, onların sorğu-sualından yaxa qurtarmaq çətindir. Cenninin də vəziyyəti belə idi. O, ərinin öldüyünü deyə bilməzdi – axı Lester qayıda bilərdi. Cenni belə deməyə məcbur oldu ki, guya özü ərinin yanından getmişdir, bu, ərinin qayıdıb-qayıtmamasını həll etməkdə özünün sərbəst olduğu təsirini yaratmaq üçün idi. Cenni bunu yaxşı düşünmüşdü – ona rəğbət və eyni zamanda, maraqla yanaşmağa başladılar. Cenni isə müəmmalı nəticəni gözləyərək sakit və yeknəşəq həyat keçirirdi.

Onun həyatını Vestanın məhəbbəti və Sendvudun əfsanəvi gözəl təbiəti bəzəyirdi. Cenni səhərdən axşamadək sürətli qayıqların şütü-düyü gölə, şəhəriyin mənzərəli kənarlarına baxmaqdan yorulmurdu. Onun şərabanı və atı var idi. Bu at Xayd-Parkda yaşadıkları zaman minib gəzməyə getdikləri atlardan biri idi. Vaxt keçdikcə yeni sevimlilər əmələ gəldi, bunların arasında kolli – it var idi. Vesta bu itə “Siçan” adı vermişdi. Cenni onu Çikaqodan kiçik gətirmişdi, indi isə bu kiçik ağıllı və mehriban gözətçi it olmuşdu. Onların Cimmi Vuds adında pişiyi də var idi. Pişik, Vestanın dediyinə görə, tanış oğlanlardan Cimmi Vudsə çox oxşadığı üçün oğlanın şərəfinə ona belə ad vermişdilər. Cimmi Vudsun yırtıcı hücumlarından diqqətlə mühafizə edilən avazlı qara toyuq və qızıl balıqları olan akvarium var idi. Kottecdə heyat sakit və dinc keçirdi, coşqun hisslər və həyəcanlar insan nəzərlərindən uzaq gizlədilmişdi.

Lester getdikdən sonra ilk vaxtlar Cenniye məktub yazmırdı. Ticarət aləminə qayıtması ilə əlaqədar olaraq bütün varlığı ilə işə girişmişdi. Bundan başqa o fikirləşirdi ki, indiki şəraitdə heç bir əhəmiyyəti olmayan məktublarla Cennini boş yerə həyəcanlandırmaq yaxşı deyil. O sonralar bütün işləri haqqında ayıq və sakit yazmaq üçün ona və özünə dincəlmək imkanı verməyi qərara almışdı. Lester bir ay susdu, sonra isə məktubla Cenniye doğrudan da xəbər verdi ki, işi başından aşırı, bir neçə dəfə Çikaqoya getmişdir (bu həqiqətə uyğun idi), gələcəkdə isə orada ancaq hər dəfə bir olmaq fikrindədir. O, Vestanı, Sendvudda həyatın necə keçdiyini soruşurdu. “Mən, bəlkə, bu yaxınlarda sizin yanınıza gələcəyəm”, – deyərək yazırdı, həqiqətdə isə onun belə bir niyyəti yox idi, Cenni bunu dərhal başa düşdü.

Bir ay keçdi, o yenə yazdı, bu dəfə məktub lap qısa idi. Cenni ilk dəfə ona cavab verərək öz həyat tərzini ətraflı təsvir etdi. O öz hissləri haqqında bir kəlmə də yazmadı, lakin qeyd etdi ki, hər şeydən razıdır və Sendvudda özünü çox yaxşı hiss edir. O ümid edir ki, indi Lester üçün hər şey yaxşılaşmağa doğru düzələcəkdir və ürəkdən şadlıq ki, çətin məsələlər, nəhayət, həll edilmişdir. O yazırdı: “Düşünmə ki, mən bədbəxtəm, bu doğru deyildir. Mən əminəm ki, biz düzgün hərəkət etmişik, hər şey başqa cür olsaydı, mən xoşbəxt ola bilməzdim. Sən isə öz həyatını elə qur ki, sənə mümkün qədər yaxşı olsun. Sən böyük

səadətə layiqsən, Lester. Sən nə etsən, mənim üçün hamısı yaxşı olacaqdır. Mən əvvəlcədən razıyam”. Cenni missis Ceraldı düşünürdü, Lester də məktubu oxuyarkən bunu başa düşdü, onu da anladı ki, Cenninin alicənablığı arxasında nə qədər fədakarlıq və səssiz əzab gizlənmişdir. Qəti addım atmaqdan əvvəl onu uzun müddət təəddüd keçirməyə məcbur edən məhz bu idi.

Yazılmış sözlər və gizli fikirlər bir-birindən necə intəhasız olaraq uzaqdır! Lester altı aydan sonra, demək olar ki, yazmaqdan əl çəkdi, səkkiz aydan sonra onların yazışmaları tamamilə kəsildi.

Bir dəfə səhər Cenni qəzeti nəzərdən keçirərkən kübar xronikası şöbəsində aşağıdakı məlumatı oxudu:

Tək günü. Dreksel bulvarındakı 4044 nömrəli evində toplanmış yaxın dostlarına Missis Kalkolm Cerald elan etmişdir ki, tsinsinnatili mərhum Arçibald Keynin kiçik oğlu Lester Keyne adaxlanır. Toy aprel ayında olacaqdır.

Qəzet Cenninin əlindən düşdü. O, gözlərini bir nöqtəyə zilləyərək bir neçə dəqiqə hərəkətsiz oturdu. “Belə bir şey ola bilərmi? – deyərək düşünürdü. – Doğrudanmı bu olmuşdur?” O bilirdi ki, belə olacaq, lakin yenə də... yenə də ümid edirdi. Nəyə ümid edirdi, nə üçün? Məgər o özü Lesterin onun yanından getməsinə təkid etmirdimi? Özü Lesterə belə yaxşı olacağını tələq etməzdimi? Budur, dedikləri həqiqət olmuşdur. İndi o nə etməlidir? Burada qalsın, onun pulu ilə yaşasın? Yox, bu heç ola bilməz. Amma Lester onun sərəncamına böyük vəsait ayırmışdır. La-Sal-strit bankında yatmış beş min dollarlıq yol aksiyası saxlanılır. Bu məbləğin illik dörd min beş yüz dollar gəliri bilavasitə Cenniye verilir. O bu pullardan imtina edə bilməzdimi? Axı Vesta haqqında düşünmək lazım idi.

Cenni üreyinin dərinliyinə qədər yaralandığını hiss etdi, lakin dərhal başa düşdü ki, hirsələnəcək axmaqlıqlar idi. Həyat həmişə onunla amansız olmuşdur. Yəqin axıradək belə olacaqdır. O müstəqil yaşamağa, özünə çörək pulu qazanmağa çalışsın, lakin Lester üçün bunun nə əhəmiyyəti olacaqdır? Missis Cerald üçün nə əhəmiyyəti olacaqdır? O, Cenni, bu balaca şəhərdə dörd divar arasında gözə

çarpmaz, tənha qalmışdır. Lester isə orada, geniş ələmlə dolğun həyat keçirir, azadlıqdan zövq alır. Bu yaxşı deyil, ədalətsizlikdir. Lakin ağlamağın faydası varmı?

Onun gözləri quru idi, amma qəlbi göz yaşları içində boğulurdu. O, ağır-ağır qalxdı, qezeti çamadanın dibində gizlətdi və çamadanı açarla bağladı.

LVIII FƏSİL

İndi, onun missis Ceraldla adaxlanması məlum bir fakt olduğu zaman işlərin yeni vəziyyəti ilə barışmaq Lesterə elə də çətin deyildi. Bəli, şübhəsiz, hər şey yaxşılaşmağa doğru gedirdi. Onun Cenniyyə ürək-dən yazığı gəlirdi. Missis Cerald da ona rəğbət bəsləyirdi, lakin indi Lester üçün də, bu zavallı qadın üçün də daha yaxşı olacağını fikirləşərək təsəlli tapırdı. Lester əvvəlkindən çox xoşbəxt olacaqdır. Bu elə indidən görünür. Cenni isə vaxtilə anlayır ki, ağıllı və fədakar hərəkət etmişdir və öz alicənablığını düşünərək şad olar. Öz mərhum ərinə heç vaxt zərif hisslər bəsləməyən missis Cerald özü isə göyün yeddinci qatında idi. Nəhayət, bir qədər gecikmiş olsa belə, onun qızlıq arzusu yerinə yetirilmişdir! O, Lesterlə yaşamaqdan daha yaxşı bir şey təsəvvür edə bilmirdi. Onlar hər yana gedəcək, çox şey görəcəklər! Təzəcə missis Lester Keyn olmuş Letti gələn qış bu dünyada nə cür ballar və müsəmirələr olduğunu bütün şəhərə göstərər! Hələ Yaponiya... Bu səfərin necə gözəl olacağını düşünərkən o lap vedə gəlirdi.

Lester evlənməyə hazırlaşdığını Cenniyyə yazdı. O, Cenniyyə heç bir izahat vermir, bu artıq olardı. O hesab edirdi ki, missis Ceraldı almalıdır və Cenni bunu bilməlidir. O ümid edirdi ki, Cenninin səhəti yaxşıdır. Cenni həmişə yadında saxlamalıdır ki, Lester onun taleyini çox və ürəkdən düşünür. Lester onun yaşayışını yaxşı və asan eləmək üçün var qüvvəsi ilə çalışacaqdır. Qoy Cenni onu pisliklə yad etməsin. Ondan Vestaya salam desin. Onu ən yaxşı orta məktəbə vermək lazımdır.

Cenni işin nə yerdə olduğunu çox yaxşı anlayırdı. O bilirdi ki, Londonda "Karlton" otelində görüşdükəri zamandan missis Cerald

Lestəri cəlb edirdi. Bu qadın uzun müddət Lestəri kəməndə salmağa, ələ keçirtməyə çalışmışdı. İndi o öz arzusuna çatmışdı – Lester onun idi! Hər şey öz qaydasındadır. Qoy Lester xoşbəxt olsun. Cenni cavabında belə də yazdı, əlavə etdi ki, onların adaxlanması haqqında elanı qezetdə görmüşdür. Cenninin məktubunu alaraq Lester fikrə getdi, sətirlər arasında o, Cenninin yazdıqlarından daha çox şey oxudu. İndi belə, Lester onun ruhunun möhkəmliyinə heyrot etdi. Onun Cenniyyə vurduğu və hələ yenə vurmağa hazırlaşdığı yaralara baxmayaraq, Lester bilirdi ki, Cenniyyə qarşı hissi hələ tamamilə sönmüşdür. O, alicənab, məlahətli qadındır. Hadisələr başqa cür inkişaf etsəydi, o indi missis Ceraldı almağa hazırlaşmazdı. Bütün bunlara baxmayaraq, o, Letti ilə evləndi.

Nikahlanma mərasimi aprelin on beşində missis Ceraldın evində oldu, onların kəbinini katolik keşişi kəsdi. Lester heç də kilsənin nümunəvi oğlu deyildi. O, inanılmaz deyildi, lakin kilsənin qoynunda tərbiyə olunduğu üçün kilsə nikahından imtina etməyin mənasız olduğunu qət etdi. Əllyə qədər qonaq toplanmışdı. Bunlar hamısı yaxın dostlar idi. Mərasim yaxşı keçdi. Evlənenləri ucadan təbrik etdilər, başlarına ovuc-ovuc düyü və konfetti səpdilər. Lester və Letti onları karetin gözlədiyi yan qapıdan çıxıb getdikləri zaman qonaqlar hələ şənlik edirdilər. On beş dəqiqədən sonra şən dəstə onların arxasınca Çikaqo – Rok-Aylend – San-Fransisko dəmiryolu vağzalına cumdu. Yola salanlar gəlib çatdıqları zaman xoşbəxt ər-arvad artıq kupədə oturmuşdu. Yenə gülüş, şən səslər, şampan şərəbi. Budur, nəhayət, qatar hərəkət etdi – təzəcə ər-arvad yola düşdü.

Lester Lettini yanında əyləşdirərək şənliklə:

– Beləliklə, sən məni fəth etdin, – dedi. Bəs sonra?

– Sonra, bax, belə, – deyə Letti səsləndi və onu bərk qucaqlayıb hərəkətlə öpdü.

Dörd gündən sonra onlar Sakit okeanın sahilində idilər, iki gündən sonra ən sürətli paroxodla Mikodo ölkəsinə üzürdülər.

Cenni isə öz dərdi ilə tək qaldı. Lesterin apreldə evlənəcəyini bilərək əlavə məlumat axtara-axtara qezetləri diqqətlə nəzərdən keçirməyə başladı. Nəhayət, o oxudu ki, toy aprelin on beşində günorta missis Ceraldın evində olacaqdır. Mütiliyinə və tale önündə

itaətkarlığına baxmayaraq, atılmış ac uşaq işıqlı pəncərə arxasındakı yeni il yolkasına həsrətlə baxdığı kimi, Cenni acgözlüklə bu əlçatmaz səadətə can atırdı.

Aprelin on beşi gəlib çatdı. Cenni saat on ikinin vurmasını çətinliklə gözlədi. O bu günün hadisələrini elə iztirabla izləyirdi ki, elə bil özü bunlarda iştirak edirdi. O, xəyalında gözəl malikanə, karetlər, qonaqlar, nikah mərasimi, şən toy ziyafəti görürdü. O, zəngin kupədə onlara necə yaxşı olduğunu, necə maraqlı səyahət edəceklərini duyur, düşünürdü. Qəzetlərdə yazılmışdı ki, gəncilər bal ayını Yaponiyada keçirəcəklər. Bal ayı! Onun Lesteri! Missis Cerald da elə qəşəngdir ki! Onu, yeni missis Keyni, yeganə həqiqi missis Keyni Lester qucaqlayır! Bir zaman o, Cennini də belə qucaqlayırdı. O, Cennini sevirdi! Bəli, sevirdi! Cenninin boğazı tutuldu. Pərvərdigara! O, köksünü ötürür, əllərini ağrıyanadək ovuşdurur, lakin heç bir yüngüllük hiss etmirdi, – dərd, qüssə əvvəlki kimi onu əzirdi.

Bu gün keçdikdən sonra o yüngülləşdi, iş işdən keçmişdir, heç bir qüvvə ilə heç nəyi deyişmək olmaz. Qəzetləri oxuyan Vesta da nə üz verdiyini gözəl anlayır və anasının halına ürəkdən yanırı, amma susurdu. Cenni labüd hadisə ilə bərişaraq iki-üç gündən sonra bir qədər sakitləşdi, lakin sərt ağrı öz yerini həmişəki küt, boğuq qüssəyə verərək sakitləşənədək xeyli vaxt keçdi. Cenni gözləməyə daha bir şey qalmadığını bildiyi halda, onların qayıtmasına nə qədər qaldığını – günləri və həftələri – sayırdı. Lakin Yaponiya ona çox uzaq görünürdü, nədənsə Lesterin ona yaxın yerdə, Çikaqoda olduğunu bildiyi zaman Cenni özünü yaxşı hiss edirdi.

Bahar və onun arxasınca yay keçdi, oktyabr gəldi. Bir dəfə soyuq, küləkli gündə Vesta məktəbdən qayıdıb baş ağrısından şikayətləndi. Cenni anasının məsləhətlərini xatırlayaraq qızına isti süd içirdi, boyunun dalına yaş məhrəba qoymağı məsləhət gördü, qız öz otağına getdi və yatdı. Ertəsi gün səhər onun hərərəti bir qədər qalxdı. Yerli həkim, doktor Emri dərhal qarın yatalağı xəstəliyindən şübhələndi – vilayətdə artıq bir neçə belə xəstəlik qeyd edilmişdi. Həkim Cenniye dedi ki, qızın orqanizmi möhkəmdir, çox güman ki, o, xəstəliyə qalib gələr, lakin ola bilər xəstəlik ağır keçsin. Cenni öz bacarığına güvənməyərək Çikaqodan şəfəqət bacısı gətirdi, mətənətin dəhşətli sarsın-

tılarla, qorxunun ümidlə əvəz olunduğu intizarlı günlər uzandıqca uzandı, bitmək-tükənmək bilmədi.

Tezliklə bütün şübhələr rəf oldu – Vesta doğrudan da yatalaq xəstəliyinə tutulmuşdu. Cenni Lesterin Nyu-Yorkda olduğunu düşünsə də, dərhal Lesterə xəbər vermədi. Qəzetlərin yazdığına görə, Lester qışı orada keçirmək istəyirdi. Lakin bir həftə sonra, həkim xəstəliyin ağır olduğunu müəyyən etdikdə Cenni, hər halda, yazmağı qət etdi – kim bilir, nə üz verə bilər. Lester Vestanı necə sevirdi. Yəqin o, Vestadan bir xəbər bilmək istərdi.

Lester bu məktubu almadı, məktub Nyu-Yorka çatdığı zaman o, Vest-İndiya yola düşmüşdü. Vestanın yatağı önündə Cenni tək ayıq qalmalı oldu. Xeyirxah qonşular vəziyyətin ciddiliyini başa düşərək, onu yoxlayır və xəstənin halını ürək yanığı ilə soruşurdular. Lakin onlar Cenniye həqiqi mənəvi kömək göstərə bilməzdilər. Biz belə bir köməyi yalnız bizə yaxın olan adamlardan gördüyümüz zaman hiss edirik. Bir vaxt elə göründü ki, Vestanın halı yaxşılaşır, həkim və tibb bacısı Cennini ümidvar etməyə hazır idilər. Lakin sonra qız gözə çarpacaq dərəcədə qüvvəsini itirməyə, zəifləməyə başladı. Doktor Emri izah etdi ki, xəstəlik ürək və böyrəklərə pozucu təsir göstərmişdir.

Budur, ölüm öz kölgəsini evin üstünə salmışdır, həkimin üzü gərgin – ciddidir, tibb bacısı bütün suallara ötergi cavab verir. Cenni isə dua edirdi, bu, dua deyilsə, bəs nədir? – onun bütün fikirləri bir coşqun arzu ilə bağlanmışdı, – nə olur olsun, ancaq Vesta sağalsın! Son vaxtlar qız onunla çox mehriban olmuşdu, anasını çox sevirdi, artıq öz uşaq ağı ilə başa düşürdü ki, anası həyatda çox əzab çəkməli olmuşdur. Cenni isə onun sayəsində öz məsuliyyətini daha dərinlənə duymağa başlamışdı. İndi o, yaxşı ana nə demək olduğunu bilirdi. Lester istəsəydi, Cenni onun qanuni arvadı olsaydı, o, Lesterdən uşaqları olduğuna necə sevinərdi. Axı Cenni həmişə Vestanın qarşısında özünü borclu hiss edirdi. Onun doğulmasının və ilk uşaqlıq çağının rüsvayçılığını yumaq üçün öz qızına uzun və xoşbəxt həyat verməyə borclu idi. Cenni balaca övladının gözəl, qədd-qamətli ağıllı bir qıza necə çevrildiyini nə qədər sevinclə müşahidə edirdi. Budur, indi o ölür. Doktor Emri Çikaqodan tanış həkimi məsləhətə çağırırdı. Fikirlə və xeyirxah qoca ancaq başını yırğaladı:

– Müalicə düzgün olmuşdur, – dedi. – Görünür, orqanizm kifayət qədər möhkəm deyildir. Bu xəstəliklə mübarizə etmək iqtidarı hamıda eyni dərəcədə güclü deyildir.

Həkimlər belə hökm verdilər – üç gündən sonra yaxşılığa doğru dönüş olmasa, qızın ölümünü gözləmək lazımdır.

Həqiqəti Cennidən gizlətməyi mümkün hesab etmədilər, o, qanı qaçmış, fikirsiz, yalnız bir hissə qapılmış və sim kimi tarım gərilmiş halda qızının yatağı yanında oturdu. Sanki onun bütün varlığı Vestanın vəziyyətindəki hər bir dəyişikliyə səs verir, o, qızda ən kiçik qüvvə axınını, ən kiçik xarablaşmanı fiziki surətdə duyurdu.

Cenninin qonşularından biri, dolu, yaşlı qadın missis Devis ona saf ana məhəbbəti ilə yanaşırdı. O, Cenniye dərin rəğbət göstərərək, Cenninin ümitsizliyə qapılmaması üçün, doktor və tibb bacısı ilə birlikdə lap evvəldən hər şey edir, əlindən gələni əsirgəməirdi.

O, Cenninin Vestadan gözünü çəkmədiyini, yaxud məqsədsiz olaraq evdə vurnuxduğunu görərək:

– Missis Keyn, siz otağımıza gedib uzansaydınız, – deyirdi. – Mən burada hər şeyə baxaram. Heç nəyi sizdən pis etmərəm. Elə bilirsiniz, bacarmaram? Mən özüm yeddisini doğmuşam, üçünü basdırmışam. Elə bilirsiniz mən başa düşmürəm?

Bir dəfə Cenni başını onun yumşaq, hərəretli çiyinə qoyaraq ağladı. – Missis Devis də onunla bərabər ağladı.

– Mənim zavallım, elə bilirsiniz mən başa düşmürəm? Gəlin, mənimlə gedək.

Missis Devis onu yataq otağına apardı. Lakin Cenni uzun müddət tək qala bilmirdi. Bir neçə dəqiqədən sonra, heç dincəlməmiş, qızının yanına qayıtdı.

Nəhayət, bir dəfə gecəyarısı, tibb bacısı səhərədək heç bir hadisə üz verməyəcəyini inamla dedikdən sonra xəstənin otağında bir vurnuxma başladı. Qonşu otaqda yenicə uzanmış Cenni bunu eşitdi və qalxdı. Tibb bacısı və missis Devis Vestanın yatağının yanında dayanıb yavaşca məsləhətləşirdilər.

Cenni hər şeyi başa düşdü. O, qızına yanaşaraq nəzərlərini uzun müddət onun mum kimi sarı, hərəkətsiz üzünə zillədi. Qız çətinliklə nəfəs alırdı, ölgün gözləri qapalı idi.

– O çox zəifdir, – deyə tibb bacısı pıçıldadı.

Missis Devis Cenninin əlindən tutdu.

Dəqiqələr ötüb gedirdi, artırmada saat biri vurdu. Tibb bacısı arasına dərmanlar olan stola yanaşır, əski parçasını suya batıraraq Vestanın dodaqlarını isladırıdı. İkinin yarısında zəifləmiş bədən tərpendi. Dərin bir ah eşidildi. Cenni bütün varlığı ilə qabağa əyildi, lakin missis Devis onun əlindən darddı. Tibb bacısı işarə etdi ki, onlar geri çəkilsinlər. Nəfəs kəsildi.

Missis Devis Cenninin çiyinlərindən tutdu.

– Mənim zavallım, əzizim, – deyə Cenninin hıçqınlardan titrədiyini gören missis Devis pıçıldadı, – ağlamaq lazım deyil. Göz yaşları adamın dərdinə kömək eləmir.

Cenni çarpayının yanında diz çökdü, qızının hələ isti olan əlini sığalladı.

– Vesta, – deyə o yalvarırdı, – mənə tərək etmə, getmə.

Sanki uzaqlardan missis Devisin mehriban səsi onun qulaqlarına çatırdı:

– Özünü belə həlak eləmə, əzizim. Hamısı Allahın əlindədir. O nə eləyirsə, yaxşılıq üçün eləyir.

Cenni hiss edirdi ki, ayaqları altında yer aralanır. Bütün teller qırılmışdır. Onu bürüyən sonsuz zülmət içərisində zəif bir işıq şüası belə qalmamışdır.

LIX FƏSİL

Rəhmsiz taleyin bu yeni zərbəsindən sarsılmış Cenni yenə keçmişdəki ağır ruhi vəziyyətə düşdü. O zaman Cennini sağaldan yalnız Lesterlə Xayd-Parkda yaşadığı sakit və xoşbəxt illər olmuşdu. O, Vestanın öldüyünü uzun müddət başa düşə bilmədi. Onun iki gündə baxdığı meyit qətiyyəən qızına oxşamırdı. Hanı əvvəlki sevinc, şadlıq, hanı onun sərbəst və cəld hərəkətləri, gözlərinin canlı parıltısı? Hamısı yox olmuşdur. Solğun, mum kimi sarı xarici qabıq qalmışdır. Bir də – sükut. Cenni ağlamırdı, o ancaq dərin rəf edilməz ağrı duyurdu. Onun yanında elə bir adam yox idi ki, ölümün yoxluğu haqqında əbədi hikmət sözlərini, sadə və nüfuzediciləri sözləri qulağına pıçıldasın.

Doktor Emri, tibb bacısı, missis Devis və başqa qonşular ona ürək-dən yanır və qayğıkeşlik göstərirdilər. Missis Devis Vestanın ölümü haqqında Lesterə teleqram vurdu, lakin o, uzaqda idi, cavab da gəlmədi. Kimsə nahar hazırlayır və otaqları səylə qaydada saxlayırdı. Cenninin özü heç nə ilə maraqlanmırdı. O ancaq Vestanın sevimli şeylərini, vaxtilə Lesterin və yaxud özünün bəxşiş verdiyi şeyləri yığışdırır və diqqətlə nəzərdən keçirirdi, bunların qıza artıq lazım olmayacağını fikirləşdikcə ah çəkirdi. Cenni sərəncam verdi ki, cənaze Çikaqoya aparılıb Herhardt öləndə Lesterin yer aldığı Xilaskar qəbiristanlığında dəfn edilsin. Herhardtın həmişə getdiyi Lüter kilsəsinin keşişi Cenninin xahişi ilə məzar başında bir neçə söz deməli idi. Sendvudda, evdə adi mərasimə riayət edildi. Yerli metodist kilsəsinin keşişi, apostol Pavelin fessaloniklərə birinci naməsinin başlanğıcını oxudu. Vestanın sinif yoldaşları “Sənə, ilahi, sənə” xorunu oxudular. Güllər də, ağ tabut da, başsağlığı verən saysız-hesabsız adamlar da var idi. Sonra isə Vestanı apardılar. Tabutu qutuya qoydular, vaqona yüklədilər, Çikaqonun Lüter qəbiristanlığına apardılar.

Cenni bu günləri yuxuda olduğu kimi yaşayırdı. Dərdin ağırlığından başını itirmiş Cenni, demək olar ki, heç nə hiss etmir və dərk etmirdi. Missis Devis və onun təkidi ilə dörd qonşu qadın Çikaqoya dəfn mərasiminə getdilər. Tabut məzara endirildiyi zaman Cenni dayanıb baxır və laqeyd görünürdü – sanki o donmuşdu. Dəfndən sonra o, Sendvuda qayıtdı, lakin burada çox qalmaq niyyətində deyildi. O, Çikaqoda olmaq, Vestaya və atasına yaxın olmaq istəyirdi.

Cenni tək qalaraq özünün gələcək həyatını götür-qoy etməyə cəhd etdi. O hiss edirdi ki, maddi ehtiyac üzündən olmasa belə, işləməlidir. Şəfqət bacısı olmaq mümkündür, onda dərhal oxumağa başlamaq lazımdır. Cenni qardaşı Uilyamı da xatırladı. Uilyam evlənməmişdi. Bəlkə, o, Cenni ilə bir yerdə qalmağa razı ola. Ancaq onun ünvanı məlum deyildi. Onu harada tapmağı gerek ki, Bass da bilmir. Cenni hər hansı bir mağazada iş axtarmağı qərara aldı. Nə isə etmək lazımdır. O öz taleyinin qayğısını çəkməyi qonşuların üzərinə ataraq, burada tək yaşaya bilməzdi. Ona nə qədər ağır olsa belə, Çikaqoya köçsə, hər halda vəziyyəti yüngülləşər, mehmanxanada qalaraq özünə iş axtarar, yaxud Xilaskar qəbiristanlığının yaxınlığında ev tutar. Tərbiyə etməyə uşaq da götürmək olar. Şəhərdə o qədər yetimxana var ki.

Lester Vestanın ölümündən üç həftə sonra arvadı ilə Çikaqoya qayıtdı və ancaq bu zaman Cenninin birinci məktubunu, teleqramını və qızın ölümünü xəbər verən qısa məktubu aldı. O, ürək-dən kədər-ləndi, çünki sözün əsil mənasında ona bağlanmışdı. Cenninin halına yanaraq, elə buradaca arvadına dedi ki, onu görməyə gedəcəkdir. Cenninin gələcək həyatı onu təşvişə salırdı. Ona tənha yaşamaq olmaz. Lester Sendvuda getdi, orada öyrəndi ki, Cenni Çikaqoya, “Tremont” oteline köçmüşdür. O, oteldə də Cennini tapmadı. O, Vestanın məzarı üzərinə getmişdi. Lester həmin gün bir də otele getdi, ona dedilər ki, Cenni evdədir. Lesterin kartoçkasını ona verəndə Cenni olduqca həyəcanlandı, keçmişdə onunla görüşdüyü günlərdə heç bu qədər həyəcanlanmırdı, çünki o indi Cenniye daha çox lazım idi.

Lester hələ də öz hərəkəti haqqında çox düşünürdü, – buna nə onun həddindən artıq xoşbəxt nikahı, nə yenidən əldə etdiyi zənginlik və ehtiram mane olmurdu. Onun şübhələri və özündən narazılığı bu vaxtadək sönməmişdi. Cennini təmin etməsi fikri ona təsəlli vermirdi, pulun Cenni üçün az əhəmiyyəti olduğunu o daima bilirdi. Cenninin həyatının mənası məhəbbət idi. Sevgisiz Cenni açıq dənizdə köhnə qayıq kimi idi, – Lester bunu yaxşı bilirdi. Ona yalnız Lesterin özü lazım idi. Ona qarşı mərhəmət hissinin, özünümühafizə duyğusu ilə sərvət hərisliyi qarşısında aciz qaldığını fikirləşdikcə Lester dərin-dən utanırdı. O həmin gün “Tremont” mehmanxanasının lifti ilə yuxarı qalxarkən, indi heç bir şeyi düzəldə bilməyəcəyini başa düşsə də, amansız vicdan əzabı çəkirdi. O hər şeydə müqəssir idi – həm Cennini cəlb edib aparmaqda, həm də bütün mühitin ziddinə olaraq, onunla axıradək qalmamaqda. Lakin indi artıq heç nə etmək olmaz. Yalnız Cenni ilə mümkün qədər həlim rəftar etmək, onunla danışmaq, halına acımaq və məsləhət verməklə imkan daxilində ona yardım göstərmək lazımdır.

Cenni qapını açdıqda Lester mehribancasına:

– Salam, Cenni, – dedi.

Keçirdiyi iztirablar onu nə qədər dəyişdirmişdir! O sınıxmış, saralmış, yanaqları batmış, gözləri sanki böyümüşdü.

– Nə qədər dəhşətli fəlakət, – deyər Lester karıxmış halda sözə başladı. – Belə bir şey olacağını kim düşünə bilərdi.

Bu, Vestanın ölümündən və Lesterin onu tərk etməsindən bəri Cenninin ürəyinə çatan ilk təsəlliverici sözlər idi. Onun gəlişi Cennini dərinəndən mütəəssir etdi. O, həyəcandan danışa bilmədi. Göz yaşları kirkpiklərində titrədi, yanaqlarından axdı.

Lester onu qucaqlayıb başını nəvazişlə öz çiyinə sıxaraq:

– Ağlama, Cenni, – dedi, – mən çox yanırım. Mən çox şeyə təəs-süf edirəm, ancaq bu barədə danışmaq gecdir. Vestaya çox yanırım, ona hədsiz dərəcədə yazığım gəlir. Sən onu harada dəfn etdin?

– Atamın yanında, – deyə Cenni cavab verdi və hönkürtü ilə ağladı.

Lester yavaşca:

– Bəli, pis oldu, – dedi və susdu.

Cenni bir qədər sakitləşib ondan ayrıldı və gözlərini silərək, onu oturmağa dəvət etdi.

– Bu fəlakət baş verəndə mənim burada olmamağıma xüsusilə acıyıram, – deyə Lester davam etdi, yoxsa sənın yanından çəkilməz-dim. Sən indi, yəqin, artıq Sendvudda yaşamaq istəməzsən?

– Bacarmaram, Lester, – deyə Cenni cavab verdi. – Taqətim yoxdur.

– Bəs hara köçmək istəyirsən?

– Hələ bilmirəm. Orada mən qonşulara əziyyət vermək istəmə-dim. Fikirləşdim bir yerdə balaca ev tutum, bəlkə, tərbiyələndirməyə bir uşaq götürüm, ya işə girim... Tək yaşamaq istəmirəm.

Lester:

– Tərbiyə verməyə uşaq götürmək heç də pis fikir deyil, – dedi. – O zaman sən belə qüssələnməzsən. Sən bunun üçün nə lazım oldu-ğunu öyrənibsenmi?

– Məncə, sadəcə yetimlər evindən birinə müraciət etmək lazımdır.

– Ola bilər bu bir qədər çətin başa gəlsin, – deyə Lester fikirli cavab verdi. Müəyyən rəsmi şərtləri yerinə yetirmək lazımdır, bu şərtlərin nədən ibarət olduğunu mən dürüst bilmirəm. Yetimlər evində tələb edirlər ki, uşaq onların nəzarəti altında olsun, yaxud buna oxşayan nə isə bir şey. Sən Uotsonla məsləhətləş, o sənə hamısını izah edər. Sən balacanı öz zövqünə görə seç, qalanları isə onun öhdəsinə burax. Mən onunla danışaram, ona tapşıraram.

Lester tənhalığı Cenni üçün necə dəhşətli olduğunu başa düşürdü.

– Qardaşım Corc haradadır? – deyə o soruşdu.

– Corc Roçesterdədir, amma o mənim yanıma gəlməz. Bass yaz-mışdı ki, o evlənmişdir.

– Səninlə yaşamağa razı ola bilən başqa bir qohumun yoxdur ki?

– Bəlkə, Uilyam razı ola, ancaq mən onun harada yaşadığını bil-mirəm.

– Çıkaqoda yaşamaq istəyirsənsə, Cekson-Parkdan qərbə tərəf yeni məhəlləni nəzərdən keçir – deyə Lester məsləhət gördü.

– Yadıma gəlir, orada çox gözəl kotteclər var. Dərhal almaq vacib deyil. Əvvəlcə müəyyən bir müddətə tut, sonra baxarsan – sənə yarayır, yoxsa yox.

Cenni qət etdi ki, bu ən gözəl məsləhətdir. Axı Cenni bu məslə-həti Lesterdən almışdır! O necə mərhəmətli, mehribandır, o, Cenninin bütün işləri ilə maraqlanır. Demək onlar hər halda tamamilə yad deyil-lər. O, Cenniyə qarşı laqeyd deyil. Cenni onun arvadının səhətini, öz səyahətindən razı olub-olmadığını, Çıkaqoda uzun müddət qalıb-qalmayacağını soruşmağa başladı. O isə Cenniye cavab verərək daima onunla necə sərt rəftar etdiyini düşünürdü. O, pəncərəyə yanaşdı və aşağıya, adamlar qaynaşan küçəyə baxmağa başladı. Ekipajlar, arabalar, piyadaların üz-üzə gələn axını – bütün bunlar əcaib şəkildə bir-ləşir, bir-birinə qarışırdı. Yuxuda kölgələr belə hərəkət edirlər. Artıq qaranlıqlaşdı. Orada-burada işıqlar yandırılırdı.

Lester ağır fikirləri rədd edərək, dedi:

– Mən sənə bəzi şeylər demək istəyirəm, Cenni. Olub-keçənlərdən sonra bu sənə qərribə görüne bilər, ancaq sən indi də mənə əzizsən. Mən sənın haqqında düşünməkdən çəkinməmişəm. Mənə elə gəlirdi ki, səndən ayrılmaqla ağıllı hərəkət edirəm – o zaman hər şey belə düzəlmişdi. Mən elə bilirdim, madam ki Letti xoşuma gəlir, mən onunla evlənə bilərəm. Müəyyən nöqtəyi-nəzərlə mən indi də etiraf etməyə hazırım ki, belə yaxşıdır, lakin bu mənə böyük səadət ver-mədi. Mən heç bir zaman sənınlə olduğumdan daha xoşbəxt olma-yacağam. Görünür, burada iş məndə deyil, adam təklikdə ümumiyyət-lə az şeydir. Bilmirəm, sən mənı başa düşərsənmi, ancaq, mənə, biz hamımız az, ya çox dərəcədə xırda adamlarıq. Bizi elə qüvvələr idarə edir ki, biz o qüvvələrə hökm verə bilmirik.

– Mən başa düşürəm, Lester, – deyə Cenni cavab verdi, – mən heç nədən şikayətlənmirəm. Belə yaxşıdır.

– Nəticə etibarilə həyat yüngül bir komediyaya çox oxşayır, – deyə Lester acı-acı davam etdi. – Axmaq komediyadan başqa bir şey deyildir. Yeganə bir şey etmək mümkündürsə, o da öz “mən”ini mühafizə etməkdir. Namuslu olmağı isə mənim mühakiməmə görə, bizdən heç kəs tələb etmir.

Cenni onun sözlərinin mənasını bütünlüklə qavramadı, ancaq başa düşdü ki, Lester özündən razı deyil, ona yazığı gəldi. Cenni ona təselli verməyə çalışdı:

– Sən məndən nigaran qalma, Lester. Mənə heç nə olmaz, mən dolanaram. Əvvəllər, tək yaşamağa yenicə alışmağa başlayanda çox çətin idi. İndi keçər. Mən birtəhər yaşayaram.

Lester hərarətlə dedi:

– Lakin sən unutma ki, mənim sənə münasibətim dəyişməmişdir. Sənə aid olan hər şey mənim üçün əhəmiyyətlidir. Sən yeni evə köçəndə gəlib baxacağam, görüm hər şeyin çatırımı. Bir neçə gündən sonra buraya, sənənin yanına gələcəyəm. Sən mənim ürəyimdə nə olduğunu başa düşürsənmi?

– Bəli, – deyə Cenni cavab verdi, – başa düşürəm.

O, Cenninin əlini tutub sıgalladı.

– Qüssələnmə. Lazım deyil. Mən əlimdən gələni edəcəyəm. Necə düşünürsən düşün, sən mənim üçün əvvəlki Cennisən. Mən pis adamam, ancaq məndə hər halda bəzi yaxşı cəhətlər də vardır.

– Eybi yoxdur, Lester, eybi yoxdur. Mən axı özüm təkid etdim ki, sən belə edəsən. Hər şey yaxşılığa doğru gedir və sən, yəqin indi özünü xoşbəxt...

– Danışmağa dəyməz, Cenni, – deyə Lester onun sözünü kəsdi. Sonra nəvazişlə onu özünə tərəf çəkdi və gülümsədi. – Sən mənə keçmişdəki kimi öpməzsənmi?

Cenni əllərini onun çiyinə qoydu, uzun müddət gözələrinə baxdı, sonra öpdü. Onların dodaqları bir-birinə toxunduğu zaman Cenni esdiyini hiss etdi. Lester də özünü çətinliklə saxlayırdı. Cenni onun həyəcanını görərək özünü danışmağa məcbur etdi.

– İndi get, – deyə qətiyyətlə hökm verdi. – Küçə lap qaranlıqlaşdı.

O yalnız bir şey – qalmaq istədiyini duyub-düşünərək getdi. Cenni hələ də onun üçün dünyada yeganə qadın idi. Onların əvvəlki kimi

ayrı yaşayacaqlarına baxmayaraq, Cenninin halı yüngülləşdi. O bu sirrin etik və əxlaqi cəhətlərini ayırd etməyə çalışmırdı. Cenni, çoxlarından fərqli olaraq, okeanı çay stəkanına yerləşdirməyə, səbatsız dünyanı qanun adlandırılan iplə bağlamağa cəhd etmirdi. Lester hələ də onu bir az sevirdi. O, Lettini də sevirdi. Qoy olsun. Bir vaxt o ümid edirdi ki, Lesterə Cennidən başqa heç kəs lazım olmayacaqdır. Bu səhv çıxdı, lakin bir az məhəbbət məgər heç bir şeydir? Əlbəttə, yox. Lester özü də bu fikirdə idi.

LX FƏSİL

Sonrakı beş il ərzində Lesterin və Cenninin yolları daha artıq ayrıldı. “Tremont” otelində onların bir neçə görüşü əvvəlki münasibətə gətirib çıxara biləcəyi halda, bu münasibəti bərpa etmədən hər biri öz aləmində möhkəm məskən saldı. Lester öz işi ilə və kübar cəmiyyətlə əlaqədar olan vəzifələrinin öhdəsindən çətinliklə gəlirdi. O, sadə və təvazökar Cenninin xəyalına belə gəlməyən mühitdə dolayırdı. Cenninin özü isə sakit və yeknəsəq həyat keçirirdi. Cənub tərəfdə, Cekson-Parkın yaxınlığında, heç də zəngin olmayan gözəl küçədə, sadə bir evdə, atılmış uşaqlara məxsus Qe. İb yetimxanasından qızlığa götürdüyü qara saçlı Roza ilə yaşayırdı. Yeni qonşular onu C.H.Stover adı ilə tanıyırdılar, o, Keyn familiyasını atmağı lazım görmüşdü. Mister və missis Keyn isə Çikaqoda yaşadıkları zaman sahildə ayrıca böyük bir ev tutmuşdular. Burada qonaqlıqlar, ballar və naharlar iti sürətlə bir-birini əvəz edirdi.

Son zamanlar Lesterin özü daha sakit, daha mənalı həyata meyil göstərirdi. O artıq xatirələr sahəsinə keçmiş çətin illərdə özlərini ya həddindən artıq vasvası, ya çox sərbəst, yaxud laqeyd və ya boşboğaz göstərmiş bir çoxlarını öz tanışları siyahısından pozmuşdu. Lester indi Orta Qərbin ən böyük maliyyə və ticarət kampaniyalarından doqquzunun – mərkəzi Tsinsinnatidə olan “Traktor birliyi”nin, Çikaqoda “Qərb puta birliyi”, “Karet birliyi”, İkinci milli bankın, Tsinsinnatidə İkinci dövlət bankının və bunlardan az əhəmiyyəti olmayan bir neçə kampaniyanın idarə heyəti üzvü və bəzi hallarda sədri olmuşdu. O öz vəkilisi mister Uotson vasitəsilə təsir göstərməyi üstün tutaraq,

“Karet trestinin” işlərində bilavasitə iştirak etmirdi. Lakin bu trestin işləri ilə daima maraqlanırdı. Roberti o artıq yeddi il, bacısı İmocini isə, onun Çıkaqoda yaşadığına baxmayaraq üç il idi ki, görmürdü. Luiza, Emi, onların ərləri və yaxın tanışları onun üçün yad olmuşdular. “Nayt, Kitli və O’Brayen” vəkillər kontorunu o öz işlərinə yaxın belə buraxmırdı.

İllər keçdikcə Lester ağırlaşdı və onun həyata baxışları tam spektik rəng aldı. Lester onu əhatə edən aləmdə getdikcə daha az mənə görürdü. Bir zaman, uzaq keçmişdə, anlaşılmaz bir hadisə baş vermişdir: xırdaca üzvi hüceyrə tədricən təkamül etməyə başladı, o bölünərək artdı, çoxaldı, başqa hüceyrələrlə birləşib hər cür orqanizmlər – balıqlar, heyvanlar, quşlar, nəhayət, insan əmələ gətirməyi öyrəndi. Budur, hüceyrələrdən toplanmış insan başqa adamlarla birləşərək, öz növbəsində, özü üçün daha artıq təmin olunmuş və daha rəngarəng həyata yol açır. Nə üçün? Bu tək Allaha məlumdur. Məsələn üçün onu, Lester Keyni ala. Onun qeyri-adi zəkası və müəyyən istedadı var. O, miras olaraq müəyyən dərəcədə sərvət almışdı, dərin fikirləşsək, o buna heç layiq deyil, sadəcə bəxti gətiribdir. Lakin o bu sərvətdən onun yerində ola biləcək hər bir başqa adam kimi ağıllı, əməlli və yaradıcı surətdə istifadə etdiyi üçün, demək olmaz ki, bu sərvət başqalarına daha layiqdir. O, kasıblıqda doğula bilərdi, o zaman həyatdan hər bir başqa kasıb kimi, – nə az, nə çox, razı qalardı. Şikayət etməyin, təşvişə düşməyin, fərziyyələr düzəltməyin nə mənası var? O nə edir etsin, həyat öz qanunlarına tabe olaraq dönmədən irəli gedəcəkdir. O buna əmindir. Bəs həyəcanlanmağın nə mənası var? Heç bir mənası yoxdur. Hərdən Lesterə elə gəlirdi ki, heç doğulub bu dünyaya gəlməsəydi də heç nə itirməzdi. Uşaqlar – şairin dediyi kimi, “bizə göylərdən bəxş edilən şadlıq” – onun gözələrində heç də məcbur edilesi, yaxud arzu olunması bir şey deyildi. Onun bu fikrinə missis Keyn də tamamilə şərik idi.

Cənub tərəfdə əvvəlki kimi öz qızlığı ilə yaşayan Cennidə də həyatın mənası haqqında heç bir aydın təsəvvür yaranmamışdı. Lesterdən və missis Keyndən fərqli olaraq, Cenni təhlili düşünməyi bacarmırdı. O, həyatda çox şey görmüş, çox əzab çəkmiş, əlinə düşəndən systemsiz olaraq, bəzi şeylər oxumuşdu. Elmin xüsusi sahələrindən onun qətiyyətlə başı çıxmırdı. Tarix, fizika, kimya, botanika, geologiya,

sosiologiya – bunlar hamısı, Lesterdən və Lettidən fərqli olaraq, onun üçün qaranlıq bir meşə idi. Bilik əvəzinə onda dumanlı bir duyğu var idi və bu duyğu ona deyirdi ki, dünya pis və səbatsız qurulmuşdur. Yəqin heç kəs axıradək heç bir şey başa düşmür. Adamlar doğulur və ölürlər. Bəziləri belə hesab edirlər ki, dünya altı min il bundan əvvəl yaranmışdır. Başqaları isə hesab edirlər ki, dünya bir çox milyon il mövcuddur. Bütün bunların arxasında gizlənən nədir – kor təsadüf mü, yaxud müəyyən bir istiqamət verən şüurmu, müəyyən bir Allahı? Cenni düşünürdü: yəqin ki, nə isə olmalıdır, hansı bir ali qüvvə isə bizi əhatə edən bütün bu gözəllikləri – çiçəkləri, otları, ağacları, ulduzları yaratmışdır. Təbiət necə gözəldir! Həyat bəzən amansız görünür, lakin təbiətin gözəlliyi keçici deyildir. Bu fikir Cennini saxlayırdı, o öz tənhalığında bu fikirlə tez-tez və uzun müddət təsəlli tapırdı.

Cenni uşaqlıqdan zəhmətkeş idi. O heç vaxt işsiz oturmurdu, lakin iş onun düşünməyinə mane olmurdu. Son zamanlar, həddindən çox olmasa da, kökəlmişdi. O yenə görkəmli və qəşəng idi. Bütün qayğılarına və dərdlərinə baxmayaraq, üzündə bir qırıq belə yox idi. Şabalıdı saçlarına artıq dən düşməyə başlamışdı. Mavi gözələrinin baxışı qəlbin dərinliyinə sancılırdı. Qonşular onu mehriban, xeyirxah və qonaqpərar bir qadın kimi qiymətləndirirdilər. Keçmiş haqqında, əvvəllər Klivlenddə yaşamasından və buraya Sendvuddan köçməsinə başqa heç bir şey bilmirdilər. O özü haqqında olduqca az danışdı.

Cenni xəstələrə yaxşı və məhəbbətlə qulluq etməyi bacarırdı. Bir vaxt o düşünürdü ki, öyrəndikdən sonra şefqət bacısı, yaxud xəstə baxıcısı vəzifəsində işləyəcəkdir. Lakin bu fikirdən imtina etmək lazım gəldi – o öyrəndi ki, belə işə ancaq gənc qadınları qəbul edirlər. O hər hansı bir xeyriyyə cəmiyyətinə girməyi də düşünürdü. Lakin o zaman modaya düşən bir nəzəriyyə onun üçün aydın deyildi. Bu nəzəriyyəyə əsasən, insanlara ağır vəziyyətdən ancaq öz qüvvələri ilə çıxmağı öyrətmək lazım idi. Cenniye elə gəlirdi ki, yoxsul kömək istəyirsə, bu köməyi həmin yoxsulun buna nə dərəcədə layiq olduğunu fikirləşmədən göstərmək lazımdır. Bunun üçün də onun utana-utana iş axtardığı bütün idarələrdə əgər birbaşa rədd cavabı almırdısa, soyuq laqeydliklə qarşılanırdı. Nəhayət, o, Rozanın tək böyüməməsi üçün bir uşağı da oğulluğa götürməyi qərar etdi. Onun ikinci uşağı Stover

familiyası almış dördyaşlı Henri idi. Bank əvvəllər olduğu kimi Cenniyyə onun gəlirini müntəzəm surətdə verirdi, o lap yaxşı təmin olunmuşdu. Nə ticarətə, nə möhtəkirliyə onda zərər qədər meyil yox idi. Uşaqları böyütmək, güllərə baxmaq və təsərrüfatla məşğul olmaq onun ürayini daha çox açırdı.

Lesterlə Cenninin ayrılmasının dolayı nəticələrindən biri atanın vəsiyyətnaməsi oxunduqdan sonra qardaşların ilk dəfə görüşməsi oldu. Robert Lesteri tez-tez xatırlayır və onun müvəffəqiyyətlərini maraqla izləyirdi. Lesterin evlənməsi xəbəri ona həqiqi ləzzət verdi, – o həmişə bu rəydə idi ki, missis Cerald onun qardaşı üçün ideal qadındır. Robert bir sıra əlamətlərdən başa düşdü ki, atasının vəsiyyəti, həmçinin, Robertin “Keyn kampaniya”sını öz əlinə keçirmək cəhdləri heç də Lesterin ona qarşı yaxşı münasibət bəsləməsinə kömək etməmişdir. Lakin Robertə elə gəlirdi ki, onların görüşləri, xüsusən iş sahəsində o qədər də kəskin ayrılıdır. Lester indi böyüyür, irəli gedir. O alicənablıq göstərə bilər, barışığa gedə bilər. Axı Robert vaxtilə öz qüvvəsini əsirgəmədən, ən xeyirxah niyyətlə qardaşını ağıllandırmağa cəhd edirdi. Onlar dost olsaydılar, bir yerdə işləsəydilər, zənginləşmək üçün onların qarşısında daha geniş imkanlar açıla bilərdi. Robert tez-tez düşünürdü, belə bir perspektiv Lesteri şimikdirməzmi?

Bir dəfə Robert Çikaqoda qonaq olarkən, kolyaskadakı tanışlarından qismən sahil küçəsinə döndərməyi xahiş etdi. O, Keynlerin bu qədər şöhrət qazanmış zəngin, dəbdəbəli evini öz gözləri ilə görmək istəyirdi.

Birdən ata evinin atmosferi onun xəyalında canlandı. Lester bu evi alaraq, Tsinsinnatidə evlərinin yanında olduğu kimi, böyürdən qış bağı salmışdı. O axşam Robert, “Yunion klub”da onunla birlikdə nahar etmək üçün Lesterə dəvətnamə göndərdi. O yazırdı ki, şəhərdə iki-üç gündən artıq qalmayacaqdır və qardaşı ilə görüşmək istəyir. Əlbəttə, onun yadındadır ki, onların arasında bir zaman inciklik olmuşdur, amma o, bir məsələni qardaşı ilə birlikdə müzakirə etmək istəyir. Lester heç olmasa cümə axşamı gəlməzmi?

Lester bu məktubu alıb qaşlarını çatdı və dərhal tutqunlaşdı. O, atasının vurduğu zərbələrdən qəlben hələ də əzab çəkirdi. O, Robertin kobudcasına ondan üz çevirdiyini yadına salarkən hələ də

onu əsmə tuturdu. Doğrudur, Robertin əlləşməsinə səbəb var idi – **İndi** bu, aydındır. Lakin necə olsa, Lester onun qardaşındır və o vaxt Lester özü Robertin yerində olsaydı, yəqin ki, belə hərəkət etməzdi. **İndi** həmin Robert nə üçünsə onu görmək istəyir.

Lester əvvəlcə heç cavab verməməyi qəət etdi. Sonra onunla görüşə bilməyəcəyini yazdığı qərara aldı. Lakin onda bir maraqlı oyanmışdı. O, Robertin dəyişilib-dəyişilmədiyini, ona nə lazım olduğunu, nə kimi hiyləli plan düzəltdiyini bilmək istədi. Lester bir daha fikrini dəyişdi. Bəli, onlar görüşəcəklər, bunun ziyanı yoxdur. Doğrudur, bundan yaxşı bir şey də çıxmayacaqdır. Onlar, bəlkə, köhnəni unutmamış bir-birinə vəd edəcəklər. Amma sözlər söz olaraq qalacaqdır. Keçmiş qaytarmaq olmaz. Sıyrılmış qabı bütün etmək olmaz, onu ancaq yapıdırıb bütöv adlandırmaq olar, bundan isə o bütöv olmayacaqdır. O, qardaşına yazdı ki, gələcəkdir.

Robert çərşənbə axşamı səhər, “Auditorium”dan zəng etdi və qarşısındakı görüşü xatırlatdı. Lester acgözlüklə onun səsinə qulaq asdı. O: “Bəli, bəli, yadımdadır”, – dedi. Günorta Lester şəhərin işgüzarlıq hissəsinə getdi, burada, nəfis “Yunion-klub”da qardaşlar görüşdülər və bir-birlərini başdan-ayağa süzdülər. Bu vaxt ərzində Robert sıyrılmışdı və saçları bir qədər ağarmışdı. Nəzərləri sərt və kəskin qalmışdı, lakin gözlərinin yanında qırıqlar əmələ gəlmişdi. Hərəkətləri daha sürətli və daha enerjili idi. Lesterin isə tamamilə başqa bir tərzdə adam – möhkəm, kobud, məzachı adam olduğu dərhal görünürdü. O günlər çoxları onu bir qədər sərt hesab edirdilər. Robertin mavi gözləri onu heç də çaşdırmadı, ona heç bir təsir göstərmədi. O, qardaşını yaxşı anlıyırdı, çünki həm müşahidə etməyi, həm nəticə çıxarmağı bacarırdı. Robert üçün isə bu illər ərzində Lesterin məhz nədə dəyişdiyini müəyyən etmək çətin idi. O, kökəlmişdi, lakin nədənsə başı ağarmamışdı, yenə sağlam rəngi var idi. Ümumiyyətlə, o, həyatda hər şeyi qəbul etməyə hazır olan adam təsirini buraxırdı. Robert onun sərt nəzərlərindən narahət surətdə büzüşdü. Aydın idi ki, Lester onu həmişə fərqləndirən mətanətini və parlaq aqlını tamamilə mühafizə etmişdir.

Onlar köhnə adətləri üzrə bir-birinin əlini möhkəm sıxdıqdan sonra Robert:

– Mən sənə ilə görüşməyi çox istəyirdim, Lester, – deyərək sözü başladı. – Biz çoxdan görüşməmişik, səkkiz il olar.

– Bəli, səkkiz ilə yaxın, – deyə Lester cavab verdi. – İşlərin necə gedir?

– Köhnə qaydasında. Amma sən lap yaxşısan.

– Mən heç vaxt xəstələnmirəm, – deyə Lester cavab verdi. – Ancaq bəzən zökəm oluram. Yatağa düşdüyüm heç yadıma gəlmir. Arvad necədir?

– Sağ ol, sağ-salamatdır.

– Bəs uşaqlar?

– Ralfi və Berenisi demək olar ki, biz görmürük, onların hər birinin öz ailəsi var, qalanları isə hələ evdədirlər. Ümidvaram sən də arvadının səhheti yaxşıdır, – deyə o, sürüşkən yerə ayaq basdığını duyaraq qətiyyətsizliklə əlavə etdi.

Lester onu sakit nəzərlərlə süzdü.

– Bəli, – deyə cavab verdi, – onun səhheti çox yaxşıdır. İndi o, heç nədən şikayətlənmir.

Onlar yenə ordan-burdan söhbət etdilər. Lester trestin işlərini xəbər aldı, bacıların necə yaşadığını soruşdu, onları tamam nəzərindən qaçırdığını etiraf etdi. Robert hamısı haqqında az-maz danışdı və nəhayət, əsil mətləbə keçdi.

– Mən səninlə, bax, bu barədə danışmaq istəyirdim: Məni “Qərbi puta kampaniyası” maraqlandırır. Mən bilirəm ki, sən şəxsən bu kampaniyanın direktorları sırasında deyilsən, orada səni vəkilin Uotson təmsil edir. Yeri gəlmişkən demək lazımdır ki, çox fərasətli adamdır. İş belədir, kampaniyanın idarə edilməsi işi pis qurulmuşdur, bu bizim hamımıza məlumdur. Lazım olan gəliri almaq üçün biz bu kampaniyanın başına bacarıqlı və başı çıxan adam qoymalıyıq. İndiyədək mən həmişə Uotsonla birlikdə iş görmüşəm, çünki onun təkliflərini tamamilə ağıllı hesab etmişəm. O da mənim kimi hesab edir ki, çox şeyi dəyişdirmək lazımdır. İndi, dul Rosseterin ixtiyarında olan yetmiş aksiyanı almağa imkan var. Mənim və sənənin payınla birlikdə o kontrol paket təşkil edə bilər. Mən çox istərdim ki, bu yetmiş aksiyanı məhz sən alasan, halbuki, mən eyni müvəffəqiyyətlə onları öz adıma da götürə bilərəm – əsas məsələ budur ki, onlar bizim ixtiyarımıza keçsin. O zaman sən məni istəsən prezident edə bilərsən, sonra hər şey öz yoluna düşər, bütün işlər yağ kimi gəder.

Lester gülümsədi. Təklif şirnikdirici idi. O artıq Uotsondan bilmişdi ki, bu kampaniyanın işlərində Robert onun tərəfindədir, bu isə

qardaşının barışmaq niyyətində olduğunu göstərirdi. Bax, budur, qalibiyyəti təmsil edən zeytun budağı – milyon yarım kapitalı olan kampaniya üzərində nəzarət!

O, ciddi surətdə:

– Bu sənənin tərəfindən böyük lütfkarlıqdır, – dedi, – lap qiymətli hədiyyədir. Bu sənənin başına haradan gəlmişdir?

– Qoy, Lester, mən sənə doğrusunu söyləyim, – deyə Robert cavab verdi. – O, vəsiyyətnamə əhvalatı, sənənin katib-xəzinədar vəzifəsindən məhrum olmağın və başqa anlaşılmazlıqlar bu illər ərzində mənə rahatlıq verməmişdir. Mən keçmiş qurdalamaq istəmirəm – görürəm, sən gülümsəyirsən, – nə üçün öz fikirlərimi sənə deməyim ki? Keçmişdə mən çox şöhrətpərəst idim. Elə atam öldüyü vaxt mən “Karet trest”nin yaranması elanları ilə əlləşirdim və qorxurdum ki, sən onları bəyənməyəsən. O vaxtdan mən tez-tez fikirləşirdim ki, yaxşı etməmişəm, amma iş işdən keçmişdi. Bu köhnə əhvalatı müfəssəl ayırd etmək çətin ki, sənə maraqlı ola bilər. Amma bu gün söhbətin əvvəlindən irəli sürdüyüm məsələ...

– Müəyyən dərəcədə o haqq-hesabın əvəzini çıxarda bilər, – deyə Lester sakitcə tamamladı.

– Lap da belə yox, Lester... Amma elə buna bənzər bir şeydir. Mən başa düşürəm ki, indi belə şeylərin sənənin üçün böyük əhəmiyyəti yoxdur. Mən başa düşürəm ki, o zaman bir tədbir görməyin əhəmiyyəti daha çox olardı, indi isə yox. Lakin yenə də mən öz təklifimlə ürəkdən sənə bir maraqlı oymaq istəyirdim. Mən fikirləşirdim ki, bu bir başlanğıc olar. Vəcdanla deyirəm, mən istərdim ki, bu bizim barışmağımız üçün ilk addım olsun. Axı biz necə olsa qardaşlıq.

– Bəli, – deyə Lester təsdiq etdi. – Biz qardaşlıq.

O bu sözlərdə nə qədər istehza olduğunu düşünürdü. Robertin qardaşlıq hissi keçmişdə ona çoxmu yardım etmişdir? Əslində, başqa bir adam deyil, məhz Robert onu missis Ceraldla evlənməyə sövq etdi, nəticədə həqiqi əzab çəkən tək Cenni olsa da, Lester indiyədək Robertin əlindən acıqlı idi. Doğrudur, onu ata varidatının dördübirindən Robert məhrum etmədi, lakin bunu almağa da kömək etmədi, indi isə elə bilir öz təklifi ilə bütün işləri dərhal düzəldəcəkdir. Bu, yaxşı deyil. Həm də axmaqlıqdır. Ümumiyyətlə, həyat qərribə şeydir!

Nəhayət, o, qətiyyətlə dedi:

– Yox, Robert. Mən sənin mülahizələrini anlayıram. Lakin bunların mənim nəyimə lazım olduğunu bilmirəm. Əlinə fürsət düşmüşdür, özün də istifadə et. Mən istəmirəm. Sən o aksiyaları alsan, bütün lazım gördüyün tədbirləri həyata keçirə bilərsən, mən indidən bunların hamısına razılıq verirəm. İndi mən kifayət qədər varlıyam. Olan olmuş, keçən keçmişdir. Hərdən səninlə görüşməkdən və söhbət etməkdən imtina etmirəm. Axı sənə də elə bu lazımdır. Sən mənə təklif etdiyin kombinasiya isə köhnə divar çatını malalamaq üçün adi bir suvaq kimidir. Sənə mənim hörmətim lazımdır – baş üstə. Mən sənə kin bəsləmirəm. Mən sənə ziyan vurmaq fikrində deyiləm.

Robert qardaşına baxıb qıymışdı. O, keçmişdə Lesteri necə incitmiş olsa da, indi ondan necə incisə də, yenə Lester gözəl adamdır.

– Bəlkə də sən haqlısan, Lester. Lakin bil ki, mənə xırda mülahizələr hakim deyildi. Mən həqiqətən səninlə barışmaq istəyirdim. Mən artıq bu məsələyə qayıtmayacağam. Yaxın zamanlarda Tsinnatiyə getmək fikrində deyilsən ki?

– Deyəsən, yox, – deyə Lester cavab verdi.

– Mən sənə təklif etmək istəyirdim, bizdə düşsən. Arvadınla bərabər gəl. Gəncliyimizi xatırlayaq.

Lester məhzuncasına dodağını qaçırtdı.

O, nəzakətlə:

– Nə olar, məmnuniyyətlə, – dedi, özü isə düşündü ki, Cenni ilə olduğu vaxtlarda onu belə dəvətə layiq görməzdilər. Cenni insan-casına münasibət bəsləməyi onun qohumlarına heç nə məcbur edə bilməzdi. “Bir də, kim bilir, – deyə o düşündü, – bəlkə də onlar müqəssir deyillər. Allah xatirine, qoy özləri üçün yaşasınlar”.

Qardaşlar bir az da danışdılar. Sonra Lester rəsmi görüş təyini etdiyini xatırladı və saata baxdı.

– Bir az sonra mən səni tərk etməli olacağam.

Robert:

– Mən də getməliyəm, – dedi.

Onlar qalxdılar.

– Hər halda, necə olsa, – deyə böyük qardaş pillekənləri düşə-düşə əlavə etdi, – mən ümid edirəm ki, gələcəkdə bir-birimizə çox da yad olmayacağıq.

Lester:

– Şübhəsiz, – dedi, – hərdən görüşəcəyik.

Onlar bir-birinin əlini sıxdılar və lap dostcasına ayrıldılar. Sürətlə uzaqlaşan Lesterin arxasınca baxaraq Robert peşmançılıq duydu, dumanlı bir hiss, yerinə yetirilməmiş borcun boğuc təşvişi onu azacıq düşündürdü. Lester ağıllı adamdır. Bəs nə üçün həmişə, hətta Cenni zahir olanadək, onların arasında nə isə bir sədd dururdu? Robert özünün “qara hiylələri” haqqında çoxdankı fikirlərini xatırladı. Bəli, Lesterdə çatmayan cəhət məhz budur – onda məkr yoxdur, o amansız ola bilməz. Ax, lənət şeytana!

Lester isə qardaşı haqqında düşünürkən əsəbiləşirdi. Lakin onda düşmənçilik hissi yox idi. Axı Robert elə də pis deyil, hər halda bir çoxlarından pis deyildir. Nə üçün onu qınasın? Robertin yerində olsaydı, özünün nə cür hərəkət edəcəyi hələ məlum deyil. Robert pul içərisində üzür. O, özü də. İndi hər şeyin necə baş verdiyi ona aydındır – indi o, nə üçün qurban olduğunu, atasının böyük varidatının idarə edilməsinin nə üçün Robertə inanıldığını bilirdi. “Həyat belədir, – deyə o düşünürdü. – Nə fərqi var? Mənim yaşamağa pulum var. Başqa bir şeyin dərddini niyə çəkim ki?”

LXI FƏSİL

Hansı bir qədim haqq-hesaba görə isə, yaxud daha doğrusu, əsrlərin təqdis etdiyi Tövrat ifadəsinə əsasən, insana yaşamaq üçün yetmiş il verilmişdir. İntəhasız olaraq nəsil-dən-nəslə təkrar edilən bu formul insanların şüurunda elə kök salmışdır ki, inkar olunmaz həqiqət kimi qəbul edilir. Həqiqətdə isə insan, özünü məhkum hesab etsə də, orqanik olaraq beş dəfə artıq ömür sürməyə qadirdir. Əgər o bədənin deyil, ruhun yaşadığını, yaşın xülya olduğunu və ölümün olmadığını bilsəydi, onun həyatı doğrudan da xeyli uzun sürərdi. Lakin əsrlər boyu kök salmış fikri – hansı materialist hipotezlərin isə məhsulu olan bu fikri – şüurdan silmək olduqca çətindir, insanlar, sanki itaət və qorxu ilə qəbul etdikləri bu riyazi formula belə tabe olaraq, hər gün ölürlər.

Lester də bu formula inanırdı. Onun yaşı əllini ötmüşdü. O hesab edirdi ki, ömrünə uzaq başı iyirmi il, bəlkə də daha az qalmışdır. Nə

olsun ki, o həsəd aparılması həyat keçirmişdir. Şikayət ediləsi bir şey yoxdur. Ölüm gəlsə, o buna hazırdır. O, ölümü iniltisiz, mübarizəsiz qarşılayır. Axı həyat, özünün əksər təzahürlərində ancaq sarsaq bir komediya ibarətdir.

Hara nəzər salırsansa – yalnız xülyalardır, bunu isbat etmək çətin deyil. Bəlkə ümumiyyətlə həyat yalnız xülyadır? Hər halda o yuxuya, çox vaxt pis yuxuya çox oxşayır. Onda həyatın real olması təsəvvürünü gündən-günə hansı qüvvə saxlayır? Adamlarla zahiri əlaqə: idarə heyətinin iclasları, ayrı-ayrı şəxslər və təşkilatlarla müxtəlif planların müzakirəsi, arvadının zadəgan qonaqlıqları. Letti ona perəstiş edir və onu özünün ağıllı, qoca filosofu adlandırır. Letti də Cenni kimi onun hər cür hərc-mərclik qarşısında soyuqqanlı və möhkəm qaldığına heyrət edirdi. Sanki taleyin nə zərbələri, nə təbəssümləri Lesteri həyəcanlandıрмаğa, yaxud müvazinətdən çıxarmağa qadir deyildi. O qorxmaq istəmirdi. O öz əqidəsindən, simpatiya və anti-simpatiyasından geri çəkilmək istəmirdi, onu bunlardan güclə ayırmaq lazım gəlirdi, bu da həmişə müyəssər olmurdu. Öz ifadəsinə görə, o yalnız bir şey istəyirdi – “faktların gözünün içinə baxmaq” və mübarizə etmək. Onu mübarizəyə məcbur etmək çətin deyildi, ancaq bu mübarizə inadlı müqavimətdə ifadə olunurdu. Lester onu suya atmaq istəyənlərin bütün cəhdlərinə müqavimət göstərirdi. Axırda onu itələyib suya atdıqları zaman belə onun müqavimət göstərmək zəruriyyətinə dair görüşləri dəyişilməz qalırdı.

Onun tələbləri həmişə maddi qaydada olurdu, o ancaq dünya nemətlərini istəyir və yalnız ən yaxşısına razı olurdu. Evinin divarları bir az solan kimi, o dərhal qardinlərin çıxarılmasını, mebelin satılmasını və bütün evin başdan-başa təzələnməsini tələb edirdi. Səyahət etdiyi zaman pul yoluna döşənməli və yolunu təmizləməlidir. O, mübahisəni, lazım olmayan söhbətləri, özünün adlandırdığı kimi, “axmaq boşboğazlığı” sevmirdi. Onunla ya onu maraqlandıran mövzularda söhbət etmək, yaxud heç danışmamaq lazım idi. Letti onu gözəlcə anlayırdı. O zarafatyana Lesterin yanaqlarından tutur, yaxud hər iki əli ilə onun başından tutub inandırır ki, o, ayıdır, lakin çox gözəl və sevimli ayıdır.

– Bəli, bəli, bilirəm, – deyər Lester donquldandırdı – mən vəhşi-yəm. Sən isə ehtimal etmək lazımdır ki, mələk mahiyyətinin qeyri-maddi inikasisən.

Letti isə:

– Bədir, sus, – deyirdi, çünki Lester pis niyyətlə olmasa da, bəzən onu çox sancırdı. Belə hallarda Lester onu tez nəvazişlə sakit etməyə başlayırdı. O yaxşı bilirdi ki, Letti bütün enerjisinə və müstəqilliyinə baxmayaraq, ondan asılıdır. Lettiyə isə həmişə aydın idi ki, Lester onsuz da keçinə bilər. Qadına yazığı gələrək, Lester bunu gizlətməyə çalışır, özünü elə göstərirdi ki, guya Letti ona çox lazımdır, onsuz yaşaya bilməz, lakin o nə özünü, nə Lettini aldatmağa müvəffəq olmurdu. Letti isə həqiqətən bütün qüvvəsi ilə ondan yapışırdı. Bizim səbətsiz, üzüdonük dünyamızda bu mətanətli adam kimi müəyyən və sabit bir simanın səninlə yanaşı olması nə qədər əhəmiyyətlidir. Özünü qaranlıq otaqda işıqlı lampanın, soyuq küçədə alovlanan ocağın yanında hiss edərsən. Lester heç nədən qorxmur. O əmindir ki, yaşamağı bacarır, ölməyi də bacaracaqdır.

Belə temperament, təbii olaraq, hər bir adamda və hər bir məsələdə özünü göstərməlidir. İndi, Lester özünün bütün maliyyə işlərini nizama saldığı və bütün telləri möhkəm surətdə əlində saxladığı zaman, onun varidatının böyük hissəsi ən iri kompaniyaların aksiyalarına qoyulduğu zaman Lesterin kifayət qədər boş vaxtı qalırdı, çünki bu kompaniyaların direktorlarının başqa bir işi yox idi – onlar yalnız öz şöhrətpərəst administratorlarının təşəbbüslərini təsdiq edirdilər. O, Letti ilə Avropanın və Amerikanın dəbdə olan kurortlarını çox dolaşırdı. O, qumar oynamağı sevmişdi, oyuna risk edərək böyük məbləğ qoymaq xoşuna gəlirdi – təkər vaxtında dayanmasa, ya şar lazım olan yerə dığrılanmasa, o, pulun hamısını itirməyə risk edirdi. Əyyaş kimi deyil, öz zövqü üçün yaşamağı və dostlarla yaxşı vaxt keçirməyi sevən adam kimi, o, şəraba daha artıq meyil göstərirdi. O ya heç bir şeylə qarışdırılmamış viski, yaxud yaxşı şərab növləri – şampan, köpüklənən burqon şərabi, bahalı, ruhu şənləndirən ağ şərab içirdi. O çox içə bilirdi, buna müvafiq olaraq da yeyirdi. Onun stolu üzərinə gələn yeməklər – mēzələr, sup, balıq, bozartma, quş ətə – birinci növ olmalı idi. Lester artıq çoxdan bu nəticəyə gəlmişdi ki, ancaq ən qiymətli aşpaz saxlamağın mənası vardır. Onlar axtardılar və bir zaman milyoner – manufakturaçıda aşpazlıq etmiş qoca fransız Lui Berdonu tapdılar. Lester ona həftədə yüz dollar verirdi. Buna heyrət edənlərin suallarına isə cavab verirdi ki, həyat bizə ancaq bir dəfə bəxş olunur.

Belə fikirlərin təsiri altında Lester hər hansı bir şeyi dəyişməkdə və düzəltməkdə aciz idi. Onun iradəsindən asılı olmayaraq, hər şey ona məlum olmayan məqsədə doğru gedirdi. O, Cenni ilə evlənsəydi və ildə nisbətən az olan on min gəlir alsaydı, yenə bu görüşlərdən imtina etməzdi. Lester onunla eyni dildə danışan, onu olduğu kimi – yaxşı bir adam kimi tanıyan iki-üç dostunun cəmiyyəti ilə kifayətlənərək yenə eynilə bu cür iradəsiz yaşayacaqdı, Cenni isə yaşamayacaqdı.

Keynlərin həyatında mühüm hadisələrdən biri Nyu-Yorka köçmələri oldu. Missis Keynin yaxın dostları içərisində bir neçə ağıllı qadın – Yeni İngiltərənin dörd yüz ən yaxşı ailəsinin nümayəndələri var idi, elə onlar da Lettini Nyu-Yorka köçməyə dilə tutmuşdular. Letti bu qərarı qəbul edərək, Medison-avenyuya yaxın Yetmiş səkkizinci küçədə ev tutdu, hər bir otağı müəyyən tarixi dövrün üslubunda bəzədi və ilk dəfə lap İngiltərə tərzində bütöv bir ştat xüsusi geyinmiş lakeylər tutdu. Lester onun bu şöhrətpərəstliyinə və dəb-dəbəli dekorasiyaları sevməyinə gülürdü.

– Hələ sən öz demokratiyandan dem vurursan, – deyə o donqulandı. – Mən necə etiqadlı xaçpərəstəmsə, sən də o cür demokratsan.

– Heç də yox! – deyə Letti etiraz etdi. – Mən ən həqiqi demokratam. Ancaq biz hamımız öz sinfimizin adamlarıyıq. Sən də. Mən sadəcə şeylərin məntiqinə tabe oluram.

– Bu hansı cəhənnəmin məntiqidir? Yoxsa sən deyərsən ki, qırmızı məxmər geymiş eşikağası və nökr zəruriyyətin tələb etdiyi şeylərdir?

– Əlbəttə, – deyə Letti cavab verdi, – zəruriyyət tələb etməsə də, bizim həyatımızın bütün quruluşu tələb edir. Səni nə belə təəccübləndirir? Sən ki hər şeyin nöqsansız olmasını birinci olaraq təkid edirsən, sən ki balaca bir nöqsan görəndə birinci acıqlanırsan.

– Mən nə vaxt acıqlandım?

– Bəlkə, mən fikrimi düz ifadə eləmədim. Lakin sən istəyirsən ki, hər şey idealcasına qəşəng olsun, hər bir şeydə üslub saxlanılsın. Sən özün bunu çox gözəl bilirən.

– Fərz edək, lakin sənin demokratiyının buna nə dəxli varmış?

– Mən demokrat qadınam. Bunu sən mənim əlimdən ala bilməzsən. Ürəyimdə mən hər bir başqa qadından az demokrat deyiləm.

Mən şeylərə sadəcə olaraq ayıq baxıram, mümkün olduqca, eynilə sənin kimi, heç bir şeydə özümə korluq vermirəm. Hörmətli hökmdar, mənim şüşə evimə daş tullamağın mənası yoxdur. Sizin də eviniz şəffafdır, mən sizin hər bir hərəkətinizi görürəm.

– Hər halda mən demokratam, sən isə yox, – deyə Lester onu qızıdırırdı.

Bununla belə, Letti nə tədbir görürdüsə, Lester danışqsız təqdir edirdi. Bəzən Lesterə elə gəlirdi ki, Letti öz ələmini daha yaxşı idarə edir, Lester öz iş sahəsini belə idarə edə bilmir.

İntehasız yemək və içmək, bütün şəfəverici bulaqların suyunu bir-bir dadmaq, rahatlıq və ziynət içərisində səyahət, gimnastikaya və idmana etinasızlıq – bunlar hamısı axırda Lesterin səhhətini pozdu. Qanın həddindən artıq olması, onun bir zaman qüvvətli və çevik olan bədəninin bütün funksiyalarına indi mane olurdu. Çoxdan bəri onun mədəsi, qara ciyəri, böyrəkləri, dalağı həddindən artıq yüklənmişdi. Son yeddi ildə o çox kökəlmişdi. Birinci növbədə böyrəklər, həmçinin beyin damarları işləməkdən imtina etməyə başladı. Qaydasınca yemək, kifayət qədər fəal hərəkətli həyat tərzini və daha artıq ruhi müvazinet şərtinə Lester səksən və doxsan yaşınadək yaşaya bilərdi. Lakin o özünü kiçik bir xəstəliyin ciddi təhlükə törədə biləcəyi fiziki vəziyyətə gətirib çıxarmışdı. Bütün bunların nəticəsi yalnız bir şey ola bilərdi və bu da özünü göstərməyi ləngitmədi.

Bir dəfə Lester və Letti bir dəstə dostları ilə yaxtada Norveçin şimal sahillərinə yollandılar. Noyabrın axırında mühüm işlər Lesterin Çikaqoda olmasını tələb etdi. O, arvadı ilə şərtləşdi ki, milad günündə Nyu-Yorkda görüşəcəklər. Lester yola düşdüyünü Uotsona xəbər verərək Çikaqoya gəldi və "Auditorium"da düşdü – Çikaqodakı evi artıq iki il idi ki, atılmışdı.

Noyabrın son günlərində, Lester öz işlərini, əsasən, qurtardığı zaman qəflətən özünü pis hiss etdi. Həkim gəldi və onda çox vaxt qanın və ya hər hansı bir mühüm orqanın ciddi ümumi xəstəliyi nəticəsində əmələ gələn bağırsağ pozğunluğunu söylədi. Lester çox əzab çəkirdi. Həkim onun ayaqlarını isti saxlamağı tapşırırdı, xardal döşəməsi və dərman yazdı. Ağrı sakitləşdi. Lakin fəlakətin yaxınlığını duymaq Lesteri üzürdü. O, Uotsondan xahiş etdi ki, Lettiyə teleqram vursun. Lettiyə xəbər vermək lazımdır ki, ciddi bir şey yoxdur, o adi

xəstələnmişdir. Lesterin yatağı önündə tibb bacısı növbə çəkirdi, nökr zəhletökən görüşə gələnləri buraxmamaq üçün nömrənin qapısı yanında hazır dururdu. Letti Çıkaqoya üç həftədən tez gələ bilməzdi. Lester artıq heç vaxt onu görməyəcəyini hiss edirdi.

Nə qədər qərribə olsa da, bu günlərdə o daima Cennini düşünürdü. Bunun səbəbi yalnız onun Çıkaqoda olması deyildi, sadəcə, Cenni əvvəlki kimi onun ən yaxın adamı olaraq qalırdı. O bir qədər azad olan kimi bu dəfə onun görüşünə getməyə hazırlaşdı. Elə birinci gün Lester Uotsondan onun əhvalını xəbər aldı. Uotson dedi ki, Cenni əvvəlki kimi tək yaşayır və özünü yaxşı hiss edir. Lester onunla görüşmək istəyirdi.

Günlər bir-birinin ardınca keçir, onun halı yaxşılaşmırdı, bu arzu işə qəlbində getdikcə böyüyür, alovlanırdı. Dəhşətli ağrılar tutanda o əzab çəkirdi, elə bil bütün daxilini doğrayırdılar, sonra lap gücdən düşür, taqətsiz uzanıb qalırdı. Onun əzabını yüngülləşdirmək üçün həkim ona bir neçə dəfə morfi vurmuşdu.

Bir dəfə xüsusilə kəskin ağrıdan sonra Lester Uotsonu yanına çağırırdı və tibb bacısını göndərməyi tapşırıb dedi:

– Mən sizdən bir yardım göstərməyinizi xahiş etmək istəyirəm. Missis Stoverdən öyrənin, mənə yoluxmağa gələ bilirmi? Yaxşısı budur, özünüz onun ardınca gedəsiniz. Mənə baxan qadını və Kozonu (lakeyin adı belə idi) yarım günlüyə, yaxud onun burada olduğu vaxtda başqa yerə göndərmək olar: nə vaxt gəlsə, mənim yanıma buraxın.

Uotson başa düşdü, hissini bu təzahürü onun qəlbində əks-səda tapdı. Onun Cenniyyə yazığı gəlirdi. Lesterə də ürəyi yanırırdı. O fikirləşirdi ki, cəmiyyət belə görkəmli adamın romantik arzusunu bilsəydi, necə təəccüb qalardı.

Uotson Lesterə dərin hörmət bəsləyirdi və həmişə yanında saxlayırdı ki, öz şəxsi rifahı üçün bu adama borcludur. O, Lesterə hər cür xidmət göstərməyə hazır idi.

Tutulmuş ekipaj onu sürətlə Cənub rayonuna çatdırdı. Cenni evdə idi. O, çiçəkləri sulayırdı. Uotsonu görərkən heyrət içərisində qaşlarını qaldırdı.

– Missis Stover, mən sizin yanınıza kədərli bir tapşırıqla gəlmişəm, – deyərək başladı. – Sizin... mən demək istəyirəm Mister Keyn bərk xəstələnmişdir. O, “Auditorium” otelindədir. O mənə tapşırırdı

ki, sizin ardınızca gəlim. Xahiş edir siz onu yoxlayasınız. Əgər mümkünə, sizi onun yanına aparmağı rica etdi... Siz bu saat mənimlə gedə bilərsinizmi?

– Bəli, əlbəttə, – deyərək Cenni cavab verdi və onun simasında qərribə bir ifadə görüldü, elə bil o tamamilə başqa bir şey fikirləşir, heç nə başa düşmürdü.

Uşaqlar məktəbdə idilər. Onun yeganə qulluqçusu olan qoca isveçli qadın mətbəxdə oturmuşdu. Cenninin evdən getməsinə heç bir şey mane olmurdu. Lakin o, bir neçə gün bundan qabaq gördüyü yuxunu bütün təfəsilatı ilə xatırladı. O, yuxuda görmüşdü ki, ətrafında əsrarəngiz qara bir göl vardır. Bu gölün üzərini duman, yaxud tüstü buludları almışdır. O, suyun zərif şappılısını eşitdi və hər yeri bürüyən qaranlıqdan bir qayıq görüldü. Qayıq balaca və küreksiz idi. Öz-özünə hərəkət edirdi. Orada Cenninin anası, Vesta və tanıya bilmədiyi bir adam oturmuşdu. Anasının siması, sağlığında tez-tez olduğu kimi, saralmış və kədərli idi. O, Cenniyyə ciddi, lakin məhəbbət dolu gözləri ilə baxırdı. Cenni birdən-birə başa düşdü ki, qayıqda olan üçüncü adam Lesterdir. O, qaşqabaqlı halda Cenniyyə baxdı, Cenni onu heç bir zaman belə görməmişdi. Bu an anası dedi: “Bədsir daha, vaxtımız qurtardı”. Qayıq uzaqlaşmağa başladı, itkinin dözülməz ağrısı Cennini sarsıtdı. O qışqırdı: “Ana, mənə tək qoyma!” Lakin ana yalnız ona dərin, mülayim, məhzun bir nəzər saldı və qayıq yox oldu.

Cenni qorxu içərisində ayıldı, ona elə gəldi ki, Lester yanındadır. Onun çiyinə toxunmaq üçün əlini irəli uzatdı. Sonra tək olduğunu başa düşüb yataqda oturdu, gözlərini ovuşdurdu. İki gün ağır, əzici hiss ona rahatlıq vermədi. Bu hiss yenidən keçib getməyə başlayırdı ki, mister Uotson bu dəhşətli xəbərlə gəldi. Cenni otaqdan çıxdı, bir az sonra paltoda və şlyapada qayıtdı, onun yerisi, siması – hamısı onun həyəcanını bürüzə verirdi. Cenni hələ indi də çox qəşəng idi – qamətli idi, gözəl geyinmişdi, aydın və məhraban nəzərlərlə baxırdı. Lester heç vaxt ondan tamamilə üzülüşə bilmədiyi kimi, Cenni də ürəyində Lesterdən ayrılmamışdı. Onun bütün fikri, bərabər yaşadıkları illərdə olduğu kimi, Lesterlə idi. Onun ən müqəddəs xatirələri Lesterin ona nəvaziş göstərdiyi və onu güclə fəth etdiyi (yəni ki, mağara adamı öz rəfiqəsini belə fəth etdirmiş) Klivlendlə bağlı idi. Cenni ona yardım etmək arzusu ilə yanırırdı. Lester onun arxasınca

adam göndərmişdir – bu onu təkçə sarsıtmır, həm də gözlerini açırdı: deməli, gec olsa... yənə də onu sevirlər!

Ekipaj sürətlə uzun küçələr boyu şəhərin dumanlara bürünmüş işgüzarlıq hissəsinə doğru şütüyürdü. Vəkil Cenninin fikirlərinə mane olmayaraq nəzakətlə susurdu. Çox keçmədən onlar “Auditorium” oteline çatdılar. Uotson onu Lesterin yatdığı nömrənin qapısınınadək ötürdü. Cenni cəmiyyətə o qədər çoxdan çıxmamışdı ki, otelin dəhlizi ilə gedərkən hədsiz dərəcədə utanırdı. O, nömrəyə daxil olub Lesterin çarpayısına yaxınlaşdı, geniş açılmış, kədərlə dolu mavi gözlerini ona zilləyərək yerində donub qaldı. Lester iri, ağır başını balınca qoyaraq yan uzanmışdı. Onun qara saçlarına dən düşmüşdü. Ağillı, qoca, yorğun gözləri Cenniyyə mehribancasına bir maraqla baxırdı. Bu saralmış, məşəqqətdən dəyişmiş simanı görərkən yaxıncı bir ağrı Cennini titrətdi. O, Lesterin yorğan üzərindəki əlini yavaşca sıxdı. Sonra əyildi və onun dodaqlarından öpdü.

– Lester, mən elə kədərlənmişəm ki, elə kədərlənmişəm ki, – deyərək Cenni pıçıldadı. – Sən o qədər də ciddi xəstə deyilsən, eləmi? Sən sağalmısan, həm də mümkün olduqca tez. – O ehmalca Lesterin əlini sıgalladı.

– Bəli, Cenni, – deyərək o cavab verdi, – ancaq mənim işim xarəbdir. Xəstəlik məni çox pis yaxalayıb. Bilmirəm, yaxamı birtəhər qurtara biləcəyəmmi? Yaxşısı budur, sən özün haqqında danış. Güzəranın necə keçir?

– Əvvəlki kimi, əzizim, – deyərək Cenni cavab verdi. – Hər şey öz qaydasındadır. Sən nahaq yerə belə deyirsən. Sən sağalacaqsan, həm də lap tez.

Lester acı-acı gülümsədi.

– Sən elə düşünürsən? – O, şübhə ilə başını buladı. – Bir də, – deyərək o davam etdi, – bu məni az narahat edir. Əyləş, əzizim, mən keçmişlərdə olduğum kimi, səninlə danışmaq istəyirəm. İstəyirəm ki, sən mənim yanımda olasan.

O, köksünü ötürüb gözlerini yumdu.

Cenni stulu yatağın yanına çəkdi, əyləşdi və Lesterin əlini əlləri içərisinə aldı. Yaxşı ki, Lester onun dalınca adam göndərmişdir! Onun qəlbinə şəfqət, məhəbbət, təşəkkür hissləri doldurmuşdu. Birdən-birə Cenni qorxudan üşüdü, titrədi: o, ağır xəstədir, bu dərhal görünür!

Lester deyirdi:

– Bilmirəm bundan sonra nə olacaq? Letti Avropadadır. Mən çoxdan sənə görmək istəyirdim. Bu dəfə mütləq sənə görüşməyi qərar etmişdim. Sən axı bilirsen: biz indi Nyu-Yorkda yaşayırıq. Sən bir az kökəlibsən, Cenni.

– Qocalıram, Lester – deyərək Cenni gülümsədi.

Lester gözünü ondan çəkməyərək:

– Bunun əhəmiyyəti yoxdur, – deyərək etiraz etdi. – İş yaşda deyil. Hamı qocalır. İş kimin həyata nə cür baxmasındadır.

O susdu, gözlerini tavana zillədi. Yüngül ağrı ona keçirmiş olduğu əzabları xatırlatdı. Bu gün səhərki ağrılar bir neçə dəfə də təkrar olsa, o tab gətirə bilməz.

Ağrı ötürüb keçəndən sonra, o yənə dilləndi:

– Sənə görüşmədən ölür bilməzdim. Mən çoxdan sənə demək istəyirdim, Cenni – biz nahaq yerə ayrıldığımız. İndi mən görürəm ki, bu lazım deyilmiş. Bu ayrılıq mənə səadət gətirmədi. Sən məni bağışla. Mən bunu etməsəydim, özüm üçün yaxşı olardı.

– Sən nə danışsan, Lester, – deyərək Cenni etiraz etdi və bu an onların bütün birgə həyatı xəyalında canlandı. Onların həqiqi ittifaqının, həqiqi mənəvi yaxınlığının təəcəssümü budur! – Özünü üzmə. Belə də hamısı yaxşıdır. Sən mənə qarşı çox xeyirxah idin. Sən mənim xatirəmə bütün varidatımı itirə bilməzdin ki. Bu vəziyyətdə mən özüm də daha rahatam. Əlbəttə, ilk vaxtlar çox ağır idi, ancaq, mənim əzizim, həyatda ağır şeylər azdır?

Cenni susdu.

Lester:

– Yox, – dedi, – ayrılmağımız səhv idi. Lap əvvəldən heç nə lazım olduğu kimi getmədi. Lakin sən bunda müqəssir deyilsən. Məni bağışla. Mən bunu çoxdan sənə demək istəyirdim. Sənə gəlib çatmağına mən çox sevinirəm.

– Rica edirəm, Lester, belə danışma, – deyərək Cenni yalvardı. – Hər şey yaxşıdır. Sən heç bir barədə heyifsilənməməlisən. Sən mənə nə qədər yaxşılıq edibsən. Mən fikirləşəndə... – Cenninin səsi titrədi, qırıldı. Məhəbbət və mərhəmət onu boğurdu. O, bir söz demədən Lesterin əlini sıxdı. Onun ailəsi üçün Lesterin Klivlenddə aldığı ev yadına düşdü. Atasını necə öz yanına aldığı, onun bütün qayğı və nəvazışları gözü qarşısında canlandı.

– Mən sənə hamısını dedim, indi rahatam. Sən yaxşı qadınsan, Cenni. Yanıma gəldiyin üçün sağ ol. Mən səni sevirdim. İndi də sevirəm. Bunu da mən sənə demək istəyirdim. Adama qərribə gəlir, ancaq səndən başqa mən heç bir qadını ürəkdən sevməmişəm. Biz gərək ayrılmayırdıq.

Cenninin nəfəsi tutuldu. Bu sözləri, yalnız bu sözləri Cenni uzun illər gözləmişdi. Ona yeganə olaraq çatışmayan şey – cismani olmasa da, ruhən onların yaxınlığının belə təsdiqi idi. İndi həyat onun üçün səadət olacaqdır. Ölüm də. Hıçqırıqlar onun boğazını tutdu.

– Ah, Lester! – deyə Cenni səsləndi və onun əlini sıxdı. O da zəif surətdə Cenninin əlini sıxdı. Bir müddət ikisi də susdu. Sonra o yenə danışmağa başladı:

– Hə, sənin yetimlərin necədir?

– Güzəl uşaqlardır, – deyə Cenni cavab verdi. Sonra tərbiyə etdiyi uşaqlar haqqında müfəssəl nağıl etməyə başladı. Lester məmnuniyyətlə dinləyirdi, Cenninin səsi onu sakit edirdi. Cenninin tək-cə burada olması onu sevindirirdi. Cenni getmək üçün qalxdığı zaman Lesterin qaşları iztirabla çatıldı.

– Gedirsən, Cenni?

– Mən burada qala bilərəm, Lester, – deyə Cenni təklif etdi. – Özümə nömrə tutaram. Missis Svinsona isə məktubla xəbər verərəm, hər şey öz qaydasında olar.

– Yox, nə üçün ki, – deyə Lester etiraz etdi, lakin Cenni başa düşdü ki, o, Lesterə lazımdır, Lester tək qalmaqdan qorxur.

Bu andan onun son saatınadək Cenni oteldən çıxmadı.

LXII FƏSİL

Ölüm onu dörd gündən sonra apardı. Cenni bu dörd gündə demək olar ki, xəstənin yatağı önündən çəkilmədi. Tibb bacısı çox razı idi ki, onu əvəz edən adam gəlmişdir, o tək deyildir. Həkim etiraz etmək istədi. Ancaq Lesterlə mübahisə etmək çətin idi.

– Mən ölməliyəm, siz ki yox, – deyə Lester qorxunc istehza ilə qeyd etdi, – icazə verin mən, necə istəyirəm, necə mənə xoş gəlir, elə də ölüm.

Uotson ancaq gülümsədi. Belə əyilməz mətanət o hələ görməmişdi.

Lesterə yazır, telefonla onun səhhətini soruşur, kartoçkalar daşıyırdılar, onun xəstəliyi haqqında qəzetlərdə məlumat çap olunurdu. Robert onlardan birini oxudu və Çikaqoya getməyi qət etdi. İmocin də əri ilə gəldi. Cenni öz nömrəsinə getdikdən sonra onları bir neçə dəqiqəyə Lesterin yanına buraxdılar. Lester, demək olar ki, həmişə susurdu. Tibb bacısı xəbərdarlıq etmişdi ki, onunla çox danışmaq olmaz. Sonralar Lester Cenniye dedi:

– İmocin çox dəyişilmişdir – və artıq heç bir şey əlavə etmədi.

Lesterin öldüyü axşam missis Keyni vətəne gətirən paroxod Nyu-Yorkdan üç günlük məsafədə idi. Lester son günlərdə daima Cenni üçün daha nə etmək lazım olduğunu düşünürdü, lakin yenə də bir şey qət edə bilmədi. Ona daha çox pul qoysun? Mənası yoxdur, pul Cenniye lazım deyildir. Məhz Lettinin indi harada olduğunu və bura nə vaxt gəlib çıxma biləcəyini düşündüyü zaman amansız ağrıları başladı. İynə vurmağa macal tapmamış o öldü. Sonralar müəyyən edildi ki, o, bağırsağ xəstəliyindən deyil, beyninə qan sızmasından ölmüşdür.

Həyəcandan və yuxusuz gecələrdən yorulmuş Cenni sanki dərindən ağırlığından daşa dönmüşdü. Lester onun fikirlərinə və hisslərinə o qədər uzun müddət hakim kəsilmişdi ki, indi sanki onun öz həyatı qurtarmışdı. Cenni onu elə sevirdi ki, yəqin başqa bir adamı belə sevməzdi, o da Cenninin ona bu qədər əziz olduğunu göstərməyi bacarırdı. Cenninin dərdi göz yaşları ilə təsəlli tapmırdı, o ancaq küt ağrı duyurdu, sanki bütün hissləri donmuşdu. Lester – onun Lesteri – öldükdən sonra da elə qüdrətli görünürdü ki! Siması sakit, amma qətiyyətli idi, əvvəlki kimi meydan oxuyurdu. Missis Keyn xəbər verdi ki, çərşənbə günü gələcəkdir. Dəfni təxirə salmağı qərara aldılar. Cenni mister Uotsondan öyrəndi ki, cənazəni Tsinsinnatiyə aparacaq və orada Peys ailəsinin nəslə sərđabəsində basdıracaqlar. Qohumlar gəlməyə başladığıda Cenni öz evinə qayıtdı: artıq onun burada qalmasının mənası yox idi.

Dəfn mərasimində həyatımızın nə qədər qeyri-normal olduğunu sezmək olardı. Teleqrafla missis Keynə xəbər verdilər ki, Lesterin cənazəsi mehmanxanadan İmocinin evinə aparılacaqdır. Tabutu, qardaşının ölümündən bir neçə saat sonra Çikaqoya gəlmiş Robert, Berri Doc, İmocinin əri mister Micli və üç hörmətli centlmen aparmalı idi.

Buffalodan Luiza və onun əri, Tsinsinnatidən öz əri ilə Emi gəlmişdi. Mərhumla vidalaşmaq üçün – kimi səmimi istəyinə görə, kimisi isə ədəb qanunlarına görə gəlmiş adamların əlindən evdə tərپənməyə yer yox idi. Lester və onun valideyni özlərini katolik hesab etdiklərindən, dəfn mərasimini keçirmək üçün katolik keşişi dəvət edilmişdi. Lester ona yad olan evin böyük qonaq otağında uzanmışdı, onun ayaqlarında və başında şamlar yanırdı, mum kimi sarı barmaqlar sinəsinin üstündəki gümüş xaçı tuturdu. O özünü görə bilsəydi, gülümseyərdi. Şerti qaydalara riayət etməyi öyrənmiş, ənənəvi adətləri müqəddəs tutan Keyn ailəsi isə bunda heç bir qeyri-adilik görmürdü. Ruhanilər, əlbəttə, xidmət göstərməyə hazır idilər. Ailə zəngindir, hamı ona hörmət edir, burada nə danışmaq ola bilər?

Çərşənbə günü missis Keyn Çikaqoya çatdı. Cenni kimi, onun da kədəri hədsiz idi. O, Lesteri ürəkdən sevirdi. Gecə, evdə hər şey sakitləşdiyi zaman, o, qonaq otağına endi, tabut üzərinə əyilib onun titrəyən şam işığı ilə işıqlandırılmış sevimli üzünə baxaraq uzun müddət durdu. Göz yaşları yanaqlarından axırdı – o, Lesterlə nə qədər xoşbəxt olduğunu yadına salırdı. “Zavallı, əziz Lester, mənim zavallı qəhrəmanım”, – deyərək o pıçıldadı və Lesterin soyuq əlini və yanaqlarını sığalladı. Ona Cenninin arxasınca Lesterin adam göndərdiyini demədilər. Keyn ailəsində heç kəs bunu bilmirdi.

Bu zaman Cənub tərəfdəki kiçik bir evdə başqa bir qadın qaytarılmaz itkinin ağrı və əzabını tək-tənha çökirdi. Bütün bu illər ərzində onun ürəyində inadla bir ümid şölələnirdi: bəlkə bir vaxt yenə birləşəcəklər. Doğrudur, Lester onun yanına qayıtdı, ölüm ərəfəsində qayıtdı, lakin yenə getdi, haraya? Cenni artıq Lesteri görə biləcəyinə ümid etmirdi. Qəzetlərdə oxumuşdu ki, onun cənazəsini mister Miclinin evinə aparmışlar. Ölü duası Cənub tərəfdə, ən zəngin katolik kilsələrindən birində, İmocinin və onun ərinin məhəlləsində olan müqəddəs Mixail kilsəsində oxunmalı idi. Sonra tabutu və cənazəni Tsinsinnatiyə aparacaqlar.

Bu, Cenni üçün yeni dərd idi. O çox istəyirdi ki, Lesteri Çikaqoda dəfn etsinlər, – o heç olmasa hərdənbir onun qəbri üstünə gedə bilərdi. Lakin onu bundan da məhrum etdilər. O heç vaxt öz taleyinin ağası olmamışdı. Həmişə başqaları onun üzərində ağalığ etmişlər. Tsinsinnatidə olacaq bu dəfn ona Lesterdən son və qəti ayrılıq kimi

əzab verirdi, sanki məsafə nəyi isə dəyişdirə bilərdi. Nəhayət, o, ölü duası oxunan zaman gizlicə kilsəyə getməyi qət etdi. Qəzetdə yazılmışdı ki, mərasim saat ikidə başlanacaqdır, saat dördə cənazəni vağzala aparacaqlar, qohumları onu Tsinsinnatiyə müşayiət edəcəklər. Cenninin başına yeni fikir gəldi. O, vağzala gedə bilər.

Dəfn mərasimi kilsəyə çatmağa az qalmış qara geyimli bir qadın sıx vualda, yan qapıdan içəri daxil oldu, kənarda, yarıqaranlıq küncdə oturdu. Kilsə boş idi, işıqlandırılmamışdı, Cennini həyəcan bürümüşdü: o, yeri və vaxtı düzgün mü xatirində saxlamışdı? Lakin şübhə içərisində çox qalmadı, başı üzərində ağır mətəm zəngi səsləndi. Sonra qara geyimin üstündən ağ cübbə salmış kilsə xidmətçisi mehraba gəldi, şamları yandırdı. Xorda boğuş ayaq səsləri eşidildi – oxuyanlar öz yerlərini tutdular. Bəzi adamlar daxil olub skamyalarda oturdular, bunlar ya xüsusi dəvətnamə almamış tanışlar, ya da kilsə zənginin sosisinə gəlmiş yoldan keçənlər idilər.

Cenni heyrət içərisində ətrafa nəzər saldı. O hələ heç vaxt katolik kilsəsində olmamışdı. Yarımqaranlıq, əlvan şüşələri olan oxvari pəncərələr, ağ mehrab, şamların qızıl alovu – bütün bunlar ona dərin təsir buraxırdı. O, ətrafdakı sirlə gözəlliyi dərinləndirən duyur, itirdiyi səadətə qəm və qüssəsi qəlbini doldurub parçalayırdı. Sanki onun qarşısında bütün dumanlı qeyri-müəyyənliyi ilə həyat özü dayanmışdı.

Zəng hələ vururdu, budur, şey saxlanan yerdən uşaqların tənənəli mərasimi göründü... Qabaqda ən balacası – on bir yaşında gözəl bir oğlan gedirdi, o, parlaq gümüş xaç aparırdı. Qalanları onun arxasınca qoşa-qoşa gedirdilər, hər birinin əlində yandırılmış böyük şam var idi. Onların arxasınca krujeva ilə örtülmüş qara geyimli keşiş gedirdi, onun yanında iki xidmətçi var idi. Mərasim baş çıxış yolundan kilsə kənarına doğru uzaqlaşdı. Bir neçə dəqiqə keçdi, sonra iki xor səssə verərək, latınca məhəbbət və ruhi dinclik haqqında ürəkəyandırıcı dua oxudu.

İndi səslər ucalan kimi kilsənin qapısı taybatay açıldı. Yenə gümüş xaç, şamlar, yeri-yeri duanın həyəcanlı sözlərini deyən qaşqabaqlı keşiş, onun arxasınca isə aram-aram yeri-yeri kişilərin çiyində gümüş dəstəkləri olan ağır qara tabut görünürdü. Cenni yerində donub qaldı, sanki görünməz bir qüvvə onun bütün hərəkətlərini buxovlamışdı. O bu kişilərin heç birini tanımırdı. O bir dəfə də olsun

nə Roberti, nə mister Miclini görməmişdi. Tabutun arxasınca qoşa-qoşa gələn çoxlu adamlar içərisində o ancaq üçünü tanıdı; çoxdan ötüb keçmiş o gözəl günlərdə Lester onları Cenniye teatrda, yaxud restoranda göstərmişdi. Missis Keyn bir kişinin əlinə söykənərək qabaqda gəlirdi, onun arxasınca qəmli, ciddi Uotson gəlirdi. O cəld ətrafa baxdı, görünür, gözləri ilə Cennini axtarırdı, lakin onu görməyərək nəzərlərini yenə irəli zillədi. Cenni baxır, baxır, ürəyi getdikcə daha çox sıxılırdı. Bu tənənəli mərasim ona nə qədər yaxın idi, o bütün bu adamlardan nə qədər uzaq idi!

Mərasim mehraba yanaşdı və burada tabutu yerə endirdilər. Onun üzərinə qara xaçlı ağ örtük – əzab emblemi saldılar, ətrafına uca şamlar qoydular. Xordan ahəngdar səs eşidildi, tabuta müqəddəs su çildilər, kilşə çıraqları yırğalandı, ibadət edənlər keşişin ardınca yavaş səsle “Pərvərdigara”, – deyə təkrar edirdilər, sonra isə katolik qanununun əsasən, “Müqəddəs Məryam” duasını oxudular. Cenni heyrət içərisində idi, – sarsılmışdı, lakin nə gözəl kilşə, nə dəbdəbəli mərasim onun dərdinin sərt ağrısını, qaytarılmaz itki hissini yumşalda bilmirdi. Şamlar, buxur iyi, oxunan nəğmələr – bütün bu gözəllik onun ürəyinin dərinliyinə nüfuz edir, onda ağır kədər oyadırdı, sanki hüznü melodiyadan və ölümün kölgəsindən başqa heç bir şey qalmamışdı. Cenni ağlayır, ağlayırdı. Missis Keynin də huçqırıqdan titrədiyini görürkən o nədənsə təəccüb etdi.

İbadət qurtardı, müşayiət edənlər karetlərə əyləşdilər və tabutu vağzala apardılar. Hamı: dəvət olunanlar və yadlar getdikdən sonra kilşə boşaldı, Cenni də ayağa qalxdı. İndi o da vağzala gedəcəkdir, bəlkə o, tabutun vaqona necə qoyulduğunu görə bilər. Yəqin onu əvvəlcədən platformaya qoyacaqlar, Vestanı aparanda belə etmişdilər. Cenni ekipaja oturdu, bir az sonra o, vağzalın qübbəsi altına daxil oldu. Əvvəlcə o, arxasından dəmiryolu uzanan uca barmaqlığın yaxınlığında dayandı, sonra gözləmə zalına keçdi və orada oturmuş adamları diqqətlə nəzərdən keçirdi. Odur, missis Keyn, Robert, mister Micli, Luiza, Emi, İmocin, onların yanında birisi də var. Cenni hiss edirdi ki, heç kəs onu bu adamlarla tanış etməsə də, demək olar ki, hər birinin adını yanılmadan deyə bilər.

O yalnız indi xatırladı ki, sabah bayramdır, həmdüsəma günüdür. Böyük vağzal gurultulu, canlı izdiham doldururdu. Hər tərəfdə şən

uğultu var idi. Şəhərdən kənara gözməyə gedən adamlar istirahət və əyləncələrin ləzzətini indidən duyaraq ucadan gülür və söhbət edirdilər. Vağzala arasıkəsilmədən ekipajlar gəlirdi. Qatarları perrona verdikcə, gur səs vaqonlara minməyə dəvət edirdi. Lesterlə onun dəfələrlə getdiyi marşrutu aram-aram elan edərkən Cenninin ürəyi göynədi: “Detroyt-Toledo-Klivlend-Buffalo-İyu-York”. Sonra “Fort Ueyn-Kolumbus-Pittsburq-Filadelfiya. Atlantik-Siti” qatarını elan etdilər və nəhayət, “İndianapolis-Kolumbus-Tsinsinnati”... Vaxt çatdı.

Cenni taxta qutuya qoyulmuş tabuta bir daha nəzər salmağın mümkün olub-olmayacağını fikirləşərək bir neçə gözləmə zalından, onu sevgilisindən ayıran dəmir barmaqlığa doğru gəldi. Birdən-birə o, gözlədiyini gördü. Baqaj vaqonunun dayanacağı yerə yük arabası yaxınlaşdı. Maraqlanan nəzərlərdən taxta, parça, gümüşlə yaxşı gizlədilmiş Lester – daha doğrusu – ondan qalan nə varsa, bu arabanın üstündə idi. Yük arabasının yanında əlləşən fəhlənin ağlına belə gəlmirdi ki, burada nə qədər dərd və məşəqqət gizlənmişdir. O hardan biləydi ki, bu an Cenni üçün var-dövlət və ictimai mövqe bu barmaqlığın – onu sevgilisindən həmişəlik ayırmış bu keçilməz səddin obrazında təcəssüm etmişdir? Həmişə belə olmuşdur. Bütün həyatı boyu var-dövlət və onda təcəssüm edən qüvvə Cennini sıxışdırmış, müəyyən çərçivədən o yana buraxmamışdır. Görünür, onun alınına tələb etmək deyil, itaət yazılmışdı. Uşaqlıq dövründən başlayaraq zənginlər ordusu onun yanından müvəffəqiyyət marşı ilə keçib getmişdir. İndi kədərlə onların arxasınca baxmaqdan başqa Cenniye nə qalır? Cenniye yad olan bu ailədə Lester onların özününkü idi. Lesterə orada fəxri yer ayırırdılar, Cennini isə tanımaq belə istəmirdilər. O, üzünü barmaqlığa söykəyərək dayandığı zaman yenə: “İndianapolis – Kolumbus – Tsinsinnati” sözləri eşidildi... Perrona pəncərələri gur işıq saçan uzun qırmızı qatar gəldi, baqaj vaqonları, səmişin vaqonları, gümüşləri və ağappaq örtükləri ilə parlayan vaqon-restoran, bir neçə lüks-vaqon, qabaqda isə havaya tüstü və qığılcım püskürən böyük qara parovoz.

Baqaj vaqonlarından biri yük arabasının yanında dayandı, oradan qatar yükləyicisi başını uzatdı və dönərək görünməyən kimə isə uca-dan dedi:

– Ey, Cek, tərən, kömək elə. Mərhumu yükləyəcəyik.

Cenni heç bir şey eşitmirdi.

O yalnız bir şeyi – indicə gözdən itəcək uzun qutunu görürdü. O yalnız bir şeyi hiss edirdi – tezliklə qatar hərəkət edəcək və hər şey qurtaracaqdır. Barmaqlıqda qapını açdılar, sənişinlər perrona axışdılar. Odur, Robert, Emi, Luiza – onlar hamısı qatarın quyruğundakı yataq vaqonuna girdilər. Onlar artıq dostları ilə vidalaşmışlar, indi arxalarına baxmadan sürətlə gedirlər. Üç fəhlə “tərpənib” ağır yeşiyi qaldırmağa kömək etdi. Lester vaqonun içərisində gözdən itdikdə Cenninin sinəsində sanki nə isə qırıldı.

Sonra xeyli sandıq və çamadan yüklədilər, zəng çalındı, yük vaqonunun qapısı yarıyadək örtüldü. Səs eşildi: “Xahiş edirəm, yerlərinizi tutasınız!” Budur, böyük parovoz ağır-ağır yerindən tərpəndi. Zəng çalır, buxar gurultu ilə qopub çıxır, qara tüstü trubadan yüksəyə qalxır, sonra aşağı enərək vaqonların üstünə matəm örtüyü salır. Ocaqçı sanki necə ağır qatarı aparmalı olduğunu hiss edərək, kömür atmaq üçün alovlanan peçin balaca qapısını açır. Peçin ağzi odlu bir göz kimi işıldayır.

Cenni bu lövhədən sehrlənmiş kimi hərəkətsiz dururdu. Saralmış, gözlərini geniş açmış Cenni, əllərini ovuşdurur, ancaq bir şey düşüncüdü – Lesteri aparırlar. Qurşunabənzər noyabr səması yollar üzərində sallanırdı. Qatar getdikcə uzaqlaşır, uzaqlaşır, nəhayət, axırncı yataq vaqonundakı qırmızı fənər tüstü dumanına bataraq gözdən itdi.

Yeşin şəhər kənarına gəlməyə hazırlaşan bir adam Cenninin yanından keçərkən:

– Bəli, bəli, – dedi, – biz orada vaxtımızı çox gözəl keçiririk. Enni yadımdadırmı? Cim əmi də, Ella xala da gedir.

Cenni heç bir şey eşitmirdi – nə bu sözləri, nə vağzalın qarmaqarışq gurultusunu. Onun gözləri önündə qüسسə ilə dolu olan tənhalıq illərinin uzun kələfi açılırdı. İndi nə olacaq? O hələ qoca deyil. Götürdüyü uşaqları tərbiyələndirməlidir. Bir az keçəcək, onlar dirçələcək və onun yanından gedəcəklər. Bəs sonra? Bir-birinə oxşayan intəhasız günler. Bəs sonra?..

MÜNDƏRİCAT

Ön söz 4

CENNI HERHARDT

I fəsil	17
II fəsil	29
III fəsil	32
IV fəsil	42
V fəsil	50
VI fəsil	61
VII fəsil	74
VIII fəsil	81
IX fəsil	85
X fəsil	93
XI fəsil	97
XII fəsil	101
XIII fəsil	104
XIV fəsil	109
XV fəsil	112
XVI fəsil	116
XVII fəsil	121
XVIII fəsil	126
XIX fəsil	132
XX fəsil	136
XXI fəsil	138
XXII fəsil	144
XXIII fəsil	151
XXIV fəsil	158
XXV fəsil	161
XXVI fəsil	164
XXVII fəsil	169
XXVIII fəsil	175
XXIX fəsil	182
XXX fəsil	189

XXXI fəsil	.192
XXXII fəsil	.195
XXXIII fəsil	.201
XXXIV fəsil	.206
XXXV fəsil	.208
XXXVI fəsil	.212
XXXVII fəsil	.219
XXXVIII fəsil	.222
XXXIX fəsil	.233
XL fəsil	.239
XLI fəsil	.241
XLII fəsil	.244
XLIII fəsil	.251
XLIV fəsil	.255
XLV fəsil	.257
XLVI fəsil	.264
XLVII fəsil	.269
XLVIII fəsil	.273
XLIX fəsil	.276
L fəsil	.279
LI fəsil	.285
LII fəsil	.291
LIII fəsil	.297
LIV fəsil	.303
LV fəsil	.309
LVI fəsil	.316
LVII fəsil	.318
LVIII fəsil	.322
LIX fəsil	.327
LX fəsil	.333
LXI fəsil	.341
LXII fəsil	.350

TEODOR DRAYZER

CENNI HERHARDT

**“ŞƏRQ-QƏRB”
BAKI-2006**

Buraxılışa məsul:	<i>Əziz Gülləliyev</i>
Texniki redaktor:	<i>Rövşən Ağayev</i>
Tərtibatçı-rəssam:	<i>Nərgiz Əliyeva</i>
Kompyuter səhifələyicisi:	<i>Ələkbər Kərimov</i>
Korrektorlar:	<i>Sədaqət Əhmədova Fəridə Səmədova</i>

Yığılmağa verilmişdir 20.06.2006. Çapa imzalanmışdır 29.08.2006.
Formatı 60x90 ¹/₁₆. Fiziki çap vərəqi 22,5. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 124.

Kitab "Şərq-Qərb" mətbəəsində çap olunmuşdur.
Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17.